ശ്രീ

അക്ബർ.

അവതാരിക.

ഈ ആഖ്യായികയുടെ നാമധേയത്താൽ തന്നെ ഇത് അക്ബർ ചക്രവൎത്തിയെ സംബന്ധിച്ചതാണെന്നു സിദ്ധമാകുന്നുണ്ടല്ലൊ. ഇതിനെ ആദ്യമായി ഡച്ചുഭാഷയിൽ എഴുതിയുണ്ടാക്കിയ ഡാക്ടർ വാൻ ലിംബെൎഗ്ഗ് ബ്രൌവറുടെ ഉദ്ദേശ്യം ആ മഹാനുഭാവനായ ചക്രവൎത്തിയുടെ സ്വഭാവത്തേയും, അദ്ദേഹത്തിൻെറ രാജധാനിയിലും രാജ്യത്തിലും ഉണ്ടായിരുന്ന അനേകവിധപരിഷ്കാരങ്ങളേയും, ആ കാലത്തെ ജനങ്ങളുടെ സ്ഥിതിയേയും മററും സാമാന്യം സൂക്ഷ്മമായി വിവരിക്കണമെന്നായിരുന്നു എന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല.

അക്ബറുടെ രാജ്യഭരണകാലത്താണ് ഹിന്ദുസ്ഥാനം ക്ഷേമത്തിൻെറയും ഐശ്വൎയ്യത്തിൻേറയും പരമകാഷ്ഠയെ പ്രാപിച്ചത്. അതിൻെറ പ്രഖ്യാതി സൎവ്വത്ര വ്യാപിക്കയും, അക്ബറുടെ സമാനകാലീനയായ ഇംഗ്ലണ്ടിലെ എലിസബെത്ത് മഹാരാജ്ഞി ആ ചക്രവൎത്തിയുടെ രാജധാനിയിലേക്കു ദൂതന്മാരെ അയക്കയും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. ഇത്രയും വിശ്രുതനായ അക്ബറുടെ ഗുണങ്ങളേയും രാജ്യഭരണക്രമങ്ങളേയും കുറിച്ച് ഏതാനും ചില വിവരങ്ങളെങ്കിലും നമ്മുടെ കേരളീയന്മാർ ഗ്രഹിച്ചിട്ടില്ലാത്തത് എത്ര ശോചനീയയായ ഒരവസ്ഥയാണ്!

ഡച്ചുഭാഷയിൽ എഴുതപ്പെട്ട ഈ പുസ്തകം ൧൮൭൨-ാം വൎഷത്തിലാണ് ആദ്യമായി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തപ്പെട്ടത്. പിന്നീട് ജൎമ്മൻഭാഷയിൽ ഇതിൻെറ ഒരു തൎജ്ജിമ ൧൮൭൭-ാം വൎഷത്തിൽ വെളിയിൽ പുറപ്പെട്ടു. അനന്തരം ൧൮൭൯-ാം വൎഷത്തിലാണ് ഈ മലയാളതൎജ്ജിമയുടെ മൂലമായ ഇംഗ്ലീഷ്തൎജ്ജിമ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തപ്പെട്ടത്. അതിനെ വായിച്ചതിൻെറ ശേഷം നാടുനീങ്ങിയ വിശാഖം തിരുനാൾ മഹാരാജാവ് ൧൮൮൦

ജൂലൈ ൨൫-ാംനു- ഇപ്രകാരം ഒരു തിരുവെഴുത്തോടു കൂടി ആ പുസ്തകത്തെ എനിക്കയച്ചു തന്നു: "ഇതോടു കൂടി അയക്കുന്ന 'അക്ബർ' എന്ന പുസ്തകം ഇൻഡ്യയിലെ ഒരു ആഖ്യായികയാണ്. ആ മഹാനായ അക്ബർചക്രവത്തിയുടെ സ്വഭാവം ഈ കഥയിൽ എത്രയും സരസമായി വിവരിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. ഞാൻ ആ കാലത്ത് ജീവിച്ചിരിക്കയും അദ്ദേഹത്തിൻെറ സന്നിധിയിൽ ഒരു ദിവസമെങ്കിലും കഴിച്ചുകൂട്ടുകയും ചെയ്തില്ലല്ലൊ എന്നു എനിക്കു വ്യസനം തോന്നത്തക്കവണ്ണം അത് എത്രയും ഹൃദയംഗമമായും ശ്രേഷ്ഠമായും ഇരിക്കുന്നു. 'മഹച്ചരിതസംഗ്രഹ'ത്തിൽ അക്ബറുടെ ചരിത്രത്തെ ചേൎത്തിട്ടില്ലെങ്കിൽ ഇൻഡ്യാചരിത്രത്തിൽനിന്നും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ചരിത്രത്തെ സംബന്ധിച്ച സംഗതികളേയും ഈ പുസ്തകത്തിൽനിന്നും അദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്വഭാവത്തേയും പ്രതിപാദിച്ച് അതിനെ കൂടി ചേൎക്കേണ്ടതാണ്. ഈ ആഖ്യായിക മുഴുവനും തന്നെ ഭാഷാന്തരീകരിക്കത്തക്ക യോഗ്യതയുള്ളതാകുന്നു." ബുദ്ധിമാന്മാരിൽ അഗ്രേസരനായ ആ തിരുമനസ്സിലേക്ക് ഇപ്രകാരം തോന്നണമെങ്കിൽ ആ ചക്രവൎത്തിയുടെ ഗുണവിശേഷം എത്ര അസാധാരണമായിരിക്കണമെന്ന് ഊഹിക്കാവുന്നതാണല്ലൊ. ഇങ്ങനെയുള്ള മഹാനായ അക്ബറുടെ യോഗ്യതയേ കുറിച്ച് ഏതാനുമെങ്കിലും ഒരു ജ്ഞാനം ഈ പുസ്തകം വായിക്കുന്നവരുടെ മനസ്സിൽ ജനിക്കുന്നതായിരുന്നാൽ ഇതിനെ ഭാഷാന്തരീകരിക്കുന്നതിൽ ഞാൻ ചെയ്തിട്ടുള്ള യത്നം സഫലമായി.

ഈ ആഖ്യായികയിൽ അക്ബർചക്രവൎത്തിയുടെ രാജ്യഭരണകാലത്തു നടന്നിട്ടുള്ള സകലസംഗതികളേയും പ്രസ്താവിക്കുന്നത് അശക്യവും അപ്രകൃതവും ആകകൊണ്ട് മൂലഗ്രന്ഥകാരൻ അങ്ങനെ ചെയ്തിട്ടില്ല. അതിനാൽ അക്ബറുടെ സ്വഭാവത്തെക്കുറിച്ച് ഇതിൽ പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുള്ളതിൻെറ ഗുണദോഷവിവേചനം ചെയ്യുന്നതിനു സൌകൎയ്യത്തിനായി അദ്ദേഹത്തിൻെറ ജീവിതചരിത്രത്തെ എത്രയും സംക്ഷിപ്തമായിട്ട് ഈ അവതാരികയിൽ പ്രസംഗിക്കുന്നതു അനുചിതമായിരിക്കയില്ലെന്നു വിശ്വസിക്കുന്നു.

ഈ പ്രകൃതത്തിൽ, ഹിന്ദുക്കൾ അധികം ശ്രദ്ധിക്കാറില്ലാത്തതായ ഒരു സംഗതിയെ കുറിച്ച് അല്പം പ്രസ്താവിച്ചുകൊള്ളുന്നു. ചരിത്രഗ്രന്ഥനിൎമ്മാണത്തിൽ ആദ്യമേ ഹിന്ദുക്കൾക്കു സഹജമായി ഒരു അനാ

സ്ഥയുണ്ടായിരുന്നു എന്ന് പാശ്ചാത്യന്മാർ ചെയ്യുന്ന ദോഷാരോപണം വാസ്തവമല്ലെന്നു വിചാരിക്കാൻ പാടില്ല. "രാമായണം", "മഹാഭാരതം" മുതലായ പുരാണഗ്രന്ഥങ്ങളെ നിർമ്മിച്ചിട്ടുള്ളവർ പൂർവ്വകാലങ്ങളിലെ ജനസമുദായസ്ഥിതിയേയും കാലക്രമേണ ഉണ്ടായിവന്ന പരിഷ്കാരങ്ങളേയും ഓരോകാലത്തേ രാജ്യഭരണരീതികളേയും മററും വിവരിക്കുന്നതിനേക്കാൾ ജനസാമാന്യത്തിനു വിനോദഹേതുക്കളും പരമാർത്ഥത്തിൽ മതപ്രതിപത്തിയെ സ്ഥിരീകരിക്കുന്നതിനായി ഉദ്ദിഷ്ടങ്ങളും തങ്ങളുടെ കല്പനാശക്തിയേയും കവിതാചാതുർയ്യത്തേയും പ്രകടിപ്പിക്കുന്നവയും ആയ ഗ്രന്ഥങ്ങളെ നിർമ്മിച്ച് അവയിലുള്ള ഐതിഹ്യങ്ങളിൽ ജനങ്ങൾക്കു വിശ്വാസത്തെ ജനിപ്പിക്കയും തങ്ങളുടെ കവിയശസ്സിനെ സ്ഥാപിക്കയും ചെയ്യണമെന്നായിരുന്നു പ്രബലതരമായ ഉദ്ദേശ്യമെന്നു മേൽ പറഞ്ഞ ഗ്രന്ഥങ്ങളെ പർയ്യാലോചനാപൂർവ്വം വായിക്കുന്നവർക്ക് സ്പഷ്ടമായി അറിയാവുന്നതാണ്. പ്രായേണ ഹിന്ദുക്കൾ രസജ്ഞന്മാരായിരുന്നതിനാൽ ലോകത്തിൽ ആനന്ദകരങ്ങളായ വസ്തുക്കളേയും കാഴ്ചകളേയും കണ്ടു രസിക്കുന്നതിനു വേണ്ടുന്ന ബുദ്ധിചമൽകാരം ഉള്ളവരാകയും, എതാദൃശങ്ങളായ സുഖാനുഭോഗങ്ങൾക്ക് ഏററവും സൌകര്യമുള്ള ഹിന്ദുസ്ഥാനം അവരുടെ വാസസ്ഥലമായി തീരുകയും ചെയ്തതുകൊണ്ട് അവരുടെ സഹജമായ മനോവാസന ഉൽകർഷത്തെ പ്രാപിച്ച് കവിതയെ അവലംബിക്കയും, വാസ്തവാർത്ഥകഥനത്തെക്കാൾ അതിശയോക്തിയിൽ പ്രവർത്തിക്കയും ചെയ്തത് ഒട്ടും ആശ്ചർയ്യമല്ല. ഈ വൈമുഖ്യം പൂർവ്വകവികൾക്കു ജനസാമാന്യത്തിൻെറ ചരിത്രത്തെ വിവരിക്കുന്നതിൽ മാത്രമല്ല, ഓരോ കാലത്തുണ്ടായിട്ടുള്ള ഓരോ മഹാത്മാക്കളുടെ ജീവിതചരിതങ്ങളെ എഴുതുന്നതിലും ഉണ്ടായിരുന്നതായി വിചാരിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. കവികളിൽ പ്രഥമഗണനീയനും ജഗൽപ്രസിദ്ധനുമായ കാളിദാസമഹാകവിയേയോ ലോകഗുരുവായ ശങ്കരാചാർയ്യസ്വാമിയേയോ കുറിച്ച് വിശ്വാസയോഗ്യമായ എന്തറിവാണ് നമുക്കുള്ളത്? വിശ്വവിശ്രുതന്മാരായവരുടെ ചരിത്രങ്ങൾ തന്നെ ഇങ്ങനെ അനിശ്ചിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്ക് മററുള്ളവരുടെ കഥയെക്കുറിച്ച് ചോദിക്കേണ്ടതില്ലല്ലോ. ഗ്രന്ഥവരികൾ എന്നും ഐതിഹ്യങ്ങൾ എന്നും മററും ചില ലക്ഷ്യങ്ങൾ ഉണ്ടെന്നുള്ളത് ശരിതന്നെ എങ്കിലും ഒരു വാസ്തവചരിത്രത്തിനു അധിഷ്ഠാനമാക്കി സ്വീകരിക്കത്തക്ക പ്രാമാണ്യം അവയ്ക്കുണ്ടോ എന്നുള്ളത്

സന്ദേഹസ്ഥാനമായിരിക്കുന്നതേ ഒള്ളു. എന്നാൽ ഒരു പ്രകാരത്തിൽ ആലോചിക്കുമ്പോൾ വാസ്തവചരിത്രങ്ങളെ വിവരിക്കുന്നതിൽ ഒരിക്കലും വൈമുഖ്യം വരാൻ സംഗതിയില്ല. എല്ലാ ദേശങ്ങളിലും കല്പിതകഥകൾ അനേകധാ നിൎമ്മിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെന്ന് എല്ലാവൎക്കും അറിയാവുന്നതാണ്. അവയിൽ ജനസാമാന്യത്തിനു അത്യന്തം അഭിരുചി ഉണ്ടെന്നുള്ളതിനും സംശയമില്ല. ഒരു ബാലൻ എത്രയും താൽപൎയ്യത്തോടെ യക്ഷികളുടേയും മററും കഥകൾ ശ്രവിക്കുന്നു. എന്നാൽ സൂക്ഷ്മമായി ആലോചിച്ചാൽ ഈ രസം ജനിപ്പിച്ച് മനസ്സിനെ ബലാൽ ആകൎഷിക്കുന്നത് ആ കഥകളിലെ സംഗതികളെല്ലാം വാസ്തവമായി നടന്നിട്ടുള്ളവയാണെന്നു ശ്രോതാവിനുള്ള വിശ്വാസം തന്നെ അല്ലയോ? അങ്ങനെ ആയിരിക്കെ യഥാൎത്ഥമായി സംഭവിച്ചിട്ടുള്ള സംഗതികളെ തന്നെ വിവരിക്കുന്നതിൽ ഗ്രന്ഥകൎത്താക്കന്മാൎക്കു വൈമുഖ്യം കാണുന്നത് ആശ്ചൎയ്യമല്ലയോ? ഇതിന്റെ സമാധാനത്തിനു നാം അധികം ശ്രമപ്പെടേണ്ടിവരികയില്ല. ഒന്നാമത്, വാസ്തവമായി സംഭവിക്കുന്നതെല്ലാം നമ്മുടെ മനോവൃത്തിയെ അനുസരിച്ചിരിക്കയില്ല. രണ്ടാമത്, ഒരു വാസ്തവചരിത്രത്തിനു ജീവനെ കൊടുക്കണമെങ്കിൽ തത്സംബന്ധമായി അനേകസംഗതികളെ ഗ്രഹിച്ച് അവയെ ക്രമപ്പെടുത്തി ത്യജിക്കേണ്ടവയെ ത്യജിച്ചും സംക്ഷേപിക്കേണ്ടവയെ സംക്ഷേപിച്ചും അതിലെ നായകനെ വായനക്കാൎക്കു സജീവനായി തങ്ങളുടെ മുൻപിൽ ഇരിക്കുന്നതു പോലെ തോന്നിക്കണം. അത് അസാധാരണശക്തിയും ഐദംപൎയ്യത്തോടു കൂടിയ പരിശ്രമവും കൊണ്ടല്ലാതെ സാധിക്കുന്നതല്ല. ഒരു കല്പിതകഥയെ നിൎമ്മിക്കുന്നതിലാകട്ടെ, ഓരോരോ പാത്രങ്ങളുടെ സ്വഭാവവൎണ്ണനയിൽ കവിയുടെ മനോധൎമ്മത്തെ നിരൎഗ്ഗളമായി പ്രയോഗിക്കാവുന്നതും യഥാൎത്ഥമായി നടന്ന സംഗതികളെ മാത്രമേ ചേൎത്തുകൂട്ടു എന്നുള്ള നിബന്ധം ഇല്ലാത്തതും ആകകൊണ്ട് അത് വാസ്തവചരിത്രഗ്രന്ഥം പോലെ തന്നെ ശ്രമമുള്ളതല്ല. അതിനാൽ സ്വാഭാവികമായി സുഖാനുഭോഗതൽപരന്മാരും പരിശ്രമവിമുഖന്മാരുമായ ഹിന്ദുക്കൾ വാസ്തവചരിത്രങ്ങളെക്കാൾ കല്പിതകഥകളെ നിൎമ്മിക്കുന്നതിൽ അധികാസക്തിയുള്ളവരായിരുന്നതിനെ കുറിച്ച് ആശ്ചൎയ്യപ്പെടാനില്ല. പൂൎവ്വകവികളുടെ ഈ ഔദാസീന്യത്താൽ നമ്മുടെ നാട്ടിലുണ്ടായിരുന്ന മഹാന്മാരുടെ ചരിത്രം ഇതരദേശീയന്മാരുടെ അടുക്കൽ നിന്നും നാം ഗ്രഹിക്കേണ്ടതായി വന്നിരിക്കുന്നു. ഈ ഇൻഡ്യാമഹാരാജ്യ

ത്തിൽ ഏതെല്ലാം സംഗതികൾ നടന്നു എന്നും, ഇത് അന്യദേശക്കാരാൽ എങ്ങനെ ആക്രമിക്കപ്പെട്ടു എന്നും, അവർ ഇവിടെ ചക്രവൎത്തികളായി തീൎന്ന് ഏതു വിധത്തിൽ രാജ്യഭരണം ചെയ്തു എന്നും, ഹിന്ദുസ്ഥാനം ഇപ്പോഴത്തെ സ്ഥിതിയിലായത് ഏതെല്ലാം പ്രകാരത്തിലാണ് എന്നും പാശ്ചാത്യന്മാർ എഴുതീട്ടുള്ള ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ നിന്ന് നാം അറികയും അവർ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിനെ എല്ലാം വാസ്തവമെന്നു സ്വീകരിക്കയും ചെയ്കയല്ലാതെ ഗത്യന്തരമില്ല. അശ്രാന്തപരിശ്രമശീലന്മാരായ പാശ്ചാത്യപണ്ഡിതന്മാരുടെ പ്രയത്നം തന്നേയും ഈ വിഷയത്തിൽ പൂൎണ്ണസാഫല്യത്തെ പ്രാപിച്ചതായി വിചാരിക്കാൻ പാടില്ല. ഒരു രാജ്യത്തിന്റെ ചരിത്രത്തെ അറിയുന്നതിനു അവിടെയുള്ള ലക്ഷ്യങ്ങൾ തന്നെ വേണമെന്നില്ല. ഇതരരാജ്യങ്ങളിൽ നിന്ന് ലഭിക്കുന്ന തെളിവുകളേയും എടുക്കാം; എന്നു മാത്രമല്ല, രണ്ടാമത്തെ തെളിവിനു പ്രാബല്യം അധികം ഉണ്ടെന്നു വിചാരിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഒരു രാജ്യത്തിൽ ഒരു സംഗതി നടന്നതിനെ അന്യരാജ്യവാസികൾ ആ കാലത്തിൽ അറിഞ്ഞിട്ടുള്ളതായി അവിടെ ലക്ഷ്യം കാണുന്ന പക്ഷം ആ സംഗതി കേവലം ഐതിഹ്യമല്ല, വാസ്തവമായി സംഭവിച്ചതു തന്നെ ആണെന്നുള്ളതിനു അത് ഒരുത്തമസാക്ഷ്യമാകുന്നു. ഇങ്ങനെയുള്ള തെളിവുകൾ വെളിവിൽ വരാൻ തുടങ്ങുന്ന കാലം മുതൽക്കേ ഒരു രാജ്യത്തിന്റെ വാസ്തവമായ ചരിത്രം ആരംഭിക്കുന്നൊള്ളു എന്നു കൂടി പണ്ഡിതന്മാർ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. ഇൻഡ്യാരാജ്യത്തെ കുറിച്ച് ഇപ്രകാരമുള്ള തെളിവുകൾ കിട്ടാൻ തുടങ്ങിയത് അലക്സാണ്ഡർ ജൈത്രയാത്രയായി സിന്ധുനദിയുടെ തീരത്തെ പ്രാപിച്ചതു മുതൽക്കാണ്. അതിനു മുൻപിലുള്ള ഇൻഡ്യാചരിത്രം മിക്കതും ഊഹത്തിന്മേൽ പ്രതിഷ്ഠിതമേ ആകുന്നൊള്ളു. ഇൻഡ്യയുടെ പൂൎവ്വചരിത്രത്തേക്കുറിച്ച് എത്രമാത്രം നിശ്ചയക്കുറവുണ്ടായിരുന്നാലും നവീനചരിത്രത്തേക്കുറിച്ച് യാതൊരു ശങ്കയ്ക്കും അവകാശമില്ല. പ്രകൃതമായ അക്ബറുടെ ചരിത്രത്തെക്കുറിച്ച് "മഹച്ചരിതസംഗ്രഹ"ത്തിൽ എത്രയും സംക്ഷിപ്തമായി ഞാൻ എഴുതീട്ടുള്ളതിനെ തന്നെ ഇവിടെ ചേൎത്തുകൊള്ളുന്നു.

തൈമൂർവംശ്യന്മാരായ ഇൻഡ്യയിലെ ചക്രവൎത്തികളിൽ തൃതീയനായ അക്ബർ, തന്റെ പിതാവായ ഹുമയൂൺ ചക്രവൎത്തി ഷീർഷാ എന്ന അഫ്ഘാനിസ്ഥാനിലെ രാജാവിനാൽ ഇൻഡ്യാമഹാരാജ്യത്തിൽ നിന്നു ബഹിഷ്കൃതനായിട്ട് യുവതിയായ ഹമീദാ എന്ന ഭാൎയ്യയോടു കൂടി ദേശ

ഭ്രമണം ചെയ്യുമ്പോൾ സിന്ധുദേശത്തിൽ അമർകോട്ട് എന്ന സ്ഥലത്ത് ഒരു എരിക്കിന്റെ തണലിൽ ൧൫൪൨ അക്ടോബർ ൧൫-ാം ൹ ജനിച്ചു. അപ്പോൾ ഹുമയൂൺ ഒരു കസ്തൂരികാണ്ഡം ഉദ്ഘാടനം ചെയ്തു് തന്റെ അനുചരന്മാൎക്കു കൊടുത്തു് ഇപ്രകാരംപറഞ്ഞു: "എനിക്കു പുത്രോത്സവത്തിൽ ഈ സമ്മാനം തരുന്നതിനേ നിവൃത്തിയുള്ളു. എന്റെ പുത്രന്റെ യശസ്സ് ഈ കസ്തൂരിയുടെ സൌരഭ്യം പോലെ ഒരിക്കൽ ലോകത്തിൽ വ്യാപിക്കുമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു". സ്വല്പകാലാനന്തരം ദൈവാനുകൂല്യത്താലും ബൈറാംഖാൻ എന്ന അതിസമൎത്ഥനായ സേനാനിയുടെ സഹായത്താലും ഹുമയൂൺ തിരിച്ച് സ്വരാജ്യത്തിൽ എത്തി. അക്ബറുടെ പതിനഞ്ചാം വയസ്സിൽ ഹുമയൂൺ മരിച്ചു. ൧൫൫൬-ാം വൎഷത്തിൽ അക്ബർ രാജ്യഭാരം വഹിക്കാൻ തുടങ്ങിയതു വരെയും ബൈറാംഖാൻ തന്നെ രാജസ്ഥാനീയനായിരുന്നു. ൧൫൫൬-ാം വൎഷം മുതൽ ൧൬൦൫-ാം വൎഷം വരെ ഉള്ള കാലത്തിനിടയിൽ ഡൽഹി, ആഗ്രാ, അജ്മീർ, ഗ്വാളിയർ, ബംഗാൾ, ബീഹാർ, ഒറിസ്സാ, സിണ്ഡ്, കണ്ഡഹാർ, ബറാർ ഇത്രയും രാജ്യങ്ങളെ അക്ബർ സ്വാധീനപ്പെടുത്തി അവയെ ക്രമേണ പരിഷ്കരിച്ചു. ഇദ്ദേഹത്തിനാൽ സ്വരാജ്യത്തിൽ ഏൎപ്പെടുത്തപ്പെട്ട പരിഷ്കാരങ്ങളിൽ മിക്കതും സമാധാനം ഇല്ലാതേയും രാജ്യത്തിൽ മുതൽ വളരെ ചുരുക്കമായും ഇരുന്ന കാലങ്ങളിലായിരുന്നു എന്നുള്ള സംഗതി ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ അമാനുഷമായ സാമൎത്ഥ്യവിശേഷത്തിനു ദൃഷ്ടാന്തീഭവിക്കുന്നു. അക്ബർ എത്രയും ധീരനും പരാക്രമശാലിയും യുദ്ധക്രമങ്ങളിൽ നിപുണനും ആയിരുന്നു. എന്നാൽ ഈ ഗുണങ്ങളല്ല സാധാരണരാജസമുദായത്തെക്കാൾ അദ്ദേഹത്തിനു ഉൽകൎഷാതിശയഹേതുക്കളായി ഭവിച്ചതു്; അദ്ദേഹത്തിന്റെ അവ്യാജമായ ഉപശമശീലവും സഹനശക്തിയും ജ്ഞാനാഭിലാഷവും വിദ്വൽപ്രണയവും നീതിനിഷ്ഠയും ഗംഭീരതയും ഭാഗ്യവിശേഷവും ആണ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ അന്യാദൃശോൽകൎഷകാരണങ്ങളായിരുന്നതു്. അക്ബറുടെ ബുദ്ധിവികാസാരംഭകാലം ഫൈസി എന്നും അബ്ബുൽഫ്ഫാസൽ എന്നും രണ്ടു വിദ്വാന്മാരായ ജ്യേഷ്ഠാനുജന്മാരുടെ പരിചയം മുതല്ക്കാണ്. അവർ രണ്ടു പേരും സ്വപിതാവായ ഷായിഖ് മുബാറക്കിനാൽ വിദ്യകളിൽ നല്ലവണ്ണം ശിക്ഷിതന്മാരും സൎവ്വസമ്മതന്മാരും ആയിരുന്നു. ഫൈസി ജനിച്ചതു് ൧൫൪൭-ാം ക്രിസ്ത്വബ്ദത്തിലാണ്. അയാൾ ൨൰ വയസ്സിൽ

അക്ബറേ കണ്ട് അചിരേണ തന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അനവരതസഹചാരിയും വിശ്വസ്തമിത്രവും ആയി തീൎന്നു. ൧൫൮൮-ാമതിൽ അയാൾക്കു കവിസാൎവ്വഭൌമപദം കൊടുക്കപ്പെട്ടു. ഗൌരവമുള്ള രാജ്യകാൎയ്യങ്ങൾക്കു വേണ്ടിയും അയാൾ പലപ്പോഴും അയയ്ക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. അയാൾ അഗാധബോധത്തോടു കൂടിയവനും അപൂൎവ്വകല്പനാശക്തിയുള്ളവനും അക്ബറുടെ അത്യന്തപ്രേമാസ്പദവും ആയിരുന്നു. ൧൫൯൫ അക്ടോബർ ൫-ാം നു- അയാൾ ൫൦ വയസ്സിൽ മരിച്ച സമയം അക്ബർ അടുക്കൽ ചെന്ന് എന്റെ "പണ്ഡിതസ്നേഹിതാ! ഞാൻ എന്റെ വൈദ്യവൎയ്യനെ ഇതാ കൊണ്ടുവന്നിരിക്കുന്നു. നീ എന്നോടു സംസാരിക്കയില്ലയോ?" എന്നു ചോദിച്ചതിന്റെ ശേഷം ഉത്തരം ഒന്നും ലഭിക്കാതെ വ്യസനാന്ധനായിട്ട് തന്റെ ഉഷ്ണീഷത്തെ തറയിൽ എറിഞ്ഞ് മുക്തകണ്ഠനായി രോദനം ചെയ്തു. അബ്ബുല്ഫ്ഫാസൽ ഉണ്ടായത് ൧൫൫൧ ജനുവരി ൧൪-ാം നു-യാണ്. അയാൾ എത്രയും ശുഷ്കാന്തിയോടു കൂടി തന്റെ അച്ഛന്റെ അടുക്കൽ വിദ്യാഭ്യാസം ചെയ്തു. ൧൫-ാം വയസ്സിൽ ഫൈസിയാൽ അക്ബർചക്രവൎത്തിയുടെ സന്നിധാനത്തിൽ പ്രവേശിപ്പിക്കപ്പെട്ടു. അബ്ബുല്ഫ്ഫാസൽ ഒടുക്കം അക്ബറുടെ മന്ത്രിപദത്തെ പ്രാപിച്ചു. ൧൫൭൪-ാം വൎഷത്തിൽ ബിഹാറിലെ യുദ്ധകാലാനന്തരം അക്ബർ സ്വപുത്രന്റെ ജന്മഭൂമിയായ സിക്രിയിൽ ഒരു പ്രാസാദത്തേയും മററു ദിവ്യസൌധങ്ങളേയും ഉണ്ടാക്കിച്ചിരുന്നെടത്ത് വസിക്കാനായി വന്ന സന്ദൎഭത്തിലാണ് അബ്ബുല്ഫ്ഫാസലുമായുള്ള തന്റെ വിസ്രംഭം ആരംഭിച്ചത്. ആ കാലത്തിൽ തന്നെയാണ് ഓൎമ്മിക്കത്തക്കവയായ ഗുരുവാരം തോറുമുള്ള വിഷയശോധനപ്രസംഗങ്ങൾ തുടങ്ങിയത്. അക്ബറുടെ നിശ്ചയം സ്വരാജ്യവാസികളായ സകലമതക്കാരേയും ഏകരൂപമായി ഭരിക്കണമെന്നായിരുന്നു. അതിനാൽ ഉലാമാസ് എന്നു വിളിക്കപ്പെട്ടവരായ സ്വമതപണ്ഡിതന്മാരുടെ അന്യമതാസഹിഷ്ണുതയും മനോബോധരീതിയും അദ്ദേഹത്തിനു അസമ്മതകളായിരുന്നു. അദ്ദേഹം തന്നെ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "ഈശ്വരൻ തന്റെ സകലസൃഷ്ടിയേയും വ്യത്യാസം കൂടാതെ അനുഗ്രഹിക്കുന്നു എന്നു ഞാൻ അറിഞ്ഞിരിക്കെ എന്റെ അടുക്കൽ ഏല്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നവരിൽ യാതൊരുത്തരിൽ നിന്നെങ്കിലും എന്റെ ദാക്ഷിണ്യത്തെ ഞാൻ നിവൎത്തിപ്പിക്കുന്നതായിരുന്നാൽ എന്റെ സ്ഥാനത്തെ കൃത്യങ്ങൾ എന്നാൽ സമ്യഗനുഷ്ഠിതങ്ങളാകയില്ല."

എന്നാൽ അദ്ദേഹം മതവിഷയങ്ങളിൽ മററുള്ളവരുടെ അഭിപ്രായങ്ങളേയും ചോദിച്ച് അതിൽ വച്ചാണ് മേൽ പറയപ്പെട്ട വിഷയശോധനപ്രസംഗങ്ങൾ നടന്നത്.

അക്ബർ സിക്രിയിലെ രാജോദ്യാനത്തിൽ നാലു ശാലകളോടു കൂടിയ ഒരു സ്ഥലത്തെ പണ്ഡിതന്മാൎക്കായി ഉണ്ടാക്കിച്ച് ഗുരുവാരം തോറും രാത്രിയിൽ അവരോടുകൂടി അവിടെ താമസിച്ചു. അതിൽ പശ്ചിമശാല സെയ്യിദ്സ് എന്നവൎക്കും, ദക്ഷിണശാല ഉലാമാസ് എന്നവൎക്കും, ഉത്തരശാല ഷായിക്സ് എന്നവൎക്കും, പൂൎവ്വശാല അക്ബറോടു സമാനാഭിപ്രായന്മാരായ പ്രഭുപ്രഭൃതികൾക്കും പ്രത്യേകം നിയമിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. അവിടെ ജ്ഞാനജനകങ്ങളായും ഉപയുക്തങ്ങളായും ഉള്ള സകലവിധവിഷയങ്ങളുടേയും ശോധനപ്രസംഗങ്ങൾ നടന്നുവന്നു. അക്ബറുടെ നിയോഗത്താൽ ഫൈസി "ലീലാവതി"യെ ഭാഷാന്തരീകരിച്ചു. ഫൈസിയും അബ്ബുൽഫാസലും കൂടാതെ വേറെയും വിദ്വാന്മാർ പലരും അക്ബറുടെ സദസ്യന്മാരായിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. എല്ബാദാവുനി എന്നു വിളിക്കപ്പെട്ട മുല്ലാ അബ്ദുല്കാദർ എന്ന പണ്ഡിതൻ അറബിക്കിലും സംസ്കൃതത്തിലും ഉള്ള കൃതികളെ പെർഷ്യനിൽ ഭാഷാന്തരപ്പെടുത്തുന്നതിനു ആക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. "മഹാഭാരതം" ൧൫൮൨-ാം വൎഷത്തിലും "രാമായണം" ൧൫൮൯, ൧൫൯൧ ഈ വൎഷങ്ങളുടെ അന്തരാളത്തിലും ആയിട്ട് അയാളാൽ പരിഭാഷപ്പെടുത്തപ്പെട്ടു. അയാളാൽ "താരീഖിബാദാവുനി" എന്ന നാമത്തോടു കൂടി ൧൫൯൫-ാം വൎഷം വരെയുള്ള ഒരു ചരിത്രപുസ്തകവും ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടു. അയാൾ മതഭ്രാന്തുള്ള ഒരു മഹമ്മദൻ ആയിരുന്നു. ഫൈസിയേയും അബ്ബുൽഫ്ാസലേയും അയാൾ മതവിരോധികളെന്നു ആക്ഷേപിച്ചിരുന്നു. അക്ബറുടെ അടുക്കൽ പിന്നേയും ഗ്രന്ഥകൎത്താക്കന്മാരായ അനേകവിദ്വാന്മാരുണ്ടായിരുന്നു. ഉലാമാസ് എന്നവരുടെ കഠിനമായ മതവിഷയശാഠ്യത്തേയും പരമതാസഹിഷ്ണുതയേയും കുറിച്ച് അക്ബൎക്ക വളരെ മുഷിച്ചിലുണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹം പാർസികളിലും ഹിന്ദുക്കളിലും ക്രിസ്ത്യന്മാരിലും അഭിജ്ഞന്മാരായുള്ളവരെ തന്റെ രാജധാനിയിൽ ക്ഷണിച്ചുവരുത്തി അവരുടെ ഭിന്നങ്ങളായ അഭിപ്രായങ്ങളെ കേട്ട് ഗ്രാഹ്യങ്ങളെ ഗ്രഹിക്കയും ത്യാജ്യങ്ങളെ ത്യജിക്കയും ചെയ്തു ക്രമേണ സൎവ്വാസ്തികമതസിദ്ധാന്താവിരുദ്ധമായ ഒരു നൂതനമതത്തെ അവലംബിക്കയും ആജീവനാന്തം അതിനെ സ്ഥിരപ്രതിപത്തിയോടു കൂടി അനുഷ്ഠിക്കയും ചെയ്തു.

അക്ബറുടെ സദസ്യന്മാർ ഉപയുക്തങ്ങളായ അനേകപുസ്തകങ്ങളെ നൂതനമായി ഉണ്ടാക്കുകയും ഭാഷാന്തരപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു. അവയിൽ അബ്ബുല്ഫ്ഫാസൽ എഴുതിയതും മൂന്നുഭാഗങ്ങളുള്ളതുമായ "അക്ബർനാമാ" എന്ന പുസ്തകം എത്രയും സാരവത്താകുന്നു. പ്രഥമഭാഗത്തിൽ ഹുമയൂണിൻെറ മരണപയ്യന്തമുള്ള ടൈമൂർവംശ്യന്മാരുടെ ചരിതവും, ദ്വിതീയത്തിൽ അക്ബറുടെ രാജ്യവാഴ്ചയും, "ഐനി അക്ബാരി" എന്ന തൃതീയത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ മഹാരാജ്യത്തിലെ സകലകാൎയ്യനടപടികളും ചട്ടവട്ടങ്ങളും മററും വിവരിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. മുതലെടുപ്പുവിഷയത്തിലും സേനാവിഷയത്തിലും നീതിനടപടികളിലും മററും രാജ്യഭാരത്തിൻെറ എല്ലാ അംഗങ്ങളിലും അക്ബറാൽ ഏൎപ്പെടുത്തപ്പെട്ടിട്ടുള്ള പരിഷ്കാരങ്ങളുടെവിവരം ഒക്കെയും അതിൽ പറയപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. പ്രജോപദ്രവകരങ്ങളായ ചിലകരങ്ങൾ മുമ്പിൽ ഗ്രഹിക്കപ്പെട്ടിരുന്നവയെ അക്ബറായിട്ട് നിറുത്തൽ ചെയ്തു. സ്വരാജ്യത്തിൽ വാണിജ്യത്തിൻെറ അഭിവൃദ്ധിക്കവേണ്ടി അദ്ദേഹം കച്ചവടക്കാരെ പ്രോത്സാഹനം ചെയ്തു. ശാസ്ത്രാദിപാഠങ്ങൾക്ക വളരെ പ്രചാരത്തെ ഉണ്ടാക്കി. അവ്യവസ്ഥമായ രാജ്യഭാരക്രമത്തോടും ഉച്ഛൃംഖലന്മാരായ അധികാരികളോടും ദുൎബ്ബലങ്ങളായ രാജ്യാംഗങ്ങളോടും കൂടിയിരുന്ന രാജ്യത്തെ യഥാക്രമമായി ഭരിച്ച് അധികാരികളുടെ സ്വാതന്ത്ര്യത്തെ നിയന്ത്രണം ചെയ്ത് അനേകദേശങ്ങളെ ചേൎത്ത് രാജ്യാംഗങ്ങളെ പ്രബലീകരിച്ച് എത്രയും ശ്ലാഘനീയങ്ങളായ ബഹുവിധപരിഷ്കാരങ്ങളെ ഏൎപ്പെടുത്തി ന്യായ്യമായും നിഷ്പക്ഷപാതമായും ൫൦ വൎഷം പ്രജാപാലനം ചെയ്കയാൽ മഹാത്മാവായ അക്ബർ ചക്രവൎത്തിക്ക ലഭിച്ചിട്ടുള്ള യശസ്സ് മറെറാരു രാജാവിനും ലഭിക്കുന്നതിനു സംഗതിയായിട്ടില്ല.

അക്ബറുടെ ചരമവൎഷങ്ങളിൽ അദ്ദേഹത്തിനു തൻെറ മൂന്നു പുത്രന്മാർ നിമിത്തം അധികമായ മനഃക്ലേശം ഉണ്ടായി. അദ്ദേഹത്തിൻെറ പ്രഥമപുത്രനായ സലിം ഉദ്ധതനും കൃതഘ്നനും ഗുരുവിരോധിയും ആയിരുന്നു കൂടാതെ തൻെറ പിതാവിൻെറ ശ്രേഷ്ഠനായ മന്ത്രിയും അസാധാരണബുദ്ധിശക്തിയുള്ള ഒരു കാൎയ്യസ്ഥനും വിദ്വാനും ആയ അബ്ബുല്ഫ്ഫാസലിനെക്കുറിച്ചു കഠിനദ്വേഷത്തെ കരുതിയിരുന്നു. മുറാദ് എന്നും ഡാന്ന്യൽ എന്നും പേരായ മററവർ അമിതമായ മദ്യപാനം ഹേതുവായിട്ട് യൌവനത്തിൽ തന്നെ മരിച്ചു. അബ്ബുല്ഫ്ഫാസൽ കാൎയ്യവശാൽ പുറമേ സഞ്ചരിക്കുന്ന സമയം സലിമിൻെറ പ്രേരണയിൽ അർഛായിലെ രാജാ

വായ ബീർസിംഗിനാൽ ൧൬൦൨ ആഗസ്റ്റ് ൧൨-ാംനു- വധിപ്പിക്കപ്പെട്ടു. ആ കുലപാതകിയെ കണ്ടുപിടിച്ചു ശിക്ഷിക്കുന്നതിനു അക്ബർ എത്രയും ജാഗ്രതയോടു കൂടി ശ്രമിച്ചിട്ടും കഴിഞ്ഞില്ല. ആ മഹാത്മാവായ ചക്രവൎത്തി തന്റെ ഇഷ്ടനും വിശ്വസ്തനുമായ മന്ത്രിയുടെ മരണാനന്തരം ചിരകാലം ജീവിച്ചിരുന്നില്ല. ൧൬൦൫നെവംബർ ൧൦-ാംനു- അക്ബർ ൬൩-ാം വയസ്സിൽ ചരമാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരം ആഗ്രാവിനു സമീപത്തിൽ സികന്ദ്രാ എന്ന സ്ഥലത്ത് ഒരു ദൃശ്യതമമായ ശവശിലാകുടീരത്തിൽ സ്ഥാപിക്കപ്പെട്ടു. അദ്യതനതദ്ദേശാധിപന്മാരായ ബ്രിട്ടീഷ്കാർ ആ വിശിഷ്ടനായ ചക്രവൎത്തിയുടെ അസ്ഥിപഞ്ജരത്തിനു വിശ്രമസ്ഥലമായ ആ ശിലാകുടീരത്തെ അദ്യാപി ആദരോപചാരപൂൎവ്വമായി സംഭാവനം ചെയ്തുവരുന്നു. ഇൻഡ്യയിലെ രാജപ്രതിനിധിയായിരുന്ന നാൎത്ത്ബ്രൂക്കിലെ അറൾ സായ്പവർകൾ ൧൮൭൬-ാം വൎഷത്തിൽ സികന്ദ്രായിൽ വന്നിരുന്നതിന്റെ ശേഷം ആ ശിലാകുടീരത്തിനു ആച്ഛാദനാൎത്ഥമായി ഒരു പുതുതായ വസ്ത്രവിശേഷത്തെ സമ്മാനിച്ചു. അക്ബർ ഇംഗ്ലണ്ടിലെ പ്രസിദ്ധയായ എലിസബെത്ത് എന്ന നിത്യകന്യാരാജ്ഞിയോടു സമാനകാലീനനായിരുന്നു. അദ്ദേഹം ആ രാജ്ഞിയെക്കാൾ രണ്ടുവൎഷം മുൻപിൽ രാജ്യഭാരം ആരംഭിക്കയും ആ രാജ്ഞിയുടെ നിൎയ്യാണാനന്തരം രണ്ടുവൎഷം കൂടി ജീവിച്ചിരിക്കയും ചെയ്തു. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിനു ആ രാജ്ഞിയേക്കാൾ ഒൻപതു വയസ്സ് കുറവായിരുന്നു.

മേൽപ്രകാരമുള്ള അക്ബറുടെ സംക്ഷിപ്തമായ ചരിത്രത്തെ ഇവിടെ ചേൎത്തതിനാൽ ഈ ആഖ്യായികയെ വായിക്കുന്നവൎക്ക് ഇതിലെ കഥയിലുള്ള അനേകസംഗതികളുടെ രസം അധികാസ്വാദ്യമായി ഭവിക്കുമെന്നു വിശ്വസിക്കുന്നു.

ഇതിൽ ഗ്രന്ഥകൎത്താവ് അത്യന്തം ശ്രദ്ധയോടും ഗാഢാലോചനയോടും കൂടി സ്വഭാവത്തെ വിവരിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു വ്യക്തി ഇരാവതി എന്ന ഹിന്ദുസ്ത്രീയാകുന്നു. അവളെ ദമയന്തിയോടു സദൃശീകരിക്കത്തക്ക പതിവ്രതമാരായ കുലസ്ത്രീകളുടെ ഒരു മാതൃകയാക്കി അയാൾ വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. സിദ്ധരാമനെ നളസ്ഥാനീയനായിട്ടുമാണ് ഉദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ളതെന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നു. എന്നാൽ ഇതിലെ നായകനായി കല്പിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള മഹാപുരുഷനായ അക്ബറുടെയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആപ്തമിത്രങ്ങളായ ഫൈസി,

അബ്ബുല്ഫ്ാസൽ ഈ അതിബുദ്ധിശാലികളായ രണ്ടു സഹോദരന്മാരു ടെയും സ്വഭാവത്തെ വിവരിക്കുന്നതിലും അയാൾ അസാമാന്യമായി പരിശ്രമിച്ചിട്ടുണ്ട്.

ഈ ആഖ്യായികയിൽ നായികാനായകന്മാരായി ഇരാവതിയെയും സിദ്ധരാമനെയും കല്പിച്ച് ഇതിനു "ഇരാവതീസിദ്ധരാമീയം" എന്നു നാമകരണം ചെയ്യുന്നത് അസംഗതമായി വരികയില്ലെങ്കിലും ആല ങ്കാരികന്മാരാൽ നിരൂപണം ചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുള്ള നായകലക്ഷണങ്ങൾ പ്രായേണ തികഞ്ഞിരിക്കുന്ന പുണ്യശ്ലോകനായ ചക്രവൎത്തിയെ തന്നെ നായകനാക്കി അദ്ദേഹത്തിൻെറ നാമത്താൽ തന്നെ ഇതിനെ നിർദ്ദേശി ക്കുന്നത് അനേകകാരണങ്ങളാൽ യുക്തവും ആവശ്യകവും ആണെന്നു തോന്നുകയാലത്രേ ഗ്രന്ഥകൎത്താവ് 'അക്ബർ' എന്നു തന്നെ ഇതിനു പേരു കല്പിച്ചതെന്നു അയാൾ തന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. ഇതല്ലാതെ മറെറാരു പേരാണ് ഇതിനു കൊടുക്കപ്പെട്ടിരുന്നതെങ്കിൽ ഇപ്പോൾ സിദ്ധിച്ചിരിക്കു ന്നതു പോലുള്ള പ്രസിദ്ധി ഇതിനുണ്ടാകയില്ലായിരുന്നു എന്നുള്ളതു നിൎവിവാദം തന്നെ. ഈ കഥയുടെ പരമോദ്ദേശ്യം അക്ബറുടെ രാജധാ നിയിലെ വിശേഷങ്ങളെ പ്രതിപാദിക്കണമെന്നും അദ്ദേഹത്തിൻെറ മഹ ത്ത്വത്തെ വിശദീകരിക്കണമെന്നും ആകകൊണ്ട് 'അക്ബർ' എന്നുള്ള സംജ്ഞ അനുചിതയുമല്ല. പൂൎണ്ണചന്ദ്രൻ നഭോമണ്ഡലത്തിൽ ശോഭിക്കു മ്പോൾ നക്ഷത്രങ്ങൾ നിഷ്പ്രഭങ്ങളായി പോകുന്നതു പോലെ മഹാനുഭാ വനായ അക്ബറുടെ സാന്നിദ്ധ്യത്തിൽ ഈ കഥാഘടകങ്ങളായ മറെറല്ലാ പാത്രങ്ങളും അപ്രധാനതയെ പ്രാപിക്കാതിരിക്കുന്നതല്ല.

ഈ കഥയിൽ ചേൎക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ആളുകളിൽ ആരെല്ലാമാണ് വാസ്ത വമായി ചരിത്രത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ടിട്ടുള്ളവരെന്നും ആരാണ് കവിമനോധ ൎമ്മത്താൽ കല്പിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളവരെന്നും തിരിച്ചറിയുന്നതിനുള്ള ആഗ്രഹം ചിലൎക്കു സഹജമായി ജനിക്കാവുന്നതാകയാൽ അവരുടെ ജിജ്ഞാസാപൂ ൎത്തിക്കു വേണ്ടി ഗ്രന്ഥകൎത്താവു തന്നെ അതിൻെറ വിവരം പറഞ്ഞിട്ടു ള്ളതിനേയും ഇവിടെ ചേൎത്തുകൊള്ളുന്നു. അക്ബറെ കൂടാതെ അദ്ദേഹ ത്തിൻെറ പുത്രൻ സലിം, മന്ത്രി അബ്ബുല്ഫ്ാസൽ, തത്സഹോദരൻ ഫൈ്സി, അബ്ദുല്കാദർ ബാദാവുനി, ജസ്യൂട്ട് പാതിരി റൂഡൊൾഫ് അക്വാവിവാ, (കല്ലുകഭട്ടർ), ഇവരും പ്രശസ്തി കുറഞ്ഞ് മററു ചിലരും

ചരിത്രത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ടവരാണ്. മന്ത്രിയുടെ മരുമകനായി ഒരാളും യഥാൎത്ഥത്തിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ അയാളുടെ പേര് പാർവിസ് എന്നല്ലായിരുന്നു. നന്ദിഗുപ്തൻ ചരിത്രത്തിൽ ചേൎന്ന ആളല്ല; പൂൎവ്വരാജൎഷികളുടെ ചരിതങ്ങളിലും വിശിഷ്യ കാശ്മീർചരിത്രത്തിലും പലപ്പോഴും സംഭവിച്ചിട്ടുള്ള സംഗതിയെ ദൃഷ്ടാന്തമുഖേന കാണിക്കുന്നതിന്നു ഒരു മാതൃകയായി കല്പിക്കപ്പെട്ട ആളുമാത്രമാണ്. ഗോരക്ഷനും അയാളുടെ അനുയായിവൎഗ്ഗവും അതുപോലെ കേവലം മാതൃകകൾ തന്നെയാണ്. ഇരാവതി എന്നൊരു സ്ത്രീ ആ കാലത്തുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഈ ആഖ്യായികയുടെ രസപുഷ്ടിക്കായി അങ്ങനെ ഒരു പാത്രം പുരാണങ്ങളിൽ പ്രതിപാദിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള പതിവ്രതമാരുടെ പ്രതിച്ഛായയായി കല്പിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതാണ്. കഥാസ്വാരസ്യത്തിന്നു പുഷ്ടിക്കുവേണ്ടി ചില സംഗതികളിൽ വാസ്തവചരിത്രത്തിൽനിന്നും സ്വല്പവ്യതിയാനങ്ങൾ ഇതിൽ വരുത്തീട്ടുണ്ട്. അക്ബറുടെ കാലത്ത് കാശ്മീരം ഹിന്ദുരാജാക്കന്മാരുടെ അധീനതയിൽനിന്നും വിട്ടുപോയിരുന്നു. കാശ്മീരത്തേക്കുള്ള യുദ്ധയാത്രയുടെ മദ്ധ്യത്തിലല്ല സലിം അക്ബറുടെ സ്ഥാനത്തെ ബലാൽ ആക്രമിക്കാൻ ഉദ്യോഗിച്ചത്; അക്ബർ ദക്ഷിണദേശത്തെ കീഴടക്കാൻ പോയിരുന്നപ്പോഴാണ്. ഫൈസി അബുൽഫസലിന്റെ ജ്യേഷ്ഠസഹോദരനായിരുന്നു. സലിമിന്റെ ദ്രോഹത്താൽ തന്റെ അനുജൻ വധിപ്പിക്കപ്പെട്ടന്നതിന്നു മുൻപിൽ തന്നെ അയാൾ മരിച്ചിരുന്നു. ഫത്തേപ്പൂർ ആഗ്രായിൽനിന്നും ഈ കഥകൊണ്ടു തോന്നാവുന്നതിലും അധികദൂരത്താണ്. ഇതുപോലെയും മറ്റും ചിലസംഗതികളിൽ വസ്തുസ്ഥിതിയിൽനിന്നും സ്വല്പവ്യത്യാസങ്ങളുള്ളവയെല്ലാം അകിഞ്ചിൽകരങ്ങളാണ്.

ഇനി ഈ ആഖ്യായികയുടെ ഇപ്പോൾ പ്രസിദ്ധീകരിക്കപ്പെടുന്ന ഭാഷാന്തരീകരണത്തെക്കുറിച്ചു കൂടി അല്പം പ്രസ്താവിച്ച് ഈ അവതാരികയെ ഇവിടെ ഉപസംഹരിക്കാം. ഞാൻ ഇതിനായി ഉദ്യോഗിച്ചിട്ട് ഇപ്പോൾ ൧൨ കൊല്ലത്തോളം ആയിരിക്കുന്നു എങ്കിലും പലജോലികളുടെ മദ്ധ്യേ ഇതിൽ ഐദംപൎയ്യേണ മുഷിഞ്ഞു പ്രവൎത്തിച്ചിട്ടുള്ളത് ഈ കാലത്തിന്റെ ഒരു ദ്വാദശാംശത്തിലധികമില്ല. ഇതിനെ കഴിയുന്നതും സഹൃദയഹൃദയാഹ്ലാദിയാക്കി ചെയ്യുന്നതിന്നു ഞാൻ അനല്പമായ ശ്രമം ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. സഹൃദയന്മാരിൽ പ്രഥമഗണനീയനായ നാടുനീങ്ങിയ വിശാഖം തിരുനാൾ മഹാരാജാവിന്റെ പ്രേരണയാൽ ആരംഭിക്കപ്പെട്ട

ഈ ഭാഷാന്തരത്തിലെ വാചകരീതിയെ ആ തിരുമനസ്സിലേക്കും തത്സമാനരുചികളായി അനേകം അഭിജ്ഞന്മാർ ഇപ്പോൾ ഉള്ളവൎക്കും രസിക്കത്തക്കവിധത്തിലാണ് ഞാൻ ഉപയോഗിച്ചിട്ടുള്ളത്. ആ തിരുമനസ്സിലെ നിയോഗത്താൽ തന്നെ അവിടുന്നു തുല്യം ചാൎത്തിയിരുന്നതിന്റെ ശേഷമായിട്ടു ഞാൻ എഴുതിയ "മഹാചരിതസംഗ്രഹ"ത്തിന്റെ ഒരു ഭാഗം തിരുമനസ്സിൽ സമ്മതമായോ എന്നറിയുന്നതിനായി അയച്ചിരുന്നതിനെ വായിച്ചു തിരിച്ചയച്ചതോടു കൂടി കിട്ടിയ ഒരു തിരുവെഴുത്തിൽ "അവിടുത്തെ ഭാഷാന്തരീകരണം എന്റേതുപോലെ തന്നെ എനിക്കു സമ്മതമാണ്" എന്നുണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ സഹൃദയസമ്മതയെന്നു അസ്മാദൃശന്മാരാൽ അഭിമാനിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന മലയാളവാചകരീതിയിൽ സംസ്കൃതപദബാഹുല്യത്തെ ഒരു ന്യൂനതയായി വിചാരിക്കുന്നവർ പലരും ഉണ്ടായിരിക്കാം. ഈ കഥാരംഭത്തിൽ ചെയ്തിട്ടുള്ളതുപോലെ ഹിമവാന്റെ മുകളിലുള്ള ബദരീനാഥക്ഷേത്രത്തിലെ ഒരു സായങ്കാലത്തെ വൎണ്ണിക്കുന്നത് സഹൃദയന്മാൎക്ക് ഹൃദയംഗമമായി വരണമെങ്കിൽ ആ ഗംഭീരമായ വിഷയത്തിനു അനുരൂപയായ ശബ്ദാൎത്ഥപ്രൌഢിയും വേണ്ടതാണല്ലോ. മലയാളഭാഷയിൽ അത് അദ്യാപി സംസ്കൃതത്തിൽനിന്നും ഗ്രഹിക്കേണ്ടതായി തന്നെ ഇരിക്കുന്നു. നാട്ടുപള്ളിക്കൂടങ്ങളിൽ ഉയൎന്ന ക്ലാസുകളിൽ വായിപ്പിക്കത്തക്ക ഉയൎന്നതരം പുസ്തകങ്ങൾ ഇപ്പോൾ ദുൎല്ലഭങ്ങളാണ്. മലയാളഭാഷയിൽ പുസ്തകങ്ങൾ ഉയൎന്നതരമാകണമെങ്കിൽ ഇതരഭാഷാസഹായം കൂടാതെ അശക്യമാണ്. എന്നാൽ ചില വിദ്വാന്മാർ തങ്ങളുടെ കൃതികൾക്കു ശ്ലാഘ്യതയെ വൎദ്ധിപ്പിക്കുന്നതിനാണെന്നു ഭ്രമിച്ച് അനുചിതസ്ഥലങ്ങളിൽ കൂടിയും അനാവശ്യമായും പലപ്പോഴും അബദ്ധമായും സംസ്കൃതം പ്രയോഗിക്കുന്നതുപോലെ ഇതിൽ സംഭവിക്കാതിരിക്കുന്നതിനു പ്രത്യേകം ശ്രമിച്ചിട്ടുണ്ട്. എങ്കിലും ൧൨ കൊല്ലം മുൻപിൽ എഴുതിയ ആദ്യഭാഗത്തിൽ ചിലേടത്ത് ചില സംസ്കൃതപ്രയോഗം അനാവശ്യകമായും വന്നുപോയിട്ടില്ലയോ എന്ന് ഇപ്പോൾ തോന്നുന്നുണ്ട്. സംസ്കൃതത്തെക്കുറിച്ചു വൈമുഖ്യം ഉള്ളവർ ഉപക്രമം കണ്ട് ബുദ്ധിക്ഷയത്താൽ പുസ്തകം വലിച്ചെറിഞ്ഞുകളയാതെ അല്പം ക്ഷമയോടു കൂടി മേൽ വായിച്ചുനോക്കിയാൽ അങ്ങോട്ടങ്ങോട്ടു സംസ്കൃതപദപ്രയോഗം കുറവാണെന്നു കാണുന്നതു കൂടാതെ തങ്ങളുടെ ശ്രമം

നിഷ്പ്രയോജനമായി എന്നു പശ്ചാത്താപത്തിന് യാതൊരു വിധത്തിലും ഇടയില്ലെന്നു അവൎക്കു ഒടുവിൽ നിശ്ചയമായി ബോധപ്പെടുന്നതും ആണ്.

"അഷ്ടപദി"യുടെ ഏതാനും ഭാഗങ്ങൾ ഭാഷയായി ഇതിൽ ചേൎത്തിട്ടുള്ളത് "വിദ്യാവിനോദിനി"യിൽ ഞാൻ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തീട്ടുണ്ടായിരുന്ന രാമപുരത്തു വാരരുടെ കൃതിയിൽനിന്നും, "അമരുകശതക"ത്തിലെ 'യാതാഃ കിം ന മിളന്തി സുന്ദരി പുനശ്ചിന്താ ത്വയാ മൽകൃതേ നോ കാൎയ്യാ' ഈ ഭാഗത്തിന്റെ ഭാഷ എന്റെ കൃതിയായ "അമരുകമണിപ്രവാള"ത്തിൽനിന്നും എടുക്കപ്പെട്ടതും പിന്നെ ഒന്നു രണ്ടു ശ്ലോകങ്ങൾ എന്നാൽ തൽകാലം ഭാഷാന്തരീകരിക്കപ്പെട്ടവയും ആകുന്നു.

കേരളവൎമ്മാ,
എഫ്. എം. യൂ., എം. ആർ. ഏ. എസ്.,
വലിയകോയിത്തമ്പുരാൻ,
തിരുവിതാംകൂർ ബുക്കകമ്മിററി പ്രസിഡൻറ്.

തിരുവനന്തപുരം
൧൦൭൫ മേടം ൩൧-ാം ൹.

ശ്രീ

അക്ബർ.

ഒന്നാം അദ്ധ്യായം.

ഋഷി.

അസ്തപർവ്വതനിതംബത്തെ അഭിമുഖീകരിച്ച് ലംബമാനമായ അംബുജബാന്ധവബിംബത്തിൽനിന്നും അംബരമദ്ധ്യത്തിൽ വിസൃമരങ്ങളായി ബന്ധൂകബന്ധുരങ്ങളായ കിരണകന്ദളങ്ങൾ ബദരീനാഥക്ഷേത്രത്തിന്റെയും ഹിമാലയമഹാഗിരിയുടെ തുംഗകളായ ശൃംഗപരംപരകളുടെയും അദഭ്രശുഭ്രകളായ ഹിമസംഹതികളിൽ പ്രതിബിംബിച്ച് പ്രകാശിച്ചു. ദാക്ഷിണാത്യനായ ഒരു മന്ദമാരുതൻ സാനുപ്രദേശങ്ങളിൽ സമൃദ്ധങ്ങളായി വളർന്നിരിക്കുന്ന മഹീരുഹങ്ങളിൽ പ്രഭാതാൽ പ്രഭൃതി വികസ്വരങ്ങളായി നില്ക്കുന്ന സുരഭിലതരങ്ങളായ കുസുമങ്ങളുടെ പരിമളധോരണിയെ അധിത്യകകളിലേക്കു പ്രസരിപ്പിച്ചു. ഇപ്രകാരം യാതൊരു വ്യത്യാസവും പ്രതിബന്ധവും ഇല്ലാതെ സൂര്യരശ്മികൾ ഈ പർവ്വതോപരിഭാഗങ്ങളെ പരസ്സഹസ്രം സംവത്സരം ശോഭിപ്പിക്കയും, ഈ പുഷ്പങ്ങളുടെ സൌരഭ്യം ഗിരിശിഖരങ്ങളിലേക്കു ഉൽഗമിക്കയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കവേ ദൂരദേശങ്ങളിൽ ജനങ്ങൾ പരസ്പരം സ്പർദ്ധിച്ചു യുദ്ധങ്ങളിൽ പ്രവർത്തിക്കയും, പ്രബലങ്ങളായ രാജ്യങ്ങൾ ഉൽഭവിക്കയും ക്ഷയിക്കയും, ബുദ്ധിമാന്മാർ ഈ പ്രപഞ്ചം ഇപ്രകാരം ഇരിക്കുന്നതിന്റെ കാരണത്തേയും ഉദ്ദേശ്യത്തേയും അവധാരണം ചെയ്യുന്നതിനു നിഷ്പ്രയോജനമായി പ്രയത്നപ്പെടുകയും ചെയ്തുവന്നു.

'മഹാൻ' എന്ന ഖ്യാതിയെ ലഭിച്ച അക്ബർചക്രവർത്തി ക്രൈസ്തവസംവത്സരം ൧൬൦൦-ാമതിനു മുൻപായി മൊഗല് മഹാരാജ്യത്തെ സ്ഥാപിച്ച് പ്രബലീഭവിപ്പിച്ച കാലത്തിലും ഒരിക്കൽ ദൈവതാവാസമായി ദുഷ്പ്രവേശമായിരുന്ന ഹിമവൽപർവ്വതപ്രദേശം അരണ്യപ്രായമായും അനാവാസയോഗ്യമായും ഇരുന്നു. ഈ ഗഹനകളായ വിപിന

ഭൂമികൾ മനുഷ്യപാദങ്ങളാൽ ഒരിക്കലും അനാക്രാന്തകളായും, അവയിലെ അനവരതയായി നിബിഡയായുള്ള നിശ്ശബ്ദത ഭക്ഷ്യാന്വേഷിയായി പറന്നുപോകുന്ന ഏതെങ്കിലും പക്ഷിയുടെ നിലവിളിയാലോ ഝില്ലികാഝംകാരത്താലോ കൂടിയും അവ്യാഹതയായും ഇരുന്നു.

എങ്കിലും ആ സ്ഥലം ഒരു ഉദാസീനനായ ദ്രഷ്ടാവിനു തോന്നാവുന്നതുപോലെ തന്നെ കേവലം അത്യന്തം ജനപരിത്യക്തമായിരുന്നില്ല. ഉന്നതമായ ശരവണത്തിൻെറ അന്തരാളത്തിൽ കുറഞ്ഞൊന്നു മറഞ്ഞ് മേചകരേഖാകിമ്മീരിതമായ ചർമ്മകഞ്ചുകത്തോടു കൂടി സമാധിയിൽ സ്വപ്നദർശി എന്നപോലെ ചിലപ്പോൾ ഊർദ്ധ്വം തുഷാരശേഖരിതങ്ങളായ ശിഖരിശൃംഗങ്ങളിലേക്ക ദൃഷ്ടികളെ ഉന്മീലിപ്പിക്കയും, അനന്തരം അപ്പോഴും ദീപ്രമായിരുന്ന ദിനകരപ്രകാശത്താൽ അവയെ അർദ്ധമുകുളിതകളാക്കയും ചെയ്തുകൊണ്ട് ഒരു ശാർദ്ദൂലം സൈ്വരമായി ശയിച്ചു. അത് അന്തരാന്തരാ പർവ്വതദന്തുരിതങ്ങളായി വ്യോമകടാഹവൃത്തത്തിൻെറ ജാജ്വല്യമാനങ്ങളായ വർണ്ണങ്ങളോടു കൂടി ലയിച്ചു സമ്മിളിതങ്ങളായി അകലേ അധോഭാഗത്തിലുള്ള സ്പൃഹണീയശാദ്വലങ്ങളായ കടകതടങ്ങളിലേക്ക നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അതിൻെറ വിചാരം എന്തായിരുന്നോ? ചിലപ്പോൾ മേൽപ്പെട്ടു സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിയും ചിലപ്പോൾ കീഴ്പ്പെട്ടു ദൃഷ്ടി പതിപ്പിച്ചും രൂപാന്തരത്തിൽ താൻ സമൃദ്ധമായ കാശ്മീരദേശത്തിൻെറ രാജാവായി തൻെറ ആജ്ഞാവശംവദന്മാരായ സാമന്തന്മാരോടും തൻെറ കടാക്ഷാനുഗ്രഹപ്രതീക്ഷിണികളായി പരസ്പരസ്പർദ്ധിനികളായ സീമന്തിനിമാരോടും കൂടി സാമ്രാജ്യശ്രീയെ വഹിച്ചിരുന്ന കാലത്തെ സ്മരിക്കയായിരുന്നോ? അഥവാ വാസ്തവത്തിൽ ആ വ്യാഘ്രരാജൻ കേവലം ഒരു വന്യമൃഗമേ ആയിരുന്നൊള്ളോ? മുൻപിൽ ഉദ്ധതനായിരുന്ന ഒരു പ്രഭുവിൻെറ നഷ്ടനായ ജീവൻ അല്ലായിരിക്കുമോ? ഇപ്പോൾ യഥാർത്ഥമായി അത് തൻെറ അധികാരത്തെ വിവദിക്കുന്നതിനു യാതൊരു പ്രതിപക്ഷിയും ഇല്ലാതെ ആ വനഭൂമിയുടെ നായകനായിരുന്നു. അത് സ്വശക്തിയെ പൂർണ്ണമായി അറിഞ്ഞു എന്നുള്ളത് പരിതോവിക്ഷിപ്തയായി ദൃപ്തയായുള്ള ദൃഷ്ടിയാൽ സ്പഷ്ടീഭവിച്ചു. എന്നാൽ അത് ഈ ദിവാസ്വപ്നങ്ങളിൽനിന്നും ഝടിതി ഉൽബുദ്ധമായിട്ട് ഉത്ഥാനംചെയ്ത് ശ്രവണേന്ദ്രിയത്തെ വ്യാപരിപ്പിച്ചു. ആ വ്യാഘ്രത്തിൻെറ ശീഘ്രഗ്രാഹിയായ ശ്രോത്രം മനുഷ്യരുടെ ശബ്ദത്തെ നിർദ്ധാരണം ചെയ്തു.

അല്പം ദൂരത്തിൽ അശ്വാരൂഢന്മാരായി ഏതാനും ആളുകൾ പർവ്വതങ്ങളിലെ ഏകപദിമാർഗ്ഗത്തിൽ കൂടി ആ താഴ്വരയിലേക്ക ഇറങ്ങുകയായിരുന്നു. ജനനശ്രൈഷ്ഠ്യസൂചകമായ ഭാവത്തോടും വേഷത്തോടും കൂടി സുരൂപനായ ഒരു യുവാവും പിന്നാലെ തദപേക്ഷയാ വയോധികനും

വേഷത്തിൽ വിശേഷവിധി ഇല്ലാത്തവനും ആയ ഒരാളും രണ്ടു പരിചാരകന്മാരാൽ അനുഗതന്മാരായി വരികയായിരുന്നു. ആ യുവാവ് ചെറുതെങ്കിലും ബലിഷ്ഠവും ക്ഷേപിഷ്ഠവും ആയ ഒരു വെളുത്ത അറബിക്കുതിരയിലും, ആ ജ്യായാനായ ആൾ ഒരു വലിയ കറുത്ത കുതിരയിലും, ഭൃത്യന്മാർ രോമശങ്ങളും ദൃഢഗാത്രങ്ങളുമായ പർവ്വതീയാശ്വങ്ങളിലും കയറിയിരുന്നു. ആ യുവാവ് സ്വർണ്ണപ്പൊത്താൻ വച്ചിട്ടുള്ള ഒരു നീലപട്ടനിർമ്മിതമായ ജാക്കെററും, വിസ്തീർണ്ണങ്ങളായ പണ്ടങ്ങളും, ചുവന്ന ചരിപ്പുകളും, ഒരു വജ്രരത്നത്താൽ ഉറപ്പിച്ചു യോജിപ്പിക്കപ്പെട്ട ദീർഘമായ ഒരു തൂലികയോടു കൂടിയ ഘനമില്ലാത്ത ഒരു തൊപ്പിയും വഹിച്ചിരുന്നു. ഹ്രസ്വമായ ഒരു ഖഡ്ഗം പാർശ്വത്തിൽ തൂങ്ങിക്കിടക്കയും അലങ്കാരചിത്രിതമായ ഒരു കഠാരി രത്നഖചിതമായ തന്റെ സാരസനത്തിൽ തിരുകിയിരിക്കയും ചെയ്തിരുന്നു. അയാൾ വലതുകയ്യിൽ ദീർഘമായ ഒരു കുന്തത്തെ ഗ്രഹിച്ചിരുന്നു. അയാൾ പ്രാംശുവും സിംഹസംഹനനനും വെയിൽ തട്ടീട്ടില്ലായ്കയാൽ അവദാതമായ വർണ്ണത്തോടു കൂടിയവനും ആയിരുന്നു. അയാളുടെ നേത്രങ്ങളും കേശങ്ങളും കൃഷ്ണവർണ്ണങ്ങളായിരുന്നു. ഒരു കപിശവർണ്ണമായ മേൽമീശ അയാൾ ആർയ്യവംശ്യനാണെന്നുള്ളതിനു അവ്യഭിചരിതമായ ചിഹ്നമായിരുന്നു. അയാളുടെ കൂടെ ഉണ്ടായിരുന്ന പുരുഷൻ വിശാലവക്ഷസ്സും ബലിഷ്ഠനും ഇരുണ്ടനിറം ഉള്ളവനും ആയിരുന്നു. അയാളും ആർയ്യവംശ്യനായിരുന്നു എന്നുള്ളത് അയാളുടെ സൌന്ദർയ്യമുള്ള മുഖഭാവത്താൽ സ്പഷ്ടീഭവിച്ചു. ഒരു വെളുത്ത ഉഷ്ണീഷത്താൽ ലമ്പപരഭാഗമായി നിബിഡമായി ചുരുണ്ടിരിക്കുന്ന ശ്മശ്രുപൂരം അയാളുടെ മുഖത്തെ മിക്കവാറും ആച്ഛാദനം ചെയ്തു. അയാൾ വിലയേറിയ ഒരു കറുത്ത ശീലകൊണ്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ടതും ആപ്രപദീനവും ആയ നിലയങ്കിയിട്ട് അരയിൽ ഒരു സൌവർണ്ണസാരസനംകൊണ്ട് അതിനെ ബന്ധിച്ചിരുന്നു. അയാളും ഒരു കഠാരിയും കുന്തവും ധരിച്ചിരുന്നതു കൂടാതെ ഒരു വർത്തുളമായ ചെറിയ പരിശയും തോളിൽ കെട്ടിത്തൂക്കിയിരുന്നു. ഇവരുടെ അനുചരന്മാർ തങ്ങളുടെ മേചകങ്ങളായ അംഗങ്ങളെ, ഒരു സാധാരണ ഉടുപ്പുകൊണ്ടു മൂടിയിരുന്നതു കൂടാതെ കുതിരയുടെ ഗതിയാൽ അന്യോന്യം മുട്ടി ശിഞ്ജാനങ്ങളായി പ്രകാശമാനങ്ങളായ താമ്രവലയങ്ങളേയും ധരിച്ചിരുന്നു. അവരുടെ ആയുധങ്ങൾ ചെറിയ കുന്തങ്ങളും പരിശകളും മാത്രമേ ആയിരുന്നൊള്ളു.

ഈ വഴിയാത്രക്കാർ ആരായിരുന്നു എന്നും, അവർ എവിടെനിന്നു വരികയായിരുന്നു എന്നും, അവരുടെ യാത്രയുടെ ഉദ്ദേശ്യം എന്തായിരുന്നു എന്നും, അവരുടെ സംഭാഷണത്താൽ എളുപ്പത്തിൽ നിർദ്ധാർയ്യമായിരുന്നു. സിദ്ധരാമൻ എന്നുനാമധേയത്തോടുകൂടിയ ആ യുവാവായ

പ്രഭു കാശ്മീരദേശത്തെ പ്രധാനമന്ത്രിയുടെ പുത്രനായിരുന്നു. അയാളുടെ പിതാവ് ആഗ്രായിൽ അക്ബർചക്രവത്തിയുടെ സേനയോടു ചേൎന്ന രജ്പുത്ത് അശ്വസൈന്യത്തിൽ ഒരു ഭാഗത്തിൻെറ നേതാവായി തൻെറ പുത്രനെ ആക്കുന്നതിനു രാജസ്ഥാനത്തേക്കു സാരമേറിയ എഴുത്തുകളും കൊടുത്ത് സിദ്ധരാമനെ അയച്ചിരിക്കയായിരുന്നു. അയാളുടെ കൂടെ ഉണ്ടായിരുന്ന ആൾ അയാളുടെ അദ്ധ്യാപകനും, പഠിത്വവും യുദ്ധസാമത്ഥ്യവും ഉള്ള ഒരു ഉത്തമബ്രാഹ്മണനും, തൻെറ ശിഷ്യനെ വേദശാസ്ത്രാദികളിലും ആയുധാഭ്യാസാദിയുദ്ധക്രമങ്ങളിലും ഒരുപോലെ അഭ്യസിപ്പിക്കുന്നതിനു ശക്തനും, പ്രസിദ്ധനായ മനുസ്മൃതിവ്യാഖ്യാതാവും ആയ കുല്ലൂകഭട്ടർ ആയിരുന്നു.

ആഗ്രായിൽ എത്തുന്നതിനു മുൻപിൽ അവൎക്ക് ആ പൎവതങ്ങളിൽ വസിക്കുന്ന ഒരു ഋഷിയെ കണ്ടിട്ട് അനന്തരം പ്രയാഗയിലെ കോട്ടയിൽ അക്ബർചക്രവത്തിയുടെ ആളായി ആധ്യക്ഷ്യം ഭരിച്ചിരുന്ന സിദ്ധരാമൻെറ പിതൃവ്യനെ കാണാനായി അലഹബാദ്ദിലേക്കു പോകേണ്ടിയിരുന്നു. അവിടത്തന്നെ സിദ്ധരാമനു വിവാഹാൎത്ഥം പ്രതിശ്രുതയും, അവർ വന്നുചേൎന്ന് തൻെറ ഭാവിയായ ഭൎത്താവിനെ കാണുന്നതിനുള്ള ദിവസങ്ങളെ ഗണനം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവളും, സിദ്ധരാമൻെറ പിതൃവ്യൻെറ പുത്രിയും ആയ ഇരാവതിയും ഉണ്ടായിരുന്നു.

തൻെറ അധ്യാപകൻെറ പാൎശ്വഭാഗത്തിലൂടെ കുറെ നേരം മൌനമായി അശ്വത്തെ നയിച്ചതിൻെറ ശേഷം സിദ്ധരാമൻ പറഞ്ഞു: "മാന്യരായ കുല്ലൂകഭട്ടരേ! മാൎഗ്ഗപരിജ്ഞാനമുള്ള നിങ്ങൾ നാം ഗുരുപാദരുടെ വാസസ്ഥലത്തിനു സന്നിഹിതന്മാരായിരിക്കുന്നു എന്നു പറയുന്നു; എന്നാൽ ഒരു വന്യാശ്രമത്തിൻെറ സാന്നിധ്യസൂചകമായി ഒന്നും തന്നെ ഞാൻ കാണുന്നില്ലല്ലോ. ആ പരിശുദ്ധപുരുഷൻ പരേതനായിപ്പോയിരിക്കുമോ?"

കുല്ലൂകഭട്ടർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അല്പം കൂടി ക്ഷമിക്കണം. ഈ തിരിവ് അങ്ങോട്ടു കടന്നു കൂടുമ്പോൾ ആ താഴ്വരയിൽ ഗുരുപാദർ തൻെറ ആശ്രമത്തെ ഉണ്ടാക്കി അധിവസിക്കുന്ന ചെറിയ വനം ദൃശ്യമായി ഭവിക്കും. എന്നാൽ ആ മഹാത്മാവായ ഋഷിയെക്കുറിച്ച് നിങ്ങൾ കുറച്ചുകൂടി സബഹുമാനമായി സംസാരിക്കേണ്ടതാണെന്നു എനിക്കു തോന്നുന്നു. ഏതെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിനെ കാണുമ്പോൾ നിങ്ങൾ അതിനു പഠിക്കും".

സിദ്ധരാമൻ "ഞാൻ യാതൊരു ദോഷവും അവിനയവും കരുതി പറഞ്ഞതല്ല" എന്ന് പ്രത്യുത്തരം പറഞ്ഞ ഉടനെ "അതെന്താണ്?" എന്ന് സംഭ്രമത്തോടു കൂടി തൻെറ കുന്തത്തെ അവാതത്തിങ്കലും മന്ദ

മായി സ്പന്ദിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന പവ്വതപാൎശ്വത്തിലുള്ള ദീൎഘങ്ങളായ കുശസ്തംബങ്ങളുടെ അഭിമുഖമായി ചൂണ്ടി കാണിച്ചുകൊണ്ട് ചോദിച്ചു.

കുല്ലുകഭട്ടൎക്ക് നിരോധിക്കാൻ കഴിയുന്നതിനു മുൻപിൽ സിദ്ധരാമൻ ക്ഷമകേടോടു കൂടി തന്റെ അശ്വത്തെ ആ ശരവണത്തിനു അഭിമുഖമായി തിരിച്ച് പുല്ലിളകുന്നതു കണ്ട സ്ഥലത്തേക്കു ത്വരയോടെ പുറപ്പെട്ടു കഴിഞ്ഞു. കുല്ലുകഭട്ടരോ പരിചാരകന്മാരോ ബദ്ധപ്പെട്ട് അനുഗമിക്കുന്നതിനു മുൻപിൽ സിദ്ധരാമൻ കടിഞ്ഞാൺ വലിച്ച് അഗ്രഭാഗത്തേക്കു സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ട് സ്തബ്ധനായി നില്ക്കുന്നതിനെ അവർ കണ്ടു.

ആ ശരവണത്തിൽ ഉണ്ടായ ചലനം വിരമിക്കയും, ഒരു പുല്ലുപോലും അനങ്ങാതിരിക്കയും, ഒരു ശബ്ദവും കേൾക്കാതിരിക്കയും ചെയ്തു. അനന്തരം പുനശ്ച വളരെ അകലെയായി പുല്ല് എളകി ചായുന്നതും, ഒരു മഹത്തായി പ്രകാശമാനമായ വ്യാഘ്രം ചാടി പോകുന്നതും പ്രത്യക്ഷീഭവിച്ചു.

സിദ്ധരാമൻ പാദനോദനയാൽ തന്റെ അശ്വത്തെ പ്രേരിപ്പിക്കയും, ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ ഭൂമിയിൽ ദണ്ഡാൽ പതിക്കയും ചെയ്തു. ചെടികളാൽ നിബിഡമായി മൂടിക്കിടന്ന ഒരു കുഴി അശ്വത്തേയും അശ്വാരൂഢനേയും താഴെ വീഴിച്ചു; എന്നാൽ രണ്ടുപേരും ക്ഷണത്തിൽ എഴുന്നേററു നിന്നു.

തന്റെ വാഹനത്തിൽനിന്നു ചാടി ഇറങ്ങി ബദ്ധപ്പെട്ട് തന്റെ സ്വാമിയുടെ അടുക്കലേക്കു ചെന്ന അനുചരനോടു സിദ്ധരാമൻ പറഞ്ഞു: "വത്സ! ഒന്നുമില്ല, ഞാൻ നന്നായ് മൃദുവായിട്ടാണ് വീണത്. എന്റെ കുതിരയ്ക്കും ഹാനി ഒന്നും സംഭവിച്ചിട്ടില്ലെന്നു വിശ്വസിക്കുന്നു."

പരീക്ഷിച്ചതിൽ ആ ശ്രേഷ്ഠമായ അശ്വവും സാഹസികനായ തന്റെ നേതാവിനെപ്പോലെ തന്നെ അക്ഷതമായിരുന്നു എന്നു കാണപ്പെട്ടു; എന്നാൽ ആ ശാൎദ്ദൂലത്തിന്റെ ചിഹ്നം യാതൊന്നും പിന്നീട് ദൃശ്യമായിരുന്നില്ല.

പുനശ്ച വാഹനത്തിൽ കയറി വിഘ്നിതയായ യാത്രയെ തുടരുകയല്ലാതെ കരണീയാന്തരം ഒന്നും ഇല്ലായിരുന്നു.

സിദ്ധരാമൻ തന്റെ ഗുരുവിന്റെ പാൎശ്വത്തിൽ കൂടേ തന്റെ മൂഢപ്രവൃത്തിയെക്കുറിച്ച് നന്നായി ലജ്ജിതനും തൂഷ്ണീകനുമായിട്ടു കുറെ ദൂരം പോയപ്പോൾ കുല്ലുകഭട്ടർ മൌനമുദ്രയെ ഭഞ്ജിച്ച് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "പ്രിയബാല! അത് ഒരു ശിശുക്രീഡയത്രേ ആയിരുന്നൊള്ളു."

സലജ്ജസ്വരമായി സിദ്ധരാമൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അതേ, ഞാൻ അപ്രകാരം മറിഞ്ഞ് വീണരുണ്ടത് പരിഹാസ്യമായിരുന്നിരിക്കണം."

കുല്ലുകഭട്ടർ പൂർവ്വോക്തശേഷമായി പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ നിനക്ക് അത് കൂടാരിതിക്കാൻ പാടില്ലായിരുന്നു."

"മറഞ്ഞുകിടക്കുന്ന കുഴികളെ ഒരുത്തക്കും കാണാൻ പാടില്ലല്ലോ."

"ഞാൻ അതിനെക്കുറിച്ചല്ല പറഞ്ഞത്."

"പിന്നെ എന്തിനെക്കുറിച്ചാണ്?"

"ഞാൻ സംശയിക്കുന്നതുപോലെ തന്നെയാണ് വാസ്തവം എങ്കിൽ അത് ഉടനെ നിങ്ങൾക്കറിയാം."

കുല്ലുകഭട്ടരുടെ മുഖത്തിൽ സ്ഫുരിച്ച മന്ദഹാസം സിദ്ധരാമൻെറ ജിജ്ഞാസയെ ദ്വിഗുണീകരിച്ചു; എന്നാൽ അവർ ആ മാർഗ്ഗത്തിൻെറ ഒരു തിരിവിൽ പുരോഭാഗത്ത് തപ്തസുവർണ്ണവർണ്ണങ്ങളായ സപ്തസപ്തി കിരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു ദീപ്യമാനമായ ആ താഴ്വരയുടെ മറെറാരു ഭാഗത്തിൽ എത്തിയതു നിമിത്തം അയാളുടെ പ്രശ്നങ്ങൾ വിഘ്നിതങ്ങളായി.

അധോഭാഗത്തിൽ സമീപത്തുകൂടി രജതതന്ത്രിപോലെ പ്രവഹിക്കുന്ന ഒരു കുല്യയോടു കൂടിയ നിബിഡമായ ഒരു വൃക്ഷസംഘത്തിനു നേരെ തൻെറ കുന്തത്തെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുംകൊണ്ട് കുല്ലുകഭട്ടർ പറഞ്ഞു: "അതാ! നോക്കുക; അവിടയാണ് ഗുരുപാദർ വസിക്കുന്നത്." അനന്തരം അവർ മൌനികളായിട്ട് ഒരു തൂക്കായുള്ള ഇറക്കത്തിൽ കൂടി ആ സമപ്രദേശത്തേക്കു ഏതാനും അകൃത്രിമവും ഏതാനും കൃത്രിമവും ആയ ഒരു മാർഗ്ഗത്തെ അനുസരിച്ച് ഇറങ്ങി.

നീരന്ധ്രയായ തരുച്ഛായയിൽ പുല്ലുകൊണ്ടു മേയപ്പെട്ടതും, വള്ളികൾ പടന്നു കയറീട്ടുള്ള ചെറിയ മുളകളെക്കൊണ്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ടതും, ഒരു തപോനിഷ്ഠനായ ഋഷിയുടെ ആശ്രമത്തെക്കാൾ ഒരു വിനോദസ്ഥലത്തോടു അധികസാമ്യമുള്ളതും ആയ ഒരു താഴ്ന്ന ഭവനം ഉണ്ടായിരുന്നു. പശ്ചാൽഭാഗത്തിൽ നീലയായ വനരാജിയും, പൂർവ്വഭാഗത്തിൽ ഭിന്നഭിന്നങ്ങളായ അസംഖ്യവർണ്ണങ്ങളെ പ്രതിഫലിപ്പിക്കുന്നതും കൈരവേന്ദീവരനികരഭാസുരതീരവും മസാരമസൃണശോഭവും ആയ ഒരു തടാകവും ഉണ്ടായിരുന്നു. സ്ഫടികാവദാതയായ ആ പൂർവ്വോക്തകുല്യ ഒരററത്തു പ്രവേശിച്ച് മററു ഭാഗത്തു കൂടി പ്രവഹിച്ചുപോയി ദൂരത്തിൽ അസ്പഷ്ടദൃഷ്ടങ്ങളായ താഴ്വരകളിൽ ലയിച്ചു. ദൂരതരമായ നഭോഭാഗത്തെ അതിലംഘിച്ച് മാനുഷചരണത്താൽ അക്ഷുണ്ണശിഖരങ്ങളായ അത്യുന്നത ശിലോച്ചയങ്ങൾ ശോഭിച്ചു.

ക്ഷണനേരത്തേക്ക് നമ്മുടെ അധ്വനീനന്മാർ അത്ര പ്രൌഢമായും അത്ര സ്പൃഹണീയമായും ഉള്ള ഒരു കാഴ്ചയാൽ ആശ്ചര്യപരതന്ത്രന്മാരായിട്ട് നിശ്ചലന്മാരായി നിന്നു. എന്നാൽ ഉടൻ തന്നെ യാത്രയുടെ ഉദ്ദേശ്യമായ സ്ഥലത്തെത്തി എന്നോർത്ത് അവർ വാഹനങ്ങളിൽനിന്നും

അവരോഹണം ചെയ്തു് അവയെ പരിചാരകന്മാരെ ഏല്പിച്ചു; കുല്ലൂക ഭട്ടർ അവരെത്തിയ വിവരത്തിനു അറിവു കൊടുക്കാനായി ആ ഭവനത്തിലേക്കു മുൻപെ നടന്നു. എന്നാൽ ആ ശ്രമം ആവശ്യകമല്ലായിരുന്നു; എന്തെന്നാൽ അദ്ദേഹം ദ്വാരഭൂമിയിൽ എത്തുന്നതിനു മുൻപിൽ ആ ഋഷി അവിടെ വന്നു് കൂടെ ഉണ്ടായിരുന്ന ഒരു ഭൃത്യനോട് തന്റെ അതിഥികളുടെ അശ്വങ്ങളെ നോക്കിക്കൊള്ളുന്നതിനു സംജ്ഞാപനം ചെയ്തു.

സിദ്ധരാമനു ഈ ഏകാന്തവാസിയായ ഋഷിയുടെ ദർശനത്താൽ ഉണ്ടായ മനോവികാരങ്ങൾ അസാധാരണങ്ങളായിരുന്നു. സ്വദേശത്തിൽ തന്നെ പർവ്വതങ്ങളിലും വനങ്ങളിലും അയാൾ വീതരാഗന്മാരും സഞ്ചാരശീലന്മാരും, ചിലർ ജീർണ്ണവസ്ത്രങ്ങളെ ധരിച്ചു് ദീർഘങ്ങളായ വേണുദണ്ഡങ്ങളേയും കയ്യിൽ എടുത്തു് രുദ്രാക്ഷമാലകളോടു കൂടിയും, ചിലർ വല്കലങ്ങളെ ഉടുത്തും മററു ചിലർ ദിഗംബരന്മാരായിട്ടും സർവ്വാംഗം ഭസ്മലേപനം ചെയ്തും, എല്ലാവരും സ്ഥിരമായ ഒരു മതവിശ്വാസത്തിനു പരതന്ത്രന്മാരും ആയി അനേകപ്രകാരത്തിലുള്ള ഭിക്ഷുക്കളെ കണ്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ഉത്തമകളായ പരിഷ്കാരരീതികളെ കണ്ടു പരിചയിച്ചിട്ടുള്ള ആ യുവാവിനു ആ മാതിരി മനുഷ്യരെക്കുറിച്ചു് എത്രയും അവജ്ഞ തോന്നിയിരുന്നു എന്നുള്ളത് ആശ്ചര്യമല്ല; അതിനാൽ ബദരീനാഥത്തിലെ ഋഷിയെക്കുറിച്ചു് എപ്പോഴും ഭക്തിബഹുമാനപൂർവ്വം പ്രസംഗിക്കാറുള്ള തന്റെ അധ്യാപകനിൽ അയാൾക്കു് എത്രയും ഗൌരവബുദ്ധി ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും അവരെ എതിരേല്ക്കുന്നതിനായി അപ്പോൾ ദ്വാരഭൂമിയിൽ സന്നദ്ധനായിനിന്ന ആളിനെ ഉദ്ദേശിച്ചു് അധികമായി വിശേഷം ഒന്നും അയാൾ വിചാരിച്ചിരുന്നില്ല. എന്നാൽ ഗൌരവത്തോടും സ്നേഹഭാവത്തോടും കൂടി അപ്പോൾ അവരെ അഭിമുഖീകരിച്ചു് മുൻപോട്ടുവന്ന ആ പ്രാംശുകായനും ശ്രേഷ്ഠരൂപനും ആയ പുരുഷനെ പ്രത്യക്ഷീകരിച്ചപ്പോൾ അയാൾക്കു് തോന്നിയ ബഹുമാനം അത്യന്തം ബലവത്തരമായിരുന്നു.

ആ വാനപ്രസ്ഥൻ ഒരു ജാജ്വല്യമാനമായ ശ്വേതവസ്ത്രത്താൽ ആവൃതശരീരനും, അന്യഥാ ഖലതിയായ മൂർദ്ധാവിൽ ഏതാനും പലിതധവളിതങ്ങളായ ചികുരങ്ങളോടും വക്ഷസ്തടപര്യന്തം ലംബമാനവും കാശഗുച്ഛസച്ഛായവും നിബിഡവും ആയ ശ്മശ്രുവോടും കൂടിയവനും, വർഷീയാനും ആയ ഒരു പുരുഷനായിരുന്നു; എന്നാൽ വയോധികതയാൽ അദ്ദേഹത്തിനു ഒട്ടും തന്നെ ക്ഷീണതയും അപാടവവും സംഭവിച്ചിട്ടില്ലായിരുന്നു. പ്രണയമസൃണമെങ്കിലും ഔദ്ധത്യമുള്ളതായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖഭാവത്തിൽ താൻ ആജ്ഞകളെ അനുസരിച്ചു നടക്കുന്നതിനെക്കാൾ അന്യന്മാരെക്കൊണ്ടു് തന്റെ ആജ്ഞകളെ നടത്തിക്കുന്നതിനു ശീലിച്ചവനായിരുന്നു എന്നുള്ളത് സ്പഷ്ടമായി കാണപ്പെട്ടു.

അദ്ദേഹം പ്രശ്രയാവനതന്മാരായ തൻെറ അതിഥികളെ രണ്ടുപേരെയും ഹസ്തംകൊണ്ട് ഗ്രഹിച്ച് അവരോടു പറഞ്ഞു: "സ്നേഹിതന്മാരേ! എൻെറ ഈ ഏകാന്തവസതിയിലേക്ക നിങ്ങൾക്ക സ്വാഗതം. പുനശ്ച"—എന്ന് അദ്ധോക്തിയിൽ അല്പം സംശയിച്ചുംവച്ച് സ്ഥിരമായ സ്വരത്തോടു കൂടി മേൽ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെയും എൻെറയും ദേശത്തേയും ജനങ്ങളെയും കുറിച്ച് കേൾക്കുന്നത് ഒരു വലുതായ സന്തോഷം തന്നെ".

കുല്ലുകരോ സിദ്ധനോ ഉത്തരം പറയാൻ കഴിഞ്ഞതിനു മുൻപിൽ സമീപത്തുനിന്നും ഉത്ഭവിച്ച ഒരു മന്ദ്രമായ മന്ദഗജ്ജിതത്താൽ അവരുടെ ശ്രോത്രങ്ങൾ ആകൃഷ്ടിക്കപ്പെടുകയും, ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ ആ ഭവനത്തിൻെറ പശ്ചാൽഭാഗത്തിൽ നിന്ന് ഒരു പ്രൌഢമായ വ്യാഘ്രം തൻെറ ഘനമുള്ള വാലിനെ തിരശ്ചീനമായി ചലിപ്പിച്ചുംകൊണ്ട് അലക്ഷ്യമായും സാവധാനമായും ആ മൂന്നു പേരുടെയും അടുക്കലേക്കായി വരികയും ചെയ്തു. സിദ്ധൻ ഝടിതി ഒരടി പിൻമാറി തൻെറ അരയിലുള്ള കഠാരിയിൽ കൈവച്ചു.

ഗുരുപാദർ ചിരിച്ചുകൊണ്ട് പറഞ്ഞു: "ആ ക്രീഡാപദാത്ഥം അതിൻെറ പാട്ടിനിരുന്നുകൊള്ളട്ടെ, ഹരനെ ഹിംസിക്കരുത്". അനന്തരം ആ വ്യാഘ്രത്തെ നോക്കി അദ്ദേഹം "ഹരാ!" എന്ന് ആജ്ഞാരൂപമായ സ്വരത്തിൽ വിളിച്ചു ഉടൻ തന്നെ ആ ബലിഷ്ഠമായ സത്വം അതിൻെറ സ്വാമിയുടെ പാദസന്നിഹിതമായി വന്നു ശയിച്ചു.

ആ വ്യാഘ്രത്തെ ചൂണ്ടി കാണിച്ച് കുല്ലുകർ സിദ്ധനോടു പറഞ്ഞു: "ഞാൻ പറഞ്ഞില്ലയോ? നിങ്ങൾ പ്രവത്തിച്ചത് ഒരു മൌഢ്യമായിരുന്നു എന്നുള്ളത് ഇപ്പോൾ മനസ്സിലായോ?"

ഗുരുപാദരുടെ ഗൃഹ്യകമായ ശാർദ്ദൂലത്തെ ആണ് താൻ അനുധാവനം ചെയ്തതെന്നറിഞ്ഞ് സിദ്ധരാമൻ അദ്ദേഹത്തെ നോക്കി അഞ്ജലിബന്ധം ചെയ്ത് പറഞ്ഞു: "ക്ഷമിക്കണേ മാന്യപ്രഭോ! ക്ഷമിക്കണേ! സത്യമായി ഞാൻ അറിഞ്ഞില്ല."

സിദ്ധരാമനു മേൽ പറയാൻ എട കൊടുക്കാതെ ഗുരുപാദർ പറഞ്ഞു: "എനിക്ക മനസ്സിലായി, നീ ഹരനെ മൃഗയ ചെയ്തു. മുൻപിലും ചിലർ ഇങ്ങനെ ചെയ്തിട്ടുണ്ട്; എന്നാൽ അത് എൻെറ ചതുഷ്പാത്തായ സുഹൃത്തിനു എന്നപോലെ തന്നെ അവക്ക് എല്ലാപ്പോഴും അത്ര ക്ഷേമമായി പരിണമിച്ചിട്ടില്ല. ഇവൻ ഒരുത്തരേയും ഒരിക്കലും വൃഥാ ഉപദ്രവിച്ചിട്ടില്ലെങ്കിലും കാരണം ഉണ്ടായാൽ ഇവൻ കോപിക്കും. ഒരു കൊച്ചുകുട്ടിയായിരുന്നപ്പോൾ മുതൽ ഇവൻ എൻെറ ഒരുമിച്ചുണ്ടായിരുന്നിട്ടുള്ള വിവരം കുല്ലുകക്കറിയാം; ഇപ്പോൾ ഞങ്ങൾ പരസ്പരം നല്ലതിൻവണ്ണം പരിചി

തന്മാരാകുന്നു. അങ്ങനെ അല്ലയോ, ഹരാ?" എന്ന് ആ വ്യാഘ്രത്തിന്റെ നേരെ കുനിഞ്ഞ് അദ്ദേഹം ചോദിച്ചപ്പോൾ അത് പാതി എഴുന്നേററ് തന്റെ വിസ്തീർണ്ണമായ മസ്തകത്തെ സ്വസ്വാമിയുടെ ഹസ്തത്തിൽ ഘർഷണം ചെയ്തു. അദ്ദേഹം പിന്നയും പറഞ്ഞു: "എന്റെ സ്നേഹിതന്മാർ അവന്റെയും സ്നേഹിതന്മാരാണ്. ഇപ്പോൾ നോക്കണം!" സിദ്ധൻ സമീപത്തു ചെന്ന് അതിന്റെ സ്കന്ധത്തിൽ സാവധാനമായി കൈവെച്ചപ്പോൾ അത് ഗുരുപാദരുടെയും സിദ്ധന്റെയും നേരേ മാറി മാറി നോക്കീട്ട് സിദ്ധന്റെ കാല്ക്കൽ കിടന്ന് അയാളുടെ കയ്യിനു നേരേ തല കാണിച്ചുകൊടുത്തു. അപ്പോൾ ആ യുവാവ് പിൻവാങ്ങാതെ ആ മൃഗശ്രേഷ്ഠന്റെ മൂർദ്ധാവിനെ തലോടി; അവൻ ജൃംഭണം ചെയ്ത് ഗംഭീരമായ മുഖകന്ദരത്തിന്റെ അരികിൽ ശോഭിക്കുന്ന ദന്തസ്ഫടികശകലങ്ങളെ പ്രകാശിപ്പിച്ചപ്പോഴും അയാൾ ഞടുങ്ങിയില്ല.

ഹരൻ തന്റെ അടുക്കലേക്ക് തിരിച്ചുവന്നപ്പോൾ ഗുരുപാദർ പറഞ്ഞു: "അതുചിതം; നിന്നെക്കാൾ പ്രായം ചെന്നവർ പലരും ഇതിലധികം പരിഭ്രമിച്ച് ഞാൻ കണ്ടിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ ഇനി നമുക്ക് കാര്യാന്തരങ്ങളെ കുറിച്ചു വിചാരിക്കാം. ദവീയസിയായ പദവിയെ അതിലംഘിച്ച് വനമദ്ധ്യേ കൂടി വന്നിരിക്കുന്ന അധ്വന്യന്മാർക്ക് വിശ്രമത്തിന്റെ ആവശ്യകത ഉണ്ടായിരിക്കുന്നത് സഹജമാണല്ലോ. ഉള്ളിലേക്കു കടക്കാം," എന്നു പറഞ്ഞ് ഗുരുപാദർ തന്റെ അതിഥിദ്വയത്താൽ അനുഗതനായിട്ട് എത്രയും സൌഷ്ഠവത്തോടും ക്രമത്തോടും കൂടി വയ്ക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ആവശ്യകസാധനങ്ങളോടു കൂടിയ ഗൃഹാഭ്യന്തരത്തെ പ്രവേശിച്ചു.

ആ അതിഥികൾ തറയിൽ വിരിക്കപ്പെട്ട മസൃണങ്ങളായ തൃണകടങ്ങളിൽ അദ്ദേഹത്തിനോടു കൂടി സുഖാസികയെ ഗ്രഹിച്ചതിന്റെ ശേഷം അവരുടെ അശ്വങ്ങളെ നോക്കുന്നതിനു ആജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ട പരിചാരകൻ ഭോജ്യങ്ങളുടെ ഏതാനും പാത്രങ്ങളെ ഉള്ളിൽ കൊണ്ടുവന്നു. സഹജമായ ഗൌരവത്തോടു കൂടിയ ഗുരുപാദരുടെ സരളയായ സംഭാഷണരീതിയാൽ അദ്ദേഹം ലൌകികവ്യവഹാരങ്ങളിൽ നല്ലവണ്ണം പരിചിതനാണെന്നുള്ളത് സ്പഷ്ടീഭവിക്കുകയും, സിദ്ധരാമനു അദ്ദേഹത്തിനെക്കുറിച്ചു വിസ്രംഭം ജനിക്കുകയും ചെയ്തു. അയാൾ തന്റെ പിതാവിനേയും തന്നാൽ പരിണിനീഷിതയായ തരുണിയേയും കാശ്മീരത്തിൽ തന്റെ കാലക്ഷേപത്തേയും കുറിച്ച് ഗുരുപാദർ ചോദിച്ച പ്രശ്നങ്ങൾക്ക് വിനയത്തോടു കൂടി നിവ്വിശങ്കമായി ഉത്തരം പറഞ്ഞു. ആ ഋഷി പൂർവ്വകാലങ്ങളിൽ കാശ്മീരരാജ്യത്തിൽ നടന്നിട്ടുള്ള സകലസംഗതികളെയും അറിഞ്ഞിരുന്നു എന്നു മാത്രമല്ല, രാജഗൃഹത്തിന്റെ എത്രയും ഗുപ്തങ്ങളായ ഭാഗങ്ങളിൽ പ്രവേശം ഉണ്ടായിരുന്നവർ മാത്രമല്ലാതെ മററൊരുത്തരും

ഗ്രഹിച്ചിട്ടില്ലാത്ത രഹസ്യവൃത്താന്തങ്ങളും അദ്ദേഹത്തിനാൽ ജ്ഞാതങ്ങളായിരുന്നു എന്നുള്ള വാസ്തവം സിദ്ധരാമനു വിസ്മയത്തെ ജനിപ്പിച്ചു. ആദ്യകാലങ്ങളിൽ ഗുരുപാദർ നിസ്സംശയമായി കാശ്മീരരാജാക്കന്മാരിൽ ഒരാളിന്റെ വിശ്വസ്തനായ ആലോചനക്കാരനായിരുന്നിരിക്കണം. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പൂർവ്വസ്ഥിതിയെക്കുറിച്ച് അവിവേകമായി യാതൊരു ചോദ്യങ്ങൾക്കും സിദ്ധരാമൻ തുനിഞ്ഞില്ല. ഗുരുപാദരുടെ സല്ലാപം സന്തോഷപൂർവ്വമായിരുന്നു എന്നും, അദ്ദേഹം തന്റെ തദാനീന്തനസ്ഥിതികൊണ്ട് അത്യന്തതൃപ്തനായി കാണപ്പെട്ടു എന്നും സിദ്ധരാമൻ അവധാരണം ചെയ്തു. എന്നാൽ ചിലപ്പോൾ ഉത്തരദേശത്തിലെ രാജ്യകാര്യഗതികളെക്കുറിച്ചു സംസാരിക്കുന്ന സമയം ആ ഋഷിയുടെ ഉറപ്പുള്ള മനസ്സിനു കൂടിയും താൽക്കാലികമായ ഒരു പ്രകൃതിഭേദത്തെ ഗോപനം ചെയ്യുന്നതിനു ശക്തിയില്ലാത്തതുപോലെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശ്രേഷ്ഠമായ മുഖഭാവത്തിൽ ക്ഷണികമായി ഒരു മ്ലാനച്ഛായ പ്രത്യക്ഷീഭവിച്ചിരുന്നു.

ദിനം യാതപ്രായമാകയും, രാത്രി സന്നിഹിതയായി വരികയും, വംശസ്തംബകദംബങ്ങളുടെ മദ്ധ്യേ കൂടി ദൃശ്യമാനമായ കാനനപ്രദേശം ചന്ദ്രകിരണങ്ങളാൽ മന്ദമന്ദം ധവളായമാനമായി തുടങ്ങുകയും ചെയ്തു.

ഗുരുപാദർ ഉത്ഥാനം ചെയ്തു പറഞ്ഞു: "ശ്രേഷ്ഠനായ സിദ്ധ! എന്റെ മിത്രമായ ഭവദദ്ധ്യാപകനോടു കൂടി ഞാൻ ഭവത്സഹവാസാനന്ദത്തിൽനിന്നു ഇപ്പോൾ നിവർത്തിക്കുന്നതിനെ ക്ഷമിക്കണം. തൽക്കാലം ഗുപ്തമായിരിക്കേണ്ടതും നിനക്കു അത്ര ശ്രദ്ധയില്ലാത്തതായിരിക്കാവുന്നതും ആയ പലതും എനിക്കു അദ്ദേഹത്തിനോടു പറയാനുണ്ട്. സ്നാനത്തിനു ഇച്ഛയുണ്ടെങ്കിൽ അതാ ആ സരസ്സുണ്ട്. ഉദ്യാനവാപീസ്നാനത്തിൽ നിസ്സംശയമായി നീ പരിചിതനായിരിക്കുമല്ലോ."

വയോധികന്മാർ രണ്ടു പേരും ഒരുമിച്ച് വെളിയിലിറങ്ങി. അവർ പരസ്പരം ഗൃഹീതഹസ്തന്മാരായി അത്യന്താവധാനത്തോടെ സംഭാഷണപൂർവ്വം ഗതാഗതം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നതിനെ സിദ്ധൻ വളരെ നേരം കണ്ടു. അവർ തിരിച്ചുവന്നപ്പോൾ വിശ്രമത്തിനുള്ള കാലമായതിനാൽ പഥികന്മാർ തങ്ങൾക്കു സജ്ജീകൃതങ്ങളായിരുന്ന ശയനങ്ങളിൽ ശ്രാന്തങ്ങളായ അവയവങ്ങളെ ശയിപ്പിച്ച് സുഖസുപ്തിയെ പ്രാപിച്ചു.

പിറേറദിവസം പ്രഭാതത്തിങ്കൽ നമ്മുടെ പഥികന്മാർ സ്നാനഭോജനാനന്തരം യാത്രയെ തുടരുന്നതിനു സന്നദ്ധരായി. അവരുടെ അശ്വങ്ങളെ പല്യയനങ്ങൾ ബന്ധിച്ച് (ജീനിക്കോപ്പിട്ട്) സജ്ജീകരിക്കുന്നതിനിടയിൽ ഗുരുപാദർ സിദ്ധനെ തനിച്ചു വിളിച്ച് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "യുവജനങ്ങൾ തങ്ങളെ വന്നു സന്ദർശിക്കുന്ന സമയം ഋഷികൾ എതെ

ങ്കിലും ഗുണദോഷം പറഞ്ഞു കൊടുക്കാതെ അവരെ അയക്കാറില്ല. ഞാൻ അപ്രകാരം ചെയ്യുമെന്നു നീ വിചാരിക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കും, എന്നാൽ അത് വൃഥാ തന്നെ. നിൻെറ ബുദ്ധിമാനും വിദ്വാനും ആയ ഗുരു കല്ല കഭട്ടർ നിന്നെ പഠിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളതിൽ ഞാൻ ഒന്നും ചേക്കേണ്ടതില്ല. നീ തേടിപ്പോകുന്ന ലോകവും ജീവിതവും തന്നെ ശേഷമൊക്കയും നിന്നെ പഠിപ്പിക്കണം. എങ്കിലും ഞാൻ ഒരു വാക്കു പറയുന്നതിനോടുകൂടി ഒരപേക്ഷയേയും ചേത്തുകൊള്ളുന്നു. സുഖാനുഭവങ്ങൾക്കു ആസ്പദീഭൂതവും സമ്പൽസമൃദ്ധവും ആയ ആഗ്രായിലെ രാജസ്ഥാനത്തെ പ്രവേശിക്കുമ്പോൾ ന്യായ്യങ്ങളായുള്ള സകലവിനോദങ്ങളിലും ഭാഗിയായി ചേരുന്നതിനു നീ ശങ്കിക്കേണ്ട. അതിനാൽ വാസ്തവത്തെ അവാസ്തവത്തിൽനിന്നും വ്യാവത്തിച്ച് അറിയുന്നതിനു നീ പഠിക്കും. നിൻെറ അധ്യാപകൻ ഉപദേശിച്ചിട്ടുള്ളതിനെ സദാ ഓമ്മിച്ച് അന്തഃകരണത്തെ ശുദ്ധമാക്കി വയ്ക്കുയും നിൻെറ കൃത്യങ്ങളിൽ യാതൊന്നും അന്യന്മാക്കോ നിനക്കു തന്നെയോ ലജ്ജാകാരണമായി തീരാതിരിക്കാൻ നന്നായി ശ്രദ്ധിക്കയും ചെയ്യണം. എന്നാൽ ഈ ഉപദേശങ്ങളെ അനുവത്തിക്കാൻ ഐദംപയ്യേണ ശ്രമിച്ചിട്ടും നിൻെറ അന്തഃകരണത്തിനുള്ള സ്വാസ്ഥ്യം ഭഗ്നമാകയും, ഏറ്റവും പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതിനു ഒരു സ്നേഹിതൻെറ അപേക്ഷ ഉണ്ടാകയും ചെയ്താൽ നിൻെറ പിതാവിൻെറയും നിൻെറ അധ്യാപകൻെറയും ഒരു പുരാണമിത്രത്തെ അപ്പോൾ ഓമ്മിച്ച് ബദരീനാഥത്തിലെ ഋഷിയുടെ അടുക്കൽ വന്നേക്കണം. അപ്രകാരം എനിക്കു വാഗ്ദാനം ചെയ്യാമോ?"

സിദ്ധൻ പ്രശ്രയപൂവം അഞ്ജലിബദ്ധം ചെയ്തു പറഞ്ഞു: "ഞാൻ അപ്രകാരം വാഗ്ദാനം ചെയ്യുന്നു." അയാൾ ഇത്രമാത്രമേ പറഞ്ഞൊള്ളു. എന്നാൽ അത് എത്രയും ഭക്തിവിശ്വാസത്തോടുകൂടിയാണ് പറഞ്ഞത്. പൂവാധികമായ സൌഹാദ്ദത്തോടുകൂടി ഗുരുപാദർ അയാളുടെ രണ്ടു കരങ്ങളേയും പിടിച്ച് അവ്യാജവാത്സല്യപൂവം ആമദ്ദനം ചെയ്തു മൈത്രിയെ ദൃഢീകരിച്ചു.

അശ്വങ്ങൾ ഉടനെ സജ്ജങ്ങളാക്കി കൊണ്ടുവരപ്പെടുകയും യാത്രക്കാർ രണ്ടുപേരും ആ ഋഷിയുടെ അനുവാദത്തോടു കൂടി വാഹനങ്ങളെ ആരോഹണം ചെയ്തു ഭൃത്യന്മാരാൽ അനുഗതന്മാരായി വനത്തിൽനിന്നും പവ്വതമാഗ്ഗേണ പുറപ്പെടുകയും ചെയ്തു.

തൻെറ പാശ്വത്തിൽ ആ വ്യാഘ്രരാജനോടു കൂടി ഭവനദ്വാരത്തിങ്കൽ നില്ക്കുന്ന ഗുരുപാദരുടെ സ്വരൂപം ഉന്നതവൃക്ഷകാണ്ഡങ്ങളുടെ മദ്ധ്യേകൂടി അപ്പോഴും ദൃശ്യമായിരുന്നേടത്തേക്ക് പലപ്പോഴും തിരിഞ്ഞുനോക്കിയതിൻെറ ശേഷം സിദ്ധൻ വിചാരമഗ്നനായി മൌനം അവലംബിച്ച്

തന്റെ സഹയാത്രക്കാരന്റെ സമീപത്തുകൂടി കുതിരയെ നടത്തിക്കൊണ്ടു പോയി.

ഒരു ദിവാസ്വപ്നത്തിൽനിന്നു ഉണരുന്ന വിധത്തിൽ അയാൾ ധടിതിയായി തന്റെ കുതിരയെ പൃഷ്ഠപാദങ്ങൾ മടങ്ങിവീണുപോകുമോ എന്നു തോന്നത്തക്കവണ്ണം ബലത്തോടു കൂടി വലിച്ചുനിറുത്തിക്കൊണ്ട് വിളിച്ചുപറഞ്ഞു: "കുല്ലുകരേ! ഞാൻ ഗുരുപാദരെപ്പോലെ ഉള്ള ഒരു പുരുഷനെ ഈ ജന്മത്തിൽ കണ്ടിട്ടില്ല." എന്നാൽ ഉടൻ തന്നെ ഈ വിളിച്ചുപറഞ്ഞത് തന്റെ അധ്യാപകനും മാന്യമിത്രവും ആയ ആളിനു അത്ര രസിച്ചില്ലായിരിക്കുമെന്നു വിചാരിച്ച് അയാൾ കുറഞ്ഞൊന്നു വിലക്ഷനായി ഭവിച്ചു. എന്നാൽ ഈ ശങ്ക അസ്ഥാനത്തിലായിരുന്നു. കുല്ലുകരുടെ മുഖഭാവം തന്റെ പുരാണസുഹൃത്തിനെക്കുറിച്ച് തന്റെ ശിഷ്യൻ പ്രകാശിപ്പിച്ച ആശ്ചര്യരസത്തിൽ അവ്യാജമായ സന്തോഷത്തെ അഭിവ്യഞ്ജിച്ചു; അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തെക്കുറിച്ച് അപ്രകാരം വിചാരിക്കുന്നതിൽ വാസ്തവമായി ഞാൻ വളരെ സന്തോഷിക്കുന്നു. ഈ ബഹുമാനം നിങ്ങൾക്കു ശ്ലാഘാവഹമത്രെ." സിദ്ധൻ ക്ഷണനേരം തൂഷ്ണീകനായിരുന്നിട്ട് പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ ആരാണ് ഈ ഗുരുപാദർ?" കുല്ലുകരുടെ ഉത്തരം "നിങ്ങൾ സ്വയമേവ പ്രത്യക്ഷീകരിച്ചല്ലോ — ഹിമാലയത്തിലെ ഒരു ഋഷിയത്രെ" എന്നായിരുന്നു. സിദ്ധൻ അക്ഷമയോടെ പ്രതിവദിച്ചു: "ഉവ്വേ. അത് ഞാൻ നല്ലവണ്ണം അറിയുന്നു. എന്നാൽ ഇവിടെ വന്ന് വ്യാഘ്രങ്ങളെ എണക്കുന്നതിനു മുൻപിൽ ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്ഥിതി എന്തായിരുന്നു?" കുല്ലുകർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അദ്ദേഹം മനുഷ്യരെ എണക്കാൻ ഉദ്യമിച്ചു, എന്നാൽ ആ ഉദ്യമം എപ്പോഴും സഫലമായില്ല. ആകട്ടേ, അദ്ദേഹം ആരായിരുന്നു എന്ന് നിങ്ങൾ തന്നെ അദ്ദേഹത്തിനോടു എന്തുകൊണ്ടു ചോദിച്ചില്ല?" സിദ്ധൻ കഥിച്ചു: "അത് ഉചിതമായിരുന്നിരിക്കുമോ? നിങ്ങൾ അതിനെ സമ്മതിക്കുമായിരുന്നോ?" കുല്ലുകർ പറഞ്ഞു: "ഒരിക്കലും ഇല്ല. ഔചിത്യം വിട്ട് ജിജ്ഞാസയാൽ പ്രേരിതനായി ആതിഥ്യമര്യാദകളെ നിങ്ങൾ അതിവർത്തിക്കാതിരുന്നത് വളരെ നന്നായി. നിങ്ങളുടെ ജിജ്ഞാസ ന്യായ്യ തന്നെ എങ്കിലും നിങ്ങൾ അതിനെ ബുദ്ധിമൽകൃത്യം അറിഞ്ഞ് നിയമനം ചെയ്യുതിനാൽ അതിന്റെ പൂർത്തിവരുത്തേണ്ടതിനു നിങ്ങൾ അർഹനായിരിക്കുന്നു. ഗുരുപാദരുടെ പൂർവസ്ഥിതിയേയും പേരിനേയും നിങ്ങളെ ഗ്രഹിപ്പിക്കുന്നതിനു അദ്ദേഹം എനിക്ക് അനുവാദം തന്നിട്ടുണ്ട്. അതിനാൽ കേട്ടുകൊണ്ടാലും! അദ്ദേഹം ഒരിക്കൽ ഒരു രാജാവായിരുന്നു." സിദ്ധൻ കുറച്ച് അസമാധാനത്തോടെ പറഞ്ഞു: "ഞാൻ ഒരു ബാലനായിരുന്നപ്പോൾ നിങ്ങൾ കൂടക്കൂടെ

എന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതുപോലെ സോമദേവൻെറ കഥാസരിത്സാഗരത്തിൽനിന്നും ഒരു കഥ പറയാൻ ഭാവിക്കയാണോ?"

കുല്ലുകർ സാവധാനമായി പറഞ്ഞു: "ഞാൻ പറയുന്ന കഥയെ നിങ്ങൾ ശ്രദ്ധിച്ചു കേൾക്കയോ കേൾക്കാതിരിക്കയോ മനസ്സുപോലെ ആകാം. എന്നാൽ അദ്ദേഹം ഒരിക്കൽ ഒരു രാജാവായിരുന്നു. ബുദ്ധിമാന്മാരായ ആലോചനക്കാരുടെ സാഹായ്യത്തോടുകൂടി അദ്ദേഹം തൻെറ രാജ്യത്തെ എത്രയും വിവേകപൂർവ്വമായി ഭരിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിനു സന്താനം ഇല്ലായിരുന്നു. വളരെ സമർത്ഥനും യുവാവും ആയ ഒരു കനിഷ്ഠസോദരൻ മാത്രം ഉണ്ടായിരുന്നവനിൽ അദ്ദേഹത്തിനു വളരെ വാത്സല്യം ആയിരുന്നു. മരണത്താലോ രാജ്യഭാരഗൌരവത്തെ വഹിക്കുന്നതിനുള്ള അശക്തിയാലോ തന്നാൽ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെടുന്ന സ്ഥാനത്തിനു അർഹനായി അദ്ദേഹം അവനെ നിശ്ചയിച്ചിരുന്നു. എന്നാൽ അവൻ ഉൽകർഷേച്ഛുവും ചില സൽഗുണങ്ങൾ ഉണ്ടെങ്കിലും കാലത്തെ പ്രതീക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതിനുള്ള ക്ഷമയില്ലാത്തവനും ആയിരുന്നു. അവൻ താൽകാലിക രാജ്യഭാരത്തിനു പ്രതികൂലന്മാരായ ചിലരുടെ പ്രേരണകൾക്കു അധീനനായി ഭവിച്ചു. ആദ്യം അവൻ ഗൂഢമായി കൃത്രിമങ്ങൾ ചെയ്കയും ഒടുക്കം തൻെറ ജ്യേഷ്ഠനും ന്യായ്യമായി രാജ്യാധിപതിയും ആയ ആളിൻെറ നേക്ക് യുദ്ധത്തിനു ആരംഭിക്കയും ചെയ്തു. എന്നാൽ അവനും അവൻെറ അനുഗാമികളും പരാജിതന്മാരാകയും ബന്ധനസ്ഥന്മാരാക്കി നഗരത്തിലേക്കു കൊണ്ടുവരപ്പെടുകയും ചെയ്തു. എങ്കിലും ഇതുകൊണ്ട് രാജദ്രോഹോദ്യോഗം അവസാനിച്ചില്ല. കലഹങ്ങൾ പിന്നെയും തുടൎന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. അവയെ ശമിപ്പിക്കുന്നതിനുള്ള മാൎഗ്ഗം ഔന്നത്യാകാംക്ഷിയും ദ്രോഹോദ്യുക്തനും ആയ അനുജനെ, തനിക്കു എത്രതന്നെ വാത്സല്യം ഉണ്ടെങ്കിലും, നിഗ്രഹിച്ച് തദനുചരന്മാരേയും അപ്രകാരം ചെയ്കയല്ലാതെ മറെറാന്നും ഇല്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ ആ കൃത്യംകൊണ്ട് തൻെറ സിംഹാസനം തൻെറ സഹോദരൻെറയും അന്യന്മാരുടെയും ജീവനാശത്താൽ സ്വായത്തമാക്കി ചെയ്യപ്പെട്ടതായി വരും. തന്നിമിത്തം അനേകവിരോധങ്ങളും ഛിദ്രങ്ങളും ഉൽഭവിച്ചേയ്ക്കാം. അതൊക്കയും രാജ്യത്തിൻെറ ക്ഷയത്തിൽ പൎയ്യവസാനിക്കാതിരിക്കാൻ പാടില്ല. എങ്കിലും അപരിഹാൎയ്യമായി വേണ്ടിവന്ന ഈ മാൎഗ്ഗത്തെ തന്നെ ഒടുക്കം രാജാവ് സ്വീകരിക്കും എന്നുള്ളതിനെക്കുറിച്ച് യാതൊരുത്തരും സംശയിച്ചില്ല. അപ്രതീക്ഷിതമായി അപ്പോൾ രാജാവിനെ രാജഗൃഹത്തിൽ കാണ്മാനില്ലെന്നും, നിശ്ചയമില്ലെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിനെ ആരോ ദ്രോഹമായി വധിച്ചിരിക്കയാണെന്നും ഒരു ജനവാദം വ്യാപിച്ചു. അതിൽ പിന്നെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ കഥ യാതൊന്നും കേട്ടിട്ടില്ല. അദ്ദേഹ

ത്തിൻെറ അനുജൻ ബന്ധനത്തിൽനിന്നു മോചിപ്പിക്കപ്പെട്ട് ക്രമോപസ്ഥിതമായ സിംഹാസനത്തെ യഥാവകാശം ആരോഹണം ചെയ്തു് അന്നുമുതൽ തൻെറ ജ്യേഷ്ഠൻെറ ആലോചനക്കാരെ തന്നെ വിവേകപൂർവം സദസ്യന്മാരാക്കി വച്ചുംകൊണ്ടു് രാജ്യം ഭരിച്ചുവരുന്നു. ജ്യേഷ്ഠൻെറപോലെ തന്നെ ഉള്ള വിവേകത്തോടുകൂടിയല്ലെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിൻെറ രാജ്യഭാരം ഭംഗിയായും തൻെറ രാജ്യത്തിൽ സമാധാനത്തിനു ഹേതുഭൂതമായും ഇരിക്കുന്നു."

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ട് കല്ലകർ ക്ഷണനേരം മൌനത്തെ അവലംബിച്ചു് തൻെറ സഹചരനും ശിഷ്യനും ആയ ആളിൻെറ മുഖഭാവത്തെ നോക്കി. എന്നാൽ അതിൽ വിസ്മയമോ അസാധാരണശ്രദ്ധയോ പ്രകാശിച്ചില്ല.

സിദ്ധരാമൻ—"നിങ്ങൾ എന്നോടു പറയുന്നത് കേവലം ഇപ്പോഴത്തെ രാജാവിൻെറയും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ജ്യേഷ്ഠനും മുൻപിലത്തെ രാജാവും ആയ നന്ദിഗുപ്തൻെറയും കഥയാണ്. ഇത് എനിക്കും ശേഷം കാശ്മീരദേശത്തിലുള്ള എല്ലാവൎക്കും അറിയാവുന്നതാണ്."

കല്ലകർ—"ഉള്ളതുതന്നെ. ഞാൻ നിങ്ങളെ ഓൎമ്മപ്പെടുത്തുന്ന കഥ നല്ലവണ്ണം അറിയപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതാണ്. എന്നാൽ എല്ലാവരും അറിഞ്ഞിട്ടില്ലാത്തതും ചിലർ മാത്രം അറിഞ്ഞിട്ടുള്ളതും ആയ ഒരു സംഗതി ഉണ്ട്. അതെന്തെന്നാൽ നന്ദിഗുപ്തരാജാവ് ദ്രോഹത്താൽ വധിക്കപ്പെടുകയോ മരിക്കയോ നിഷ്കാസനം ചെയ്യപ്പെടുകയോ ചെയ്തിട്ടില്ല. അദ്ദേഹം സ്വമേധയായി തൻെറ അനുജൻെറയോ അത്യന്തം വിശ്വസ്തന്മാരായ ഏതാനും സ്നേഹിതന്മാർ ഒഴിച്ചു് മററാരുടേയുമോ അറിവോടു കൂടാതെ ഒരു വിജനമായ ദൂരസ്ഥലത്തു് ചെന്നു താമസിച്ചുംകൊണ്ടു് താൻ വധിക്കപ്പെട്ടു എന്നുള്ള ഒരു കിംവദന്തിയെ പ്രഖ്യാപനം ചെയ്തു് തൻെറ അനുജനെ ലജ്ജാവഹമായ വധത്തിൽനിന്നും തൻെറ രാജ്യത്തെ സംഭാവ്യമായ നാശത്തിൽനിന്നും രക്ഷിക്കയാണ് ചെയ്തിട്ടുള്ളത്."

സിദ്ധരാമൻ ആശ്ചൎയ്യത്തോടു കൂടി പറഞ്ഞു: "അപ്പോൾ നന്ദിഗുപ്തൻ ഇപ്പോഴും ജീവിച്ചിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹമാണ്"— കല്ലകർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ ഊഹിച്ചതുപോലെ തന്നെ നാം ഇപ്പോൾ കണ്ട ഋഷി അദ്ദേഹം തന്നെയാണ്. എന്നാൽ ഈ സംഗതിയെ നിങ്ങൾ എത്രയും രഹസ്യമായി വിചാരിക്കണം. അദ്ദേഹത്തിൻെറ രാജ്യത്തിൻെറയും സജാതീയപ്രജകളുടെയും ക്ഷേമം നിങ്ങളുടെ സത്യസന്ധതയെ അവലംബിച്ചിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ അത്യന്തവിശ്വസ്തനായ അമാത്യനും ഇഷ്ടനും ആയുള്ള ആളിൻെറ പുത്രൻ അദ്ദേഹത്തിൻെറ രഹസ്യത്തെ അറിഞ്ഞിരിക്കേണ്ടതും അതിനെ സൂക്ഷിക്കുന്നതിനു നല്ലവണ്ണം അറിയുന്നതും ആകുന്നു."

സിദ്ധാൻ അല്പം അതൃപ്തനായിട്ട് ചോദിച്ചു: "നാം അവിടെ ഇരുന്നപ്പോൾ തന്നെ നിങ്ങൾ ഇതിനെ എന്തുകൊണ്ട് എന്നോടു പറഞ്ഞില്ല? ആ രാജാവിന്റെ ഉൽകൎഷകാലത്തിൽ അദ്ദേഹം എന്റെ പിതാവിനും നമ്മുടെ സജാതീയന്മാൎക്കെല്ലാവൎക്കും ചെയ്തിട്ടുള്ള ഉപകാരങ്ങൾക്കെല്ലാം വേണ്ടി അദ്ദേഹത്തിനോടുള്ള കൃതജ്ഞതയെ ഞാൻ പ്രകാശിപ്പിക്കുമായിരുന്നല്ലോ; എന്നാൽ അദ്ദേഹം തന്നെ തന്റെ വാസ്തവത്തെ കുറിച്ചു വാചംയമനായിരുന്ന സ്ഥിതിക്ക് നിങ്ങൾക്ക് അതിനെ പ്രകടിപ്പിക്കുന്നതിനു അവകാശം ഇല്ലായിരുന്നു എന്നത് ശരിതന്നെ. എന്നാൽ എനിക്കു ഇനിയും ഒരു അവസരം ഉണ്ട്; എന്തെന്നാൽ ഗുരുപാദർ, (അദ്ദേഹം അങ്ങനെ വിളിക്കപ്പെടാമെങ്കിൽ,) എനിക്കു ഏതെങ്കിലും ദുൎഘടാവസ്ഥയിൽ ഗുണദോഷോപദേശം ആവശ്യപ്പെട്ടാൽ അദ്ദേഹത്തിനെ ചെന്നു കണ്ടുകൊള്ളാമെന്നു എന്നെക്കൊണ്ട് പ്രതിശ്രവം ചെയ്യിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്."

കല്ലുകർ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ അപ്രകാരം പ്രതിശ്രവം ചെയ്തത് നന്നായി. നിങ്ങളുടെ വാക്കിനെ മിഥ്യയാക്കരുത്. ഗുരുപാദർ നമ്മെ എല്ലാവരേയും കാൾ അധികം സൽഗുണവാനും ബുദ്ധിമാനും ആകുന്നു."

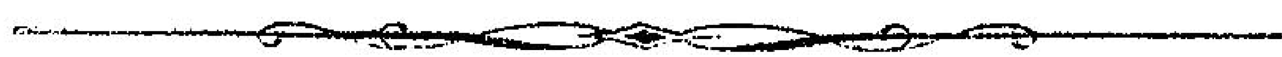
എന്നാൽ സിദ്ധൻ ഇതുകേട്ടോ എന്നു സംശയമാണ്. അയാൾ പിന്നെയും വിചാരമഗ്നനായിരുന്നു. ആ ഋഷിയുമായുള്ള സന്ദൎശനവും അദ്ദേഹത്തിന്റെ രഹസ്യത്തെ ഗ്രഹിച്ചതും അയാളുടെ ഹൃദയത്തിൽ ഗാഢമായി പതിഞ്ഞിരുന്നു. അപരിമിതമായ പ്രഭാവത്തോടും പൂൎണ്ണസുഖാനുഭവത്തോടും കൂടി ഇരിക്കുമ്പോൾ തന്റെ സോദരനേയും ദേശത്തേയും കുറിച്ചുള്ള പ്രേമമാത്രത്താൽ സകലവും ഉപേക്ഷിച്ച്, തന്റെ പ്രവൃത്തി നന്നായി എന്നുള്ള ബോധത്താൽ കൃതാൎത്ഥതയോടുകൂടി വാനപ്രസ്ഥാവസ്ഥയിലെ സാധാരണ കാലക്ഷേപംകൊണ്ട് തൃപ്തനും സന്തുഷ്ടചിത്തനും ആയി, ഒരു വിശ്വസ്തഭൃത്യനും ഒരു ഹിംസ്രമൃഗവും ഒഴികെ സഹവാസത്തിനു മററാരും ഇല്ലാതെ ദിനചൎയ്യ കഴിക്കുന്ന ഒരു രാജൎഷിയെ തന്റെ യാത്രയുടെ ആരംഭത്തിൽ കണ്ട സംഗതി സിദ്ധരാമന്റെ മനസ്സിൽനിന്ന് ലഘുവായി നീങ്ങുന്നതല്ല. ഇപ്പോൾ അയാൾ ഒരു വിസ്തീൎണ്ണമായ മഹാരാജ്യത്തിന്റെ ഭാഗ്യവാനും ദിഗന്തവിശ്രാന്തകീൎത്തിയും ആയ അധിപതിയുടെ രാജധാനിയിലേക്കുള്ള മാൎഗ്ഗത്തിൽ ആയിരുന്നു. ആ ചക്രവൎത്തി പൌരുഷത്തെക്കാൾ അധികം വിവേകംകൊണ്ടു തന്നെ തന്റെ പ്രജകളെ ഭരിച്ച്, അസംഖ്യദ്രവ്യത്തേയും സ്വായത്തമാക്കി, അതിദൂരത്തുള്ള രാജ്യങ്ങളിലെ പ്രബലന്മാരായ രാജാക്കന്മാരുടെ സഖ്യവും സമ്പാദിച്ച് പ്രപഞ്ചത്തിൽ അറിയപ്പെട്ടിട്ടുള്ള സകല മതങ്ങളുടെയും രക്ഷിതാവായിരുന്നു.

തന്റെ ശ്രേഷ്ഠ്യത്തേയും ഗൌരവത്തേയും കുറിച്ച് കുറഞ്ഞോന്നു

ഔദ്ധത്യം കരുതാറുണ്ടായിരുന്ന ഗുണവാനായ സിദ്ധനു തത്താദൃശന്മാരായ രണ്ടു മഹാന്മാരെ അപേക്ഷിച്ച് താൻ എത്ര അല്പനായിരുന്നു എന്നുള്ള ബോധം ഝടിതിയായി ജനിച്ചു. ആ രണ്ടുപേരിൽ വച്ച് മഹത്വം ആർക്കായിരുന്നു അധികം എന്നു പരിച്ഛേദിക്കുന്നത് അത്ര സുകരമായിരുന്നില്ല. അതിനാൽ അയാൾ അക്ബർ ചക്രവർത്തിയെ സ്വയം കാണുന്നതുവരെ ഒന്നും തീരുമാനിക്കാതിരിക്കുന്നതിനു നിശ്ചയിച്ചു.

ഈ നിശ്ചയത്തോടുകൂടി അയാൾ യാത്രയുടെ അടുത്ത താവളവും, തൻെറ പ്രിയതമയും സുന്ദരിയും ആയ ഇരാവതി തൻെറ ആഗമനത്തെ പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന നഗരവും ആയ അലഹബാദ്ദിൻെറ സമീപത്തിൽ എത്തി. കുറെ നേരത്തേക്കു ആലോചനയോടും ഏകാഗ്രതയോടും കൂടിയിരുന്ന അയാളുടെ മുഖഭാവം അപ്പോൾ ഒന്നു തെളിഞ്ഞു. പുരോഭാഗത്തിൽ ഒരു ദീർഘയായ സമഭൂമിയെ കണ്ടപ്പോൾ അയാൾ തൻെറ അശ്വത്തെ പ്രേരണം ചെയ്തു ഉത്സാഹത്തോടു കൂടി, "എന്നാൽ വരിക. ഇപ്പോൾ ഒരു പ്ലുതഗതിയാകട്ടെ", എന്നു വിളിച്ചു പറഞ്ഞ് തൻെറ കുന്തത്തെ തലയ്ക്കു മീതെ വീശുകയും തൻെറ മനസ്സിനെ വശീകരിച്ചിരിക്കുന്നവളുടെ പേരിനെ "ഇരാവതി!" എന്ന് ഉൽഘോഷിക്കുകയും ചെയ്തുംകൊണ്ട് കുതിരയെ മുൻപോട്ടു ഓടിക്കുന്നതിനെ കുല്ലുകർ കണ്ടു.

കുല്ലുകർ തൻെറ അശ്വത്തേയും പിന്നാലെ ഓടിച്ചുംകൊണ്ട് തന്നെത്താൻ പതുക്കെ പറഞ്ഞു: "മുൻപോട്ടു പോകതന്നെ! അവസാനത്തിൽ എത്തുന്നതുവരയ്ക്കും മുൻപോട്ടു പോകതന്നെ! എൻെറ ലോകയാത്ര മിക്കതും കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ അയാൾക്ക് അത് ആരംഭിക്കുന്നേ ഉള്ളൂ. അത് എപ്പോഴും ഇതുപോലെ തന്നെ അയാൾക്കു സുഗമയായി ഭവിച്ചാൽ കൊള്ളായിരുന്നു. എന്നാൽ അയാൾക്കും മദ്ധ്യേ കുന്നുകളെയും വഴക്കുന്ന ചരിവുകളെയും പക്ഷേ അഗാധഗുഹകളെ കൂടിയും നേരിടേണ്ടിവരും." പിന്നെ തലെദ്ദിവസത്തെ സംഗതിയെ വിചാരിച്ച് സ്വയം മന്ദഹാസം ചെയ്തുംകൊണ്ട് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ ആവക പ്രതിബന്ധങ്ങൾ അയാൾക്കു ഉപദ്രവകാരികളായി തീരാതിരിക്കട്ടെ."

രണ്ടാം അദ്ധ്യായം.

ഇരാവതി.

രാജഗൃഹമായും കോട്ടയായും ഉപയോഗിക്കപ്പെട്ടിരുന്ന അലഹബാദ്ദ് നഗരത്തിൽ ഒരു യുവതി വൃക്ഷങ്ങളാലും ചെടികളാലും സവ്വതഃ പരിവൃതമായ ഒരു മാളികമുകപ്പിൽ ഇരിക്കയായിരുന്നു. അവൾ ശിരസ്സിനെ ഒരു ഹസ്തത്താൽ താങ്ങിക്കൊണ്ട്, ഒരു മേഘാവരണം ഇല്ലാത്ത പ്രഭാതത്തിലെ സൂൎയ്യകിരണങ്ങളാൽ പ്രകാശമാനകളായ രണ്ടു നദികൾ സമ്മേളിച്ചിരിക്കുന്നവയുടെ ഉഭയപാൎശ്വങ്ങളിലും ദൃശ്യമാനമായ വിസ്തീൎണ്ണഭൂഭാഗത്തിലേക്ക് മനോരാജ്യത്തോടു കൂടി നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. വാമഭാഗത്തിലുള്ള ശൈലഭൂമികളും യമുനയുടെ സികതാമയങ്ങളായ തീരങ്ങളും, ദക്ഷിണഭാഗത്തിലുള്ള ഗംഗയുടെ തടപ്രദേശങ്ങളും, നീഡനിൎമ്മാണം ചെയ്തു് അധിവസിക്കുന്ന അസംഖ്യം ശുകങ്ങളോടും മററു ചിത്രവൎണ്ണങ്ങളായ പക്ഷികളോടും കൂടിയ ചൂതവനങ്ങളെക്കൊണ്ട് ആവൃതങ്ങളായിരുന്നു. നദികളുടെ മദ്ധ്യഭാഗങ്ങളിൽ അവിടവിടെ ചെറിയ ദ്വീപങ്ങളും പിൻഭാഗത്തിൽ ദേവാലയങ്ങളെക്കൊണ്ടു അവതംസിതങ്ങളായ കുന്നുകളും ഉണ്ടായിരുന്നു. ഒരു ദിവാസ്വപ്നത്തിൽ മഗ്ന എന്നപോലെ ഇരുന്ന ആ യുവതിയുടെ വസ്ത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടു മാത്രം ഊഹിക്കുന്നപക്ഷം അവൾ ഉത്കൃഷ്ടസ്ഥിതിയിൽ ഉള്ളവളെന്നു വിചാരിക്കുന്നതിനു ഇടയില്ലായിരുന്നു. അവൾ ചുകന്ന അരികുപാളിവച്ചിട്ടുള്ള ഒരു വെളുത്ത ഉടുപ്പിനെ ധരിച്ചു് മദ്ധ്യത്തിൽ ഒരു സുവൎണ്ണസാരസനത്തേയും ബന്ധിച്ചിരുന്നു. മേചകവും നിബിരീസവും ആയ കബരീഭരത്തെ പൃഷ്ഠഭാഗത്തിൽ കെട്ടി അതിൽ ഒരു പുഷ്പത്തേയും അലങ്കാരമായി ധരിച്ചിരുന്നു. എന്നാൽ ആ തന്വംഗിയുടെ കോമളമായ ശരീരത്തിനും, വിശാലങ്ങളും ഖഞ്ജനമഞ്ജുളങ്ങളും ആയ നേത്രങ്ങളോടുകൂടിയ ലാവണ്യപൂൎണ്ണമായ മുഖത്തിനും ബ്രഹ്മദേവനാലും കാമദേവനാലും കൊടുക്കപ്പെട്ടിരുന്ന അലങ്കാരത്തെക്കാൾ മററെന്തലങ്കാരമാണ് ആവശ്യകമായിരുന്നത്? ഒരു അപകൃഷ്ടവംശജയായ കന്യക ഇത്രമാത്രം അകൃത്രിമഭംഗിയോടും സാധാരണതയോടും കൂടിയുള്ള വേഷത്തെ ധരിച്ചിരിക്കയില്ലായിരുന്നു എന്നുള്ളത് നിശ്ചയം തന്നെ.

എന്നാൽ അവളുടെ സോൽകണ്ഠങ്ങളായ നേത്രങ്ങൾ പണ്ടത്തെപ്പോലെ ഉത്സാഹത്തോടു കൂടിയല്ലാ ചുററുമുള്ള രമണീയങ്ങളായ ദൃശ്യങ്ങളെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നത്. ഇന്നലയും അതിനു മുൻപിൽ പല ദിവസങ്ങളിലും എന്നപോലെ ഇന്നും തന്റെ ചിരപ്രതീക്ഷിതനായ കാമുകൻ വരേണ്ടുന്ന മാൎഗ്ഗത്തെ ലക്ഷീകരിച്ചു് അവൾ ദൂരസ്ഥയായ

പർവ്വതപങ്ക്തിയിൽ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. എന്നാൽ അവൾ ഇപ്രകാരം വളരെ നാൾ വൃഥാ പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. എവിടെയാണ് അയാൾ താമസിച്ചിരിക്കുന്നത്? എന്തുനിമിത്തമായിരിക്കാം താമസിക്കുന്നത്? ഏറിയകാലമായി സകലവിചാരങ്ങൾക്കും അയാളെ ഏകലക്ഷ്യമാക്കി ചെയ്തിരുന്ന അവളെ അയാൾ വിചാരിച്ചിരുന്നോ? അതോ കാദാചിൽകമായിമാത്രമേ അയാളുടെ വിചാരങ്ങൾ അവളെ ഉദ്ദേശിച്ചിരുന്നൊള്ളോ?

അപ്പോൾ പൃഷ്ഠഭാഗത്തുനിന്നും വരാന്തയിലേക്കു ഇറങ്ങുന്ന മുറിയിൽ ഒരു ഘനമായ പാദശബ്ദം കേൾക്കപ്പെട്ടുകയും, ദ്വാരപുരോഭാഗത്തിൽ തൂക്കിയിരുന്ന ജവനികയെ മാററിക്കൊണ്ട് ഒരു ഭൃത്യൻ മുൻപിലും പിന്നിൽ ഹ്രസ്വദൃഢകായനും മദ്ധ്യവയസ്കനും ആയ ഒരാളും അടുത്തുവരികയും ചെയ്തു. അയാൾ ആപ്രപദീനവും ദേഹത്തിൽ മുറുകി ചേർന്നിരിക്കുന്നതും ആയ ഒരു ഉടുപ്പിനെ ധരിച്ചിരുന്നു. അയാളുടെ അവസ്ഥാദ്യോതകമായി മദ്ധ്യത്തിൽ ബന്ധിച്ചിരുന്ന രത്നഖചിതമായ പിടിയോടുകൂടിയ ഒരു ചെറിയ ഖഡ്ഗം മാത്രമേ ഉണ്ടായിരുന്നൊള്ളു.

തൻെറ സ്വാമിനിയെ അവളുടെ ദിവാസ്വപ്നത്തിൽനിന്നും പ്രശ്രയപൂർവ്വം ഉണർത്തിക്കൊണ്ട് ആ ഭൃത്യൻ പറഞ്ഞു: "ശ്രേഷ്ഠയായ നായികേ, അവിടത്തെ പിതാവായ ഗവർണ്ണർ സാല്ഹണൻ അവിടത്തെ കാണാനായി വരുന്നു."

ബാല്യാദാരഭ്യ ബഹുമാനപുരസ്സരമായി അഭിസംബോധനം ചെയ്യപ്പെട്ടു പരിചയിച്ചിട്ടുള്ള ആ യുവതി "അവിടത്തേക്കു സ്വാഗതം" എന്നു പറഞ്ഞ് എഴുന്നേററ് പിതാവിൻെറ അടുക്കലേക്ക് ചെന്നു. അയാൾ വിവർണ്ണയായ മുഖച്ഛായയിൽ ഒരു രസസ്മൃതിക്കു ഏകകാരണങ്ങളും സൂക്ഷ്മഗ്രാഹികളും കൃഷ്ണവർണ്ണങ്ങളും ആയ നേത്രങ്ങളെക്കൊണ്ട് പുത്രിയെ നോക്കി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "ഇരാവതീ, നിൻെറ പിതൃവ്യപുത്രനും ഭാവിയായ ഭർത്താവും ആയ സിദ്ധരാമൻ അയാളുടെ അധ്യാപകനായ കല്ഹകരോടു കൂടി കാശ്മീരത്തിൽനിന്നും ഇവിടെ എത്തുമെന്ന് കുറെ ദിവസം മുൻപിൽ ഞാൻ നിന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടായിരുന്നല്ലൊ. അവർ ഇപ്പോൾ തന്നെ എത്തി. ഇവിടെ വന്നിട്ടുണ്ട്. അവരെ എതിരേല്ക്കുന്നതിനു നമുക്കു അങ്ങോട്ടു പോകാം."

ഈ വർത്തമാനം കേട്ടപ്പോൾ ഇരാവതി താൻ സ്വയം അഭ്യസിച്ചിരുന്ന മനോനിയന്ത്രണശീലത്തെ ക്ഷണനേരത്തേക്കു വിസ്മരിച്ച് വളരെ നാളായി താൻ പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന തൻെറ കാമുകനു സ്വാഗതം പറയാനായി പിതാവിനെ അതിലംഘിച്ച് ത്വരയോടുകൂടി പോകുമായിരുന്നു. എന്നാൽ സാല്ഹണൻ ഒരു ലഘുവായ ഹസ്തസംജ്ഞാസൂചനം കൊണ്ട് അവളെ താമസിപ്പിച്ച് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:

"ഒരു വാക്ക് പറയാനുണ്ട്. വിവാഹം കഴിയാത്ത യുവാക്കന്മാരും യുവതികളും തമ്മിൽ സ്വൈരസഹവാസം ചെയ്യുന്നത് ഇപ്പോൾ നമ്മെ ഭരിച്ചുവരുന്ന മഹമ്മദന്മാർക്ക് അത്യന്തം വിസമ്മതമായിട്ടുള്ളതാണെന്നും, ഹിന്ദുക്കളിൽ പലരും ഏതാദൃശങ്ങളായ അഭിപ്രായങ്ങളോടു യോജിച്ചു തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു എന്നും ഞാൻ അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ കാലോചിതങ്ങളായ സംപ്രദായങ്ങളെ അനുവർത്തിക്കുന്നതിനു എനിക്കു എത്ര തന്നെ ആഗ്രഹം ഉണ്ടെങ്കിലും ഞാൻ നമ്മുടെ പൂർവാചാരങ്ങളെ അനുസരിച്ചു നടക്കുന്നവനാണെന്നു നിനക്ക് അറിയാമല്ലോ. അതുകൊണ്ട് നിന്റെ പിതൃവ്യപുത്രനും വരനും ആയ ആളോട് സ്വൈരസല്ലാപത്തിനു നമ്മുടെ ദേശത്തിലെ പ്രാചീനാചാരാനുരോധേന ഞാൻ നിനക്കു അനുമതി തന്നിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ നമ്മുടെ എത്രയും വിശ്വസ്തന്മാരായ സ്നേഹിതന്മാർ മാത്രമേ ഇതിനെ അറിയാവൂ. അല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ ഭരിച്ചുവരുന്ന ഈ ദേശത്തിൽ എന്റെ അധികാരത്തിനും നിന്റെ നല്ല പേരിനും ഹാനി ഉണ്ടായേക്കാം. എന്നാൽ വരിക". അനന്തരം അയാൾ മുൻപിൽ നടന്ന് നദിയിലേക്ക് അഭിമുഖമായുള്ള വരാന്തയിലേക്ക് അവളെ കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടുപോയി. അവിടെ അവരുടെ അതിഥികൾ രണ്ടുപേരും അവരെ പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു നിന്നിരുന്നു.

സാല്ഹണൻ ഗൌരവത്തോടു കൂടി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "എന്റെ സ്നേഹിതന്മാരും പ്രഭുക്കളും ആയ നിങ്ങൾക്ക് സ്വാഗതം. നിങ്ങൾ എന്റെ പ്രാൎത്ഥനയെ സാധിപ്പിക്കയും, പലരും ചെയ്യാറുള്ളതുപോലെ നഗരത്തിൽ തന്നെ താമസിക്കാതെ നേരേ എന്റെ ഗൃഹത്തിലേക്ക് വരികയും ചെയ്തതിനു ഞാൻ നിങ്ങളോടു കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു". ഈ വാക്കുകൾ അയാളുടെ പരുഷമായ മുഖഭാവം പോലെ തന്നെ രസസ്ഫൂൎത്തി ഇല്ലാത്തവിധത്തിൽ പറയപ്പെട്ടവയായിരുന്നു എങ്കിലും ഹൃദയംഗമകളായി തോന്നപ്പെട്ടു.

ചിലർ ഇതിനെ നിൎദ്ധാരണം ചെയ്യുമായിരുന്നു. എന്നാൽ സിദ്ധൻ അങ്ങനെ ചെയ്തില്ല. തന്റെ ശ്രേഷ്ഠനായ പിതൃവ്യനെ യഥാചാരം അഭിവാദനം ചെയ്കയും, ഇരാവതിയുടെ ഭക്തിപുരസ്സരമായ വന്ദനത്തെ സ്വീകരിക്കുന്നതിനു കുല്ലുകൾക്കു അവസരംകൊടുക്കയും ചെയ്യാതെ സിദ്ധൻ ഇരാവതിയുടെ മുൻപിൽ ജാനുദ്വയംകൊണ്ട് ഭൂതലത്തെ സ്പൎശിച്ച് പ്രസാരിതമായ അവളുടെ കരപങ്കജത്തിൽ ഗാഢാനുരാഗത്തോടുകൂടി ഒരു ചുംബനം ചെയ്തു.

ഉത്ഥാനം ചെയ്യുന്നതിനു സംജ്ഞാപനം ചെയ്തുകൊണ്ട് അവൾ "സ്നേഹിതാ, സ്വാഗതം" എന്നു പറഞ്ഞു. (ആ മൃദുവായ ശബ്ദം സിദ്ധന്റെ ശ്രവണങ്ങൾക്ക് എത്രമധുരമായിരുന്നു!) "ആ കാണുന്ന

പൎവ്വതപങ്ക്തികളിലേക്ക് നോക്കുകയും, നിങ്ങൾ എപ്പോൾ എങ്കിലും വരുമോ എന്നുകൂടി സംശയിക്കയും ചെയ്തുകൊണ്ട് എത്രകാലമായി ഞങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ വരവിനെ പ്രതീക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു."

ജാതാമൎഷൻ എന്നപോലെ സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "പ്രിയതമേ, അലഹബാദ്ദിൽ എത്തുന്നതിനു ആവശ്യത്തിലധികം ഒരു ക്ഷണംപോലും ഞാൻ താമസിക്കുമായിരുന്നു എന്ന് നീ വിശ്വസിച്ചോ? ഇതിലധികം വേഗത്തിൽ നിൻെറ അടുക്കൽ എത്തുന്നതിനു എൻെറ കുതിരയ്ക്ക് ഗരുഡനേക്കാൾ ബലിഷ്ഠങ്ങളായ പക്ഷങ്ങൾ ഉണ്ടായിരിക്കയും, നദികളെയും പൎവ്വതങ്ങളേയും ലംഘിച്ച് പ്ലവനം ചെയ്യുന്നതിനു എനിക്കു കഴികയും ചെയ്തിരുന്നെങ്കിൽ ഞാൻ നിസ്സംശയമായി എൻെറ വാഹനത്തെ കഴിയുന്നെടത്തോളം ത്വരിപ്പിക്കാതിരിക്കയില്ലായിരുന്നു."

ഒരു പ്രണയമസൃണമായ മന്ദഹസിതത്തോടുകൂടി ഇരാവതി പറഞ്ഞു: "ഞാൻ നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതിനെ മനഃപൂൎവ്വമായി വിശ്വസിക്കുന്നു. ഞാൻ നിങ്ങളേയോ നമ്മുടെ വിശ്വസ്തമിത്രമായ കുല്ലുകരേയോ ഉദ്ദേശിച്ച് യാതൊരാക്ഷേപവും കരുതി പറഞ്ഞതല്ല. ഇപ്പോൾ നമ്മുടെ സഹവാസകാലം പരിമിതമായിരിക്കുമെന്നു എൻെറ അച്ഛൻ പറഞ്ഞറിയുന്നതിനാൽ സവിശേഷമായും സന്തോഷിക്കേണ്ടതാണ്."

സാല്ഹണൻ കുല്ലുകരുമായി അല്പസംഭാഷണാനന്തരം ആ കാമുകന്മാരുടെ പരസ്പരസല്ലാപത്തിനു വിഘ്നം ചെയ്ത് പറഞ്ഞു: "ശരിതന്നെ, നമ്മുടെ സ്നേഹിതന്മാർ നാളെ പ്രഭാതത്തിൽ നമ്മെ വിട്ടുപോകണം; ഞാൻ അന്യഥാ വിചാരിച്ചിരുന്നും ഇല്ല. എങ്കിലും ശ്രേഷ്ഠനായ സിദ്ധാ! നിൻെറ വധുവുമായുള്ള സമാഗമസമയത്തിലെ ഏതാനും ക്ഷണങ്ങളെ എനിക്ക് കുറയ്ക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. എനിക്ക് നിന്നോടു കുറച്ചു പറയാനുണ്ട്. അത് ഇപ്പോൾ തന്നെ വേണം. എന്തെന്നാൽ എൻെറ സമയം വിലയേറിയതാണ്. നമ്മുടെ മാദ്ധ്യന്ദിനഭോജനത്തിനു മുൻപായി എനിക്ക് അനേകകാൎയ്യങ്ങൾ ചെയ്യാനുണ്ട്. എന്നെ അനുഗമിക്കുന്നതിനു നിനക്കു സന്തോഷം തന്നെയല്ലെ?"

ഈ അപേക്ഷ പരിത്യാജ്യയല്ലായിരുന്നു. മനസ്സോടുകൂടിയല്ലാതേയും, ഇരാവതിയെ സസ്പൃഹമായി അസകൃൽ തിരിഞ്ഞ് കടാക്ഷിച്ചുംകൊണ്ടും സിദ്ധൻ തൻെറ സൌജന്യവാൻ എങ്കിലും ഗൌരവഭാവമുള്ളവനായ പിതൃവ്യനെ ആ പ്രാസാദത്തിൻെറ മറുവശത്തുള്ള ഉദ്യാനത്തിലേക്ക് അനുഗമിച്ചു. അവിടെ വൃക്ഷങ്ങളുടെ നിബിഡച്ഛായയിൽ ഭ്രാതൃപുത്രനെ സമീപത്തിരിക്കുന്നതിനു സംജ്ഞാപനം ചെയ്തുകൊണ്ട് സാല്ഹണൻ ഒരു രത്നകംബളത്തിൽ ഇരുന്ന് ഇപ്രകാരം പറയാൻ ആരംഭിച്ചു: "എന്നാൽ ഇപ്പോൾ നീ മഹാനായ ചക്രവൎത്തിയുടെ നേരേ കീഴിൽ

ജീവനം സമ്പാദിച്ച് ഭാഗ്യപരീക്ഷയ്ക്കു പോകയാണല്ലോ. വാസ്തവത്തിൽ നീ ഭാഗ്യവാൻ തന്നെ എന്ന് വിശ്വസിച്ചുകൊള്ളാം; എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ നിനക്കു അപ്രകാരം ഒരു അനുകൂലസന്ദർഭത്തെ ഉണ്ടാക്കിത്തരുന്നതിനുള്ള മാർഗ്ഗത്തെ അറിയുന്ന ഒരു പിതാവ് ഉള്ളതു കൂടാതെ തന്റെ സ്ഥാനത്താൽ നിനക്കു ആവശ്യം ഉണ്ടാകുമ്പോൾ സഹായിക്കാൻ ശക്തനായ ഒരു പിതൃവ്യനും ഉണ്ടെന്ന് ഞാൻ അഹംകാരത്തോടു കൂടാതെ പറഞ്ഞുകൊള്ളുന്നു."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "അതിനു ഞാൻ വളരെ കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു. ഒരു ജീവനം സമ്പാദിക്കുന്നതിനു ആദ്യമായ പന്ഥാവിൽ എന്നെ എളുപ്പത്തിൽ പ്രവേശിപ്പിക്കുന്നതിനു സഹായിച്ചത് എന്റെ പിതാവിനെക്കാൾ നിങ്ങൾ ആണെന്നുള്ളത് ഞാൻ ഒരിക്കലും മറക്കുന്നതല്ല. എനിക്കു പ്രസിദ്ധിയെ സമ്പാദിക്കുന്നതിനുള്ള അവസരങ്ങൾ ഉണ്ടാകാം; എന്നു മാത്രമല്ല, രമണീയമാണെങ്കിലും ദൂരസ്ഥിതമായ സ്വദേശത്തെക്കാൾ ഇവിടെ അധികം ഗുണം സാധിക്കാൻ കഴിയുന്നതാണ്. അത്ര തന്നെയുമല്ല, വളരെ പ്രസിദ്ധമായി കേട്ടിട്ടുള്ള രാജസ്ഥാനത്തിൽ അസാധാരണമായ ആഡംബരത്തോടു കൂടി വസിക്കുന്ന ചക്രവത്തിയേയും കാണാമല്ലോ."

സാല്ഹണൻ പറഞ്ഞു: "ശരിതന്നെ. എന്നാൽ ഞാൻ ഒരു ഉപദേശം ചെയ്തുകൊള്ളുന്നു. അതിശയോക്തിയായുള്ള കേൾവികളെ കുറിച്ച് സൂക്ഷിക്കണം. ഉത്തരദേശത്തിൽ നമുക്ക് ഊഹിക്കാൻ അശക്യമായ വിധത്തിൽ ഉള്ള രാജധാനികളുടെയും രാജഗൃഹങ്ങളുടെയും മഹിമാതിശയത്തെ കുറിച്ചല്ല ഞാൻ പറയുന്നത്; ചക്രവത്തിയെക്കുറിച്ചു തന്നെയാണ്. വളരെ അധികമായി പ്രതീക്ഷിക്കാതെ ഉപക്രമിക്കുന്നതാണ് നല്ലത്."

ആശ്ചര്യത്തോടുകൂടി സിദ്ധൻ ചോദിച്ചു: "എന്ത്! അക്ബർക്കു അദ്ദേഹത്തിനുള്ള ഖ്യാതിക്കു തക്ക യോഗ്യത വാസ്തവത്തിൽ ഇല്ലെന്നോ പറയുന്നത്? എന്റെ പിതാവും അധ്യാപകനും എപ്പോഴും പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതുപോലെ അദ്ദേഹം ഒരു മഹാപുരുഷനും പ്രബലനായ രാജാവും ആകുന്നില്ലയോ?"

സാല്ഹണൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അങ്ങനെ ഞാൻ പറഞ്ഞില്ല. എന്നാൽ അന്യന്മാക്ക് ആപൽക്കരങ്ങളായിത്തീരുമെന്നു ശങ്കിക്കാവുന്ന ദോഷങ്ങൾ നമ്മുടെ മഹാപുരുഷന്മാക്ക് ഉണ്ടായിരിക്കാൻ കഴിയുന്നതാണ്". കേൾക്കുന്നതിനു ആരെങ്കിലും ഉണ്ടോ എന്ന് ചുററും നോക്കിക്കൊണ്ട് ആ ഗവണ്ണർ സ്വരം താഴ്ത്തി പിന്നെയും പറഞ്ഞു: "കേൾക്കതന്നെ. സ്വീയമായ ധൈര്യംകൊണ്ടും ദീഘദശിത്വംകൊണ്ടും ഒരാൾ അക്ബരെ

പ്പോലെ അത്ര വലിയ പ്രഭാവത്തെ പ്രാപിക്കുമ്പോൾ അതിലും അധികമായ ഉൽകൎഷത്തിനുള്ള ഇച്ഛ എളുപ്പത്തിൽ ശമിക്കുന്നതല്ല. അനേക രാജ്യങ്ങളെ സ്വാധികാരായത്തങ്ങളാക്കിച്ചെയ്തിരിക്കുന്ന ആ ചക്രവൎത്തിക്കു നിൻെറയും എൻെറയും ജന്മഭൂമി അശേഷം സ്വതന്ത്രയായിരിക്കുന്നതിനെ സഹിക്കാൻ കഴിയുന്നതല്ല. എന്നുമാത്രമല്ല, ആദ്യകാലങ്ങളിൽ നമ്മുടെ രാജാവിനും അവിടത്തെ ജ്യേഷ്ഠൻ നന്ദിഗുപ്തനും തമ്മിൽ ഉണ്ടായിരുന്നതുപോലെ ഈയിടെ അവിടത്തേക്കും അവിടത്തെ രണ്ടു പുത്രന്മാൎക്കും തമ്മിൽ ഭിന്നാഭിപ്രായങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നതിനെ മിക്കവരിൽനിന്നും ഗോപനം ചെയ്തിട്ടുണ്ടെങ്കിലും നീ അറിഞ്ഞിട്ടില്ലയോ?"

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "ഇല്ല. ഞാൻ അത് അറിഞ്ഞിട്ടില്ല. ഇപ്പോൾ ആണ് ഈ വാൎത്ത ഇദംപ്രഥമമായി എൻെറ ശ്രവണഗോചരീഭവിച്ചത്."

സാല്ഹണൻ പിന്നെയും പറഞ്ഞു: "ഒരവസരം കിട്ടുന്ന സമയം നീ അതിനെക്കുറിച്ച് അന്വേഷിക്കണം. ഇപ്പോൾ തന്നെ കുറച്ച് എനിക്കു പറയാൻ കഴിയും. എന്നാൽ അതിനെക്കുറിച്ച് കുല്ലുകരോടു പറയണ്ടാ. അത് നന്നല്ലാതെ വന്നേക്കാം എന്ന് എനിക്കു തോന്നുന്നു. രാജാവിനേയും അവിടത്തെ പുത്രന്മാരേയും തമ്മിൽ ഭിന്നിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്; ആരാണെന്നു നീ ഊഹിച്ചുകൊള്ളണം. പ്രത്യക്ഷമായി കലഹങ്ങൾ ഉത്ഭവിക്കയും രാജ്യത്തിൽ വിരുദ്ധകക്ഷികൾ ഉണ്ടാകയും ചെയ്യുമ്പോൾ വല്ലതും ഒരു കാരണം പറഞ്ഞ് ചക്രവൎത്തി നമ്മുടെ നേരെ യുദ്ധത്തിനു പുറപ്പെടുകയും, അദ്ദേഹത്തിൻെറ ചാരന്മാരാൽ പൎവ്വതങ്ങളിൽ കൂടി വഴി കാണിക്കപ്പെട്ട് ഒരു ബലവത്തായ സൈന്യം നമ്മുടെ ദേശത്തെ ആക്രമിച്ച് അദ്ദേഹത്തിൻെറ രാജ്യത്തോടു ചേൎക്കയും ചെയ്യും. ഇതിനാൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ആശ്ചൎയ്യകരങ്ങളായ ജയങ്ങളെ ഞാൻ വിസ്മയത്തോടു കൂടി സമ്മതിക്കാതിരിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ രാജ്യങ്ങളെ വലിപ്പമുള്ളവയാക്കിത്തീൎത്തിട്ടുള്ള ഉൽകൎഷേച്ഛ തന്നെ നമ്മുടെ ദേശത്തിൻെറ സ്വാതന്ത്ര്യനാശത്തിനു കാരണമായിത്തീരുന്നതാണ്."

ഒരു ക്ഷണനേരം വിചാരിച്ചതിൻെറ ശേഷം സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ ഇത് ഇങ്ങനെ ആണെങ്കിൽ നമ്മുടെ രാജ്യത്തിൻെറ നാശത്തിനു ഉദ്യോഗിക്കുന്ന ഒരാളുടെ കീഴിൽ നിങ്ങൾ എങ്ങനെ ജീവനം ഭരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു?"

സാല്ഹണനും ആശ്ചൎയ്യപ്പെട്ടു പറഞ്ഞു: "അങ്ങനെ ഇരിക്കാൻ വഹിയാത്തത് എന്താണ്? നമ്മളിൽ ഒരാൾ ചക്രവൎത്തിക്കു ഒരു ദ്രോഹവും ചെയ്യാതെ എന്നു മാത്രമല്ല ഗൌരവമുള്ള അനേകകാൎയ്യങ്ങളിൽ അദ്ദേഹത്തിനെ സഹായിച്ചുകൊണ്ട്, അദ്ദേഹത്തിൻെറ ആലോചനകളിലും

പ്രവൃത്തികളിലും ദൃഷ്ടിവച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നത് നന്നല്ലയോ? നീ കുടി എന്റെ ഉപദേശത്തിലും രക്ഷയിലും ഇരുന്നുകൊണ്ട് നമ്മുടെ ചക്രവത്തിയുമായി കുറെക്കുടി അടുത്തിരിക്കുന്നത് നന്നാകുന്നു. എന്നോളും നീ സംശയവിഷയമായിരിക്കയില്ലെന്നുള്ളത് നിശ്ചയമാണ്. എങ്കിലും കാര്യത്തിൽ നിന്നെക്കൊണ്ട് വളരെ ഉപയോഗം ഉണ്ടാകും."

ക്ഷണനേരം വിചാരിച്ചിട്ട് സംശയത്തോടു കൂടി സിദ്ധൻ ചോദിച്ചു: "എന്നാൽ അത് മാന്യമായിട്ടുള്ളതാണോ?"

മുഖഭാവത്തിൽ കോപം സ്ഫുരിച്ചില്ലെങ്കിലും ഗൌരവത്തോടു കൂടി സാല്ഹണൻ പറഞ്ഞു: "അല്ലയോ യുവാവേ, എന്താണ് മാന്യമെന്നും എന്താണ് മാന്യമല്ലാത്തതെന്നും എന്നെപ്പോലെ വയസ്സും പരിചയവും ഉള്ള ഒരാൾക്കാണ് നല്ലവണ്ണം അറിയാവുന്നതെന്ന് നീ ഓർമ്മിക്കണം. ലൌകികവ്യവഹാരത്തിൽ ഇപ്പോൾ പ്രവേശിക്കാൻ തുടങ്ങിയിരിക്കുന്ന നീ ഇങ്ങനെ ഒരു സംഗതിയിൽ ഗുണദോഷം പറയുന്നതിനു ആരംഭിക്കരുത്."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "പിതൃവ്യാ, ക്ഷമിക്കണം. രാജ്യതന്ത്രസിദ്ധാന്തങ്ങളെക്കുറിച്ച് ഞാൻ ഇപ്പോഴും അനഭിജ്ഞനാണെന്നു നിങ്ങൾക്ക് അറിയാമല്ലോ. അവയെ ഒന്നായി ഗ്രഹിക്കുന്നത് എനിക്ക് അശക്യമാണ്. അതു കൂടാതെ, ന്യായ്യമായ പന്ഥാവിൽ നടക്കണമെന്നും സന്ദിഗ്ദ്ധമായ വിധത്തിലുള്ള പ്രവൃത്തി ഒരുത്തരോടും അരുതെന്നും എന്റെ ഗുരുവായ കുല്ലുകർ എന്റെ മനസ്സിൽ സദാ പറഞ്ഞുറപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടു. പിന്നെ"— സിദ്ധൻ മേൽപ്പറയാൻ ഭാവിച്ചതിനെ പ്രതിബന്ധിച്ച് സാല്ഹണൻ പറഞ്ഞു: "എന്റെ ഉത്തമമിത്രമായ കുല്ലുകർ ഒരു പ്രശസ്തതമനായ മനുഷ്യനാണ്. അദ്ദേഹത്തെക്കുറിച്ച് എനിക്ക് വളരെ ബഹുമാനമുണ്ട്. എന്നാൽ അദ്ദേഹം വളരെ പഠിത്തമുള്ള ആൾ എന്നല്ലാതെ കാര്യസ്ഥനല്ല. അദ്ദേഹം പ്രമാണങ്ങളെ അറിയുന്ന ആളാണെങ്കിലും വ്യവഹാരങ്ങളിൽ പരിചയിച്ചിട്ടുള്ള ആളല്ല. നീ ആലോചിക്ക്, നിനക്കു പ്രിയമായുള്ള രാജ്യവും ജനങ്ങളും ഒരു രാജാവിന്റെ ആക്രമണത്തിനു ലക്ഷ്യമാവാൻ ഭാവിക്കുന്നു. നീ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മഹത്വത്തെക്കുറിച്ച് വിസ്മയിക്കയും, ആ ഒരു കാര്യത്തിൽ ഒഴികെ മറ്റെല്ലാത്തിലും അദ്ദേഹത്തിനു ഉപകരിക്കാൻ സന്നദ്ധനായിരിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ആ കാര്യത്തിൽ നിന്നാൽ കഴിയുന്നേടത്തോളം അദ്ദേഹത്തിനു വിപരീതമായി പ്രവത്തിക്കുന്നത് നിന്റെ കൃത്യമായി വിചാരിക്കണം. അതിലേക്ക് പൂർണ്ണമായിട്ടല്ലെങ്കിലും ഒരുവിധമായി ഇപ്പോൾ നിനക്ക് അവസരം കിട്ടീട്ടുണ്ട്. രാജ്യതന്ത്രത്തിലുള്ള സത്യത്തെക്കുറിച്ച് വാസ്തവത്തിലധികമായി ഗൌരവം വിചാരിച്ച് ഈ അവസരത്തെ നീ ഇപ്പോൾ പ്രത്യാഖ്യാനം ചെയ്യാമോ?

നമ്മുടെ രാജാവിനേയും രാജ്യത്തേയും ജയിക്കണമെന്നുള്ള വിചാരം അക്ബർക്കുള്ളപ്പോൾ നിന്നെയും എന്നെയും അദ്ദേഹത്തിൻെറ കീഴിൽ ജീവനങ്ങളിൽ വച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നത് സത്യത്തോടു കൂടിയ ഒരു പ്രവൃത്തിയാണോ? അങ്ങനെ അല്ലെങ്കിൽ നാം അദ്ദേഹത്തിൻെറ നേരേ സവിശേഷയായ സ്വാമിഭക്തിയോടു കൂടി ഇരിക്കണമെന്നുണ്ടോ? എന്നു മാത്രമല്ല, നിനക്ക് മനസ്സാണെങ്കിൽ അക്ബറുടെ അടുക്കൽ ചെന്ന്, ധൈര്യം ഉള്ളപക്ഷം, അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഉദ്ദേശ്യങ്ങളെ നീ അറിയുന്നുണ്ടെന്നും അവയെ തടുക്കുമെന്നും പറക തന്നെ; എന്നാൽ അന്ന് അസ്തമിക്കുന്നതിനു മുൻപിൽ നിന്നെ കാരാഗൃഹത്തിൽ ബന്ധനസ്ഥനാക്കുയോ ദക്ഷിണദേശത്തിൻെറയോ ബംഗാളത്തിൻേറയോ ദൂരതരങ്ങളായ അതിർത്തികളിലേക്കു നാടു കടത്തി അയയ്ക്കുയോ ചെയ്യും. ഇതിലും അധികമായി ആപത്തുകളും സംഭവിക്കാൻ വഹിയാത്തതല്ല. അങ്ങനെ പ്രത്യക്ഷമായി എതിർക്കുന്നത് നമുക്കു പ്രയോജനകരമായിവരുന്നതല്ല. നേരേ മറിച്ച്, അനുകൂലങ്ങളായ അവസരങ്ങളെ ഉപയോഗപ്പെടുത്തുന്നത് നമുക്ക് ഗുണമായിരിക്കും. അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ട് രാജാവിനു ഒരു ഹാനിയും തട്ടുന്നതല്ല; പ്രത്യുത, നമ്മുടെ ജന്മഭൂമിയെ നമുക്കു രക്ഷിക്കുന്നതിനു സന്ദർഭവും ലഭിക്കുന്നതായിരിക്കാം."

സിദ്ധൻ ഈ യുക്തികളെക്കൊണ്ട് സന്ദേഹനിവൃത്തി വരാതെയും, എന്നാൽ എന്തു സമാധാനം പറയേണ്ടു എന്നറിയാതേയും ഉത്തരം പറയുന്നതിനു വൃഥാ ശ്രമിക്കയും, പിതൃവ്യൻ പുനശ്ച എന്തെങ്കിലും പറയാൻ ഭാവിക്കുന്നോ എന്നു പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ട് മൌനിയായിരിക്കയും ചെയ്തു. എന്നാൽ സാല്ലണൻ അവരുടെ സംഭാഷണം അവസാനിച്ചു എന്നുള്ള ഭാവത്തിൽ എഴുന്നേല്ക്കുന്നതിനു ഭാവിച്ചു. അപ്പോൾ അവർ ഇരുന്ന സ്ഥലത്തേക്കുള്ള മാർഗ്ഗത്തിൽ ഒരു സ്വരൂപം കാണപ്പെട്ടു. അത് സിദ്ധൻെറ ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിക്കുന്നതും പ്രകൃതസംഭാഷണത്തിൽനിന്നും അയാളുടെ വിചാരങ്ങളെ നിവർത്തിപ്പിക്കുന്നതും ആയിരുന്നു. ആ സ്വരൂപം പ്രാംശുവും പിശംഗവർണ്ണനും ദീർഘയായ ശിഖ ഒഴിച്ച് മുണ്ഡിതശീർഷനും ആയ ഒരാളിൻെറ ആയിരുന്നു. അയാളുടെ അനാവൃതമായ വക്ഷസ്സിൽ ബ്രാഹ്മണ്യസൂചകമായ യജ്ഞോപവീതം മാത്രമേ ഉണ്ടായിരുന്നൊള്ളൂ. അയാളുടെ കൃശമായ ദേഹത്തിൽ ശുഭ്രവും വീതി കുറഞ്ഞതും ആയ ഒരു ഉത്തരീയം ധരിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. അയാളുടെ നിമ്നങ്ങളും നീരസങ്ങളും ആയ നേത്രങ്ങളേയും നിർമ്മാംസങ്ങളായ ഗണ്ഡങ്ങളേയും കണ്ടാൽ അയാൾ ദീർഘോപവാസങ്ങളേയും കൃച്ഛ്രവ്രതങ്ങളേയും അനുഷ്ഠിക്കുന്ന ആളാണെന്ന് അറിയാം. സിദ്ധൻ മനുഷ്യനാലോ മൃഗത്താലോ എളുപ്പത്തിൽ ഭീഷിതനാകാത്തവനും വിലക്ഷണങ്ങ

ളായ കാഴ്ചകൾക്ക പരിചിതനും ആണെങ്കിലും ഒരു ക്ഷണം ചകിതനായി പിൻമാറി. അയാൾ നിർഭയനായി വനങ്ങളിൽ അനേകം വ്യാഘ്രങ്ങളേയും മററു ഹിംസ്രജന്തുക്കളേയും എതിരിട്ട് വധിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും ഈ അപ്രതീക്ഷിതമായ കാഴ്ചനിമിത്തമുള്ള ഭയാവിർഭാവത്തെ നിരോധിക്കുന്നതിനു ശക്തനായില്ല.

സാല്ഹണൻ പ്രതിപാദിച്ചു: "അദ്ദേഹം ആ കാണുന്ന പർവ്വതത്തിലുള്ള ദുർഗ്ഗാക്ഷേത്രത്തിലെ ആചാര്യനായ ഗോരക്ഷയോഗിയാണ്. അദ്ദേഹത്തിനെ ബഹുമാനപൂർവ്വം എതിരേല്ക്കണം. അതിനു അദ്ദേഹം അർഹനാണ്. നീ വിചാരിക്കുന്നതിലധികം അദ്ദേഹത്തിൻെറ അടുക്കൽനിന്നും ഗ്രഹിക്കാനുണ്ട്."

ആ ആചാര്യൻ നിഭൃതമായി ചലിച്ച് അദ്ദേഹത്തിനെ എതിരേല്ക്കുന്നതിനായി എഴുന്നേററുനിന്ന ആ രണ്ടുപേരുടേയും സമീപത്തുവന്ന് ഹസ്തങ്ങളെ സംപുടീകരിച്ച് ലലാടത്തിൽ യോജിപ്പിച്ചുകൊണ്ട് മന്ദസ്വരമായി പറഞ്ഞു: "ഓം, ഓം! നിങ്ങൾ ജഗദീശ്വരനാലും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ശ്രേഷ്ഠപത്നിയായ ദുർഗ്ഗയാലും അനുഗ്രഹിക്കപ്പെട്ടവർ. ഓം!"

ഈ അപൂർവ്വമായ അഭിനന്ദനത്തിനു സാല്ഹണൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എത്രയും മാന്യരായ ഗോരക്ഷരേ, ഞാൻ നിങ്ങളെ വന്ദിക്കുന്നു. കാശ്മീരത്തിൽനിന്നും വന്നിട്ടുള്ള എൻെറ ഭ്രാതൃപുത്രനായ സിദ്ധരാമനാണ് ഇയാൾ; ഇയാളെക്കുറിച്ച് ഞാൻ മുൻപിൽ തന്നെ നിങ്ങളോടു പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ."

ഗോരക്ഷൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഇയാൾക്ക സ്വാഗതം. വിഭേദജന്യങ്ങളായ കലഹങ്ങളെ അതിവർത്തിച്ച് ഐകമത്യത്താൽ ഉണ്ടാകുന്ന അസംഖ്യങ്ങളായ അനുഗ്രഹങ്ങളെ സ്ഥിരീകരിക്കുന്നതിനുള്ള ജ്ഞാനം ഇയാൾക്ക ഉണ്ടാകട്ടെ; അതിലാണ് മോക്ഷത്തിൻെറ തത്ത്വം അന്തർഭവിച്ചിരിക്കുന്നതെന്ന് എൻെറ മിത്രമായ അങ്ങ് ക്രമേണ അധികമായി ഗ്രഹിച്ചുതുടങ്ങീട്ടുണ്ടല്ലോ." ക്ഷണനേരം ഗൌരവത്തോടു കൂടിയ മൌനത്തെ അവലംബിച്ചതിൻെറ ശേഷം അദ്ദേഹം പിന്നെയും പറഞ്ഞു: "എങ്കിലും അങ്ങേക്കും എനിക്കും ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതുപോലെ ലോകപരിചയംകൊണ്ടുവേണം ഇയാൾക്കും ആ ജ്ഞാനം ഉണ്ടാകാൻ. ശിഷ്യനു ആവശ്യകമായ കാലത്തെ നമ്മൾ അനുവദിച്ചു കൊടുക്കണം. വാസ്തവത്തിൽ ഞാൻ ഇയാളെ അറിയുന്നു. ഇയാൾ നമ്മോടു ചേരുമെന്നും എനിക്ക് ബോധം ഉണ്ട്." പിന്നെ സിദ്ധനെ അഭിമുഖീകരിച്ച് പറഞ്ഞു: "ഞാൻ നിന്നെ കണ്ടത് ഈയിടെ ആണല്ലോ."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "മാന്യപ്രഭോ, ക്ഷമിക്കണം. എനിക്ക് അത് ഓർമ്മയില്ല.

ഗോരക്ഷൻ: "നിനക്ക് അത് ഉണ്ടാകുന്നത് അശക്യമാണ്. എന്തു കൊണ്ടെന്നാൽ ആ ക്ഷണത്തിൽ ഞാൻ മനുഷ്യദൃഷ്ടിക്ക് അദൃശ്യനായിരുന്നു."

യോഗികൾ തങ്ങൾക്കുണ്ടെന്നു പറയുന്ന തിരോധാനശക്തിയെക്കുറിച്ച് വേണ്ടുവോളം അറിഞ്ഞിട്ടുള്ള സിദ്ധൻ ആചാര്യൻ പറഞ്ഞതിനെ തൂഷ്ണീകനായി കേട്ടു. അയാൾക്ക ആശ്ചര്യം ജനിക്കത്തക്കവണ്ണം ആചാര്യൻ പിന്നെയും പറഞ്ഞു: "അത് നീ ആ ഋഷിയുടെ ആശ്രമമൃഗമായ വ്യാഘ്രത്തെ അനുധാവനം ചെയ്ത സായാഹ്നത്തിൽ ആണ്. എന്നാൽ നമുക്ക് തമ്മിൽ പിന്നീടു സംസാരിക്കാം. ഇപ്പോൾ ശ്രേഷ്ഠനായ സാല്ലണൻ എന്നോടു സംഭാഷണത്തിനു ഇച്ഛിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ട് ഇപ്പോൾ സ്വസ്തി. ദുർഗ്ഗയുടെ മഹാത്മാവായ പ്രിയൻ നിന്നെ അനുഗ്രഹിക്കട്ടേ." പിന്നെ "ഓം, ഓം!" എന്ന് നീചൈസ്സ്വരത്തിൽ ഉച്ചരിച്ചുകൊണ്ട് ദുർഗ്ഗാചാര്യനും, "നമുക്ക ഉടനെ കാണാം" എന്ന് സിദ്ധനോടു വിളിച്ചുപറഞ്ഞുകൊണ്ട് സാല്ലണനും ഉദ്യാനത്തിൽനിന്നു പോയി.

ആചാര്യൻെറ ഒടുവിലത്തെ സംഭാഷണം സിദ്ധനു ആശ്ചര്യത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നതിനു പര്യാപ്തമായിരുന്നു. തൻെറ സഹചരൻ അല്ലാതെ വേറെ ഒരു മനുഷ്യരും ഇല്ലാതിരുന്ന ആ പർവതങ്ങളിൽ തനിക്ക സംഭവിച്ചതിനെ ഈ മനുഷ്യൻ എങ്ങിനെ അറിയാൻ കഴിഞ്ഞു? എന്നാൽ കുറച്ചു ദൂരത്ത് വൃക്ഷങ്ങളുടെ ഇടയിൽ പരിക്രമണം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന തൻെറ ഭൃത്യനെ കണ്ടപ്പോൾ ഈ അസംഭവസംഗതിയുടെ യാഥാർത്ഥ്യം അറിയുന്നതിനുള്ള മാർഗ്ഗം അയാൾക്ക തോന്നി. അവനെ കൈകാട്ടി വിളിച്ച് അയാൾ പറഞ്ഞു: "വത്സാ, നീയോ കല്ലുകരുടെ ഭൃത്യനോ ഇപ്പോൾ ഒരു ആചാര്യനുമായി സംസാരിക്കയുണ്ടായോ?"

വത്സൻ പറഞ്ഞു: "ഇല്ല, സ്വാമിൻ. ഞങ്ങൾ കാണുകകൂടി ഉണ്ടായില്ല."

യഥാർത്ഥമായി ആശ്ചര്യപ്പെട്ട് സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "ഇല്ലേ! ആട്ടെ. നീ പോയ്ക്കൊൾക." പിന്നെ അയാൾ അല്പം അസമാധാനത്തോടും അല്പം ആശങ്കയോടും കൂടി തന്നത്താൻ മന്ത്രിച്ചു: "ഇതിനെക്കുറിച്ച് ഞാൻ കല്ലുകരോടു ചോദിക്കും." എന്നാൽ കുറച്ചു പോയപ്പോൾ ഒരു ശ്വേതവസ്ത്രത്തിൻെറ ഛായയേയും, അനന്തരം ഒരു താമരസതടാകത്തിൻെറ സമീപത്തിൽ ഒരു ചൂതവൃക്ഷത്തിൻെറ നിബിഡമായ ഛായയിൽ ഇരിക്കുന്ന ഇരാവതിയുടെ ആകൃതിയേയും കണ്ടസമയം ഒരു ആചാര്യനോ മററാരും തന്നെയോ സിദ്ധൻെറ വിചാരങ്ങൾക്ക വിഷയമാകുന്നത് അശക്യമായിരുന്നു. ആ തടാകത്തിൻെറ സമീപത്തുള്ള ഒരു

ധാരായന്ത്രത്തിൻെറ ശീകരങ്ങളാൽ വായു ശീതസ്പർശനായും, അതിൻെറ മനോഹരമായ ശബ്ദം ശ്രവണങ്ങൾക്ക് ആനന്ദകരമായും ഇരുന്നു. അവിടെ പരിതഃ പുഷ്പങ്ങൾ വികീർണ്ണങ്ങളായി കിടക്കയും, ഇരാവതിയുടെ കയ്യിൽ ഒരു അൎദ്ധഗ്രഥിതയായ മാല ഉണ്ടായിരിക്കയും ചെയ്തു. അവൾ അടുത്തുവരുന്ന പാദശബ്ദത്തെ ശ്രവിക്കയും സിദ്ധനെ ദർശിക്കയും ചെയ്തപ്പോൾ മാലയെ താഴെ ഇട്ടുംവച്ച് ഉപചാരാഞ്ജലിബന്ധം ചെയ്തുകൊണ്ട് തൻെറ കാമുകൻെറ അടുക്കലേക്ക് ത്വരയോടു കൂടി ചെന്നു. സിദ്ധൻ അവളുടെ ഹസ്തങ്ങളെ ഗ്രഹിച്ച് അവളെ തിരിച്ചു കൊണ്ടുപോയി അവളുടെ പാർശ്വത്തിലായിട്ട് ശാദ്വലസ്ഥലിയിൽ ഉപവേശിച്ച് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:

“നാം കഷ്ടിച്ച് രണ്ടു വാക്ക് സംസാരിക്കുന്നതിനു മുൻപിൽ നമ്മേ വിയോജിപ്പിച്ച നിൻെറ പിതാവ് എത്ര കഠിനഹൃദയനാണ്?”

ഇരാവതി പറഞ്ഞു: “പരസ്പരം സംഭാഷണത്തിനു നമ്മളെ അനുവദിച്ചതിനു വേണ്ടി നിങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിനെ കുറിച്ച് കൃതജ്ഞതയോടു കൂടി ഇരിക്കേണ്ടതാണ്; എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ വളരെ കാലമായിട്ട് വധൂവരന്മാൎക്ക് ഇതിനു അനുവാദംകൊടുക്കുന്ന സംപ്രദായം ഇല്ല”.

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: “ഞാൻ നിർവ്യാജമായി അദ്ദേഹത്തിനോടു കൃതജ്ഞനായിരിക്കയും, നിൻെറ സഹവാസത്തിനു ഇടയായ ആനന്ദമയങ്ങളായ ക്ഷണങ്ങളെ അമിതമൂല്യങ്ങളായി വിചാരിക്കയും ചെയ്യും. എന്നാൽ എന്നെപ്പോലെ തന്നെ നീയും സന്തോഷിക്കുന്നതായി എനിക്കു തോന്നുന്നില്ല; അതിൻെറ കാരണം പറയണം.”

ദീർഘനിശ്വാസം ചെയ്ത് ഇരാവതി പറഞ്ഞു: “ഹാ! നമുക്ക് ഉടനെ തന്നെ പിരിയേണ്ടി വരുന്നതുകൊണ്ട് നമ്മുടെ ഈ സന്ദർശനം ദുഃഖാസ്പൃഷ്ടമായ പൂർണ്ണസന്തോഷത്തിനു ഹേതുവാകുന്നത് എങ്ങനെയാണ്? നമുക്ക് അന്യോന്യം സ്വൈരസല്ലാപത്തിനു ഇപ്പോൾ ലഭിച്ചിരിക്കുന്ന അവസരം ഇനി എത്രകാലം കഴിഞ്ഞ് ലഭിക്കുന്നതായിരിക്കുമെന്നു അറിയാൻ പാടില്ല. സുഖസാധനസമൃദ്ധിയുള്ളതും അനേകകാൎയ്യങ്ങളെ കൊണ്ട് പൎയ്യാകുലീഭൂതവും ആയ നഗരത്തിലേക്ക് നിങ്ങൾ നാളെ യാത്രയുമായി. അവിടെ എത്തിയാൽ എന്നെപ്പോലെ സാധുവായ ഒരു കന്യയെ നിങ്ങൾ എളുപ്പത്തിൽ വിസ്മരിച്ചു പോയേക്കാം.”

സിദ്ധൻ സാവേഗമായി പറഞ്ഞു: “വിസ്മരിക്കയോ! നിൻെറ ഈ വിധസംശയത്തിനു ഞാൻ അർഹനാണോ? ഏതാനും മാസങ്ങളിലെ വിയോഗം എന്തിരിക്കുന്നു.” പിന്നെ സ്വഹസ്തംകൊണ്ട് അവളുടെ ഹസ്തത്തെ ഗ്രഹിച്ച് അവളെ സമീപത്തിൽ ആനയിച്ച് അമരുകശതകത്തിലെ ശ്ലോകത്തിൻെറ ഈ ഭാഗം പറഞ്ഞു:

"പോയാലിങ്ങായവർ സുന്ദരി തിരിയെ വരാറില്ലയോ നീയെനിക്കാ യായാസപ്പെട്ടിടൊല്ലാ."

ഇരാവതി പറഞ്ഞു: "കവികളുടെ വാക്കുകൊണ്ട് നമുക്കു സമാധാനപ്പെടാമായിരുന്നെങ്കിൽ കൊള്ളായിരുന്നല്ലോ. ആട്ടെ, സിദ്ധൻ എന്നേക്കുറിച്ച് ഏതെങ്കിലും ശ്ലോകം ഉണ്ടാക്കീട്ടുണ്ടോ എന്നു പറയണം."

സിദ്ധൻ സവിനയം മറുവടി പറഞ്ഞു: "ഞാൻ ഉണ്ടാക്കാൻ ശക്തനായിരുന്നാൽ കൊള്ളാമെന്നു ആഗ്രഹമുണ്ട്. വാസ്തവത്തിൽ ഞാൻ ശ്ലോകം ഉണ്ടാക്കുന്നതിനു ശ്രമിച്ചിട്ടും ഉണ്ട്. എന്നാൽ ഞാൻ ഉണ്ടാക്കീട്ടുള്ളത് നിനക്ക് അനുരൂപമായിരിക്കുന്നില്ല. എങ്കിലും സാഹിത്യത്തിലേക്കാളധികം എനിക്കു നൈപുണ്യം ഉള്ളതായി വേറെ ഒരു വിദ്യയുണ്ട്. അതിൽ ഞാൻ ചെയ്തിട്ടുള്ള ശ്രമത്തെ നീ കാണണം." എന്നു പറഞ്ഞ് തൻെറ സാരസനത്തിൽനിന്നു രത്നഖചിതമായ ഒരു സംപുടകത്തെ എടുത്തു തുറന്ന് ഒരു ചെറിയ ചിത്രത്തെ കാണിച്ചു. ആ ചിത്രം തൻെറ ച്ഛായയാണെന്നു ഇരാവതിക്കു മനസ്സിലായി.

ഇരാവതി സന്തോഷപരവശയായി ഉറക്കേ പറഞ്ഞു: "സിദ്ധനു ചിത്രമെഴുത്തിൽ ഇത്ര സാമർത്ഥ്യം ഉണ്ടോ! എന്നാൽ ഇത്രയും സൌന്ദര്യം എനിക്കില്ല."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "ഇത്രയും സൌന്ദര്യം ഇല്ലയോ? അങ്ങനെ അല്ല. എൻെറയോ മററാരുടേയുമോ തൂലികകൊണ്ട് എഴുതി ഉണ്ടാക്കാൻ കഴിയുന്നതിൽ ശതഗുണം അധികം സൌന്ദര്യം നിനക്കുണ്ട്."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞത് ശരിയായിരുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ഇൻഡ്യാദേശീയന്മാരുടെ രുചിയെ അനുസരിച്ച് ആ ചിത്രത്തിൽ നേത്രങ്ങളേയും ഓഷ്ഠാധരങ്ങളേയും വാസ്തവത്തിലധികം വലുതാക്കിയാണ് അയാൾ എഴുതിയിരുന്നത്. എന്നാൽ അവയുടെ യഥോചിതപരിമാണം ഇരാവതിയുടെ മുഖത്തിൻെറ സൌന്ദര്യങ്ങളിൽ ഒന്നായിരുന്നു. സിദ്ധൻെറ പിടി വിടീച്ച് ഇരാവതി വേഗത്തിൽ പുറകോട്ടു മാറിയപ്പോൾ അയാൾ ചോദിച്ചു: "എന്താണ് ഇപ്പോൾ എന്നെ വിട്ടുപോകാൻ ഭാവിക്കുന്നത്?"

ഇരാവതി പറഞ്ഞു: "അല്പം ക്ഷമിക്കണം. ഒരു ക്ഷണത്തിൽ ഞാൻ തിരിച്ചുവരാം."

ഇരാവതി വൃക്ഷങ്ങളുടെ ഇടയിൽ കൂടി ഒരു ഹരിണി എന്നപോലെ ധാവനം ചെയ്ത് വിസ്തീർണ്ണങ്ങളും ശ്ലക്ഷ്ണശിലാനിർമ്മിതങ്ങളും ആയ സോപാനങ്ങളെ സ്പർശിക്കുന്നുണ്ടോ എന്നു തോന്നുമാറു അതിലംഘിച്ച് പ്രാസാദത്തിൻെറ ഉള്ളിലേയ്ക്കു പോയി ഏതാനും ക്ഷണങ്ങൾക്കുള്ളിൽ തിരിയെ വരുന്നത് സിദ്ധൻ കണ്ടു. അവളുടെ കയ്യിൽ ഒരു പദാർത്ഥം ഇരുന്നത് ദൂരത്തുവെച്ച് ഇന്നതാണെന്നു വ്യാവർത്തിച്ചറിയാൻ അയാൾക്കു കഴി

ഞ്ഞില്ല. എന്നാൽ അവൾ അടുത്തുവന്ന് സവ്രീളമായി അതിനേ നീട്ടി കാണിച്ചുകൊടുത്തപ്പോൾ അത് തൻെറ ചിത്രമാണെന്ന മനസ്സിലായി അയാൾ ആശ്ചയ്യാവിഷ്കരണം ചെയ്തു. എന്നാൽ ആ ചിത്രം വാസ്തവത്തിൽ ഒരു സങ്കല്പകല്പിതയായ ച്ഛായയായിരുന്നു. "എൻെറ പ്രിയതമേ!" എന്ന് ആനന്ദപാരവശ്യത്തോടു കൂടി സിദ്ധൻ പറകയും, ഇരാവതിക്ക പിൻമാറാൻ കഴിയുന്നതിന മുൻപിൽ അവളെ ഗാഢമായി ആലിംഗനം ചെയ്ത് അവളുടെ മുഖത്ത് പ്രേമാതിരേകത്തോടു കൂടി ഒന്ന ചുംബിക്കയും ചെയ്തു.

അവൾ മന്ദമായി പിടിവിടീച്ച് പറഞ്ഞു: "നോക്കണം, നമ്മുടെ പുരാണകഥകളിലെ രാജകുമാരന്മാരെയും രാജകുമാരിമാരെയും പോലെ നമ്മൾ പരസ്പരം ച്ഛായകളെ എഴുതിയിരിക്കുന്നതിനാൽ എൻെറ അച്ഛന നമ്മെ കുറിച്ച് വളരേ പ്രീതി ഉണ്ടാകും."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "കേവലം അങ്ങനെ അല്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ അവർ അവരവരുടെ ച്ഛായകളെ എഴുതി പരസ്പരം വിനിമയം ചെയ്കയാണ് ചെയ്തിരുന്നത്. എന്നാൽ നമ്മൾ ഇപ്പോൾ പ്രവൃത്തിച്ച വിധമാണ് ഉത്തമമായിട്ടുള്ളതെന്ന ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു. അവരുടെ സമ്പ്രദായം നമ്മുടെ ദൃഷ്ട്യാ അധികമായ ആത്മസംഭാവനത്താൽ പ്രയോജിതമോ കേവലം നിരുദ്ദേശ്യമോ ആയിട്ടാണ് എനിക്ക തോന്നുന്നത്."

ഇരാവതി സോപാലംഭമായി പറഞ്ഞു: "ച്ഛേ! പൂർവികന്മാരുടെ രീതിയെക്കുറിച്ച് നിങ്ങൾ ഇങ്ങനെ ആക്ഷേപിക്കുന്നത് എന്താണ്? ഈ സ്ഥിതിക്ക് നിങ്ങൾ നമ്മുടെ ശ്രുതിസ്മൃത്യാദികളെക്കുറിച്ച് ആക്ഷേപിക്കയില്ലെന്നു ആൎക്കറിയാം?"

സിദ്ധൻ ചോദിച്ചു: "എന്താണ് വഹിയാത്തത്? എവിടെ എങ്കിലും തെറ്റുകളോ സ്വാരസ്യഭംഗമോ ഉണ്ടായിരിക്കയോ, അല്ലെങ്കിൽ"—

സിദ്ധൻ വാക്യസമാപ്തി ചെയ്യുന്നതിന മുൻപിൽ ഇരാവതി പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ ഒരു നാസ്തികൻ അല്ലത്രേ?"

സിദ്ധൻ ചോദിച്ചു: "എന്തുവിഷയത്തിൽ നാസ്തികൻ?"

ഇരാവതി പറഞ്ഞു: "ശ്രുതിസ്മൃത്യാദിപ്രമാണങ്ങളെ വിശ്വസിക്കുന്നതിൽ തന്നെ."

സിദ്ധൻ ചിരിച്ചുകൊണ്ട് പറഞ്ഞു: "പ്രിയേ, അതിരിക്കട്ടെ. തമ്മിൽ കണ്ടാൽ ഉടനെ ഈശ്വരവിഷയമായും വേദാന്തവിഷയമായും വാദം ചെയ്യുന്ന നമ്മുടെ അനേകം സ്വദേശീയന്മാരേപ്പോലെ നമുക്ക് ഇപ്പോൾ ലഭിച്ചിട്ടുള്ള ഏതാനും ക്ഷണങ്ങളെ നാം ഇങ്ങനെ കളയേണ്ട."

ഇരാവതി പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ പറഞ്ഞത് ശരിയാണ്. ഇതിലും

അധികം സരസമായ ഒരു വിനോദം എനിക്കറിയാം. നിങ്ങൾക്കും അത് അറിയാവുന്നതാണ്." അനന്തരം തടാകത്തിന്റെ തീരത്തിൽ നിന്നു കുനിഞ്ഞ് ഒരു നീലോല്പലത്തെ പറിച്ച് താഴെ തറയിൽ കിടന്നിരുന്ന ഒരു വൃക്ഷപത്രത്തെ എടുത്ത് മടക്കികുത്തി ഒരു വള്ളത്തിന്റെ മാതിരിയിൽ ആക്കി ആ നീലോല്പലത്തെ അതിൽവച്ച് ധാരായന്ത്രത്തിൽ നിന്നു വീഴുന്ന ജലധാരകൊണ്ട് മന്ദമായി ചലിച്ചിരുന്ന ജലത്തിന്റെ ഉപരിഭാഗത്തുവച്ച് അതിനെ ഒഴുക്കീട്ട് അവൾ പതുക്കെ പറഞ്ഞു: "ഈ നീലോല്പലം എന്റെ സിദ്ധനാണ്. എന്നെക്കുറിച്ച് ഇയാൾ സ്ഥിരനായിരിക്കുമോ എന്നു നോക്കട്ടെ."

സിദ്ധൻ സോപാലംഭമായി പറഞ്ഞു: "ഇത് ഒരു മൂഢവിനോദമാണ്. ഇത് നിനക്കു യോഗ്യമല്ല."

ഇരാവതി ഇതിനെ കേൾക്കാതെ തരംഗിതമായ വാരിയിൽ പാരിപ്ലവമായി ഒഴുകുന്ന പത്രത്തെ നിശ്ചലമായി നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു.

"സ്ഥിരൻ തന്നെ! സ്ഥിരൻ തന്നെ!" എന്ന് ഇരാവതി വിളിച്ചു പറഞ്ഞു: എന്നാൽ അപ്പോൾ ഝടിതിയായി ഒരു ദക്ഷിണമാരുതൻ അടിച്ച് ആ ദുർബ്ബലമായ പത്രം അധരോത്തരമായി മറികയും അതിലിരുന്ന നീലോല്പലം അദൃശ്യമായി ഭവിക്കയും ചെയ്തു.

ഇരാവതി ഭഗ്നോത്സാഹയായി തല താഴ്ത്തിക്കൊണ്ട് പറഞ്ഞു: "ഹാ! കഷ്ടം! എന്റെ അനിഷ്ടാശങ്കകൾ ശരിയായല്ലോ."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "ച്ഛേ, ശ്രേഷ്ഠയായും നല്ലവണ്ണം വിദ്യാഭ്യാസം ചെയ്തിട്ടും ഉള്ള ഒരു സ്ത്രീ അജ്ഞകളായിരിക്കുന്ന കൃഷീവലകന്യകളെപ്പോലെ ഈ വിധം മൂഢവിചാരം ഉള്ളവളായിരിക്കുന്നത് നിന്ദ്യമാണ്. നിനക്കു എന്റെ വാക്കിൽ ഉള്ളതിലധികം വിശ്വാസം ഒരു മരത്തിന്റെ ഇലയിലാണോ?"

ഇരാവതി ദീർഘശ്വാസത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു: "ഹാ! സിദ്ധാ, എന്റെ ബാലചാപല്യത്തെ നിങ്ങൾ ക്ഷമിക്കണം. ഈ വിധം എന്റെ മനസ്സിന്റെ അസ്വാസ്ഥ്യം തന്നെ ഞാൻ നിങ്ങളെ എത്രമാത്രം സ്നേഹിക്കുന്നു എന്നുള്ളതിനു തെളിവാകുന്നില്ലയോ? നിങ്ങളുടെ വാക്കിൽ എനിക്ക് എത്ര വളരെ വിശ്വാസം ഉണ്ടായിരുന്നാലും നിങ്ങൾ പോകുന്ന നഗരത്തെക്കുറിച്ച് വിചാരിക്കുമ്പോൾ എന്റെ മനസ്സിനു ഉൽകണ്ഠ ഉണ്ടാകാതിരിക്കുന്നില്ല. നിങ്ങൾക്ക് അവിടെ എന്തെല്ലാം പ്രലോഭനം ഉണ്ടായേക്കാം എന്നുള്ളത് ആർക്കറിയാം." അയാളുടെ സ്കന്ധത്തിൽ ശിരസ്സിനെ ചരിച്ചുവച്ചുകൊണ്ട് പിന്നെയും അവൾ പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ എനിക്ക് തെററിപ്പോയെന്ന് ഞാൻ തന്നെ സമ്മതിക്കുന്നു. ഇപ്പോഴും എന്നന്നേയ്ക്കും സിദ്ധൻ മദീയനാണെന്നും എന്നിൽ ഇരിക്കുന്ന സിദ്ധന്റെ മനസ്സിനെ അപഹരിക്കുന്നതിനു വേറെ ഒരു സ്ത്രീ ഇല്ലെന്നും എനിക്കറിയാം."

സിദ്ധൻ ഇരാവതിയെ ആശ്ലേഷിച്ച് മൌനത്തോടു കൂടി അവ ളുടെ മുഖത്തു നിർന്നിമേഷമായി നോക്കി. അയാളുടെ ആ നോട്ടം ശപഥപൂൎവ്വമായ വചനത്തെക്കാൾ വിശ്വാസത്തെ ജനിപ്പിച്ചു.

അപ്പോൾ കങ്കണങ്ങളുടെ കണിതം കേട്ട് അവർ തിരിഞ്ഞുനോ ക്കുകയും ഇരാവതി ഇപ്രകാരം പറകയും ചെയ്തു: "സ്നേഹിതാ, നമ്മുടെ സന്ദൎശനം ഇപ്പോൾ അവസാനിക്കണം എന്നു സൂചിപ്പിക്കാനായി എന്റെ ദാസി നിപുണിക അതാ വരുന്നു." ക്ഷണനേരം കഴിഞ്ഞ ഉടനെ കപിശവൎണ്ണങ്ങളായ ഭുജങ്ങളിൽ സുവൎണ്ണകങ്കണങ്ങളോടു കൂടി ആ ദാസിവന്ന് അവളുടെ സ്വാമിനി തന്റെ ഗൃഹാന്തർഭാഗത്തിലേക്കു പോകുന്നതിനും, സിദ്ധൻ ഭക്ഷണത്തിനായി തന്റെ പിതൃവ്യന്റേയും കുല്ലുകരുടെയും അടുക്കൽ ചെല്ലുന്നതിനും ഗവൎണ്ണർ പറഞ്ഞയച്ചപ്ര കാരം പറഞ്ഞു. ഇരാവതി ക്ഷണനേരം സിദ്ധനു തന്റെ ഹസ്തത്തെ അൎപ്പിച്ചതിന്റെ ശേഷം നിപുണികയാൽ അനുഗതയായിട്ട് പ്രാസാദ ത്തിലേക്കു തിരിച്ചുപോയി. പിതൃവ്യനേയും സഹയാത്രക്കാരനേയും കാണുന്നതിനായി സിദ്ധനും അനുഗമിച്ചു. ഭക്ഷണത്തിന്റെ വിഭവ ങ്ങൾക്കു ശ്രേഷ്ഠതയിലും സമൃദ്ധിയിലും ഒരു കുറവും ഇല്ലായിരുന്നു. അവ ഒരുക്കപ്പെട്ടിരുന്നത് ചെറിയമുറികളിൽ ഒന്നിലായിരുന്നു. അതിന്റെ വരാന്തയിൽനിന്നും ചുററുമുള്ള ദേശത്തിന്റെ കാഴ്ച മനോഹരമായി രുന്നു. വക്കിൽ കസവുള്ള പട്ടോപബൎഹങ്ങളിൽ അതിഥികൾ ഇരുന്നു. സൌവൎണ്ണങ്ങളും രാജതങ്ങളും ആയ ഭാജനങ്ങളും, വിശിഷ്ടങ്ങളായ ആമിഷങ്ങളും ആസവങ്ങളും, നാനാവസ്ത്രധാരികളും നാനാജാതീയ ന്മാരും ആയ അനേകപരിവേഷകന്മാരും, എന്നു വേണ്ട, അപ്പോൾ ആ പ്രാസാദനിവാസികളിൽവച്ച് എത്രയും ശ്രേഷ്ഠനും ആ പ്രാകാര ത്തിന്റെ ഗവൎണ്ണരും ആയ സാല്ലണന്റെ അവസ്ഥയ്ക്ക് അനുരൂപമായി വേണ്ടതൊക്കയും അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നു. ഇപ്രകാരം ആഡംബര ത്തോടു കൂടിയ ഭക്ഷണക്രമത്തിനു അനിയന്ത്രിതമായ ഉല്ലാസം മാത്രം ഇല്ലാതിരിക്കയും വിസ്രംഭസംഭാഷണം അശക്യമായിരിക്കയും ചെയ്തു. എല്ലാം ആചാരോപചാരപൂൎവ്വകവും ഗൌരവത്തോടു കൂടിയും സ്വാച്ഛ ന്ദ്യമില്ലാതെയും ആയിരുന്നു. അവരുടെ സംഭാഷണം നിരൎത്ഥകവും, ഉപചാരത്തോടു കൂടിയതും, തൂഷ്ണീംഭാവം മൎയ്യാദയ്ക്കു വിരുദ്ധമായിരിക്കുമെ ന്നുവച്ചു മാത്രം ചെയ്യപ്പെട്ടതും ആയിരുന്നു. പൎവ്വതത്തിലെ ഋഷിയോടു കൂടി അവർ ചെയ്ത സാധാരണഭക്ഷണം ഇതിൽനിന്നും എത്ര വ്യത്യാസം ഉള്ളതായിരുന്നു എന്ന് സിദ്ധൻ വിചാരിച്ചു. കുല്ലുകൎക്കും ആ അഭി പ്രായം തന്നെ ആയിരുന്നു എന്ന് കാണപ്പെട്ടു; എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ സിദ്ധൻ തന്റെ ഗുരുവിന്റെ മുഖത്തേക്കു ഒളിവായി ഒന്നു നോക്കിയ

പ്പോൾ അദ്ദേഹം സാല്ഹണൻ കാണാതെ ഒരു മന്ദസ്മിതം ചെയ്തു. ഒടുക്കം അവരുടെ ഭക്ഷണം അവസാനിച്ചു. എന്നാൽ ആ ദിവസത്തിന്റെ അവശേഷത്തിൽ സിദ്ധനു ഒരു സന്തോഷവും ഉണ്ടായില്ല. നിപുണിക കാണിച്ചുകൊടുത്ത അവളുടെ സ്വാമിനിയുടെ പുരമുറികളുടെ മുഖപ്പിനു താഴെ അയാൾ കുറെനേരം ചുററിനടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. എന്നാൽ ഇരാവതി വെളിയിൽ വന്നില്ല. ഒടുക്കം സായംകാലത്തിൽ അവൾ തന്റെ പിതാവിന്റെയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ അതിഥികളുടെയും സന്നിധിയിൽ വന്നപ്പോൾ അത് പ്രാതഃകാലത്തിൽ കണ്ടപ്പോഴത്തെപ്പോലെ തന്നെ ഉള്ള ഉപചാരത്തോടു കൂടി യാത്രപറയുന്നതിനു മാത്രമായിരുന്നു.

മദ്ധ്യാഹ്നത്തിലെ ഊഷ്മാവിനെ പരിഹരിക്കുന്നതിനു വേണ്ടി അടുത്ത ദിവസം പ്രഭാതത്തിൽ തന്നെ അവൎക്ക യാത്രയെ പിന്നെയും ആരംഭിക്കേണ്ടിയിരുന്നതിനാൽ അവർ നേരത്തെ തന്നെ വിശ്രമത്തിനായി തങ്ങളുടെ മുറികളിലേക്കു പോയി. വിശ്രമം ആവശ്യകമായിരുന്നു എങ്കിലും യുവാവായ സിദ്ധനു ഉടൻതന്നെ അതിനെ സ്വീകരിക്കുന്നതിനു മനസ്സില്ലായിരുന്നു. അയാൾ ആയുധങ്ങളെ അഴിച്ചുവച്ചതിന്റെ ശേഷം ശയിക്കാതെ അപാവൃതമായ വാതായനത്തിന്റെ സമീപത്തുനിന്നു. അവിടെനിന്നും നൈശമായ തമസ്സിൽ അഛന്നമായ തരുനികരവും പ്രാകാരവും ദൃശ്യമായിരുന്നു. അവയുടെ പിൻഭാഗത്തിൽ കുന്നുകളും അവയിൽ അവിടവിടെ ദേവാലയങ്ങളും മററു ആയതനങ്ങളും ഉണ്ടായിരുന്നു. സിദ്ധൻ ഇരാവതിയെക്കുറിച്ചു മാത്രമല്ല അപ്പോൾ വിചാരിച്ചിരുന്നത്; തന്റെ പിതൃവ്യനുമായിട്ടുണ്ടായ സംഭാഷണവും, താൻ വ്യാഘ്രത്തെ അനുധാവനം ചെയ്ത സംഗതിയെ ഏതുപ്രകാരമെന്നു തനിക്കു ഊഹിക്കാൻ അശക്യമായ വിധത്തിൽ ഏതോ കൌശലത്താലോ യദൃച്ഛയാലോ അറിഞ്ഞിരുന്ന ഗഹനചരിതനായ ആചാൎയ്യനുമായി തനിക്കുണ്ടായ അപൂൎവ്വസന്ദൎശനവും ആ സമയം അയാളുടെ വിചാരത്തിനു വിഷയീഭവിച്ചിരുന്നു. ഇതിന്റെ ഒക്കെയും പൎയ്യവസാനം എന്താണ്? ആ മനുഷ്യന്റെ ഉദ്ദേശ്യം എന്തായിരിക്കാം? സാല്ഹണൻ തന്നെ വിശ്വാസ്യനാണോ? അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉപദേശങ്ങൾ അനുവൎത്തനീയങ്ങൾ തന്നെയോ? അന്നു കാലത്തു നടന്ന സംഗതികളെ കുല്ലുകരോടു പറയാതിരിക്കയോ വേണ്ടത്? അതോ അവയെക്കുറിച്ച് കുല്ലുകരുമായി ആലോചിക്കയോ നല്ലത്?

സിദ്ധൻ ഇങ്ങനെ വിചാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ഒരു അപ്രതീക്ഷിതമായ കാഴ്ച ക്ഷണനേരത്തേക്കു അയാളുടെ വിചാരധാരയെ വിച്ഛിന്നയാക്കി എങ്കിലും ഉടൻ തന്നെ അയാളുടെ വിചാരങ്ങൾ പൂൎവ്വസ്ഥിതി

യിൽ ആയി. ആകാശത്തിൽ അപ്പോഴും അവശിഷ്ടമായിരുന്ന മങ്ങിയ വെളിച്ചത്തോടു കൂടിയ അടുത്ത പ്രാകാരത്തിൻെറ മുകളിൽ അപ്രതീക്ഷിതമായി രണ്ടു സ്വരൂപങ്ങൾ കാണപ്പെട്ടു. സിദ്ധനു അവയെ പ്രത്യംശം വ്യാവൎത്തിച്ചറിയാൻ കഴിഞ്ഞില്ലെങ്കിലും അവയിൽനിന്നും പിതൃവ്യനായ ശവൎണ്ണരുടെയും ദുൎഗ്ഗാചാൎയ്യനായ ഗോരക്ഷൻെറയും പ്രത്യഭിജ്ഞ അയാൾക്കു ഉണ്ടായി. ആ രണ്ടു പേൎക്കും ആ അകാലത്തിലും പുനശ്ച സമ്മേളനം ഉണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ ഈ കാഴ്ചയിൽ അത്യാശ്ചൎയ്യമായ സംഗതി അപ്പോൾ അവരുടെ ചേഷ്ടിതങ്ങളിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന ആത്യന്തികമായ ഭേദമായിരുന്നു. മുൻപിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന പാരുഷ്യത്തിൻെറയോ ഗൌരവത്തിൻെറയോ രേഖ ഒന്നും അപ്പോൾ അവൎക്കില്ലായിരുന്നു. അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും ഗതാഗതം ചെയ്തുകൊണ്ട് ഐകാഗ്ര്യത്തോടു കൂടിയുള്ള സംഭാഷണത്തിൽ വ്യഗ്രന്മാരായിട്ട് അവർ ഏകൻ അന്യനെക്കാൾ അധികമായി ഹസ്തവിക്ഷേപാദികൾ ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. ഓരോരുത്തരായി അതിനു പുറമെയുള്ള പ്രാകാരത്തിൽ കൂടി പോകുന്ന മററു ചിലരെ അപ്രതീക്ഷിതമായി കണ്ടതുവരെ ഇപ്രകാരം അവർ നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. നൂതനമായി കാണപ്പെട്ടവരുടെ കൎശിതങ്ങളായ ശരീരങ്ങളിൽ ലഘുപരഭാഗങ്ങളായി അപ്പോൾ ഉള്ള വെളിച്ചത്താൽ ദൃശ്യങ്ങളായിരുന്ന ശുഭ്രങ്ങളായ കണ്ഠസൂത്രങ്ങൾ അല്ലാതെ മററു നൂൽബന്ധം ഇല്ലായിരുന്നു. അവർ അടുത്തു തുടങ്ങിയപ്പോൾ സിദ്ധൻ സ്ഥിതി ചെയ്തിരുന്നേടത്തുനിന്നും അദൃശ്യമായ ഏതോ മാൎഗ്ഗത്തിൽ കൂടി സാല്വണൻ തിരോഭവിച്ചു. ദുൎഗ്ഗാചാൎയ്യൻ ഉടൻതന്നെ യഥാപൂൎവം ഗൌരവത്തോടു കൂടി തൻെറ ദക്ഷിണഹസ്തംകൊണ്ട് അഗ്രഭാഗത്തിലുള്ള ആ ക്ഷേത്രങ്ങളിൽ ഒന്നിനെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ച് അവരുടെ പുരോഗാമിയായി ഭവിച്ച് പ്രാകാരത്തിൽ കൂടി കുന്നുകളുടെ താഴെയുള്ള ഗഹനമായ വനത്തിലേക്കു നടന്നു. ആ സ്വരൂപങ്ങളുടെ ഒരു ദീൎഘയായ പങ്ക്തി അയാളെ അനുഗമിച്ചു. അന്ത്യമായ സ്വരൂപം അരണ്യത്തിൽ അന്തൎഹിതമായതിനു മുൻപെ തന്നെ സിദ്ധൻ അവയെ പരിഗണിച്ചു കഴിഞ്ഞിരുന്നു.

സിദ്ധനു സ്വാഭാവികമായി ധൈൎയ്യമുണ്ടായിരുന്നിട്ടും അവരുടെ വിലക്ഷണരൂപങ്ങൾ കടന്നുപോകുന്നതു കാണുകയും അവർ ഗോരക്ഷൻെറ ഉപാസ്യദേവതയുടെ ക്ഷേത്രത്തിലേക്കു പോകയായിരുന്നതിനാൽ ദുൎഗ്ഗാദേവിയുടെ കിങ്കരന്മാരെന്നുള്ള വിചാരം ജനിക്കയും ചെയ്തപ്പോൾ അയാൾക്കു അല്പം ഭയം ഉണ്ടായി. താൻ പലപ്പോഴും കേട്ടിരിക്കയും, എന്നാൽ നശിപ്പിക്കപ്പെടുകയോ നശിക്കയോ ചെയ്തതായി വിശ്വസിക്കയും, മതത്തിലുള്ള അതിശ്രദ്ധയുടെ ഫലമായി ചിരകാലം

ഹിന്ദുദേശത്തിൽ ഭയത്തിനും ഉപദ്രവത്തിനും ഹേതുവായിരിക്കയും ചെയ്തിരുന്ന മനുഷ്യവേഷധാരികളായ പിശാചങ്ങളുടെ സംഘം ഇപ്പോഴും ഉണ്ട് എന്നുള്ളത് സത്യമായിരിക്കുമോ? ഇങ്ങനെയുള്ള ഒരു സംഘത്തിന്റെ നേതാവുമായി ചക്രവത്തിയുടെ ഉദ്യോഗസ്ഥനായ തന്റെ പിതൃവ്യൻ സഖ്യത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്നത് സംഭാവ്യമാണോ? അത് വിശ്വസിക്കത്തക്കതല്ലായിരുന്നു. പിന്നെ അയാൾ തന്റെ മൂഢവിചാരങ്ങളെ കുറിച്ച് ഹാസത്തോടുകൂടി വാതായനത്തിൽനിന്നും മാറി വസ്ത്രങ്ങളെ വേഗത്തിൽ അഴിച്ചിട്ടുംവച്ച് തനിക്കായിട്ട് വിരിച്ചിരുന്ന മെത്തയിൽ കിടന്നു. എന്നാൽ നിദ്ര ഉടനെ ഉണ്ടായില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ഇരാവതിയുടെയും സാല്ഹണന്റെയും ഗോരക്ഷന്റെയും അയാളുടെ നഗരായ അനുയായികളുടെയും അന്യോന്യവിലക്ഷണകളായ ആകൃതികൾ മനസ്സിൽ തോന്നിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഉറങ്ങുന്നതിനു മുൻപിൽ അന്നേദിവസം താൻ കാണുകയും കേൾക്കയും ചെയ്തിട്ടുള്ള സംഗതികളെ കുല്ലുകരോടു പറകയില്ലെന്നു അയാൾ നിശ്ചയിച്ചിരുന്നു. തന്റെ പിതൃവ്യൻ നിഗൂഢകാര്യങ്ങളിൽ പ്രവേശിച്ചിരുന്നു എന്നുള്ളത് അയാൾക്കു ബോധപ്പെട്ടു. എന്നാൽ രാജ്യതന്ത്രനിപുണന്മാക്ക് അത് ചിലപ്പോൾ വേണ്ടിവരുന്നതാണ്. അതിൽ ശിക്ഷാർഹമായി സംശയിക്കത്തക്കതായിട്ട് ഒന്നും ഇല്ലാതേയും ഇരുന്നു. എങ്കിലും അത് വെളിപ്പെടുന്ന പക്ഷം സാല്ഹണനും പക്ഷേ അയാളുടെ അടുത്ത ബന്ധുക്കൾക്കും ഹാനികരമായിത്തീന്നേക്കാം. വിസ്രംഭസംഭാഷണംകൊണ്ടും കേവലം യാദൃച്ഛികമായും താൻ അറിഞ്ഞ സംഗതികളെ വെളിപ്പെടുത്തുന്നത് ന്യായ്യമല്ലെന്നു സിദ്ധനു തോന്നി. അങ്ങനെ വെളിപ്പെടുത്തുന്നതായാൽ കുല്ലുകർ കൂടിയും അതിനെ ആക്ഷേപിക്കുന്നതാണ്.

മൂന്നാം അദ്ധ്യായം.

ആഗ്രാ.

സോല്ലാസമായി ശബ്ദായമാനകളായ ഭേരികളുടെ ഘോഷം സിദ്ധന്റെ പ്രാതസ്സ്വാപത്തെ ഭഞ്ജിച്ചു. അയാൾ ഝടിതി ഉത്ഥാനം ചെയ്തു വാതായനത്തിന്റെ ബഹിർഭാഗത്തിൽ നോക്കിയപ്പോൾ പുരോഭാഗത്തുള്ള വിസ്തീർണ്ണമായ ചത്വരം മുഴുവനും സാദിഭടന്മാരേക്കൊണ്ട് പൂർണ്ണമായി കണ്ടു. അവരിൽ പാതിപ്പേർ അശ്വങ്ങളിൽനിന്നു പല്യയനങ്ങളെ വിമോചിപ്പിക്കയും മററുള്ളവർ അശ്വങ്ങളെ ആരോഹണം ചെയ്തു പങ്ക്തിയായി നിരക്കുകയും ചെയ്കയായിരുന്നു. നമ്മുടെ അധ്വന്യന്മാർ അവിടെനിന്നുള്ള യാത്രയിൽ അനുഗമിക്കാൻ പോകുന്ന ഈ രണ്ടാമത്തു പറയപ്പെട്ടവർ അപ്പോൾ വന്നുചേൎന്ന ഭടന്മാൎക്കു പകരം ആഗ്രായിലേക്കു പോകാൻ ഭാവിക്കയായിരുന്നു. അവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ തന്റെ ശ്വേതാശ്വത്തോടു കൂടി തന്റെ ഭൃത്യൻ കാത്തുനില്ക്കുന്നത് സിദ്ധൻ കണ്ടു. അയാൾ ക്ഷണത്തിൽ യാത്രയ്ക്കുള്ള ഒരുക്കങ്ങളെ പൂർത്തിയാക്കി കഞ്ചുകരും ഗവർണ്ണരും വരുന്നതിനു മുൻപെ തന്നെ അശ്വത്തിൽ ആരോഹണം ചെയ്തു. എന്നാൽ ഇതിനിടയിൽ ആ സാദിസംഘം യാത്രപുറപ്പെടുന്നതിനു മുൻപിൽ സിദ്ധനു പൂർവദിനത്തിൽ താൻ പലപ്പോഴും നിഷ്പ്രയോജനമായി നോക്കിയിരുന്ന മുകപ്പിന്റെ കീഴിലേക്കു തന്റെ അശ്വത്തെ നയിക്കുന്നതിനു അവസരം ലഭിച്ചു. അപ്പോൾ അത് നിഷ്ഫലമായില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ആ മുകപ്പിനെ ആച്ഛാദനം ചെയ്തിരിക്കുന്ന ലതകളുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ കൂടി ശ്വേതവസ്ത്രം ധരിച്ച സമ്യക്പരിചിതയായ ഒരു ആകൃതി അയാൾ സമീപത്തേക്കു ചെല്ലുമ്പോൾ മന്ദമാരുതനിൽ ഒരു കരാംശുകത്തെ ചലിപ്പിക്കുന്നത് കണ്ടു. അയാൾ കുറെക്കൂടി സമീപത്ത് ആയപ്പോൾ അവൾ അതിനെ മന്ദമായി അധോഭാഗത്തേക്കു ഇടുകയും അയാൾ ക്ഷണത്തിൽ കുതിരയെ തിരിച്ച് തന്റെ കുന്തത്തിന്റെ അററംകൊണ്ട് അതിനെ പിടിക്കയും ചെയ്തു. അത് കാശ്മീരത്തിൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതും പ്രകാശമാനമായ വർണ്ണത്തോടുകൂടിയതും ഒരു ലൂതാതന്തുപോലെ സൂക്ഷ്മവും ലോകത്തിലുള്ള സകല തന്തുവായന്മാൎക്കും നിരാശയെ ജനിപ്പിക്കുന്നതും ഉഷ്ണീഷത്തിൽ ബന്ധിക്കുന്നതുപോലെ തന്നെ എളുപ്പത്തിൽ ഒരു അംഗുലീയകത്തിന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ കൂടി ആകർഷിക്കപ്പെടാവുന്നതും ആയിരുന്നു. തനിക്ക് എത്രയും അനൎഘമായ ഈ പ്രയാണസമയത്തേ സമ്മാനത്തെ അയാൾ വേഗത്തിൽ ചുംബിച്ച് അതിനെ ഖഡ്ഗത്തിന്റെ മുഷ്ടിയിൽ ബന്ധിച്ച് യാത്ര പറയുന്ന ഭാവത്തിൽ ഹസ്തചലനം ചെയ്തു

തിൻെറ ശേഷം ഏതാനും ഉൽപ്ലതനങ്ങൾക്കുള്ളിൽ തൻെറ സഹയാത്രക്കാരോടു കൂടി ചെന്നു ചേൎന്നു. സാല്ഹണൻ തൻെറ അതിഥികളെ കുറച്ചു ദൂരം അനുയാനം ചെയ്തതിൻെറ ശേഷം താൻ ഏതാനും ദിവസങ്ങൾക്കുള്ളിൽ ആഗ്രയിലേക്കു വരണമെന്നു വിചാരിച്ചിട്ടുള്ളതുകൊണ്ട് താമസിയാതെ സിദ്ധനെ വീണ്ടും കണ്ടുകൊള്ളാം എന്നു പറഞ്ഞ് അവരുമായി പിരിഞ്ഞു. നമ്മുടെ അദ്ധ്വനീനന്മാർ ആ സാദിസേനാഭാഗത്തിൻെറ നായകനോടു കൂടി യാത്രയെ തുടൎന്നു. വൃക്ഷച്ഛന്നങ്ങളും മനോഹരങ്ങളും ആയ കുന്നുകൾ ഇടക്കിടെ ഉണ്ടെങ്കിലും പ്രായേണ വൃക്ഷഹീനങ്ങളും ശിലാബഹുലങ്ങളും ആയ യമുനാതീരങ്ങളിലെ മണൽപ്രദേശങ്ങളിൽ കൂടി അവർ ഒരു ദിവസത്തിലധികം യാത്ര ചെയ്തു. ഒടുക്കം ആഗ്രായിൽനിന്നും സ്വല്പദൂരത്തുള്ള അവരുടെ അന്ത്യമായ നിവേശസ്ഥലത്ത് സായാഹ്നത്തിൽ ചെന്നു ചേൎന്നു. അടുത്ത പ്രഭാതത്തിൽ ഒരു സവാരി ചെയ്ത് ചക്രവൎത്തിയുടെ രാജധാനിയിൽ എത്തി. അതിൻെറ ദൎശനം മാൎഗ്ഗക്ലേശങ്ങളെ വിസ്മരിപ്പിക്കുന്നതിനു വേണ്ടുവോളം മതിയായിരുന്നു. ആ കാലത്തിലും പിന്നീടു വളരെക്കാലത്തേക്കും ആഗ്രായേ ലോകത്തിൽ എത്രയും ദൎശനീയങ്ങളും വിഭൂതിമത്തുകളും ആയ നഗരങ്ങളിൽ ഒന്നാക്കിത്തീൎത്തിട്ടുള്ള പ്രാസാദങ്ങളുടെയും ചൈത്യങ്ങളുടെയും ദീൎഘയായ പങ്ക്തി ഉദ്യാനങ്ങളുടെയും പ്രാകാരപരിഖാദികളുടെയും മദ്ധ്യേ നദിയുടെ മറുകരയിൽ അദ്ധ്വൃത്താകാരമായി കാണപ്പെട്ടു. മദ്ധ്യത്തിൽ സൎവ്വാതിശായിയായ ഔന്നത്യത്തോടും ഔജ്ജ്വല്യത്തോടും കൂടി നിരുപമമായ ചക്രവൎത്തിയുടെ സൌധം ശോഭിച്ചു. അരുണവൎണ്ണങ്ങളും മസൃണീകൃതങ്ങളും ആയ ശിലാവിശേഷങ്ങളെക്കൊണ്ട് വിചിത്രമായി നിൎമ്മിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതിനാൽ ആദിത്യരശ്മിയിൽ പ്രകാശമാനവും ശിലാമയവും ആയ ഒരു മേഘത്തിൽനിന്നും ഖണ്ഡിച്ചെടുക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതോ എന്നു തോന്നുമാറ് മദ്ധ്യത്തിൽ നില്ക്കുന്ന കെട്ടിടം ചെറിയ ലീലാഗൃഹങ്ങൾകൊണ്ടും നിബിഡങ്ങളായ തരുഷണ്ഡങ്ങൾകൊണ്ടും എല്ലാഭാഗങ്ങളിലും പരിവൃതമായിരുന്നു. ഈ കെട്ടിടം അതിൻെറ അന്യാദൃശമായ പരിമാണംകൊണ്ടും അനേകകൂടാഗാരങ്ങൾകൊണ്ടും ചെറിയ ഗോപുരങ്ങൾകൊണ്ടും നീലവൎണ്ണമായ ആകാശത്തിൽ ദൃശ്യമാനമായ അവയിലെ ചിത്രപ്പണികൊണ്ടും പ്രേക്ഷകന്മാൎക്ക് എത്രയും വിസ്മയാവഹമായിരുന്നു. മദ്ധ്യത്തിലുള്ള രാജഗൃഹത്തിനു ചുററും വലിയ രാജസേവകന്മാരുടെയും ധനികന്മാരായ പ്രഭുക്കളുടെയും സമ്പന്നന്മാരായ പൌരന്മാരുടെയും ക്രീഡാഗൃഹങ്ങളും, തുംഗങ്ങളായ ശൃംഗങ്ങളോടു കൂടിയ ചൈത്യങ്ങളും, അവിടവിടെ അതീതകാലത്തിൽ പ്രബലമായിരുന്ന ഒരു മതത്തിൻെറ അവശിഷ്ടചിഹ്നങ്ങളായി ഏതാനും വിവിക്തങ്ങളായ ദേവാലയങ്ങളും ഉണ്ടായിരുന്നു.

ആ കാഴ്ചയുടെ ഭംഗികൊണ്ട് നമ്മുടെ അധ്വന്യന്മാർ അശ്വങ്ങളെ സംയമനം ചെയ്ത് സന്തോഷാതിശയത്തോടു കൂടി അതിനെ നിർന്നിമേഷമായി നോക്കിക്കൊണ്ടു നിന്നു. ശക്തിമാനായ ജേതാവും ഗാഢാലോചനയുള്ള പരിഷ്കാരകനും ആയ ഒരാൾ തനിച്ചാണ് ഇന്ദ്രജാലം കൊണ്ടോ എന്നു തോന്നുമാറ് ആ ശൂന്യപ്രദേശത്തിൽ ഇത്രമാത്രം പ്രൌഢിയേയും ശോഭാതിശയത്തേയും ഉണ്ടാക്കിത്തീർത്തിട്ടുള്ളത്. ആ ആളിനെ അചിരേണ കാണുകയും കേവലം ഉപചാരപൂർവമായിരിക്കാമെങ്കിലും അദ്ദേഹവുമായി അല്പമായ സംഭാഷണം ഉണ്ടാകയും ചെയ്യുമെന്നുള്ള വിചാരം സിദ്ധന്റെ മനസ്സിൽ ഒരു ഉൽകണ്ഠയെ ജനിപ്പിച്ചു.

നദിയുടെ മറുകരയിൽ എത്തിയതിന്റെ ശേഷം അവർ വഴിയാത്രയിൽ തങ്ങളുടെ കൂട്ടുകാരനായിരുന്ന ഉദ്യോഗസ്ഥനോടു യാത്രപറഞ്ഞ് ഭൃത്യനോടു കൂടി കുല്ലുകരുടെ ഒരു സ്നേഹിതൻ അവൎക്കായി കൂലിക്കു ഏല്പിച്ചിരുന്ന ഒരു ഗൃഹത്തിലേക്കു പോയി. അത് സാധാരണരീതിയിലെങ്കിലും ചാതുൎയ്യത്തോടു കൂടുംവണ്ണവും സുഖസാമഗ്രീസമ്പത്തിയുള്ള വിധത്തിലും സജ്ജീകരിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. അതിൽനിന്നും ചുററുമുള്ള ഉദ്യാനങ്ങളുടെയും പ്രഭാതസൂൎയ്യരശ്മികൊണ്ട് പ്രകാശമാനയായ നദിയുടെയും കാഴ്ചകൾ എത്രയും സന്തോഷപ്രദങ്ങളായിരുന്നു. കുല്ലുകർ അകത്തേക്കു കടന്ന് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "വരിക. ഇതു മതി. നമ്മുടെ സാമാനച്ചുമടോടുകൂടി ഒട്ടകങ്ങളും എത്തീട്ടുണ്ട്. നാം തന്ദ്രാലുക്കളായിരിക്കരുത്. ഉടുപ്പുമാറി ഉടനെ മന്ത്രി അബ്ദുല്ഫസലിനെ കാണാൻ പോകണം. എന്നാൽ കുളികഴിക്കാം. വത്സൻ സാമാനങ്ങളെ അഴിച്ചുവയ്ക്കും."

അരമണിക്കൂറിനിടയ്ക്ക് രണ്ടുപേരും മന്ത്രിയെ കാണാൻ പോകുന്നതിനു സന്നദ്ധരായി. സിദ്ധൻ ജാനുപൎയ്യന്തം എത്തുന്നതും കണ്ഠത്തിൽ ഒരു മുക്താഹാരത്തെ പ്രകാശിപ്പിക്കത്തക്ക വണ്ണം തുറന്നിട്ടുള്ളതും ആയ ഒരു നീരാളം ഉടുപ്പിനെയും ശിരസ്സിൽ ഒരു തൂവൽകൊണ്ട് അലങ്കൃതമായ ഉഷ്ണീഷത്തേയും ധരിച്ചിരുന്നു. കുല്ലുകരും ഭംഗിയുള്ളതും ഇതിനു മുൻപിലത്തെപ്പോലെ അത്യന്തസാധാരണരീതിയിലുള്ളതല്ലാത്തതും ആയ ഒരു ഉടുപ്പിട്ടിരുന്നു. അവരുടെ കയ്യിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന ഖഡ്ഗവും ഛുരികയും വിഭവമാത്രമായിട്ടല്ലാതെ ഉപയോഗത്തിനായിട്ടായിരുന്നില്ല.

മന്ത്രിമന്ദിരം സന്നിഹിതമായിത്തന്നെ ഇരുന്നു. അവർ അംഗണത്തിൽ കൂടി കടന്ന് ഒരു സേവകനോട് അവരുടെ പേരുകളെ പറഞ്ഞു. അവൻ ഉടനെ അവരെ കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടു പോയി മന്ത്രി വരുന്നതുവരെ ഇരിക്കുന്നതിനു ഒരു മുറി കാണിച്ചുകൊടുത്തു. അവർ വളരെ നേരം കാത്തിരിക്കേണ്ടിവന്നില്ല. അവർ ഇരുന്ന മുറിയെ മററു മുറികളിൽ നിന്നും വ്യവധാനം ചെയ്തിരുന്ന ജവനിക ഉടനെ നീക്കപ്പെടുകയും

അബ്ദുല്ഫ്ഫാസൽ പ്രവേശിക്കയും ചെയ്തു. അയാൾ സാമാന്യം സ്ഥൂല കായനും അനതിപ്രാംശുവും അനതിവാമനനും ഉദ്ദേശം പഞ്ചാശദ്വയസ്കനും ആയിരുന്നു. അയാൾ വിചിത്രവേല ചെയ്തിട്ടുള്ള വിലയേറിയ മഞ്ഞപ്പട്ടുകൊണ്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ട ഒരു ഉടുപ്പിനെ ധരിച്ചിരുന്നു. ശ്മശ്രു വളർത്തിട്ടില്ലായിരുന്നു. സ്നിഗ്ദ്ധമായ മുഖഭാവത്തിൽ ക്ലാന്തത പ്രകാശിച്ചിരുന്നിട്ടും ബലവത്തായ സ്ഥിരനിശ്ചയവും പൌരുഷശക്തിയും അഭിവ്യഞ്ജിച്ചിരുന്നു. ഇതും കൃഷ്ണവർണ്ണങ്ങളായ നേത്രങ്ങളുടെ ദയാർദ്രമായ ഭാവത്താൽ പാകപ്പെടുത്തപ്പെട്ടിരുന്നു. കുല്ലകരും സിദ്ധനും ഏറ്റവും വിനയത്തെ കാണിച്ച് ക്രമപ്രകാരമുള്ള അഭിനന്ദനകൾ കഴിഞ്ഞതിന്റെ ശേഷം അബ്ദുല്ഫ്ഫാസൽ പറഞ്ഞു: "ഇത്രവേഗത്തിൽ നിങ്ങളെ ഇവിടെ കാണാനിടയായതിനെക്കുറിച്ച് ഞാൻ വളരെ സന്തോഷിക്കുന്നു. നമ്മുടെ യുവാവായ ഈ സ്നേഹിതൻ ചക്രവത്തിയുടെ സേവകതയെ സ്വീകരിക്കുന്നതിൽ വിളംബത്തെ കാണിക്കുന്നില്ല. സന്തോഷമായി. ബുദ്ധിമാനായ കുല്ലകരേ! ഇത് നിങ്ങളുടെ പ്രോത്സാഹനത്താലാണെന്ന് ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു."

കുല്ലകർ ഇപ്രകാരം ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെയും ചക്രവത്തിയുടെയും കൃപയാൽ സിദ്ധനു ലഭിച്ചിട്ടുള്ള ഉദ്യോഗത്തെ ഏല്ക്കുന്നതിൽ ആവശ്യത്തിലധികം ഒരു ക്ഷണംപോലും അയാൾ താമസിച്ചിരുന്നാൽ അത് ഒട്ടും തന്നെ നന്നായിരിക്കയില്ലല്ലോ."

കുല്ലകർ പറഞ്ഞു നിറുത്തുന്നതിനു മുൻപിൻ അബ്ദുല്ഫ്ഫാസൽ പറഞ്ഞു: "സ്നേഹിതാ! ഇതിൽ കൃപ എന്നു പറയാൻ ഒന്നുമില്ല. യോഗ്യത അറിഞ്ഞ് നിശ്ചയിച്ചതാണ്. എല്ലാ ഉദ്യോഗങ്ങളെയും ഞങ്ങളുടെ സജാതീയന്മാരായ പ്രഭുക്കൾക്കു തന്നെ കൊടുക്കുന്നത് ആവശ്യകമെന്നു ഞങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നില്ല. ഞങ്ങളോടു സംഖ്യം ചെയ്തിരിക്കുന്ന രാജ്യങ്ങളിലെ അന്യജാതീയന്മാരായ പ്രഭുക്കൾക്കും ഉദ്യോഗങ്ങളെ സംഭാവനയായി കൊടുക്കുന്നതാണ്. നമ്മുടെ രജ്പുത്ത് ജനങ്ങൾക്ക് അവരുടെ സേനാനായകന്മാരെ അന്യദേശീയന്മാരിൽനിന്നും തിരഞ്ഞെടുക്കുന്നത് അസന്തോഷകരമായിരിക്കുമെന്നുള്ളത് നിങ്ങൾക്ക് അറിയാമല്ലോ. ഒരു പുരാതനനും സുപരീക്ഷിതനും ആയ സ്നേഹിതന്റെ പുത്രനെ അയാളുടെ പിതാവ് ഇച്ഛിച്ചതുപോലെയുള്ള ഒരു ജീവനത്തിനു നിയമിക്കുന്നതിനെക്കാൾ അധികം സന്തോഷകരമായി എന്താണ് എനിക്കുള്ളത്?"

മന്ത്രി പറഞ്ഞുനിറുത്തിയതിന്റെ ശേഷം സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "പ്രഭോ! അങ്ങനെയാണെങ്കിലും ഞാൻ ഇതിനെ കൃപാസൂചകമാണെന്നു തന്നെ വിചാരിക്കയും, എന്റെ പിതാവിനുവേണ്ടിയും എനിക്കു

വേണ്ടിയും ഞാൻ നിങ്ങളോടു എത്രയും ഹൃദയംഗമമായി വന്ദനം പറകയും, നിങ്ങളുടെ കൃപയ്ക്കു അയോഗ്യനായിത്തീരാതിരിക്കാമെന്നു വിശ്വസിക്കയും ചെയ്യുന്നു."

അബുല്ഫസൽ ഗഭീരഭാവത്തോടു കൂടി പറഞ്ഞു: "സർവോപരിയായി അങ്ങ് വിശ്വസ്തനായിരിക്കണം. പക്ഷേ ഈ ഉപദേശം അനാവശ്യമെന്നു അങ്ങേക്കു തോന്നുന്നായിരിക്കാം. എന്നാൽ അങ്ങ് കുറെ ദിവസം ഇവിടെ താമസിക്കുമ്പോൾ എല്ലായിടത്തും വിശ്വാസഘാതികളായ ആളുകൾ പ്രച്ഛന്നന്മാരായി നടക്കുന്നുണ്ടെന്നുള്ളത് മനസ്സിലാകും. ചിലപ്പോൾ ഉത്തമഗുണവിശിഷ്ടന്മാർ കൂടിയും അവരാൽ പ്രതാരിതന്മാരായിട്ട് വിശ്വാസഹീനന്മാരായിത്തീർന്നേക്കാം. നാളെ അങ്ങേ ഉദ്യോഗത്തിനു ആവശ്യകങ്ങളായ അറിവുകളെ അങ്ങേ മേലുദ്യോഗസ്ഥൻ തരുന്നതാണ്. നിങ്ങളുടെ രജ്പുത്തുകളെക്കുറിച്ച് കരുതലോടു കൂടിയിരിക്കണമെന്ന് അയാൾ അങ്ങേ അടുക്കൽ പറയും. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ അവരുടെ സ്ഥിതി താഴ്ന്നതാണെങ്കിലും അവർ അങ്ങെപ്പോലെ തന്നെ ജാത്യാ ശ്രൈഷ്ഠ്യമുള്ളവരാകുന്നു. അതിനാൽ സാധാരണ ഭടന്മാരെപ്പോലെ അവരെ ഭാവിക്കാൻ പാടില്ലെന്നു അങ്ങേക്കു അറിയാമല്ലോ. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ നഗരസന്ദർശനത്തിനു അങ്ങേക്കു താല്പര്യം ഉണ്ടായിരിക്കുന്നത് സഹജമാണല്ലോ. അതുകൊണ്ട് ഞാൻ താമസിപ്പിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ ക്ഷണനേരം നില്ക്കണം." സിദ്ധൻ യാത്ര പറയാൻ എഴുന്നേല്ക്കവെ അയാൾ പിന്നെയും പറഞ്ഞു: "അങ്ങേക്കു ഒരു മാർഗ്ഗോപദേശി വേണമെന്നുണ്ടായിരിക്കാം. അതിലേക്ക് ഒരു നല്ല ആളെ തരാം. കൈ കൊട്ടിയ സമയം വന്ന ഭൃത്യനോടു "എന്റെ മരുമകൻ പാവ്‌ിസ് ഭവനത്തിലുണ്ടോ?"

ഭൃത്യൻ: "ഇപ്പോൾ തന്നെ അവിടുത്തെ ഞാൻ അംഗണത്തിൽ കണ്ടു."

അബുല്ഫസൽ: "ഞാൻ അയാളെ കാണുന്നതിനു ആവശ്യപ്പെടുന്നു എന്നു പറ."

ഏതാനും ക്ഷണങ്ങൾക്കുള്ളിൽ മുക്താഹാരങ്ങൾകൊണ്ടും മററു രത്നാഭരണങ്ങൾകൊണ്ടും അലങ്കൃതനും വിലയേറിയ ഉടുപ്പ് ധരിച്ചവനും ഏകദേശം സിദ്ധന്റെ സമവയസ്കനും ആയ ഒരു യുവാവ് അവിടെ വന്നു. അയാളുടെ മുഖം പ്രസന്നഭാവത്തോടു കൂടിയതും ഒരു കറുത്ത മേൽമീശ ഉണ്ടെങ്കിലും ഏതാണ്ട് സ്ത്രീച്ഛായ ഉള്ളതും ആയിരുന്നു.

അബുല്ഫസൽ അയാളോടു പറഞ്ഞു: "പാവ്‌ിസ്! ഇവർ കാശ്മീരത്തിൽനിന്നും നമ്മേ കാണുന്നതിനായി രണ്ടുപേർ വരുമെന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടായിരുന്നവരാണ്. ശ്രേഷ്ഠനായ സിദ്ധൻ അചിരേണ

നിൻെറ സ്നേഹിതനായിത്തീരുമെന്ന് ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. ഇയാൾ നമ്മുടെ നഗരത്തിൽ ആദ്യമായി വന്നിരിക്കുന്നതിനാൽ നീ മാർഗ്ഗോപദേശിയായിരിക്കാമോ?"

പാവിസ് സ്നേഹഭാവത്തോടു കൂടി സിദ്ധനോടു കുശലപ്രശ്നം ചെയ്തു കൊണ്ട് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "അമ്മാവാ! ഞാൻ അതിനു സന്നദ്ധനായിരിക്കുന്നു. അത് എനിക്ക് ഒരു ബഹുമാനവും സന്തോഷവും ആയിരിക്കും."

മന്ത്രി പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ പോകതന്നെ. പക്ഷേ കുല്ലുകർ കാശ്മീരത്തിലെ വർത്തമാനങ്ങളെക്കുറിച്ച് സംസാരിക്കുന്നതിനായി കുറെ നേരം കൂടി എൻെറ അടുക്കൽ താമസിക്കും." കുല്ലുകരെക്കാൾ സിദ്ധനെ അഭിമുഖീകരിച്ച് മന്ത്രി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ മാന്യന്മാരേ! എൻെറ സഹോദരനായ ഫൈഢ്സിയെ ഇന്നു തന്നെ കാണാതിരിക്കരുത്. എന്നെക്കുറിച്ച് പ്രാധാന്യം കാണിക്കുന്നത് അയാൾക്കും സമ്മതമായിരിക്കുമെങ്കിലും നിങ്ങൾ അയാളെ ചെന്നു കാണുന്നത് നാളത്തേക്കു നീക്കി വച്ചാൽ അയാൾ അതിനെ അന്യഥാ വിചാരിച്ചേക്കാം."

സ്നേഹപൂർവമായി യാത്ര പറഞ്ഞുംകൊണ്ട് ആ യുവാക്കന്മാർ രണ്ടു പേരും അവിടെനിന്നും പോയി. പാവിസ് പറഞ്ഞു: "ദൈവഗത്യാ ഇന്ന് അത്ര വളരെ ഉഷ്ണമില്ല. ഇന്നത്തെ പ്രഭാതത്തിലെ ദീർഘമായ കുതിരസ്സവാരി കഴിഞ്ഞതിൻെറ ശേഷം ഇനി ഇപ്പോൾ അത്രയും ദൂരം നടക്കാമെങ്കിൽ ആഗ്രായെ സന്ദർശിക്കാൻ വരുന്നവർക്ക് അവശ്യദൃശ്യമായ ചക്രവർത്തിയുടെ പ്രാസാദത്തെ കാണുന്നതിനായി ഇപ്പോൾ തന്നെ പോകാം."

തൻെറ നവീനസ്നേഹിതനുമായി ക്ഷണേന പരിചിതനായിഭവിച്ചുംകൊണ്ട് സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഓ! ഉഷ്ണത്തേയും ശീതത്തേയും ഞാൻ അത്ര കൂട്ടാക്കുന്നില്ല. ഞങ്ങൾ അവയെ പർവതപ്രദേശങ്ങളിൽ നല്ലവണ്ണം ശീലിച്ചിട്ടുണ്ട്. ക്ലമത്തെക്കുറിച്ചും ഞങ്ങൾ അത്ര വിചാരിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ നിങ്ങൾ പലപ്പോഴും കണ്ടിട്ടുണ്ടായിരിക്കാവുന്നതിനെ എനിക്കു കാണിച്ചുതരുന്നതിനുള്ള ശ്രമത്തെ നിങ്ങൾക്കു തരുന്നതിനെക്കുറിച്ച് ഞാൻ വ്യസനിക്കുന്നു."

പാവിസ് ഹാസ്യപൂർവം പറഞ്ഞു: "വന്യസ്ഥലങ്ങളിൽനിന്നുംവരുന്ന നിങ്ങളെപ്പോലെ ശീതോഷ്ണങ്ങളെക്കുറിച്ച് ഞാൻ അത്ര അശ്രദ്ധനല്ലെങ്കിലും കുറച്ചു ദൂരം നടക്കുന്നതിനു എനിക്കു ശ്രമമില്ല. ഉഷ്ണമായിരുന്നാൽ കൂടിയും നിങ്ങളും ഒന്നിച്ചു നടക്കുന്നതിലുള്ള സന്തോഷത്താൽ എല്ലാ അസൌകര്യവും വിസ്മരിക്കപ്പെടും."

അവർ അചിരേണ അധികം പരിചിതന്മാരായിത്തീർന്ന് അവരുടെ വിവിധങ്ങളായ കാര്യങ്ങളേയും വിചാരങ്ങളേയും കുറിച്ച് വിസ്രംഭസം

ഭാഷണം തുടങ്ങി. പാവ്വിസ് മററു സംഗതികളുടെ കൂട്ടത്തിൽ തനിക്കു സൈന്യത്തിൽ പ്രവൃത്തിക്കു അഭിരുചിയില്ലെന്നും താൻ അതിലേക്ക് അയോഗ്യനാണെന്നു അമ്മാവൻ വിചാരിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും തനിക്കു ഒരു സിവിൽ ഉദ്യോഗമാണ് നിശ്ചയിച്ചിട്ടുള്ളതെന്നും സിദ്ധനോടു പറഞ്ഞു. ഇപ്രകാരം സംഭാഷണം ചെയ്തുകൊണ്ട് അവർ രാജമന്ദിരത്തിലേക്കു അടുത്തുള്ളവയിൽ പ്രധാനവും മനോഹരവും വിസ്തീർണ്ണവും ആയ ഒരു രാജപഥത്തിൽ എത്തി. ഈ രാജപഥം ഒരു ഗോപുരദ്വാരത്തിൽ അവസാനിച്ചിരുന്നു. അതിൽ കൂടി കടന്ന് വൃക്ഷവിശേഷങ്ങളെക്കൊണ്ട് സാന്ദ്രച്ഛായമായ ഒരു വലിയ സമഭൂമിയിൽ എത്തി. അവിടെ മുൻപറഞ്ഞതു പോലെയുള്ള ഗോപുരദ്വാരങ്ങളിൽ അതു പോലെ വിസ്താരമുള്ള വേറെ ആറു രാജപഥങ്ങൾ വന്നു ചേൎന്നിരുന്നു. അതിൻെറ മധ്യത്തിൽ ശുണ്ഡാദണ്ഡത്തിൽനിന്നും വമഥുസദൃശമായി ജലനിൎഝരം പുറപ്പെടുന്നതും ശിലാനിൎമ്മിതവും ആയ ഒരു വേതണ്ഡകാണ്ഡം ഉണ്ടായിരുന്നു. ആ സ്ഥലത്തിൻെറ മൂന്നുവശങ്ങളും മസൃണശിലാവിശേഷഘടിതകളായ സ്തംഭപങ്ക്തികളാൽ ആവൃതങ്ങളായിരുന്നു. ഇവയുടെ പശ്ചാദ്ഭാഗത്ത് ആ ഭവനത്തിൻെറ ഭിന്നഭിന്നകളായ ഭൂമികകൾ ക്രമോന്നതകളായി കാണപ്പെട്ടിരുന്നു. ഈ കാഴ്ച നദിയിൽനിന്നുള്ളതുപോലെ അത്ര ആശ്ചൎയ്യകരവും ഭംഗിയുള്ളതും ആയിരുന്നില്ലെങ്കിലും പ്രാസാദത്തിൻെറ അസാധാരണവിസ്താരവും അതിലെ അനേകവിധങ്ങളായ ഭവനങ്ങളും പ്രാകാരങ്ങളും ഇവിടെ അതിനെക്കാൾ സ്പഷ്ടതരദൃഷ്ടങ്ങളായിരുന്നു.

പാവ്വിസ് പറഞ്ഞു: "നമ്മുടെ ദൃഷ്ടിഗോചരീഭവിച്ചിട്ടുള്ളതെല്ലാം ഒന്നായി ചെന്നു കാണുന്നത് അസാധ്യമാണല്ലോ. നമുക്ക് ക്ലമം ഉണ്ടാകാതിരുന്നാലും സമയം മതിയാകയില്ല. നിങ്ങൾക്കു എല്ലാത്തിൻെറയും ആകപ്പാടെ ഒരു സ്വഭാവജ്ഞാനം ഉണ്ടാകുന്നതിനു നമുക്ക് എല്ലായിടവും ഒന്നു ചുററിനോക്കാം. പിന്നീട് എല്ലാം പ്രത്യേകം നോക്കി പരിചയമാക്കാം."

അവർ ഒരു വരാന്തയിൽ എത്തിയപ്പോൾ പാവ്വിസ് ഗാട്ടുശിപായിയോടു അവരുടെ ഉദ്ദേശ്യത്തെ പറകയും, അവൻ ഉടൻതന്നെ ഒരു ഭൃത്യനെ വിളിച്ച് അവരുടെ അവസ്ഥയിൽ ഉള്ളവൎക്കു പ്രവേശയോഗ്യങ്ങളായ പുരമുറികളെ കാണിച്ചുകൊടുക്കുന്നതിനു പറഞ്ഞയക്കയും ചെയ്തു. പുരകളുടെ ഒരു ദീൎഘയായ പങ്ക്തിയിൽ കൂടി അവർ അവനെ അനുഗമിച്ചു. ഓരോ മുറിയും ഉത്തരോത്തരം അധികമായ ആഡംബരത്തോടു കൂടിയതും, എല്ലാം ചാതുൎയ്യമുള്ള ഒരു മാതിരി ശില്പരീതിയിൽ പണിചെയ്യപ്പെട്ടതും, ചുററും ധാരായന്ത്രങ്ങളും സകലവിധപുഷ്പസമൃ

ഢിയും ഉള്ള മനോഹരങ്ങളായ ഉദ്യാനങ്ങളോടു കൂടിയതും ആയിരുന്നു. ഒരേടത്ത് പുഷ്പവേലകൾ ചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുള്ള മസൃണശിലാവിശേഷനിൎമ്മിതകളായ ഭിത്തികളും, മററൊരേടത്ത് എല്ലാ കോണുകളിൽനിന്നും വീണ് വായുവിനെ ശിശിരീകരിക്കുന്ന ചെറിയ ജലധാരികകളും, എല്ലായിടത്തും സൌവൎണ്ണങ്ങളും രാജതങ്ങളും ആയ ചിത്രപ്പണികളാൽ അലങ്കരിക്കപ്പെട്ട പട്ടുവസനങ്ങളെക്കൊണ്ടുള്ള ജവനികകളും വിതാനങ്ങളും, ഘനമുള്ള രത്നകംബളങ്ങളും, മൃദുലങ്ങളായ പട്ടോപബൎഹങ്ങളും ഉണ്ടായിരുന്നു.

പാവ്വിസ് പറഞ്ഞു: "ഇതിൻെറ മറുഭാഗത്ത് ഇതിലും രുചിരതരങ്ങളായ സ്ഥലങ്ങൾ ഉണ്ട്. എന്നാൽ അവ അന്തഃപുരങ്ങളാകകൊണ്ട് കാണിക്കപ്പെടാറില്ല. പണിതീൎന്ന് ആളുകൾ പാൎത്തു തുടങ്ങുന്നതിനു മുൻപിൽ ഒന്നോ രണ്ടോ സ്ഥലങ്ങളെ ഞാൻ ഒന്നു നോക്കീട്ടുണ്ട്". പിന്നെ കൂടെ വന്ന ഭൃത്യനെ നോക്കി "കൂടിക്കാഴ്ചയ്ക്കുള്ള വലിയ സ്ഥലം തുറന്നിട്ടുണ്ടോ?" എന്ന് പാവ്വിസ് ചോദിച്ചു.

"ഇല്ല. പ്രഭോ! കുറെദിവസങ്ങൾക്കുള്ളിൽ തുറക്കും" എന്ന് അവൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു.

അവൻ പറഞ്ഞു നിറുത്തുന്നതിനു മുൻപിൽ പാവ്വിസ് പറഞ്ഞു: "ആകട്ടെ തരക്കേടില്ല". പിന്നെ സിദ്ധനോടായി പറഞ്ഞു: "താമസിയാതെ ഒരു കൂടിക്കാഴ്ച ഉണ്ടാകും; അപ്പോൾ നമുക്ക് ആ സ്ഥലം കാണാം. ചക്രവൎത്തിയുടെ പുരമുറികളെ നിങ്ങൾക്കു കണ്ടു നല്ല പരിചയമാകുന്നതിനു അചിരേണ സംഗതിയുണ്ടാകുന്നതാണല്ലോ."

പിന്നീട് അവർ ഉന്നതങ്ങളും, വിസ്തീൎണ്ണങ്ങളും, ഭൃത്യന്മാരെയും ഭടന്മാരെയും കൊണ്ട് പൂൎണ്ണങ്ങളും ആയ മഞ്ചങ്ങളിൽ കൂടിയും വിനോദസ്ഥലങ്ങളിൽ കൂടിയും കടന്നു പോയി. പാവ്വിസ് ഓരോ സ്ഥലങ്ങളെ തൻെറ കൂട്ടുകാരനു കാണിച്ചുകൊടുത്ത് അവ എന്തിനായിട്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ടവയാണെന്നും മററും പറഞ്ഞു. ഓരോ സ്ഥലങ്ങളിലായിട്ട് വിശേഷമായി കെട്ടപ്പെട്ട ഹസ്തലിഖിതങ്ങളായ പുസ്തകങ്ങളോടു കൂടിയ രാജകീയ പുസ്തകശാലയും, സ്വൎണ്ണവേലക്കാരുടെയും രത്നവേലക്കാരുടെയും പണിപ്പുരകളും, ഗന്ധദ്രവ്യങ്ങൾ വാററി എടുക്കുന്ന സ്ഥലങ്ങളും, വ്യഞ്ജനശാലകളും, മഹാനസങ്ങളും, ആയുധാഗാരങ്ങളും, ചക്രവൎത്തിയുടെ ഉപയോഗത്തിനായുള്ള അശ്വങ്ങളുടെയും ഗജങ്ങളുടെയും ഉഷ്ട്രങ്ങളുടെയും ലായങ്ങളും ഉണ്ടായിരുന്നു.

തനിക്കു രാജമന്ദിരങ്ങൾ കണ്ട് നന്നായി പരിചയമുണ്ടെന്നു സിദ്ധൻ അതുവരെ വിചാരിച്ചിരുന്നു. എന്നാൽ അപ്പോൾ ഏതൽക്ഷണപൎയ്യന്തം താൻ ഒരു രാജമന്ദിരം കണ്ടിട്ടില്ലായിരുന്നു എന്നുള്ള ബോധം അയാൾക്കുണ്ടായി. ഒരു ഗ്രാമംപോലെ ചുററും പണി ചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ലായങ്ങളുടെ വിസ്താരത്തെ കണ്ടിട്ട് സിദ്ധനു ആശ്ചൎയ്യം ജനിച്ചു.

അയാൾ പറഞ്ഞു: "ശ്രേഷ്ഠങ്ങളായ എത്ര വാഹനമൃഗങ്ങൾ അതിനകത്ത് ഉണ്ടായിരിക്കണം!"

പാവിസ് പറഞ്ഞു: "ശരിതന്നെ കുറഞ്ഞ പക്ഷം നൂറു ഗജങ്ങൾ ഇവിടെ ഉണ്ട്. ഇനി മററു സ്ഥലങ്ങളിൽ എത്രയുണ്ടെന്ന് എനിക്കറിഞ്ഞു കൂടാ. എന്നാൽ ഇതുപോലെ വളരെ ഗജങ്ങളും അശ്വങ്ങളും മൃഗയയ്ക്കു പരിചയിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള തരക്ഷുക്കളും അദ്ദേഹത്തിനു ഉള്ളതായി കേൾവിയുണ്ട്."

സിദ്ധൻ ചോദിച്ചു: "മഹാനായ അക്ബർ ചക്രവർത്തി തന്നെ ആയാലും ഒരാൾക്ക് ഈവിധമായ ബാഹുല്യംകൊണ്ട് എന്തു ചെയ്യാൻ കഴിയും?"

പാവിസ് പറഞ്ഞു: "അധികവും ചക്രവർത്തിക്കായിട്ടല്ല. നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നതിൽ കുറച്ചേ കാണുമായിരിക്കു. തന്റെ പിതാവ് രാജ്യഭ്രഷ്ടനായി സഞ്ചരിക്കുന്ന സമയം ഒരു വനാന്തരത്തിൽ ജനിച്ച് സേനാനിവേശസ്ഥലത്ത് വളൎന്നിട്ടുള്ള ആളാകയാൽ അക്ബർ ഭോഗാധിക്യത്തെ അത്ര അഭിമാനിക്കുന്ന ആളല്ല. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിനെപ്പോലെയുള്ള ഒരു രാജാവിനു ഈ ദേശങ്ങളിലും താൻ ഭരിക്കുന്നപോലെയുള്ള ജനങ്ങളുടെ ഇടയിലും ഉത്കൃഷ്ടയായ സേനയ്ക്കും കാൎയ്യപരിചയമുള്ളവരായ രാജ്യതന്ത്രജ്ഞന്മാൎക്കും ഉള്ള ആവശ്യകതപോലെ തന്നെ അധികമായ ആഡംബരത്തിനും ഉണ്ടെന്നാണ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ബോധം എന്ന് ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. പാരസീകന്മാർ, മുകിലന്മാർ, അറബികൾ, അഥവാ ഹിന്ദുക്കൾ, ഇങ്ങനെ അസ്മദീയന്മാരും യുഷ്മദീയന്മാരും ആയ എല്ലാവൎക്കും ബാഹ്യാഡംബരംകൊണ്ട് ഒരു രാജാവിനെക്കുറിച്ച് അധികം ബഹുമാനമുണ്ടാകുന്നത് സഹജമാണ്. എന്നാൽ ഈ കാഴ്ചകൊണ്ടെല്ലാം അധികധാരാളതയും ഉണ്ടെന്ന് നിങ്ങൾ വിചാരിക്കരുത്. പ്രത്യുത ദുർവ്യയം യാതൊന്നും തന്നെ ഇല്ല. ഈ വലിയ രാജസ്ഥാനത്തിലെ എത്രയും ലഘുക്കളായ കാൎയ്യങ്ങളിലും ഗവൎമ്മെണ്ടിന്റെ ഓരോ ഡിപ്പാൎട്ടുമെണ്ടുകളിൽ ഉള്ളതുപോലെ തന്നെ നല്ല വ്യവസ്ഥയുണ്ട്. മഹാനായ മുകിലന്റെ രാജ്യത്തിൽ ഒട്ടുക്കുള്ള ഏൎപ്പാടുകളെ ആലോചനാപൂൎവ്വകമായ രാജ്യഭരണം എങ്ങനെയിരിക്കണം എന്നുള്ളതിനു ദൃഷ്ടാന്തമായി പ്രദൎശിപ്പിക്കാവുന്നതാണ്. ചക്രവൎത്തിയുടെ രാജ്യഭരണരീതിയെക്കുറിച്ച് എന്റെ അമ്മാവൻ അബുല്‌ഫസൽ എഴുതിയുണ്ടാക്കുന്ന മഹത്തായ പുസ്തകത്തിൽ ഇതിനെ എല്ലാം സൂക്ഷ്മമായി അദ്ദേഹം വിവരിക്കുന്നുണ്ട്. ഇതിൽ ചിലപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനെ സഹായിക്കുന്നതിനു എന്നെ അനുവദിക്കാറുണ്ട്. എന്നാൽ ചില കാൎയ്യങ്ങളിൽ, വിശിഷ്യ കഷ്ടപ്പാടുള്ളവരെ സഹായിക്കുന്നതിലും ശാസ്ത്രങ്ങൾക്കും ശില്പങ്ങൾക്കും അഭിവൃദ്ധിയുണ്ടാക്കുന്നതിലും, അക്ബർ അതിവ്യയശീലനാണെന്നു

പറയാം. ഈ വക കാൎയ്യങ്ങളിൽ അദ്ദേഹത്തിനെ നിയന്ത്രിക്കുന്ന തിനു അദ്ദേഹത്തിൻെറ ധനാധ്യക്ഷനു അല്പം ശ്രമം ഉണ്ട്." ക്ഷണനേരം മൌനത്തെ ആശ്രയിച്ചതിൻെറ ശേഷം പാവ്‌ിസ് പിന്നയും പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ ഇപ്പോഴ് തിരിച്ചു പൊയ്ക്കൂടങ്ങാറായിരിക്കുന്നു. സൂൎയ്യൻെറ ഊഷ്മാവ് ക്രമേണ അധികമാകുന്നു. വാസ്തവത്തിൽ എനിക്കു അല്പം ക്ലമം തട്ടുന്നും ഉണ്ട്. നാം ഇനി ഇവിടെ അധികം വിളംബിക്കുന്നതായാൽ എനിക്ക് സായംകാലത്തെ ശൈത്യത്തെ പ്രതീക്ഷിച്ച് ഈ വിഷ്ടരങ്ങളിൽ ഒന്നിൽ വിശ്രമിക്കുന്നതിനു ഇച്ഛ ജനിക്കും. എന്നാൽ നമുക്ക് ഭക്ഷണം ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടിവരും."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ നമുക്ക് തിരിച്ചുപോകാം. നിങ്ങളുടെ സഹവാസത്തിനുവേണ്ടി ഞാൻ നിങ്ങളോടു എത്രയും കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു."

പാവ്‌ിസ് ആ ഉദ്യാനത്തിൻെറയും ഭവനത്തിൻെറയും മറുവശത്തുള്ള ഉപമാൎഗ്ഗത്തിൽ കൂടി തൻെറ സ്നേഹിതനെ അയാളുടെ വാസസ്ഥലത്തേക്കു തിരിച്ചുകൊണ്ടു ചെന്നാക്കി യാത്ര പറഞ്ഞു പിരിയുന്ന സമയം ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "നാളെ നിങ്ങൾക്കുള്ള ജോലിനിമിത്തം അദൃഷ്ടങ്ങളായ നഗരഭാഗങ്ങളെ ദൎശിക്കുന്നതിനു ഇടയുണ്ടാകയില്ലായിരിക്കും. എന്നാൽ എന്നെ അറിയിച്ചാൽ മററന്നാളോ അതിനപ്പുറമോ ഞാൻ കൂടെ വരുന്നതിനു സന്തോഷത്തോടു കൂടി സന്നദ്ധനായിരിക്കുന്നു."

ആ യുവാക്കന്മാർ രണ്ടുപേരും യാത്ര പറഞ്ഞു പിരിഞ്ഞതിൻെറ ശേഷം സിദ്ധൻ ഒരു ശീതളമായ പുരമുറിയിൽ അയാൾക്കു ആവശ്യകമായിരുന്ന മധ്യാഹ്നകാലവിശ്രമത്തെ അനുഭവിച്ചു. സായാഹ്നം ആയപ്പോൾ സിദ്ധൻ കുല്ലുകരും ഒരുമിച്ച് മന്ത്രിയുടെ സഹോദരനായ ഫൈസിയെ കാണുന്നതിനായി പുറപ്പെട്ടു. അബ്ബുല്ഫാസലിൻെറ കനിഷ്ഠസഹോദരൻ വസിച്ചിരുന്നത് ഒരു സുഖപ്രദവും, മനോഹരമായി പണിചെയ്യപ്പെട്ടതും, നിബിഡമായി വളരുന്ന വൃക്ഷങ്ങളാൽ പരിവൃതവും ആയ ബംഗ്ലാവിൽ ആയിരുന്നു. അവൎക്കു അവിളംബേന പ്രവേശം കൊടുക്കപ്പെടുകയും ഫൈസി ഇരിക്കുന്ന മുറിയിലേക്കു അവരെ കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടുപോകുന്നതിനു ഉടനെ ഒരു ഭൃത്യൻ വരികയും ചെയ്തു. അവിടെ ആ ഗൃഹത്തിൻെറ അധികഭാഗത്തേയും ചുററിട്ടുള്ള വരാന്തയോടടുത്ത് കടലാസുകൾ നിറച്ചുകിടക്കുന്ന ഒരു മേശയ്ക്കു അഭിമുഖനായി മധ്യവയസ്കനായ ഒരാൾ ഇരിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അയാളുടെ ചുററും തറയിൽ മററും പല കടലാസുകൾ വികീൎണ്ണങ്ങളായി കിടന്നിരുന്നു. അയാൾ തൻെറ ഗൃഹാഗതന്മാരെ എതിരേല്ക്കുന്നതിനായി യാതൊരു ഉപചാരപ്രദൎശനവും കൂടാതെ ഇരുന്നെടത്തുനിന്നും എഴുന്നേററ് ഒരു സാധാരണ

സ്വാഗതോക്തിപുരസ്സരം അവിടെ വിരിച്ചിരുന്ന ആസ്തരണങ്ങളിൽ തന്നോടു കൂടി ഇരിക്കുന്നതിനു കൈകൊണ്ടു കാണിച്ചു.

ഫൈഫ്സിക്കും അയാളുടെ ജ്യേഷ്ഠസഹോദരനും തമ്മിലുള്ള മുഖ്യമായ വ്യത്യാസം അയാളുടെ ലുഞ്ചിതശ്മശ്രുവായും മസൃണമായും ഉള്ള മുഖത്തിലെ സരളവും പ്രസന്നവും ആയ ഭാവവും, ലോകപരിജ്ഞാനമുള്ള ഒരു പുരുഷന്റെ രാജസ്ഥാനോചിതങ്ങളായ മാതിരികളോടു സമ്മിശ്രിതയായ ഒരു സവിശേഷസാധാരണതയും ആയിരുന്നു. അയാൾ ഒരു യോദ്ധാവായിട്ട് അനേക ധീരകൃത്യങ്ങൾ പ്രവർത്തിക്കയും രാജപ്രണിധിയായിരുന്ന് ദുർഘടങ്ങളായ അനേകകാര്യങ്ങളെ തീർക്കയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടായിരുന്നു എങ്കിലും അയാളുടെ ശാന്തയായ ദൃഷ്ടി ഒരു യുദ്ധപരിചിതനായ മനുഷ്യന്റേതിനെക്കാൾ ഒരു സ്വസ്ഥനായ ആലോചനക്കാരനു സഹജയായിട്ടുള്ളതായിരുന്നു.

ഒരു ഭൃത്യൻ പേയഭോജ്യങ്ങളെ എടുത്തുകൊണ്ടു വന്നപ്പോൾ ഫൈഫ്സി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "യോഗ്യനായ കുല്ലകരേ! എനിക്കും എന്റെ സഹോദരനും നിങ്ങളെ കാണുന്നതിനും നിങ്ങളുടെ യുവാവായ സ്നേഹിതന്റെ പരിചയത്തെ സമ്പാദിക്കുന്നതിനും ഉള്ള അവസരത്തെ നിങ്ങൾ ഈ ദിവസം തരാതെ ഇരിക്കയില്ലെന്നു ഞാൻ നല്ലവണ്ണം അറിഞ്ഞിരുന്നു. ഇദ്ദേഹത്തിനേയും അചിരേണ എന്റെ സ്നേഹിതനെന്നു വിളിക്കുന്നതിനു ഇടയാകുമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു." അനന്തരം സിദ്ധനെ നോക്കി അയാൾ ചോദിച്ചു: "ഞങ്ങളുടെ പുത്തനായ നഗരത്തെക്കുറിച്ച് നിങ്ങൾ എന്തു വിചാരിക്കുന്നു? അതിന്റെ ഏതാനും ഭാഗം നിങ്ങൾ ഇതിനു മുൻപിൽ തന്നെ കണ്ടിരിക്കാം."

സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ശ്രേഷ്ഠനായ പ്രഭോ! നിങ്ങളുടെ ഭാഗിനേയൻ പാവിസ് ഇന്നു പ്രഭാതത്തിൽ രാജഗൃഹത്തിന്റെ ഒരു ഭാഗത്തെ ദയാപൂർവ്വം എനിക്കു കാണിച്ചു തന്നു. എന്നാൽ വാസ്തവത്തിൽ അതിനെക്കുറിച്ച് തൽക്കാലം ഒരഭിപ്രായം പറയുന്നതിനു ഞാൻ ശക്തനല്ല. അസാധാരണമായ ഐശ്വര്യവും വിചിത്രങ്ങളായ ശില്പങ്ങളുടെ സമൃദ്ധിയും കണ്ട് ഞാൻ ആശ്ചര്യപരതന്ത്രനായിരിക്കുന്നു. ഞാൻ വളരെ വിചാരിച്ചിരുന്നു; എന്നാൽ എന്റെ വിചാരം യഥാർത്ഥസ്ഥിതിയിൽനിന്നും വളരെ ന്യൂനമായിരിക്കുന്നു."

ഫൈഫ്സി പറഞ്ഞു: "അത് വിശ്വാസ്യം തന്നെ. ഇവിടെ ഇദംപ്രഥമമായി വരുന്നവർക്കൊക്കയും ഇപ്രകാരമാണ് സംഭവിക്കുന്നത്. അക്ബറുടെ കൊട്ടാരത്തെക്കുറിച്ച് മുൻപിൽ എത്രമാത്രം കേൾക്കയോ വായിക്കയോ ചെയ്തിട്ടുള്ളവനും അതിനെ പ്രത്യക്ഷീകരിക്കുന്ന സമയം വിസ്മയാക്രാന്തനായി തീരുന്നതാണ്. എന്നാൽ കുല്ലകരേ! ഉത്തരദിക്കിലെ

കാൎയ്യസ്ഥിതികളെ എന്നോടു പറകതന്നെ. ഞാൻ നിങ്ങളുടെ കാശ്മീര ദേശത്തെ വൃത്താന്തങ്ങളെ കേൾക്കുന്നതിനു ഉൽകണ്ഠിതനായിരിക്കുന്നു."

കല്ഹകർ സന്തോഷപൂൎവ്വം ഉത്തരം പറഞ്ഞു; എന്നാൽ കാശ്മീരത്ത് ഉദ്ഭവിക്കാൻ ആരംഭിച്ചിരുന്ന ഛിദ്രങ്ങളെക്കുറിച്ച് അപ്പോൾ ഒന്നും പ്രസംഗിക്കാതെ സാധാരണകാൎയ്യങ്ങളെക്കുറിച്ചു മാത്രമേ പ്രസ്താവിച്ചുള്ളു. സിദ്ധനും അചിരേണ ആ സംഭാഷണത്തിൽ ഉത്സാഹത്തോടു കൂടി ഭാഗിയായി തീൎന്നു. വളരെ പഠിത്തമുള്ള ആളെന്നു താൻ കേട്ടിട്ടുള്ളവനും, മഹാനായ ചക്രവൎത്തിയുടെ ആലോചനക്കാരനും ആയ ഫൈസിയുമായി സിദ്ധൻ എത്രവേഗത്തിൽ പരിചിതനായി തീൎന്നോ അത്ര വേഗത്തിൽ അദൃഷ്ടചരനായ മറെറാരാളുമായി അയാൾക്കു സാധാരണത ഉണ്ടായിട്ടില്ല. അവരുടെ സംഭാഷണം ആ കാലത്തെ കാൎയ്യങ്ങളെ കൂടാതെ പല സംഗതികളെയും, വിശിഷ്യ സാഹിത്യത്തേയും വിഷയീകരിച്ചു.

ഫൈസി സിദ്ധനെ നോക്കി പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ ഇവിടത്തെ രാജഗൃഹങ്ങളെ കുറിച്ച് വിസ്മയിക്കുയും, അവ നിങ്ങളുടെ വിചാരങ്ങളെ തുലോം അതിശയിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു പറകയും ചെയ്യുന്നു. എന്നാൽ ഞാൻ ആദ്യമായി നിങ്ങളുടെ നിരവദ്യങ്ങളും ഉത്കൃഷ്ടങ്ങളും പരിശുദ്ധങ്ങളും ആയ ഗ്രന്ഥങ്ങളെ പരിചയിച്ച സമയം എന്റെ അനുഭവം നേരേ വിപരീതമായിരുന്നു. ഞങ്ങളുടെ പൂൎവ്വാചാൎയ്യന്മാർ വളരെ പഠിത്തമുള്ളവരായിരുന്നില്ല. അവർ എന്നോടു പറഞ്ഞിരുന്നത് സംസ്കൃതഗ്രന്ഥങ്ങൾ കേവലം ദുൎഗ്രഹങ്ങളും നീരസങ്ങളും അസംബന്ധപ്രചുരങ്ങളും ആയിരിക്കുന്നതു കൂടാതെ, മഹമ്മദ് മതവിശ്വാസത്തിനു പ്രതികൂലങ്ങളും പരിഷ്കാരത്തിനു ഹാനികരങ്ങളും ആണ് എന്നായിരുന്നു. ഒടുവിലത്തെ ആക്ഷേപത്തെ കുറിച്ച് ഞാൻ ഒന്നും പറയുന്നില്ല. എന്നാൽ ജ്ഞാനാഭിവൃദ്ധിയേയും രസജനകതത്വത്തേയും സംബന്ധിച്ചേടത്തോളം നിങ്ങളുടെ ഗ്രന്ഥങ്ങൾ ഞങ്ങളുടെ ഗ്രന്ഥങ്ങളെക്കാൾ ഉപരിയാണെന്നു ഞാൻ അനുഭവംകൊണ്ട് അറിയുന്നു. നിങ്ങളുടെ കാവ്യനാടകാദിഗ്രന്ഥങ്ങൾ എത്ര രമണീയങ്ങളായിരിക്കുന്നു! നിങ്ങളുടെ സ്മൃതികൾ, പുരാണങ്ങൾ, ഇതിഹാസങ്ങൾ, ശാസ്ത്രങ്ങൾ, ഇവയിൽ എത്ര ഉത്കൃഷ്ടങ്ങളും ഗംഭീരങ്ങളും നിഷ്കളങ്കങ്ങളും ആയ തത്വോപദേശങ്ങൾ അടങ്ങിയിരിക്കുന്നു! എന്നാൽ ഞങ്ങളുടെ ഭാഷകളായ പെൎഷ്യൻ, അറബിക്ക് ഇവയിൽനിന്നു അത്യന്തം വ്യത്യസ്തമായ സംസ്കൃതത്തെ എത്രയും ശ്രമപ്പെട്ടു പഠിച്ച് മനസ്സിലാക്കീട്ടുള്ള എന്നേക്കാൾ വളരെ അധികം ഈ പ്രമേയങ്ങളെ സഹജമായി അറിയുന്നവരായ നിങ്ങളോട് ഇതിനെ ഞാൻ ഓൎമ്മപ്പെടുത്തണമെന്നില്ലല്ലോ."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "സാധാരണമായി ഹിന്ദുസ്ഥാനി സംസാരിക്കുന്ന ഹിന്ദുക്കളായ ഞങ്ങൾക്ക് സംസ്കൃതം അത്ര എളുപ്പത്തിൽ അഭ്യസിക്കാവുന്ന ഒരു ഭാഷയല്ല. എന്നെ അതിനെ അഭ്യസിപ്പിക്കുന്നതിൽ ശ്രമങ്ങൾ ഉണ്ടായിട്ടില്ലയോ എന്ന് കുല്ലുകരോടു ചോദിക്കു തന്നെ."

കുല്ലുകർ പറഞ്ഞു: "സംസ്കൃതം അഭ്യസിക്കുന്നതിൽ ആരംഭത്തിൽ അന്യന്മാരെപ്പോലെ തന്നെ ഫൈസിക്കും ശ്രമങ്ങൾ ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടെങ്കിലും കാശ്മീരചരിത്രങ്ങളെയും നളന്റെയും ദമയന്തിയുടേയും കഥകളേയും ഇദ്ദേഹം ഭാഷാന്തരീകരിച്ചിട്ടുള്ളതിനെ നോക്കിയാൽ സംസ്കൃതം ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വഭാഷയല്ലെന്നു നമുക്ക് വിശ്വസിക്കാൻ പ്രയാസമാണ്."

സംഭാഷണം സംസ്കൃതഗ്രന്ഥങ്ങളെ വിഷയീകരിച്ചപ്പോൾ അതിനെ എളുപ്പത്തിൽ വിരമിപ്പിക്കാതെ ഫൈസി പിന്നയും പറയാൻ ആരംഭിച്ചു: "നിങ്ങളുടെ കാവ്യങ്ങൾ എത്ര ശ്രേഷ്ഠങ്ങളായിരിക്കുന്നു! അവയുടെ തർജ്ജിമ, സരളങ്ങളും ഉത്കൃഷ്ടങ്ങളും അനതിശയനീയകളായ നായികമാരോടു കൂടിയവയും ആയ മൂലഗ്രന്ഥങ്ങളോടു സദൃശീകരിക്കുമ്പോൾ, എത്രമാത്രം ന്യൂനമായിരിക്കുന്നു! എല്ലാ കഷ്ടതകളെയും തന്റെ വ്യാമൂഢനായ ഭർത്താവിന്റെ അവധീരണയേയും ധീരതയോടു കൂടി സഹിച്ച ശ്രേഷ്ഠയായും ശുദ്ധയായും ഉള്ള ദമയന്തിയെ വിചാരിച്ചു നോക്കുക! ഒരു വിദേശീയഭാഷയെ പഠിക്കുന്നതിനു വേണ്ട അവസരമില്ലെങ്കിലും അതിൽ പ്രതിപാദിതങ്ങളായ വിഷയങ്ങളെ എല്ലാം വായിച്ചറിയുന്നതിനു അത്യന്തം ശ്രദ്ധാലുവായ അക്ബരുടെ സന്തോഷത്തിനായിട്ടാണ് ഞാൻ ഈ തർജ്ജിമകളെ ആരംഭിച്ചിരിക്കുന്നത്. ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹം ബൈബിളിനെ തർജ്ജിമ ചെയ്യുന്ന ജോലിയെ എന്നെ ഏല്പിച്ചിരിക്കുന്നു."

കുല്ലുകർ ചോദിച്ചു: "എന്തിനെ?"

ഫൈസി പറഞ്ഞു: "തങ്ങളുടെ മതസ്ഥാപകന്റെ നാമാനുസാരേണ ക്രിസ്ത്യന്മാരെന്നു വിളിക്കപ്പെടുന്നവരും, നിങ്ങൾ കേട്ടിരിക്കാവുന്നവരും ആയ പാശ്ചാത്യന്മാരുടെ വേദപുസ്തകത്തെ." അതിൽ പഠനയോഗ്യമായി വളരെ ഉണ്ട്. നിങ്ങളുടെ ഇതിഹാസപുരാണാദികളിൽ എന്നപോലെ അതിലും സാരം കുറഞ്ഞ സംഗതികളോടു സംകീർണ്ണങ്ങളായി ഉത്കൃഷ്ടങ്ങളും ഗംഭീരങ്ങളും ആയ പല അഭിപ്രായങ്ങളെ ഞാൻ കാണുന്നുണ്ട്. പക്ഷേ ആകപ്പാടെ നോക്കിയാൽ നിങ്ങളുടെ ഗ്രന്ഥങ്ങളെ പരിശീലിച്ചിട്ടുള്ളവക്കു അതിൽ നവീനമായി അധികം ഒന്നും കാണുകയില്ല. എന്നാൽ എനിക്ക് സവിശേഷമായി വിസ്മയത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നത് നിങ്ങളുടെ നീതിവാക്യങ്ങളാണ്. ഞങ്ങളുടെ നീതിവാക്യങ്ങൾ അവയോടു ഉപമിക്കപ്പെടുമ്പോൾ എത്ര രസഹീനങ്ങളായിരിക്കുന്നു!

നിങ്ങളുടെ നീതിവാക്യങ്ങളിൽ ഇതൊന്നു മാത്രമേ ഞാൻ പഠിച്ചിരുന്നൊള്ളു എങ്കിലും മേലും പുസ്തകങ്ങൾ എഴുതുന്നതിൽ എന്നെ പ്രോത്സാഹിപ്പിക്കുന്നതിനു ഇതു തന്നെ പൎയ്യാപ്തമായിരിക്കും:

"ന ചോരഹാൎയ്യം ന ച രാജഹാൎയ്യം
ന ഭ്രാതൃഭാജ്യം ന കരോതി ഭാരം |
വ്യയേ കൃതേ വൎദ്ധത ഏവ നിത്യം
വിദ്യാധനം സൎവ്വധനാൽ പ്രധാനം" ||

അയാൾ സിദ്ധനെ അഭിമുഖീകരിച്ച് ചോദിച്ചു: "അത് ശരിയായിരിക്കുന്നോ? അതോ ഉച്ചാരണത്തിൽ എന്തെങ്കിലും തെററുണ്ടോ?"

ക്ഷണനേരത്തേക്കു സിദ്ധൻ സംശയിച്ചു. പിന്നെ കല്ലുകളുടെ നേരെ നോക്കി. അദ്ദേഹം മന്ദസ്മിതപൂൎവ്വമായി ശിരഃകമ്പനം ചെയ്തു. അതിൻെറ ശേഷം സിദ്ധൻ ധൈൎയ്യത്തോടു കൂടി പറഞ്ഞു: "പ്രഭോ! നല്ല ശരിയായില്ല. എന്നാൽ ആ സ്ഖലിതം കേവലം നിസ്സാരമാണ്." അനന്തരം സിദ്ധൻ തെററിയ വാക്കിനെ ശരിയായി ഉച്ചരിച്ച് കാണിച്ചുകൊടുത്തു.

ഫൈസി സന്തോഷത്തോടു കൂടി പറഞ്ഞു: "ഇപ്പോൾ ഞാൻ ധന്യനായി. എന്നാൽ ഭൎത്തൃഹരിയുടെ ശ്ലോകങ്ങളിൽ ഒന്നിനെ ചൊല്ലുക തന്നെ. നിങ്ങൾക്ക് വളരെ അറിയാമെന്നുള്ളതിനെക്കുറിച്ച് ഞാൻ സംശയിക്കുന്നില്ല."

സിദ്ധൻ ക്ഷണനേരം വിചാരിച്ചിട്ട് ഈ ശ്ലോകം ചൊല്ലി:

"സ ജാതോ യേന ജാതേന
യാതി വംശസ്സമുന്നതിം |
പരിവൎത്തിനി സംസാരേ
മൃതഃ കോ വാ ന ജായതേ" ||

ഫൈസി ചിരിച്ചുംകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "ഓഹോ! കാശ്മീരത്തിൽ നിങ്ങൾ സംസ്കൃതമല്ലാതെയും മററു ചിലത് അഭ്യസിച്ചിട്ടുണ്ട്. അല്ലയോ സ്നേഹിതാ! നിങ്ങൾ മുഖസ്തുതിവിദ്യയും പഠിച്ചിരിക്കുന്നല്ലോ."

സിദ്ധൻ ചോദിച്ചു: "മുഖസ്തുതിയോ? പെർഷ്യാ മുതൽ ഹിന്ദുസ്ഥാനിലെ അതിദൂരങ്ങളായ ദേശങ്ങളിലേക്കു വ്യാപിച്ചിട്ടുള്ള നിങ്ങളുടെയും നിങ്ങളുടെ സഹോദരൻ അബുല്‌ഫ്ഫാസലിൻെറയും പേരുകളെ ഇനി ജനിക്കുന്ന സന്താനങ്ങളും ഓൎമ്മയിൽ സൂക്ഷിക്കേണ്ടതല്ലേ?"

ഫൈസി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എൻെറ സഹോദരൻെറ പേര് ലാഘവായി വിസ്മരിക്കപ്പെടുകയില്ല. പക്ഷേ അദ്ദേഹത്തിൻെറ മററു വ്യാപാരങ്ങളെക്കാൾ മഹാനായ ചക്രവൎത്തിയുടെ രാജ്യഭരണചരിത്രത്തെ വിവരിക്കുന്നതായ 'അക്ബർനാമാ' എന്ന അദ്ദേഹത്തിൻെറ അവിനാശിനിയായ കൃതിയാൽ ആയിരിക്കാം അദ്ദേഹത്തിൻെറ പേര് എന്നേക്കും നിലനില്ക്കു

ന്നത്. എൻെറ കൃതികൾ ഒക്കയും ഈ പുസ്തകത്തോടു ഉപമിക്കപ്പെട്ട പ്പോൾ കേവലം നിസ്സാരകളാകുന്നു. എന്നാൽ അദ്ദേഹം അങ്ങുരെ അതിസ്തുതി ചെയ്യുന്നു എന്നുള്ളത് ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനോടു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. എന്തു തന്നെ ആയാലും അങ്ങുക്കു മനുഷ്യസാധാരണങ്ങളായ തെററുകൾ ഉണ്ട്. അതിനാൽ അബുല്ഫ്ഫാസൽ രാജാക്കന്മാരെ അതിസ്തുതി ചെയ്യുന്നവനും പക്ഷപാതിയും ആണെന്നുള്ള ഒരു ദോഷാരോപം ഭവിഷ്യൽകാലത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ മേൽ സംഭവിച്ചേക്കാം. എന്നാൽ അദ്ദേഹം ഞാൻ പറയുന്നതിനെ ശ്രദ്ധിക്കയോ, ചക്രവത്തിയുടെ സ്തുതിയെ സ്വല്പംപോലും കുറയ്ക്കയോ ചെയ്യുകയില്ല. എന്നോടു അദ്ദേഹം ഇപ്രകാരം മറുപടി പറഞ്ഞു: 'എൻെറ രാജാവ് എന്നു മാത്രമല്ല, രക്ഷിതാവും ഉത്തമസ്നേഹിതനും ആയ ആളിനെക്കുറിച്ച് ഞാൻ വാസ്തവമായി വിചാരിക്കുന്നതിനെ എല്ലാം പറയാൻ പാടില്ലാത്ത പക്ഷം എൻെറ പുസ്തകത്തെ ഞാൻ ദൂരതഃ ത്യജിച്ചേയ്ക്കാം.' ഇതിനൊക്കയും എതിരായി യുക്തിവാദം ഒന്നും ചെയ്യാനില്ലെന്നു നിങ്ങൾക്കു അറിയാമല്ലോ. അങ്ങുക്കും, താൻ ഒന്നും പറയുന്നില്ലെങ്കിലും, തന്നാൽ വളരെ ഗൌരവത്തോടു കൂടി ഭാവിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ഒരു സ്നേഹിതൻെറ സ്തോത്രം വളരെ സന്തോഷകരമായിരിക്കുന്നതാണല്ലോ."

സ്വല്പനേരം തൂഷ്ണീകനായിരുന്നതിൻെറ ശേഷം സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "ശ്രേഷ്ഠനായ ഫൈസി! ഞാൻ നിങ്ങളോടു ഒരു ചോദ്യം ചോദിക്കട്ടയോ?"

ഫൈസി ഇപ്രകാരം ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അവശ്യം ചോദിക്കാം. നിഷ്കപടമായി മറുപടി പറയാൻ കഴിയുമെന്ന് ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ അബുല്ഫ്ഫാസലെക്കുറിച്ച് നാം സംസാരിച്ചപ്പോൾ ഇന്നു പ്രഭാതത്തിൽ അദ്ദേഹം എനിക്കു ഒരു ഉപദേശം ചെയ്തത് എൻെറ മനസ്സിൽ സ്മരിച്ചു. ഇവിടെ ചക്രവത്തിയുടെ നേക്കു ദ്രോഹപ്രവൃത്തി നടക്കുന്നതിൽ ഉൾപ്പെടാതെ സൂക്ഷിക്കണമെന്നു എന്നോടു അദ്ദേഹം ഉപദേശിച്ചു. അഭിപ്രായത്തിനു ഏററവും ഗൌരവമുള്ള ആളായ നിങ്ങൾ വളരെ മഹാനും ഉപകാരശീലനും ആയ അങ്ങുരുടെ നേരേ ദ്രോഹാലോചന ചെയ്യുന്നതിനു മാത്രം മൂഢന്മാരും ദുഷ്ടന്മാരും ആയ ജനങ്ങൾ ഇവിടെ ഉണ്ടെന്നു വിശ്വസിക്കുന്നോ? അത് വാസ്തവമായിരിക്കാൻ പാടുണ്ടോ?"

ഫൈസി പറഞ്ഞു: "ഹാ! എൻെറ സഹോദരൻ സവ്വത്ര ദ്രോഹത്തെ ശങ്കിക്കുന്നു. എന്നാൽ അത് മന്ത്രിമാക്കു സഹജമാണല്ലോ. എന്തായാലും നിങ്ങൾക്കു മനസ്സിനു അസ്വാസ്ഥ്യം വേണ്ട. ഇവിടെ ഉള്ള ജനങ്ങൾ അത്ര ദുഷ്ടന്മാരല്ല. തങ്ങളുടെ ശിരശ്ഛേദത്തിനു ഹേതുവാകുന്നതും

മിക്കവാറും അസാദ്ധ്യവും ആയ ഒരു കാൎയ്യത്തിൽ ഉദ്യോഗിക്കുന്നതിനു മാത്രം മൂഢന്മാരും അല്ല."

ഗൌരവത്തോടു കൂടിയും കുറഞ്ഞൊന്നു നിന്ദാഗൎഭമായും കുല്ലകർ പറഞ്ഞു: "ഫൈസി! നിങ്ങളുടെ സപ്രത്യാശങ്ങളായ ഈ അഭിപ്രായങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ മനോഗുണത്തെ പ്രത്യക്ഷീകരിക്കുന്നു. എന്നാൽ അവ യുവാക്കന്മാരായ ആളുകളെ, നമ്മുടെ ഈ അപരിചിതനായ സ്നേഹിതന്റെ സംഗതിയിൽ സംഭവിക്കാവുന്നതുപോലെ, ഒരുവേള അവിവേകത്തിലേക്കു നയിച്ചേക്കാമെന്നു നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നില്ലയോ?"

ഫൈസി പറഞ്ഞു: "ഇദ്ദേഹം ആലോചന കൂടാതെ നടന്നേക്കാവുന്ന ആളല്ല. ആദ്യം തന്നെ രാജഗൃഹത്തിലും സംസ്ഥാനത്തിലും കൃത്രിമങ്ങൾ നടക്കുന്നു എന്നുള്ള വിചാരംകൊണ്ടു് അസ്വസ്ഥചിത്തനാകാതെ വിശ്വാസത്തോടും ധൈൎയ്യത്തോടും കൂടി കാലക്ഷേപം ആരംഭിക്കുന്നതാണു് നന്നു് എന്നു മാത്രമേ എന്റെ ഉദ്ദേശ്യം ഉള്ളൂ. ഞങ്ങൾ എല്ലാവരും അപ്രകാരമാണു് ആരംഭിച്ചതു്. ഞങ്ങൾക്കു ആപത്തുകൾ സംഭവിച്ചിട്ടില്ല. ആരംഭത്തിൽ തന്നെ സിദ്ധൻ വേണ്ടതിലധികം സംശയത്തോടു കൂടിയിരുന്നാൽ അവസാനത്തിൽ ആരെയും തന്നെ വിശ്വസിക്കാതെ ആയിത്തീരും. എന്നിലും എന്റെ സഹോദരനിലും കൂടി വിശ്വാസം ഇല്ലാതെ ആയേക്കാം."

സിദ്ധൻ ഫൈസിയുടെ പ്രസന്നമായ മുഖത്തേക്കു വിശ്വാസത്തോടു കൂടി നോക്കിക്കൊണ്ടു് വേഗത്തിൽ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "അതു് ഒരിക്കലും ഉണ്ടാകുന്നതല്ല. നിങ്ങളിൽനിന്നു് ഗൃഢശത്രുത്വത്തെ എനിക്കു ഒരിക്കലും സംശയിക്കാൻ പാടില്ലാത്തതുപോലെ തന്നെ നിങ്ങളുടെ സ്നേഹത്തേയും നല്ല അഭിപ്രായത്തേയും എന്നെപ്പോലെ അധികമായി വിലമതിക്കുന്ന ഒരുത്തനിൽനിന്നു് വിശ്വാസഭംഗത്തേയും ദ്രോഹത്തേയും നിങ്ങളും സംശയിക്കരുതു്."

കുല്ലകർ ഗൌരവത്തോടു കൂടി പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതിനെ ഓൎമ്മിച്ചുകൊള്ളണം. മനുഷ്യൻ ദീൎഘദൎശി അല്ലാത്തതുകൊണ്ടു് ഒരുത്തനും തന്റെ സ്വതന്ത്രാഭിപ്രായത്തെ ഭേദപ്പെടുത്തുന്നതിനു ഹേതുഭൂതകളായ സകലസംഗതികളെയും അവസ്ഥകളെയും മുൻകൂട്ടി കാണുന്നതിനു ശക്തി ഇല്ലെന്നുള്ളതും വിചാരിക്കണം."

തന്റെ സഹജമായ പ്രസന്നസ്വരത്തിൽ ഫൈസി പറഞ്ഞു: "നോക്കുക. പിന്നെയും നാം ശാസ്ത്രവാദത്തിൽ ആയിരിക്കുന്നു. എനിക്കു് കുല്ലകരോളം ഈ വിഷയത്തിൽ ജ്ഞാനമില്ലെങ്കിലും ഇതു് എന്റെ പ്രേമാസ്പദമായ ഒരു പ്രമേയമാണെന്നു നിങ്ങൾക്കു് നല്ലവണ്ണം അറിയാമല്ലോ. രാത്രി ആരംഭിച്ചു തുടങ്ങിയതിനാൽ നമുക്കു് വിളക്കുകൾ വരുത്താം.

എന്നിട്ട് കുല്ലുകക്ക ഗാഢമായ ജ്ഞാനമുള്ള സാംഖ്യം, വേദാന്തം ഈ വിഷയങ്ങളെക്കുറിച്ച് നമുക്ക് അല്പം വ്യവഹരിക്കാം. അക്കൂരെ കൂടി ഇതിൽ ചേക്കാൻ കഴിയാത്തത് എത്ര ശോചനീയമാണ്! അദ്ദേഹത്തിനു ശ്ലാഘ്യതരങ്ങളായ വിരുന്നുകളെക്കാൾ എത്രയും ശ്രേഷ്ഠമായ ശാസ്ത്രവാദത്തിലാണ് അധികരസമുള്ളത്".

കുല്ലുകർ പറഞ്ഞു: "മാന്യനായ പൈഫ്സി! ഗതകാലങ്ങളിൽ എന്നപോലെ ഒരു മണിക്കൂറുനേരം ഇങ്ങനെ ഉള്ള പ്രമേയങ്ങളെക്കുറിച്ച് നിങ്ങളോടു കൂടി ഗാഢാലോചന ചെയ്യുന്നതിലധികമായി എനിക്കു മറെറാന്നും സന്തോഷകരമല്ല. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ ഞങ്ങൾക്ക് പോകേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. നാളെ പ്രഭാതത്തിൽ സിദ്ധനു അയാളുടെ സേനാധിപത്യം വഹിക്കണം. എൻെറ യാത്ര മററന്നാളത്തേക്കു നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ട് ഇന്നുരാത്രിയിൽ തന്നെ അതിലേക്കു അനേകം ഒരുക്കങ്ങൾ എനിക്കും ചെയ്യാനുണ്ട്. കഴിഞ്ഞ കാലങ്ങളിലെപ്പോലെ തന്നെ ദയാപൂർവമായും സ്നേഹപുരസ്സരമായും ഉള്ള ഈ സത്കാരത്തിനു വേണ്ടി നിങ്ങളോടു വന്ദനം പറഞ്ഞ് ഇപ്പോൾ യാത്രപറയുന്നതിനു ഞങ്ങളെ അനുവദിക്കണം."

പൈഫ്സി ഒരു ഭൃത്യനെ വിളിച്ച് അവക്കു വഴികാണിച്ചുകൊടുക്കാൻ പറഞ്ഞതിൻെറശേഷം ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "യോഗ്യനായ സ്നേഹിതാ! അങ്ങനെ തന്നെ ഞാൻ അനുവദിക്കുന്നു." പിന്നീട് സിദ്ധൻ യാത്രപറഞ്ഞസമയം അയാളോടായി പറഞ്ഞു: "സിദ്ധാ! നാം അവിവേകത്തെ കുറിച്ച് സംസാരിച്ചുംകൊണ്ടിരുന്നല്ലോ. അതിൽ അകപ്പെടാതെ സൂക്ഷിച്ചുകൊള്ളണം. എന്നാൽ നിങ്ങളെപ്പോലെ യുവാവായ ഒരാൾ നിങ്ങളുടെ രാജധാനിയിലെപ്പോലെ തന്നെ ഞങ്ങളുടെ രാജധാനിയിലും അവിവേകത്തിൽ ഉൾപ്പെടുന്നതിനു ഇടവന്നേയ്ക്കാം. അങ്ങനെ ഏതെങ്കിലും ദുഘടം സംഭവിച്ചാൽ ഉടൻതന്നെ പൈഫ്സിയുടെ സമീപത്തിൽ വന്നേക്കണം. എന്നാൽ അയാൾ നിവൃത്തി ഉണ്ടാക്കാൻ ശക്തനാകുന്നതായിരിക്കും." ഇതിനു മറുവടിക്കോ വന്ദനത്തിനോ വേണ്ടി താമസിച്ചു നില്ക്കാതെ പൈഫ്സി അയാളുടെ പുരമുറിയിലേക്കു പോയി.

ജീവികാമാർഗ്ഗത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്ന കാലത്തിൽ തന്നെ സിദ്ധനു ലഭിച്ചതിലധികം ആരാലാണ് പ്രാർത്ഥനീയമായിരിക്കാവുന്നത്? ആലോചനക്കാരോ സാഹായ്യമോ അയാൾക്കു ഇല്ലാതിരുന്നില്ല. ഗൌരവമുള്ള കാര്യങ്ങൾക്ക് ബദരീനാഥത്തിലെ യോഗിയും സാരം കുറഞ്ഞ കാര്യങ്ങൾക്ക് ബുദ്ധിമാനും ജനസ്വാധീനതയുള്ളവനും ആയ പൈഫ്സിയും ഉണ്ടായിരുന്നു. പ്രധാനമന്ത്രിയുടെ പ്രീതി പ്രാഗേവ ലബ്ദ്ധയും ചക്രവത്തിയുടേത് പ്രതിശ്രുതയും ആയിരുന്നു.

നാലാം അദ്ധ്യായം.

അക്ബർ.

പിറേറ ദിവസം പ്രാതഃകാലത്തിൽ ദുർഗ്ഗത്തിൻെറ പുരോഭാഗത്തുള്ള വിസ്തീർണ്ണയായ സമഭൂമിയിൽവച്ച് നമ്മുടെ യുവാവായ യോദ്ധാവ് രജ്പുത്തുകളുടെ പ്രധാനസുബേദാരുടെ അടുക്കൽനിന്നും തൻെറ സേനാവിഭാഗത്തിൻെറ ആധിപത്യത്തെ സ്വീകരിച്ചു. തൻെറ മേലുദ്യോഗസ്ഥൻ നിയതമായ ശിക്ഷാക്രമാനുസരണത്തെക്കുറിച്ച് നിഷ്കൃഷിച്ചു. എന്നാൽ കുല്ലുകരുടെ ശിഷ്യൻ അതിനു സുതരാം പരിചിതനും അതിൻെറ ആവശ്യകതയെ സ്വയം അറിഞ്ഞവനും ആയിരുന്നു. സിദ്ധനു സ്ഥാനചിഹ്നങ്ങളായ ധവളതൂലികാദികൾ ഈ സുബേദാരാൽ കൊടുക്കപ്പെട്ടു. ഇയാൾ പ്രകൃത്യാ നിഷ്ഠുരനായിരുന്നു എങ്കിലും വിദ്യാഭ്യാസം കൊണ്ടുള്ള പരിഷ്കാരവും മര്യാദയും സൌജന്യവും ഉള്ളവൻ ആയിരുന്നു. സിദ്ധൻ തങ്ങളുടെ നേതാക്കന്മാരേപ്പോലെ ഭാസുരങ്ങളായ കഞ്ചുകാദികളെ ധരിച്ചിരുന്ന തൻെറ ഭടന്മാരുടെ ദർശനത്താലും സന്തുഷ്ടനായി. അവർ സമർത്ഥന്മാരായ അശ്വാരോഹന്മാരും, യോദ്ധോചിതങ്ങളായ സംപ്രദായങ്ങളോടും ഓജസ്സും ധൈര്യവും സ്ഫുരിക്കുന്നതായ മുഖഭാവങ്ങളോടും കൂടിയവരും ആയിരുന്നു.

സേനാധിപൻെറ അപേക്ഷാനുസാരേണ സിദ്ധൻ തൻെറ സാദികളെക്കൊണ്ട് ചില അഭ്യാസക്രമങ്ങളെ കാണിപ്പിച്ചു. അത് അയാളുടെ അശ്വാരോഹണസാമർത്ഥ്യത്തേയും അയാളുടെ അശ്വത്തിൻെറ ശിക്ഷാവിശേഷത്തേയും പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നതിനു ഒരു അവസരമായി. ഈ പ്രയോഗങ്ങളെ കാണുന്നതിനു കുല്ലുകർ കൂടെ അവിടെ സന്നിഹിതനായിരുന്നെങ്കിൽ തൻെറ ശിഷ്യനെ അയാളുടെ മേലുദ്യോഗസ്ഥന്മാർ അഭിനന്ദിക്കുന്നതിനെ പ്രത്യക്ഷീകരിച്ച് സന്തോഷിക്കുമായിരുന്നു. സമസ്തസാദികളും സമ്മേളിച്ച് ഏതാനും ചംക്രമണങ്ങൾ നിവ്വർത്തിതങ്ങളായതിൻെറ ശേഷം ഒരു കാഹളശബ്ദം ആ ദിവസത്തെ പ്രയോഗങ്ങൾ വിരമിച്ചു എന്ന് സൂചിപ്പിക്കയും, അപയാനത്തിനു നിയോഗം കൊടുക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു. സിദ്ധൻ തൻെറ അശ്വത്തെ സന്നിഹിതനായിരുന്ന വത്സൻെറ കയ്യിൽ ഏല്പിച്ചിട്ട് തന്നോടു സമാനസ്ഥാനന്മാരായ ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാർക്കു പ്രവേശാർഹമായ ഒരു രാജഗൃഹോദ്യാനത്തിലേക്കു കാൽനടയായി തിരിച്ചു. എന്നാൽ അയാൾ അവിടെ ചെന്നു ചേരുന്നതിനു മുൻപിൽ വേഷംകൊണ്ട് ഒരു പ്രഭുഗൃഹത്തിലെ പരിചാരികയെന്ന് അനുമിക്കപ്പെടാവുന്നവളായ ഒരു യുവതി പാർശ്വപഥത്തിലൂടെ അടുത്തുവരുന്നത്

കണ്ടു. അവൾ സമീപസ്ഥയായപ്പോൾ ക്ഷണനേരം സംശയിച്ചതിൻെറ ശേഷം പറഞ്ഞു: "പ്രഭോ! കാശ്മീരത്തിൽനിന്നും എത്തിയിരിക്കുന്ന ശ്രേഷ്ഠനായ സിദ്ധൻ ഭവാൻ തന്നെ അല്ലേ?"

അയാൾ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "നീ ഊഹിച്ചത് ശരിതന്നെ. നീ എന്നെ അറിയുന്നതായി തോന്നുന്നു."

പരിചാരിക പറഞ്ഞു: "ഞാൻ സ്വയം അറികയില്ല. എന്നാൽ എന്നേ പറഞ്ഞയച്ച പ്രഭുസ്ത്രീ ഭവാനെക്കുറിച്ച് എന്നോടു വിവരിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഭവാൻ ദയാപൂർവ്വമായി അനുവദിക്കുന്ന പക്ഷം സ്വല്പനേരം ഭവാനുമായി സംഭാഷണം ചെയ്താൽ കൊള്ളാമെന്ന് തത്രഭവതിക്കു അപേക്ഷയുണ്ട്."

സിദ്ധൻ ചോദിച്ചു: "നിൻെറ സ്വാമനി ആരാണ്?"

അവൾ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "പ്രഭോ! തൽക്കാലം തത്രഭവതിയുടെ നാമധേയത്തെ ഞാൻ പറയാതിരിക്കുന്നതിനെ ക്ഷമിക്കണം. അഭ്യാഗമത്താൽ ഭവാൻ തത്രഭവതിയെ ബഹുമാനിക്കുമെങ്കിൽ തത്രഭവതി തന്നെ ഭവാൻെറ ജിജ്ഞാസയെ പൂരിപ്പിക്കും. ഭവാൻ പ്രസാദിക്കുന്നു എങ്കിൽ ഇന്നു സായാഹ്നത്തിൽ തന്നെ തത്രഭവതി ഭവാനെ പ്രതീക്ഷിക്കുന്നു. ഏകദേശം പത്തു മണിക്കു ആ ചൈത്യോപാന്തത്തിൽ വന്നാൽ മതി."

ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞ് അവൾ സൂര്യരശ്മികളാൽ പ്രകാശിക്കുന്ന സുവർണ്ണസ്തൂപികളോടും ശ്വേതശ്ലക്ഷ്ണശിലാമയങ്ങളായ ശൃംഗങ്ങളോടും കൂടി ഒരു ഉന്നതപ്രദേശത്തിൽ നില്ക്കുന്ന ഒരു രമ്യമായ ഹർമ്മ്യത്തെ അംഗുലി കൊണ്ട് നിർദ്ദേശിച്ചു.

സിദ്ധൻ ശങ്കിച്ച് എന്തുത്തരം പറയേണമെന്ന് ആലോചിച്ചു. അപ്പോൾ ഇരാവതിയുടെ വിചാരവും അബുല്ഫത്ത്സൽ ചെയ്തിട്ടുള്ള ഉപദേശത്തിൻെറ സ്മരണയും അയാളുടെ മനസ്സിൽ ഉദിച്ചു.

ആ ചേടി സപരിഹാസം ചോദിച്ചു: "എന്താണ്? ഒരു ശ്രേഷ്ഠയായ സ്ത്രീ സ്വല്പസംഭാഷണത്തിനു അപേക്ഷിക്കുമ്പോൾ ഭവാദൃശനായ ഒരു യോദ്ധാവ് ഇതികർത്തവ്യതാമൂഢനായിരിക്കുന്നത് ഉചിതമോ? ഭവാനു ഭീതിയില്ലത്രേ?"

മുഖത്തിൽ പ്രകാശിച്ച കോപസ്ഫൂർത്തിയോടു കൂടി സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "ഭീതിയോ! നിനക്കു എന്തവകാശമാണ് — ". സ്വയം ക്രോധത്തെ സംയമനം ചെയ്ത് അയാൾ പുനശ്ച പറഞ്ഞു: "എൻെറ അധൈര്യം നിനക്കു അസാധാരണമായി തോന്നുന്നുണ്ടായിരിക്കാം. എന്നാൽ അതിൻെറ കാരണങ്ങൾ നിനക്കു അറിഞ്ഞിട്ടു കാര്യമില്ല. പറഞ്ഞസമയത്ത് ആ ചൈത്യത്തിൽ എത്തിക്കൊൾക തന്നെ."

"അങ്ങനെ തന്നെ" എന്നു പറഞ്ഞ് ആ സ്ത്രീ അയാളെ അഭിവന്ദനം ചെയ്ത് വന്ന വഴിയെ തന്നെ തിരിച്ചുപോയി.

അലക്ഷിതനായി അവളെ അനുഗമിച്ച് ആരാണ് തന്നെ കാണാൻ ആവശ്യപ്പെട്ടത് എന്നുള്ള വാസ്തവത്തെ അറിയാൻ ശ്രമിച്ചാലോ എന്ന് സിദ്ധൻ ക്ഷണനേരം ആലോചിച്ചു. എന്നാൽ അവൾ വേണ്ട കരുതലോടു കൂടിത്തന്നെ ഇരിക്കുമെന്ന് സ്വല്പനേരത്തെ ആലോചന കൊണ്ട് അയാൾക്കു ബോധപ്പെട്ടു. ഈ കഴിഞ്ഞ സംഗതിയെക്കൊണ്ടും തന്നെക്കുറിച്ചും അതൃപ്തനായിട്ട് അയാൾ നടന്ന് അചിരേണ ഉദ്യാനത്തിൽ എത്തി.

അത് വിഭൂതിമത്തും വിശാലവും ആയിരുന്നു എങ്കിലും നയനങ്ങൾക്ക് തൃപ്തിയെക്കാൾ അധികം ആയാസത്തെ ആണ് ജനിപ്പിച്ചിരുന്നത്. ശ്ലക്ഷ്ണകളായ ശിലകളാൽ ആസ്തൃതങ്ങളായും ഏകരൂപങ്ങളായും ഋജുക്കളായും ഉള്ള പന്ഥാക്കൾ വൃക്ഷച്ഛായാവൃതങ്ങളായിരുന്നു. വിവിധാകാരങ്ങളായ ജലപ്രസ്രവണങ്ങൾ മദ്ധ്യത്തിൽനിന്നും ഉദ്ഗമിച്ചുംകൊണ്ടിരിക്കുന്നവയും, ശ്വേതോപല കല്പിതങ്ങളായ പര്യന്തങ്ങളോടു കൂടിയവയും ആയ ദീർഘികകളും ഉണ്ടായിരുന്നു. എല്ലായിടത്തും തരുനികുരുംബങ്ങളുടെ നിബിരീസയും, ശീതളയും, സഞ്ചരിക്കുന്നവർക്കു വിശ്രമപ്രദയും ആയ ച്ഛായ വ്യാപിച്ചിരുന്നു. സിദ്ധൻ യാതൊരുത്തരേയും സന്ദർശിക്കാതെ കുറഞ്ഞൊരുനേരം സഞ്ചരിച്ചതിന്റെ ശേഷം മദ്ധ്യവയസ്കനും ബലിഷ്ഠശരീരനും ആയ ഒരാൾ മേൽപറഞ്ഞ വൃക്ഷങ്ങളിൽ ഒന്നിന്റെ ച്ഛായയിൽ ഇരിക്കുന്നത് കണ്ടു. ആ മനുഷ്യന്റെ കാഴ്ചയിൽ, കാരണം അനിർവാച്യമായിരുന്നു എങ്കിലും, സിദ്ധന്റെ മനസ്സിനെ ഝടിതി ഉന്മുഖീകരിക്കുന്നതായി എന്തോ ഒരു വിശേഷം ഉണ്ടായിരുന്നു. ഈ അപരിചിതപുരുഷൻ അയാൾ കണ്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്ന മറ്റുള്ള രാജസ്ഥാനപുരുഷന്മാരിൽനിന്ന് വാക്കുകളാൽ അനിർദ്ദേശ്യമായ ഏതോ ഒരു വിശേഷംകൊണ്ട് വ്യാവർത്തിതനായിരുന്നു. അയാളുടെ മുണ്ഡിതശ്മശ്രുവും, സൌന്ദര്യമോ അസൌന്ദര്യമോ ഉള്ളതായി പറയാൻ പാടില്ലാത്തതും ആയ മുഖത്തിന്റെ ഭാവം ശാന്തതയേയും നിഷ്കപടതയേയും വ്യഞ്ജിപ്പിച്ചു. അയാളുടെ വേഷം വിശേഷവിധി ഇല്ലാത്തതെങ്കിലും മഹാർഹമായിരുന്നു. അയാൾക്കു വിശേഷവേല ചെയ്തിട്ടുള്ള ഖഡ്ഗമുഷ്ടി ഒഴികെ ഉഷ്ണീഷത്തിൽ ഭാസമാനമായിരുന്ന അസാമാന്യപരിമാണമുള്ള ഒരു വജ്രരത്നം മാത്രമേ അലങ്കാരമായി ഉണ്ടായിരുന്നൊള്ളു. എന്നാൽ അലങ്കാരങ്ങളാലാകട്ടെ ആകൃതിസൌന്ദര്യത്താലാകട്ടെ ജനിപ്പിക്കാൻ അശക്യവും, യോഗിയായ ഗുരുപാദരിൽ സിദ്ധൻ നിർദ്ധാരണം ചെയ്തിട്ടുണ്ടായിരുന്നതും ആയ ഒരു അസാധാരണവൈശിഷ്ട്യം ആ പുരുഷനിൽ സ്പഷ്ടതരമായി സ്ഫുരിക്കയും ആജ്ഞാശക്തിയുടെ അനുമാപകമായിരിക്കയും ചെയ്തു. എന്നിട്ടും ആ അജ്ഞാതപുരുഷനെ അങ്ക

രുടെ രാജധാനിയിൽ സന്നിഹിതനായിരുന്ന വല്ല രാജാവിനോടും കൂടിയുള്ള ഒരു പ്രഭുവോ, ഒരു മഹാനായ യോദ്ധാവോ എന്നു മാത്രമല്ലാതെ സിദ്ധൻ തദധികമായി ഒന്നും സംശയിച്ചില്ല. അയാൾ തൂഷ്ണീകനായി അഭിവന്ദനം ചെയ്തു് കടന്നു പോകാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ ആ അപരിചിതപുരുഷൻ അയാളെ നാമഗ്രാഹം സംബോധനം ചെയ്തു് ആസനത്തിൽനിന്നും ഉത്ഥാനം ചെയ്യാതേയും മററു പ്രസ്താവന ഒന്നും കൂടാതേയും അയാൾ തന്റെ രജ്പുത്തുകളുമായി പരിചയിച്ചോ എന്നു ചോദിച്ചു. താൻ ആരെന്ന് എല്ലാവരും അറിയുന്നതിനെക്കുറിച്ച് കുറഞ്ഞൊന്നു വിസ്മിതനായിട്ട് സിദ്ധൻ അഭ്യുപഗമിച്ച് ഉത്തരം പറഞ്ഞതിന്റെ ശേഷം മറേറ ആൾ വിശദീകരണാൎത്ഥം പിന്നയും പറഞ്ഞു തുടങ്ങി.

"നിങ്ങളുടെ ഉഷ്ണീഷത്തിലുള്ള ഹംസതൂലചിഹ്നത്താൽ ഞാൻ നിങ്ങളുടെ സ്ഥാനത്തെ അറിഞ്ഞു. നിങ്ങളുടെ സജാതീയസേനാദ്ധ്യക്ഷന്മാരെ എല്ലാവരേയും വ്യക്തിതഃ അറികയും, നിങ്ങൾ നൂതനമായി ഉദ്യോഗത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നതിനു വന്നുചേരുമെന്നു ഗ്രഹിക്കയും ചെയ്തിരുന്നതിനാൽ നിങ്ങൾ ആരെന്ന് ഊഹിക്കുന്നതിൽ എനിക്ക് പ്രയാസമുണ്ടായില്ല. ഈ ഉദ്യോഗം നിങ്ങൾക്ക് അഭിരുചിതമായിരിക്കുന്നോ? മത്സമീപത്തിൽ ഉപവേശിക്കണം."

സിദ്ധൻ, അധികവും ശാസനാരൂപയായി തോന്നപ്പെട്ട അപേക്ഷയെ സ്വീകരിച്ച് ആ അപരിചിതപുരുഷൻ തന്നെ കീഴിലുള്ള ഒരാളായി ഭാവിച്ചതിനെ ശ്രദ്ധിക്കാതെ പറഞ്ഞു: "എനിക്കു നൽകപ്പെട്ട ഈ ഉത്കൃഷ്ടാധികാരത്തെ ഞാൻ പൂൎണ്ണമായി ബഹുമാനിച്ചില്ലെങ്കിൽ എന്റെ ഉപകൎത്താവിനേയും ചക്രവൎത്തിയേയും കുറിച്ച് ഞാൻ ഏററവും കൃതഘ്നനായിരിക്കുമല്ലോ."

മറേറ ആൾ പിന്നയും പറഞ്ഞു: "ചക്രവൎത്തിയോ! ആകട്ടേ, കൊള്ളാം. എന്നാൽ അയാളെ സേവിക്കാനോ അതോ അയാളുടെ രാജധാനിയിൽ നിങ്ങളുടെ അധികാരത്തിനുള്ള സ്ഥാനമാനങ്ങളെ അനുഭവിക്കാൻ മാത്രമോ നിങ്ങൾ വന്നിരിക്കുന്നത് എന്ന് എന്നോടു പറയണം."

നിഷ്കപടമായി സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ശ്രേഷ്ഠനായ പ്രഭോ! ഇത് ഞാൻ തന്നെ വിചാരിച്ചിട്ടില്ലാത്തതും ഗഹനവും ആയ ഒരു പ്രശ്നമാണ്. എങ്കിലും അനായാസേന എനിക്ക് ഉത്തരം പറയാം. മാനവും കൃത്യവും അനുവദിക്കുന്നെടത്തോളം ചക്രവൎത്തിയെ വിശ്വാസപൂൎവ്വം സേവിക്കണമെന്നാണ് സൎവ്വോപരി ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നത്. എന്റെ സ്വതന്ത്രേച്ഛാപ്രകാരം അദ്ദേഹത്തിന്റെ സേവകഭാവത്തെ ഞാൻ അംഗീകരിച്ചതു തന്നെ ഇതിനു സാക്ഷീഭവിക്കുന്നു.

ആ അപരിചിതൻ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെ ഉത്തരം വിവേകപൂൎവ്വമായിരിക്കുന്നു. എന്നാലിപ്പോഴ്, മാനവും കൃത്യവും എന്നതുകൊണ്ട് നിങ്ങഴ് എന്തുവിചാരിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നാണ് ആശങ്ക. അവ വ്യാഖ്യാനിക്കാൻ പ്രയാസമുള്ള വാക്കുകളാണ്."

സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ചിലൎക്ക് അങ്ങനെ ആയിരിക്കാം; എന്നാൽ എനിക്ക് അങ്ങനെ തോന്നുന്നില്ല. ഞാൻ അവയുടെ ബലവത്തരമായ അൎത്ഥത്തിലാണ് അവയെ സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നത്. അക്ബർ തന്നെ ആജ്ഞാപിക്കുന്നതായാലും, അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രീതിയാൽ എനിക്കു ലഭ്യങ്ങളായ എല്ലാ സ്ഥാനമാനങ്ങളേയും ഉപേക്ഷിക്കുയല്ലാതെ, സ്വദേശത്തിനു പ്രതികൂലമായി എന്തെങ്കിലും പ്രവൎത്തിക്കുന്നതിനു മാനവും കൃത്യവും എന്നെ അനുവദിക്കുന്നതല്ല."

മറേറ ആൾ അഭിനന്ദിച്ച് ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അങ്ങനെ തന്നെ ആണ് വേണ്ടത്. എന്നാൽ നിങ്ങഴ്ക്കും നിങ്ങളുടെ സ്വദേശീയന്മാൎക്കും പ്രതികൂലമായി ചക്രവൎത്തി എന്തെങ്കിലും നിങ്ങളോട് ആവശ്യപ്പെട്ടുമെന്നു ഊഹിക്കാനുള്ള സംഗതികൾ എന്താണ്?"

പിതൃവ്യനോടു കൂടി ഉണ്ടായ സംഭാഷണം തന്റെ മനസ്സിൽ സ്മരിച്ചതിനാൽ സിദ്ധൻ ക്ഷണനേരം സംശയിച്ചു. എന്നാൽ ഝടിതി സംശയത്തിൽനിന്നും നിവൎത്തിച്ച് ആ അപരിചിതന്റെ നിൎവ്യാജമായ മുഖഭാവത്തെ നോക്കീട്ട് മറെറാരു അവതാരികയും കൂടാതെ സിദ്ധൻ ചോദിച്ചു: "അക്ബർ ഉത്കൎഷേച്ഛു അല്ലയോ?"

സിദ്ധനെ തത്സമീപത്തിൽനിന്നും അനൈച്ഛികമായി സാശങ്കം സങ്കോചിപ്പിച്ചതായ ഒരു വീക്ഷണത്തോടും സ്വരത്തോടും കൂടി ആ അപരിചിതൻ ഉദീരണം ചെയ്തു: "യുവാവേ! നിങ്ങഴ് ഇതുവരെയും വിവേകപൂൎവ്വങ്ങളായ വചനങ്ങളെക്കൊണ്ട് തൃപ്തിപ്പെട്ടിരുന്നു; എന്നാൽ അക്ബറുടെ രാജധാനിയിൽ വച്ചു തന്നെ അത്യന്തം അപരിചിതനായ ഒരു ആളോട് ഇങ്ങനെ അഭിപ്രായപ്രകടനം ചെയ്യുന്നത് കുറെ അവിവേകം എന്നാണ് എനിക്കു തോന്നുന്നത്."

അവ്യാകുലനായിട്ട് സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അങ്ങനെ തോന്നാം. നിങ്ങളെ എനിക്കു പരിചയമില്ല എന്നുള്ളത് വാസ്തവം തന്നെ. എന്നാൽ നിങ്ങളുടെ നാമധേയത്തെയാകട്ടെ സ്ഥാനത്തെയാകട്ടെ അറിയുന്നതിൽ ഞാൻ ഉദാസീനനാണ്. നിങ്ങളെ ചാക്ഷുഷമായും ശ്രാവണമായും പ്രത്യക്ഷീകരിച്ചിരിക്കുന്ന എനിക്കു, വിശ്വാസപൂൎവ്വം നിങ്ങളോട് നിഷ്കപടമായി സംസാരിച്ചു എന്നെപ്പോലെ ലൌകികവ്യവഹാരങ്ങളിൽ അപകപബുദ്ധിയായ ഒരു യുവാവിനെ നിങ്ങഴ് വഞ്ചിക്കുയോ ദ്രോഹിക്കുയോ ചെയ്യുമെന്നുള്ളത് അസംഭാവ്യമാണെന്നു തോന്നുന്നു."

ഈ അകൈതവകളായ വാക്കുകൾ ആ അപരിചിതൻെറ മുഖഭാവത്തിൽ ഒരു സന്തുഷ്ടിദൃഷ്ടിയെ ജനിപ്പിച്ചു. അത് ആത്മപ്രശംസാജന്യമായ വൃഥാഭിമാനത്താൽ ഉണ്ടായതല്ല; പരന്തു, ശ്രേഷ്ഠതരമായും നിർമ്മലതരമായും ഉള്ള ഒരു ചരിതാൎത്ഥതാനുഭാവത്താൽ ഉണ്ടായതായിരുന്നു. മുഖസ്തുതി അയാൾക്കു അജ്ഞാതയും അതിനു അയാൾ കേവലം അനധീനനും ആയിരുന്നില്ല. എന്നാൽ സിദ്ധൻെറ ഈ വാക്കുകൾ നിൎവ്യളീകകളും, ആ പുരുഷൻ ആരെന്നുള്ള അറിവോടു കൂടാതെ സകലത്തിലും ഉപരിയായി അയാൾ അഭിമാനിച്ചിരുന്ന ഗുണത്തെ സ്തുതിച്ച് പറയപ്പെട്ടവയും ആയിരുന്നു.

സിദ്ധൻെറ സ്കന്ധത്തിൽ ഹസ്തത്തെ അൎപ്പണം ചെയ്ത് മൃദുലസ്വരമായി അയാൾ പറഞ്ഞു: “നിങ്ങൾ പറഞ്ഞത് ശരിയാണ്. നിങ്ങൾ എന്നെ അറിയുന്നില്ലെങ്കിലും എന്നെ വിശ്വസിക്കുന്നു എന്നു പറയുന്നു. എന്നെ നല്ലവണ്ണം അറിയാൻ അവസരം വരുമ്പോഴും ഇതുപോലെ ഇരിക്കണം. എന്നാലിപ്പോൾ അക്ബറെക്കുറിച്ചാകട്ടെ, അയാൾ ഉത്കൃഷ്ടേച്ഛുവാണ്. അത് നിങ്ങൾ പറഞ്ഞത് ശരിതന്നെ. അയാളെ ഞാൻ അറിയും. എല്ലാം എൻെറ ഇച്ഛപോലെ തന്നെ നന്നായിരിക്കുന്നില്ല. അയാൾ ഉത്കൃഷ്ടേച്ഛുവാണെന്നു ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നു. എന്നാൽ എന്തുവിധത്തിലാണ്? ഇപ്പോൾ തന്നെ വിസ്തീൎണ്ണമായിരിക്കുന്ന അയാളുടെ മഹാരാജ്യത്തോട് ഇനിയും അധികം ദേശങ്ങളേയും ജനങ്ങളേയും ചേൎക്കുന്നതിനു മാത്രമേ അയാൾക്കു ആഗ്രഹമൊള്ളു എന്ന് നിങ്ങൾ വാസ്തവമായി വിശ്വസിക്കുന്നോ? ഇപ്പോൾ ഉള്ളതുകൊണ്ട് അയാൾ തൃപ്തനായിരിക്കരുതോ? ആഗ്രാ, ഡെല്ഹി ഈ രണ്ടു ചെറിയ രാജ്യങ്ങൾ മാത്രമേ അയാൾക്കു പൈതൃകമായി ലഭിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നൊള്ളു. അയാളുടെ പിതാവും നിൎഭാഗ്യനും വളരെ കഷ്ടപ്പെട്ടവനും ആയ ഹുമയൂൺ ഇതു കൂടാതെ ഒന്നും അയാൾക്ക് സംപാദിച്ചിരുന്നില്ല. ഇപ്പോഴാകട്ടേ അയാളുടെ രാജ്യം പെഷ്വായുടെ സീമകൾ തുടങ്ങി ബംഗാളത്തിൻെറ പരമാവധിവരയ്ക്കും ദഖാൻ, ഗോൾക്കണ്ഡാ ഈ ദേശങ്ങളിലേക്കും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നു. പിന്നെ എന്തിനാണ് അയാൾ പുത്തനായി രാജ്യങ്ങളെ, വിശിഷ്യ അത്യന്തദവിഷ്ഠമായ നിങ്ങളുടെ കാശ്മീരത്തെ, ജയിക്കാൻ ഉദ്യമിക്കുമെന്ന് നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നത്? അതിലേക്കു ആവശ്യകങ്ങളായ നാനാവിധശ്രമങ്ങൾക്കു പൎയ്യാപ്തമായ പ്രതിഫലം അയാൾക്കു ലഭിക്കുന്നതല്ലല്ലോ. എങ്കിലും തൻെറ പ്രജകളുടെ സമാധാനത്തിനും ക്ഷേമാഭിവൃദ്ധിക്കും വിരോധികളായി തീരുമെന്നു തോന്നുന്ന സമീപരാജ്യങ്ങളുടെ സ്വാതന്ത്ര്യത്തെ സമ്മതിക്കാതെ ഇരിക്കുന്നത് ഒരു രാജാവിനു ആവശ്യകമായി വന്നേക്കാം. അപ്രകാരമുള്ള സംഗതിയിൽ, അയാൾ യുദ്ധം

കൂടാതെ ഇരിക്കണമെന്നു എത്രയും ആഗ്രഹമുള്ളവനും തന്റെ ചുററുമുള്ള രാജ്യവാസികളുടെ ക്ഷേമത്തേയും സ്വാതന്ത്ര്യത്തേയും സ്വപ്രജാനിവിശേഷമായി ഇച്ഛിക്കുന്നവനും ആയിരുന്നാലും, അയാൾക്ക ഉദാസീനനായിരിക്കാൻ പാടില്ല. എങ്കിലും ഇതൊന്നും തൈമൂറിന്റേയും ബേബറുടേയും വംശജനെ ഉത്കൃഷ്ടേച്ഛുവായിരിക്കുന്നതിൽനിന്ന് പ്രതിബന്ധിക്കുന്നില്ല. താരുണ്യാൽ പ്രഭൃതി അയാൾ ആഗ്രഹിക്കുന്നത് ഒരു പ്രബലമായ മഹാരാജ്യത്തെ സ്ഥാപിക്കുന്നതിനു മാത്രമല്ല, സർവ്വോപരി സകലനിയന്താവ് തന്നെ ഭരമേല്പിച്ചിരിക്കുന്ന ജനങ്ങൾക്ക സുഖാഭിവൃദ്ധി, ഐശ്വര്യം, പരിഷ്കാരം ഇവയെ ദൃഢീകരിക്കുന്നതിനും ആണ്. അവരുടെ സ്ഥിതിയെ പരിഷ്കരിക്കുന്നതിനും, ഭിന്നജാതിക്കാരുടെ മത്സരങ്ങളേയും വിരോധങ്ങളേയും ശമിപ്പിക്കുന്നതിനും, മതഭേദജന്യങ്ങളായ വിവാദങ്ങളെ ഇല്ലാതെ ആക്കുന്നതിനും, പ്രബലന്മാരും സ്വാർത്ഥപരന്മാരും ജനപീഡകന്മാരും ആയ പ്രഭുക്കളെ നിയന്ത്രിക്കുന്നതിനും, ബംഗാളത്തുള്ള വ്യവസായോദ്യതങ്ങളായ ജനവർഗ്ഗങ്ങൾക്ക ഉപകാരം ചെയ്യുന്നതിനും, എല്ലായിടത്തും ഐശ്വര്യത്തെ വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നതിനും, കലാശാസ്ത്രങ്ങൾക്ക പ്രചാരം വരുത്തുന്നതിനും, പലക്കും വാസനയുള്ളതായി കാണുന്ന ജ്ഞാനാഭിവൃദ്ധിയിലേക്ക് തന്റെ പ്രജകളെ ഉയർത്തുന്നതിനും അയാൾ ശ്രമിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഇത് ഒരു മനുഷ്യനു സാധിക്കാവുന്നതിൽ വളരെ അധികമാണെന്നു നിങ്ങൾ പറയുമെങ്കിൽ വിസ്രബ്ധമായി പറഞ്ഞുകൊൾക. ഞാൻ അതിനെക്കുറിച്ച് വാദിക്കയില്ല. എന്നാൽ അപ്രാപ്യമായിരുന്നാലും ഒരു പരമോദ്ദേശ്യത്തെ സാധിക്കാൻ ശ്രമിക്കുന്നത് ആക്ഷേപയോഗ്യമല്ല. വാസ്തവത്തിൽ അക്കുരുടെ പരമോദ്ദേശ്യം ഒരിക്കലും സാധ്യമാവുന്നതുമല്ല. ഈ ഉദ്ദേശ്യസിദ്ധിക്ക എത്രകാലമായി അയാൾ ചിന്തിക്കയും അധ്വാനിക്കയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു! കഷ്ടം! എന്നിട്ടും തല്ലാഭം എത്ര ദവീയസ്സായിരിക്കുന്നു!"

ഭയഭക്തിഭരിതനായി സിദ്ധൻ ശ്രദ്ധാപൂർവം ആകർണ്ണനം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കെ ആ അപരിചിതൻ തന്റെ പ്രസംഗപ്രമേയത്താൽ അപഹൃതൻ എന്നപോലെ ഹസ്തത്തെ മേല്പെട്ടേക്ക ഉയർത്തിക്കൊണ്ട് ആസനത്തിൽനിന്നും ഉത്ഥാനം ചെയ്യുന്ന ഭാവത്തിൽ ഇരുന്നു. എന്നാൽ പ്രസംഗാവസാനത്തിൽ അയാൾ ബുദ്ധിക്ഷയത്തോടുകൂടി ആസനത്തിൽ ചാരിക്കിടന്നുംകൊണ്ട് ഉത്സാഹിയും ശ്രേഷ്ഠവും ആയ ഒരു ഹൃദയത്തെ അന്തർഭവിപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന വക്ഷസ്സിലേക്ക ശിരസ്സിനെ ആനമിപ്പിച്ചു. ക്ഷണനേരത്തേക്ക സിദ്ധനു, സാക്ഷാൽ ചക്രവർത്തിയെത്തന്നെ പുരോഭാഗത്തിൽ കാണുന്നു എന്നു വിചാരിച്ച്, അഭ്യുത്ഥാനം ചെയ്യണമെന്നു തോന്നി. എന്നാൽ അത്ര മഹാനായ ഒരു പുരുഷൻ യുവാവും

അപരിചിതനും ആയ ഒരുത്തനെ ഇത്രമാത്രം വിശ്വസിക്കുന്നത് സംഭാവ്യമാണോ എന്നു സംശയിച്ച് സിദ്ധൻ താൻ ആരോടാണ് സംസാരിക്കുന്നത് എന്നറിയാൻ വേണ്ടി ഓരോന്നു ചോദിക്കാൻ ഭാവിച്ചപ്പോഴേക്ക് സമീപിച്ചുവരുന്നതായ പാദശബ്ദം അവരുടെ സംഭാഷണത്തിനു വിഘാതകമായി തീൎന്നു. ഉടൻതന്നെ കിളരം കുറഞ്ഞതും, വളവുള്ളതും, ഗൌരവമുള്ള വിധത്തിൽ വസ്ത്രധാരണം ചെയ്തിട്ടുള്ളതും, ആ രാജധാനിയിൽ അസാധാരണമായ കറുത്തനിബിഡശ്മശ്രുവുള്ള മുഖത്തോടു കൂടിയതും ആയ ഒരു ദേഹം പ്രത്യക്ഷീഭവിച്ചു.

"അബ്ദുല്കാദർ" എന്ന് സിദ്ധനോടായിട്ടല്ലാതെ അധികവും തന്നോടായിട്ട് ആ അപരിചിതൻ പറഞ്ഞു. അപ്പോൾ അയാളുടെ മുഖത്തിൽ ഒരു വൈരസ്യസൂചകമായ ഭാവവും ഝടിതി സ്ഫുരിച്ചു. എങ്കിലും അയാൾ ആ പുത്തനായി വന്ന ആളിനെ ഉപചാരപൂൎവ്വം അഭിനന്ദിക്കയും താൻ ആരെന്നുള്ളത് അജ്ഞാതമായിരിക്കണമെന്ന് സങ്കേതപൂൎവ്വം സൂചിപ്പിക്കയും ചെയ്തു.

ഒരു വശത്തേക്കു മാറി നിന്നിരുന്ന സിദ്ധനെ സാവജ്ഞമായ വീക്ഷണത്തോടെ ആപാദമസ്തകം നോക്കീട്ട് ഒന്നും മിണ്ടാതെ അബ്ദുല്കാദർ അയാളുടെ നേരേ പൃഷ്ഠം തിരിഞ്ഞ് നിന്നു. ഇപ്രകാരമുള്ള ഭാവനയാൽ നമ്മുടെ ക്ഷത്രിയവംശജനായ പ്രൗഢ കോപാരുണിതകപോലനായതിനെക്കുറിച്ച് ആശ്ചൎയ്യപ്പെടാനില്ല. എന്നാൽ അബ്ദുല്കാദർ കാണിച്ച അവഹേളനയുടെ കാരണത്തെ ചോദിക്കാൻ സിദ്ധൻ ഭാവിച്ചപ്പോഴേക്ക് ആ അപരിചിതൻ അയാളെ നിരോധിച്ച് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "ശ്രേഷ്ഠനായ സിദ്ധാ! എൻെറ ഈ സ്നേഹിതൻെറ അനാദരം നിങ്ങൾക്ക് കോപോദ്ദീപകമായി ഭവിക്കരുത്. അത് പ്രത്യേകം നിങ്ങളെ ഉദ്ദേശിച്ചുള്ളതല്ല എന്ന് എനിക്കു നിശ്ചയം ഉണ്ട്. എന്നാൽ ഹിന്ദുക്കളായ നിങ്ങൾ ഇയാളുടെ മതവിരോധികളാണെന്നു ഇയാൾ വിചാരിക്കുന്നതുകൊണ്ട് നിങ്ങളുടെ ദൎശനം ഇയാൾക്കു അസഹ്യമാണ്. അങ്ങനെ അല്ലയോ?" എന്ന് അബ്ദുല്കാദരെ നോക്കി അയാൾ ചോദിച്ചു.

"നിങ്ങൾ പറഞ്ഞത് ശരിയാണ്" എന്ന് അബ്ദുല്കാദർ ഉത്തരം പറഞ്ഞിട്ട് സിദ്ധനെ നോക്കി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "യുവാവേ! നിങ്ങളോടു പ്രത്യേകമായി എനിക്കു യാതൊരു വൈരവും ഇല്ല. ഞാൻ നിങ്ങളെ അറികയില്ല. എന്നാൽ ഹിന്ദുക്കളായ നിങ്ങളെ സൎവ്വാത്മനാ എതിൎത്തു പൊരുതുന്നത് എൻെറ ധൎമ്മ്യമായ കൃത്യമാണ്. അതിനാൽ ഞാൻ നിങ്ങളെ എതിൎക്കയും അശാമ്യമായ ദ്വേഷത്തോടെ നിങ്ങളെ ദ്വേഷിക്കയും ചെയ്യുന്നു. എന്നാൽ മനുഷ്യരായി നിങ്ങളിൽ ഞാൻ ആദരിക്കയും ബഹുമാനിക്കയും ചെയ്യുന്നവർ പലരും ഉണ്ട്. നിങ്ങൾ ഞങ്ങളുടെ

മതത്തെ ദൂഷിക്കുന്നു എന്നു മാത്രമല്ല, ചക്രവത്തിയേ കൂടിയും തയ്യാരാള്ളേഖ നാക്കി തീക്കുന്നു. നിങ്ങൾ അല്ലാവിനെ നിരാകരിക്കുയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ തത്വദശിയെ പരിഹസിക്കുയും ഏകമായ വാസ്തവദൈവത്തിന്റെ സ്ഥാനത്ത് നിങ്ങളുടെ അയഥാത്ഥദേവന്മാരെ സ്ഥാപിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി സത്യമതവിശ്വാസികളായ ഞങ്ങളെ നിഷ്കാസനം ചെയ്ത് എല്ലാ ഉദ്യോഗങ്ങളേയും അധികാരങ്ങളേയും തങ്ങൾക്കു ആയത്തങ്ങളാക്കുന്നതിനു ഉദ്യമിക്കുയും ചെയ്യുന്നു. ഈ സംഗതിയാൽ മാത്രം ഞാൻ നിങ്ങളേയും നിങ്ങളെ സംബന്ധിച്ചുള്ളവയേയും ദ്വേഷിക്കുന്നു. മരണപൎയ്യന്തം നിങ്ങളേയും നിങ്ങളെ സംബന്ധിച്ചുള്ളവയേയും എതിക്കുയും ചെയ്യും. നിങ്ങൾ നാസ്തികന്മാരോ അഥവാ ബിംബാരാധകന്മാരോ ആകുന്നു. രണ്ടായാലും നിങ്ങൾ ജനങ്ങളെ അപഥത്തിൽ നയിക്കുയും രാജാവിനെ വ്യാമോഹിപ്പിക്കുയും ചെയ്യുന്നു. കിംബഹുനാ, നിങ്ങൾ മററാരുമല്ല, കേവലം അവിശ്വാസികളായ ശ്വാ—"

അബ്ദുല് കാദരുടെ മുഖത്തിൽനിന്നും അദ്ധോൽഗതമായ പദത്തെ ആ അപരിചിതന്റെ നിഷ്ഠുരമായും തീക്ഷ്ണമായും ഉള്ള ഒരു ദൃഷ്ടിപാതം മദ്ധ്യേ നിരോധിച്ചു. അത് ഉച്ചരിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു എങ്കിൽ സിദ്ധൻ എത്ര തന്നെ ശ്രമിച്ചാലും തന്റെ കോപത്തെ നിയന്ത്രിക്കുന്നതിനു ശക്തനാകയില്ലായിരുന്നു.

അബ്ദുല് കാദർ തുടന്ന് പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ അവിശ്വാസികളാണ്. അതും തത്വദശിയുടെ മതാനുസാരികൾ വേണ്ടുവോളം വൈരസ്യജനകമാണ്. എന്നാൽ ഇവിടെ എന്തെങ്കിലും പറയുന്നതിനു അവകാശമോ യാതൊരു പ്രാധാന്യമോ ഇല്ലാത്തവനായ ഞാൻ നിങ്ങളുടെ ജാതിയിൽ ചേന്നവനല്ലെന്നുള്ളതുകൊണ്ട് നിങ്ങൾക്കു എന്താണ്? തനിക്ക് എന്ത് ഇഷ്ടതമമോ അതിനെ ചെയ്വാൻ കഴിയുന്നവനും ചെയ്യുന്നവനും ആയ ചക്രവത്തിയുടെ പ്രീതി നിങ്ങൾക്ക് സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നു. പരമാത്ഥമായ മതത്തിന്റെ നിരാകരണം നിമിത്തം സത്യമതവിശ്വാസികളാൽ ചുമത്തപ്പെട്ട ദോഷത്തിൽനിന്നും നിങ്ങളെ അദ്ദേഹം മോചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം നിങ്ങളെ എല്ലാ പ്രവൃത്തികൾക്കും വിളിക്കുയും നിങ്ങളെ സൈന്യങ്ങളുടെ ആധിപത്യത്തിൽ സ്ഥാപിക്കുയും നിങ്ങളിൽനിന്നും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആലോചനക്കാരേയും ഇഷ്ടന്മാരേയും തിരഞ്ഞെടുക്കുയും ചെയ്യുന്നു. ഇതിലധികം എന്താണ് നിങ്ങൾക്കു വേണ്ടത്? എന്നാൽ എനിക്കും എന്റെ സജാതീയന്മാക്കും ഞങ്ങളുടെ ന്യായ്യമായ അമഷം ഇരുന്നുകൊള്ളട്ടെ എന്നു വച്ചേക്കതന്നെ. ഞങ്ങൾ നിങ്ങൾക്കു ഹാനി ചെയ്യുന്നതിനു [illegible]ന്മാരല്ല. എന്നാൽ നിങ്ങളെ ശാസിക്കുന്നതിനായി അല്ലാ തന്നെ കൊടുത്ത[illegible]ക്കുന്ന ദണ്ഡത്തേയും ഖഡ്ഗത്തേയും

തദ്വിഷയമായി ഉപയോഗിക്കാതെ നിങ്ങളെ പ്രീതിക്കു പാത്രീഭവിപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന ആളിൻെറയും നിങ്ങളുടെയും മൂദ്ധാക്കളിൽ ഒരു ദിവസം ഈശ്വരൻെറ കോപാശനി പതിക്കുന്നതായിരിക്കും."

ഈ സംരംഭാവിഷ്കാരത്തിൻെറ ശേഷം ആ അപരിചിതൻ ഔദാസീന്യത്തോടു കൂടി പറഞ്ഞു: "ഈ വിധമായ നമ്മുടെ സംഭാഷണം പ്രയോജനമുള്ളതോ സന്തോഷകരമോ ആണെന്നു എനിക്കു തോന്നുന്നില്ല. സ്നേഹിതനായ സിദ്ധാ! അബ്ദുല്കാദരോടു ഉത്തരമായി നിങ്ങൾക്കു പറയാൻ വളരെ ഉണ്ടായിരിക്കും എന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല. ഞാൻ തന്നെയും ഇയാളുടെ അഭിപ്രായത്തിനോടു തീരേ യോജിക്കുന്നില്ല. എന്നാലിപ്പോൾ ഇങ്ങനെ നിഷ്ഫലമായ വാദത്തിനായിട്ടല്ല, ഏതോ ഒരു ഗൌരവമുള്ള കാൎയ്യത്തെക്കുറിച്ച് സംസാരിക്കുന്നതിനായിട്ടാണ് ഇയാൾ എന്നെ അന്വേഷിച്ചുവന്നത് എന്നു ഞാൻ ഊഹിക്കുന്നു. ഞാൻ അതിനെ സന്തോഷത്തോടെ കേൾക്കാം. അതിനാൽ അചിരേണ ഇനിയും നമ്മൾക്ക് സമാഗമം ഉണ്ടാകുമെന്നുള്ള വിശ്വാസത്തോടു കൂടി ഞാൻ നിങ്ങളോടു തല്ക്കാലം യാത്ര പറഞ്ഞുകൊള്ളുന്നു."

സിദ്ധാൻ ബഹുമാനപുരസ്സരമായ അഭിവന്ദനത്തോടു കൂടി യാത്ര പറഞ്ഞു പോയശേഷം അയാൾ പറഞ്ഞു: "അബ്ദുല്കാദരേ! തനിക്കു എന്നോടു എന്താണ് പറയാനുള്ളത്?"

സിദ്ധൻ സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ആ അപരിചിതൻ സാക്ഷാൽ അക്ബർ തന്നെ ആയിരുന്നു. അതിനാൽ അബ്ദുല്കാദർ അദ്ദേഹത്തിനോടു ഇപ്രകാരം ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "സ്വാമിൻ! തിരുമനസ്സിലെ ഒരു പ്രജയായും ഒരു സ്നേഹിതനായും ഞാൻ ചെയ്യേണ്ടതായ ഒരു കൃത്യം, അധികം ഗൌരവമുള്ളതല്ലെങ്കിലും, അവിടുത്തെ അന്വേഷിക്കാൻ എന്നെ പ്രേരിപ്പിക്കുന്നു."

അക്ബർ മദ്ധ്യേ തടഞ്ഞ് പറഞ്ഞു: "അത് എനിക്കറിയാം. താൻ സ്വാൎത്ഥപരനല്ല. തനിക്കു രക്ഷയേയോ പ്രീതിചിഹ്നങ്ങളെയോ കുറിച്ച് ശ്രദ്ധയില്ല. എങ്കിലും തനിക്കു അതുണ്ടായിരുന്നാൽ കൊള്ളാമെന്നു ഞാൻ ഇച്ഛിക്കുന്നു. എന്തെന്നാൽ അങ്ങനെ ആയാൽ പക്ഷേ തന്നെ തൃപ്തിപ്പെടുത്താൻ എനിക്കു കഴിയുമായിരിക്കും. ഇപ്പോൾ അത് എനിക്കു അശക്യമായിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ മതവിഷയങ്ങളെക്കുറിച്ചാണ് താൻ എന്നോടു സംസാരിക്കാൻ ഇച്ഛിക്കുന്നത് എന്ന് ഞാൻ സംശയിക്കുന്നു. ഇപ്പോൾ താൻ ഉപയോഗിച്ച അധിക്ഷേപോക്തികൾ വക്ഷ്യമാണത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്നുണ്ട്. ഏതായാലും കുറെ ക്ഷമയോടു കൂടി സംസാരിച്ചാൽ കൊള്ളാം."

അബ്ദുല്കാദർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "വാസ്തവത്തിൽ ഏകമായും

നിർമ്മലമായും സത്യമായും ഉള്ള ആ വിശ്വാസമാണ് എന്നെ ഇവിടെ നയിച്ചിരിക്കുന്നത്.". ഒരു ഉഗ്രദൃഷ്ടിയോടു കൂടി അയാൾ പിന്നെയും പറഞ്ഞു: "അതിനു വേണ്ടി കാര്യമായി ക്ഷണനേരത്തെ ഏകാഗ്രസംഭാഷണത്തിനു ഞാൻ അപേക്ഷിക്കുന്നു."

അക്ബർ ദാക്ഷിണ്യപൂർവം ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "താൻ അതിരുവിട്ട് സംസാരിക്കാതിരിക്കുമെങ്കിൽ ഞാൻ അതിനെ കേൾക്കയും ചിരിക്കാതിരിക്കയും ചെയ്യാം."

അബ്ദുല്കാദർ പറഞ്ഞു: "അവിടുത്തെ മനസ്സുപോലെ ആകട്ടെ. വിവക്ഷിതമായ വിഷയത്തെ ഞാൻ കഴിയുന്നതും സാവധാനമായി പറയാം. എത്രയും ശ്രദ്ധയോടെ അവിടുത്തേക്കു കരുതൽ ഉപദേശിക്കേണ്ടത് അവിടുത്തെ ക്ഷേമേച്ഛുക്കളായ എല്ലാവരുടെയും അവശ്യകൃത്യമാണ്. എന്റെ ശ്രവണങ്ങളിൽ എത്തീട്ടുള്ളതിനെ ഞാൻ ധരിപ്പിക്കാം. അബുല്ഫ്സലിനെപ്പോലെ ഉദാസീനന്മാരും ഫൈസിയേപ്പോലെ നാസ്തികന്മാരും ആയുള്ളവരെ രാജ്യാധികാരങ്ങൾ ഏല്പിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ യഥാർത്ഥമഹമ്മദന്മാർക്കു വളരെക്കാലമായിട്ട് അധികമായി അതൃപ്തിയുണ്ടെന്നുള്ള സംഗതി അവിടെ അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. എന്നാൽ അവിടെ അറിഞ്ഞിട്ടില്ലാത്ത ഒരു സംഗതി ഉണ്ട്. അതെന്തെന്നാൽ, തൈമൂറിന്റെ കുലത്തിലേക്ക് പുരാതനമായിത്തന്നെ വിശ്വസ്തന്മാരായിരിക്കുന്ന ബന്ധുക്കളുടെ പ്രതിനിധികൾക്ക് ന്യായമായി ചോദിക്കാവുന്ന അവകാശങ്ങളെക്കുറിച്ചുള്ള ആവലാധികളെ അവിടുന്ന് കേൾക്കാതിരിക്കുന്നതിനാൽ അവിടുത്തെ അധഃപതനത്തിനും നാശത്തിനും ശപഥപൂർവം ഉദ്യോഗിച്ചിരിക്കുന്ന ഒരു സംഘം അവിടുത്തെ രാജ്യത്തിൽ രാജധാനിയുടെ സമീപസ്ഥലത്തു തന്നെ ഉത്ഭവിച്ചിട്ടുണ്ട്. നമ്മുടെ ആചാര്യന്മാരുടെ സമാജത്തിൽ സന്നിഹിതനാകുവാൻ എനിക്കു ഈയിടെ ഒരു അവസരം ഉണ്ടായി. ആഗ്രായിലെ രാജധാനിയിലും ഹിന്ദുസ്ഥാനം ഒട്ടുക്കും കാണപ്പെടാവുന്ന ഉത്കൃഷ്ടേച്ഛുക്കളായ പ്രഭുക്കന്മാരാലും അസന്തുഷ്ടന്മാരായ സേനാനായകന്മാരാലും സഹായിക്കപ്പെട്ടാൽ മഹമ്മദ് ജനസംഘത്തിൽ ഇത്രമാത്രം പ്രാബല്യമുള്ള ആളുകൾ അക്ബരുടെ നേക്കു തന്നെയും എന്തെല്ലാം പ്രവർത്തിക്കാൻ കഴിയുമെന്ന് വിചാരിച്ചപ്പോൾ അവിടെ കേട്ടത് എനിക്കു വേപഥുവെ ജനിപ്പിക്കാൻ മതിയായിരുന്നു."

അക്ബർ സാവേഗം ചോദിച്ചു: "എന്നാൽ നിങ്ങളുടെ ആചാര്യന്മാക്കും തദനുചരന്മാക്കും എന്താണ് വേണ്ടത്? അവക്കു സ്വേച്ഛപോലെ വിചാരിക്കുന്നതിനും പ്രസംഗിക്കുന്നതിനും കഴിയുന്നെടത്തോളം ആളുകളെ സ്വമതത്തിൽ ചേർത്തുകൊള്ളുന്നതിനും സംപൂർണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യം ഇല്ലയോ? അവക്കു ഞാൻ എന്തെങ്കിലും പ്രതിബന്ധം ചെയ്തിട്ടുണ്ടോ?"

അദ്ദേഹത്തിൻെറ സഖാവ് ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "യാതൊന്നും ഇല്ല. എന്നാൽ അതുകൊണ്ടു മാത്രമായോ? അവിശ്വാസികളും ഭാഗഭാക്കുകളായിരിക്കുന്ന സ്വാതന്ത്ര്യം അവക്കു എന്തു വിലയുള്ളതാണ്? അവർ ഇവിടെ അവിടുത്തെ രാജധാനിയിൽ സൈന്യത്തിലും എല്ലാ വക ഉദ്യോഗങ്ങളിലും അവിശ്വാസികളുടെ ദോഷാവഹമായ സാന്നിദ്ധ്യത്താൽ ക്രുദ്ധന്മാരായിരിക്കുന്നു. ഭൂമിയിലുള്ള മറെറല്ലാവരേക്കാളും ചക്രവത്തിയെ അള്ളാവിൻെറ പ്രതിനിധിയായി വിചാരിക്കുന്ന വാസ്തവമതത്തിൻെറ രക്ഷ എവിടെ?"

അക്ബർ പറഞ്ഞു: "കൊള്ളാം. ഇത് പിന്നയും പഴങ്കഥ തന്നെ. നിങ്ങൾ മാത്രമേ തത്വത്തെ ഗ്രഹിച്ചിട്ടൊള്ളു. അതിനെ എല്ലാവരും എന്നു മാത്രമല്ല, ഞാൻ കൂടിയും ആദരിക്കണം. വണങ്ങാത്തവൻ പീഡിതനാകണം. ആകട്ടെ. എന്നാൽ ആ തത്വം നിങ്ങളുടെ കൈവശത്തിൽ തന്നെ ഇരിക്കണം എന്ന് എന്താണ്?"

"സുഗ്രഹീതനാമാവായ ആ ദീർഘദർശി തന്നെ നമ്മൾക്ക് അതിനെ പ്രഖ്യാപനം ചെയ്തിട്ടുള്ളതുകൊണ്ടും" — എന്നിങ്ങനെ അബ്ദുല്കാദർ ആരംഭിച്ചപ്പോൾ അക്ബർ തടഞ്ഞ് പറഞ്ഞു: "ഗുണവാനായിട്ട് അദ്ദേഹം ഒരാളല്ലാതെ മററാരും ഇല്ലാത്തതുകൊണ്ടും — അല്ലേ? കൊള്ളാം. എന്നാൽ പശ്ചിമദേശത്തിൽനിന്നും നിങ്ങളെപ്പോലെ തന്നെ ധൈര്യവാന്മാരും മാന്യന്മാരും ആയ പാദിരിമാർ വരുന്നുണ്ട്. അവക്കും ഒരു ദീർഘദർശി ഉണ്ട്. അദ്ദേഹത്തിനെ അവർ ഈശ്വരനായി ബഹുമാനിക്കുന്നു എന്നാണ് ഞാൻ ഗ്രഹിച്ചിട്ടുള്ളത്. അത് എനിക്കു സ്പഷ്ടമായി മനസ്സിലാകുന്നില്ല. എന്നാൽ ഏതായാലും അവരുടെ മതം മഹമ്മദിൻെറ മതത്തെക്കാൾ പ്രാചീനമാണ്. പിന്നെ ഇതും അതും രണ്ടുംകൊണ്ട് തൃപ്തന്മാരാകാതെ മോസസ്സ് തന്നെയാണ് ദൈവം എന്നു വിശ്വസിക്കുന്ന ജുതന്മാരുണ്ട്. പിന്നെ നമ്മുടെ ബ്രാഹ്മണരേക്കുറിച്ച് താൻ എന്തു പറയുന്നു? അവക്ക് തങ്ങൾക്കു തന്നെയും ദുർഗ്രഹങ്ങളാകത്തക്കവണ്ണം അത്ര ഗംഭീരങ്ങളും മോസസ്സ്, ക്രിസ്തു, മഹമ്മദ് ഇവരുടെ വേദങ്ങളെല്ലാം നവീനങ്ങളാകത്തക്കവണ്ണം അത്ര പ്രാചീനങ്ങളും അത്യന്തം പൂജ്യതയ്ക്കു അർഹങ്ങളും ആയ പുരാതനഗ്രന്ഥങ്ങൾ ഉണ്ട്. ഇങ്ങനെ ഇരിക്കെ ഇവയുടെ എല്ലാം ഏതാനും മാത്രമല്ലാതെ സകലത്തിൻെറയും ശതാംശം പോലും ഗ്രഹിച്ചിട്ടില്ലാത്തവനായി ഒരു കേവലമനുഷ്യനായ ഞാൻ ഇപ്രകാരം ഭിന്നഭിന്നങ്ങളായ മതങ്ങളിൽ വച്ച് സദസദ്വിഭാഗം ചെയ്ത് വാസ്തവമതം ഏതാണെന്നു നിശ്ചയിക്കുന്നത് എങ്ങിനെയാണെന്നു പരമാത്ഥമായി നിങ്ങളോടു ഞാൻ ചോദിക്കുന്നു."

"എന്നാൽ മഹമ്മദ്മതത്തിലാണല്ലോ അവിടുന്ന് ജനിച്ചു വളന്നിരിക്കുന്നത്."

"അത് ഒരാളുടെ വിശ്വാസത്തിനു മതിയായ മൂലമാകയില്ല. അതിനു സ്വയം അന്വേഷണകൾ ചെയ്തുണ്ടാകുന്ന നിർണ്ണയമാണ് ആധാരമായിരിക്കേണ്ടത്. അല്ലാതേ അത് ഒരാളുടെ പിതാവിൻെറ ഇച്ഛയേ ആശ്രയിച്ചിരിക്കേണ്ടതല്ല. എന്നാൽ ഞാൻ സ്വയമായി ഏതിനേ വിശ്വസിക്കുന്നു എന്നല്ല ഇവിടേ വിചാരിക്കേണ്ടത്. അത് മററൊരുത്തനേയും സംബന്ധിക്കുന്നതല്ലല്ലോ. എന്നാൽ ഞാൻ മുകിലന്മാരുടെ രാജ്യത്തിൻെറ പരിപാലകനായും രാജാവായും ഇരുന്നുംകൊണ്ട് എൻെറ ശാസനയ്ക്ക് ഒരു പോലേ കീഴടങ്ങിയിരിക്കുന്നവരും എൻെറ സംരക്ഷണത്തിനു ഒരുപോലേ അവകാശികളും ആയ വിവിധമതക്കാരോട് ഏതുവിധം വർത്തിക്കണം എന്നാണ്. അല്ലയോ ഉത്തമസ്നേഹിതാ! പക്ഷപാതം നിമിത്തം ഇതിൻെറ ഒരു ഭാഗം മാത്രം ആലോചിക്കയും മറേറ ഭാഗം നോക്കാതിരിക്കയും ചെയ്യുന്ന കാലം മുഴുവനും ഈ ചോദ്യത്തിനു ഉത്തരം പറയാൻ തനിക്കു കഴികയില്ലെന്നു ഞാൻ പറയുന്നതിനേ വിശ്വസിച്ചുകൊൾക."

"എന്നാൽ അവിടുത്തേ രാജ്യത്തിനും ആധിപത്യത്തിനും ഹാനി വരുത്തുന്നതായി കാണുന്ന ആപത്തുകൾക്കോ?"

പരിഹാസജന്യമായ ഒരു മന്ദഹാസത്തോടു കൂടി ചക്രവർത്തി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "മതഭ്രാന്തുള്ളവരുടെ കോപത്താൽ ഉണ്ടാകാവുന്ന ആപത്തുകളേക്കാൾ മററുള്ളവയേക്കുറിച്ച് എനിക്ക് ആലോചിക്കാനുണ്ട്."

അഭിനിവേശത്തോടേ രാജാവിൻെറ നേരേ നോക്കിക്കൊണ്ട് അബ്ദുല് കാദർ പറഞ്ഞു: "മററുള്ളവ! ശരി; അന്യദേശീയന്മാരിൽ നിന്നുദ്ഭവിക്കുന്ന ആപത്തുകളേക്കുറിച്ചായിരിക്കും അവിടുന്ന് പറയുന്നത്. ഇപ്പോൾ നിഗൂഢകളായിരിക്കുന്നവയും എന്നാൽ ഒരിക്കൽ പ്രത്യക്ഷീഭവിക്കാവുന്നവയും അവിടുത്തേ സജാതീയന്മാരുടെ പ്രോത്സാഹനത്താൽ അവിടുത്തേ ഗൃഹത്തിൽ തന്നെ സഹായം ലഭിക്കാവുന്നവയും ആയ ആപത്തുകളേക്കുറിച്ച് എന്താണ് ഭാവം? അവിടുത്തേ പുത്രൻ—".

അക്ബർ "എൻെറ പുത്രൻ സലിം!" എന്ന് സാവേഗം ഉദീരണം ചെയ്തതിൻെറ ശേഷം തുടന്ന് പറഞ്ഞു: "എന്നാലും അത് അസംഭാവ്യമല്ല. നമുക്കു സന്നിഹിതങ്ങളായി രാജ്യഭരണം ചെയ്തിരുന്ന എത്ര രാജഗൃഹങ്ങൾ കുഡുംബകലഹത്താൽ നമുക്കു കീഴടക്കപ്പെട്ടു? അതുപോലേ സലിം തന്നെ രാജദ്രോഹോദ്യതന്മാരോടു കൂടിച്ചേന്ന് എന്നെ എതിക്കുന്നതിനു സന്നദ്ധനായിരിക്കുന്നു എന്നാണോ താൻ പറയുന്നത്? എന്തെന്നാൽ തൻെറ വാക്കുകൾ അങ്ങനേ സൂചിപ്പിക്കുന്നതായി എനിക്കു തോന്നുന്നു."

അബ്ദുല് കാദർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "സ്വാമിൻ! അത് അങ്ങനെ തന്നെ; അദ്ദേഹത്തിൻെറ മതത്തിലുള്ള അത്യൌത്സുക്യം അങ്ങനെ പ്രവ

ത്തിക്കാൻ അദ്ദേഹത്തേ പ്രോത്സാഹിപ്പിച്ചേക്കാം എന്ന് എനിക്ക തോന്നുന്നു. എന്നാൽ സംഗതി മുൻപിൽ തന്നെ ഇങ്ങനെ ആകുന്നു എന്ന് ഞാൻ പറയുന്നില്ല."

അക്ബർ പ്രതിവചിച്ചു. "ഒന്നു നിശ്ചയം തന്നെ. ഇത് എപ്പോഴെങ്കിലും സംഭവിക്കമെങ്കിൽ മതൌത്സുക്യമല്ല സലിമിന് പ്രേരകമായി ഭവിക്കുന്നത്. അയാൾക്ക കുറാൻ പുസ്തകത്തേയും ദീർഘദർശിയേയും കാൾ നല്ല മദ്യങ്ങളേയും സുന്ദരികളായ സ്ത്രീകളേയും കുറിച്ചാണ് അധികം ആദരമുള്ളത്. താൻ കരുതൽ പറഞ്ഞതിനു തന്നോടു ഞാൻ കൃതജ്ഞനാകാതിരിക്കാൻ ഇത് ഒരു കാരണമല്ല. താൻ ആദ്യമേ ഇത് പറയാൻ ആരംഭിച്ചിരുന്നെങ്കിൽ വളരേ വ്യർത്ഥവാക്കുകൾ കൂടാതെ കഴിക്കാമായിരുന്നു. ഇനി മേലും തനിക്ക ഇപ്രകാരമുള്ള വർത്തമാനങ്ങൾ എന്നോടു പറയാനുണ്ടായിരുന്നാൽ അവയ്ക്കു ഞാൻ കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നതാണ്. നാം കുറേ അവഹിതന്മാരായിരിക്കേണ്ടതും ഇവിടെയുള്ള നമ്മുടെ ജനങ്ങളുടെ വ്യാപാരങ്ങളേ സൂക്ഷിക്കേണ്ടതും ആണ്. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ പോകാം."

ഇത്രയും പറഞ്ഞ് ചക്രവർത്തി തന്റെ വാക്കുകൾ ജനിപ്പിച്ചിരിക്കാവുന്ന മനോവികാരത്തെക്കുറിച്ച് ചിന്തിച്ചുകൊള്ളുന്നതിനു അബ്ദുല്കാദരെ വിട്ടും വച്ച് ഒരു കപടഹാസത്തോടു കൂടി പോയി.

ആ മഹമ്മദ്മതാനുസാരി തന്നത്താൻ പതുക്കെ പറഞ്ഞു: "ഞാൻ സലിമിനെക്കുറിച്ചു പറഞ്ഞത് നന്നായി! അക്ബർക്ക് മനസ്സിനു അസ്വാസ്ഥ്യം ഉണ്ടാക്കുന്നതിനും അപ്രകാരം നമ്മുടെ അഭിമതത്തെ അനുസരിക്കുന്ന വിധത്തിൽ ആക്കുന്നതിനും മാത്രമേ ഉദ്ദേശിച്ചിരുന്നൊള്ളൂ. അതിനു പകരം ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനോടു കരുതൽ പറകമാത്രമാണ് ചെയ്തത്. ഇനി അദ്ദേഹം സഹായിക്കുന്നതിനു പകരം കുറെ കൂടി കഠിനനായി തീരും. ഇപ്പോൾ ഞങ്ങളിൽ ചിലർ തന്നെ അദ്ദേഹത്തിനു വിരോധികളായി അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുത്രനോടു യോജിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നാണ് അദ്ദേഹം സംശയിച്ചിരിക്കുന്നത്. അബ്ദുല്കാദർ ഒരു ബുദ്ധിമാനാണെന്നാണ് ഗണിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നത്. എന്നിട്ടും നീ ഇപ്രകാരം മൌഢ്യം പ്രവർത്തിച്ചല്ലോ. ഹാ! സ്വമതത്തെ കുറിച്ച് എനിക്കുള്ള ഔത്സുക്യത്തോടു കൂടി അക്ബർക്കുള്ള ശാന്തതയും എനിക്കുണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ എത്ര നന്നായിരുന്നു! അത് അദ്ദേഹത്തിനു എത്ര പ്രയോജനകരമായിരിക്കുന്നു!"

അക്ബർ കാണിച്ച ശാന്തത അബ്ദുല്കാദർ വിശ്വസിച്ചതു പോലേ തന്നേ വാസ്തവിയായിരുന്നോ എന്നുള്ളത് ചിന്താമഗ്നനായി ക്ഷിതിതലനിക്ഷിപ്തചക്ഷുസ്സായി അദ്ദേഹം രാജഗൃഹത്തിലേക്ക തിരിയെ പോകുമ്പോൾ കണ്ടിരുന്ന ആരാലും സംശയിക്കപ്പെടാമായിരുന്നു.

അദ്ദേഹത്തിൻെറ അന്തർഗൃഹങ്ങളിൽ ഒന്നിൽ അദ്ദേഹത്തിനെ കാണാൻ ഒരാൾ കാത്തുനില്ക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അയാളുടെ സാന്നിദ്ധ്യത്തെ അബ്ദുല്കാദർ അറിഞ്ഞിരുന്നെങ്കിൽ കുറേ കൂടി പ്രചണ്ഡമായി കലശൽ കൂട്ടുന്നതിനു ഇടയാകുമായിരുന്നു. അയാൾ നമ്മുടെ കല്ലുകഭട്ടർ തന്നെയാണ്. ചുററുമുള്ള ആഡംബരത്തെയാകട്ടേ പ്രകാശമാനങ്ങളായ ഉദ്യാനങ്ങളുടെ സ്പൃഹണീയമായ കാഴ്ചയെയാകട്ടേ ശ്രദ്ധിക്കാതേ അയാൾ ചിന്താമഗ്നനായിരിക്കയായിരുന്നു. എന്നാൽ അയാൾ ഇതെല്ലാം കണ്ടത് ഇദംപ്രഥമമായിട്ടല്ല.

ഉടൻതന്നെ അയാളുടെ വിചാരങ്ങളിൽനിന്ന് അയാളേ ഉണർത്തുന്നതിനും ചക്രവർത്തിയുടേ മുൻപിലേക്കു കൂട്ടിച്ചു കൊണ്ടുപോകുന്നതിനും രാജപുരുഷന്മാരിൽ ഒരാൾ വന്നു.

ആ ബ്രാഹ്മണൻെറ ഉപചാരപൂർവ്വമായ അഭിനന്ദനത്തെ പ്രണയപുരസ്സരം പ്രത്യർപ്പണം ചെയ്തുകൊണ്ട് അക്ബർ പറഞ്ഞു: "അങ്ങേ പിന്നയും ഇവിടേ കണ്ടത് എനിക്കു വളരെ സന്തോഷമായി. അങ്ങ് കാശ്മീരത്തിൽനിന്നു നല്ല വർത്തമാനത്തെ കൊണ്ടുവരുന്നു എന്ന് ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു."

കല്ലുകർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഹാ! സ്വാമിൻ! ഞാൻ അങ്ങനെ ചെയ്കയോ, അല്ലെങ്കിൽ മററുള്ളവരിൽനിന്ന് എന്നപോലേ സന്നിധാനത്തിൽനിന്നും എല്ലാ അസ്വാസ്ഥ്യകാരണങ്ങളേയും എനിക്കു മറയ്ക്കാൻ കഴികയോ ചെയ്താൽ കൊള്ളായിരുന്നു എന്ന് ഞാൻ ഇച്ഛിക്കുന്നു. എന്നാൽ അവിടുന്ന് എന്നിൽ വച്ചിട്ടുള്ള വിശ്വാസവും എൻെറ ദേശത്തിൻെറ ക്ഷേമവും ഞാൻ അറിയുന്ന ഒന്നിനേയും ഗോപനം ചെയ്യുന്നതിന് എന്നെ അനുവദിക്കുന്നില്ല."

അക്ബർ പറഞ്ഞു: "എനിക്കു മനസ്സിലായി. പിന്നയും ആ പഴയ കഥ തന്നെ. പക്ഷപ്രതിപക്ഷകലഹങ്ങളും വിവാദങ്ങളും: പ്രാചീനകാലങ്ങളിലേപ്പോലെ പുത്രന്മാർ പിതാക്കന്മാരുടെ നേക്കും ഭ്രാതാക്കന്മാർ പരസ്പരവും കൃത്രിമം ചെയ്കു."

കല്ലുകർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഏററവും വാസ്തവം തന്നെ. ന്യായപ്രകാരം രാജാവായ നന്ദിഗുപ്തൻ തൻെറ അനുജനായി സകലവും വിട്ടുംവച്ച് രാജ്യരംഗത്തിൽനിന്നും തിരോധാനം ചെയ്തതിൻെറ ശേഷം കലഹങ്ങൾ ശമിച്ച് ഒരു വ്യവസ്ഥയുണ്ടാകുമെന്നു ഞങ്ങൾ വിശ്വസിക്കയും കുറേ കാലത്തേക്ക് അപ്രകാരം ആയിരിക്കയും ചെയ്തു. ജനങ്ങൾ രാജ്യഭരണത്തെക്കുറിച്ച് അത്യന്തസുകന്മാരല്ലായിരുന്നു എങ്കിലും അതുകൊണ്ടു തൃപ്തന്മാരായിരുന്നു. ഏതായാലും ഇനിയും ഭേദങ്ങൾ ചെയ്യണമെന്നുള്ള വിചാരം ഇല്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ ഇപ്പൊഴത്തെ സ്ഥിതി അങ്ങനെ

അല്ല. പക്ഷപ്രതിപക്ഷക്കാരുടെ വിപ്രതിപത്തികൾ അതൃപ്തിയെ ജനിപ്പിക്കാൻ ആരംഭിച്ചിരിക്കുന്നു. നൂതനങ്ങളായ ക്ഷോഭങ്ങൾ ഉൽഭവിക്കാൻ സന്നദ്ധങ്ങളായി കാണപ്പെടുന്നു. എല്ലാത്തിലും കഷ്ടം ഈ കൃത്രിമങ്ങളുടെ ഉൽഭവത്തെ അറിയാൻ കഴിയുന്നില്ല എന്നുള്ളതാകുന്നു. രാജാവിൻെറ നേരെ കലഹോദ്യതന്മാരായിരിക്കുന്ന തൽപുത്രന്മാർ അവരുടെ സ്വമേധയായിട്ടല്ല പ്രവർത്തിക്കുന്നത് എന്നുള്ളതു നിശ്ചയം തന്നെ. എന്നാൽ ആരുടെ പ്രേരണയാലാണ്? അതാണ് ഞങ്ങൾക്ക് അറിയാൻ കഴിയാത്തത്."

ചക്രവർത്തി ധൈര്യത്തോടെ പറഞ്ഞു: "അത് ഇരിക്കുന്നതുപോലെ ഇരിക്കും. അവർ സ്വമേധയായി ചെയ്യുന്നതായാലും അല്ലെങ്കിലും പണ്ടത്തെ കഥ പിന്നെയും ആരംഭിക്കാൻ പോകുന്നതായി തോന്നുന്നു. എന്നാൽ യഥാകാലം അതിനെ നിവാരണം ചെയ്യാൻ കഴിഞ്ഞില്ലെങ്കിൽ അപരിഹരണീയമായി ഉണ്ടാകുന്ന പരിണാമം എന്തായിരിക്കും? യഥാപൂർവം പക്ഷപ്രതിപക്ഷക്കാർ യുദ്ധോദ്യുക്തന്മാരായിട്ടു നിങ്ങളുടെ ദേശത്തെ നശിപ്പിക്കും. ചുററും സംഘങ്ങൾ ചേരും. അവർ തങ്ങൾക്കുണ്ടാകുന്ന നഷ്ടത്തിനു സ്വദേശത്തിനുള്ളിൽ തക്കതായ പരിഹാരം ഉണ്ടാകാതിരിക്കുന്നെടത്തോളം അതിൻെറ സീമകളെ അതിക്രമിച്ച് എൻെറ പ്രജകളുടെ ഇടയിൽ അക്രമങ്ങളെ പ്രവർത്തിക്കും. കിംബഹുനാ, അതിനെ ഞാൻ ഒരിക്കലും ക്ഷമിക്കയില്ലെന്നു തീർച്ചയായി ഇപ്പോൾ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. എൻെറ രാജ്യവും പ്രജകളും നിർബാധമായിരിക്കണം. ബലാൽകാരം വേണ്ടിവന്നാൽ ഞാൻ എന്തു കഷ്ടനഷ്ടങ്ങളെ സഹിച്ചും ഇനിയും സേനകളെ ശേഖരിച്ച് എൻെറ പ്രജകളുടെ ക്ഷേമത്തിനു ആവശ്യകമായ സമാധാനത്തെ സ്ഥാപിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി ഉത്തരദേശത്തേക്കു പുറപ്പെടും. എൻെറ പ്രജകൾക്ക് ഉപദ്രവകാരികളായ അക്രമികളുടെ സംഘത്തെ സമൂലോച്ഛേദം ചെയ്യുന്നതു തന്നെയാണ് നന്ന്."

ചക്രവർത്തിയെക്കുറിച്ചു ബഹുമാനം ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഉദ്ധതകളായ ഈ വാക്കുകൾ കുല്ലുകരുടെ രോഷത്തെ ഉദ്ദീപിപ്പിക്കാതിരുന്നില്ല. അയാൾ ഉത്തരം ഒന്നും പറഞ്ഞില്ലെങ്കിലും അയാളുടെ മുഖത്തിൽ ഭാവഭേദം ഉണ്ടായി.

അക്ബർ പറഞ്ഞു: "യോഗ്യനായ കുല്ലുകരേ! ഞാൻ പറഞ്ഞത് അങ്ങേക്കു കോപകാരണമാകുന്നെങ്കിൽ ക്ഷമിക്കണം. അത് അങ്ങേയും ഇപ്പോഴത്തെ രാജാവിനേയും അവിടുത്തെ മന്ത്രിമാരേയും പോലെയുള്ള സജ്ജനങ്ങളെ ഉദ്ദേശിച്ചല്ല. നിങ്ങൾക്ക് അത്യന്തകഷ്ടത്തെ ഉണ്ടാക്കിത്തീർക്കയും തങ്ങളുടെ അക്രമപരിണാമമായി നമുക്കും ഉപദ്രവകാരികളായിത്തീരുകയും ചെയ്യുന്ന ആഭാസന്മാരായ കൃത്രിമക്കാരേക്കുറിച്ചാണ്. ഈ വാസ്തവം എന്നേപ്പോലെ അങ്ങും ഗ്രഹിച്ചിരിക്കണം. ഇതിനെ

പ്രതികരിക്കേണ്ടത് എൻെറ കൃത്യമാണ്. അതിനെ ഏതുവിധം നിർവ്വഹിക്കണമെന്ന് എനിക്കു വേണ്ടുംവണ്ണം അറിയാം. ഞാൻ എടയിൽ വന്നു കൂടേണ്ടതിനുള്ള ആവശ്യകത ഉണ്ടാകാതിരിക്കാൻ നിങ്ങൾ കഴിയുന്നതെല്ലാം ചെയ്തുകൊള്ളണം. ഞാൻ അതിനായി ഒരിക്കലും നിർബന്ധിക്കുന്നതല്ലെന്നു നിങ്ങൾ വിശ്വസിച്ചുകൊള്ളണം."

കല്ലുകർ പറഞ്ഞു: "അവിടുത്തേ വാക്കുകളെ ഞാൻ പൂർണ്ണമായി വിശ്വസിക്കുന്നു. ഞാൻ അടക്കാൻ ശക്തനാകാതിരുന്ന കോപം ഇപ്പോൾ സംഗതിയുള്ള നിർത്സനങ്ങളാൽ എന്നപോലേതന്നെ ഞങ്ങളുടെ ദേശത്തിനേയും രാജാവിനേയും ഉദ്ദേശിച്ചു ചെയ്യപ്പെടുന്ന കൃത്രിമങ്ങളാലും ജനിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായിരുന്നു. എന്നാൽ ഈ ദ്രോഹപ്രവൃത്തി കാശ്മീരത്തിൽ മാത്രമേ ഉണ്ടായിരിക്കുന്നൊള്ളോ? ഇത് അവിടുത്തേ രാജധാനിയിലും ഉണ്ടെന്നുള്ളതും, അവിടുത്തേ സേവകന്മാരുടെയും ബന്ധുക്കളുടെയും ഇടയിൽ തന്നെ ഞങ്ങൾക്കും അവിടുത്തെ ആധിപത്യത്തിനും വിരോധമായി കൃത്രിമം ചെയ്യുന്നവർ ഉണ്ടായിരിക്കാമെന്നുള്ളതും അത്ര അസംഭാവ്യമാണോ?"

"ഇപ്പോൾ പറഞ്ഞതിൻെറ താല്പര്യം എന്താണ്?"

"പക്ഷേ ഞാൻ വേണ്ടതിലധികം അവിവേകമായി പറഞ്ഞുപോയിരിക്കാം. എങ്കിലും എനിക്കു സംശയങ്ങൾ ഉണ്ട്. അവ അസ്ഥാനത്തിലായി വന്നേക്കാമെന്നു വിശ്വസിക്കുന്നു എങ്കിലും എനിക്കു അവയേ തീരേ തള്ളാൻ പാടില്ല. സലിം—"

"എന്ത്! പിന്നയും സലിമോ? അയാളും ഇതിൽ ഉൾപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടോ?"

"മററന്തിലാണ് അയാൾ വ്യാപൃതനായിരിക്കുന്നതെന്നു ഞാൻ അറിയുന്നില്ല. എന്നാൽ സ്വല്പമായി ചില ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടാണ് അവിടുത്തേ സന്നിധാനത്തിൽ കരുതൽ സൂചിപ്പിച്ചത്. അവ നിഷ്കാരണങ്ങളാണെങ്കിൽ അത്രയും നന്ന്. എന്നാൽ കരുതുന്നതുകൊണ്ട് ഒരു പ്രകാരത്തിലും ഹാനി ഇല്ലല്ലോ."

"അതു ഞാൻ ചെയ്തുകൊള്ളാം. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ എല്ലാം ഊഹമാത്രമേ ഉള്ളല്ലോ. നാം അവിവേകമായി തീർച്ചപ്പെടുത്തുകയോ പ്രവർത്തിക്കയോ ചെയ്യരുത്. എന്നാൽ അങ്ങു പറഞ്ഞതിൽ ഒന്നെങ്കിലും എൻെറ സൂക്ഷ്മതമമായ അന്വേഷണത്തിൽനിന്നു വിട്ടുപോകയില്ലെന്ന് ഉറച്ചുകൊള്ളണം. ഇനിയും നാം തമ്മിൽ കാണുമ്പോൾ പ്രവൃത്തിക്കുള്ള കാലം ആയി വരാം. എന്നാൽ അങ്ങു പോകുന്നതിനു മുൻപിൽ അങ്ങേക്കു രസാവഹമായ ഒരു കാര്യം എനിക്കു പറയാനുണ്ട്— ഞാൻ ഇപ്പോൾ അങ്ങേ ശിഷ്യനെ കണ്ടു സംസാരിച്ചു."

ആശ്ചര്യത്തോടേ കല്ലുകർ പറഞ്ഞു: "എന്ത്! സിദ്ധനേയോ? അയാളേ ആരാണ് അവിടുത്തെ സന്നിധാനത്തിൽ പ്രവേശിപ്പിച്ചത്?"

അക്ബർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ആരുമല്ല. ഞാൻ അയാളെ ഉദ്യാനത്തിൽവച്ചു കണ്ട് ആരാണെന്നൂഹിച്ചറിഞ്ഞു സംസാരിച്ചു. ചിലപ്പോൾ ഇപ്രകാരം സംഭാഷണം ചെയ്യുന്നത് എനിക്ക് ഇഷ്ടമാണെന്ന് അങ്ങേക്ക് അറിയാമല്ലോ."

"എന്നിട്ടു മഹാനായ ചക്രവർത്തിയോടാണ് സംസാരിച്ചതെന്ന് അയാൾക്കു മനസ്സിലായില്ലയോ?"

"അതിനിടയില്ലല്ലോ. അയാൾ അതിനെ ഊഹിച്ചും ഇല്ല. അയാളോടു പറയണ്ടാ. ഞാൻ ഒരു ദിവസം അയാളെ മനസ്സിലാക്കാം. അയാളെക്കുറിച്ച് എന്താണ് എന്റെ അഭിപ്രായമെന്ന് അങ്ങേക്ക് അറിയാൻ താല്പര്യം ഉണ്ടായിരിക്കും. കൊള്ളാം. എന്നാൽ അയാളെക്കുറിച്ചു ഞാൻ തൃപ്തനായിരിക്കുന്നു. അയാൾ എനിക്കു വിശ്വസിക്കത്തക്ക യോഗ്യനായ ഒരു യുവാവാണ്. പക്ഷേ കുറച്ച് അവിമൃശ്യകാരിയാണെന്നു —"

"ചക്രവർത്തിയുടെ അടുക്കൽ പറയാൻ അയോഗ്യമായുള്ളതിനെ ഒന്നും അയാൾ പറഞ്ഞില്ലായിരിക്കുമല്ലോ?"

അക്ബർ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "ആരോടാണ് സംസാരിക്കുന്നതെന്ന് അയാൾ അറിഞ്ഞിരുന്നെങ്കിലല്ലേ? എന്നാൽ അതിനെക്കുറിച്ചു വ്യാകുലപ്പെടേണ്ടാ. കുറെ അധികം അനവഹിതനായി അയാൾ സംസാരിച്ചു എന്നു ഞാൻ കാണിച്ചുകൊടുത്തപ്പോൾ എനിക്കു സ്വീകരിക്കാതിരിക്കാൻ പാടില്ലാത്ത വിധത്തിൽ അയാൾ തന്നത്താൻ കുററമേററു. മതി, ഞാൻ അയാളെക്കുറിച്ചു സന്തോഷിച്ചു എന്നു പറഞ്ഞുവല്ലോ. ഇദംപ്രഥമമായി കാണുന്നവരേക്കുറിച്ച് അത്ര അനുകൂലമായ അഭിപ്രായത്തെ ഞാൻ തീർച്ചപ്പെടുത്താറില്ലെന്നു അങ്ങേക്ക് അറിയാമല്ലോ. ആദ്യമായി തോന്നിയ ഈ നല്ല അഭിപ്രായം ഭേദിക്കാതിരിക്കാൻ മാത്രം അയാൾ സൂക്ഷിച്ചുകൊള്ളട്ടേ. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ കാര്യാന്തരങ്ങൾ ഉള്ളതിനാൽ അങ്ങേ ഞാൻ താമസിപ്പിക്കുന്നില്ല."

ബഹുമാനപുരസ്സരമായ ഉപചാരത്തോടു കൂടി കുല്ലുകർ അവിടെ നിന്നു പോയി. അക്ബർ സസ്നേഹം അയാളുടെ പിന്നാലെ നോക്കി. അവസ്ഥകൊണ്ടും സ്ഥിതികൊണ്ടും മതംകൊണ്ടും ജാതികൊണ്ടും എത്രയോ അകന്ന അദ്ദേഹം ആദരത്താലും സ്നേഹത്താലും സ്ഥിരപ്രതിജ്ഞതപത്താലും അയാളോട് എത്രയും അടുപ്പമുള്ളവനായിരുന്നു.

ചക്രവർത്തി തന്നത്താൻ പറഞ്ഞു: "ഇയാളിൽ മാത്രമെങ്കിലും വിശ്വസിക്കാം. ഇയാൾക്കു ചതിവില്ല." അക്ബർ പറഞ്ഞതു വാസ്തവവും ആയിരുന്നു. ഇതുപോലെയുള്ള അഭിപ്രായത്തിനു അനർഹന്മാരായ എത്ര ആളുകൾ അദ്ദേഹത്തിനു അധികം സന്നിഹിതന്മാരായിട്ടുണ്ടായിരുന്നു!

അഞ്ചാം അദ്ധ്യായം.

ഒരു നൂതനവും ഒരു പുരാതനവും ആയ പരിചിതജനം.

നിർദ്ദിഷ്ടസമയത്തിൽ സിദ്ധൻ ആ ചൈത്യത്തിൽ എത്തി. ഉടൻ തന്നെ ആ ചേടി അടുത്തുവന്ന് അയാളോട് അവളെ അനുഗമിക്കുന്നതിനു സംജ്ഞാപനം ചെയ്തു. ഒരു ഉദ്യാനത്തിന്റെ ചുററുമുള്ള ഉന്നതമായ മതിലിന്റെ സമീപത്ത് എത്തുന്നതു വരെ പല ഭിന്നങ്ങളായ ഉപമാർഗ്ഗങ്ങളിൽ കൂടി അവൾ അയാളെ കൂട്ടിച്ചു കൊണ്ടുപോയി. അവിടെ ഒരു ചെറിയ വാതിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. അവൾ അതു തുറന്ന് അവർ ഉള്ളിൽ പ്രവേശിച്ചതിന്റെ ശേഷം അവൾ അതിനെ ഭദ്രമായി പിന്നെയും അടച്ചു. രണ്ടു വശത്തും അനേകം പൂച്ചെടികളെക്കൊണ്ടു നിബിഡമായ ഒരു വഴിയിൽ കൂടി അയാൾ നാഗരംഗവൃക്ഷങ്ങളാലും ധാരായന്ത്രങ്ങളാലും പരിശോഭിതമായ ഒരു തറയിൽ എത്തി. അവിടെ ചെറുതാണെങ്കിലും മനോഹരമായ ഒരു ഗൃഹത്തിന്റെ പശ്ചാൽഭാഗം ദൃശ്യമായിരുന്നു. അതിന്റെ അവശിഷ്ടഭാഗം നിബിഡമായി വളൎന്ന വൃക്ഷങ്ങളാൽ ആച്ഛാദിതമായിരുന്നു. സിദ്ധന്റെ മാർഗ്ഗോപദേശിനി ശ്ലക്ഷ്ണശിലാനിർമ്മിതയായ ഒരു സോപാനപരമ്പരകയറി ഒരു അളിന്ദത്തിൽ കൂടി ശുദ്ധവായുവിന്റെ സഞ്ചാരമുള്ള ഒരു മുറിയിൽ അയാളെ കൊണ്ടാക്കീട്ട് ജവനികകളുടെ പിൻഭാഗത്തേക്കു മാറിപ്പോന്നു. അവിടെ പെർഷ്യൻമാതിരിയിൽ വിശേഷവസ്ത്രം ധരിച്ച ഒരു തരുണി ഒരു മഞ്ചത്തിന്മേൽ ഉദാസീനമായി ശയിച്ചിരുന്നു. അവൾ സിദ്ധന്റെ സാന്നിദ്ധ്യത്തെ അറിഞ്ഞ ഉടനെ അയാൾക്കു സ്വാഗതം പറയുന്നതിനായി എഴുന്നേററു മുൻപെട്ടു വന്നു. പ്രഥമക്ഷണത്തിൽ അവൾ സുന്ദരിയോ അല്ലയോ എന്നു സിദ്ധനു തീർച്ചപറയാൻ പ്രയാസമായിരുന്നു. അവളുടെ മുഖരേഖ അത്ര സുഘടിതയായിരുന്നില്ല. എന്നാൽ അവളുടെ പക്ഷ്മളങ്ങളും നീലവർണ്ണങ്ങളും ആയ നയനങ്ങൾ അനിർവ്വചനീയമാകുംവണ്ണം മാധുൎയ്യത്തേയും പ്രേമത്തേയും പ്രദർശിപ്പിച്ചിരുന്നു. അവളുടെ ദേഹം ദീർഘമല്ലായിരുന്നു എങ്കിലും ഉടുപ്പു മുറുകിയിരുന്നതുകൊണ്ടു വ്യക്തമാകുംവണ്ണം ദൃശ്യമാനയായ അവളുടെ ആകൃതി ക്രമമായ അവയവസംസ്ഥാനത്തെ സ്പഷ്ടമായി കാണിച്ചു. എന്നാൽ സിദ്ധനു വിശേഷമായി തോന്നിയത് ഒരു മുക്താഹാരത്താൽ അലങ്കൃതമായ അവളുടെ കണ്ഠത്തിന്റെയും അതിനടുത്ത വക്ഷസ്ഥലത്തിന്റെയും ധാവള്യവും അവളുടെഗണ്ഡങ്ങളിലുള്ള അനന്യവനിതാസാധാരണമായ പാടലിമാവും ആയിരുന്നു.

അവൾ പറഞ്ഞു: "ശ്രേഷ്ഠനായ പ്രഭോ!"—സിദ്ധന് അവളെക്കുറിച്ച് ആദ്യം തോന്നിയ അഭിപ്രായം അത്ര അനുകൂലമല്ലാതിരുന്നിരിക്കാം; എന്നാൽ അവളുടെ സ്വരമാധുര്യം അയാളെ ക്ഷണേന വശീകരിക്കത്തക്കതായിരുന്നു. "എന്റെ അപേക്ഷയെ ഇത്ര വേഗത്തിൽ സാധിപ്പിച്ചതിനു വേണ്ടി ഞാൻ കൃതജ്ഞയായിരിക്കുന്നു. പക്ഷേ ഇത് ലൌകികത്തിനു കുറച്ചു യുക്തമല്ലെന്നു തോന്നുമായിരിക്കാം. എന്നാൽ സംഗതി കേൾക്കുമ്പോൾ എന്നേക്കുറിച്ചു വിപരീതമായി ഒന്നും അങ്ങു വിചാരിക്കയില്ലെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു."

സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ആര്യേ! ആരെയാണ് ഞാൻ വീക്ഷിക്കാൻ പോകുന്നത് എന്നറിഞ്ഞിരുന്നു എങ്കിൽ എനിക്കുണ്ടാകുമായിരുന്ന അക്ഷമയോടു കൂടി സമയത്തെ ഞാൻ പ്രതീക്ഷിച്ചില്ല എന്നു സമ്മതിക്കുന്നു എങ്കിലും ഇപ്രകാരമുള്ള ഒരു ക്ഷണനത്തെ നിരസിക്കുന്നത് നിശ്ചയമായി മര്യാദയ്ക്കു വിരുദ്ധമാകുമായിരുന്നു."

ഈഷന്നമിതമായ ശിരസ്സുകൊണ്ട് ഈ ഉപചാരത്തെ അംഗീകരിച്ച് അവൾ പിന്നെയും പറഞ്ഞു: "എന്റെ സമാധാനം എന്തെന്നാൽ എനിക്കു സ്വന്തമായുള്ള യാതൊരു സംഗതിയും അല്ലാ എന്നെ ഇങ്ങനെ പ്രവർത്തിപ്പിച്ചത്; ഞാൻ ആത്മാർത്ഥമായി സ്നേഹിക്കുന്ന ഒരു മിത്രത്തിന്റെ കാര്യമാണ്. ഇവിടെയുള്ള ചില പ്രബലന്മാർ അവളെക്കുറിച്ചുദ്ദേശിച്ച വഞ്ചനകളിൽ അകപ്പെടാതിരിക്കുന്നതിനു വേണ്ടി കുറേക്കാലം മുൻപിൽ ആഗ്രായിൽനിന്നും അവൾ പലായനം ചെയ്തു നിങ്ങളുടെ രാജ്യമായ കാശ്മീരത്തിൽ അഭയം പ്രാപിച്ചിരിക്കയാണ്. എത്രയും ഗൌരവമുള്ള ഒരു വർത്തമാനം ഇപ്പോൾ എനിക്ക് അവളെ ധരിപ്പിക്കാനുണ്ട്. എന്നാൽ എനിക്കു സ്വാധീനന്മാരായ ഒരു ദൂതന്മാരിലും വിശ്വാസമില്ലാത്തതുകൊണ്ട് അതിനെ ഭദ്രമായി അവൾക്ക് എത്തിക്കുന്നതിനു ഞാൻ വിചാരിച്ചതിൽ ഇതുവരെയും ഒരു മാർഗ്ഗം കണ്ടില്ല. അപ്പോളാണ് അങ്ങും അങ്ങേ പൂർവ്വഗുരുവും കൂടി ആഗ്രായിൽ എത്തീട്ടുണ്ടെന്നും ഉടനെ താമസിയാതെ തിരിയെ പോകുമെന്നും യദൃച്ഛയാ ഞാൻ കേട്ടത്. എന്നാൽ നല്ലവണ്ണം ശ്രുതപൂർവ്വനായ ഒരു പ്രഭുവിനെ വിശ്വസിക്കുന്നതിനേക്കാൾ മറെറാന്നും നന്നല്ലെന്നു ഉടനെ തോന്നുകയാൽ എന്റെ മിത്രമായ അവൾക്കു മാത്രം ഗൌരവമുള്ള അനേകസംഗതികൾ അടങ്ങിയിരിക്കുന്ന എന്റെ എഴുത്ത് അവൾക്ക് എത്തിച്ചു കൊടുക്കാൻ അങ്ങേ പ്രിയഗുരുവിനോടു പറയുന്നതിനു അങ്ങേ അടുക്കൽ അപേക്ഷിക്കണമെന്നു ഞാൻ നിശ്ചയിച്ചു. എന്റെ ഈ അപേക്ഷ അങ്ങേക്കാകട്ടേ യോഗ്യനായ കുല്ലുകഭട്ടനാകട്ടേ അസൌകര്യത്തെ ഉണ്ടാക്കയില്ലെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു."

ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടപ്പോൾ ആകപ്പാടെ കാര്യം തനിക്കു യാതൊരു സംബന്ധവും ഇല്ലാത്ത ഒരെഴുത്ത് ഏററുവാങ്ങിക്ക മാത്രമേ ഉള്ളല്ലോ എന്നു സിദ്ധനു ആദ്യം ഒരു ആശ്വാസമാണ് തോന്നിയത്. എന്നാൽ അതോടുകൂടി അല്പമായ ഒരു ഇച്ഛാഭംഗവും അയാൾക്കുണ്ടായി. ഈ സംഗതിയിൽ സാഹസത്തിനു യാതൊരു പ്രസക്തിയും ഇല്ലായിരുന്നു എന്നുള്ളത് അയാളുടെ ആത്മസംഭാവനയ്ക്കു അനുരൂപമായിരുന്നില്ല. ഗുരുവിന്റെ അടുക്കൽ എഴുത്ത് ഏല്പിക്കാമെന്നും അദ്ദേഹം സന്തോഷപൂർവം അതിനെ എത്തിച്ചു കൊടുക്കുമെന്നും അവളോട് അയാൾ ഉറപ്പായി പറഞ്ഞു.

ആ സ്ത്രീ ഒരു സംജ്ഞാപനം ചെയ്തു ഉടനെ എഴുത്തിന്റെ മാതിരിയിൽ മടക്കി ഒരു പട്ടുചരടുകൊണ്ടു കെട്ടി മുദ്ര വച്ചിരുന്ന ഒരു കടലാസും കൊണ്ട് ആ ചേടി പ്രവേശിച്ചു. ചേടി മുറിയിൽനിന്നും പുറത്തു പോയതിന്റെ ശേഷം ആ സ്ത്രീ പറഞ്ഞു: "മേൽവിലാസം എന്റെ മിത്രത്തിന്റെ പേർക്കല്ല. വേറേ ഒരാൾക്കാണ്. പക്ഷേ അങ്ങ് ആയാളെ അറിയുമായിരിക്കും."

സിദ്ധൻ മേൽവിലാസം നോക്കീട്ട് ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഞങ്ങൾ പലപ്പോഴും ഒരുമിച്ചു മൃഗയാവിനോദത്തിനു പോയിട്ടുണ്ട്."

"ആയാൾ എഴുത്തിനെ എത്തിച്ചുകൊടുക്കും. അതിനാൽ കുല്ലുകർ വാസ്തവത്തിൽ ഇതിന്റെ പ്രതിഗ്രാഹികയേ അറികയില്ല. ഈ ഗൂഢസംഗതിയെ അധികം ആളുകൾ അറിയാതിരിക്കുന്നതാണ് നന്നെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു." സ്വല്പനേരം മൌനത്തെ അവലംബിച്ചതിന്റെ ശേഷം അവൾ പിന്നെയും പറഞ്ഞു: "ഞാൻ എന്റെ മിത്രത്തെ ഗ്രഹിപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന സംഗതികൊണ്ട് അവൾക്കു പ്രയോജനമുണ്ടാകുമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. വിശേഷമായി വർണ്ണിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള രമണീയമായ നിങ്ങളുടെ ദേശത്തെ കണ്ടു സന്തോഷിക്കാൻ അവൾക്കു ഒരു അവസരം കിട്ടിയതിനെക്കുറിച്ചു ഞാൻ ചിലപ്പോൾ അസൂയപ്പെടാറുണ്ടെങ്കിലും വാസ്തവമായി അവളുടെ വിദേശവാസത്താൽ ഞാൻ അനുതപിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഈ വർണ്ണനകൾ കുറേ അതിശയോക്തികളല്ലയോ എന്ന് എന്നോടു നിഷ്കപടമായി പറയണം."

സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "യാഥാർത്ഥ്യത്തിന്റെയും രസാനുഗുണ്യത്തിന്റെയും സീമകളെ അതിക്രമിക്കുന്ന അതിശയോക്തികൾ കൊള്ളരുതെന്ന് എന്റെ ഗുരു പലപ്പോഴും ഉപദേശിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും നിങ്ങൾ പ്രസ്താവിച്ച വർണ്ണനകൾ വാസ്തവസ്ഥിതിയിൽനിന്നും എത്രയും താഴ്ന്നാണ് എന്നു തന്നെ പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഇവിടെയും കാഴ്ചകൾ നന്നായിരിക്കുന്നു. നിങ്ങളുടെ യമുനാതീരങ്ങൾ സ്പൃഹണീയങ്ങളാണ്. ഇവിടെ

യുള്ള രാജഗൃഹങ്ങളുടെ ആഡംബരത്തോടു തുലനയ്ക്കു ഞങ്ങളുടെ ഉത്തര ദേശത്തിൽ യാതൊന്നും ഇല്ല. എന്നാൽ ഞങ്ങളുടെ പർവതങ്ങളുടേയും അരണ്യങ്ങളുടേയും താഴ്വരകളുടേയും ഭംഗി മററു ദേശങ്ങളെ കണ്ടു പരിചയിച്ചിട്ടുള്ളവൎക്കു ഊഹിക്കാൻ അശക്യയാണ്."

സ്വദേശസ്മരണകൾക്കും അചിരപരിചിതയായി സുന്ദരിയായ തന്റെ ശ്രോത്രിയാൽ പ്രദൎശിതമായ അഭിനിവേശത്തിനും വശംവദനായിട്ട് സിദ്ധൻ ഹിന്ദുസ്ഥാനത്തിലെ സ്വൎഗ്ഗം എന്നു ലോകവിശ്രുതമായ കാശ്മീരത്തെ അധികമായി വൎണ്ണിച്ചു തുടങ്ങി. അയാളുടെ വാക്ചാതുൎയ്യവും രൂപലാവണ്യവും ആ യുവാവിനെക്കുറിച്ച് അവൾക്കു തോന്നിയ വിസ്മയത്തെ വൎദ്ധിപ്പിച്ചു.

ഒടുവിൽ ഉത്ഥാനം ചെയ്തുകൊണ്ട് അവൾ പറഞ്ഞു: "അങ്ങേ ഞാൻ വളരെ അധികം താമസിപ്പിക്കുന്നു. അങ്ങേ ദാക്ഷിണ്യം അന്യാദൃശം തന്നെ. എന്നാൽ ഒരപേക്ഷ കൂടി ഉണ്ട്. നമ്മുടെ ഈ സമാഗമം എന്റെ മിത്രത്തിനുവേണ്ടി നമ്മളല്ലാതെ മററാരും അറിയണ്ടാ. ഈ സ്വല്പനേരത്തെ സമ്മേളനം യാതൊരു ഗൌരവവും ഉള്ളതായിരിക്കാൻ പാടില്ലല്ലോ."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾക്ക് ഇല്ല. നിശ്ചയം തന്നെ. എന്നാൽ എനിക്കു നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നതിൽ അധികം ഉണ്ട്."

ചിരിച്ചുകൊണ്ട് അവൾ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഞങ്ങളുടെ ആളുകളെപ്പോലെ തന്നെ ഹിന്ദുക്കളായ നിങ്ങളും ഉപചാരചാതുരി ഉള്ളവരാണെന്നു ഞാൻ ഗ്രഹിക്കുന്നു. എന്നാൽ അതിരിക്കട്ടെ. ഇനിയും കുറച്ചു പറയേണ്ടതുണ്ട്. അങ്ങ് ആരാണെന്നറിഞ്ഞുകൊണ്ട് എന്റെ വാസ്തവം അറിയിക്കാതിരുന്നാൽ അങ്ങേ വിശ്വാസത്തിനു ഞാൻ അനൎഹയാണെന്നു വരും. ഗൂഢമായിരിക്കുമെന്നു വാഗ്ദാനം ഉള്ള പക്ഷം നികൃഷ്ടമാണെങ്കിലും എന്റെ സ്ഥാനത്തേയും നാമത്തേയും അങ്ങേ അടുക്കൽ പറയാതിരിക്കുന്നതിനു ഞാൻ യാതൊരു കാരണവും കാണുന്നില്ല. എന്റെ നാമധേയം റസിയ എന്നാണ്. ആൎമീനിയാദേശക്കാരനായ എന്റെ പിതാവ് വാണിജ്യത്തിനായി ഇവിടെ വന്ന് ഏതന്നഗരവാസിയും അപ്പോൾ തന്നെ വയോധികനും ആയ ഒരു കച്ചവടക്കാരനു എന്നെ ആദ്യമേ വിവാഹം ചെയ്തുകൊടുത്തു. കുറേ കാലം മുൻപിൽ അയാൾ കാൎയ്യവശാൽ പെൎഷ്യാരാജ്യത്തേക്കും പക്ഷേ അതിനപ്പുറത്തേക്കുമായി പോയി. എന്നാൽ വളരെ ദിവസമായിട്ട് അയാളെക്കുറിച്ച് ഒരു വിവരവും കേൾക്കാറില്ല. ഞാനിതാ ഇവിടെ അങ്ങു കാണുന്നപോലെ ഏകാന്തമായി സ്വസ്ഥകാലക്ഷേപസൌഖ്യത്തെ അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടു താമസിക്കുന്നു. ആരേ കാണാനാണ് അങ്ങു ശ്രമപ്പെട്ടതെന്ന് ഇപ്പോൾ മനസ്സിലായല്ലോ. ഇനിയും നമുക്കു തമ്മിൽ കാണാൻ ഇട വരികയില്ലായിരിക്കാം."

സിദ്ധൻ ചോദിച്ചു: "അതെന്താണ്? അതിനു വിരോധമായി യാതൊരു കാരണവും ഞാൻ കാണുന്നില്ല. എന്നു മാത്രമല്ല, നിങ്ങളുടെ മിത്രം ഇപ്പോൾ താമസിക്കുന്ന രാജ്യത്തെക്കുറിച്ചു നിങ്ങൾക്കറിയാൻ രസമുള്ളതായി പലതും എനിക്കു പറയാനും ഉണ്ടായിരിക്കുമല്ലോ."

റസിയാ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "കൊള്ളാം, നിങ്ങളുടെ മൈത്രിയെ ഞാൻ നിരസിക്കയില്ല. എപ്പൊഴെങ്കിലും സായാഹ്നസമയം അങ്ങേക്കു മററു ജോലി ഇല്ലാതിരുന്നാൽ എൻെറ എഴുത്തിനെക്കുറിച്ചും അതു കൊണ്ടു പോകുന്നതിൽ മുദ്ധിമുട്ടുകൾ ഒന്നും നേരിട്ടില്ലയോ എന്നും മററും വർത്തമാനങ്ങൾ കേൾക്കുന്നതിനു എനിക്കു സന്തോഷമുണ്ടായിരിക്കും. എൻെറ ചേടിയെ നിശ്ചയമായി നിങ്ങൾ കാണും. എൻെറ ഏകാന്തവാസത്തിൽ നിങ്ങൾ എപ്പോൾ വരുമെന്നു അവളോടു പറഞ്ഞാൽ മതിയാകും."

അയാളെ ഏല്പിച്ച എഴുത്തു ഭദ്രമായി സൂക്ഷിച്ച് തൽക്കാലം യാത്ര പറയാൻ ഒരുങ്ങി സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "ഇനിയും നിങ്ങളെ സന്ദർശിക്കുന്നതിനുള്ള അവസരത്തെ തരുന്നതിനു ഞാൻ കൃതജ്ഞനായിരിക്കും."

ഗൃഹത്തിൽ എത്തിയതിൻെറ ശേഷം അധോഭാഗത്തിൽ മന്ദമായി പ്രവഹിക്കുന്ന നദിയേ ഏകാഗ്രതയോടു കൂടി നോക്കിക്കൊണ്ടു ചിന്താമഗ്നനായി അയാൾ വരാന്തയിൽ സ്വല്പനേരം നിന്നു. അലഹബാദ്ദിലെ പ്രാകാരഭിത്തികളെ ക്ഷാളനം ചെയ്യുന്നതും ഇരാവതിയുടെ രമണീയങ്ങളായ അംഗങ്ങളെ പ്രതിബിംബിപ്പിക്കുന്നതും ഈ ജലം തന്നെയാണല്ലോ. ഈ തരംഗങ്ങൾ കുശലപ്രശ്നപൂർവ്വം സ്നേഹവിശ്വാസവാചികങ്ങളെ തൻെറ പ്രിയതമയുടെ അടുക്കൽ പ്രാപിപ്പിക്കാമെന്നു വരുതോ? ഇങ്ങനെ വിചാരിച്ചുകൊണ്ട് അയാൾ ഭിത്തിയിൽ തൂക്കിയിരുന്ന ഇരാവതിയുടെ ചിത്രം എടുത്ത് അവളുടേ ച്ഛായയിൽ ഗാഢമായി ചുംബനം ചെയ്ത് മഞ്ചത്തിൽ ഉപവേശിച്ചു. അയാൾ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിയപ്പോൾ അഭിജാതയും സുന്ദരിയും ആയ ആ ഹിന്ദുയുവതിയുടെ അംഗങ്ങൾ പൂർവ്വാധികമായ സൌന്ദര്യാതിശയമുള്ളവയായി പ്രതിഭാനം ചെയ്തു. എന്നാൽ നദീതീരത്തിലുള്ള രാജമന്ദിരത്തേയും ഉദ്യാനങ്ങളേയും നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ വേറേ ഒരു രൂപം അയാളുടെ അന്തരംഗത്തിൽ സ്ഫുരിച്ചു. അത് റസിയായുടെ സുഭഗയായ ആകൃതിയും നീലവർണ്ണങ്ങളായ നേത്രങ്ങളും മധുരമായ സ്വരവും ആയിരുന്നു. അവൾക്കും അയാൾക്കും തമ്മിൽ എന്തു സംബന്ധം ആണ്? ഒന്നും ഇല്ല. നിശ്ചയം തന്നെ. എന്നാൽ അയാൾ അവളെ സുന്ദരിയാണെന്നു വിചാരിക്കുന്നതുകൊണ്ട് എന്തു ഹാനിയാണ്? ഇരാവതിക്കുവേണ്ടി മററുള്ള സകലസ്ത്രീകളും അയാളുടെ ദൃഷ്ട്യാ വിരൂപകളും അഹൃദ്യകളുമായി തോന്നുമെന്ന് അവളോടു വാഗ്ദാനം ചെയ്തിട്ടില്ലല്ലോ.

പിറേറദിവസം പ്രഭാതത്തിൽ സിദ്ധൻെറ ഭവനാങ്കണത്തിൽ "അഹോ! നിൻേറ എജമാനൻ ഉണൎന്നോ? എനിക്കു കാണുന്നതിനു അവസരമുണ്ടോ എന്നു പോയി നോക്ക്," എന്നു വിളിച്ചു പറയുന്നതു കേട്ടു.

വത്സൻ ആ ആജ്ഞയേ അനുഷ്ഠിക്കുന്നതിനു മുൻപിൽ വെളിയിൽ പോകാനായി സന്നദ്ധനായിക്കൊണ്ടിരുന്ന സിദ്ധൻ അബ്ദുല്ഫ്ഫാസലിൻെറ മരുമകനായ പാർവിസ്സിൻെറ സ്വരത്തെ പ്രത്യഭിജ്ഞകൊണ്ടറിഞ്ഞ് അയാളെ കണ്ട് അകത്തു വരാൻ അപേക്ഷിക്കുന്നതിനു സത്വരം ചെന്നു.

അയാൾ ചോദിച്ചു. "ഇപ്പോൾ നിങ്ങൾ ജോലിയിൽ ഇരിക്കയാണോ?"

"രണ്ടു ദിവസത്തേക്കില്ല."

"അതു കൊള്ളാം. എന്നാൽ ഒരു യാത്രയ്ക്കു എൻെറ ഒരുമിച്ചു വരുന്നോ?"

"എവിടേയ്ക്കാണ്."

"സമീപദേശത്ത് പ്രഥമമായി ഒരു യാത്ര പോകുന്ന എല്ലാവരും ചെന്നു കാണാറുള്ളതും നഗരബഹിർഭാഗത്തിൽ ചക്രവൎത്തിയുടെ വാസസ്ഥലവും ആയ ഫ്ത്തേപ്പൂർസിക്രിയിലേക്ക്."

സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഞാൻ നിങ്ങളുടെ ഇച്ഛയ്ക്കു അധീനനായിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ പ്രസ്ഥാനത്തിനു സന്നദ്ധനായിരിക്കുന്ന കല്ലുകരോടു യാത്ര പറയുന്നതിനായി സ്വല്പനേരം നിങ്ങളെ പിരിയുന്നതിനെ ക്ഷമിക്കണം."

ഗുരുവിനെ അയാൾ പ്രസ്ഥാനത്തിനു ത്വരമാണന്നായി കണ്ടു. യാത്ര പറഞ്ഞപ്പോൾ എഴുത്ത് ഏല്പിക്കയും കല്ലുകർ ഒന്നും ചോദിക്കാതെ അതിനെ വാങ്ങിക്കയും ചെയ്തു. അധികവിളംബം കൂടാതെ സിദ്ധനും പാർവിസ്സും അശ്വങ്ങളെ ആരോഹണം ചെയ്ത് പരിജനാനുഗതന്മാരായിട്ട് നഗരബഹിർഭാഗത്തേക്കു പുറപ്പെട്ടു. അവരുടെ യാത്ര പാൎശ്വദ്വയത്തിൽ രമ്യങ്ങളായ വൃക്ഷങ്ങളോടും നല്ല കാഴ്ചകളോടും കൂടി കേദാരങ്ങളുടെയും നികുഞ്ജങ്ങളുടെയും മദ്ധ്യേ ഉള്ള വീഥിയിൽ രസമായി ഒരു സവാരി മാത്രമേ ആയിരുന്നൊള്ളു.

കുറേ പോയതിൻെറ ശേഷം പാർവിസ് പറഞ്ഞു: "നോക്കുക, ചക്രവൎത്തി ഇങ്ങനെയുള്ള നടക്കാവുകളെ എല്ലാ ദിക്കിലും ഉണ്ടാക്കിച്ചിട്ടുണ്ട്. മുൻപിൽ ഒരു പച്ചയിലപോലും കാണാനില്ലാതിരിക്കയും ഉഷ്ണംകൊണ്ടു ജനങ്ങൾ മരിക്കയും ചെയ്തിരുന്ന സ്ഥലങ്ങളിൽ ഇപ്പോൾ ഇതുപോലെ വൃക്ഷച്ഛായനിബിഡങ്ങളായ മാൎഗ്ഗങ്ങൾ കാണപ്പെടുന്നു.

ഇത് എത്രയും ഉപയോഗമുള്ള ഒരു വലിയ കൃത്യമല്ലയോ? എല്ലാം അദ്ധ്യനീനന്മാരും നിശ്ചയമായി അക്ബരോടു കൃതജ്ഞന്മാരായിരിക്കാൻ സംഗതിയുണ്ട്."

സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ശരിതന്നെ, ചക്രവൎത്തി മഹത്തുകളായ കൃത്യങ്ങളെ ചെയ്യുന്നുണ്ട്." അപ്പോൾ അയാൾക്കു തലേദിവസം താൻ കണ്ട് അക്കുറെക്കുറിച്ചു സംസാരിച്ച ആ വിശിഷ്ടപുരുഷന്റെ സ്മരണയുണ്ടായി. അയാൾ ആ അസാധാരണസമ്മേളനത്തെ പാൎവിസ്സിനോടു വിവരിച്ച് ആ മാന്യൻ ആരായിരിക്കാമെന്നറിയാമോ എന്നു ചോദിച്ചു.

മന്ദഹാസത്തെ കൃച്ഛ്രേണ അടക്കിക്കൊണ്ട് പാൎവിസ്സ് പറഞ്ഞു: "ഇല്ല. അയാളെ എനിക്കു അറിഞ്ഞു കൂടാ. എന്നാൽ ഇനിയും നിങ്ങൾ പക്ഷേ അയാളെ ദൎശിക്കുമായിരിക്കും."

സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അത് എത്രയും സംഭാവ്യമാണ്. എന്നാൽ ലുഞ്ചിതശ്മശ്രുക്കളായി ഇത്ര വളരെ ആളുകളെ ഇവിടെ കാണുന്നത് എന്താണെന്ന് എന്നോടു പറക. മഹമ്മദീയന്മാരായ നിങ്ങൾക്കു ശ്മശ്രുക്കളെ കുറിച്ചു വളരേ ആദരം ഉണ്ടെന്നാണല്ലോ ഞാൻ വിചാരിച്ചിരുന്നത്."

"അങ്ങനെ തന്നെയാണ്. എന്നാൽ അക്ബൎക്കു അഭിപ്രായഭേദം ഉണ്ട്. നിങ്ങളും ഞാനും ചെയ്യുന്നതുപോലെ മേൽമീശവെയ്ക്കുന്നതിനു അദ്ദേഹത്തിനു വിരോധമില്ല. എന്നാൽ മുഖം മുണ്ഡിതമായിരിക്കുന്നതാണ് അദ്ദേഹത്തിനു അഭിമതം. അതിബുദ്ധിമാന്മാൎക്കും ചില വിലക്ഷണസ്വഭാവങ്ങൾ ഉള്ളതുപോലേ ഇത് ഒന്നായിരിക്കാം. അഥവാ, മഹമ്മദീയന്മാരേ വ്യഥിപ്പിക്കാനും അവരുടെ അഭിപ്രായങ്ങളേയും ആചാരങ്ങളേയും കുറിച്ച് എത്ര തുച്ഛമായി താൻ വിചാരിക്കുന്നു എന്നു പ്രത്യക്ഷീകരിക്കാനും മനഃപൂൎവ്വം അദ്ദേഹം ഇങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതായിരിക്കാം. എന്നാൽ കാരണം എന്തായാലും കാൎയ്യം അങ്ങനെയാണ്. ഇത് നിസ്സാരമായ ഒരു ബാലചാപലമാണെങ്കിലും വളരെ സംസാരത്തിനും വൈരസ്യത്തിനും കാരണമായിട്ടുണ്ട്. ഇപ്പോൾ നാം ഈ സ്ഥലത്തെ ഗ്രാമാദ്ധ്യക്ഷന്മാരിൽ ഒരാളുടെ ഗൃഹത്തിന്റെ സമീപത്തിൽ എത്തിയിരിക്കുന്നു. എന്റെ മാതുലന്റെ മുഖേന എനിക്ക് അയാളെ നല്ല പരിചയമുണ്ട്. നമുക്ക് അയാളോടു കൂടി സ്വല്പനേരം വിശ്രമിക്കാമോ? നമ്മുടെ കുതിരകളെ വെള്ളം കൊടുത്തു കൊണ്ടുവരട്ടെ. എന്റെ പിംഗലനു അത് ആവശ്യകമാണ്. ഞാൻ സന്നദ്ധനാകുന്നതിനു വളരെ മുൻപിൽ തന്നെ ഇതിനെ കോപ്പിട്ടു നിറുത്തിയിരുന്നു."

അപ്രകാരം സമ്മതിച്ച് അവർ തിന്ത്രിണീപ്രഭൃതികളായ വൃക്ഷങ്ങളാൽ പരിവൃതവും ശിലാദാരുനിൎമ്മിതവും ആയ ഒരു കൃഷിവാടത്തിന്റെ

ആഭ്യന്തരചത്വരത്തിൽ തങ്ങളുടെ വാഹനങ്ങളിൽനിന്നു അവരോഹണം ചെയ്തു. ഉടമസ്ഥൻ തന്നെ ഉടനെ വെളിയിൽ വന്നു. അയാൾ ഒരു ന്യായാധിപതിയുടെ ഭാവത്തോടു കൂടി മദ്ധ്യവയസ്സനും ദർശനത്തിൽ മാന്യനും ആയ ഒരു ഹിന്ദു ആയിരുന്നു. കുശലപ്രശ്നാനന്തരം ശ്രമഹരക്ഷണാർത്ഥം മധുരഫലങ്ങളും ഹിമശിശിരമായ ജലവും ആനയിക്കപ്പെടുകയും, കേവലം ആയിടയ്ക്കു കൃഷിചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതാണെങ്കിലും ആ സ്ഥലത്തെ കൃഷിയേയും അതിലെ സുഭിക്ഷത്തേയും കുറിച്ചു സംഭാഷണം സഹജമായി പ്രവർത്തിക്കയും ചെയ്തു.

ഗ്രാമാദ്ധ്യക്ഷൻ പറഞ്ഞു: "ഞങ്ങളുടെ ഈ ക്ഷേമാവസ്ഥയ്ക്കു കാരണം ഏതാനും ഞങ്ങളുടെ സ്വന്തപരിശ്രമം തന്നെയാണ്. എന്നാൽ ഞങ്ങൾ ചക്രവർത്തിയേക്കുറിച്ചും എത്രയും കൃതജ്ഞന്മാരായിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ നീതിയോടും ദയയോടും കൂടിയ സംരക്ഷണക്രമമാണ് ഞങ്ങൾക്കു ഇപ്രകാരം പരിശ്രമിക്കുന്നതിനു ആദ്യമായി അവസരത്തെ തന്നത്."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഏർപ്പാടിനെക്കുറിച്ചു കേട്ടിട്ടുണ്ട്. എങ്കിലും വാസ്തവം പറയുന്നതായാൽ എനിക്ക് അതിന്റെ സൂക്ഷ്മജ്ഞാനമില്ല."

ആ ഹിന്ദു ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എങ്കിലും അതു വളരെ ലഘുവും യുഷ്മാദൃശന്മാർക്കു സുഗമവും ആണ്. യഥാക്രമം സ്ഥലവിഭാഗവും കരത്തിന്റെ ന്യായമായ വ്യവസ്ഥയും സർവോപരി ജന്മിക്കും കുടിയാനും ഒരുപോലേ ക്ഷേമകരങ്ങളായ നിയമങ്ങളും ആണ് മുഖ്യമായി ഈ ഏർപ്പാടിന്റെ മൂലമായിരിക്കുന്നത്. മുൻപിൽ എല്ലാം സ്വതന്ത്രമായ തീരുമാനത്തെ അവലംബിച്ചിരുന്നു. തന്റെ അവകാശം എന്തുണ്ടെന്നും താൻ എന്തുകരം കൊടുക്കണമെന്നും ആർക്കും അറിയാൻ വഹിയാതെ ഇരുന്നു. ഗ്രാമാദ്ധ്യക്ഷന്മാരായ ഞങ്ങൾ ഒരു നിലത്തിന്റെ വാർഷികമായ കരത്തെ നിശ്ചയിക്കേണ്ടിയിരുന്നു. ഇപ്പോൾ അതൊക്കയും ഭേദിച്ചിരിക്കുന്നു. നിലങ്ങളെ ശരിയായി അളന്ന് അതിർത്തികളെ നിശ്ചയിച്ച് വിളവനുസരിച്ചു തരം തിരിച്ച് കരം തീർച്ചപ്പെടുത്തി കാലാവധിവച്ച് പാട്ടത്തിനു കൊടുത്തിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ എല്ലാത്തിലും മുഖ്യമായിട്ടുള്ളത് എന്തെന്നാൽ കരം പണമായിട്ടോ സാമാനങ്ങളായിട്ടോ തീർക്കാം. തർക്കങ്ങളുണ്ടായാൽ യാതൊരു ഗവമ്മെണ്ട് ഉദ്യോഗസ്ഥനും ന്യായം പോലേ അല്ലാതെ സ്വേച്ഛയായി തീർച്ചചെയ്യാൻ പാടില്ല. ഇതിന്റെ ഒക്കയും പരിണാമം എന്തെന്നാൽ തന്റെ നിലത്തിനു എന്തു വിലയുണ്ടെന്നും താൻ എന്തു കരം കൊടുക്കണമെന്നും തന്റെ ആദായം എന്തായിരിക്കുമെന്നും കൃഷിക്കാരനോ ജന്മിക്കോ കുടിയാനോ മുൻപിൽ കൂട്ടി

ത്തന്നെ പറയാൻ കഴിയും. അവൻ മുൻപിൽ നിത്യമായി ഉദരപൂത്തിക്ക വേണ്ടതു മാത്രം കിട്ടിയാൽ തൃപ്തനായിരുന്നതു പോയിട്ട് ഇപ്പോൾ അവൻെറ കാൎയ്യങ്ങൾ മനസ്സിലായി കഴിയുന്ന വ്യവസായം ചെയ്തു ക്ഷേമവാനാകുന്നത് അൽഭുതമാണോ? ഈ ഏപ്പാടിൻെറ ഫലം നിങ്ങൾ ചുററും കാണുന്നുണ്ടല്ലോ. അതിനെക്കുറിച്ചു സ്വയമായി ഒരഭിപ്രായം നിങ്ങൾക്കു തന്നെ ഉണ്ടാക്കാം. എന്നാൽ എന്നെപ്പോലെ നിങ്ങളും ഈ ദേശത്തിൻെറ പൂൎവസ്ഥിതി അറിഞ്ഞിരുന്നു എങ്കിൽ അതിനു വളരെ അധികം എളുപ്പമുണ്ടായിരുന്നു."

സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഏതു രാജ്യത്തിലും ഇങ്ങനെയുള്ള ഏപ്പാട് ഇങ്ങനെയുള്ള ഫലങ്ങളെ ജനിപ്പിക്കുന്നതാണ്. ഒരു രാജ്യത്തിനു അക്ബരേപ്പോലെ ഒരു രാജാവുണ്ടായിരിക്കുന്നത് എത്ര വലിയ അനുഗ്രഹമാണ്!"

ഗ്രാമാധ്യക്ഷൻ പറഞ്ഞു: "ഞങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ആലോചന സഭക്കാരോടും വിശിഷ്യ ഈ ഏപ്പാടിനെ ആലോചിച്ചുണ്ടാക്കിയ കോശാധ്യക്ഷനായ ടോഡർമാളിനോടും ഇതിനെ നടപ്പാക്കി ഗവമെ്മണ്ട് ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരുടെ അക്രമങ്ങൾക്കു അമച്ചുവരുത്തിയ മന്ത്രിയായ അബൂല് ഫ്ാസലിനോടും കൃതജ്ഞന്മാരായിരിക്കേണ്ടതാണ്. ആരംഭത്തിൽ ഈ വ്യവസ്ഥകൾ രാജ്യത്തേ മുതലെടുപ്പിനു കുറവുവരുത്തുന്നതായി തോന്നി എങ്കിലും കാലക്രമേണ അനുഭവം തദ്വിപരീതമായിരിക്കുന്നു. അഥവാ മുതലെടുപ്പു കുറഞ്ഞാൽ തന്നെയും കരം നിശ്ചിതമായും നിയതകാലത്തിലും പിരിഞ്ഞുപോരുന്നതുകൊണ്ട് അധികപ്രയോജനമുണ്ട്."

സിദ്ധൻ ചോദിച്ചു: "എന്നാൽ ഇത്രയും ധീമാനല്ലാത്ത ഒരു രാജാവ് സിംഹാസനാരൂഢനായാൽ ശ്രേഷ്ഠങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഈ ഏപ്പാടുകൾ ഭേദിച്ചുപോകയില്ലയോ?"

"ഇല്ലെന്നാണ് എൻെറ വിശ്വാസം. ഒരിക്കൽ ഞങ്ങൾക്കു ലബ്ധമായ അവകാശത്തെ ഒരു ജനദ്രോഹിയായ രാജാവിനും ഞങ്ങളുടെ സമുദായത്തിൽനിന്നു എളുപ്പത്തിൽ അപഹരിക്കാൻ കഴികയില്ല. ഞങ്ങളുടെ ജനങ്ങൾ തങ്ങളുടെ ന്യായാധിപതികളെക്കൊണ്ടു പ്രായേണ സ്വയം ഭരണം ചെയ്യുന്നവരാകയാൽ ഏറക്കുറേ രാജാവിനു അനധീനന്മാരാണ്. അദ്ദേഹം അവൎക്കുള്ള അവകാശങ്ങളുടെ ഹാനിക്കു ഉദ്യമിച്ചാൽ അനേകം ചെറിയ രാജ്യങ്ങളുമായി യുദ്ധം ചെയ്യേണ്ടിവരികയും അവയെ എല്ലാം കീഴടക്കുന്നതിനു പൎയ്യാപ്തയായ സേനയെ കിട്ടാതിരിക്കയും ചെയ്യും. അഥവാ അദ്ദേഹം യുദ്ധം ചെയ്യുന്ന പക്ഷവും ജനങ്ങൾ തങ്ങളുടെ ഗ്രാമങ്ങളെ ഉപേക്ഷിച്ച് ദുഷ്പ്രവേശകളായ അടവികളിൽ അഭയം പ്രാപിക്കും. രാജാവ് അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഇച്ഛപോലെ പ്രവൎത്തിച്ചുകൊള്ളട്ടേ. അദ്ദേ

ഹത്തിനു മനസ്സുള്ളെടത്തോളവും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ധനം അനുവദിക്കു ന്നെടത്തോളവും മററു രാജ്യങ്ങളുമായി യുദ്ധം ചെയ്യാം. ഞങ്ങൾ രാജ ധാനിയിലെ കൃത്രിമങ്ങളിലും തക്കങ്ങളിലും ഉൾപ്പെട്ടുകയില്ല."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "ഇരുഭാഗക്കാക്കും എത്ര സുഖമുള്ള ഒരു അവ സ്ഥയാണ്!"

മദ്ധ്യേ പാവ്‌ിസ് പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ അതുകൊണ്ടു രാജ്യത്തിനും ജനങ്ങൾക്കും തമ്മിലുള്ള ചേച്ച്ചയ്ക്കു അധികം അഭിവൃദ്ധി ഇല്ല."

ന്യായാധിപതി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഇല്ല. അതു ശരിതന്നെ. എന്നാൽ ഭിന്നജാതീയന്മാരായ അനേകജനങ്ങളെ ഏകശാസനയിൽ അടക്കിയിരിക്കുന്ന അദ്ഭുതനമായ ഹിന്ദുസ്ഥാനത്തിൽ വാസ്തവമായ ഐകമത്യം ഉണ്ടായിരിക്കാമെന്നു നിങ്ങൾ വിശ്വസിക്കുന്നോ?"

"അതു വളരെ പ്രയാസമാണെന്നു ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നു, എങ്കിലും അതിനു ശ്രമിക്കുന്നതു യുക്തമായിരിക്കും."

സിദ്ധനു രസജനകമായ ഈ സംഭാഷണം കുറേ നേരം തുടന്നതിൻെറ ശേഷം അയാളും പാവ്‌ിസ്സും യാത്ര പറഞ്ഞ് അശ്വാരൂഢന്മാരായി പുറ പ്പെട്ടു. മദ്ധ്യേ ഒന്നിലധികം തവണ നിന്നു വിശ്രമിച്ചു ദീഘമായ മാഗ്ഗത്തെ ത്വരിതമായി അതിലംഘിച്ചതിൻെറ ശേഷം ഫ്ത്തേപ്പൂരിലെ രാജഗൃഹം നില്ക്കുന്ന ഉന്നതപ്രദേശങ്ങൾ കാണാറായി. ആഗ്രായിലെ രാജമന്ദിര ങ്ങളുടെ പ്രഥമദശനത്തിൽ ഉണ്ടായ അൽഭുതത്തെകാൾ ഒട്ടും കുറവി ല്ലാത്ത അൽഭുതത്തെ ഇത് ജനിപ്പിച്ചു. ക്രമോന്നതകളായ സൌധപര മ്പരകൾ ആകാശമാഗ്ഗത്തെ അതിലംഘിച്ചു കാണപ്പെട്ടു. വിസ്തീണ്ണക ളായി ശ്ലക്ഷ്ണശിലാനിമ്മിതകളായ സോപാനപരമ്പരകൾ തിന്ത്രിണീപ്രഭൃ തികളായ വൃക്ഷങ്ങളാൽ അവിടവിടെ സാന്ദ്രച്ഛായകളായി സൂയ്യകിരണ ത്തിൽ ശോഭിച്ചു.

സിദ്ധനും അയാളുടെ സഖാവും അശ്വങ്ങളെ ഭൃത്യന്മാരെ ഏല്പിച്ചും വച്ച് രാജമന്ദിരത്തിൻെറ പരിസരങ്ങളെ പ്രവേശിച്ചപ്പോൾ സിദ്ധൻ ആഗ്രായുടെ പ്രഥമദശനത്തിൽ എന്നപോലെ വിസ്മയിച്ചില്ലെങ്കിലും വളരെ അധികം ആനന്ദിതനായി. ഉപവനങ്ങൾ അയാൾക്കു അധികം സന്തോഷത്തെ ജനിപ്പിക്കയും അധികം നേത്രാനന്ദകരങ്ങളായിരിക്കയും ചെയ്തു; എന്തെന്നാൽ സ്വഭാവസ്ഥിതിക്കു യാതൊരു ഹാനിയും ചെയ്യ പ്പെട്ടിരുന്നില്ല. പന്ഥാക്കൾ ഏകരീത്യാ നിമ്മിക്കപ്പെടാതെ സ്ഥല ത്തിൻെറ നിമ്നോന്നതത്വത്തെ അനുസരിച്ചുള്ളവയും അതി സമൃദ്ധങ്ങ ളായ തരുഗുല്മലതാദികളെക്കൊണ്ടു സാന്ദ്രച്ഛായങ്ങളും ആയിരുന്നു. സമീപത്തുള്ള മലകളുടെയും പക്വങ്ങളായ ധാന്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു സ്വണ്ണ വണ്ണങ്ങളായ നിലങ്ങളുടേയും രജതച്ഛായയായ നദിയുടെയും കാഴ്ച

എത്ര ശ്രേഷ്ഠവും നയനാനന്ദവും ആയിരുന്നു! വിജനങ്ങളായ നികുഞ്ജങ്ങളിലും രക്ഷിവൎഗ്ഗങ്ങളാൽ പൂൎണ്ണങ്ങളായ അളിന്ദങ്ങളിലുമായി അവർ കുറേ നേരം സഞ്ചരിച്ചു. ഒടുവിൽ നഗരത്തിന്റെ കീഴ്ഭാഗത്തു ചെന്നു വസതി അന്വേഷിക്കുന്നതിനും മദ്ധ്യേമാൎഗ്ഗം ലഭ്യമാകാമായിരുന്നതിലധികം നന്നായ ശ്രമഹരഭക്ഷണത്തെ സമ്പാദിക്കുന്നതിനുമായി പോകണമെന്നു പാവ്ലിസ് പറഞ്ഞു. ഈ അഭിപ്രായം അനുമോദിക്കപ്പെട്ടതിന്റെ ശേഷം അവർ ആവശ്യകമായ വിശ്രമത്തെ അനുഭവിച്ച് ആ പട്ടണത്തിൽ ദൎശനീയമായുള്ളതിനെ കാണുന്നതിനു പിന്നയും പുറപ്പെട്ടു.

പാവ്ലിസ് പറഞ്ഞു: "സ്വല്പനേരം നിങ്ങളെ വിട്ടേച്ച് ഞാൻ പോകുന്നതിനെ ക്ഷമിക്കണം. എന്റെ അമ്മാവൻ തന്നയച്ചിട്ടുള്ള ചില കടലാസുകൾ ഇവിടെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരിൽ ഒരാൾക്കു കൊടുക്കാനും നിങ്ങൾക്കു ശ്രദ്ധാവഹമല്ലാത്ത ചില കാൎയ്യങ്ങൾ അയാളോടു സംസാരിക്കാനും ഉണ്ട്. അയാൾ സമീപത്തിലാണ് വസിക്കുന്നത്. ഞാൻ ഉടനെ തിരിച്ചു വരാം. അതിനിടയിൽ നിങ്ങൾക്കു അഗ്രേ കാണുന്ന ആ ജീൎണ്ണദേവാലയത്തെ ചെന്നു ദൎശിക്കയും സന്തോഷമുണ്ടെങ്കിൽ വന്ദിക്കയും ചെയ്യാം."

ചിരിച്ചുംകൊണ്ട് അയാൾ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "വളരെ സന്തോഷം. ഞാൻ ആ ദേവാലയത്തെ ചെന്നു നോക്കി നിങ്ങളെ പ്രതീക്ഷിച്ചുംകൊണ്ട് സമീപത്തു തന്നെ നില്ക്കാം. വന്ദിക്കുന്നതിൽ എനിക്കു അത്ര ശ്രദ്ധയില്ല."

സിദ്ധൻ മങ്ങിയ വെളിച്ചത്തോടു കൂടിയ ആ ദേവാലയത്തിനുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ചു ഉടൻ തന്നെ സ്തംഭങ്ങളിൽ കൊത്തീട്ടുള്ള അനേകചിഹ്നങ്ങളെക്കൊണ്ട് അത് ഒരു ശിവാലയമാണെന്നു അയാൾക്കു മനസ്സിലായി. അയാൾ കുറേ മുൻപോട്ടു പോയപ്പോൾ അങ്ങേ അററത്തായിട്ടു മുകളിൽ വിളക്കുകൾ കത്തിച്ചിരിക്കുന്ന ഒരു മുറിയിൽ കയ്യിലും കാലിലും കങ്കണാലങ്കൃതവും നേത്രത്രയത്തോടു കൂടിയതും മുണ്ഡമാലാമണ്ഡിതവും വ്യാഘ്രയാകലിതപാദമായി പത്മാസനത്തിൽ ഉപവിഷ്ടവും ആയ ഒരു വലിയ ശൈവവിഗ്രഹത്തെ കണ്ടു. സിദ്ധൻ ശൈവതത്വത്തെ യഥാൎത്ഥമായി അറിഞ്ഞിരുന്നതുകൊണ്ട് ആ ദേവാലയത്തിലെ വിരൂപകളായ പ്രതികൃതികൾ അയാൾക്കു ജുഗുപ്സാവഹകളായിരുന്നു. ഭിത്തികളിലുള്ള വിലക്ഷണപ്രതിമകളെക്കൊണ്ടു വികൃതമായിരുന്നെങ്കിലും ആ ദേവാലയം ഭംഗിക്കുറവുള്ളതായിരുന്നില്ല.

അയാൾ വളരെ നേരം ഏകാകിയായി നില്ക്കേണ്ടിവന്നില്ല. ഏകാന്തമായ ആ സ്ഥലത്തു യാതൊരു പാദന്യാസശബ്ദവും കൂടാതെ പൃഷ്ഠ

ഭാഗത്തിൽനിന്നും ഒരു ശബ്ദത്തെ അയാൾ ശ്രവിച്ചു. "ഓം. ഓം. അനഘനായ ഭവാനീഭക്തൻ നിന്നെ അഭിനന്ദിക്കുന്നു."

സിദ്ധൻ തിരിഞ്ഞു നോക്കിയപ്പോൾ അലഹബാദ്ദിൽവച്ച് തൻെറ പിതൃവ്യൻെറ ഒരുമിച്ചു കണ്ട ദുർഗ്ഗാചാര്യനായ ഗോരക്ഷനെ പ്രത്യഭിജ്ഞ കൊണ്ടറിഞ്ഞ്, "പരിശുദ്ധനായ ഭവാനെ ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നു" എന്നു പറഞ്ഞ് മറേറ ആൾ എന്തു പറയുമെന്നു പ്രതീക്ഷിച്ചുനിന്നു.

ആചാര്യൻ പറഞ്ഞു: "നാം അന്യോന്യം മറന്നുപോയില്ല. വാസ്തവത്തിൽ ഞാൻ ബദരീനാഥസമീപത്തിൽ നിന്നെ കണ്ടതുമുതൽ നീ എൻെറ നയനപഥത്തിൽ തന്നെ ഉണ്ട്."

കുറച്ചു അക്ഷമയോടുകൂടി സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "അതിരിക്കട്ടെ. എന്നെക്കൊണ്ട് അങ്ങേക്ക് എന്തു കാര്യമാണെന്നു എനിക്കു തീരേ മനസ്സിലാകുന്നില്ല."

ഗോരക്ഷൻ ചോദിച്ചു: "എൻെറ പുരാതനമിത്രവും ശിഷ്യനും ആയ ആളിൻെറ മരുമകനെക്കുറിച്ച് എനിക്കു താല്പര്യം തോന്നുന്നതല്ലയോ? ആ കാരണത്താൽ, നീ കേൾക്കുമെങ്കിൽ ഞാൻ ഒരു ഗുണദോഷം പറയാം. യോഗിയായ ഗുരുപാദർ ആരാണെന്നു നീ അറിയുന്നില്ലയോ?"

സിദ്ധൻ ചോദിച്ചു: "ഗുരുപാദരോ? എനിക്കറിയാം. അദ്ദേഹം വനവാസം ചെയ്യുന്ന ഒരു യോഗിയാണ്."

"ശരി. എന്നാൽ ഇപ്പോഴത്തെ പേരിനെ എടുക്കുന്നതിനു മുൻപിൽ അദ്ദേഹം ആരായിരുന്നു എന്നാണ് ഞാൻ ചോദിച്ചതിൻെറ താല്പര്യം."

"അതിനെക്കുറിച്ച് എനിക്കൊന്നും അറിഞ്ഞുകൂടാ. അദ്ദേഹം അതിനെക്കുറിച്ചു യാതൊന്നും പ്രസ്താവിച്ചില്ല."

"നിൻെറ ഗുരുവായ കുല്ലകർ നിന്നോടു പറഞ്ഞിരിക്കണമല്ലോ."

"ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനോടു ചോദിച്ചില്ല. എനിക്ക് അതറിഞ്ഞിട്ടു കാര്യമില്ല."

ഗോരക്ഷൻ സിദ്ധൻെറ നേരേ ഒന്നു സൂക്ഷിച്ചു നോക്കി. എന്നാൽ സിദ്ധൻെറ മുഖഭാവം കേവലം ഉദാസീനമായി തന്നെ ഇരുന്നു. ഏതെങ്കിലും പ്രഷ്ടാവിൻെറ നിർബ്ബന്ധത്താൽ അസഹ്യപ്പെട്ട് അല്പം ആലോചനക്കുറവോടേ സിദ്ധൻ പറയാൻ തുടങ്ങി: "ഗുരുപാദർ ആരാണെന്നും അദ്ദേഹത്തിൻെറ പൂർവ്വസ്ഥിതി എന്തായിരുന്നു എന്നും ഞാൻ അറിഞ്ഞെങ്കിലും നിങ്ങളോടു പറകയില്ലെന്നു അറിഞ്ഞുകൂടയോ?"

ഗോരക്ഷൻ ക്ഷോഭിച്ചു പറഞ്ഞു: "ആഹാ! ഇതിനാൽ നീ എന്നെ വിശ്വസിക്കുന്നില്ലെന്ന് അർത്ഥമാകുന്നു. നീ എന്നെ ധിക്കരിക്കുന്നോ? ഞാൻ അലഹബാദ്ദിലെ ഗവർണ്ണരുടെ സ്നേഹിതനാണെന്നു നീ ഓർമ്മിക്കുന്നോ?"

അസഹ്യതയെ പ്രകാശിപ്പിച്ചു സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "ഉവ്വ്. എനിക്ക് അതറിയാം."

"നീ എന്തൊന്നറിയുന്നു?"

"ഞാൻ അറിയുന്നതിനെ ഞാൻ അറിയുന്നു. അതു മതി താനും."

ആചാര്യൻ മനോവ്യഥാസമ്മിശ്രമായ രോഷത്തോടു കൂടി സിദ്ധനെ നോക്കിക്കൊണ്ടു വിചാരിച്ചു. ഈ സ്വരത്തിന്റെ താല്പര്യം എന്തായിരിക്കാം? ഇവൻ വാസ്തവമായി എന്തറിഞ്ഞിരിക്കും? എങ്കിലും തല്ക്കാലം ആ സംഭാഷണത്തിന്റെ വിഷയത്തെ മാററുകയാണ് ഉത്തമോപായമെന്നു തോന്നീട്ട് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "എന്നാലിപ്പോൾ ഇതിനെക്കുറിച്ചു സംസാരിച്ചതു മതി. എന്റെ മൈത്രിക്കു നിനക്കു തീരേ അപേക്ഷയില്ല. ഞാൻ അതിനു നിർബ്ബന്ധിക്കുന്നും ഇല്ല. എങ്കിലും, യുവാവായ സ്നേഹിതാ! നീ ഓർത്തുകൊൾക. ഞാൻ സർവ്വാത്മനാ ഉപാസിക്കുന്ന ആ സർവ്വശക്തയായ ദേവി അനുഗ്രഹത്തെ എന്നപോലെ നിഗ്രഹത്തെയും ചെയ്യും. അവൾ തന്റെ ആചാര്യന്മാർമുഖേന തന്റെ പരിചര്യയ്ക്കായി തിരഞ്ഞെടുത്തതിന്റെ ശേഷം അതിൽ വിമുഖന്മാരായി പോകുന്നവരെക്കുറിച്ച് അവൾക്കു ഒരിക്കലും കാരുണ്യം ഉണ്ടാകുന്നതല്ല." ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞുകൊണ്ട് ഈ ഗഹനാർത്ഥയായ ഭീഷണിക്കു സിദ്ധൻ എന്തുത്തരം പറയുന്നു എന്നു കേൾക്കാൻ കാത്തുനില്ക്കാതെ അദ്ദേഹം ആ ദേവാലയത്തിന്റെ ഒരു വശത്തേക്കു ഇറങ്ങി അന്തർഹിതനായി. സിദ്ധൻ അനൈച്ഛികമായി ഉണ്ടായ ഉൽകണ്ഠയോടേ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പിന്നാലെ നോക്കി. വാസ്തവത്തിൽ ആ ദുർഗ്ഗാചാര്യൻ ഏകാകിയായിരുന്നു എങ്കിലും നൈശമായ തമസ്സിൽ അലഹബാദ്ദിലെ പ്രാകാരഭിത്തിയിൽ കൂടി കടന്ന് അരണ്യത്തിൽ അന്തർദ്ധാനം ചെയ്തതായി താൻ കണ്ടിരുന്നതുപോലേ നഗ്നങ്ങളായും താമ്രവർണ്ണങ്ങളായും ധവളപാശവേഷ്ടിതകണ്ഠങ്ങളായും ഉള്ള സ്വരൂപങ്ങളുടെ ഒരു ദീർഘയായ പങ്ക്തി അദ്ദേഹത്തിനെ അനുഗമിക്കുന്നു എന്നു തന്നെ മിക്കവാറും സിദ്ധനു തോന്നി. അന്നു രാത്രിയിൽ വിശ്രമിക്കാൻ പോയപ്പോൾ തന്റെ ആജ്ഞാപ്രതീക്ഷിയായി നിന്ന വിശ്വസ്തഭൃത്യനോടു ചോദിക്കുന്നതു നന്നെന്ന് അയാൾ വിചാരിച്ചു പറഞ്ഞു.

"വത്സ! നീയാകട്ടേ കുല്ലുകരുടെ ഭൃത്യനാകട്ടേ ആചാര്യനോ തപസ്വിയോ ആയ ഒരാളോടു സംസാരിച്ചിട്ടില്ലെന്നു അലഹബാദ്ദിൽവച്ചു നീ എന്നോടു പറഞ്ഞല്ലോ. എന്നാൽ പർവ്വതത്തിൽ കൂടി നമ്മുടെ യാത്രയേയും അപ്പോൾ സംഭവിച്ച ചില സംഗതികളെയും കുറിച്ചു നീ മററു അപരിചിതനായ ആരോടെങ്കിലും സംസാരിച്ചതായി ഓർമ്മിക്കുന്നോ?"

വത്സൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "സ്വാമിൻ! അങ്ങു സ്മരിപ്പിച്ചിരുന്നില്ലെങ്കിൽ ഞാൻ പിന്നെ അതിനെക്കുറിച്ചു വിചാരിക്കയില്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ ഞാൻ ഓർമ്മിക്കുന്നു. ആ മന്ദിരാസമീപത്തിൽവച്ച് അർദ്ധനഗ്നനും താമ്രവർണ്ണനുമായ ഒരാൾ ഞങ്ങളോട് ഒരിക്കൽ സംസാരിക്കയും പട്ടണത്തേയും പ്രാകാരത്തേയും കുറിച്ചു വിവരിക്കയും ചെയ്തതിന്റെ ശേഷം നമ്മുടെ യാത്രയേക്കുറിച്ചും ചോദിച്ചു."

"ഗുരുപാദരുടെ വ്യാഘ്രവുമായി എനിക്കുണ്ടായ സംഗതിയെ നിങ്ങൾ അയാളോടു പറഞ്ഞോ?"

"ഞങ്ങൾ പറഞ്ഞു എന്ന് എനിക്കു തോന്നുന്നു."

"ഗുരുപാദരേയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആകൃതിയേയും കുറിച്ച് എന്തെങ്കിലും പറഞ്ഞോ?"

"പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പൂജ്യമായും രാജയോഗ്യമായും ഉള്ള ഭാവം ഞങ്ങളുടെ അന്തഃകരണത്തിൽ ഗാഢമായി പതിഞ്ഞിരിക്കയും അതിനെ പറയുന്നതുകൊണ്ടു ഹാനിയൊന്നും ഇല്ലായിരിക്കുമെന്നു വിചാരിക്കയും ചെയ്തതിനാൽ അദ്ദേഹവുമായുള്ള സമാഗമത്തെ ആ അപരിചിതനായ ആളിനോടു ഞങ്ങൾ മറച്ചില്ല."

"ഗുരുപാദരുടെ ആകൃതിയെ ശരിയായി നിങ്ങൾ വിവരിച്ചോ?"

"ഞങ്ങൾ പറഞ്ഞതെല്ലാം ഞാൻ വ്യക്തമായി ഓർമ്മിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ അതിനെക്കുറിച്ചും പറഞ്ഞു എന്നാണ് എനിക്കു തോന്നുന്നത്."

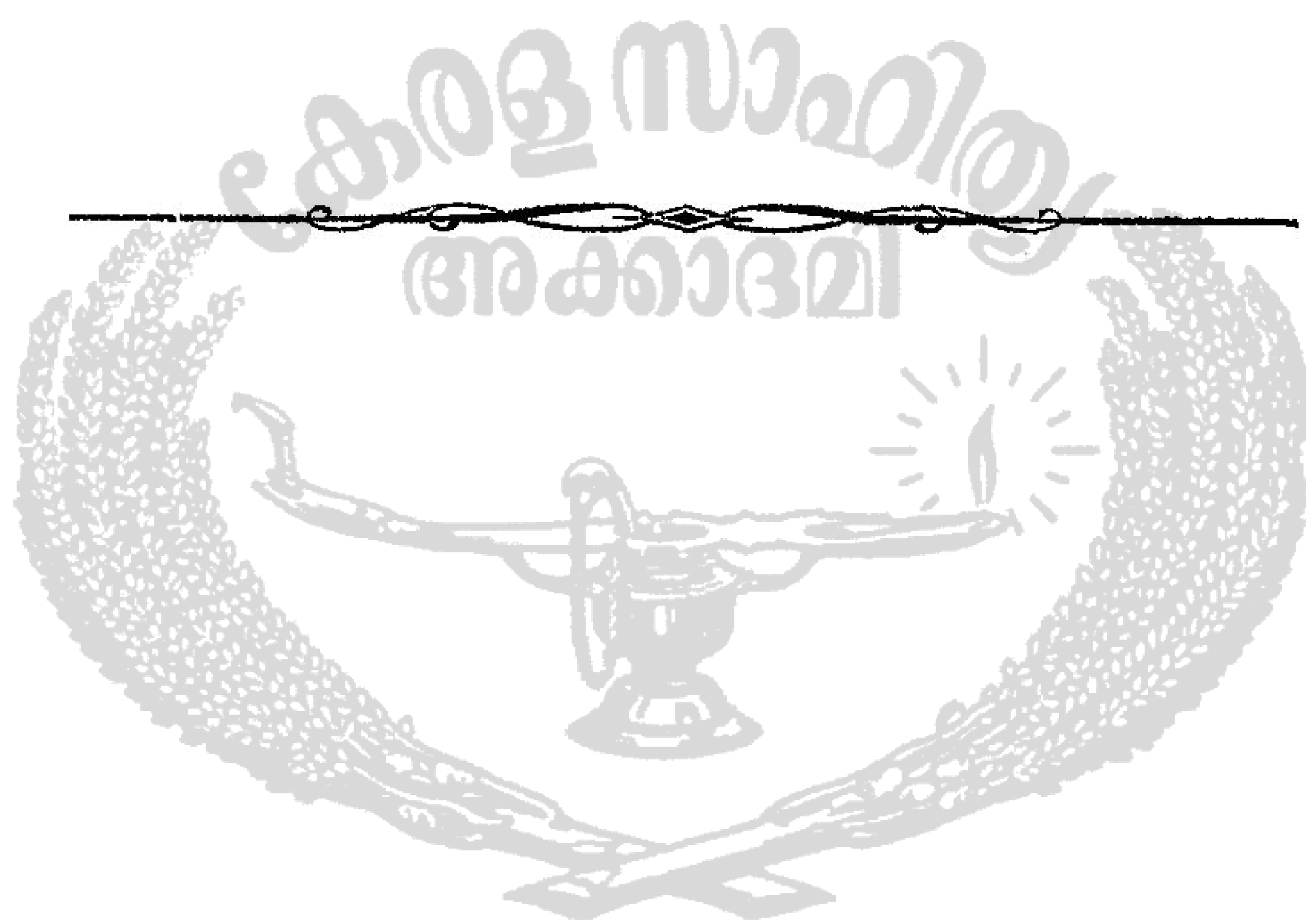
സിദ്ധൻ വിചാരിച്ചു: "അബദ്ധമായി. ആ ആചാര്യൻ ഞങ്ങളുടെ യാത്രയുടെ വിവരം അയാളുടെ ചാരപുരുഷനിൽനിന്നും മനസ്സിലാക്കീട്ടുണ്ടു. ഗുരുപാദരെക്കുറിച്ച് അയാൾക്കു സംശയങ്ങൾ ഉത്ഭവിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നു. അയാൾ എന്റെ അടുക്കൽനിന്നും അധികം വിവരം മനസ്സിലാക്കാൻ ശ്രമിച്ചു എന്നു സ്പഷ്ടമാണ്. എന്നാൽ ഗുരുപാദരുമായോ അഥവാ നന്ദിഗുപ്തനുമായോ അയാൾക്ക് എന്തു കാര്യമുണ്ടായിരിക്കാം? എന്റെ പിതൃവ്യനായ സാല്ഹണനും ഇതിൽ ഉൾപ്പെട്ടിരിക്കാമോ?"

തന്റെ സ്വാമി ചിന്താമഗ്നനായിരിക്കുന്നതു കണ്ട് വത്സൻ പറഞ്ഞു: "ആ അപരിചിതനുമായി ഞങ്ങൾ സംഭാഷണം ചെയ്തതു നിമിത്തം ഹാനി ഒന്നും ഇല്ലെന്നത്രേ ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "ഇല്ല. ഇല്ല. ഉണ്ടെങ്കിലും അതു മനഃപൂർവ്വം അല്ലല്ലോ. നിങ്ങൾ അപരാധികളല്ല. ഞാൻ മുൻപിൽ കൂട്ടി നിങ്ങളോടു കരുതൽ പറയേണ്ടിയിരുന്നു. എന്നാൽ ഇനിമേൽ ഗുരുപാദരെക്കുറിച്ച് ആരു തന്നെ ചോദിച്ചാലും യാതൊന്നും പറഞ്ഞുപോകരുത്. മനസ്സിലായോ?"

വത്സൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "സ്വാമിൻ! നല്ലവണ്ണം മനസ്സിലായി. ഇനി മേൽ ഞാൻ ഗുരുപാദരെ കണ്ടിട്ടുമില്ല; അഥവാ ഉണ്ടെങ്കിൽ അദ്ദേഹം എങ്ങിനെ ഇരുന്നു എന്നു ഞാൻ അശേഷം വിസ്മരിക്കയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു."

സിദ്ധൻ വിചാരിച്ചു: "എങ്കിലും ഇതിനെക്കുറിച്ചു കുല്ലുകർക്കും നന്ദിഗുപ്തക്കു് തന്നെയും അറിവുകൊടുത്തു കരുതൽ ചെയ്യുന്നതു യുക്തമായിരിക്കും. സാല്ഹണനു ഇതിൽ ഏതെങ്കിലും സംബന്ധം ഉണ്ടോ ഇല്ലയോ എന്നറിയാൻ ശ്രമിക്കണം."

ആറാം അദ്ധ്യായം.

സലിം.

രജ്പുത്ത്സേനയുടെ നേതാവ് സാദികൾ നിരക്കുമ്പോൾ പ്രാകാരാങ്കണത്തിൽനിന്നു പറഞ്ഞു: "വേഗത്തിൽ അണിചേൎന്നു ചക്രവൎത്തി ഇന്നു സേനകളെ ദൎശിക്കുന്നെടത്തേക്കു പ്രസ്ഥാനം ചെയ്വിൻ."

ഈ ആജ്ഞ താമസം കൂടാതെ അനുഷ്ഠിക്കപ്പെട്ടു. അവർ കോട്ടയ്ക്കു വെളിയിൽ ആയതിൻെറ ശേഷം പട്ടണത്തിൽനിന്നു കുറേ അകലെയുള്ള സൈന്യസന്ദൎശനസ്ഥലത്ത് എത്തുന്നതുവരെ ധൌരിതകഗതിയായി ഗമിച്ചു. തൻെറ സേനാഭാഗത്തിൻെറ നാസീരത്തിൽ സിദ്ധൻ ഒരു ചെറിയ കുന്നിൽ കയറിയപ്പോൾ അയാളുടെ അഗ്രഭാഗത്തെ കാഴ്ച അതിശോഭനമായിരുന്നു. ദക്ഷിണഭാഗം ഒരു നഗരപ്രായമായി പടകുടീരങ്ങളാൽ വ്യാപ്തമായിരുന്നു. മദ്ധ്യേ മദ്ധ്യേ ദീൎഘകളും വിസ്തീൎണ്ണകളും ആയ വീഥികൾ എത്രയും ക്രമമായി കാണപ്പെട്ടു. മദ്ധ്യത്തിൽ രക്തവസ്ത്രനിൎമ്മിതമായ രാജകീയപടകുടീരം സ്വൎണ്ണവൎണ്ണവും സ്തൂപികാകാരവും ആയ ഉപരിഭാഗത്തോടു കൂടി ശോഭിച്ചു. അതു കേവലം ഒരു പടകുടീരമെന്നു നിൎദ്ദേശിക്കാൻ യോഗ്യമായിരുന്നില്ല. എന്തെന്നാൽ അതു തുണിയും മരവുംകൊണ്ട് ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ട ഒരു കൊട്ടാരം തന്നെ ആയിരുന്നു. വാമഭാഗത്തിൽ അനേകപതാകകളെക്കൊണ്ടു പ്രകാശമാനകളായ നാനാസേനകൾ നിരന്നിരുന്നു. ചില സാദികൾ കഞ്ചുകിതന്മാരും ചിലർ കഞ്ചുകം കൂടാത്തവരും ചിലർ തോക്കുകളേയും ചിലർ കുന്തങ്ങളേയും ധരിച്ചവരും ആയിരുന്നു. പീരങ്കികളും യുദ്ധഗജങ്ങളും സന്നദ്ധങ്ങളായിരുന്നു. കുറേ ദൂരത്തിൽ മററു ഗജങ്ങളുടെ മുകളിൽ ശോഭനങ്ങളായ അമ്പാരികളിലുള്ള ഉപബൎഹങ്ങളിൽ ഉപവിഷ്ടകളായി സ്ത്രീകൾ മിക്കവരും മുഖസംവരണത്തോടു കൂടി കാഴ്ച കാണാൻ എത്തീട്ടുണ്ടായിരുന്നു.

രജ്പുത്ത്കൾ വന്നെത്തിയ ഉടനെ വാദിത്രസഹിതങ്ങളായ സൈന്യങ്ങൾ മുൻപെട്ടു നടന്നു ചെന്ന് സപരിവാരനായ ചക്രവൎത്തിയുടെ മുൻപിൽ പങ്ക്തികളായി നിരന്നു. സുവൎണ്ണമണിഗണദീപ്യമാനങ്ങളായ ആയുധങ്ങളോടും അശ്വാസ്തരണങ്ങളോടും കൂടിയ ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ ചക്രവൎത്തിയെ തിരിച്ചറിയുന്നതിനു സിദ്ധനു അധികനേരം സംശയിക്കേണ്ടിവന്നില്ല. ഛത്രപതാകാവാഹികളാൽ അനുഗതനായി സേനാധിപത്യസൂചകമായ ദണ്ഡത്തെ ധരിച്ചുംകൊണ്ടു ശ്വേതാശ്വാരൂഢനായി ഇതരന്മാരെക്കാൾ അല്പം മുൻപെട്ടുനിന്ന ദൃഢഗാത്രനായ

അദ്ദേഹത്തിൻെറ രൂപം എളുപ്പത്തിൽ വ്യാവൎത്തിച്ചറിയാവുന്നതായിരുന്നു. മഹാനായ ചക്രവൎത്തിയെ കണ്ടപ്പോൾ സിദ്ധനു രാജകീയോദ്യാനത്തിൽവച്ചു താൻ സംഭാഷണം ചെയ്കയും അന്നുതന്നെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ യഥാൎത്ഥസ്ഥിതിയെക്കുറിച്ചു സംശയം ജനിക്കയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടായിരുന്ന ആളാണെന്നു ഉടനെ പ്രത്യഭിജ്ഞയുണ്ടായി. സിദ്ധനു തൻെറ സാദിഭടന്മാരെ നയിച്ചുംകൊണ്ടു ചക്രവൎത്തിയുടെ പുരോഭാഗത്തിൽ കൂടി കടന്നുപോകുന്നതിനുള്ള മുറ വന്നപ്പോൾ അയാൾ മററുള്ളവർ ചെയ്യുന്നത് കണ്ടതുപോലെ ശിരസ്സിനെ നമിപ്പിച്ച് കുന്തത്തെ അധോമുഖമാക്കി ആചാരം ചെയ്തു. അപ്പോൾ അയാൾ ചക്രവൎത്തിയേ ഒളിവിൽ ഒന്നു നോക്കുകയും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഗംഭീരഭാവമുള്ള മുഖത്തിൽ ഒരു മന്ദസ്മിതത്തെ കാണുകയും ചെയ്തതിനാൽ തൻെറ ധൃഷ്ടവചനങ്ങളെക്കൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിനു അപ്രീതിയുണ്ടായിട്ടില്ലെന്നു ഊഹിക്കയും, ക്ഷണനേരം ഉണ്ടായ ക്ഷോഭമല്ലാതെ ആ സമാഗമസമയം മുഴുവനും അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുഖഭാവം നിഷ്കപടവും സ്നേഹസൂചകവും ആയി തന്നെ ഇരുന്നു എന്നുള്ളതിനെ സ്മരിക്കയും ചെയ്തു. സേനാസന്ദൎശനാനന്തരം സംഭവിക്കാമെന്നു ഫൈസി മുൻകൂട്ടി അറിവുകൊടുത്തിരുന്നതുപോലെ ചക്രവൎത്തിയുടെ അടുക്കൽ ഉണ്ടാകുന്ന തൻെറ പ്രതിപാദനത്തെക്കുറിച്ചു ഭയപ്പെടാനൊന്നുമില്ലെന്നു സിദ്ധൻ ഉറച്ചു. സിദ്ധൻെറ പ്രതീക്ഷ ഉടൻ തന്നെ ഫലിച്ചു. സേനാവിശ്രമാൎത്ഥമായ കാഹളഘോഷണത്തിൻെറ ശേഷം ഫൈസി തന്നെ ആംഗികംകൊണ്ടു ആഹ്വാനം ചെയ്യുന്നതു സിദ്ധൻ കണ്ടു. ഉടനെ അയാളോടു ചെന്നു ചേൎന്ന് രാജമന്ദിരപ്രായങ്ങളായ പടകുടീരങ്ങളുടെ മദ്ധ്യേ കൂടി ചക്രവൎത്തിയുടെ സന്നിധിയിൽ നയിക്കപ്പെട്ടു. ആചാരാനുരോധേന ഉള്ള പ്രതിപാദനത്തിനു കാത്തുനില്ക്കാതെ അക്ബർ സിദ്ധനു അഭിമുഖമായി മുൻപെട്ടു ചെന്ന് അയാളുടെ സബഹുമാനമായ വന്ദനത്തെ ഒരു സാദരമായ ഹസ്തചലനത്താൽ അഭിനന്ദിക്കുന്നതു കണ്ടപ്പോൾ ഫൈസിക്കു അനല്പമായ വിസ്മയം ഉണ്ടായി.

അക്ബർ സിദ്ധനോടു ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "കൊള്ളാം. നിങ്ങളുടെ ഭടന്മാരുടെ അഗ്രത്തിൽ ഞാൻ നിങ്ങളെ കണ്ടു. നിങ്ങൾ ഒരു നല്ല ഉദ്യോഗസ്ഥനായിവരുമെന്ന് എനിക്കു തോന്നുന്നു. എൻെറ പ്രതീക്ഷകളെ സഫലീകരിക്കാൻ സൂക്ഷിച്ചുകൊൾക." അനന്തരം ഫൈസിയോടായി പറഞ്ഞു: "ഞാൻ മുൻപിൽ തന്നെ തൻെറ സ്നേഹിതനുമായി പരിചിതനായിരിക്കുന്നു. കുറച്ചു ദിവസം മുൻപേ ഞാൻ ഇയാളെ കണ്ടു. ഞാൻ ആരാണെന്നുള്ള അറിവ് അന്ന് ഇയാൾക്കില്ലായിരുന്നു."

സിദ്ധൻ സവിനയമായി പറഞ്ഞു: "സ്വാമിൻ! ഞാൻ അത് അറിഞ്ഞിരുന്നെങ്കിൽ തന്നെയും എനിക്കു ആ അപരിചിതനെ കുറിച്ചുണ്ടായ

തിലധികമായി ഭക്തിബഹുമാനങ്ങൾ തിരുമേനിയെക്കുറിച്ചുണ്ടാകാൻ പാടില്ലായിരുന്നു."

മന്ദഹാസത്തോടുകൂടി അക്ബർ പറഞ്ഞു: "പക്ഷേ കുറേക്കൂടെ കരുതി സംസാരിക്കേണമായിരുന്നു. എന്തെങ്കിലും തരക്കേടൊന്നുമില്ല. എന്റെ അസന്നിധാനത്തിൽ എന്നേ കുറിച്ചു ജനങ്ങൾ എന്തു പറയുന്നു എന്നൂഹിക്കുന്നതിനേക്കാൾ അവക്കു എന്നേക്കുറിച്ചുള്ള അഭിപ്രായത്തെ സാക്ഷാൽ കേൾക്കുന്നതാണ് എനിക്കു അധികം സന്തോഷമുള്ളത്. ഞാൻ അജ്ഞാതനായിരുന്നപ്പോൾ എന്നെ നിങ്ങൾ എങ്ങനെ വിശ്വസിച്ചോ അതുപോലെ ഇനിയും വിശ്വസിക്കണമെന്നു ആജ്ഞാപിക്കാൻ, അഥവാ എന്റെ ആഗ്രഹത്തെക്കുറിച്ച് അന്യനെ നിർബന്ധിക്കാൻ പാടില്ലാത്തതുകൊണ്ട് അപേക്ഷിക്കാൻ, നമ്മുടെ അതീതസമാഗമത്താൽ ഞാൻ പ്രേരിതനായിരിക്കുന്നു. നിങ്ങളുടെ വിശ്വാസം അസ്ഥാനത്തിലല്ലെന്നു ഇന്നു നിങ്ങൾക്കു മനസ്സിലായല്ലോ. എന്നേയോ എന്റെ ആളുകളെയോ കുറിച്ച് നിങ്ങൾക്ക് എന്തെങ്കിലും ആവലാതിയുണ്ടായിരുന്നാൽ എന്റെ അടുക്കൽ അല്ലാതെ അന്യന്മാരുടെ അടുക്കൽ പോകണ്ട. ഞാൻ ഒരിക്കലും സങ്കടങ്ങളെ കേൾക്കാതിരിക്കയില്ല. അവ അഹേതുകങ്ങളാണെങ്കിൽ അവയെ നിരാകരിക്കാനും വാസ്തവങ്ങളാണെങ്കിൽ പ്രതികരിക്കാനുമാണ് ഞാൻ ശ്രമിക്കുന്നത്. അപമാനവും കപടവും എന്റെ രോഷത്തെ എത്രമാത്രം ഉത്തേജിപ്പിച്ചാലും ധൈര്യത്തോടുകൂടി നിഷ്കപടമായി സംസാരിക്കുന്നത് ഒരിക്കലും എന്നെ കോപിപ്പിക്കയില്ല എന്നുള്ളതിനു എന്റെ സ്നേഹിതനായ ഫൈസി സാക്ഷിയാണ്."

സിദ്ധന്റെ ഉദ്യോഗത്തെ സംബന്ധിച്ച വിവരങ്ങളെക്കുറിച്ചു ചില ചോദ്യോത്തരങ്ങൾ കഴിഞ്ഞതിന്റെ ശേഷം ആ സമാഗമത്തിന്റെ അവസാനത്തെ ചക്രവൎത്തി സൂചിപ്പിക്കയും അവർ യാത്രപറഞ്ഞു പിരികയും ചെയ്തു. സിദ്ധൻ ചക്രവൎത്തിയുമായി തനിക്കുണ്ടായ പ്രഥമസമാഗമത്തിന്റെ വിവരമെല്ലാം പറഞ്ഞപ്പോൾ ഫൈസി അനല്പമായി വ്യാകുലീഭവിച്ചു.

ഫൈസി പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെ ഭാഗ്യം അന്യാദൃശം തന്നെ. അക്ബർ എത്രതന്നെ അഭിഗമ്യനും സംഭാഷണപ്രിയനും ആണെങ്കിലും ഇങ്ങനെ എല്ലാവൎക്കും സംഭവിക്കുന്നതല്ല. അദ്ദേഹത്തിനു നിങ്ങളെക്കുറിച്ച് ഒരു നല്ല അഭിപ്രായം ജനിച്ചിട്ടുള്ളതായി തോന്നുന്നു. അത് എന്നെ ആന്തരമായി സന്തോഷിപ്പിക്കുന്നു. എന്നാൽ പാവിസ് അല്ലയോ ഇങ്ങോട്ടു വരുന്നത്? അതെ. അയാൾ തന്നെ. എന്നാൽ ഇയാൾ ഇവിടെ എന്തായിരിക്കാം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നത്?" അനന്തരം മരുമകനോടായി അയാൾ പറഞ്ഞു: "തങ്ങളുടെ പടകുടീരങ്ങളിലുള്ള യോധന്മാ

ടെ ഇടയിൽ ഇനിയത്തെ ആലോചനക്കാരനായ താൻ എന്താണ് ചെയ്യുന്നത്?"

പാവ്ലിസ് ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ശാസ്ത്രജ്ഞനായ അമ്മാവനെപ്പോലെ തന്നെ. എന്നാൽ പഠിത്തത്തിലും രാജ്യതന്ത്രത്തിലും എന്നപോലെ തന്നെ യുദ്ധകർമ്മങ്ങളിലും ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനോടു ശരിയാകുന്നതല്ലെന്നു ഞാൻ തന്നെ മനഃപൂർവ്വമായി സമ്മതിക്കുന്നു."

ഫൈസി ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "ഉപചാരങ്ങൾ മതി. അവ നമ്മൾ തമ്മിൽ ആവശ്യകങ്ങളല്ല. എന്നാൽ എന്റെ സംശയങ്ങളെ പറയട്ടയോ? മനോഹരമാകുംവണ്ണം അലങ്കൃതങ്ങളായ ആ ഗജങ്ങളെ വീക്ഷിക്കാനല്ലയോ താൻ ഇവിടെ വന്നിരിക്കുന്നത്? ടോഡർമാളിന്റെ സുന്ദരിയായ പുത്രിയെ താൻ ഒരിക്കലും കണ്ടിട്ടില്ലെന്നാണ് വച്ചിരിക്കുന്നത്. എങ്കിലും അവൾ തന്റെ ആകൃതിക്കു അപരിചിതയല്ലായിരിക്കാം."

പാവ്ലിസ് സൽസ്വഭാവത്തോടെ പറഞ്ഞു: "അമ്മാവാ! ഞാനും പറയാം. എന്റെ രഹസ്യങ്ങളെ ഉൽഘാടനം ചെയ്യുണ്ട. എന്നാൽ എന്റെ മിത്രമായ സിദ്ധന്റെ അടുക്കൽനിന്നും മറയ്ക്കാൻ എനിക്കു യാതൊന്നും ഇല്ല. വിശേഷിച്ചും അയാളെക്കാൾ ഞാൻ ഭാഗ്യഹീനനാണെങ്കിലും അയാളുടെ പ്രതിശ്രുതയായ പ്രിയതമയെക്കുറിച്ച് അയാൾ ചിന്തിക്കുമ്പോൾ എന്നിൽ അയാൾക്കു അനുകമ്പ തോന്നുമെന്നു എനിക്കു നിശ്ചയമുണ്ട്. പുത്രിയുടെ ദൃഷ്ട്യാ ഞാൻ പ്രിയനായിരിക്കാമെന്നു എനിക്കു വിശ്വാസം ഉണ്ടെങ്കിലും പിതാവിന്റെ ദൃഷ്ട്യാ അങ്ങനെ ആയിരിക്കുമെന്നുള്ളത് എനിക്കു നിശ്ചയമില്ല."

സൽസ്വഭാവത്തോടെ ഫൈസി പറഞ്ഞു: "യഥാകാലം അതൊക്കെയും നേരേവരും. എന്നാൽ നമ്മുടെ ഗൃഢവൃത്താന്തങ്ങൾ ഇപ്പോൾ മതിയാക്കാം. അവയെ കേൾക്കണമെന്നു നമുക്ക് ഉദ്ദേശ്യമില്ലാത്ത മറ്റു ചിലർ ഇതാ വരുന്നു, നോക്കുക."

സമീപത്തേക്കു വരുന്ന അശ്വാരൂഢന്മാരുടെ ഒരു സംഘത്തിന്റെ മദ്ധ്യത്തിലായി അനേകകാരണങ്ങളാൽ തന്റെ ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിച്ചു വന്നും തന്നെക്കാൾ ഏതാനും വർഷം ജ്യായാനും ആയ ഒരു യുവാവിനെ കണ്ടിട്ട് "അതാരാണ്?" എന്നു സിദ്ധൻ ചോദിച്ചു. അയാളുടെ വസ്ത്രധാരണരീതി എത്രയും ആഡംബരത്തോടു കൂടിയതായിരുന്നു. നീരാളം കൊണ്ടുള്ള ഉടുപ്പിനു മീതേ അസാധാരണമായ വലിപ്പമുള്ള മൌക്തികങ്ങളോടു കൂടിയ കണ്ഠാഭരണങ്ങൾ നാലിൽ കുറയാതെ ഉണ്ടായിരുന്നു. ഉഷ്ണീഷം ഒരു ത്രുലികയാലും അനർഘങ്ങളായ മൂന്നു രത്നങ്ങളാലും അലങ്കൃതമായിരുന്നു. അനല്പമൂല്യങ്ങളായ രത്നങ്ങളോടു കൂടിയ അനേകം

കങ്കണങ്ങരം കയ്യിന്റെ മുട്ടുവരെ ഇട്ടിരുന്നു. ഓരോ വിരലിൽ ഒരോ അംഗുലീയകവും ഉണ്ടായിരുന്നു. ആയുധങ്ങളും അശ്വാസ്തരണങ്ങളും മൌക്തികങ്ങളെ കൊണ്ടും വജ്രരത്നങ്ങളെ കൊണ്ടും നിബിഡങ്ങളായിരുന്നു. എന്നാൽ ഈ ആഡംബരത്തിനു നേരേ വിരുദ്ധമായിരുന്നു അയാളുടെ മ്ലാനമായി പാണ്ഡുരമായ മുഖം. അതിന്റെ വൈവണ്ണ്യം കൃഷ്ണവർണ്ണങ്ങളായ നേത്രങ്ങളാലും പുരികങ്ങളാലും ചെറിയ മേൽമീശയാലും സ്പഷ്ടീകരിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. സ്വാഭാവികമായി അയാളുടെ മുഖരേഖ ശ്രേഷ്ഠ്യവും സൌന്ദര്യമുള്ളതും ആയിരുന്നിരിക്കണം. എന്നാൽ അതിഭോഗം നിമിത്തം അതിനു വാദ്ധക്യച്ഛായ തട്ടിയിരുന്നു.

ഫൈസി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എന്ത്! നിങ്ങരം അദ്ദേഹത്തിനെ അറികയില്ലയോ? അദ്ദേഹം ചക്രവത്തിയുടെ പുത്രനും യുവരാജാവുമായ സലിം ആണ്."

സലിം മൌനത്തോടു കൂടി ഒരു അഭിനന്ദനം ചെയ്തു കടന്നു പോകാൻ ഭാവിച്ചപ്പോരം തൽക്ഷണം ഒരു വിചാരം മനസ്സിൽ ഉദിച്ചിട്ട് ഫൈസിയുടെ അടുക്കൽ അശ്വത്തെ നിറുത്തി പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളെ ഇവിടെ കണ്ടതിനാൽ എനിക്കു സന്തോഷമായി. ഇന്നു രാത്രിയിൽ എന്റെ ഗൃഹത്തിൽ ഒരു വിരുന്നിനു ചില സ്നേഹിതന്മാരെ ഞാൻ പ്രതീക്ഷിക്കുന്നുണ്ട്. നിങ്ങളുടെ സാന്നിദ്ധ്യം കൊണ്ടുള്ള സന്തോഷം എനിക്കു ലഭിക്കുമോ?"

ഫൈസി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഈ ആമന്ത്രണം എനിക്കു ഒരാജ്ഞയായിരിക്കും. എന്നാൽ അധികഗൌരവമുള്ള മറെറാന്നിനാൽ ഇതിനെ അനുസരിക്കുന്നതിൽനിന്നും ഞാൻ വാരിതനായിരിക്കുന്നു. എനിക്കു ഇന്നു രാത്രിയിൽ ചക്രവത്തിയുടെ ക്ഷണനം ഉണ്ട്."

ഈ നിരാസം അത്ര രസിക്കാതെ കുറഞ്ഞൊന്നു സാവജ്ഞമായ സ്മിതത്തോടു കൂടി സലിം പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ നിങ്ങളുടെ അവിശ്വാസികളായ ശാസ്ത്രജ്ഞന്മാരിൽനിന്നും മറെറാരു പാഠം എന്റെ പിതാവിനു നിങ്ങരം കൊടുക്കും. അങ്ങനെ അല്ലയോ?"

ഫൈസി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എനിക്കു സ്വയമായി ചെയ്യാവുന്നതു തിരുമനസ്സിലെ ഇച്ഛാധീനമായിരിക്കാൻ കഴിയുന്നതാണ്. എന്നാൽ എന്താണ് ചക്രവത്തി ചെയ്യാൻ നന്നെന്നു വിചാരിക്കുന്നു എന്നുള്ളതു തിരുമനസ്സിലേയും എന്റെയും അഭിപ്രായത്തിനു അഗോചരമാണെന്ന് എനിക്കു തോന്നുന്നു. എന്നു മാത്രമല്ല, ഏതു ക്ഷണനത്തെ സ്വീകരിച്ചാലാണ് ഇന്നത്തെ രാത്രി പ്രയോജനകരമായി യാപനം ചെയ്യപ്പെടുന്നതെന്നും ഒരു ശങ്കയുണ്ട്."

സലിം സൽസ്വഭാവത്തോടെ പറഞ്ഞു: "ശ്രേഷ്ഠനായ ഫൈസി! കോപം തോന്നണ്ട. ഞാൻ ദോഷബുദ്ധ്യാ പറയുന്നതല്ല. നിങ്ങരം

നിങ്ങളുടെ ഇച്ഛപോലെ രാത്രിയെ യാപനം ചെയ്തുകൊൾവിൻ. ഞാൻ എൻെറ ഇഷ്ടം പോലെ ആയിക്കൊള്ളാം." അനന്തരം പാവ്പിസ്സിനോടായി പറഞ്ഞു: "കുറച്ച നിർദ്ദോഷമായ വിനോദത്തെ അനുഭവിക്കാൻ നിങ്ങളെയും ഏതെങ്കിലും ഗൌരവമുള്ള കൃത്യം പ്രതിബന്ധിക്കുന്നുണ്ടോ?"

പാവ്പിസ് ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "യാതൊന്നും ഇല്ല. ഉണ്ടായിരുന്നാൽ തന്നെയും അതിനെ നിരസിച്ച തിരുമനസ്സിലെ ഒരു വിരുന്നിനെ സ്വീകരിക്കുന്നതിലധികമായി എനിക്കു മററു സന്തോഷം ഇല്ല. എന്നാൽ അവിവേകമായിരിക്കയില്ലെങ്കിൽ, എൻെറ ഒരു നൂതനമിത്രത്തെ തിരുമനസ്സിലേക്കു പ്രതിപാദനം ചെയ്യുന്നതിനു അനുവാദം തരണം." ഇത്രയും പറഞ്ഞു സിദ്ധനെ അടുത്തു വരുന്നതിനു സംജ്ഞാപനം ചെയ്കയും അയാളുടെ പേരിനേയും സ്ഥാനത്തേയും ഗ്രഹിപ്പിക്കയും ചെയ്തു.

സലിം പറഞ്ഞു: "അങ്ങനെ തന്നെ. അയാൾ ഇവിടെ എത്തീട്ടുണ്ടെന്നു കേട്ടതായി ഞാൻ ഓർമ്മിക്കുന്നു." അനന്തരം സിദ്ധനോടായി തുടൎന്നു പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളും കൂടി ഇന്നു രാത്രിയിൽ നിങ്ങളുടെ സ്നേഹിതനോടൊരുമിച്ച വരുമെങ്കിൽ എനിക്കു സന്തോഷം ഉണ്ട്."

സബഹുമാനം വന്ദനം ചെയ്തു സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "അത് എനിക്കു സന്തോഷവും ബഹുമാനവും ആയിരിക്കും."

സലിം പറഞ്ഞു: "അതിൽ ബഹുമാനം അധികം ഇല്ല. ഈ രാജധാനിയിൽ എന്നെ ആരും ഗണിച്ചിട്ടില്ല. എങ്കിലും നമ്മുടെ സമാഗമം നിങ്ങൾക്കു സന്തുഷ്ടികരമായിരിക്കുമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. എന്നാൽ രാത്രിയിൽ കാണാം." അനന്തരം അദ്ദേഹം കുതിരയെ തിരിച്ച് അനുയായികളോടു കൂടി പോയി.

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "മാന്യസ്നേഹിതാ! എന്നെയും യാത്ര പറഞ്ഞു പോകാൻ അനുവദിക്കണം. എനിക്കു എൻെറ സാദിസേനയോടു ചെന്നു ചേരുന്നതിനു സമയമായി."

പാവ്പിസ് പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾക്കു ഹിതമാണെങ്കിൽ രാത്രി എന്നെയും വന്നു കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോകുമല്ലോ. എൻെറ ഗൃഹം വഴിയിലാണ്. നമുക്ക് ഒരുമിച്ച പോകാം."

സിദ്ധൻ പുറപ്പെട്ടുംകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "അങ്ങനെ തന്നെ."

സലിമിൻെറ ഗൃഹം ഏററവും വിശേഷമായിരിക്കുമെന്നു തന്നെയാണ് സിദ്ധൻ പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നത്. എന്നാൽ അദ്ദേഹം തൻെറ സ്നേഹിതന്മാരുടെ സൽകാരത്തിനായി സജ്ജീകരിച്ചിരുന്നതും ദീപങ്ങളാൽ ജാജ്വല്യമാനവും ആയ തളത്തിൽ അയാൾ എത്തുന്നതിനു മുൻപിൽ ഭൃത്യന്മാർ നിറഞ്ഞിരുന്ന ഉപഗൃഹപങ്ക്തികളിൽ കൂടി കടന്നു പോയപ്പോൾ ചുററും കണ്ട അശ്രുതപൂൎവമായ ആഡംബരം അയാളുടെ പ്രതീ

ക്ഷകളെ അതിശയിച്ചിരുന്നു. ചക്രവൎത്തിയുടെ കൊട്ടാരം സമ്പൽസമൃദ്ധമായിരുന്നു എങ്കിലും അവിടെ ഒരു ഗൌരവം പ്രകാശിച്ചിരുന്നു. എന്നാൽ പ്രസ്തുത സലിമിൻെറ ഗൃഹത്തിൽ വിവിധങ്ങളായ വിചിത്രശില്പങ്ങളുടെയും ദീപ്രങ്ങളായ അലങ്കാരങ്ങളുടെയും മദ്ധ്യേ എല്ലാം ഉത്സാഹമയമായും അമിതഭോഗസൂചകമായും കാണപ്പെട്ടു. നീരാളംകൊണ്ടും പട്ടുകൊണ്ടും ഉള്ള ജവനികകൾ ഏററവും ഭംഗിയുള്ള ദ്വാരോപരിഭാഗങ്ങളിൽ തൂക്കിയിരുന്നു. ശ്ലക്ഷ്ണശിലാനിൎമ്മിതകളായ ഭിത്തികൾ അനേകവിധകളായ വിചിത്രശില്പരചനകളാലും സുവൎണ്ണരേഖകളാലും ശോഭിച്ചിരുന്നു. കുസുമസമൂഹങ്ങളുടെ സൌരഭ്യം സൎവ്വത്ര വിസ്മരമായിരുന്നു. വിശാലങ്ങളായ മുകുരങ്ങളിൽ ദീപങ്ങളുടെ പ്രകാശം പ്രതിഫലിച്ചിരുന്നു. അധോഭാഗം നാനാവിധരത്നകംബളങ്ങളെക്കൊണ്ടു ആസ്തൃതമായിരുന്നു. മനോഹരങ്ങളായ മഞ്ചങ്ങൾ സമീപത്തു കൂടി പോകുന്നവരെ വിശ്രമിക്കുന്നതിനു ആമന്ത്രിക്കുന്നതു പോലെ ശോഭിച്ചിരുന്നു. തൽസന്നിഹിതങ്ങളായി സൌവൎണ്ണങ്ങളും സ്ഫാടികങ്ങളും ആയ പാനപാത്രങ്ങളും ഉണ്ടായിരുന്നു. ആ തളത്തിൻെറ ഒരു വശത്തു പലനിറമുള്ള വിളക്കുകളാൽ പരിശോഭിതമായ ഒരു രംഗസ്ഥലവും ഉണ്ടായിരുന്നു. ഇതെല്ലാം ഹിന്ദുരാജാക്കന്മാരുടെ മന്ദിരങ്ങളെ കണ്ട് എത്ര തന്നേ പരിചയിച്ചിട്ടുള്ളവനും പ്രഥമദൎശനത്തിൽ അത്യന്തം ആശ്ചൎയ്യജനകമായ ഒരു കാഴ്ചയായിരുന്നു.

ചിലർ സംഘങ്ങളായി ചേൎന്ന് സല്ലാപം ചെയ്കയും ചിലർ മഞ്ചങ്ങളിൽ വിശ്രമിക്കയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്ന മററ് അതിഥികളുടെ ഇടയിൽ അപ്പോൾ വന്നവരെ കണ്ടു ഉടൻ തന്നെ അടുക്കൽ ചെന്നു സലിം പറഞ്ഞു: “എൻെറ ഈ നികൃഷ്ടമായ ഗൃഹത്തിൽ നിങ്ങൾക്കു സ്വാഗതം. ഈ രാത്രി നിങ്ങൾക്കു സന്തുഷ്ടിയെ ചെയ്യുമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഈ സന്തോഷത്തിനിടയിൽ ആചാരോപചാരങ്ങൾ ഒന്നും ആവശ്യകങ്ങളല്ല. ഇവിടെ നാം എല്ലാവരും സ്നേഹിതന്മാരാണ്.”

സലിം ഇത്രയും പറഞ്ഞു പിൻവാങ്ങി. ഉടൻ തന്നെ സിദ്ധൻ അതിപരിചിതനും എന്നാൽ തൽക്കാലം അപ്രതീക്ഷിതനും ആയ ഒരാൾ തൻെറ അടുക്കലേക്കു വരുന്നതു കണ്ടു. അത് അലഹബാദ്ദിലെ ഗവൎണ്ണരായ സാല്ഹണൻ ആയിരുന്നു.

കൈകൊടുത്തുകൊണ്ട് അയാൾ പറഞ്ഞു: “മരുമകനേ! നിന്നെ ഇവിടെ കണ്ടതിനാൽ എനിക്കു വളരെ സന്തോഷമായി. ഞാൻ ഇപ്പോൾ വന്നു ചേൎന്നേ ഒള്ളു. രാജകുമാരൻെറ ക്ഷണനം അതിനു മുൻപിൽ തന്നെ എൻെറ സ്ഥലത്ത് എത്തിയിരുന്നു.”

സിദ്ധൻ ചോദിച്ചു: "അറിടെ എന്തെല്ലാമാണ് സ്ഥിതി? സൌഖ്യം തന്നെ അല്ലേ എൻെറ—"

സാല്ഹണൻ മദ്ധ്യേ പറഞ്ഞു: "ഇരാവതിക്ക നല്ല സൌഖ്യം തന്നെ. അവാം നിനക്ക കുശലപ്രശ്നങ്ങളെ പറഞ്ഞയച്ചിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ നോക്കുക, നീ അറിഞ്ഞിരിക്കേണ്ട ഒരാം ഇതാ വരുന്നു. അയാം അധികം രാജധാനിയിൽ വരികയില്ല. എങ്കിലും അറിയേണ്ടതിൽ ഒരാളാണ്."

അയാം രാജകീയോദ്യാനത്തിൽ വച്ച് അക്ബരോടു കൂടി സിദ്ധൻ കണ്ടിരുന്നവനും മഹമ്മദ് മതത്തിൽ അതിശ്രദ്ധാലുവും ആയ അബ്ദുല് കാദർ ആയിരുന്നതിനാൽ സിദ്ധനു പരിചിതചരനായിരുന്നു. സിദ്ധൻ തന്നേപ്പോലെ ആ മതത്തിൽ അവിശ്വാസിയായിരുന്ന തൻെറ പിതൃവ്യനെ അയാം അഭിനന്ദിക്കുന്നതു കണ്ട് ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു. ഉപചാരരഹിതം എന്നു വിചാരിക്കാൻ പാടില്ലാത്ത വിധത്തിൽ അയാം സിദ്ധനേയും അറിഞ്ഞതായി ഭാവിച്ചു.

സാല്ഹണൻ സിദ്ധനെ പരിചയിപ്പിക്കാൻ ഭാവിച്ചപ്പോാം അബ്ദുല് കാദർ പറഞ്ഞു: "യദൃച്ഛയാ നിങ്ങളുടെ മരുമകനെ ഞാൻ കണ്ടുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു." പിന്നെ അയാം സിദ്ധനോടായി തുടൎന്നുപറഞ്ഞു: "വിരുദ്ധമതക്കാരുടെ വിശ്വാസങ്ങളെ കുറിച്ചു ഞാൻ തൎക്കിക്കുമെങ്കിലും ഞാൻ അവരെ ദ്വേഷിക്കുന്നില്ലെന്നു നിങ്ങാം ഇപ്പോാം കാണുന്നതുകൊണ്ട് എൻെറ അന്നത്തെ വാക്കുകളെ ഞാൻ ഉദ്ദേശിച്ച അൎത്ഥത്തിൽ തന്നെ നിങ്ങാം ഗ്രഹിക്കുമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "യോഗ്യനായ നിങ്ങളുടെ അഭിപ്രായങ്ങളെ ഞാൻ അഭിനന്ദിക്കുന്നു. എന്നാൽ നിങ്ങളുടെ മതം ഞങ്ങളുടെ മതത്തിനു വിരുദ്ധമാണല്ലോ എന്നു വ്യസനിക്കുന്നു. പക്ഷേ—"

അബ്ദുല്കാദർ കോപത്തോടു കൂടി പറയാൻ തുടങ്ങി: "പക്ഷേ എന്താണ്?"

സാല്ഹണൻ മദ്ധ്യേ പറഞ്ഞു: "എൻെറ സ്നേഹിതന്മാരേ! നിങ്ങളുടെ ഭിന്നങ്ങളായ മതങ്ങളെ കുറിച്ചു തൎക്കിക്കരുതെന്നു ഞാൻ പ്രാൎത്ഥിക്കുന്നു. ഇങ്ങനെ തൎക്കിക്കുന്നതിനേക്കാാം മേലാവിലുള്ളവർ ഇപ്പോാം ചിന്തിച്ചുവരുന്ന ഉപായങ്ങാം വാസ്തവത്തിൽ നടത്തപ്പെടുന്നതായാൽ ഹിന്ദുക്കളായ ഞങ്ങാംക്കും മഹമ്മദന്മാരായ നിങ്ങാംക്കും എത്രമാത്രം ആപത്തുകാം നേരിടും എന്ന് ആലോചിച്ചു നോക്കുക തന്നെ."

സാല്ഹണൻെറയും അബ്ദുല്കാദരുടെയും വിശ്വസ്തന്മാരെന്നു തോന്നപ്പെട്ടവരായി വേറേ ചിലരും ഇവരോടു ചേൎന്ന് ഒരു വലയമായി ചുററികൂടി. പാർവിസ്സും ചില യുവാക്കളായ സ്നേഹിതന്മാരും ആ തളത്തിൻെറ മറേറ അററത്തു പോയിരിക്കയായിരുന്നു.

പതുക്കെ എങ്കിലും കേൾക്കാവുന്നതായ ഒച്ചയോടു കൂടി സാല്ഹണൻ പറഞ്ഞു: “അന്യഥാ സർവ്വപ്രകാരേണയും മാന്യനായ ചക്രവൎത്തി നമ്മുടെ വിശ്വാസങ്ങൾക്കും ആചാരങ്ങൾക്കും ധൎമ്മങ്ങൾക്കും ഒരു പോലെ വിരുദ്ധമായ ഒരു മതത്തിൽ ചേരണമെന്നു നിർബന്ധിക്കയാണെങ്കിൽ നാം ഏതു വിധത്തിൽ ആചരിക്കണമെന്നു ആലോചിക്കാം. ഇപ്പോൾ രാജ്യം ഭരിക്കുന്ന മഹമ്മദന്മാരായ നിങ്ങൾ അല്ലാവിലുള്ള വിശ്വാസത്തെ നിരസിച്ചു സൂൎയ്യനേയും നക്ഷത്രങ്ങളേയും, പക്ഷേ—”

ഖഡ്ഗമുഷ്ടിയിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ട് അബ്ദുല്കാദർ ആരംഭിച്ചു: “ദീൎഘദൎശിയുടെ ശ്മശ്രുകൊണ്ടു ശപഥപൂൎവ്വം നാം—”

സാല്ഹണൻ പ്രതിബന്ധിച്ചു പറഞ്ഞു: “അത് എങ്ങിനെ എങ്കിലും ആകട്ടെ. ഇതിലും കഷ്ടമായ കാൎയ്യം ഉണ്ട്. നമ്മുടെ നാണയങ്ങളിലും കല്പനകളിലും ഇപ്പോൾ നാം കാണുന്ന “അല്ലാഹു അക്ബർ” എന്ന വാക്കുകളെ ആലോചിക്കാം. ‘ഈശ്വരൻ മഹാനാണ്’ എന്നുള്ള അൎത്ഥത്തിൽ അവയെ നിങ്ങൾ ഗ്രഹിക്കുന്നു എങ്കിൽ ദോഷമില്ല. എന്നാൽ ‘അക്ബർ ഈശ്വരനാണ്’ എന്നൎത്ഥമാക്കുന്നു എങ്കിൽ വളരെ ദോഷം ഉണ്ട്.”

അബ്ദുല്കാദർ കോപത്താൽ അത്യന്തം ക്ഷോഭിച്ചു പറഞ്ഞു: “ഇതു വലിയ അതിക്രമം തന്നെ.”

സാല്ഹണൻ പിന്നെയും മാദ്ധ്യസ്ഥ്യം അവലംബിച്ചു പറഞ്ഞു: “നാം ക്ഷോഭിക്കേണ്ട. ഇപ്പോൾ നമുക്കു ഊഹം മാത്രമേ ഉള്ളു. ഇത് അയഥാൎത്ഥമായി വന്നേക്കാമെന്നാണ് എന്റെ വിശ്വാസം. എന്നാൽ തദ്വിപരീതമായി വരുന്നപക്ഷം നിങ്ങൾക്കു അനുസരിക്കാൻ പാടുണ്ടോ? നിങ്ങൾ അനുസരിക്കുമോ?”

ഈ ചോദ്യം അബ്ദുല്കാദരോട് എന്ന പോലെ ചുററും നിന്നവരോടും കൂടി ആയിരിക്കയും സിദ്ധന്റെ ഹൃദയത്തിൽ അവഗാഢമായി പതികയും ചെയ്തു. അക്ബർ നൂതനമായ ഒരു മതത്തെ സ്ഥാപിക്കാൻ ആലോചിച്ചിരുന്നു എന്നുള്ളത് അയാളും കേട്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നു; എന്നാൽ ആ മതത്തിൽ ചേരുന്നതിനു ബലാൽകാരം ഉപയോഗിക്കാൻ അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചിരിക്കുമോ? ഇതു ശക്യമാണോ?

സാല്ഹണൻ ഇപ്രകാരം ഉപസംഹരിച്ചു: “അതിനാൽ നമ്മളിൽ തന്നെ അഭിപ്രായഭേദം ഉണ്ടാകരുത്. നമുക്കു യോജിച്ച് ആലോചിക്കാം. മതത്തിൽ അതിശ്രദ്ധയുള്ളവരുടെയും കൃത്രിമക്കാരുടെയും ഉപദേശത്താൽ വ്യാമോഹിതനും അന്യഥാ സർവ്വോത്തമനും ആയ ചക്രവൎത്തിനിമിത്തം സംഭവിക്കാവുന്ന ആപത്തുകളെ നമുക്കു ഐകമത്യത്താലും ന്യായ്യമാൎഗ്ഗങ്ങളാലും നിവാരണം ചെയ്യാം. എന്നാൽ

വിരുന്നുകാലമായി എന്നു രാജകുമാരൻ സംജ്ഞാപനം ചെയ്യുന്നു എന്നു തോന്നുന്നു. തൽക്കാലത്തേക്കു നമ്മുടെ സംഭാഷണത്തെ നിറുത്താം. എൻെറ പ്രഭുക്കളേ! ഞാൻ നിങ്ങളുടെ ആജ്ഞയ്ക്കു് അധീനനായിരുന്നു കൊള്ളാം. പക്ഷേ എൻെറ ശങ്ക അവാസ്തവിയായിരിക്കാം. അങ്ങിനെ തന്നെ വന്നാൽ കൊള്ളാമെന്നു ഞാൻ മനഃപൂർവ്വമായി ആഗ്രഹിക്കുന്നു."

അതിഥികൾ മഞ്ചങ്ങളിൽ ഉപവേശിച്ചുംകൊണ്ടിരുന്ന സമയം ചേൎന്നുസംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന സംഘങ്ങളിൽ ഒന്നിൻെറ അടുക്കൽ കൂടി കടന്നു പോയപ്പോൾ തൻെറ ശ്രദ്ധയെ ആകൎഷിച്ചതായി താഴെ പറയുന്ന സംഭാഷണത്തെ സിദ്ധൻ കേട്ടു:

"കാശ്മീരത്തേക്കും അറിവു കൊടുത്തിട്ടുണ്ടോ?"

"വേണ്ടുംവണ്ണം ഉണ്ട്."

"ആ എഴുത്തോ?"

"അതു് എത്രയും ഭദ്രം തന്നെ."

സിദ്ധൻ യാദൃച്ഛികമായി കേട്ട ഈ സംഭാഷണത്തെ ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്ന രണ്ടു പേരുടെയും തൻെറയും മദ്ധ്യേ മററതിഥികൾ വന്നുകൂടി. സിദ്ധൻ സാല്ഹണൻെറ അടുക്കൽനിന്നും അധികദൂരത്തല്ലാതെ ഉപവേശിച്ചു; എന്നാൽ അയാളുടെയും സാല്ഹണൻെറയും മദ്ധ്യേ അനേകം യുവാക്കന്മാർ ഇരുന്നിരുന്നു. അചിരേണ അയാൾ അവരുടെ സംഭാഷണത്തിൽ കൂടി ചേൎന്നു. ഭൃത്യന്മാർ വിവിധങ്ങളായ ഭക്ഷണസാധനങ്ങളേയും സുവൎണ്ണചഷകങ്ങളിൽ വിശിഷ്ടങ്ങളായ മധുക്കളെയും ചുററും കൊണ്ടുചെന്നു കൊടുത്തുകൊണ്ടിരുന്നു. സിദ്ധൻ ശ്രവിച്ച സംഭാഷണം ഇടക്കിടെ അയാളുടെ മനസ്സിൽ സ്മരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. എന്നാൽ അതിൻെറ താൽപൎയ്യം അയാൾക്കു അവ്യക്തമായിരുന്നു. അതു സാല്ഹണൻ പറഞ്ഞതുപോലെ അക്ബരാൽ പ്രേരിതങ്ങളായ സ്വദേശത്തെ അന്തശ്ഛിദ്രങ്ങളെ കുറിച്ചായിരിക്കാമോ? പിന്നെ ആ എഴുത്തോ? അസ്വതന്ത്രമായി സിദ്ധൻെറ വിചാരം താൻ കുല്ലുകരെ ഏല്പിച്ച റസിയായുടെ എഴുത്തിലേക്കു തിരിഞ്ഞു. എന്നാൽ അതിനു രാജ്യകാൎയ്യങ്ങളുമായി എന്തു സംബന്ധം ഉണ്ടായിരിക്കാം? ഉടൻ തന്നെ ആ തളത്തിൻെറ അററത്തുള്ള രംഗത്തിൽ പാട്ടുകാരോടു കൂടി പ്രവേശിച്ച ആട്ടക്കാരാൽ അയാളുടെ ശ്രദ്ധ ആകൎഷിക്കപ്പെട്ടു. അവരുടെ താമ്രവൎണ്ണങ്ങളായ ഭുജങ്ങളും കണ്ഠങ്ങളും അനാവൃതങ്ങളായിരുന്നു. വലിയ ഉടുപ്പു കാലു വരെ താണുകിടന്നിരുന്നു. തന്ത്രീവാദ്യങ്ങളും ഝല്ലരികളും കൂടിയുള്ള സംഗീതമേളത്തോടു ചേൎന്നു് ഇൻഡ്യാദേശക്കാൎക്കും മഹമ്മദന്മാൎക്കും എത്രയും പ്രിയവും എത്രനേരം കണ്ടാലും മുഷിയാത്തതും ആയ ഒരു ആട്ടം അവർ ആരംഭിച്ചു. ഇടയ്ക്കിടെ ഒരു മാററത്തിനു വേണ്ടി പാട്ടുകാർ

ആട്ടക്കാരുടെ സ്ഥാനത്തു വന്നു പാരസീകകവികളുടെ കൃതികളിലെ ഭാഗങ്ങളെ ഗാനം ചെയ്തു രംഗസ്ഥന്മാരേ സന്തോഷിപ്പിച്ചു. അവയെ സലിമും അദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്നേഹിതന്മാരും വളരെ ആനന്ദത്തോടെ ശ്രവിച്ചു. എന്നാൽ സിദ്ധനു അവ അത്ര രസമുള്ളവയായി തോന്നിയില്ല.

സലിം ഒടുവിൽ പറഞ്ഞു: "രംഭ എവിടെ? അഷ്ടപദിയിൽ നിന്നു ഭാഷാന്തരീകരിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ഏതാനും പാട്ടുകളെ എന്താണ് അവൾ വന്നു പാടാത്തത്? സിദ്ധൻ അത് അറിയാതിരിക്കയില്ലല്ലോ."

സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "കൃഷ്ണനും ഗോപസ്ത്രീകളുമായുള്ള കഥകളെയും സുന്ദരിയായ രാധയുടെ പ്രണയകലഹശാന്തിയെയും വർണ്ണിക്കുന്ന ജയദേവരുടെ കാവ്യം എനിക്കു നല്ലവണ്ണം അറിയാം. ഞാൻ തന്നെ അതിനെ ഒരിക്കൽ ഭാഷാന്തരീകരിക്കാൻ ശ്രമിച്ചിട്ടുണ്ട്."

സലിം പറഞ്ഞു: "നമുക്കു കേൾക്കാം. രംഭ ഇതാ വരുന്നു." വളരെ വിലപിടിച്ച വസ്ത്രങ്ങളെ ധരിച്ചവളും നിറം കറുപ്പാണെങ്കിലും സുന്ദരിയും ആയ ഒരു യുവതി രംഗത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു. അവൾ ശ്രുതിയോടു ചേർന്ന് താഴെ ചേർത്തിരിക്കുന്നതിനെ ഏതാനും പാടുകയും ഏതാനും ചൊല്ലുകയും ചെയ്വാൻ തുടങ്ങി.

വസന്താദ്യേ കാലേ വളരുമൊരു മാരൻെറ മഹസാ
സസന്താപം പങ്കേരുഹനയനനാം കൃഷ്ണനെ വനേ |
തിരഞ്ഞീടുംനേരത്തതിവിവശയാം രാധയൊടസൌ
കരഞ്ഞീടായ്വാനിങ്ങനെ സഖി പറഞ്ഞു പടുതരം ||

ചന്ദനപർവ്വതമന്ദമരുത്തും
ചഞ്ചലവണ്ടുകളുടെ ഝംകൃതിയും
സുന്ദരി! കയിലുകളുടെ സൂക്തികളും
സുഖമേകമിഹ വസന്തേ |
ശൃണു സഖി കൃഷ്ണൻ ക്രീഡിക്കുന്നു തൃഷ്ണതങ്കം
സഖിമാരൊടു സാകം കൃപയുള്ളൊരു മുകുന്ദൻ |
മന്മഥമഥനംകൊണ്ടു കരഞ്ഞും
മരണമതിൽസുഖമെന്നു പറഞ്ഞും
കലുഷമോക്കും വിരഹിണിമാരേ
കരയിക്കുന്നു കാലം | ശൃണു സഖി |
പ്ലാശുംപൂക്കളഹോ യുവഹൃദയം
ക്ലേശം കൂടാതെ ഭേദിപ്പാൻ
ആശമുഴുത്തൊരു കാമൻെറ നഖ
രാശി കണക്കെ വിളങ്ങീടുന്നു | ശൃണു സഖി |
പുന്നപ്പൂവു വിടർന്നിതു മനസിജ
മന്നവവീരൻതന്നുടെ
പൊന്നുങ്കാലുള്ളൊരു വെള്ളക്കുട
മിന്നുന്നതുപോലെ മിന്നുന്നു | ശൃണു സഖി |

ഫുല്ലമല്ലിക കുറുമൊഴി പിച്ചകം
എല്ലാമലരുകടേയും
നല്ലസുഗന്ധം നാസിക മുററും
ചൊല്ലാവല്ലൊരു ശോഭയുമേററം | | ശൃണു സഖി |

രംഭ പാട്ടു നിറുത്തിയപ്പോൾ സലിം പറഞ്ഞു: "ശബ്ദസൌഷ്ഠവവും അർത്ഥഭംഗിയും ഇതിലധികം വരാനില്ല. എന്നാൽ ഭാഷാന്തരീകരണത്തെക്കുറിച്ചു സിദ്ധൻ എന്തു വിചാരിക്കുന്നു?"

സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "തരക്കേടില്ല. പ്രതിപദം ഭാഷാന്തരീകരിച്ചിട്ടില്ലെങ്കിലും താല്പര്യം ശരിയായി വരുത്തീട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ ആധുനികകവിതാസംപ്രദായത്തിൽ പ്രതിപദം ഭാഷാന്തരീകരിക്കുന്നത് അസാദ്ധ്യമല്ലെങ്കിലും പ്രയാസമാണെന്നാണ് ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നത്. ഈ ഭാഷാന്തരം ആരുടെ ആണെന്ന് അറിഞ്ഞിട്ടില്ലയോ."

സലിം പറഞ്ഞു: "ഇന്നു രാവിലെ നിങ്ങളോടു സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന പൈഫ്സിയുടെ തന്നെ ആണ്." ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടപ്പോൾ താൻ ആ ഭാഷാന്തരത്തെക്കുറിച്ച് അഭിപ്രായം പറഞ്ഞതിനെക്കുറിച്ചു സിദ്ധനുണ്ടായ വ്യാകുലതയെ കണ്ടു സലിം പിന്നെയും പറഞ്ഞു: "വ്യാകുലപ്പെടേണ്ട. നിങ്ങൾ പൈഫ്സിയുടെ ഈ കൃതിയെ നിർദ്ദോഷയല്ലെന്നു വിചാരിക്കുന്നതിനെ അയാൾ ഒരിക്കലും അന്യഥാഗ്രഹിക്കയില്ലെന്നുമാത്രമല്ല, തിരുത്തേണ്ടഭാഗം പറഞ്ഞാൽ അതിനെക്കുറിച്ചു കൃതജ്ഞനായിരിക്കയും ചെയ്യും. രംഭേ! എന്നാലിനി ഒരു ഭാഗം കൂടി പാടികേൾക്കട്ടെ. പിന്നെ ഇന്നു നാം നിന്നെ ക്ലേശിപ്പിക്കയില്ല."

രംഭ പറഞ്ഞു: "ഉപേക്ഷിതയായ രാധ അവളുടെ സഖിയോടു വിലപിച്ചു പറയുന്ന ഭാഗമാണിത്."

അന്യാസക്തി മുഴുത്തു തന്നെയുമുപേക്ഷിച്ചിട്ടു വൃന്ദാവനേ
വന്യാനാം പ്രവരേ കളിക്കുമജനെക്കണ്ടിട്ടൊഴിഞ്ഞാളസൌ |
ധന്യാ രാധ വനാന്തരം ഗതവതീ കുഞ്ജേ നിലീനാ കടൽ
ക്കന്യാകാമുകകാംക്ഷകൊണ്ടു കരവ്യൂതുംചെയ്തുവോചൽ സഖീം ||

വണ്ടൊളിവണ്ണന്റെ പുതുവേറുമുടലും
ചുണ്ടിന്നിണങ്ങിന കുഴലും
കണ്ടിട്ടു കണ്ണന്റെ കുഴൽവിളികേട്ടിട്ടും
ഉണ്ടായ രോമാഞ്ചം മാഞ്ഞില്ലിപ്പൊഴും |
രാമാനുജനിലെൻരതി വളരുന്നു
രാസോത്സവരസം നിരൂപിക്കുന്തോറും |
നീലിമാവേറിയ കേശവകേശത്തിൽ
പീലിമാലാവലി ചാർത്തിയതും
കാലിണതൊട്ടു മുടിയോളം കോപ്പിട്ടു
കോലവുമോർത്തിട്ടു കൊതി പെരുകുന്നു | രാമാനുജ |

ഗോപികമാരുടെ മുഖം തോറും നകന്നിട്ടു
ലോഭം വദ്ധിപ്പിക്കും തിരുമുഖവും
കോപമൊഴിക്കും പുഞ്ചിരി വെണ്ണിലാവിൻെറ
ശോഭയുമോക്കുമ്പോൾ പോന്നതു പിഴച്ചു | രാമാനുജ |

രൂപഗുണം കാണ്മാൻ ചുററും നിറഞ്ഞൊരു
രൂപവതിമാക്കില്ലെന്നും
ശ്രീപതിയുടെ ദിവ്യാഭരണാഭകൊണ്ടു
രാ പകലായിട്ടു കണ്ടതും തോന്നുന്നു | രാമാനുജ |

പൂണ്ണചന്ദ്രനെ നിന്ദിക്കുന്ന തിലകവും
പൂമകളുടെ മുലത്തടം മുട്ടുമുരസ്സും
തൂണ്ണമരയും തുടകളും കിട്ടുവാൻ
തുണയാമോ ദൈവം തുകിലഴിയുന്നു | രാമാനുജ |

രംഭ സ്വല്പനേരം വിരമിച്ചതിൻെറ ശേഷം താൻ യഥാത്ഥമായി രാധയായി തീന്നോ എന്നു തോന്നിക്കത്തക്കവിധത്തിൽ മൃദുതരമായും കരുണരസമായും ഉള്ള മധുരസ്വരത്തോടെ സ്വല്പം ഗതിഭേദത്തോടു കൂടി പിന്നയും ഗാനം ചെയ്തു.

എന്നോടു കൂടാതെ രമിക്കകൊണ്ടും
എന്നേ! മനസ്സാംമധുസൂദനൻെറ |
കുററം നിനയ്ക്കാതെ പാദാരവിന്ദേ
പററുന്നു ചെന്നിന്നിതിനെന്തുചെയ്വൂ ||

ഇവിടെ ലതാഗൃഹത്തിങ്കലീരാത്രിയിൽ
ഇരുന്നു കരഞ്ഞു പറഞ്ഞു പീഡിക്കും
ഇവടെ സമീപം നയിക്ക കൃഷ്ണനെ ദുഃഖം
ഹിതമൊടു കേൾപ്പിച്ചാലനുകമ്പയുണ്ടാം |
സഖി സന്താപം നിശമയ നീ മേ സദയം
സഹ വിഹരിച്ചൊരുഹരിയെ വരുത്തുക
ഹാ വിരഹം സഹിയാ മേ |
മുമ്പിലുണ്ടായ സമാഗമേ ലജ്ജയാ
കമ്പിട്ടൊരെന്നെ മുകുന്ദൻ
തമ്പുരാൻ പട്ടുതയാ വശത്താക്കീട്ടിവണ്ണം
പിരിഞ്ഞല്ലൽ പൊറാതയുമാക്കീട്ടൊഴിഞ്ഞു | സഖി |

കല്പകവൃക്ഷത്തിൻെറ തളിരുകളാകുന്ന
തല്പത്തിങ്കൽ കിടത്തീട്ടു മാം സുചിരം
മൽപയോധരമദ്ധ്യേ ശയിച്ചുകൊണ്ടധരം
കെല്പൊടു പാനം ചെയ്യുവനെ കിട്ടിയാവൂ | സഖി |

സുരതതളച്ചുകൊണ്ടക്ഷികളടച്ചു ഞാൻ
സുധയിൽ കുളിച്ചോണം വിയത്തും കൃഷ്ണൻ
മരതകവണ്ണൻ പുളകമണിഞ്ഞതും
മദനമദംപൂണ്ടുചമഞ്ഞതും മറക്കുമോ | സഖി |

അവൾ പാട്ട് അവസാനിപ്പിച്ചപ്പോൾ എല്ലാവരും അവളെ അഭിനന്ദിച്ചു. പദങ്ങളുടെ ഭംഗി അവളുടെ സ്വരത്താലും ഭാവത്താലും എല്ലാവക്കും ഹൃദയംഗമയാക്കി ചെയ്യപ്പെട്ടു.

സലിം പറഞ്ഞു: "ഇനി രാധാകൃഷ്ണന്മാരുടെ പ്രണയകലഹശാന്തിയാണ്, അല്ലേ? എന്നാൽ അത് ഇനി ഒരു ദിവസമാവാം." അനന്തരം

അനുദ്ദേശ്യകമല്ലാതെ ആയിരിക്കാം, അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "യോഗ്യനായ അബ്ദുല്കാദരേ! നമ്മളുടെതുപോലെ തന്നെ ഹിന്ദുക്കളുടെ സാഹിത്യം നിങ്ങൾക്ക ഹൃദയംഗമമായിരിക്കുന്നോ? അതോ ഹിന്ദുക്കൾ പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യുന്ന തെററായ അഭിപ്രായങ്ങളെ മററുള്ള മഹമ്മദന്മാരേ പോലെ നിങ്ങൾ ശഹിക്കുന്നോ?"

കോപത്തെ കൃച്ഛ്രേണ അടക്കിക്കൊണ്ട് അബ്ദുല്കാദർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "കവികളുമായി എനിക്ക കാൎയ്യം ഒന്നും ഇല്ല. അമ്രൾകൈസിൻെറ സാഹിത്യങ്ങളെ മററുള്ളവർ എത്രയും ശ്ലാഘിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും നല്ല കാരണത്തിൻമേൽ നാസ്തികനായ അയാളെ നമ്മുടെ ദീൎഘദൎശി ശപിച്ചു. എന്നാൽ ഈ ഹിന്ദുക്കൾ ഈ മാതിരി നിൎമ്മൎയ്യാദകളായ കവിതകളെ രചിക്കുന്നതു കൊണ്ടു തൃപ്തരാകാതെ രാധയേയും കൃഷ്ണനേയും പോലെ ഉള്ള വ്യക്തികളെ ആരാധിക്ക കൂടി ചെയ്യുന്നത് വളരെ കുത്സിതമെന്നു തന്നെ എനിക്ക തോന്നുന്നു."

പൌരാണികവൃത്താന്തങ്ങൾക്കും വാസ്തവമതസിദ്ധാന്തങ്ങൾക്കും തമ്മിൽ ഭേദമുണ്ടെന്ന് ആ മതഭ്രാന്തനോടു സിദ്ധൻ പറയാൻ ആരംഭിച്ചപ്പോൾ സലിം ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞ് മേൽ വാദപ്രവാദത്തെ പ്രതിബന്ധിച്ചു: "യോഗ്യരേ! ഈ വിധം തൎക്കം ഇവിടെ വേണ്ടെന്നു ഞാൻ അപേക്ഷിക്കുന്നു. അതൊക്കെ എൻെറ മാന്യനായ പിതാവിനിരിക്കട്ടെ. അദ്ദേഹം ഈ ക്ഷണത്തിൽ പണ്ഡിതനായ ഫൈസിയോടും പക്ഷേ മററു ശാസ്ത്രജ്ഞന്മാരോടും കൂടി ഈ വക പ്രസംഗങ്ങളിൽ വ്യാപൃതനായിരിക്കയാണെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. എന്നാൽ ചെറുപ്പക്കാരായ നമ്മൾ ഒരു രാത്രിയെ വിനോദത്താൽ കഴിക്കാനാണ് ഇവിടെ കൂടിയിരിക്കുന്നത്. ആരവിടേ! ഗായികമാരും വാദ്യവാദികമാരും എവിടേ! അവർ ആനന്ദകരമായ ഒരു പാനഗാനം കേൾപ്പിച്ചു നമുക്ക ഉത്സാഹത്തെ വൎദ്ധിപ്പിക്കട്ടെ. മധുവും നമ്മുടെ ഹൃദയത്തെ ആഹ്ലാദിപ്പിക്കാനായി പ്രവഹിക്കട്ടെ. യോഗ്യനായ അബ്ദുല്കാദരേ! നിങ്ങൾ കോപിക്കരുത്. നമ്മളാൽ ബഹുമാനിക്കപ്പെട്ടവനും നമ്മുടെ ദീൎഘദൎശിയാൽ ശപിക്കപ്പെടാത്തവനും ആയ താരഫ് എന്ന കവി കൂടയും ഇങ്ങനെ ഗാനം ചെയ്തിരിക്കുന്നു എന്നോൎക്കുക.

അദ്യ നീ സരസമായ് ദിനമെല്ലാം
മദ്യശാലയിൽ നയിച്ചിട്ടുമെങ്കിൽ |
ഹൃദ്യഗാനമൊടു കൂടി രമിപ്പാ-
-നദ്യതോഽസ്മി കുതുകേന സഖാ ഞാൻ ||
മേശതന്മുകളിലങ്ങു നാളയും
പേശലം തരളകാപിശായനം |
ക്ലേശമെന്ന്യേ ചഷകങ്ങളിൽ നിറ-
-ച്ചാശപൂൎത്തിവരയും കുടിച്ചിടാം. ||

പിന്നെ എന്താണ് നമുക്ക് ആ സദുപദേശത്തെ അനുഷ്ഠിക്കാൻ വഹിയാത്തത്?"

അക്ബർ മതത്തെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നു എങ്കിൽ ഉണ്ടാകാവുന്ന ഉപദ്രവങ്ങളിൽ സലിമിൻെറ സാഹായ്യം ആവശ്യകമായിരുന്നതുകൊണ്ട് ആ അന്തഃകുപിതനായ മഹമ്മദൻ ശ്മശ്രുക്കളുടെ അന്തരാളത്തിൽ എന്തോ അവ്യക്തമായി ഉച്ചരിക്ക മാത്രം ചെയ്തു് ഒന്നും പറയാൻ തുനിയാതെ, പക്ഷേ ദീർഘദർശിയുടെ ഉപദേശത്തെ ലംഘിച്ചായിരിക്കാം, മററുള്ളവരെ പോലെ ഗാഢമായി പാനം ചെയ്തു തന്നത്താൻ സമാധാനപ്പെട്ടു.

മററുള്ള അതിഥികൾ അവരുടെ സമയത്തെ വൃഥാ കളഞ്ഞില്ല. ചഷകങ്ങൾ രിക്തീഭവിച്ച ഉടൻ തന്നെ പുനശ്ച പൂർണ്ണങ്ങളാക്കി ചെയ്യപ്പെട്ടു. അനന്തരം സലിം സംജ്ഞാപനം ചെയ്ത ഉടനെ ഗായികമാരും ലാസികമാരും സോല്ലാസമായ ആ സംഘത്തിൽ കൂടി ചേൎന്നു മഞ്ചങ്ങളിൽ ഉപവേശിച്ചു.

സുന്ദരിയായ രംഭ സിദ്ധൻെറ സമീപത്തിൽ ഇരുന്നു. അചിരേണ അവർ സംഭാഷണം തുടങ്ങി. വാസ്തവത്തിൽ അടിമകളല്ലെങ്കിലും ബാല്യകാലത്തിൽ തന്നെ മാതാപിതാക്കന്മാർ കൂടുതൽ വിലയ്ക്കു വില്ക്കുകയും വാങ്ങുന്നവർ കച്ചവടസാമാനം പോലെ കൈമാറുകയും ചെയ്യുന്ന ഭാഗ്യഹീനകളായ ദാസിമാരെ കുറിച്ചു രംഭ അനുശോചിച്ചു പറഞ്ഞതിൽ നിന്നും അവൾ രൂപാദിഗുണമുള്ളവളായിരിക്കുന്നതു കൂടാതെ മനോഗുണവും ഉള്ളവളാണെന്നു സിദ്ധൻ ഗ്രഹിച്ചു.

അവൾ നിഷ്കപടമായി പറഞ്ഞു: "ആരംഭത്തിൽ എൻെറ സ്ഥിതിയും ഇങ്ങനെ തന്നെ ആയിരുന്നു എങ്കിലും ഭാഗ്യവശാൽ എനിക്കു സംഗീതത്തിനു വാസനയുണ്ടായിരുന്നു. എൻെറ രക്ഷിതാവ് അതിൽ എന്നെ നല്ലവണ്ണം അഭ്യസിപ്പിച്ചു. ഇപ്പോൾ ഈ വിദ്യ കൊണ്ട് എൻെറ കാലക്ഷേപം കഴിച്ചു കൂട്ടാം." പിന്നെ അവൾ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "ഞാൻ വൃദ്ധയായി വിരൂപയാകുമ്പോൾ—."

അവൾ പറഞ്ഞതിനെ എല്ലാം സാനുകമ്പം കേട്ടുകൊണ്ടിരുന്ന സിദ്ധൻ ചോദിച്ചു: "അപ്പോൾ എന്താണ്?"

രംഭ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഒന്നുമില്ല. നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നത് എനിക്കു മനസ്സിലായി. ഇങ്ങനെ വിചാരിക്കുന്നതിൽ നിങ്ങൾ നിങ്ങളെതന്നെ വിസ്മരിക്കുന്നു. ഞാൻ വൃദ്ധയായി വിരൂപയാകുമ്പോൾ സാഹസമായ കാലക്ഷേപത്തിനൊന്നും പോകണ്ടാ. ഞാൻ ഒരു ഉയൎന്ന ജാതി ഹിന്ദുവാകകൊണ്ടു ദേവാലയങ്ങളിൽ അടിയന്തിരങ്ങൾക്കു നിയമിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ദാസിമാരുടെ മേൽവിചാരം എനിക്കു കിട്ടുന്നതിനു അധികം പ്രയാസമില്ലല്ലോ."

രംഭയുടെ വാക്കുകൾക്കു ഉൽഭ്രാന്തതരമായും താരതരമായും ഉള്ള ഒരു സംഗീതഘോഷത്താൽ വിഘ്നം ഉണ്ടാകയും, അത് അവസാനിച്ചപ്പോൾ വേറേ അതിഥികളും സ്ത്രീകളും വന്നു സംഭാഷണത്തിൽ കൂടി ചേരുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ സംഭാഷണം ക്രമേണ കരുതൽ കൂടാതെ ആയി തുടങ്ങി. സിദ്ധനു അജ്ഞാതചരങ്ങളായ പല വചനങ്ങളും അയാളുടെ ശ്രവണപഥത്തിൽ എത്തി. എന്നാൽ അയാൾ അവയുടെ അൎത്ഥങ്ങളെ എളുപ്പത്തിൽ ഗ്രഹിച്ചു. ക്രമേണ അയാളും മൎയ്യാദയെ അത്ര ശ്രദ്ധിക്കാതെ ആയി തുടങ്ങി. ശൂന്യമായ ചഷകത്തെ ഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടു തീരെ സ്വബുദ്ധിയില്ലാതെ ഓരോരുത്തർ അവിടവിടെ കിടപ്പായി. യുവരാജാവിൻെറ സന്നിധിയിലാണ് തങ്ങൾ ഇരിക്കുന്നു എന്നുള്ളതിനെ തീരേ വിസ്മരിച്ചിട്ട് മഞ്ചങ്ങളിൽ സ്ത്രീപുംസസംഘങ്ങൾ കൂടിയിരുന്ന് അഹംകരിച്ചു തുടങ്ങി.

എന്നാൽ യുവരാജാവ് തൻെറ ചുററും നടക്കുന്നതിനെ അറിയാതെയായിട്ടു വളരെ നേരം കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം രണ്ടു ദാസിമാരുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ അശ്രദ്ധമായി കിടക്കയായിരുന്നു. ഒരുത്തി അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഖഡ്ഗമുഷ്ടിയെ പിടിച്ചു കളിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. മറെറാരുത്തി അദ്ദേഹത്തിൻെറ കങ്കണങ്ങളെ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. സലിം അവയിൽ ഒന്നിനെ അവൾക്കും ഉടുപ്പിൽനിന്നു പറിച്ചെടുത്തു രണ്ടു വിലയേറിയ മൌക്തികങ്ങളെ മററവൾക്കും ഇട്ടുകൊടുത്തു. അനന്തരം ചഷകത്തെ മധുകൊണ്ടു സംപൂൎണ്ണമാക്കീട്ട് അതിൽ ഒരു ബിന്ദുപോലും ശേഷിപ്പിക്കാതെ പാനം ചെയ്തു ബോധഹീനനായി ഉപബൎഹത്തിൽ പുറകോട്ടു ചാരിക്കിടന്നു. ആ സമയം സംഭാഷണം സംഭ്രാന്തതരവും ശബ്ദം ഉച്ചതരവും ആകയും, പാട്ടും കൂത്തും നടക്കയും, മദ്യം പ്രവഹിക്കയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ നമ്മുടെ സിദ്ധനും ആ ശബ്ദത്താലും പുഷ്പങ്ങളുടെ നിർഭരമായ സൌരഭ്യത്താലും പക്ഷേ അതിലും അധികം മധുമദത്താലും അഭിഭൂതനായിട്ടു ചുററും നടക്കുന്നതിനെ ക്രമേണ ശ്രദ്ധിക്കാതെ ആയി തുടങ്ങി. എന്നാൽ അയാളുടെ സ്കന്ധത്തിൽ അപ്രതീക്ഷിതമായി ന്യസ്തവും ഗുരുവും ആയ ഒരു ഹസ്തം അയാളെ മോഹത്തിൽനിന്നും ഉണൎത്തി. അതു സിദ്ധനാൽ അനവധാരിതനായിട്ടു സമീപത്തു വന്ന സാല്ഹണൻെറതായിരുന്നു.

അയാൾ പറഞ്ഞു: "വാ. നമുക്കു ഇനി പോകണം. ഇങ്ങനെയുള്ള അവസരങ്ങളിൽ എന്തു കലഹങ്ങളും തൎക്കങ്ങളും ഉണ്ടായേക്കാമെന്ന് ആൎക്കറിയാം."

സന്ദിഗ്ദ്ധവാക്കായി സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ശരി. എന്നാൽ രാജകുമാരൻ അനുവദിക്കുന്നതിനു മുൻപിൽ നമുക്കു പോകാമോ?"

സംഗഹമായി സാല്ഹണൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "രാജകുമാരനോ! നോക്ക്. നാം പോയാലും ഇവിടെ ഇരുന്നാലും അദ്ദേഹം അറിയുമോ? ശ്രദ്ധിക്കുമോ?"

സലിം ഉപബർഹത്തിൻെറ മുകളിൽനിന്നു കൈ തൂങ്ങിക്കൊണ്ടും കണ്ണുകളടഞ്ഞും ഒരു മഞ്ചത്തിന്മേൽ കിടക്കയായിരുന്നു. സമീപത്തായിട്ട് അപ്പോൾ നിറച്ച ചഷകം കയ്യിൽനിന്നു വീണ് രത്നകംബളത്തിൽ ഉരുണ്ടു കിടന്നിരുന്നു. സിദ്ധൻ നന്നായി ശ്രമിച്ചിട്ടും സലിമിനെ കാണാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അഥവാ കണ്ടിരുന്നാൽ തന്നെയും രണ്ടു സലിം ഉണ്ടെന്നു അയാൾക്കു തോന്നി. അയാൾ വിരോധിക്കാതെ തൻെറ പിതൃവ്യനാൽ വെളിയിൽ നീതനായിട്ട് അവിടെ തയാറായിരുന്ന ഒരു മേനാവിൽ കയററപ്പെട്ടു. സാല്ഹണൻ മേനാക്കാരോടു ഇന്ന ദിക്കിൽ കൊണ്ടുപോകണമെന്നും മററും പറഞ്ഞതിൻെറ ശേഷം, പാനം ചെയ്തതിൽ മരുമകനെക്കാൾ ഒട്ടും കുറവല്ലായിരുന്നു എങ്കിലും, സ്ഥിരമായ പദക്രമത്തോടു കൂടി തൻെറ വസതിയിലേക്കായി തിരിച്ചു. അയാൾ വിസ്താരം കുറഞ്ഞ തെരുവുകളിൽ ഒന്നിൽ കൂടി കടന്നപ്പോൾ ഒരു ഗൃഹത്തിൻെറ മറവിൽ നിന്നും ദീർഘവും കൃശവും ആയ ഒരു സ്വരൂപം ചുററും സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിയതിൻെറ ശേഷം ഒളിച്ചിരുന്ന സ്ഥലം വിട്ട് അടുത്തു വരുന്നത് അയാൾ കണ്ടു. അതു ഗോരക്ഷൻ ആയിരുന്നു.

അയാൾ ചോദിച്ചു: "എല്ലാം നന്നായി നടക്കുന്നോ?"

സാല്ഹണൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഇതിലധികം നന്നാവാൻ പാടില്ല. നമ്മുടെ കാര്യം ഗുണപ്പെട്ടുവരുന്നു. എനിക്കു ഇനിയും കുറേക്കൂടി വിവരങ്ങൾ കിട്ടാനുണ്ട്. അതു കിട്ടിക്കഴിഞ്ഞാൽ നിങ്ങളെയും നിങ്ങളുടെ അനുചരന്മാരെയും കൊണ്ട് ആവശ്യമുള്ള പക്ഷം നിശ്ചയമായി ഞാൻ അറിവു തരുന്നതാണ്."

"നമ്മുടെ യുവാവായ ആ സാധുവോ? അയാളെ സൂക്ഷിച്ചുകൊള്ളണം. എന്തെന്നാൽ നമ്മുടെ ആലോചനയെ കുറിച്ച് അയാൾക്കു ശങ്ക ജനിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നു. അയാളും ഒരിക്കൽ നമ്മുടെ കൂട്ടത്തിൽ ചേർന്നാൽ പിന്നെ വേണ്ടതില്ല. എന്നാൽ ആ പക്ഷി വലയിൽ അകപ്പെട്ടോ?"

സാല്ഹണൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഇതുവരെയും ഇല്ല. എന്നാൽ അതിനു അധികം താമസമില്ല."

ഗോരക്ഷൻ ചിരിക്കയും അവർ പിരിഞ്ഞ് അവരവരുടെ വഴിക്കു പോകയും ചെയ്തു.

ഏഴാം അദ്ധ്യായം.

ഗൂഢസമാഗമങ്ങൾ.

യുവരാജാവിൻെറ നിമന്ത്രണത്തെ നിരസിക്കുന്നതിനു ഫൈസി പറഞ്ഞ ഹേതു അവാസ്തവമല്ലായിരുന്നു. എന്തെന്നാൽ സലിമിൻെറ അതിഥികൾ വന്നുകൂടിക്കൊണ്ടിരുന്ന സമയം ഫൈസി അത്യന്തഭിന്നമായ ഒരു സമ്മേളനത്തെ പ്രതീക്ഷിച്ചു ചക്രവർത്തിയുടെ അന്തർഗ്ഗൃഹത്തിൽ നില്ക്കുകയായിരുന്നു. ഒരാൾ ഒരു ഭൃത്യനാൽ പുരോഗതനായിട്ടു പ്രവേശിച്ചു. അയാളുടെ ഉടുപ്പുകൊണ്ടു പശ്ചിമദേശീയനായ ഏതൊരുത്തനും അയാളെ ഒരു കാത്തോലിക്ക് പാതിരിയാണെന്നു നിശ്ചയിക്കുമായിരുന്നു. അയാൾ പ്രോവിൻഷിയാൽ ബിഷോപ്പിനാൽ ആഗ്രായിലേ രാജധാനിയിലേക്ക് അയക്കപ്പെട്ടവനായ റൂഡാൾഫ് അകപാവീവാ എന്ന പ്രധാനപാതിരിയായിരുന്നു.

അക്ബർ അയാളെ പ്രത്യഭിനന്ദിച്ചു പറഞ്ഞു: "യോഗ്യനായ പാതിരി! ഭിന്നരീതിയായിട്ടാണെങ്കിലും നാം രണ്ടു പേരും ആരാധിക്കുന്ന ദൈവത്തിൻെറ പേരിൽ നിങ്ങൾക്കു ഞാൻ സ്വാഗതം പറയുന്നു. ഈ യാത്ര നിങ്ങൾക്കു ശ്രമഹേതുവായി തീൎന്നിട്ടില്ലെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു."

അകപാവീവാ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എന്നിലുള്ള അവിടുത്തെ പ്രതിപത്തിക്കു വേണ്ടി ഞാൻ തിരുമനസ്സിലേക്കുറിച്ചു കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു. ഞാൻ ദുർബ്ബലകായനാണെങ്കിലും ഈ വഴിയാത്രയിൽ ഭാഗ്യവശാൽ യാതൊരു ഉപദ്രവവും ഉണ്ടായില്ല. നിസ്സാരനായ മനുഷ്യൻ ദൈവകല്പിതത്തെ വൈമനസ്യം കൂടാതെ അനുസരിക്കേണ്ടതാണല്ലോ."

അക്ബർ പറഞ്ഞു: "ഈ അഭിപ്രായത്തിൽ ഞാൻ നിങ്ങളോടു യോജിക്കുന്നു. നിങ്ങൾ ഇവിടെ വരുന്നതിനു മുൻപിൽ എനിക്കു ദയാപൂർവ്വം അയച്ചു തന്ന നിങ്ങളുടെ വേദപുസ്തകങ്ങൾക്കും മററും വേണ്ടി ഞാൻ കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു. നിങ്ങൾക്കു പരിചിതനായിരിക്കുന്ന എൻെറ ഇഷ്ടനായ ഈ ഫൈസി അവയിൽ ഏറിയ ഭാഗവും തർജ്ജിമ ചെയ്തു തരികയും അബൂല്ഫ്ഫാസലോടു കൂടി അവയെ സൂക്ഷ്മമായി ഞാൻ വായിക്കുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു."

ചക്രവർത്തിയുടെ മുഖത്തു സശ്രദ്ധം നോക്കിക്കൊണ്ടു പാതിരി ചോദിച്ചു: "ബീജം സുക്ഷേത്രത്തിൽ പതിതമായി എന്നു ഞങ്ങൾ വിശ്വസിക്കട്ടയോ?"

അക്ബർ പറഞ്ഞു: "ആവാം എന്നുത്തരം പറയാമെന്നാണ് എൻെറ ബോധം. ഞാൻ നിങ്ങളുടെ മതഗ്രന്ഥങ്ങളെ ഇപ്പോൾ സൂക്ഷ്മതര-

മായി മനസ്സിലാക്കിയതുകൊണ്ട് അവയിൽ ചിലതിനേ ഞാൻ വളരെ അഭിനന്ദിക്കുന്നു. നമ്മളുടെ മനസ്സിന്നു അഗോചരങ്ങളായ എത്രയോ ശ്രേഷ്ഠങ്ങളായ തത്വങ്ങളും അഭിപ്രായങ്ങളും അവയിൽ അടങ്ങിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ അവ മഹമ്മദ്വേദത്തിലും തീരേ ഇല്ലെന്നു പറയാൻ പാടില്ല. എത്രയോ ശ്ലാഘ്യമായും നിർമ്മലമായും ഉള്ള സ്വാതന്ത്ര്യാഗവും സർവോപരി കരുണയും ധർമ്മവും നിങ്ങളുടെ പുസ്തകങ്ങളിൽ പ്രതിപാദിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. ഇതാണ് മഹമ്മദ്വേദത്തിൽ തീരേ ഇല്ലാത്തത്. മഹമ്മദ്മതത്തെക്കാൾ ക്രിസ്തുമതത്തെ എത്ര ഉപരിയായി ഞാൻ ഗണിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു കാണിക്കുന്നതിന്നു ഇതിലധികം ഞാൻ എന്താണ് പറയേണ്ടത്?"

പാതിരി അഞ്ജലിബദ്ധം ചെയ്തു ഊർദ്ധ്വഭാഗത്തേക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "ഈശ്വരൻ സർവോൽകർഷേണ വർത്തിക്കട്ടെ. ഇതാണ് ശരിയായ മാർഗ്ഗം. ആദിയിൽ തഥ്യജ്ഞാനംകൊണ്ട് മിഥ്യ ഇന്നതെന്നറിഞ്ഞാൽ ചിത്തം സ്ഥിരമായി തീരുന്നു. മഹാപ്രഭു എന്നു മാത്രമല്ല ബുദ്ധിമാനും പണ്ഡിതനും ആയ അക്ബർക്ക് അവാസ്തവത്തിൽനിന്നും വാസ്തവത്തെ തിരിച്ചറിയാൻ ശേഷിയില്ലെന്നുള്ളതു സംഭാവ്യമാണോ?"

അക്ബർ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെ ഈ നല്ല അഭിപ്രായത്തെ ഞാൻ അഭിനന്ദിക്കുന്നു. എന്നാൽ മുൻപിൽ പറഞ്ഞതിൻെറ ശേഷമായി എനിക്കു പറയാനുള്ളതു കേൾക്കുമ്പോൾ എന്നെക്കുറിച്ചുള്ള നിങ്ങളുടെ ഈ നല്ല അഭിപ്രായത്തിന്നു സ്വല്പം കുറവു വരികയില്ലയോ എന്നു ഞാൻ ശങ്കിക്കുന്നു. എങ്കിലും എനിക്ക് അതു പറയാതെ ഇരിക്കാൻ പാടില്ല. എന്തെന്നാൽ നിങ്ങളോടുള്ള എൻെറ പ്രവൃത്തി നിർവ്യാജയായിരിക്കണമെന്നാണ് എൻെറ ഇച്ഛ. നിങ്ങളുടെ മതഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുള്ളതിനെ ഞാൻ ഹൃദയംഗമമായി അഭിനന്ദിക്കുന്നു എന്നു പറഞ്ഞതുകൊണ്ട് ഇപ്പോഴും നടപ്പുള്ളവയായ ഹിന്ദുവേദങ്ങളിലെ ഏതാനും അഭിപ്രായങ്ങളെപ്പോലേ ഇതരമതങ്ങളിലും നന്നായിട്ടുള്ളതിനെ സ്വീകരിക്കുന്നതിന്നു ഞാൻ സന്നദ്ധനാകാതിരിക്കുന്നതല്ല."

അനിയന്ത്ര്യയായ വ്യാകുലതയോടു കൂടി പാതിരി പറഞ്ഞു: "എന്ത്! ആ പാപികളായ വിഗ്രഹാരാധകന്മാരുടെ വേദമോ?"

അക്ബർ സാവധാനമായി പറഞ്ഞു: "ഹിന്ദുക്കളിൽ ഈ നാമധേയത്തിന്നു അർഹന്മാരായവർ പലരും ഉണ്ടായിരിക്കാമെന്നു ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നു. എന്നാൽ എല്ലാവരും അങ്ങനെ ഉള്ളവരല്ല. എന്താണ് ഫൈസി! ഞാൻ പറഞ്ഞത് ശരിയല്ലയോ?"

ഫൈസി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എത്രയും ശരി തന്നെ. അത് ശരിയായി അറിയാൻ ചക്രവർത്തിയെക്കാൾ അധികയോഗ്യതയുള്ളവർ ആരും

ഇല്ല. അല്ലയോ യോഗ്യനായ പാതിരി! ഈ സംഗതികളെക്കുറിച്ച നിങ്ങളുടെ ക്രിസ്തുമതത്തിനു ഒട്ടും താഴെയല്ലാത്ത ഈ മതഗ്രന്ഥങ്ങളിലും അനേകഭാഗങ്ങൾ ഉണ്ടെന്നുള്ളതിനു അദ്ദേഹവും ഞാനും സാക്ഷീഭവിക്കുന്നു."

അകപാവീവാ സ്ഥൈര്യത്തോടെ പറഞ്ഞു: "അത് അസംഭാവ്യമാണ്."

ഫൈസി മന്ദഹാസത്തോടു കൂടി ചോദിച്ചു: "എന്തുകൊണ്ടാണ് അസംഭാവ്യം? എല്ലാം മതരീതികളിലും നിങ്ങൾക്കു സമീചീനമായ പരിചയം ഉണ്ടോ?"

പാതിരി പറഞ്ഞു: "അവയെക്കുറിച്ച് അവിടവിടെ കണ്ടിട്ടുള്ള അറിവേ എനിക്കുള്ളു. അതിലും അധികമായ ഒരു ജ്ഞാനത്തെ ഞാൻ ഇച്ഛിക്കുന്നില്ല. അത് എനിക്ക് ആവശ്യകവും അല്ല. അതു കൊണ്ട് എന്തു സാദ്ധ്യമാണ്? തത്വം ഒന്നിലധികം ഉണ്ടാകാവുന്നതാണോ?"

അക്ബർ പറഞ്ഞു: "അതു ശരി തന്നെ. എന്നാൽ ഇതാണ് ചോദ്യം, എന്താണ് തത്വം? അത് എവിടെ ഉപലബ്ധമാണ്? അത് ഒരു മതത്തിൽ മാത്രമേ ഉള്ളോ? അതോ പലതിലും കൂടി കിടക്കുന്നോ? നിങ്ങൾക്കു മാത്രമേ തത്വം അറിയാവൂ എന്നു സഹജമായി നിങ്ങൾ ഉത്തരം പറയും. എന്നാൽ അങ്ങിനെ പറയുന്നതിനു എന്താണ് കാരണം? എന്നാണ് ഞാൻ ചോദിക്കുന്നത്".

അകപാവീവാ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ദൈവത്തിന്റെ പുത്രനായ യേശുക്രിസ്തു തത്വത്തെ ഞങ്ങൾക്കു ഉപദേശിച്ചിട്ടുണ്ട്."

അക്ബർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എന്നു നിങ്ങൾ പറയുന്നു. എന്നാൽ എന്റെ സ്നേഹിതനായ അബ്ദുല് കാദർ മഹമ്മദ് മുഖേന തത്വം അയാൾക്കു പ്രദർശിതമായിട്ടുണ്ടെന്നു പറയുന്നു. നിങ്ങളുടെ ക്രിസ്തു വാസ്തവത്തിൽ ദൈവത്തിന്റെ പുത്രനാണെങ്കിൽ നിങ്ങൾ അതിനെ തെളിയിച്ചാൽ നന്നായിരിക്കും."

ഫൈസി പറഞ്ഞു: "ഈ തത്വം യോഗ്യന്മാരായ ഋഷികളാൽ മാത്രമല്ല ദൈവത്തിന്റെ പല അവതാരങ്ങളാലും അവക്ക് ഉപദിഷ്ടമായിരിക്കുന്നു എന്നു നമ്മുടെ വൈഷ്ണവന്മാർ പറയുന്നു."

അകപാവീവാ പറഞ്ഞു: "സത്യമായ ഞങ്ങളുടെ മതത്തിന്റെ പ്രാമാണ്യം ബൈബിളിനെ അവലംബിച്ചിരിക്കുന്നു."

അക്ബർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അത് പുനശ്ച കാലിഫ്‌സ്, ഉലാമാസ് ഇവരുടെയും കുറാനിന്റെയും പ്രാമാണ്യത്തെയും ഫൈസി ഇപ്പോൾ പറഞ്ഞ വൈഷ്ണവമതത്തിന്റെയും ഹിന്ദുപുരാണങ്ങളുടെയും പ്രാമാണ്യത്തെയും അനുകരിക്കുന്നു."

“എന്നാൽ സ്ഥിരമായി നിൽക്കുന്ന മതത്തിനല്ലയോ നിശ്ചയമായി ഗൌരവമുള്ളത്?”

“തുല്യബലമുള്ളവ എല്ലാം ഗൌരവമുള്ളവ തന്നെ.”

“മഹമ്മദ്മതത്തിനെക്കാൾ ക്രിസ്തുമതം വളരെ പ്രാചീനമാണെന്നുള്ളതിലേക്കു യാതൊരു സംശയവും ഇല്ല.”

“ശരി. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ നാം പ്രസ്താവിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന മതത്തിനു പ്രമാണഭൂതങ്ങളായ വേദങ്ങളോളം പ്രാചീനമല്ല. ബുദ്ധമതവും ക്രിസ്തുമതത്തെക്കാൾ എത്രയോ പുരാതനമാണ്. അതും മററു മതങ്ങളും നിങ്ങളുടെ മതത്തെ പോലെ ദയയെ ഉപദേശിക്കുന്നതിലും ആരാധനകളിലും സാമ്യമുള്ളവയായിരിക്കുന്നതു കൂടാതെ അവരവരുടെ വിശ്വാസാനുസാരേണ അനുഷ്ഠിക്കുന്നതിനു അനുവദിക്കുന്ന വിഷയത്തിൽ നിങ്ങളുടെ മതത്തെ അതിശയിക്കുന്നു.”

പുരസ്ഥിതനായ ചക്രവർത്തിയെക്കുറിച്ചു ബഹുമാനം ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും പാതിരി കോപിച്ചു പറഞ്ഞു: “ഇങ്ങനെ ആയാൽ അഭിവൃദ്ധി ഉണ്ടാകാൻ പ്രയാസം.”

മന്ദഹാസത്തോടെ അക്ബർ പറഞ്ഞു: “യോഗ്യനായ പാതിരി! അതു ശരിതന്നെ. എന്നാൽ പക്ഷേ നിങ്ങൾ ഞങ്ങളുടെ വിവിധമതങ്ങളെ പഠിക്കയും ഈ ദേശത്തിലെ മതത്തെ ഗ്രഹിക്കുന്നതിനു ഞങ്ങൾ ശ്രമിക്കുന്നതു പോലെ തന്നെ ശ്രമിക്കയും ചെയ്താൽ എല്ലാം നന്നായിരിക്കും. അപ്പോൾ ഭിന്നമതങ്ങളുടെ താരതമ്യവിവേചനം ചെയ്യുന്നതിനും അവയ്ക്കു പരസ്പരം ഉള്ള ഗുണത്തെ തീർച്ചപ്പെടുത്തുന്നതിനും നമുക്കു കഴിയുന്നതായിരിക്കും.”

പാതിരി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: “ആ ഉദ്ദേശ്യത്തോടു കൂടിയല്ല ഞാൻ ഇവിടെ വന്നത്. തത്വോപദേശം ചെയ്ത് ആത്മാക്കളെ നാശത്തിൽ നിന്നും മോചിപ്പിക്കുന്നതിനാണ് ഞാൻ പ്രേഷിതനായിരിക്കുന്നത്.”

സ്വാഭാവികമായ ശാന്തസ്വരത്തിൽ അക്ബർ പറഞ്ഞു: “അതിൽ നിങ്ങൾക്കു ഞാൻ സർവ്വഥാ ജയത്തെ ആശംസിക്കുന്നു. എന്നാൽ മററുള്ളവർ എന്താണ് തത്വമെന്നു വിചാരിക്കുന്നു എന്നുള്ളതിനെ അറിയാൻ ശ്രമിക്കാതെ നിങ്ങൾ തത്വമെന്നു വിശ്വസിക്കുന്നതിനെ മററുള്ളവരും സ്വീകരിക്കണമെന്നു നിർബന്ധിക്ക മാത്രം ചെയ്യുകയാണെങ്കിൽ നിങ്ങളുടെ ശ്രമത്തിനു അധികമായ സാഫല്യം ഉണ്ടാകുമോ എന്നു ഞാൻ സംശയിക്കുന്നു.”

തനിക്കു നേരിടുന്ന പ്രതിബന്ധങ്ങളെക്കുറിച്ചു വ്യാകുലീഭവിക്കാതെ പാതിരി പറഞ്ഞു: “നാസ്തികന്മാരുടെയോ വിഗ്രഹാരാധകന്മാരുടെയോ കഠിനനിഷ്ഠയോടു കൂടിയ ഹൃദയങ്ങൾക്കു സൌമ്യത ഉണ്ടാക്കാൻ തക്ക

വിധം ഞങ്ങളുടെ മതത്തിനു മാത്രമുള്ള അനിയന്ത്രണീയയായ ബോധന ശക്തിയിൽ എനിക്കു വിശ്വാസം ഉണ്ട്."

"നിങ്ങളുടെ മതസിദ്ധാന്തങ്ങളെ ഉപദേശിക്കുന്നതു കൊണ്ട് എന്നല്ലേ നിങ്ങൾ പറയുന്നതിൻെറ അത്ഥം?"

"അങ്ങനെ തന്നെ."

"കൊള്ളാം. എന്നാൽ നാം പറഞ്ഞ ഇതരമതങ്ങളുടെ സിദ്ധാന്തങ്ങളിൽനിന്നും നിങ്ങളുടെ ഉപദേശങ്ങൾക്കു എത്രമാത്രം ഭേദമുണ്ടെങ്കിലും നിങ്ങൾക്കു അതിലുള്ള അവിതക്കിതമായ വിശ്വാസത്തിൽ ഭാഗിയായി തീരുന്നതിനു എനിക്കു മനസ്സില്ല. എനിക്ക് എല്ലാത്തിനേയും കുറിച്ചു ബഹുമാനം ഉണ്ട്. മററുള്ള മതങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ മതത്തോടു യോജിക്കുന്ന അംശങ്ങളിൽ വിവാദത്തിനു അവകാശം ഇല്ലല്ലോ. അതിനാൽ മതഭേദം ചെയ്യുന്നതിനുള്ള നിങ്ങളുടെ ശ്രമം അനാവശ്യകമാണ്. പ്രിയനായ ഫൈ്സി! നിങ്ങൾ എന്താണ് വിചാരിക്കുന്നത്? അങ്ങനെ തന്നെ അല്ലയോ? നിങ്ങൾ ശാന്തമായി ആലോചിച്ചു തീച്ചു പറയുന്ന ആളാണ്. എന്നേയോ നമ്മുടെ യോഗ്യനായ ഈ അക്വാവീവായിനേയോ പോലെ മനഃകല്പനയെ മാത്രം വിശ്വസിക്കുന്ന ആളല്ല. അതുകൊണ്ടു നിങ്ങളുടെ അഭിപ്രായം വളരെ ഗൌരവമുള്ളതാണ്."

അക്വാവീവാ ഇതിനു സമ്മതിച്ചോ എന്നുള്ളതു വളരെ സംശയമാണ്. ഏതായാലും ഫൈ്സി പറയുന്നതിനെ കേൾക്കുന്നതല്ലെന്നു അയാൾക്കു പറയാൻ പാടില്ലായിരുന്നു. ഫൈ്സി ഇപ്രകാരം പറയാൻ ആരംഭിച്ചു:

"സ്വാമിൻ! തിരുമനസ്സുകൊണ്ടു കല്പിച്ചതിനെ സ്ഥിരീകരിക്കുന്നതിനു എൻെറ അഭിപ്രായം ആവശ്യകമാണെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല. ഞാൻ ഇനി പറയാൻ പോകുന്ന വാക്കുകളാൽ പാതിരിയുടെ പ്രിയതമങ്ങളായ മനോരാജ്യങ്ങൾ ഒക്കെയും നഷ്ടങ്ങളായേക്കാമെങ്കിലും എനിക്ക് ഇതു പറയാതെ ഇരിക്കാൻ പാടില്ല. അങ്ങുമിങ്ങും ഒരുത്തനെ മതഭേദം വരുത്തുന്നതിനു ഇയാൾ ശക്തനാകാമെങ്കിലും മഹമ്മദന്മാരുടെ ഇടയിലാകട്ടേ ഇയാൾ വിഗ്രഹാരാധകന്മാർ എന്നു പറയുന്നവരുടെ ഇടയിലാകട്ടേ ഇയാളുടെ ഉപദേശം ഒരിക്കലും ദൃഢമൂലമാകുന്നതല്ല. ഈശ്വരനിൽ ത്രിത്വം ഉണ്ടെന്നും മററും ഇയാൾ ഉപദേശിക്കുന്നത് അദ്വൈതസിദ്ധാന്തവാദികൾ ഒരിക്കലും വിശ്വസിക്കയില്ല. ഈശ്വരനെ അനേകമൂത്തികളായി ഉപാസിക്കുന്ന ചിലക്കു ഇയാളുടെ സിദ്ധാന്തം സ്വീകാൎയ്യമായി വരാം; എന്നാൽ അവക്കും സ്വീകാൎയ്യങ്ങളല്ലാത്ത മററു ഭാഗങ്ങൾ ഇയാളുടെ ഉപദേശത്തിൽ ഉണ്ട്. എങ്ങനെ എന്നാൽ, ഈശ്വരൻ മനുഷ്യനെ അധഃപതനത്തിനായി സൃഷ്ടിച്ചു

എന്നും പിന്നീടു മനുഷ്യനെ രക്ഷിക്കുന്നതിനായി ആത്മാവിനെ തന്നെയോ പുത്രനെയോ ബലിയായി കല്പിച്ചു എന്നും ഉള്ളതിനെയോ, മനുഷ്യനു അധഃപതനം ഉണ്ടാകും എന്നുള്ളത് അറിയാതെ ഈശ്വരൻ മനുഷ്യനെ സൃഷ്ടിച്ചു എന്നും ഒരു അസാധാരണമായ മോക്ഷപ്രദാനമാൎഗ്ഗം കൊണ്ടു മാത്രമേ ഈശ്വരന്റെ നീതിയും കരുണയും യോജിപ്പിക്കപ്പെടാൻ പാടൊള്ളു എന്നും ഉള്ളതിനെയോ സംഭാവ്യമായി അവർ ഒരിക്കലും സമ്മതിക്കയില്ല. അവർ ഈ വക ഉപദേശങ്ങളെ തീരേ നിരൎത്ഥങ്ങളായി വിചാരിക്കയും ഇവയ്ക്കുവേണ്ടി പരമ്പരാപ്രാപ്തമായും ലഘുതരമായും ന്യായ്യതരമായും ഉള്ള മതത്തെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതിനു അനിച്ഛുക്കളായിരിക്കയും ചെയ്യും. നേരേ മറിച്ചു പാപശാന്തിയേയും സദാചാരത്തേയും ഭൂതദയയേയും സ്വാൎത്ഥപരിത്യാഗത്തേയും മററും കുറിച്ചുള്ള ശ്ലാഘ്യങ്ങളായ ക്രിസ്തുമതതത്വങ്ങളെ മാത്രം ഇയാൾ ഉപദേശിക്കയാണെങ്കിൽ അവയൊന്നും ഇവിടെ നൂതനങ്ങളല്ല. അതിനാൽ ഇയാളുടെ ഉപദേശം കേവലം പുനരുക്തിയായിരിക്കയേ ഒള്ളു."

അകപാവീവാ പറഞ്ഞു: "അവസാനമില്ലാത്ത നരകശിക്ഷയിൽ നിന്നും ആത്മാക്കളെ രക്ഷിക്കുന്നതിനു കഴിയുന്നതായി ഞങ്ങൾ വിശ്വസിക്കുന്ന ആ ഒരു തത്വത്തെ പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യുന്നതു ഞങ്ങളുടെ ധൎമ്മമാണ്. അതിനായി ക്രിസ്തുവിന്റെ കുരിശിനെ എടുത്തുകൊണ്ട് ഇവിടെ എന്നല്ല എല്ലാദിക്കിലും പോയി അധിക്ഷേപത്തെ സഹിക്കുന്നതിനും അദ്ദേഹവും അതിൽ പിന്നീട് അനേകപുണ്യജനങ്ങളും അനുഭവിച്ചതുപോലെ സ്വമതാൎത്ഥം മരിക്കുന്നതിനു കൂടിയും ഞങ്ങൾ സന്നദ്ധന്മാരാണ്."

ക്രുദ്ധനായ ആ മതഭ്രാന്തന്റെ ഹസ്തത്തെ ഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ട് അക്ബർ പറഞ്ഞു: "ഹിന്ദുസ്ഥാനത്തെ ഞാൻ ഭരിക്കുന്നെടത്തോളം കാലം നിങ്ങൾക്കു യാതൊരു ശങ്കയും വേണ്ട. എനിക്കു അധീനമായ യാതൊരു ദേശത്തിലും നിങ്ങൾ അധിക്ഷേപിക്കപ്പെടുന്നുണ്ടെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല. നേരേ മറിച്ചു നിങ്ങൾക്കു ചെയ്യപ്പെടുന്ന ബഹുമാനം അനേകം ആളുകൾക്കു അസൂയാജനകമായിട്ടാണ് തീൎന്നിരിക്കുന്നത്. നിങ്ങളുടെ മതത്തെ ഏതു കാലത്തും ഏതു ദിക്കിലും പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യുന്നതിനു നിങ്ങൾക്കു പൂൎണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യം ഉണ്ട്. എന്നാൽ നിങ്ങളുടെ മതത്തിനു ഈ ദേശത്തിൽ പ്രചാരം ഉണ്ടാകാൻ യോഗമുണ്ടോ എന്നുള്ളതിനെക്കുറിച്ചു മാത്രമാണ് ഞങ്ങൾ പറഞ്ഞത്. അതു ഫൈസി പറഞ്ഞതുപോലേ എത്രയും സന്ദിഗ്ദ്ധം തന്നെ ആണെന്നു ഞാനും സമ്മതിക്കുന്നു."

അകപാവീവാ പിന്നയും പറഞ്ഞു: "എങ്കിലും മററുള്ളവൎക്കു ദൃഷ്ടാന്തമായി തിരുമനസ്സുകൊണ്ട് അതിൽ പ്രവൎത്തിക്കുന്നതായിരുന്നാലോ?"

അക്ബർ പറഞ്ഞു: “അത് എനിക്കു ബോധപ്പെട്ടതിന്റെ ശേഷമല്ലേ വേണ്ടത്, അതോ എന്റെ മനസ്സിനു ബോധിക്കാത്തതിനെ വാങ്മാത്രംകൊണ്ടു സമ്മതിക്കണം എന്നോ നിങ്ങൾ ഇച്ഛിക്കുന്നത്?”

മറേറ ആൾ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: “അതെ, അങ്ങനെതന്നെ. എന്റെ ഈ ഇച്ഛ ഉച്ഛൃംഖലയായും അനുപപന്നയായും തോന്നപ്പെട്ടുമായിരിക്കും. എന്നാൽ തിരുമനസ്സുകൊണ്ട് അതിനെ അനുസരിച്ചു നടക്കണമെന്ന് എനിക്കു നിബ്ബന്ധിക്കാൻ പാടില്ലല്ലോ. എന്റെ ആഗ്രഹം മറിച്ചായിരുന്നു. ഞങ്ങളുടെ പരിശുദ്ധമായ വേദഗ്രന്ഥത്തെ വായിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ബുദ്ധിമാനായ ഹിന്തുസ്ഥാനചക്രവത്തിയുടെ ശ്രേഷ്ഠമായ ആത്മാവ്, തന്നേയും അന്യന്മാരേയും ശാശ്വതമായ നാശത്തിൽനിന്നു ഉദ്ധാരണം ചെയ്യാൻ കഴിയുന്നതായ ഒരു പരമാത്ഥവിശ്വാസത്തിൽ നിഷ്ഠയുള്ളതായി തീരുമെന്നു ഞാൻ പൂണ്ണമായി വിശ്വസിച്ചിരുന്നു. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ എന്റെ മനോരഥം വിഫലപ്രായമാണെന്നു എനിക്കു അറിയാൻ ഇടയായി. അതിനാൽ ഞാൻ അധികമായി വല്ലതും പറഞ്ഞുപോയിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അതു ക്ഷന്തവ്യമല്ലയോ?”

അക്ബർ പറഞ്ഞു: “എന്റെ മാന്യസുഹൃത്തേ! ഇതിൽ ക്ഷമാപണത്തിനുള്ള ആവശ്യകത ഒന്നും ഇല്ല. നിങ്ങളുടെ വിചാരങ്ങളെ എനിക്കു നല്ലവണ്ണം അറിയാം. എന്നാൽ നിങ്ങൾ പറയുന്നതിനെ ഒന്നും കേൾക്കയില്ലെന്നു ഞാൻ ഒരിക്കലും പറഞ്ഞില്ല. നേരേ മറിച്ചു നിങ്ങൾക്കു കഴിയുമെങ്കിൽ എന്നെ പറഞ്ഞു ബോധപ്പെടുത്തുന്നതിനുള്ള അവസരത്തെ സന്തോഷത്തോടെ ഞാൻ തരാം. തൽക്കാലത്തേക്കു നമ്മുടെ സംഭാഷണം ഇവിടെ നിറുത്തേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇന്നത്തെ സായാഹ്നം ആഗാമികളായ ഇതുപോലെ ഉള്ളവയുടെ അഗ്രഗാമിയായിരിക്കട്ടെ. ഈ തവണ നാം പല വിഷയങ്ങളേയും കുറിച്ചു സംസാരിച്ചിരിക്കുന്നു. നമ്മുടെ ഇനിയത്തെ സമാഗമത്തിൽ ഒരു വിഷയത്തെ കുറിച്ചു മാത്രം നമുക്കു സംസാരിക്കാം. അപ്പോൾ നിങ്ങളുടെ ജ്ഞാനത്താലും വാക്സാമത്ഥ്യത്താലും എന്റെ ബുദ്ധി ഏതു വഴിക്കു നയിക്കപ്പെടാം എന്നു ആർ അറിയുന്നു.”

ചക്രവത്തിയുടെ വാക്കുകളിൽ വിപരീതാത്ഥം ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വരത്തിലും ഭാവത്തിലും അത് ഒട്ടും സ്ഫുരിച്ചില്ല. ആ സമാഗമം അവസാനിച്ചു എന്നു മാത്രമേ ആ പാതിരി ധരിച്ചുള്ളു. തന്റെ വാക്കുകളെ കേൾക്കുന്നതിൽ ചക്രവത്തി തനിക്കു ചെയ്ത ബഹുമാനത്തിനു അദ്ദേഹത്തിനെ സവിനയം വന്ദിച്ചുംകൊണ്ട് അയാൾ യാത്ര പറഞ്ഞു പിരിഞ്ഞു.

അവർ തനിച്ചായപ്പോൾ അക്ബർ ഫൈസിയോടു പറഞ്ഞു: “അബ്ദുല് കാദരും അകാവീവാവും പറയുന്നതെല്ലാം ഏകരീത്യാ തന്നെ. അവർ

എപ്പൊഴും പ്രാമാണ്യത്തേയും വിശ്വാസത്തേയും ദൈവബോധന ത്തേയും കുറിച്ചല്ലാതെ ജ്ഞാനത്തിലും അനുഭവത്തിലും പ്രതിഷ്ഠിതക ളായി ഊഹാപോഹക്ഷമകളായ യുക്തികളെക്കുറിച്ച് ഒരു വാക്ക പോലും പറയാറില്ല. എങ്കിലും ഞാൻ ഈ മതഭ്രാന്തന്മാരോട് എപ്പോഴും സന്തോ ഷപൂർവം സംസാരിക്കുന്നു. മനുഷ്യനെ അപരിമേയനായ ഈശ്വരനോടു സംബന്ധിപ്പിച്ച് അനേകമതങ്ങൾ ഉള്ളവയെ പുസ്തകങ്ങളിൽനിന്നു നമുക്ക പഠിക്കാൻ കഴിയും. എന്നാൽ അവയെ പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യു ന്നവരുടെ സാക്ഷാൽ വാക്കുകളിൽനിന്നു നമുക്ക അതിലും അധികം ഗ്രഹിക്കാം."

ഫൈഫ്സി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അത് അങ്ങനെ തന്നെ. എന്നാൽ അനുഭവത്തേയും യുക്തിയേയും അനുസരിച്ചുള്ള അറിവു കൊണ്ടു തൃപ്ത ന്മാരാകാതെ മനഃകല്പനകൊണ്ടു മനുഷ്യജീവിതത്തിൻെറ രഹസ്യത്തെ വിശദീകരിക്കാൻ ശ്രമിക്കുന്നവർ പ്രാമാണ്യത്തേയും ദൈവബോധന ത്തേയും അനവരതം ആശ്രയിക്കുന്നത് സ്വാഭാവികവും അപരിഹാര്യവും അല്ലയോ? അവരുടെ സിദ്ധാന്തങ്ങൾ യുക്തിഹീനങ്ങളോ നിരൎത്ഥക ങ്ങളോ ആണെന്നു അവൎക്ക കാണിച്ചുകൊടുത്താൽ പിന്നെ പൂൎവന്മാരിൽ നിന്നു പരമ്പരയാ ലബ്ധമായ ദൈവബോധനത്തിൻെറ പ്രാമാണ്യത്തെ ശരണീകരിക്ക അല്ലാതെ അവൎക്ക മറെറന്താണ് ഗതിയുള്ളത്? എന്നാൽ വിപക്ഷവാദം അവരെ തങ്ങളുടെ സിദ്ധാന്തങ്ങളെ കുറിച്ചു ഗുണദോഷ വിവേചനം ചെയ്യുന്നതിനു പ്രേരിപ്പിക്കാത്തത് ആശ്ചര്യം തന്നെ. അവർ അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതായാൽ സ്വസിദ്ധാന്തങ്ങളുടെ നിരൎത്ഥകത അവൎക്ക് എളുപ്പം ബോധപ്പെടുമായിരുന്നു. അവരുടെ പ്രാസാദത്തിൻെറ ശൃംഗ ങ്ങൾ അഭ്രംകഷങ്ങളായി ഉയൎന്നു കാണപ്പെടുന്നു; എന്നാൽ സൂക്ഷ്മമായി പരീക്ഷിച്ചാൽ അതിൻെറ അടിസ്ഥാനങ്ങൾ കല്പനാമയികളായ ചപല വാലുകകളിലാണ് സ്ഥാപിതങ്ങളായിരിക്കുന്നത് എന്നു പ്രത്യക്ഷമാകും."

ഫൈഫ്സി പറഞ്ഞു നിറുത്തിയതിൻെറ ശേഷം അക്ബർ സ്വല്പനേരം മൌനത്തെ അവലംബിച്ചിട്ടു പുനശ്ച സംഭാഷണത്തെ ആരംഭിച്ച് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "ഫൈഫ്സി! നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതു ശരിയാണ്. എങ്കിലും നിങ്ങൾ ആക്ഷേപിക്കുന്ന ജനങ്ങളിൽ എനിക്ക ഒരു അനുകമ്പ യുണ്ട്. നാം ഔത്സുൽകണ്ഠിതമായ മനസ്സോടു കൂടി ആലോചിക്കുന്ന ചില സമയത്തു തത്വത്തെ ഗ്രഹിക്കാൻ നമുക്ക കഴിഞ്ഞു എന്നു വരാം. പിന്നീട് അതു യുക്തിക്കും ജ്ഞാനത്തിനും അനുസരിച്ചതാണെന്നു നമുക്ക് അറിയാം. എന്നാൽ ഈ സംഗതിയെക്കുറിച്ച് ഇപ്പോൾ അധികം പ്രസംഗിക്കേണ്ട. എനിക്ക വേറേ കാൎയ്യങ്ങളെ ആലോചിക്കാനുണ്ട്. ഇപ്പോൾ അബുല്ഫസൽ വരും. അയാൾക്ക ചില ഗൌരവമുള്ള സംഗതികളെ എന്നോടു പറയാനുണ്ട്."

അനന്തരം ഒരു സായാഹ്നത്തിൽ ആഗ്രായിൽ മററൊരു സമാഗമം ഉണ്ടായി. അതിനു ഇപ്പോൾ വിവരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതുമായി യാതൊരു സാമ്യവും ഇല്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ ഇതുപോലെതന്നെ അതിലും അയോഗ്യന്മാരായ ആരും സന്നിഹിതന്മാരായിരുന്നില്ല.

സിദ്ധൻ പ്രഥമം റസിയായുമായി കണ്ടതിന്റെ ശേഷം അവളുടെ ഗൃഹത്തിലേക്കു അയാൾക്കു വഴികാണിച്ചുകൊടുത്ത ആ ചേടിയെ പല പ്പോഴും അന്വേഷിച്ചു. ഒടുക്കം അയാൾ രാജകീയോദ്യാനങ്ങൾക്കു സമീ പത്തിൽ വച്ച് അവളെ കാണുകയും, പുനശ്ച അവളുടെ സ്വാമിനിയെ ദൎശിക്കുന്നതിനു അവൾ അയാളെ ക്ഷണിക്കുയും, ആ ക്ഷണനത്തെ അയാൾ ത്വരയോടു കൂടി അംഗീകരിക്കുയും ചെയ്തു. അതിൽ പിന്നെ അയാൾ കൂടക്കൂടെ റസിയായെ ചെന്നു കണ്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. ഒടുക്കം റസിയായെ കാണാത്തദിവസം സിദ്ധനു ശൂന്യമായി തോന്നിത്തുടങ്ങി. സിദ്ധൻ അബ്ദുല്ഫസലിന്റെയും അതിൽ പിന്നീടു ചക്രവൎത്തിയു ടെയും പ്രീതിക്കു വിഷയീഭവിച്ചതിലും, തന്നെ ഒരു വിശ്വസ്തമിത്രമായി ഗണിക്കുയും സ്വഗൃഹത്തിൽ തന്റെ ഇച്ഛപോലെ സഞ്ചരിക്കുന്നതിനു അനുവദിക്കുയും ചെയ്ത ഫൈസിയുടെ സംഭാഷണത്തിലും, പാർവിസ്സി ന്റെയും അയാളുടെ ഉത്സാഹപ്രിയന്മാരായ വയസ്യന്മാരുടെയും സഹ വാസത്താൽ തനിക്കു ലഭിച്ച വിനോദങ്ങളിലും എത്രതന്നെ സന്തോ ഷിച്ചിരുന്നാലും ആഗ്രായിൽ രമണീയമായും ആനന്ദകരമായും ഉണ്ടാ യിരുന്നതെല്ലാം റസിയായുമായുള്ള സന്ദൎശനത്തോടു ഉപമിക്കപ്പെട്ട പ്പോൾ അയാൾക്കു നിസ്സാരമായി തോന്നി. ഇരാവതിയുടെ രൂപം അയാളുടെ മനസ്സിൽനിന്നും ക്രമേണ പിൻവാങ്ങിത്തുടങ്ങിയതും റസി യായെ കുറിച്ചുള്ള പ്രതിപത്തി അയാൾക്കു വേഗത്തിൽ വൎദ്ധിച്ചതും ആശ്ചൎയ്യം അല്ല. റസിയായും ഈ യുവാവായ പ്രഭുവിന്റെ അനിഗ്ര ഹിതമായ ആദരത്തിനു വശംവദയാകാതിരുന്നില്ല. അവളെ ഒരു പ്രിയമിത്രമായി സ്നേഹിക്കുന്നതിനു പകരം അവളെക്കുറിച്ചുള്ള വിചാര ങ്ങളിൽ സിദ്ധനു തൽക്ഷണം വരെ താൻ അറിയാതിരുന്ന ഒരു ആസ ക്തിവിശേഷം ജനിച്ചു എന്നുള്ളതു ആദ്യമായി അയാൾക്കു മനസ്സിലായ പ്പോൾ അയാളുടെ മനസ്സിൽ ഒരു ഭയം ഉണ്ടായി. എന്നാൽ അതു ക്രമേണ ശാന്തമായി. അനന്തരം അവളെ തന്റെ പ്രിയതമ എന്നു വിളിക്കുയും അവൾ തന്നെക്കുറിച്ചും അനുരാഗിണിയാണെന്നു അറികയും ചെയ്യുന്നതിനുള്ള ആഗ്രഹം ഒന്നു മാത്രമേ അയാളുടെ മനസ്സിൽ ബലവ ത്തായി ഉണ്ടായിരുന്നൊള്ളു.

ഒരു സായാഹ്നത്തിൽ സിദ്ധൻ തന്റെ ഹൃദയമോഹിനിയായ റസി യായുടെ ഗൃഹത്തിൽ അവളോടു കൂടി നൂതനഫലങ്ങളും സുവൎണ്ണചഷക

ങ്ങളിൽ സംഭൃതമായ മധുവും വച്ചിരുന്ന ഒരു താഴ്ന്നമേശയുടെ മുൻപിലായി മഞ്ചത്തിൽ ഉപവേശിക്കയായിരുന്നു. പ്രേമത്തോടും അനിവൎണ്ണനീയയായ ഒരു ഉൽകണ്ഠയോടും കൂടി അയാളെ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കുകയും പിന്നീടു ദീൎഘങ്ങളായും അരാളങ്ങളായും മസൃണങ്ങളായും ഉള്ള പക്ഷ്മാക്കളുടെ ഛായയിൽ ലീനങ്ങളായിരിക്കയും ചെയ്തു നീലോല്പലനിഭങ്ങളായ അവളുടെ നേത്രങ്ങളിൽ പ്രകാശിച്ച രാമണീയകം അയാളുടെ ഹൃദയത്തെ അധികമായി വ്യാമോഹിപ്പിച്ചു. സുരഭികളായ പുഷ്പങ്ങളുടെ സുഗന്ധത്തോടു കൂടി മന്ദമാരുതം പ്രസരിക്കയും ചന്ദ്രിക സുപ്രസന്നയായി പ്രകാശിക്കയും ചെയ്തു.

അവരുടെ വിനോദത്തോടു കൂടിയ സരസസല്ലാപത്തെ മുടക്കീട്ടു ഝടിതി സ്വീകൃതമായ ഗൌരവത്തോടു കൂടി റസിയാ പറഞ്ഞു: "സിദ്ധാ! എന്റെ ഏഴത്തിനെ ഭദ്രമായി കാശ്മീരത്ത് എത്തിക്കുന്ന കാൎയ്യത്തിൽ എനിക്കു നിങ്ങൾ ഒരിക്കൽ ഒരു വലിയ ഉപകാരം ചെയ്തു. ഇപ്പോൾ രണ്ടാമത്തും ഒന്നു ഞാൻ അപേക്ഷിക്കട്ടയോ? അതു നിങ്ങളെ കുറേക്കൂടെ സംബന്ധിക്കുന്നതാണെന്നു ഞാൻ മുൻപിൽകൂട്ടി പറഞ്ഞുകൊള്ളുന്നു."

നിൎവിശങ്കം സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ആജ്ഞാപിക്കണം. ഞാൻ ചെയ്വാൻ സന്നദ്ധനായിരിക്കുന്നു. നിങ്ങൾ എന്ത് ആഗ്രഹിക്കുന്നോ അതിനെ സാധിക്കുന്നതിനു ഞാൻ സൎവ്വഥാ ശ്രമിക്കും എന്നുള്ളതിനെ കുറിച്ചു സംശയിക്കേണ്ട."

റസിയാ സലീലമായി തൎജ്ജനിയെ ഉന്നമിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "സ്നേഹിതാ! ആലോചിച്ചു പറയണം. ഞാൻ ആവശ്യപ്പെടുന്നത് എന്തെന്നറിയുന്നതിനു മുൻപിൽ നിങ്ങൾ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്യുന്നു. അതു നിങ്ങളുടെ പ്രഭുത്വവും രാജസ്ഥാനത്തിൽ നിങ്ങൾക്കുള്ള പ്രാബല്യവും നിമിത്തം എന്നെപ്പോലെ ഉള്ള ഒരു സാധുസ്ത്രീയുടെ ആഗ്രഹത്തെ നിങ്ങൾക്കു നിസ്സാരമായി വിചാരിക്കാൻ കഴികയും, എന്റെ ചാപല്യങ്ങളിൽ ഒന്നിനെ ഏതുപ്രകാരത്തിൽ സാധിക്കാം എന്നുള്ള ഭാഗം മാത്രമേ ചിന്തിക്കേണ്ടതായി ഉള്ളു എന്നു നിങ്ങൾ വിചാരിക്കയും ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ടാണ്. എന്നാൽ ഇതിൽ നിങ്ങൾ ഭ്രമിച്ചുപോയിരിക്കാം."

അവിമൎശമായി സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അങ്ങനെ യാതൊരു വിചാരവും എന്റെ മനസ്സിൽ കടന്നില്ലെന്നു ഞാൻ സത്യം ചെയ്യുന്നു. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ നിങ്ങളുടെ അപേക്ഷ എന്താണെന്നു പറക തന്നെ. നിങ്ങളുടെ ആജ്ഞയെ ആചരിക്കാൻ ഞാൻ സന്നദ്ധനായിരിക്കുന്നു."

കുറേക്കൂടി സിദ്ധനോടടുത്തിരുന്നു റസിയാ പറഞ്ഞു: "കൊള്ളാം. എന്റെ അപേക്ഷ എന്നേക്കാളും അധികം നിങ്ങളെ ആണ് സംബന്ധിക്കുന്നത്. ഞാൻ ഇങ്ങനെ ഏകാന്തത്തിൽ വസിക്കുന്നതുകൊണ്ട്

ആഗ്രായിലെ രാജമന്ദിരങ്ങളിലും ചക്രവൎത്തിയുടെ ആലോചനസഭയിലും നടക്കുന്നതൊന്നും അറിയുന്നില്ലായിരിക്കാം എന്നാണ് നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നത്. എന്നാൽ വലിയ സ്ഥിതിയിലുള്ള ആളുകളുടെ യാദൃച്ഛികസംഗമംകൊണ്ടു നിങ്ങളെ തന്നെ സംബന്ധിക്കുന്ന കാൎയ്യങ്ങളെയും നിങ്ങളുടെ രാജ്യവാസികളായ ജനങ്ങൾ അറിയേണ്ടുന്ന സംഗതികളെയും കുറിച്ചു നിങ്ങൾ അറിയുന്നതിലും അധികം എനിക്ക് അറിയുന്നതിനു അവസരം ഉണ്ടാകുന്നു."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ എന്തിനെ കുറിച്ചാണ് പറയുന്നത് എന്നു ഞാൻ അറിയുന്നു എന്നാണ് എൻെറ വിശ്വാസം. കാശ്മീരത്തിൻെറ സ്വാതന്ത്ര്യത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നതിനായി പ്രവൎത്തിക്കപ്പെടാവുന്നവയും അവിടെ ഉള്ള പക്ഷപ്രതിപക്ഷക്കാൎക്കു ഫലിച്ചേക്കാമെന്ന് ഊഹമുള്ളവയും ആയ മാൎഗ്ഗങ്ങളെ കുറിച്ചല്ലയോ നിങ്ങൾ പറയുന്നത്?"

റസിയാ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ വിചാരിച്ചതു ശരിതന്നെ. എന്നാൽ ഇതു നിങ്ങൾ അറിഞ്ഞിട്ടില്ലെന്നു തോന്നുന്നു: ഈ മാൎഗ്ഗങ്ങൾ ഫലോന്മുഖങ്ങളായി കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ചക്രവൎത്തിയുടെ സേന കാശ്മീരത്തെ ആക്രമിക്കുന്നതിനു സന്നദ്ധയായിരിക്കുന്നു. നിങ്ങളുടെ രാജ്യത്തിനും ജനങ്ങൾക്കും പ്രതികൂലമായി പ്രവൎത്തിക്കുന്നതിനു നിങ്ങൾ തന്നെ ആണ് നിയമിക്കപ്പെടുന്നത്; എന്തെന്നാൽ നിങ്ങൾ അക്ബറുടെ ആജ്ഞകളെ നിൎവിശങ്കമായി അനുസരിക്കുന്ന പക്ഷം വിശ്വസ്തരായ രജ്പുത്തുകളുടെ ഇടയിൽ നിങ്ങൾക്കുള്ള പ്രാബല്യവും നിങ്ങളുടെ വിശ്രുതമായ നാമധേയവും വളരെ പ്രയോജനമുള്ളതായിരിക്കും."

സിദ്ധൻ തൻെറ അന്തരംഗത്തിൽ ഉണ്ടായ അസ്വാസ്ഥ്യത്തെ മറയ്ക്കുന്നതിനു ശ്രമിച്ചുംകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "പ്രിയയായ റസിയായേ! ഇത് ഇങ്ങനെ ആയിരുന്നാലും നിങ്ങൾക്കെന്താണ്? ഇതിനെ കുറിച്ച് എന്നോടു പറയാൻ നിങ്ങളെ പ്രേരിപ്പിക്കുന്നത് എന്തൊന്നാണ്?"

"എനിക്കു സ്വയമായുള്ളതും സ്നേഹിതനായ നിങ്ങളെ കുറിച്ചുള്ളതും ആയ താല്പൎയ്യം തന്നെ. ഇവിടെ ചില ഉപദ്രവങ്ങൾക്കു പാത്രീഭവിച്ച എൻെറ ഒരു മിത്രത്തെ കുറിച്ചു ഞാൻ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു നിങ്ങൾക്ക് ഓൎമ്മയുണ്ടായിരിക്കുമല്ലോ. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ ഞാൻ പരമാൎത്ഥം പറയാം. അന്നു നിങ്ങളെ ഞാൻ വഞ്ചിച്ചു. അത് ഒരു മിത്രമല്ല. ഞാൻ തന്നെ ആണ്. എൻെറ പിതാവിൻെറ ക്രൂരമായ നിയോഗത്താൽ എന്നാൽ പരിണീതനും പ്രകൃതിയുടെ നിഷ്ഠുരതനിമിത്തം എന്നാൽ ജുഗുപ്സിതനും ആയ ഭൎത്താവ് അചിരേണ പ്രത്യാഗമിക്കും. അയാളെ ഉപേക്ഷിച്ചു പലായനം ചെയ്തു സ്വതന്ത്രയായി ഉപദ്രവം കൂടാതെ ഇരുന്ന് എനിക്കു പ്രിയനായ ഒരാളെ എന്നെങ്കിലും സ്വീകരിക്കണം എന്നാണ് എൻെറ

ആഗ്രഹം. ഇതിനെ സാധിക്കുന്നതിനായി ഞാൻ കാശ്മീരത്തെ എന്റെ അഭയസ്ഥലമായി നിശ്ചയിച്ച് അവിടെ ചില സ്നേഹിതന്മാരുമായി എഴുത്തുകുത്ത് ആരംഭിച്ചു. ആ രാജ്യവും അക്ബർക്ക് അധീനമാകുന്ന പക്ഷം എന്റെ ആശ നഷ്ടയാകുന്നു എന്നു മാത്രമല്ല, പിന്നെ എവിടെയാണ് പോകേണ്ടതെന്നു ഞാൻ അറിയുന്നും ഇല്ല. ക്ഷണേന ഞാൻ ആ ക്രൂരനായ മനുഷ്യന്റെ കയ്യിൽ പിന്നെയും അകപ്പെടും. നമ്മുടെ സന്തോഷകരങ്ങളായ സമ്മേളനങ്ങൾ വിരമിക്കും. റസിയാ നിങ്ങൾക്കു നഷ്ടയാകും." അനന്തരം സ്വല്പമായ നെടുവീർപ്പോടെ അവൾ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ അവൾക്കും അങ്ങനെ തന്നെ."

സിദ്ധൻ ചിത്തവികാരത്തോടെ ഒറച്ചു പറഞ്ഞു: "ഒരിക്കലും ഇല്ല. അത് ഒരിക്കലും സംഭവിക്കയില്ല. എന്നാൽ നിങ്ങൾക്കു അറിവുള്ള ഉപായം എന്താണ്? എന്നെക്കൊണ്ട് എന്താണ് വേണ്ടത്?"

റസിയാ അവ്യാകുലയായി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഇത്രമാത്രം മതി. നിങ്ങളുടെ ദേശത്തിനും നിങ്ങൾക്കും എനിക്കും പ്രതികൂലമായി അന്യന്റെ ആജ്ഞാപ്രകാരം നിങ്ങൾ പ്രവൎത്തിക്കരുത്. നിങ്ങളുടെ ധീരന്മാരായ അനുയായികളോടു ചേൎന്നു തന്നെ നില്ക്കണം. എന്നാൽ ജയാപജയങ്ങൾ തീൎച്ചപ്പെടുന്ന ദിവസം അവരെ ഞങ്ങളോടു യുദ്ധത്തിനായി നയിക്കാതെ ചക്രവൎത്തിയെക്കുറിച്ചു പുറമേ വണക്കം ഭാവിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു എങ്കിലും ഗൂഢമായി ഒരു യോഗം ചേൎന്നിട്ടുള്ള ഞങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ വന്നുചേരാനുള്ള മാൎഗ്ഗം നോക്കണം. അപ്പോൾ കാശ്മീരത്തിലെ ഒരു പ്രബലമായ സംഘം നിങ്ങളോടു ചേരുകയും നിങ്ങളുടെ അധികാരത്തെ പ്രബലപ്പെടുത്തുകയും ഏററവും ഉന്നതമായ ബഹുമാനത്തിനു നിങ്ങളെ പാത്രമാക്കുകയും ചെയ്യും. ഒടുക്കം, അത്ര സാരമുള്ളതല്ലെങ്കിലും, നിങ്ങളാൽ സിദ്ധിക്കുന്ന രക്ഷയ്ക്കു വേണ്ടി എന്നെന്നേയ്ക്കും കൃതജ്ഞയായിരിക്കുന്ന എന്റെ ബാഹുക്കളിൽ നിങ്ങൾക്കു വിശ്രമിക്കയും ചെയ്യാം."

ഈ ഉപായങ്ങളുടെയും ആലോചനകളുടെയും ഇടയിൽ തന്റെ വിചാരത്തിന്റെ തുടൎച്ചക്കു ഭംഗം കൂടാതെ സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ അത് എന്നെ വിശ്വസിച്ചിരിക്കുന്ന ചക്രവൎത്തിയുടെ നേൎക്ക് ഏററവും നികൃഷ്ടയായ ഒരു വഞ്ചനയല്ലയോ?"

സാവജ്ഞമായ ഒരു ഹാസത്തോടു കൂടി റസിയാ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അതെ. വഞ്ചന തന്നെ. ചക്രവൎത്തി നിങ്ങളുടെ പേരിൽ കുറെ പ്രീതി കാണിച്ചിട്ടുള്ളതിനാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആജ്ഞാനുസാരേണ നിങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിങ്ങളുടെ രാജ്യത്തിനും ജനങ്ങൾക്കും വിരോധമായി പ്രവൎത്തിപ്പിക്കുന്നതിനു അദ്ദേഹത്തിനു അവകാശം ഉണ്ട്. പക്ഷേ നിങ്ങൾ അതിനെ അനുസരിക്കണം എന്നില്ല. എന്നാൽ നിങ്ങൾക്കു

ബോധിച്ചതുപോലെ പ്രജയായോ അല്ലെങ്കിൽ അടിമയായോ ഇരുന്ന കൊൾക. ഞാൻ അപേക്ഷിക്കുന്നതെല്ലാം ചെയ്യാം എന്നുള്ള നിങ്ങളുടെ ശപഥങ്ങൾ സാധുസ്ത്രീകളോടു പുരുഷന്മാർ ചെയ്യാറുള്ള വൃഥാ പ്രതിജ്ഞകൾ മാത്രമേ ആയിരുന്നൊള്ളു. എന്നാൽ ഇനി നമ്മുടെ സമ്മേളനത്തെ അവസാനിപ്പിക്കാം. എന്തെന്നാൽ നമ്മുടെ സമാഗമം തുടൎന്നുകൊണ്ടിരുന്നിട്ട് ഏതാനും ദിവസം കഴിഞ്ഞ് അപരിഹാൎയ്യമായി വിച്ഛിന്നമായതിന്റെ ശേഷം രണ്ടാളും മനസ്താപപ്പെടുന്നതിനെക്കാൾ ഇപ്പോൾ തന്നെ മനസ്സിനെ സ്ഥിരമാക്കിക്കൊണ്ടു തമ്മിൽ പിരിയുന്നതാണല്ലോ അധികം നന്ന്."

റസിയാ തന്റെ വ്യസനത്തെ മറയ്ക്കുന്നതിന എന്ന പോലെ പരാങ്മുഖിയായപ്പോൾ സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "അതു ഒരിക്കലും പാടില്ല. യാതൊന്നും നമ്മെ വിയോജിപ്പിക്കുന്നതല്ല. ഞാൻ ക്ഷണനേരം സംശയിച്ചു എങ്കിലും നിങ്ങൾ എന്തപേക്ഷിച്ചാലും ഞാൻ ചെയ്യാമെന്ന വാഗ്ദാനം ചെയ്തതു വഞ്ചനയല്ല. ഞാൻ ഇനിയും പ്രതിജ്ഞ ചെയ്യുന്നു. നിങ്ങൾ ആജ്ഞാപിച്ചാൽ ഞാൻ അപ്രകാരം ചെയ്യാം."

"വാക്കു തരണം."

"ഒരു രജ്പുത്തായി ഞാൻ വാക്കു തന്നിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ നിങ്ങൾ അതു ചോദിച്ചത് എന്തിനാണ്? നിങ്ങളുടെ ഇച്ഛപോലെ അല്ലാതെ എനിക്ക് ഒന്നും ചെയ്യാൻ വഹിയാ എന്നു നിങ്ങൾക്കു തന്നെ നല്ല വണ്ണം അറിയാമല്ലോ. നിങ്ങൾ വളരെ നാളായി അറിഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനെ കുറിച്ചു ഞാൻ എന്തിനു മൌനം അവലംബിക്കുന്നു? ഞാൻ നിൎവിശങ്കമായി പറഞ്ഞേക്കാം. എന്റെ ജീവിതത്തേയും മാനത്തേയും എന്നല്ല സകലത്തേയുംകാൾ നിങ്ങൾ എനിക്കു പ്രിയതരയാണ്. ഇതുവരെയും സംഭാവ്യമാണെന്നു ഞാൻ വിചാരിച്ചിട്ടില്ലാത്ത അനുരാഗത്തോടും പ്രതിപത്തിയോടും കൂടി നിങ്ങളെ ഞാൻ സ്നേഹിക്കുന്നു. പ്രണയം എന്നുവച്ചാൽ എന്താണെന്നു എനിക്കറിയാമെന്നാണ് ഞാൻ വിശ്വസിച്ചിരുന്നത്. എന്നാൽ അതിനെ ഒരു ബാലസ്വഭാവസുലഭമായ ആസംഗം മാത്രമായിട്ടേ ഞാൻ ഗ്രഹിച്ചിരുന്നൊള്ളു. അങ്ങനെ അല്ലെന്നു നിങ്ങൾ എന്നെ പഠിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. കുറേക്കൂടെ എന്നെ പഠിപ്പിക്കണം. എനിക്കുള്ളതു പോലെ പ്രണയം നിങ്ങൾക്ക് ഇങ്ങോട്ടും ഉണ്ടാകുമ്പോൾ അതിന്റെ വിധം എന്താണെന്നു കൂടി എന്നെ പഠിപ്പിക്കണം. ഞാൻ നിങ്ങൾക്ക് അധീനനായിരിക്കുന്നതിലധികം ഒരു അടിമ അവന്റെ സ്വാമിക്കു വശംവദനായിരിക്കയില്ല. നിങ്ങൾ ഒരാളുടെ മാത്രമല്ലാതെ ഞാൻ അക്ബരുടെയോ മററാരുടെയോ അടിമയല്ല. മേലാൽ എനിക്കു ലഭിക്കാവുന്ന സ്ഥാനം, മാനം, ധനം, എല്ലാം നിങ്ങളുടെ

മാത്രമാണ്. നിങ്ങൾക്ക് എന്റെ മേലുള്ള അധികാരത്തെ ഇച്ഛ പോലെ നന്നായോ ചീത്തയായോ ഉപയോഗിക്കാം. എന്നാൽ റസിയായേ! നിങ്ങൾ എന്റെ ആയിരിക്കണം. ആ ജീവനാന്തം എന്റെ തന്നെ ആയിരിക്കണം."

റസിയാ തന്റെ ഹസ്തത്തെ അയാളിൽനിന്നു മന്ദമായി പിൻവലിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "സിദ്ധാ! അതുപാടില്ല. ഇപ്രകാരമുള്ള വാക്കുകളെ നിങ്ങൾ പറയുന്നതും ഞാൻ കേൾക്കുന്നതും യോഗ്യമല്ല. ഞാൻ ഇപ്പോഴും സ്വതന്ത്രയല്ലെന്നും നിങ്ങൾക്കു വേറേ ബന്ധങ്ങൾ ഉണ്ടെന്നും ഓർമ്മിക്കണം."

സിദ്ധൻ ചിത്തവികാരത്തോടെ ഒറച്ചു പറഞ്ഞു: "വേറേ ബന്ധങ്ങളോ! ഞാൻ അവയെ ഖണ്ഡിച്ചിരിക്കുന്നു; അഥവാ വളരെ മുൻപെ തന്നെ ഖണ്ഡിച്ചു കഴിഞ്ഞു. എനിക്ക് അപ്രകാരം ചെയ്യാൻ കഴിയാതിരുന്നെങ്കിൽ അവ എനിക്കു സംഭവിച്ച ആ ഹതദിനത്തെ ഞാൻ ശപിക്കുന്നു. നിങ്ങൾ സ്വതന്ത്രയല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ എളുപ്പത്തിൽ അങ്ങനെ ആക്കാം. നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതു പോലെ സിദ്ധരാമന്റെ നാമധേയവും പ്രാബല്യവും പ്രഖ്യാതിയെ പ്രാപിച്ചിട്ടുള്ളതും, എന്റെ രക്ഷയിൽ ഇരിക്കുന്ന നിങ്ങളെ ദ്രോഹിക്കുന്നതിനു യാതൊരുത്തരും — സുതരാം നിങ്ങളുടെ ഭർത്താവും — തുനിയാത്തതും, അതിദൂരവും, രമണീയവും ആയ കാശ്മീരത്തേക്കു നമുക്കു പൊയ്ക്കളയാം."

റസിയാ ചോദിച്ചു: "നിങ്ങളിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന രക്ഷ അക്ബറുടെയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ സേവകന്മാരുടെയും ഉപദ്രവങ്ങളെ പരിഹരിക്കുന്നതിനു പര്യാപ്തയാകുമോ?"

സാവലേപമായി സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ധാരാളം മതിയാകും. നിങ്ങൾക്കും എനിക്കും ഒരു അഭയസ്ഥാനമാകുന്നതിനു മാത്രം വേണ്ടി കാശ്മീരത്തെ അക്ബറുടെ ആക്രമത്തിൽനിന്നു രക്ഷിക്കുന്നതിനു നമുക്കു മാർഗ്ഗം ഉണ്ടാകും."

റസിയാ മദ്ധ്യേ തടുത്തു പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ എനിക്കു നിങ്ങളുടെ ആയിരിക്കാൻ പാടില്ല. നിങ്ങൾ ഇപ്പോൾ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞതിനെ കുറിച്ചു വാസ്തവമായി ഞാൻ വ്യസനിക്കുന്നു. നിങ്ങൾ ഇതെല്ലാം പറയാതിരുന്നെങ്കിൽ നമ്മുടെ പ്രേമപൂർവ്വമായ സമാഗമം തുടൎന്നുകൊണ്ടിരിക്കയും, പക്ഷേ കാലക്രമേണ കുറേക്കൂടെ അടുത്തതായ ഒരു സംബന്ധത്തിൽ പൎയ്യവസാനിക്കയും ചെയ്യുമായിരുന്നു. എന്നാൽ എനിക്ക് എത്ര വ്യസനകരമായിരുന്നാലും നമ്മുടെ സംസൎഗ്ഗം ഇവിടെ അവസാനിക്കണം. ഇപ്പോൾ പൊയ്ക്കൊൾക. എന്നേക്കുമായി യാത്രപറഞ്ഞുകൊൾക. എന്നെ മറന്നുകൊൾക. അതാണ് നിങ്ങൾക്കും നിങ്ങൾ സ്നേഹിക്കുന്നു എന്നു പറയുന്ന എനിക്കും നല്ലത്."

സിദ്ധൻ എഴുന്നേററു നമ്രമുഖനായി ഏതാനും അടികൾ പിൻമാറി നിന്നു പറഞ്ഞു: "ഇപ്പോൾ തന്നെ തമ്മിൽ പിരിയുന്നതാണ് വാസ്തവത്തിൽ ഏററവും ഉത്തമമായുള്ള മാർഗ്ഗം. എൻെറ അനുരാഗം തിരസ്കൃതമായിരിക്കുന്നു എന്നു ഞാൻ സ്പഷ്ടമായി കാണുന്നു. നിങ്ങളെ കൂടാതെ എൻെറ ജീവിതം നിരർത്ഥകവും എനിക്കു സുഖമായിരിക്കുന്നത് അശക്യവും ആണെന്നുള്ളതു വാസ്തവമാണ്. എങ്കിലും ദിവസംപ്രതി നിങ്ങളെ കണ്ട് അനുരാഗം ക്രമേണ വർദ്ധിച്ചുവരികയും നിങ്ങൾ പരകീയയാണെന്നു വിചാരിക്കേണ്ടിയിരിക്കയും ചെയ്യുന്നത് എനിക്കു വലിയ സങ്കടം തന്നെ. ദക്ഷിണദേശത്തു നൂതനമായി ലഹളകൾ ആരംഭിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ അവിടെ യുദ്ധത്തിനായി സൈന്യങ്ങൾ പോകുന്നതിനു ചക്രവർത്തി ആജ്ഞാപിച്ചിട്ടുണ്ട്. എന്നേക്കൂടെ അയക്കുന്നതിനു ഞാൻ അപേക്ഷിക്കും. അവിടെ വന്യജാതികളുമായുള്ള യുദ്ധത്തിൽ,— നിങ്ങളെ വിസ്മരിക്കാൻ കഴിയും എന്നല്ല, അതു ജീവനുള്ളപ്പോൾ അസാദ്ധ്യമാണ്,— അപ്രാപ്തകാലമൃതിയെ എനിക്ക് എളുപ്പത്തിൽ ലഭിക്കാൻ കഴിയും."

സാനുരാഗമായും സശോകമായും അയാളുടെ ധൈര്യഹരമായും ഉള്ള മധുരസ്വരത്തോടെ അവൾ പറഞ്ഞു: "ഹാ! സിദ്ധാ! താനും തൻെറ ഹൃദയവും തമ്മിലുള്ള കലഹത്തെ തന്നെ സഹിക്കാൻ ശേഷി ഇല്ലാത്ത ഒരു ചപലസ്ത്രീ നിങ്ങളോടു സ്വല്പമായി വിരോധം പറഞ്ഞതിൽവച്ച് ഇപ്രകാരം കാഠിന്യത്തിനു ആരംഭിക്കുന്നത് എന്താണ്? നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതു പോലെ നമ്മൾ തമ്മിൽ പിരിയുന്നതാണ് നല്ലത്. എങ്കിലും നിങ്ങളെ വിട്ടയക്കാൻ ഞാൻ ശക്തയല്ല. കുറച്ചുനേരം താമസിക്കണം. എൻെറ സമീപത്തിൽ ഉപവേശിക്കണം. ഇത് ഒടുക്കത്തെ തവണ ആണെങ്കിലും ഇതുവരെ നാം ആനന്ദിച്ച് അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന സ്വൈരസല്ലാപസുഖത്തെ ഞാൻ ഒന്നുകൂടി അനുഭവിക്കട്ടെ."

താൻ എന്താണ് പ്രവർത്തിക്കുന്നത് എന്നറിയാതെ തന്നെ സിദ്ധൻ തൻെറ മനസ്സിനേയും ബുദ്ധിയേയും അത്യന്തം വശീകരിച്ചിരുന്നവളുടെ സമീപത്തിൽ പിന്നെയും ഇരുന്നു. അവളുടെ അപേക്ഷപ്രകാരം അയാൾ സമീപത്തിരുന്ന വീണയെ എടുത്ത് അവൾ കേൾക്കുന്നതിനു താല്പര്യപ്പെട്ടതായ സ്വദേശത്തെ ഗാനങ്ങളിൽ ഒന്നിനെ ഓർമ്മിച്ചു വായിക്കുന്നതിനു ശ്രമിച്ചു. എന്നാൽ ചിലപ്പോൾ ആരംഭിക്കയും ഓർമ്മയില്ലാതെ നിറുത്തുകയും ചെയ്തതിൻെറ ശേഷം ബുദ്ധിക്ഷയത്തോടെ അയാൾ വീണയെ താഴെ വച്ചിട്ടു പറഞ്ഞു: "മേൽ എനിക്ക് അറിഞ്ഞുകൂടാ. എനിക്കു വിചാരിക്കാനും ഓർമ്മിക്കാനും ശക്തിയില്ല."

ചിരിച്ചുകൊണ്ടു റസിയാ പറഞ്ഞു: "എന്താണ് എൻെറ ഗായക! ഞാൻ കാട്ടിത്തരണോ? എന്നാൽ ആദ്യം നമുക്ക് ഒരുമിച്ചു പാനം

ചെയ്യാം" എന്നു പറഞ്ഞ് ഒരു സുവൎണ്ണചഷകത്തിൽ അവർ പാനം ചെയ്തതിൻെറ ശേഷം റസിയാ ശ്രവണരസായനമായ സ്വരത്തിൽ പെർഷ്യൻ ഭാഷയിലുള്ള ഒരു ശൃംഗാരപദത്തെ പാടാൻ തുടങ്ങുകയും അത്ു സിദ്ധനെ സ്വഭാവസ്ഥിതിയിൽ ആക്കുകയും ചെയ്തു.

റസിയാ പാടിക്കഴിഞ്ഞ ഉടനെ അയാൾ കാളിദാസരുടെ "ഋതുസംഹാര"ത്തിൽനിന്നു ഗ്രീഷ്മാഗമത്തിൽ നായിക പ്രിയതമനെ എതിരേല്ക്കുന്ന അവസ്ഥയെ വൎണ്ണിക്കുന്നതായ ഒരു ശ്ലോകത്തെ രാഗത്തിൽ പാടുവാൻ തുടങ്ങി.

അയാൾ ഗാനം നിറുത്തി. അതിനിടയ്ക്കു് അവൾ അസാധാരണമായ അനുരാഗത്തെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതും ഹൃദയത്തെ അപഹരിക്കുന്നതും ആയ ദൃഷ്ടിപാതത്താൽ അയാളെ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടു കുറേക്കൂടെ അടുത്തുവന്നു ചേൎന്നിരുന്നിരുന്നു. ഉടൻ തന്നെ അയാൾ അവളുടെ രണ്ടു കൈകളേയും പിടിച്ച് അവളെ തൻെറ അടുക്കലേക്കു ബലാൽകാരേണ ആകൎഷിച്ചു.

അയാൾ പറഞ്ഞു: "റസിയായേ! കാളിദാസൻ വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്ന നായികയെ പോലേ നിങ്ങൾ ഇപ്പോഴും എപ്പൊഴും മദീയയായിരിക്കണേ!"

അവൾ സിദ്ധൻെറ നാമത്തെ മന്ദമായി ഉച്ചരിക്കയും തൻെറ ബാഹുക്കളെകൊണ്ട് അയാളുടെ കണ്ഠത്തെ ആശ്ലേഷിക്കയും ചെയ്തു.

ആ സായാഹ്നം മുതൽ നൈശമായ തമസ്സിൽ ചുററും സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ട് ഒരു പുരുഷരൂപം റസിയായുടെ ഗൃഹത്തിലേക്കുള്ള മാൎഗ്ഗത്തിൽ കൂടി പോകുന്നതു കാണാമായിരുന്നു. ഇരാവതി വൃക്ഷപത്രത്തിൽ കയററി ജലത്തിൽ ഒഴുക്കിയ നീലോൽപലം വാത്ര്യയാൽ മറിക്കപ്പെട്ട് അദൃശ്യമായി ഭവിച്ച സംഗതി യഥാൎത്ഥയായി ഭവിച്ചു.

എട്ടാം അദ്ധ്യായം.

ഒരു പ്രലോഭയിതാവ്.

തന്നാൽ അത്യന്തം ഔത്സുക്യത്തോടു കൂടി പ്രതീക്ഷിതനായ പ്രിയതമൻ വളരേ നാൾ മുൻപിൽ വന്ന വഴിയെ ലക്ഷീകരിച്ച് അതിദൂരത്തിൽ ദൃശ്യമാനയായ പൎവ്വതപങ്ക്തിയിലേക്കു വീക്ഷിച്ചുകൊണ്ട് പിന്നയും ഒരു ദിവസം അലഹബാദ്ദിലെ ആ രമണീയയായ തരുണി തന്റെ പ്രാസാദത്തിന്റെ ശിരോഗൃഹത്തിൽ ആസ്ഥിതയായിരുന്നു. അന്നത്തേതിൽ പിന്നീടു യാതൊരു ഭേദഗതിയും ഉണ്ടായിട്ടില്ലായിരുന്നു. അന്നത്തെപ്പോലെ അക്ഷുബ്ധമായും നിൎമ്മലമായും ഉള്ള നദീജലവും വൃക്ഷങ്ങളുടെ നീരന്ധ്രയായ ച്ഛായയും അതിദൂരത്തിൽ ഉള്ള പൎവ്വതശൃംഗങ്ങളും സൂൎയ്യകിരണങ്ങളാൽ പ്രകാശമാനമായ ആ പ്രദേശവും ദൃശ്യമാനങ്ങളായിരുന്നു. ഹാ! രാജസ്ഥാനത്തിലെ ഉച്ഛൃംഖലപ്രവൃത്തികളിലും ആ മഹത്തായ നഗരത്തിലെ അനേക സുഖാനുഭവങ്ങളിലും ഇപ്പോൾ ഭാഗഭാക്കായിരിക്കുന്ന ആ പുരുഷനും ഇതുപോലെ തന്നെ ഭേദം കൂടാതെ ഇരിക്കുന്നോ? അയാൾ ഇപ്പൊഴും അവളെ സ്മരിക്കയും അവൾ അയാളുടെ ച്ഛായയെ ആദരിച്ചുവരുന്നതു പോലെ അവളുടെ ച്ഛായയെ പ്രതിദിനം ആദരിക്കയും ചെയ്യുന്നുണ്ടോ? അസ്വതന്ത്രമായി അവളുടെ മനസ്സിൽ ഉദിച്ച വിതൎക്കങ്ങൾ തന്നെ തന്റെ അനുരാഗത്തിനു അനുരൂപമായി തന്നാൽ ബഹുമാനിക്കപ്പെട്ടവനും അതീതസമാഗമത്തിൽ സ്നേഹസ്ഥൈൎയ്യത്തെ കുറിച്ചു ശപഥം ചെയ്തവനും ആ ശപഥങ്ങളെ തന്നെ പിന്നീട് എഴുത്തുകളിൽ ആവൎത്തിച്ചിരുന്നവനും ആയ ആ പുരുഷനു അപരാധരൂപങ്ങളാണെന്നു ഇരാവതിക്കു തോന്നി. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ കുറെ ദിവസമായി അയാളുടെ എഴുത്തുകൾ വരാറില്ലായിരുന്നു. പിന്നെ അയാൾ എന്തുകൊണ്ടാണ് അവളുടെ അടുക്കലേക്കു പ്രത്യാഗമിക്കാത്തത്? ഒരു ദിവസത്തേക്കെങ്കിലും അവളെ വന്നുകാണാൻ ശ്രമിക്കാതെ ഇത്ര വളരെക്കാലം അയാൾക്കു വിരഹിതനായിരിക്കാൻ കഴിയുമോ? നിസ്സംശയമായി അയാളുടെ കൃത്യം പ്രതിബന്ധിക്കുന്നായിരിക്കാം. അവധി വാങ്ങുന്നതിനും അയാൾക്കു നിൎവ്വാഹമില്ലായിരിക്കാം. എങ്കിലും, ഹാ! ഏകാകിനിയായി പ്രിയതമനെ പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന അവൾക്കു കാലം എത്ര ദീൎഘമായും ദിവസങ്ങളും മണിക്കൂറുകളും എത്ര മന്ദമായി കഴിഞ്ഞുപോകുന്നവയായും തോന്നിയിരിക്കണം?

വളരെനാൾ മുമ്പിൽ ഒരു ദിവസം പ്രഭാതത്തിൽ സംഭവിച്ചതുപോലെ അപ്പോൾ പിതാവായ ഗവൎണരുടെ പ്രവേശത്താൽ അവളുടെ വിചാരങ്ങൾ വിഘ്നിതങ്ങളായി.

അയാളുടെ സഹജമായ ശാന്തസ്വരത്തിൽ അയാൾ പറഞ്ഞു: "ഇരാവതി! ഒരതിഥി വന്നുചേൎന്നിട്ടുണ്ട്." തൻെറ പ്രിയതമൻ വന്ന് തന്നെ കാണാൻ കാത്തിരിക്കയാണെന്നു വിചാരിച്ച് അവളുടെ അന്തരംഗം അപരിമിതമായ സന്തോഷംകൊണ്ടു സംഭൃതമായി എങ്കിലും അതിൻെറ ച്ഛായയെ അവൾ ഒട്ടും വെളിയിൽ പ്രദൎശിപ്പിച്ചില്ല.

സാല്ഹണൻ പിന്നയും പറഞ്ഞു: "അദ്ദേഹത്തിനെ എതിരേല്ക്കുന്നതു നിനക്ക് ഒരു മഹത്തായ ബഹുമാനവും സന്തോഷവും ആയിരിക്കും. അദ്ദേഹം തൻെറ പിതാവിൻെറ ഇച്ഛാനുസാരേണ അലഹബാദ്ദിൽ കുറെ ദിവസം പാൎക്കാനായി വന്നിരിക്കുന്ന യുവരാജാവായ സലിം ആണ്".

വളരെ പ്രയാസപ്പെട്ട് ഇരാവതി തനിക്കുണ്ടായ കഠിനമായ ഇച്ഛാഭംഗത്തെ ഗോപനം ചെയ്തു. എന്നാൽ സംസാരിക്കുന്നതിനു അവൾ ശക്തയായില്ല.

സാല്ഹണൻ ചോദിച്ചു: "എന്താണ്, ഈ വൎത്തമാനം നിനക്ക് അത്ര സന്തോഷകരമായിരിക്കുന്നില്ലയോ? നിനക്കു സുലഭമായി വന്നിരിക്കുന്ന ഈ ബഹുമാനത്തെ അനുഭവിക്കുന്നതിനു വേണ്ടി തങ്ങളുടെ സൎവ്വസ്വത്തേയും കൊടുക്കാൻ ഒരുങ്ങുന്നവർ വളരെ ഉണ്ട്. രാജകുമാരൻെറ അനുയായികളിൽ ഒരുത്തരും നിന്നെ കാണണമെന്നു എനിക്കു താൽപൎയ്യം ഇല്ല. എന്നാൽ ഭാവിയായ ചക്രവൎത്തിയുടെ സംഗതി വ്യത്യസ്തയാണല്ലോ. നീ അദ്ദേഹത്തിൻെറ പ്രീതിയെ സമ്പാദിക്കുന്നത് എനിക്കും സിദ്ധനും വളരെ പ്രയോജനകരമായി വരാം. എന്നെ അനുഗമിച്ചാലും."

ഇരാവതിയും അവളുടെ പിതാവും കൂടി സലിം നിന്നിരുന്ന തളത്തിലേക്കു പ്രവേശിച്ചപ്പോൾ അദ്ദേഹം തൻെറ സഹജമായ വിനോദശീലത്തിനു അനുരൂപമായ വിനയത്തോടെ അവളെ അഭിനന്ദിക്കുന്നതിനു മുൻപെട്ടു വന്നു. എന്നാൽ തൽക്ഷണത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ധൃഷ്ടതയെല്ലാം നഷ്ടയായിട്ട് അദ്ദേഹം സ്തബ്ധനായി മിണ്ടാതെ നിന്നു. തത്താദൃശമായ ശ്രൈഷ്ഠ്യമുള്ള ആകൃതിയും വിനയമധുരമായ ഭാവവും ഗാംഭീൎയ്യത്തോടു കൂടിയ സൌന്ദൎയ്യവും മനസ്സിനെ ഹഠാൽ അപഹരിക്കുന്നതായ മുഖകാന്തിയും മററു യാതൊരു സ്ത്രീയിലും കണ്ടിട്ടുള്ളതായി അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നിയില്ല. അദ്ദേഹം, തരുണികളെ ആദ്യം കണ്ടാൽ താൻ തന്നെ പ്രഥമമായി സംഭാഷണം ചെയ്യാറുള്ള പതിവിനെ വിട്ട്, സാല്ഹണൻ ഇരാവതിയെ പ്രതിപാദനം ചെയ്തതു വരെ മൌനിയായി നിന്നു.

അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "ശ്രേഷ്ഠതരുണി! നിങ്ങളുടെ അതിഥിയെ സൽക്കരിക്കുന്നതിനായി വരുന്നതിൽ നിങ്ങൾക്കുണ്ടായിട്ടുള്ള ശ്രമത്തിനു വേണ്ടി ഞാൻ എത്രയും കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു. ഞാൻ നിങ്ങളെക്കു

റിച്ച പലപ്പോഴും കേട്ടിട്ടുണ്ട്. പിന്നെ—." അദ്ദേഹം പറയാൻ ഭാവിച്ച ഉപചാരവാക്യം മതിയാകുന്നതല്ലെന്നു തോന്നീട്ടു മദ്ധ്യേ വിരമിക്കയും അനന്തരം ഉചിതതരമായി വേറെ ഒന്നും തോന്നായ്കയാൽ ഇപ്രകാരം തുടന്നു പറകയും ചെയ്തു. "നിങ്ങളെ അഭിമുഖമായി കണ്ടറിയുന്നത് ഒരു വലുതായ സന്തോഷം തന്നെ."

ഇരാവതി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "തിരുമനസ്സുകൊണ്ട് എന്റെ പിതാവിനോടും എന്നോടും കാണിച്ച ബഹുമാനത്തെ ഞാൻ അത്യന്തം അഭിനന്ദിക്കുന്നു. അനേകവിധങ്ങളായ സുഖാനുഭോഗങ്ങൾക്കും വിനോദങ്ങൾക്കും സൌകയ്യമുള്ള രാജധാനിയോട് ഉപമിക്കുമ്പോൾ ഞങ്ങളുടെ ഈ ഉപശാന്തമായ അലഹബാദ്ദ് നഗരം തിരുമനസ്സിലേക്കു നീരസമായി തോന്നുകയില്ലയോ എന്നു ഞാൻ ശങ്കിക്കുന്നു."

സലിം പറഞ്ഞു: "ഗവണ്ണരുടെ ശ്രേഷ്ഠയായ പുത്രി ചിലപ്പോൾ അവളുടെ സഹവാസസൌഖ്യത്തെ എനിക്കു തരുമെങ്കിൽ അലഹബാദ്ദിലുള്ള എന്റെ സ്വല്പതാമസം വിരസമാകുമെന്നു വിചാരിക്കാൻ ഇടയില്ല. എന്നാൽ രാജധാനിയെക്കുറിച്ചു പറഞ്ഞെല്ലോ. നിങ്ങൾക്ക് ആ സ്ഥലം പരിചിതമാണെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു."

അവൾ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഞാൻ ഒരിക്കലും ആഗ്രായിൽ പോയിട്ടില്ല."

സലിം പറഞ്ഞു: "ഒരിക്കലും പോയിട്ടില്ലയോ? യോഗ്യനായ സാല്ഹണാ! ഈ ദൂരസ്ഥലത്തിരുന്നിട്ടുണ്ടാകുന്നതിൽ അധികമായ ലോകപരിചയം സമ്പാദിക്കുന്നതിനു നിങ്ങളുടെ ബുദ്ധിമതിയായ പുത്രിക്കു അവശ്യം കാലമായിരിക്കുന്നു."

ഗവണ്ണർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എന്റെ പുത്രി അവിടുന്ന് എത്രയും ദയാപുരസ്സരം പ്രീതിഭാവന ചെയ്ത എന്റെ ഭാവിയായ ജാമാതാവിന്റെ സംരക്ഷണയിൽ ആയിവരുമ്പോൾ അതിനുള്ള കാലമാകും."

ഈ അനുബോധനം യുവരാജാവിനു രസിച്ചോ എന്നറിയുന്നത് പ്രയാസമായിരുന്നു. എന്നാൽ ക്ഷണേന അദ്ദേഹം മൌനത്തെ അവലംബിച്ച് തന്റെ കറുത്ത പുരികങ്ങളെ ചുളുക്കി. അദ്ദേഹം പുനശ്ച സംസാരിക്കാൻ ആരംഭിച്ചപ്പോൾ അത് വിഷയാന്തരത്തെ കുറിച്ച് ആയിരുന്നു. ആ സംഭാഷണം കുറെ നേരം കൂടി നടന്നതിന്റെ ശേഷം സാല്ഹണൻ തന്റെ പുത്രിയെ അവളുടെ മുറിയിലേക്കു പ്രതിനിവത്തിച്ചുകൊള്ളുന്നതിനു അനുവദിക്കയും ഇരാവതി ഈ സമാഗമം അവസാനിച്ചല്ലോ എന്നു സന്തോഷിച്ച് ഏററവും വണക്കത്തോടെ യാത്രപറഞ്ഞു പിരികയും ചെയ്തു. ചക്രവത്തിയുടെ പുത്രനെ കണ്ടിട്ട് അവൾക്കു അദ്ദേഹത്തിന്റെ വേഷത്തിന്റെ ആഡംബരം ഒന്നു മാത്രമേ മനസ്സിൽ

പതിഞ്ഞൊള്ളു. എന്നാൽ സലിം തന്റെ അപ്പൊഴത്തെ വേഷത്തെ കേവലം യാത്രാനുരൂപമായുള്ളതായിട്ടേ കരുതിയിരുന്നൊള്ളു.

കുറച്ചു നേരം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ സലിമും ഗവൎണ്ണരും ഒരു തൃതീയപുരുഷനും കൂടി കോട്ടയുടെ അന്തൎഭാഗത്തിലുള്ള ഒരു മുറിയിൽ ഇരുന്നു ചില ഗൌരവമുള്ള സംഗതികളെ കുറിച്ചു ശ്രദ്ധമായി ആലോചിക്കയായിരുന്നു. ആ തൃതീയപുരുഷൻ ദുൎഗ്ഗാചാൎയ്യനായ ശോരക്ഷൻ ആയിരുന്നു.

രാജകുമാരൻ പറയാൻ ആരംഭിച്ചു: "സ്നേഹിതന്മാരേ! നാം ശ്രമിക്കുന്ന കാൎയ്യത്തിന്റെ സിദ്ധി ആസന്നയായതുപോലെ തോന്നുന്നു. കാൎയ്യങ്ങളുടെ തൽക്കാലസ്ഥിതിയെ ആലോചിച്ചതിന്റെ ശേഷം മേൽ എന്തൊരുക്കങ്ങളാണു് വേണ്ടതു് എന്നുള്ളതിനെ കുറിച്ചു വിചാരിക്കുന്നതു നന്നായിരിക്കുമെന്നാണു് എന്റെ അഭിപ്രായം. സാല്ഹണാ! നമ്മൾ മൂന്നു പേരിൽ വച്ചു നിങ്ങളാണു് അധികകാൎയ്യജ്ഞാനമുള്ള ആളെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. എന്നെ കുറിച്ചു രാജധാനിയിൽ വളരെ ദുശ്ശങ്കകൾ ഉണ്ടു്. ഞാൻ ഇവിടെ വന്നിരിക്കുന്നതു് എന്റെ പിതാവിന്റെ ഇച്ഛയെ, അഥവാ ആജ്ഞയെ, അനുസരിച്ചാണു്. ഇതിനൊക്കെ കാരണം അബ്ദുല്ഫസൽ ആണെന്നു് എനിക്കറിയാം. ദൈവം അവനെ ശപിക്കട്ടെ. എന്നാൽ ഒരു ദിവസം അയാളോടു് ഇതിനു പ്രതീകാരം ചെയ്വാൻ അവസരം ഉണ്ടാകുമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. സാല്ഹണാ! ഇനി നിങ്ങൾക്കു പറയാനുള്ളതു കേൾക്കട്ടെ."

അയാൾ പറയാൻ തുടങ്ങി: "ഇപ്പോൾ എല്ലാം നമ്മുടെ ഇച്ഛയ്ക്കു അനുകൂലമായി നടക്കുന്നു എന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ആഗ്രായിലും ഡെല്ഹിയിലും ലാഹൂരിലും മററു സ്ഥലങ്ങളിലും മതവിശ്വാസികളായ മഹമ്മദന്മാരും മററു പ്രഭുക്കന്മാരും അവരുടെ മതത്തെക്കുറിച്ചു ചക്രവൎത്തി പ്രദൎശിപ്പിക്കുന്ന അവഹേളനത്താലും അവൎക്കുള്ള അനേകവിശേഷാധികാരങ്ങളെ ഇല്ലാതാക്കുന്നതിനാലും അദ്ദേഹത്തിനോടു് ഏററവും ദ്വേഷമുള്ളവരായി തീൎന്നിട്ടുണ്ടു്. ഈ അവസരത്തിൽ ഒരു ക്ഷോഭം ഉണ്ടാകുന്നതു് നന്നായിരിക്കും. അതിൽ പ്രബലന്മാരായ അനേകം ആളുകൾ ചേരുന്നതാണു്. ഇതിലൊക്കെയും അബ്ദുല്കാദർ വളരെ ഉപയോഗപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ അയാളിൽനിന്നും അധികമായ ഗുണത്തെ പ്രതീക്ഷിക്കാൻ പാടില്ല. പ്രത്യക്ഷമായി പ്രവൎത്തിക്കണം എന്നാണു് അയാളുടെ ആഗ്രഹം. ദ്രോഹം എന്നു് അയാൾ നിൎദ്ദേശിക്കുന്നതിനെ കുറിച്ചു് അയാൾക്കു കൂടക്കൂടെ സംശയങ്ങൾ ജനിക്കുന്നു."

സലിം ചോദിച്ചു: "നിങ്ങളുടെ മരുമകനോ?"

"അയാൾ നമ്മളിൽ ഒരാൾ തന്നെ. അയാളെ എങ്ങിനെയാണു് സ്വാധീനപ്പെടുത്തിയതെന്നു പറഞ്ഞിട്ടാവശ്യമില്ല. അയാൾ നമ്മുടെ

പക്ഷത്തിലാണ് എന്നു പറഞ്ഞാൽ മതിയല്ലോ. അക്ബറുടെ അടുക്കലുള്ള വൎത്തമാനങ്ങളൊക്കെ അറിയുന്നതിനു ഒരു ചാരനായിട്ടാണ് അയാളെ ഞാൻ നിശ്ചയിച്ചിരുന്നത്. എന്നാൽ അതിനു അയാളെ കൊണ്ടു കൊള്ളുകയില്ലെന്ന് എനിക്ക് ഉടനെ മനസ്സിലായി. അയാൾ അങ്ങനെയുള്ള പ്രവൃത്തികൾ കൊള്ളാതിരിക്കത്തക്കവണ്ണം ശുദ്ധനും കല്ലുകളുടെ അഭിപ്രായങ്ങളെ അതിനിഷ്ഠയോടേ അനുഷ്ഠിക്കുന്നവനും ആണ്. എന്നു മാത്രമല്ല, പ്രഥമസമാഗമത്തിൽ തന്നെ ചക്രവൎത്തി അദ്ദേഹത്തിൻെറ സഹജമായ സമ്പ്രദായത്താൽ അയാളെ വശീകരിക്കയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ മറെറാരു മാൎഗ്ഗത്തിൽ അയാൾ നമുക്കു അധികം ഉപകരിക്കും. അയാൾക്ക് ഒരു ഉന്നതസ്ഥാനം ലഭിച്ചിട്ടുണ്ട്. താമസിയാതെ ഇനിയും ഉൽകൎഷം ഉണ്ടാകുന്നതിനും ഇടയുണ്ട്. നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ട കാലം വരുമ്പോൾ അയാൾ രജ്പുത്ത്കളുടെ ഒരു പ്രധാന ഭാഗത്തിൻെറ നേതാവായി തീരും. പിന്നെ, കാശ്മീരത്തിൽ അയാളുടെ പേരിനു വളരെ പ്രാബല്യവും ഉണ്ട്. നമ്മുടെ ആലോചനകൾ ഫലിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ അയാളുടെ സാഹായ്യം ഏററവും ഗൌരവമുള്ളതായിരിക്കും. അയാൾ യഥാവസരം തൻെറ സേനകളെ കൊണ്ടു ചക്രവൎത്തിയുടെ സൈന്യങ്ങളെ എതിൎക്കയും, രജ്പുത്തുകളിലും പട്ടാണികളിലും അധികം പേരും നിശ്ചയമായി അയാളുടെ ദൃഷ്ടാന്തത്തെ അനുവൎത്തിക്കയും ചെയ്യും."

സലിം പിന്നയും ചോദിച്ചു: "എന്നാൽ കാശ്മീരത്തെ സംബന്ധിച്ചെടത്തോളം നമ്മുടെ ഉപായം എങ്ങനെ ആയിരിക്കുന്നു?"

സാല്ഹണൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഇതിലധികം നന്നാകാൻ ഒന്നുമില്ല. നമ്മളാൽ ജനിപ്പിക്കപ്പെട്ട ആഭ്യന്തരകലഹങ്ങൾ മിക്കവാറും മൂൎച്ഛിച്ചു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. രണ്ടു പക്ഷക്കാരും തമ്മിൽ യുദ്ധം എന്നുള്ള സ്ഥിതിയിൽ ആയിരിക്കുന്നു. കള്ളന്മാർ നാടു മുഴുക്കെ കൊള്ളയിടുന്നു. ഇതിലും ഉപരിയായി അക്ബരുടെ വകയായ സമീപദേശങ്ങളും ക്ഷോഭിച്ചുവശമായിട്ടുണ്ട്. ഇതിനെ ഒരു നിമിത്തമാക്കി അദ്ദേഹം ഉത്തരദേശത്തേക്കു സേനാസമേതനായി പുറപ്പെടുന്നതിനും കാശ്മീരത്തെ കീഴടക്കി സമാധാനത്തെ സ്ഥാപിക്കുന്നതിനും ഉദ്യോഗിക്കയാണ്. അദ്ദേഹത്തിൻെറ സേനകൾ സന്നദ്ധകളായിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം തൻെറ വാൎഷികജന്മദിനോത്സവത്തെ ആഘോഷിച്ചു കഴിഞ്ഞിട്ടു സ്വയം സേനകളെ നയിക്കാൻ ഭാവിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നാണ് തോന്നുന്നത്. യുദ്ധം ആരംഭിക്കുമ്പോൾ നമ്മുടെ സിദ്ധനും മററ് അനുയായികളും തൽക്ഷണത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ പക്ഷത്തെ വിട്ടു കാശ്മീരസേനയോടു ചേരും. പിന്നെ അക്ബർക്ക് അവിടെനിന്നും പ്രതിനിവൎത്തിക്കുന്നതിൽ വേണ്ടെടത്തോളം

ശ്രമം ഉണ്ടാകും. അതിനിടയ്ക്കു് ആഗ്രായിലുള്ള നമ്മുടെ പക്ഷക്കാർ സലിമിനെ ചക്രവൎത്തിയായി പ്രഖ്യാപനം ചെയ്തു് കോട്ടയേയും ഖജനാവിനേയും സ്വാധീനമാക്കി കഴിഞ്ഞിരിക്കും. അതിനാൽ അക്ബർ പ്രതിനിവൎത്തിക്കുന്നതിനു ശക്തനായാലും തിരിച്ചു രാജധാനിയിൽ എത്തുമ്പോൾ അധികമായി യുദ്ധം വേണ്ടിവരും. പൎയ്യവസാനം അദ്ദേഹം തന്റെ ചക്രവൎത്തിപദത്തെ യുവരാജാവിനു വിട്ടുകൊടുക്കുന്നതായി സംഭവിക്കുമെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.''

സലിം പറഞ്ഞു: "എല്ലാം നമ്മുടെ ആദ്യാലോചനയ്ക്കു ശരിയായിരിക്കുന്നു. അത് ഇപ്പോൾ ഫലോന്മുഖിയായിരിക്കുന്നു എന്നറിഞ്ഞ് ഞാൻ സന്തോഷിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഒരു ശങ്കയുണ്ട്. നമ്മുടെ ഉപായപ്രയോഗങ്ങളിൽ ഏതെങ്കിലും വെളിപ്പെട്ടുപോയേക്കുമോ? എല്ലാത്തിലും വേണ്ട കരുതൽ ചെയ്തിട്ടുണ്ടോ? കാശ്മീരത്തേക്ക് അയക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ആ എഴുത്ത് മറ്റു കയ്യിൽ അകപ്പെട്ടെങ്കിലോ?''

സാല്ഹണൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ആ എഴുത്ത് നിർബാധമായി ഉദ്ദിഷ്ടസ്ഥലത്ത് എത്തീട്ടുണ്ട്. അതിനെ ആരു കൊണ്ടുപോയി എന്നാണ് വിചാരിച്ചിരിക്കുന്നത്? മററാരും അല്ല. കുല്ലുകർ തന്നെ ആണ്.''

സലിം ഉച്ചത്തിൽ പറഞ്ഞു: "അതെന്തുസാഹസമായിപ്പോയി!''

സാല്ഹണൻ ശാന്തതയോടെ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഒട്ടും ഇല്ല. ആ യോഗ്യപുരുഷനു താൻ ഏററ പ്രവൃത്തിയെ കുറിച്ചു യാതൊരറിവും ഇല്ലായിരുന്നു. സിദ്ധൻ തന്നെയാണ് കുല്ലുകരുടെ കയ്യിൽ ആ എഴുത്തിനെ കൊടുത്തത്. അയാൾക്കും അതിലെ സംഗതികളെ കുറിച്ചു യാതൊരു അറിവും ഇല്ലായിരുന്നു. അതിനെ നിർബാധമായി എത്തിച്ചുകൊടുക്കുന്നതിനു അയാളെ ഒരു കൌശലത്താൽ ചുമതലപ്പെടുത്തുകയാണ് ചെയ്തത്. ഒരുവേള അയാൾ അതിനെ നോക്കുന്ന പക്ഷവും നമ്മുടെ പേർ അതിൽ ഇല്ലാത്തതിനാൽ നമ്മെക്കുറിച്ച് അയാൾക്കു യാതൊരു സംശയവും ഉണ്ടാകാനിടയില്ല.''

സലിം അഭിനന്ദിച്ചു ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "നന്നായി. സാല്ഹണാ! നിങ്ങൾ തന്ന അറിവിനു വേണ്ടി ഞാൻ കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ നമ്മുടെ യോഗ്യനായ ഗോരക്ഷനു അദ്ദേഹത്തിന്റെ വകയായി നമുക്ക് അറിവൊന്നും തരാനില്ലയോ?''

ഇതുവരെ മൌനിയായി കേട്ടുംകൊണ്ടിരുന്ന യോഗി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഉണ്ട്. ഞാനും അലസനായിരുന്നില്ല. ഞാൻ ചക്രവൎത്തിയുടെ കൊട്ടാരത്തിൽ മാത്രമല്ല, അന്തൎഗ്ഗൃഹത്തിൽ കൂടിയും പ്രവേശിക്കയുണ്ടായി എന്നു പറഞ്ഞതിനെ അവിടുന്ന് അസംഭാവ്യമാണെന്നു വിചാരിച്ചുവല്ലോ. തന്റെ നാട്ടിലുള്ള വിവിധമതങ്ങളെയും ശാസ്ത്രങ്ങളേയും ഗ്രഹിക്കുന്നതിനു അദ്ദേഹം ഉത്സുകനാണെന്ന് അവിടുത്തേക്ക് അറിയാ

മല്ലോ. അദ്ദേഹത്തിന്നു പുരാതനമായ യോഗശാസ്ത്രം അഭ്യസിക്കുന്നതിന്നു ആഗ്രഹം ജനിച്ചു. അതിനെ കുറിച്ച് അദ്ദേഹം വളരെ കേട്ടിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിന്നു യാതൊരറിവും ഇല്ല. ഈ വിഷയത്തെ വേണ്ടുംവണ്ണം അദ്ദേഹത്തിനോടു പ്രതിപാദിക്കുന്നതിന്നു ഫൈസിയും കുല്ലുകരും ശക്തന്മാരല്ല. ചില വിശ്വസ്തന്മാരായ സ്നേഹിതന്മാർ മുഖാന്തരം യോഗശാസ്ത്രത്തിൽ എനിക്കു നല്ല അഭിജ്ഞത ഉണ്ടെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനെ മനസ്സിലാക്കാൻ എനിക്കു മാൎഗ്ഗം ഉണ്ടായി. അചിരേണ ഞാൻ രാജധാനിയിലേക്കു ക്ഷണിക്കപ്പെട്ടുകയും അണിമാദികളായ അഷ്ടസിദ്ധികളെ സാധിക്കുന്നതിന്നുള്ള മാൎഗ്ഗമായ യോഗശാസ്ത്രത്തിൻെറ മൂലതത്വങ്ങളെ ഗൂഢമായി അദ്ദേഹത്തിനോടു പ്രതിപാദിക്കയും ചെയ്തു. ഇതിൻെറ വാസ്തവത്തെ വാങ്മാത്രത്താലല്ലാതെ പ്രത്യക്ഷത്താലും തെളിയിക്കുന്നതിന്നു വേണ്ടി ഇന്ദ്രജാലത്തിൽ അതിനിപുണനായി ഞങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഉള്ള ഒരാളെകൊണ്ട് ഒരു പ്രയോഗം കാണിച്ച് ചക്രവൎത്തിയെ ഞാൻ വിസ്മയിപ്പിച്ചു. ആയാൾ പൊക്കം കുറഞ്ഞ ഒരു പീഠത്തിൽ ഇരുന്നു. വളഞ്ഞ പിടിയോടു കൂടിയ ഒരു മുളങ്കമ്പ് അതിനോടു ചേൎത്തുവയ്ക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. ഒരു വെളുത്ത വസ്ത്രംകൊണ്ട് അയാളുടെ ദേഹം മുഴുവനും മൂടപ്പെട്ടു. അതു നീക്കപ്പെട്ടപ്പോൾ അയാൾ ആ കമ്പിൻെറ പിടിയിൽ കൈനീട്ടിവച്ചുകൊണ്ടു പീഠത്തിൽനിന്നു ഏകദേശം രണ്ടടി പൊക്കത്തിൽ നിരവലംബനായി ഇരിക്കുന്നതു കാണപ്പെട്ടു. ഈ അത്ഭുതവിദ്യയെ സൌകൎയ്യം ഉള്ളപ്പോൾ അവിടുന്നും ഒരു ദിവസം കാണേണ്ടതാണ്. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ ഇത്രയും പറഞ്ഞാൽ മതി. അക്ബർ അത്ഭുതപ്പെട്ടു എന്നു മാത്രമല്ല, ഈ രഹസ്യങ്ങളെ അറിയുന്നതിന്നു അധികതാല്പൎയ്യം ഉള്ളവനും ആയിത്തീൎന്നു. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിന്നു ഇനിയും ജിജ്ഞാസ വൎദ്ധിക്കത്തക്കവിധത്തിൽ മാത്രമല്ലാതെ അധികം ഒന്നും ഞാൻ പറഞ്ഞില്ല. അതുകൊണ്ട് ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിൻെറ സന്നിധിയിൽ എല്ലാപ്പൊഴും പോകുവാനുള്ള അവസരം എനിക്കു ലഭിച്ചിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ അതിനെ ഞാൻ ചുരുക്കമേ ഉപയോഗിക്കാറൊള്ളൂ. അതുകൊണ്ടു നമുക്കു വളരെ പ്രയോജനം ഉണ്ടാകും. എൻെറ ആളുകൾ മുഖാന്തരം നമ്മുടെ കാൎയ്യത്തിന്നു വേണ്ട സംഗതികൾ എല്ലാം ഞാൻ അറിയാറുണ്ട്. അക്ബറുടെ കൊട്ടാരത്തിലും അന്തഃപുരങ്ങളിലും നടക്കുന്നതൊക്കയും അറിയാൻ ശ്രമിക്കുന്ന ആളുകൾ അവിടെ ധാരാളം ഉണ്ട്. എന്നാൽ അദ്ദേഹം ഇവരെ ഒരു യോഗിയുടെ മതാനുസാരികൾ എന്നല്ലാതെ മറെറാന്നും ശങ്കിക്കുന്നില്ല. ഇപ്രകാരം അന്യഥാ അറിയാൻ അശക്യങ്ങളായ അനേകവൃത്താന്തങ്ങളെ അവിടുത്തേയും നമ്മുടെ മിത്രമായ സാല്ഹണനേയും അറിയിക്കുന്നതിന്നു എനിക്കു കഴിയും."

സലിം പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ ഒരു ഐന്ദ്രജാലികനാണെന്നു ഞങ്ങൾ സമ്മതിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഞങ്ങൾക്കു ചെയ്യുന്ന ഉപകാരങ്ങൾക്കു പ്രതിഫലമായി നിങ്ങൾ എന്താണ് ആവശ്യപ്പെടുന്നത്? എൻെറ ആധിപത്യം സ്ഥാപിതമായാൽ കാശ്മീരത്തിലെ രാജപ്രതിനിധിയുടെ സ്ഥാനം കിട്ടണം എന്നാണ് സാല്ലണൻെറ ആഗ്രഹം എന്ന് എനിക്കറിയാം. എല്ലാം ശരിയായി വരുന്ന പക്ഷം ആ ആഗ്രഹത്തെ നിശ്ചയമായി സാധിപ്പിക്കാം. ഒന്നും വ്യഥാ ലഭിക്കയില്ലെന്നുള്ള അയാളുടെ അഭിപ്രായത്തിൽ ഞാനും ചേരുന്നു. എന്നാൽ നിങ്ങൾക്ക് എന്താണ് ആഗ്രഹം? ഉടമ്പടികൾ എല്ലാം മുൻപിൽ കൂട്ടി തീർച്ചപ്പെടുത്തുന്നതാണ് ഉത്തമം."

ഗോരക്ഷൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "മഹാനായ രാജാവേ! മുൻപിൽ കൂട്ടി തന്നെ ഞാൻ ഇപ്രകാരം സംബോധനം ചെയ്തുകൊള്ളുന്നു. എനിക്കു യാതൊരു പ്രതിഫലവും വേണ്ട എന്നു ഞാൻ പറയുന്നതിനെ കുറിച്ച് അവിടുത്തേക്കു ആശ്ചര്യം തോന്നുമായിരിക്കും. എന്നാൽ ഞാൻ അതിനെ വിശദീകരിക്കാം. അവിടുത്തേക്ക് എന്താണ് വേണ്ടത് എന്നു ഞാൻ അങ്ങോട്ടു ചോദിക്കുന്നു. ഒരു മനുഷ്യനു ഇച്ഛിക്കാവുന്നതെല്ലാം അവിടുത്തേക്ക് ഇപ്പോൾ തന്നെ ഉണ്ടെന്നുള്ളതു നിസ്സംശയമാണല്ലോ. അവിടുത്തേക്കു വേണ്ട ധനവും കൊട്ടാരങ്ങളും ഇഷ്ടാനുവൎത്തനത്തിനു സൌന്ദൎയ്യമുള്ള സ്ത്രീകളും സന്തുഷ്ടന്മാരായ ഇഷ്ടന്മാരും അത്യുത്തമങ്ങളായ മധുക്കളും ഉണ്ട്. അവിടുന്ന് ഈ സമൃദ്ധമായ മഹാരാജ്യത്തിൽ ചക്രവൎത്തിയുടെ സ്ഥാനത്തെ നിശ്ചയമായി ആരോഹണം ചെയ്യുന്ന അനന്തരാവകാശിയാണ്. എങ്കിലും അവിടുത്തേക്കു ഗ്രന്ഥങ്ങളും ദുർഘടങ്ങളും ആപൽകരങ്ങൾ തന്നെയും ആയ ഈ ഉപായപ്രയോഗങ്ങളെ ഫലിപ്പിക്കുന്നതിനു ഞങ്ങളുടെയും അവിടത്തെക്കാൾ നികൃഷ്ടന്മാരായ മററുള്ളവരുടെയും സാഹായ്യം ആവശ്യകമായിരിക്കുന്നു. ഇതെന്തുകൊണ്ടാണ്? അവിടുത്തെ പിതാവിൻെറ മരണാനന്തരം ആ സ്ഥാനം ഒഴിവാകുന്നതുവരെ അവിടുത്തേക്കു കാത്തിരിക്കാൻ ക്ഷമയില്ലാതെ ഇപ്പോൾ തന്നെ അധികാരത്തേ വഹിക്കുന്നതിനുള്ള ആഗ്രഹം നിമിത്തം ആണ്. എന്നാൽ അവിടുന്ന് അവിടുത്തേക്കു കിട്ടണമെന്നു വിചാരിക്കുന്നതായ അധികാരത്തെ തന്നെയാണ് ഞാനും ആഗ്രഹിക്കുന്നത്. അവിടുത്തേക്കു ഇപ്പോൾ ഒന്നിനും പൂൎണ്ണമായ അധികാരം ഇല്ലാത്ത സ്ഥിതിയായിരിക്കുമ്പോൾ ഞാൻ അദ്യാപി അധികാരത്തെ വഹിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇതിലും അധികമായ അധികാരത്തിനായിട്ടാണ് ഞാൻ സൎവ്വദാ ശ്രമിക്കുന്നത്. ആവശ്യപ്പെട്ടാൽ ഭൂമിയിലുള്ള മഹാന്മാരെ എതിർക്കുന്നതിനു സംഘമായി ചേരുന്ന അസംഖ്യം പേർ എൻെറ സ്വല്പമായ സംജ്ഞാപനത്തെ നിശ്ശങ്കമായി അനുവൎത്തിക്കുന്നതിനു സന്നദ്ധന്മാരായിട്ടുണ്ട്. സാധുവും അപ്രസി

ദ്ധനും പലരാലും അവഹേളിതനും ആയ കേവലം ഒരു ആചാൎയ്യനായ എനിക്കു സകലപ്രാഭവങ്ങളോടു കൂടിയ അവിടുത്തെ അതിശയിക്കുന്നതായ ഒരു അധികാരം ഉണ്ട്. എന്റെ ആജ്ഞാകരന്മാർ എന്തുകൊണ്ടാണ് എന്റെ അധികാരത്തിനു കീഴടങ്ങിയിരിക്കുന്നത്? ദുൎന്നിരോധമായും, മനുഷ്യൻ ജീവച്ഛവപ്രായനായി തീരത്തക്ക വിധത്തിൽ വിവേകത്തേയും ഇച്ഛാശക്തിയേയും നശിപ്പിക്കുന്നതായും ഉള്ള മതഭ്രാന്തിനാൽ തന്നെ. ഒരിക്കലും തൃപ്തയല്ലാത്ത ദുൎഗ്ഗയ്ക്കു നൂതനമായി എന്തു ബലിയാണ് അത്യന്തം സ്വീകാൎയ്യമായിരിക്കുന്നത് എന്ന് എന്റെ അനുചരന്മാരെ കാണിക്കുന്നതിനു അവിടുത്തേയോ മറെറാരുത്തനേയോ എനിക്കു മനസ്സുള്ളവരെ ഞാൻ അംഗുലികൊണ്ട് ഒന്നു നിൎദ്ദേശിച്ചാൽ മതി. ബലിയായി വരുന്ന ആൾ എത്ര ഉന്നതപദവിയിൽ ഇരിക്കുന്നോ അത്രയും ദേവിക്കു പ്രിയമാണ്. ബലിക്കു നിൎണ്ണീതനായിരിക്കുന്നവനു ആരെങ്കിലും മുൻപിൽ കൂട്ടി അറിവു കൊടുക്കയും, അവൻ എന്തെല്ലാം കരുതലുകൾ ചെയ്കയും എത്ര ഭൃത്യന്മാരെയും രക്ഷിജനങ്ങളെയും ചുററും നിറുത്തിക്കൊള്ളുകയും ചെയ്താലും അവൻ രക്ഷപ്പെടുന്നതു പ്രായേണ അശക്യം തന്നെയാണ്. അവന്റെ അനുചരന്മാരുടെ ഇടയിൽ തന്നെ എന്റെ വിശ്വസ്തന്മാർ അവന്റെ അടുക്കൽ ഉണ്ടാകും. ശരിയായ കാലം വരുമ്പോൾ അദ്ധരാത്രിയിൽ സംശയത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നതിനു യാതൊരു ശബ്ദവും ഇല്ലാതെ, ഝടിതി പാശം അവന്റെ കഴുത്തിൽ വീണ് നിലവിളിക്കും മററും ഇടയുണ്ടാകാതെ അവന്റെ കഥ കഴിയും. അപൂൎവ്വമായി ചിലപ്പോൾ ഈ കൃത്യം ചെയ്യുന്നവൻ പിടിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ അവൻ പിടിക്കുന്നവന്റെ കയ്യിൽനിന്നും തെററി ഉടനെ കാണാതെ ആകും. ഒരു വേള അവനെ പിടി കിട്ടിയാലും സാരമില്ല. അവൻ അനന്തമായ ശ്രേയസ്സു കിട്ടുമെന്നുള്ള വിശ്വാസത്തോടു കൂടി മരിക്കുന്നു. അവനു സാധിക്കാൻ കഴിയാഞ്ഞ കാൎയ്യത്തെ നടത്തുന്നതിനു അനേകം പേർ ഒരുമ്പെട്ടിരിക്കയും താമസിയാതെ അവരുടെ യത്നം സഫലമാകയും ചെയ്യും."

യോഗി സ്വല്പനേരം മൌനത്തെ അവലംബിച്ചു. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശ്രോതാക്കൾ രണ്ടു പേരും ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. ഈ അത്ഭുതസംഗതികളെ കേട്ടു നല്ല പരിചയമുള്ള സാല്ഹണൻ ശാന്തതയോടെ കേട്ടുംകൊണ്ടിരിക്കയായിരുന്നു. സലിം ആകട്ടെ സ്വതഃ ധൈൎയ്യവാനായിരുന്നെങ്കിലും ആചാൎയ്യന്റെ ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടിട്ടു വിവൎണ്ണനായി അദ്ദേഹത്തിനെ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടു വിചാരമഗ്നനായി ഇരുന്നു.

ഗോരക്ഷൻ പിന്നയും പറഞ്ഞു: "ഇപ്രകാരം ഞാനും എന്റെ രീത്യാ അധികാരത്തെ വഹിക്കുന്നു. എന്നെ എതിൎക്കുന്നവരെ സംശയത്തിനു എടകൊടുക്കാതെ ഞാൻ എന്റെ മാൎഗ്ഗത്തിൽനിന്നും നിഷ്കാ

സനം ചെയ്തുകളയുന്നു. എന്റെ ശക്തിയെ അറിയുന്നവർ, എന്നെ ഭയപ്പെടുന്നു. അവർ ഉൽകൃഷ്ടന്മാരായാലും നികൃഷ്ടന്മാരായാലും എന്റെ നിയോഗത്തെ അനുവൎത്തിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരമുള്ള അധികാരത്തെ നടത്തുന്നവനു അവിടുത്തെ പോലുള്ള സന്തോഷങ്ങൾ ഇല്ലെന്നു വിചാരിക്കുന്നോ? ജനങ്ങൾ അവിടുത്തെ ബഹുമാനിക്കാതെ അനാദരിക്കയും അവരുടെ സകലപ്രവൃത്തികളും എന്നു വേണ്ട അവരുടെ ജീവൻ കൂടെ അവിടുത്തെ ഇച്ഛാധീനങ്ങളാണെന്നു അവിടുത്തേക്കു ബോധം ഉണ്ടായിരിക്കയും ചെയ്യുമ്പോൾ അവിടുത്തേക്കു അഹങ്കാരം തോന്നുകയില്ലയോ? ഇപ്രകാരം ചിന്തിക്കുന്നതു ഞാൻ ഒരാൾ മാത്രം അല്ല. ജനങ്ങളുടെ ദൃഷ്ട്യാ പ്രബലന്മാരായ അധിപതികളാണെന്നു വിചാരിക്കപ്പെടുന്നവരെ കൂടെയും കീഴടക്കുന്നതിനു ആരും അറിയാതെ ഗൂഢമായി ശ്രമിക്കുന്നവർ ദൂരദേശങ്ങളിൽ ഉണ്ടെന്നു ഞാൻ അറിയുന്നു. സ്വമതത്തിലേക്കു ജനങ്ങളെ ചേൎക്കണമെന്നുള്ള ഉദ്ദേശ്യത്തോടു കൂടി പശ്ചിമദിക്കിലുള്ള ദൂരദേശങ്ങളിൽനിന്നു വന്നിട്ടുള്ളവരെ ആഗ്രായിലും മററുള്ള സ്ഥലങ്ങളിലും ഞാൻ പലപ്പൊഴും കണ്ടു സംസാരിച്ചിട്ടുണ്ട്. അവരുടെ സിദ്ധാന്തങ്ങളെ ശ്രദ്ധയോടെ കേൾക്കു എന്നുള്ള വ്യാജേന ഞാൻ അവരുടെ ഉദ്ദേശ്യങ്ങളെ ക്രമേണ മനസ്സിലാക്കീട്ടുണ്ട്. അവരുടെ ഏൎപ്പാടുകളെയും, നടപടികളെയും കുറിച്ച് അവർ പറഞ്ഞു ഞാൻ അറിഞ്ഞിട്ടുള്ളതിൽനിന്നും അവരും അവരുടെ നേതാക്കന്മാരും എന്നെപ്പോലെ പക്ഷേ ഭിന്നമാൎഗ്ഗമായി ഒരേ ദൈവത്തെ തന്നെ വിശ്വസിക്കുന്നു എന്നു ഞാൻ ഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. അവരുടെ ഉപകരണങ്ങൾ ഭിന്നങ്ങളാണ്. എന്നാൽ അവയും നിൎദ്ദയങ്ങൾ തന്നെയാണ്. മനുഷ്യരെ ഞങ്ങൾ ശ്വാസം മുട്ടിച്ചു കൊല്ലുന്നു. അവർ ജീവനോടെ ദഹിപ്പിക്കുന്നു. എന്നാൽ അവർ പലപ്പൊഴും നിരോധിക്കപ്പെടുകയും ഉപദ്രവിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്യുന്നുണ്ടെങ്കിലും തങ്ങളുടെ മതപ്രതിപത്തിയെ അവലംബിച്ചു രാജാക്കന്മാരേയും, ബാഹ്യമായി വിധേയതയെ ഭാവിച്ചുകൊണ്ടു തങ്ങളുടെ മതാദ്ധ്യക്ഷനേയും നിയന്ത്രിക്കുന്നതിനു ശക്തന്മാരാകുന്നു. അതിനാൽ ബാഹ്യപ്രകടനങ്ങളിലോ മററുള്ളവർ സമ്മതിക്കുന്നതിലോ അല്ല ഒരുത്തന്റെ അധികാരശക്തി പ്രതിഷ്ഠിതയായിരിക്കുന്നത് എന്ന് അവിടുത്തേക്കു മനസ്സിലായല്ലോ. ഇത് അവിടുത്തേക്കു അസാധാരണമായി തോന്നുന്നതായിരിക്കാം."

ഗോരക്ഷൻ വിരമിച്ചു. സലിം പിന്നെയും തൂഷ്ണീകനായിരുന്നു. എന്നാൽ സലിം ആ ദുൎഗ്ഗാചാൎയ്യന്റെ നേരെ നോക്കിയ നോട്ടം വാക്കുകളെക്കാൾ അധികം അൎത്ഥവത്തായിരുന്നു.

ആ ആചാൎയ്യൻ ഒന്നു ചിരിച്ചിട്ട് സാവധാനമായി പറഞ്ഞു: "ഈ ക്ഷണത്തിൽ അവിടുത്തെ മനസ്സിൽ തോന്നുന്ന വിചാരങ്ങൾ എന്താ

ണെന്ന് എനിക്ക മനസ്സിലായി.' എന്നെപ്പോലുള്ള ഒരു ബന്ധു അനൎത്ഥ ഹേതുവായി തീൎന്നേക്കാവുന്നതുകൊണ്ട് ഇപ്പോൾ തന്നെ അങ്ങനെ ഉള്ള വൻെറ കഥ കഴിച്ചേയ്യൂയല്ലയോ നല്ലത് എന്ന് അവിടുന്ന് ആലോചിക്കുന്നായിരിക്കാം. എന്നാൽ നിബ്ബാധമായി തിരിച്ചു പോരാമെന്നുള്ള നിശ്ചയമില്ലാതെ വ്യാഘ്രത്തിൻെറ ഗുഹയിൽ കടന്നു ചെല്ലത്തക്കവണ്ണം ഞാൻ മന്ദബുദ്ധിയല്ല. പൎവ്വതത്തിന്മേൽ കാണുന്ന ആ ദേവാലയത്തിൽ എൻെറ അനുചരന്മാർ എന്നെ പ്രതീക്ഷിച്ചു നില്ക്കുന്നുണ്ട്. പ്രഭാതത്തോടു കൂടി ഞാൻ അവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ ചെന്നു ചേൎന്നില്ലെങ്കിൽ ദേവിയുടെ പ്രത്യേകാരാധകനായ എൻെറ മരണത്തിനു പ്രായശ്ചിത്തമായി ആരെയാണ് ദേവിക്കു ബലിയായി കൊടുക്കേണ്ടതെന്ന് അവൎക്കു നല്ലവണ്ണം അറിയാം."

സലിം പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെ സഹജമായ കരുതലോടു കൂടി നിങ്ങൾ വേണ്ട ഏൎപ്പാടു ചെയ്തിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ യോഗ്യരായ ഗോരക്ഷരേ! നിങ്ങളുടെ ഈ കരുതൽ വേണ്ടതിലധികമാണ്. ഞങ്ങൾക്കു വളരെ കാൎയ്യങ്ങളിൽ നിങ്ങളുടെ സാഹായ്യം ആവശ്യകമായിരിക്കുന്നുണ്ട്. കാരണം കൂടാതെ അതിനെ ഞാൻ ഇല്ലാതെ ആക്കുമോ? എന്നാൽ നമ്മുടെ ആലോചനയുടെ പ്രകൃതത്തെ നാം വിട്ടിരിക്കുന്നു. ഒരു സംഗതിയെ കുറിച്ച് എൻെറ മനസ്സിനു അസ്വാസ്ഥ്യം ഉണ്ട്. സാല്ലണാ! നിങ്ങളുടെ ഭ്രാതാവായ കാശ്മീരത്തിലെ മന്ത്രിയുടെ അടുക്കൽനിന്നും നാം എന്താണ് പ്രതീക്ഷിക്കേണ്ടത്? അയാൾ നമ്മുടെ പക്ഷത്തിൽ ചേരുമോ? ഇല്ലെന്നുവരികിൽ നമുക്കു ഉപദ്രവം ചെയ്വാൻ അയാൾക്കു ശക്തി ഉണ്ടോ?"

ഗവൎണ്ണർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഉണ്ടെന്ന് എനിക്കു വളരെ ശങ്കയുണ്ട്. അത്യുന്നതനായിരിക്കുന്ന രാജാവിൻെറ പക്ഷത്തെ അയാൾ ഒരിക്കലും ഉപേക്ഷിക്കയില്ല. അദ്ദേഹം പരാജിതനാകുന്ന പക്ഷം അയാൾ നമ്മേക്കാൾ അൎക്കുൎക്കു സഹായമായിട്ടേ നില്ക്കൂ. എന്തെന്നാൽ ആ ദേശത്തിനും ജനങ്ങൾക്കും നമ്മേക്കൊണ്ടു അനൎത്ഥമല്ലാതെ ഒന്നും ഉണ്ടാകയില്ല എന്നാണ് അയാളുടെ വിചാരം."

ഗോരക്ഷൻ പറഞ്ഞു: "അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ അയാളെ എൻെറ അടുക്കൽ ഏല്പിച്ചേക്കണം."

"എന്താണ് നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതിൻെറ താല്പൎയ്യം?"

"ചോദ്യങ്ങൾ ഒന്നും ചോദിക്കണ്ട. അയാളെ എൻെറ അടുക്കൽ ഏല്പിച്ചാൽ പിന്നെ അയാളെകൊണ്ടു നിങ്ങൾക്കു തടസ്ഥം ഒന്നും ഉണ്ടാകയില്ല എന്നാണ് ഞാൻ പറയുന്നത്. ഇതിനെക്കാൾ അധികഗൌരവമുള്ള മറെറാരു സംഗതി ഉണ്ട്. വളരെക്കാലമായി മൃതനെന്നു വിചാരിക്കപ്പെട്ടവനും തിരിയെ സ്വദേശത്തേക്കു വരികയാണെങ്കിൽ നമ്മുടെ

ആലോചനകളെ എല്ലാം വിഫലീകരിക്കുന്നവനും ആയ കാശ്മീരത്തിലെ ഒരു മുഖ്യപുരുഷൻ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നുണ്ടെന്നു വിശ്വസിക്കുന്നതിനു സംഗതി ഉണ്ട്".

വളരെ അസ്വാസ്ഥ്യത്തോടെ സലിം ചോദിച്ചു: "എങ്ങനെ! എന്ത്! നിങ്ങൾ പറയുന്നത് —"

"അവിടുന്ന് ഊഹിച്ച ആളെക്കുറിച്ചു തന്നെയാണ് ഞാൻ പറയുന്നത് — നന്ദിഗുപ്തൻ."

"നന്ദിഗുപ്തനോ! അത് അസംഭാവ്യമാണ്."

"അതെന്തുകൊണ്ടാണ്? അദ്ദേഹം മരിച്ചു എന്നുള്ളതിനു നിശ്ചയമുണ്ടോ? ആകസ്മികമായി അദ്ദേഹത്തിനെ കാണാതായി എന്നും പിന്നെ അദ്ദേഹത്തിനെക്കുറിച്ച് ഒന്നും കേട്ടിട്ടില്ലെന്നും മാത്രമല്ലാതെ നമുക്ക് അറിവൊന്നും ഇല്ലല്ലൊ. കുറെ മുൻപിൽ ഹിമവാൻെറ പ്രാന്തത്തിലുള്ള ബദരീനാഥത്തിൻെറ സമീപത്തിൽ ഒരു യോഗി പാക്കുന്നുണ്ടെന്നു ഞാൻ അറിഞ്ഞു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്വരൂപവിവരണം കേട്ടതിൽ മുൻപിലത്തെ രാജാവിനോടു ശരിയായിരിക്കുന്നു. കുല്ലുകരും സിദ്ധരാമനും ഇങ്ങോട്ടു വരുന്ന വഴിക്ക് അദ്ദേഹത്തിനെ ചെന്നു കണ്ടിട്ടുണ്ട്."

സലിം പറഞ്ഞു: "അതു ഭയകാരണമായിരിക്കുന്നല്ലൊ."

ഗോരക്ഷൻ പിന്നെയും പറഞ്ഞു: "ഇതിനിടയ്ക്കു വാസ്തവത്തെ അറിഞ്ഞുവരുന്നതിനു എൻെറ ആളുകളിൽ ചിലരെ അയച്ചിട്ടുണ്ട്. എൻെറ സംശയം വാസ്തവമായി വരുന്ന പക്ഷം അയാൾ നിശ്ചയമായി ദുർഗ്ഗയ്ക്കു സ്വീകാര്യന്മാരായുള്ളവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ ആകും." ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞ് തൻെറ ശ്രോതാക്കൾക്ക രണ്ടുപേൎക്കും മനസ്സിലായതായ ഒരു ആംഗികത്തെ അദ്ദേഹം കാണിച്ചു. "എന്നാൽ ഇപ്പോൾ എനിക്ക് എൻെറ അനുചാരന്മാരോടു ചെന്നു ചേരുന്നതിനു സമയമായി. അതുകൊണ്ടു ഞാൻ യാത്ര പറയുന്നതിനു അവിടുന്ന് അനുവദിക്കണം."

ആ യോഗിയെ തൻെറ അധീനതയിൽനിന്നും വിടാതിരുന്നാൽ കൊള്ളായിരുന്നു എന്നു മനഃപൂൎവ്വം ആഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടു ശിരഃകമ്പനത്താൽ സലിം അനുമതിയെ കൊടുക്കയും തൽക്കാലം അവർ മൂന്നു പേരും പിരികയും ചെയ്തു.

പ്രഥമദിവസം മുതൽ പ്രതിസായം ആ ദുർഗ്ഗത്തിൻെറ ദീപദീപ്രങ്ങളായ പ്രാകാരങ്ങളിൽനിന്നും വിരുന്നിൻെറയും നാനാവിധവിനോദങ്ങളുടെയും ആഘോഷം ഏകാകിനിയായി ഉദ്യാനത്തിൽ നടക്കുന്ന ഇരാവതിയുടെ ശ്രവണഗോചരമായി തീരാറുണ്ടായിരുന്നു. തൻെറ അത്യാഗ്രഹം നിമിത്തം ഉണ്ടായിട്ടുള്ള മനഃക്ലേശങ്ങളെ തൽക്കാലത്തേക്ക വിസ്മരിക്കുന്നതിനും പകൽ ഉണ്ടായ ശ്രമത്തെ പരിഹരിക്കുന്നതിനുമായി ഹിന്ദുസ്ഥാ

നത്തിന്റെ ഭാവിയായ ചക്രവത്തി തന്റെ പ്രിയസ്നേഹിതന്മാരോടും നത്തകവർഗ്ഗങ്ങളോടും കൂടി അവിടെ ഉത്സാഹമായി രാത്രികളെ കഴിച്ചു കൂട്ടുകയായിരുന്നു. ചിലപ്പോൾ ഇരാവതിയുടെ വിശ്വസ്തസഖിയായ നിപുണിക മററു ഭൃത്യജനങ്ങളോടു കൂടിച്ചേന്ന് ഈ വിരുന്നുകളെ ചെന്നു കണ്ട് തദ്വൃത്താന്തങ്ങളെ തന്റെ സ്വാമിനിയോടു വിസ്തരിച്ചു പറകയും അപ്പോൾ ആ മുഗ്ദ്ധയായ തരുണിക്കു ജുഗുപ്സ തോന്നുകയും അവൾ തന്റെ സഖിയോട് ഈ കഥകളെ പ്രസ്താവിക്കാതിരിക്കാൻ പറകയും ചെയ്യാറുണ്ടായിരുന്നു. ആഗ്രായിൽവച്ച് ഇപ്രകാരമുള്ള ആഘോഷങ്ങൾ ഉണ്ടാകുമ്പോൾ സിദ്ധനും അവയിൽ ചേരാറുണ്ടായിരിക്കുമോ? പ്രബലമായ ഒരു മഹാരാജ്യത്തിന്റെ അധിപതിയും അസംഖ്യജനങ്ങളുടെ നേതാവും ആകാൻ പോകുന്ന സലിം ഇങ്ങനെയുള്ള ദുരാചാരത്തിൽ മഗ്നനായിരിക്കുന്നല്ലോ!

എന്നിട്ടും ഇരാവതി പലപ്പൊഴും തന്റെ പിതാവിനോടു കൂടി യുവരാജാവിനെ ദശിക്കാറുള്ളപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തെ നിന്ദിക്കുന്നതിനുള്ള കാരണം ഒന്നും കണ്ടില്ല. അദ്ദേഹം അവളോടു സംസാരിക്കുമ്പൊഴത്തെ മാതിരി ഒരു നല്ല പരിഷ്കൃതനായ പ്രഭുവിന്റെ പോലെ തന്നെ ആയിരുന്നു. സ്വല്പം പോലും സ്വാതന്ത്ര്യത്തെ കാണിക്കാതെ ഒരു രാജകന്യകയ്ക്കു കൂടിയും ആക്ഷേപിക്കാൻ പാടില്ലാത്ത വിധത്തിൽ അദ്ദേഹം അവളെ കുറിച്ചു ബഹുമാനാദരങ്ങളെ ഭാവിച്ചിരുന്നു. അദ്ദേഹം അവളോടു സംസാരിക്കുമ്പോൾ ഒരു മുഖസ്തുതിയുടെയോ അത്ഥമില്ലാത്ത ഉപചാരത്തിന്റെയോ ഛായപോലും ഇല്ലാതെ എല്ലാം സാധാരണവും നിഷ്കപടവും സ്വാഭാവികവും ആയിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സംഭാഷണം വളരെ രസജനകവും അസാധാരണമായ പഠിത്തത്തിന്റെയും വിശാലമായ ജ്ഞാനത്തിന്റെയും സൂചകവും ആയിരുന്നു. ഇരാവതി പലപ്പൊഴും ഇപ്രകാരം വിചാരിച്ചു. ഹാ! ഇദ്ദേഹം തന്റെ അനേകയോഗ്യതകളെ കുറേക്കൂടി നന്നായി ഉപയോഗിക്കയും തന്റെ ശ്രേഷ്ഠനായ പിതാവിനെ പോലെ നടക്കുന്നതു തന്റെ മുഖ്യമായ കൃത്യമാണെന്നു വിചാരിക്കയും ചെയ്തെങ്കിൽ എത്ര നന്നായിരുന്നു!

ഒരു സായാഹ്നത്തിൽ ഇരാവതി ചിന്താമഗ്നയായി ഉദ്യാനത്തിൽ ഉള്ള പീഠങ്ങളിൽ ഒന്നിൽ ഉപവിഷ്ടയായിരുന്നപ്പോൾ തന്റെ ചുററുമുള്ള നിശ്ശബ്ദത പ്രാകാരത്തിൽനിന്നുള്ള വിനോദാഘോഷങ്ങളാൽ അബാധിതയായിരുന്നു എന്നും വാതായനങ്ങളിൽനിന്നും വെളിച്ചം കാണാനില്ലായിരുന്നു എന്നും അറിഞ്ഞ് അവൾ ആശ്ചയ്യപ്പെട്ടു. ഒരു ഉഷ്ണമായ വായു വൃക്ഷങ്ങളുടെ ശാഖകളെ ചലിപ്പിച്ച് പണ്ണങ്ങളിൽ മമ്മരശബ്ദത്തെ ജനിപ്പിക്കയും കുടക്കുടെ മുരളികളുടെയോ മണികളുടെയോ ക്വണിതം

ദൂരെ ഉള്ള ഗ്രാമങ്ങളിലെ കൃഷീവലന്മാരുടെ വല്ല ഉത്സവത്തേയും സൂചിപ്പിക്കയും മാത്രം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. ഉടൻ തന്നെ ഒരു പാദശബ്ദത്താൽ ആ നിശ്ശബ്ദത ഭഗ്നയാകയും ഇരാവതി ഇരുന്ന ദിക്കിലേക്ക അടുത്തു വരുന്നതായി ഒരു പുരുഷരൂപം ആ സന്ധ്യാപ്രകാശത്തിൽ കാണപ്പെടുകയും ചെയ്തു. അവൾ ഭയാക്രാന്തയായി എഴുന്നേല്ക്കുകയും ആ കടന്നുവന്ന ആൾ യുവരാജാവാണെന്നറിഞ്ഞ് ആശ്ചര്യപ്പെടുകയും ചെയ്തു. അദ്ദേഹം അടുത്തു വന്നു പതിവുപോലുള്ള വിനയഭാവനയോടു കൂടി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:

"ശ്രേഷ്ഠയായ തരുണി! നിങ്ങൾ ഇവിടെ ഉണ്ടെന്നറിയാതെ ഞാൻ വന്നത് നിങ്ങൾക്ക ബുദ്ധിമുട്ടാണെങ്കിൽ ഞാൻ മാപ്പു ചോദിക്കുന്നു. നിങ്ങൾ എന്റെ സായാഹ്നാഭിനന്ദനത്തെ സ്വീകരിക്കുമല്ലോ. ഞാൻ നിങ്ങളെ ശ്രമപ്പെടുത്തുന്നില്ല."

ഉപചാരത്തോടു കൂടി ഇരാവതി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഈ ശ്രമം എനിക്ക സന്തോഷാവഹമല്ലാതെ വരാൻ പാടില്ലല്ലോ. എങ്കിലും ഞാൻ അല്പം അത്ഭുതപ്പെട്ടു എന്നു സമ്മതിക്കാതെ കഴികയില്ല. ഇങ്ങനെ ഏകാകിയായും സ്വസ്ഥമായും നടക്കുന്നതിനെക്കാൾ വളരെ ഉത്സാഹമായിട്ടുള്ള ഒരു മാതിരിയിലാണ് അവിടുന്നു സായാഹ്നങ്ങളെ യാപനം ചെയ്യാറുള്ളത് എന്നാണ് ഞാൻ വിശ്വസിച്ചിരുന്നത്."

സലിം ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അത് അങ്ങനെ ആയിരുന്നു. അതിനെക്കുറിച്ചു നിങ്ങൾക്ക് ആക്ഷേപിക്കാൻ അവകാശമുണ്ട്. നിങ്ങൾ വസിക്കുന്ന ഈ സ്ഥലത്തെ ഞാൻ കുറേ കൂടി മാനിക്കേണ്ടതായിരുന്നു. കഴിഞ്ഞതു കഴിയട്ടെ. മേലാൽ അയോഗ്യങ്ങളായ വിനോദാഘോഷങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ മന്ദിരത്തേയും രാത്രിയുടെ നിശ്ശബ്ദതയേയും ബാധിക്കയില്ല."

ഇരാവതി അദ്ദേഹം പറഞ്ഞതിനെ ആശ്ചര്യത്തോടെ കേട്ടു. എന്തിനായിട്ട് അദ്ദേഹം ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു? ആകസ്മികമായി ഈ ബുദ്ധിഭേദം ഉണ്ടാകാൻ എന്തു കാരണം?

സലിം പിന്നെയും പറഞ്ഞു: "സ്വല്പകാലത്തിനിടയിൽ എന്റെ സ്വഭാവത്തിനു അനല്പമായ ഒരു ഭേദം വന്നിരിക്കുന്നു. ഇന്നുവരെ ഞാൻ സുഖാനുഭവത്തെ മാത്രമേ ശ്രദ്ധിച്ചിട്ടുള്ളു. നിങ്ങൾ പിൻമാറാതെ ഞാൻ പറയുന്നതിനെ കേൾക്കണം. ഞാൻ പരമാർത്ഥം ഒക്കെയും പറയാം. ഞാൻ ഒരു ദുരാചാരവർത്തിയും മദ്യപാനിയും ആയിരുന്നു. ഞാൻ ഒന്നും മറയ്ക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ ആ സ്വഭാവത്തെ എല്ലാം ഞാൻ വിട്ടു. എന്റെ മുൻപിലത്തെ കാലക്ഷേപരീതി അവസാനിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇന്നത്തെ സലിം ഇന്നലത്തേതിൽനിന്ന് അത്യന്തം വ്യത്യസ്തനായ ഒരു

ളായിരിക്കുന്നു. ഈ ക്ഷണം മുതൽ ഞാൻ എന്റെ കൃത്യത്തേയും മാന ത്തേയും സൂക്ഷിച്ചും ഒരു കാലത്ത് എന്റെ സംരക്ഷണയിൽ ഏല്പി ക്കപ്പെടുന്ന ജനങ്ങളുടെ ക്ഷേമത്തിനു വേണ്ടി ദീക്ഷിച്ചും കാലക്ഷേപം ചെയ്യും. ഞാൻ അത്യാഗ്രഹജന്യങ്ങളായും അന്യായ്യങ്ങളായും ഉള്ള എല്ലാ ഉദ്യമങ്ങളേയും, സർവോപരി വാസ്തവമായ സുഖാനുഭവം ഇല്ലാതെ ക്ലേശവിസ്മൃതിക്കു മാത്രമായി ഏതൽക്ഷണപര്യന്തം ആചരിച്ചു വന്ന നികൃഷ്ടാവഹങ്ങളായ അകൃത്യങ്ങളേയും ഉപേക്ഷിക്കാം. എന്റെയും എന്റെ രാജ്യത്തിന്റേയും ഭവിഷ്യത്തായ ക്ഷേമത്തിനു അവലംബമായ ഒരു ആഗ്രഹം സാധിക്കുമെങ്കിൽ ഞാൻ ഇതൊക്കെയും ചെയ്യാം. അതു സാധിക്കുന്നതു നിങ്ങളുടെ ഇച്ഛാധീനമാണ്."

ഇരാവതിക്കു പരിഭ്രമം ഉണ്ടായി. എന്നാൽ അവൾ സലിം പറഞ്ഞ തിന്റെ താല്പര്യത്തെ ഊഹിച്ചറിഞ്ഞില്ലെങ്കിൽ ഒരു സ്ത്രീയല്ലായിരിക്കുമാ യിരുന്നു. എങ്കിലും അവൾ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "അവിടുന്നു കല്പിക്കു ന്നതിന്റെ താല്പര്യം എനിക്കു മനസ്സിലാകുന്നില്ല."

സലിം ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എന്റെ ആകപ്പാടെ ഉള്ള സ്ഥിതിക്ക് ഈ ആകസ്മികമായ ഭേദം എന്തുനിമിത്തമാണ് വന്നത് എന്നു ഞാൻ പറയുമ്പോൾ നിങ്ങൾക്ക് എളുപ്പം മനസ്സിലാകും. എന്നാൽ അതിനു നിങ്ങളല്ലാതെ മററാരുമല്ല നിമിത്തം എന്ന് എന്റെ വാക്കുകളാൽ ഇതിനു മുൻപിൽ തന്നെ നിങ്ങൾക്കു മനസ്സിലായില്ലെങ്കിൽ അതിനെ നിങ്ങൾ തന്നെ ഊഹിച്ചുകൊള്ളുന്നതല്ലയോ നല്ലത്?" മര്യാദയുടെ സീമയെ ഒട്ടും ലംഘിക്കാതെ പ്രതിക്ഷണം വർദ്ധിക്കുന്ന ഔത്സുക്യത്തോടു കൂടി അദ്ദേഹം പിന്നെയും പറഞ്ഞു: "ഞാൻ നിങ്ങളെ കണ്ട പ്രഥമ ക്ഷണം മുതൽ എന്റെ മേൽ നിങ്ങൾക്കു ഒരു അചിന്ത്യയായ ശക്തി ഉണ്ടെന്ന് എനിക്കു തോന്നി. യാതൊരുത്തരുടെ സന്നിധിയിലും പത ങ്ങലുണ്ടാകാത്ത എനിക്കു നിങ്ങളെ കണ്ട ഉടൻ തന്നെ എന്തോ ഒരു വ്യാകുലത ഉണ്ടാകയും നിങ്ങളുടെ മുൻപിൽ ഞാൻ അല്പനാണെന്നും നിസ്സാരനാണെന്നും എനിക്കു തോന്നുകയും ചെയ്തു. പിന്നെ നിങ്ങളു മായി കണ്ടുസംസാരിച്ചു പരിചയം അധികമായെടത്തോളം എന്റെ ഭവിഷ്യത്തു നിങ്ങൾക്കധീനമാണെന്നു സ്പഷ്ടതരമായി എനിക്കു തോന്നി. രാത്രികളെ എത്രയും അയോഗ്യമായവിധത്തിൽ യാപനം ചെയ്യുന്നതിനു എന്നെ സഹായിച്ച സ്നേഹിതന്മാർ എന്നു പറയുന്നവരെയും എന്റെ കാലക്ഷേപരീതിയേയും എന്നെത്തന്നെയും കുറിച്ച് എനിക്കു ജുഗുപ്സ തോ ന്നിത്തുടങ്ങി. എന്നാൽ ഞാൻ ഉടനെ അതിനു അനുരൂപമായി പ്രവ ർത്തിച്ചില്ല. വിരുന്നുകളുടെ മദ്ധ്യേ മദാന്ധനായ എന്റെ മനസ്സിൽ നിന്നും നിങ്ങളുടെ രൂപം പലപ്പോഴും അപഗതമായിട്ടുണ്ടെന്നു ഞാൻ

സമ്മതിക്കുന്നു. എന്നാൽ പ്രഭാതത്തിൽ എനിക്ക് എന്നെക്കുറിച്ച് എത്ര ലജ്ജയും കോപവും തോന്നാറുണ്ട്! ഇന്നു ഞാൻ നിശ്ചയത്തെ ദൃഢമായി ഗ്രഹിക്കുകയും അതിനെ നടത്തുകയും ചെയ്തതു നിങ്ങൾ കാണുന്നല്ലോ. എല്ലാം ശാന്തമായിരിക്കുന്നു. ആ വിനോദകോലാഹലങ്ങൾ ഒന്നും ഇല്ല. എന്റെ നർത്തകവർഗ്ഗങ്ങളെല്ലാം പിരിച്ചയക്കപ്പെട്ടു. എന്റെ അതിഥികളിൽ മിക്കവരും അലഹബാദ്ദിൽനിന്നും ഇതിനുമുൻപിൽ തന്നെ പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. നാളെ ഒരുത്തരും ഇവിടെ ഉണ്ടാകയില്ല. ഇതൊക്കെയും നിങ്ങളുടെ വേലയാണ്. ഇതു നിങ്ങളാൽ ഇനിയും പൂർത്തിയാക്കപ്പെടട്ടെ. അതിനു ഒരു കാര്യം അത്യാവശ്യകമാണ്. മേൽ നാം പരിചിതന്മാരുടെ നിലയിൽ വല്ലപ്പൊഴും തമ്മിൽ കണ്ടാൽ പോരാ. നമ്മൾ തമ്മിൽ ദൃഢതരമായ ഒരു ബന്ധം ഉണ്ടാകണം. ഇരാവതി! എന്റെ മനസ്സിൽ തോന്നുന്നതിനെ ഇതിലധികം സ്പഷ്ടമായി എനിക്കു പറയാൻ കഴിയുമോ? എന്നാൽ ഞാൻ—"

ഇരാവതി അഞ്ജലിബന്ധം ചെയ്തുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "അയ്യോ! പ്രഭോ! അവിടുത്തെ മുഖത്തിൽനിന്നും പുറപ്പെടാൻ ഭാവിക്കുന്ന വാക്കുകളെ നിരോധിക്കണേ! എനിക്ക് അവയെ കേൾക്കാൻ പാടില്ല."

സലിം പറഞ്ഞു: "കേൾക്കാൻ പാടില്ലെന്നോ, അതോ കേൾക്കാൻ മനസ്സില്ലെന്നോ? ഞാൻ നിങ്ങളോട് ഒരപേക്ഷ ചെയ്യുമ്പോൾ നിങ്ങൾക്ക് അതിനെ കേൾക്കാൻ പാടുണ്ടോ എന്നുള്ളതിനെക്കുറിച്ച് ആശങ്കയില്ലല്ലൊ."

സ്ഥൈര്യത്തോടെ ഇരാവതി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ കേൾക്കാൻ പാടും ഇല്ല, കേൾക്കാൻ മനസ്സും ഇല്ല. എന്തെന്നാൽ എന്റെ വാക്കാലും വിശ്വാസത്താലും എന്റെ ഹൃദയവും ജീവനും മറ്റൊരാൾക്ക് അർപ്പിതമായി പോയതിനാൽ എനിക്ക് അവിടുത്തെ അപേക്ഷയെ സാധിക്കുന്നത് അശക്യമാണ്."

ഇപ്രകാരം നിഷ്കപടമായും നിശ്ശങ്കമായും അവൾ പറഞ്ഞതിനെ കേട്ടിട്ട് രാജകുമാരന്റെ മുഖത്തുണ്ടായ കോപവികാരം ആ സമയത്തു ക്രമേണ വർദ്ധിച്ചുവന്നുംകൊണ്ടിരുന്ന അന്ധകാരത്താൽ സ്പഷ്ടമായി കാണപ്പെടാതിരുന്നത് അവളുടെ ഭാഗ്യം തന്നെ. അവൾ അതിനെ കണ്ടിരുന്നെങ്കിൽ ഇപ്രകാരം ഉള്ള ഒരു പ്രതിപക്ഷിയിൽനിന്ന് അവളുടെ പ്രിയതമനു എന്തു സംഭവിച്ചേക്കുമോ എന്നു വിചാരിച്ച് ഭയമൂർച്ഛനയെ പ്രാപിക്കുമായിരുന്നു.

ക്ഷണനേരം മിണ്ടാതിരുന്നതിന്റെ ശേഷം സലിം പറഞ്ഞു: "നല്ലവണ്ണം ആലോചിക്കു തന്നെ. ഒരിക്കൽ നിങ്ങൾക്കു പ്രിയനായിരുന്നവനും, ഇപ്പൊഴും അപ്രകാരം വിചാരിക്കപ്പെടുന്നവനും, നിങ്ങളോടു വാസ്ത

വമായി സ്നേഹമുള്ളവനായിരുന്നാൽ തന്നെയും മുകില മഹാരാജ്യത്തിന്റെ ഭാവിയായ ചക്രവത്തിയോടു ഒരു വിധത്തിലും സദൃശനാകാത്തവനും ആയ ഒരു യുവാവിനു വേണ്ടി നിങ്ങൾ അവിവേകമായി എന്തു സാഹസമാണ് പ്രവത്തിക്കുന്നത് എന്നു വിചാരിച്ചു നോക്കുക. എന്റെ പ്രിയതമയായിരുന്നുംകൊണ്ട് ഹിന്ദുസ്ഥാനത്തുള്ള അനവധി രാജ്യങ്ങളേയും രാജാക്കന്മാരെയും ഭരിക്കുമ്പോൾ നിങ്ങൾക്കു സുലഭയായി ഭവിക്കുന്ന സമ്പത്സൌഖ്യസമൃദ്ധിയെക്കുറിച്ചു ഞാൻ പറയുന്നില്ല. എന്തെന്നാൽ നിങ്ങളെ പോലെ മഹാമനസ്കയായ ഒരു സ്ത്രീക്കു അതിൽ എത്ര കുറച്ചേ താല്പര്യം ഉണ്ടാകു എന്ന് എനിക്കറിയാം. എങ്കിലും അത് നിന്ദ്യമല്ല. സമ്പത്തും സൌഖ്യവും എന്താണെന്നു നിങ്ങൾക്കറിയാമെന്നു നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നു. എന്നാൽ ആഗ്രായിലേയും ഡെല്ഹിയിലേയും രാജമന്ദിരങ്ങളുടെയും ഉദ്യാനങ്ങളുടെയും ആഡംബരത്തോടു ഉപമിച്ചു നോക്കുമ്പോൾ നിങ്ങൾ ഇതുവരെ കണ്ടിട്ടുള്ളത് എത്രയും തുച്ഛമാണ്. അതിരിക്കട്ടെ. അതിപ്രബലന്മാരായ മഹാരാജാക്കന്മാരുടെ പ്രവൃത്തികൾക്കു നിയന്ത്രിയായും സകലമഹാജനങ്ങളാലും വന്ദിക്കപ്പെട്ടവളായും അനവധിലക്ഷം ജനങ്ങളുടെ ക്ഷേമത്തിന് അവലംബഭൂതയായും ഇരിക്കുന്നതിനു പകരം കേവലം അപ്രസിദ്ധനായ ഒരു പ്രഭുവിന്റെ ഭായ്യയായിരിക്കാൻ നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നതു കൊണ്ട് എത്ര ശ്രേഷ്ഠയായ ഒരു ഭവിഷ്യദവസ്ഥയെയാണ് ഉപേക്ഷിക്കുന്നത് എന്നു വിചാരിച്ചു നോക്കുക. എന്റെ ജീവിതത്തെ എന്ന പോലെ ഇന്നു മുതൽ എന്റെ ഭാവിയായ ചക്രവത്തിപദത്തേയും ഞാൻ നിങ്ങൾക്കധീനമാക്കിച്ചെയ്യുമെന്നു സത്യം ചെയ്യുന്നു. നിങ്ങളുടെ വാക്ക് എന്റെ രാജ്യത്തിലെ ചട്ടമായിരിക്കും. എന്തെന്നാൽ നിങ്ങൾ ശ്രേഷ്ഠമായും ന്യായ്യമായും ഉള്ളതല്ലാതെ യാതൊന്നും ആജ്ഞാപിക്കയില്ലെന്നും എന്റെ രാജ്യത്തിൽ അനീതി നടക്കുന്നതിനു നിങ്ങൾ ഒരിക്കലും സമ്മതിക്കയില്ലെന്നും എനിക്കു നല്ലവണ്ണം അറിയാം."

ഭാവിയായ ചക്രവത്തി ഒരു മറുവടി കേൾക്കാൻ വൃഥാ കാത്തിരുന്നു. ഇരാവതി ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. എന്നാൽ ആ മൌനം അനുവാദരൂപമല്ലായിരുന്നു. അവളുടെ വ്യസനത്തെ മറയ്ക്കുന്നതിനായിട്ടെന്ന പോലെ അവൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേരേനിന്നും തിരിഞ്ഞു പാണിതലങ്ങളെക്കൊണ്ടു മുഖത്തെ ആച്ഛാദനം ചെയ്തു. ഭാവിയായ പരമോത്കൃഷ്ടത്തെക്കുറിച്ചു സലിം പറഞ്ഞതൊന്നും അവളുടെ മനസ്സിൽ അശേഷം പതിഞ്ഞില്ല.

വ്യസനത്തോടെ സലിം പറഞ്ഞു: "ഇരാവതി! നിങ്ങളുടെ ദശനത്താൽ എന്റെ ആത്മാവിനുണ്ടായ നിർഭരമായ സന്തോഷസമാധാനത്തെ

ന്നോയി നശിപ്പിക്കരുതേ. നിങ്ങൾ നിമിത്തം ഞാൻ മുൻപിലത്തേതിൽനിന്നും എത്രയോ ഭേദപ്പെട്ട മനുഷ്യനായി. എന്നെ ഇനിയും പൂർവ്വാവസ്ഥയിൽ ആക്കിത്തീർക്കരുതേ. എന്റെ പേരിലും, നിങ്ങൾ എന്റെ പ്രിയയായിട്ട് അടുക്കൽ ഉണ്ടായാൽ എന്നെക്കൊണ്ട് അനേകഗുണങ്ങൾ സിദ്ധിക്കുന്നവരും ഇല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ നിമിത്തം കഷ്ടപ്പെടാൻ ഇട വരുന്നവരും ആയ അസംഖ്യജനങ്ങളിലും, കരുണയുണ്ടാകണേ. ഞാൻ അശക്തനാണെന്ന് എനിക്കറിയാം. എന്നാൽ നിങ്ങളുടെ വാക്കുകളും സാന്നിദ്ധ്യവും കൊണ്ടുള്ള കരുത്ത് എനിക്കു ലഭിക്കുന്ന പക്ഷം ഞാൻ ഒരു വീരപുരുഷനെ പോലെ ശക്തനായി തീരുന്നതാണ്. അതിന് എനിക്കു സംഗതി വരുത്താതിരിക്കുന്നത് എന്തിനു? നിങ്ങൾ ഒരു വാക്കു പറഞ്ഞാൽ മതി. ഇൻഡ്യാസാമ്രാജ്യത്തിന്റെ കിരീടം നിങ്ങളുടെ കാല്ക്കൽ അർപ്പിക്കപ്പെടും. പിന്നെ നിങ്ങൾ അതിനെ എടുത്തു ശിരസ്സിൽ ധരിക്കാനുള്ളതേ ഉള്ളു." ശോകാവേശത്തോടെ പിന്നയും അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ എന്റെ ഈ ആദരത്തേയും ബഹുമാനത്തേയും സ്നേഹത്തേയും നിങ്ങൾ ഗണിക്കുന്നില്ലെന്നു ഞാൻ അറിയുന്നു. നിങ്ങൾ ആലോചന കൂടാതെ പ്രേമവിഷയമാക്കിച്ചെയ്തിരിക്കുന്ന ഒരു കേവല പുരുഷനെ വിചാരിച്ചു യുവരാജാവിനെ തിരസ്കരിക്കുന്നു. എന്നാൽ നിങ്ങൾ എന്തു ചെയ്യുന്നു എന്നും എന്തിന് ഉദ്യമിക്കുന്നു എന്നും എന്നെപ്പോലെ പ്രബലനായ ഒരാളുടെ പ്രേമം കോപവും ദ്വേഷവുമായി പരിണമിച്ചാൽ നിങ്ങളുടെയും അയാളുടെയും ഗതി എന്തായിത്തീരുമെന്നും നല്ലതിൻവണ്ണം ആലോചിച്ചുകൊള്ളണം." അദ്ദേഹം വിഷാദത്താൽ നമ്രമൂർദ്ധാവായിട്ടു തുടന്നു പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ ഞാൻ ഉൽഭ്രാന്തചിത്തനായിട്ടു മൂഢവാക്കുകളെ പറകയാണ്. നിങ്ങളുടെ പ്രേമത്തിന് എനിക്കെന്തവകാശമാണുള്ളത്? എന്റെ സ്ഥാനം എത്ര ഉന്നതമായിരുന്നാലും ഞാൻ നിങ്ങൾക്ക് അർഹനല്ല. എനിക്കു പ്രായമാകുന്നതിനു മുൻപിൽ തന്നെ വാർദ്ധക്യം ഭവിച്ചിരിക്കുന്നു. മറേറ ആൾ യുവാവും സുന്ദരനും ലോകത്തിലുള്ള ദോഷങ്ങളാൽ മലിനീകൃതമല്ലാത്ത ഹൃദയത്തോടു കൂടിയവനും ആണ്. പിന്നെ ഞാൻ എന്തിനു സങ്കടം പറയുന്നു? ഞാൻ അനുഭവിക്കുന്നതൊക്കെ എന്റെ പ്രവൃത്തിയുടെയും എനിക്കർഹതയില്ലാത്ത സ്ഥിതിയിൽ എന്നെ വച്ചിരിക്കുന്ന ദൈവഗതിയുടെയും ഫലമാണ്. എന്നാൽ, ഹാ! കുറേക്കൂടി മുൻപിൽ ദൈവം നിങ്ങളുടെ പരിചയത്തെ എനിക്കുണ്ടാക്കിത്തന്നിരുന്നെങ്കിൽ എത്ര വളരെ ഭേദം ഉണ്ടാകുമായിരുന്നു! ഇപ്പോൾ കാലം അതിക്രമിച്ചുപോയി!"

ഇരാവതി മൃദുലമായി പറഞ്ഞു: "എന്റെ യുവരാജാവേ! അവിടുന്നു തന്നത്താനേ അന്യായ്യമായി ദോഷാരോപം ചെയ്യുന്നു. അവിടുത്തേക്കു

ആത്മാവിനെ ഉപാലംഭിക്കുന്നതിനു മാത്രമല്ലാതെ അവഹേളനം ചെയ്യുന്നതിനു കാരണമില്ല. എനിക്ക് അവിടുത്തെ കളത്രമായിരിക്കാൻ ഒരിക്കലും കഴികയില്ലെങ്കിലും ഞാൻ അവിടുത്തേ നിന്ദിക്കുന്നില്ലെന്നു അവിടുന്ന് ഉറപ്പായി വിശ്വസിച്ചുകൊള്ളണം. മറെറാരാൾ എന്റെ സ്നേഹവിശ്വാസങ്ങൾക്കു പാത്രീഭവിക്കുന്നതിനു മുൻപിൽ ഇപ്പൊഴത്തെപോലെ ഉള്ള സ്ഥിതിയിൽ തന്നെയും എനിക്ക് അവിടുത്തേ പരിചയമാകാൻ ഇടവന്നിരുന്നെങ്കിൽ അവിടുത്തെക്കുറിച്ച് എനിക്കു പ്രേമമുണ്ടാകുമായിരുന്നു. എന്റെ സത്യത്തിനു ഭംഗം വരുത്തണമെന്ന് അവിടുന്ന് ഇച്ഛിക്കുന്നതല്ലല്ലോ. ഞാൻ അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നെങ്കിൽ അവിടുത്തേക്ക് എന്നെക്കുറിച്ചുള്ള സ്നേഹത്തിനു കാരണമായ ഗൌരവബുദ്ധി എന്നിൽ ഇല്ലാതെയാകും. അവിടുത്തേ ഉന്നതസ്ഥാനം ഒന്നുകൊണ്ടും എനിക്കു പ്രലോഭനഹേതുവായിരിക്കുന്നില്ല. അവിടുത്തെ കാലക്ഷേപരീതിയെ സംബന്ധിച്ചുള്ള സുഖാനുഭോഗവും ആഡംബരവും എനിക്ക് ഒരിക്കലും യോജിക്കുന്നതല്ല. എന്റെ ശിരസ്സിൽ അപ്പിക്കാമെന്നു അവിടുന്നു കല്പിച്ച ഭാരത്തെ വഹിക്കാൻ ഞാൻ ഒരിക്കലും ശക്തയും അല്ല. എന്നാൽ സംഭവിക്കാമായിരുന്നതും ഇനി സംഭവിക്കാൻ പാടില്ലാത്തതും ആയതിനെക്കുറിച്ചു വിചാരിച്ചിട്ടു ഫലമില്ലല്ലോ. ദൈവസങ്കല്പം മറിച്ചാണ്. അതിനെ അനുവത്തിക്കുന്നതാണ് അവിടുത്തേക്കും എനിക്കും നന്ന്. അതുകൊണ്ടു, ദയാലുവായ പ്രഭോ! എന്റെ ഈ താണസ്ഥിതിയിൽ എന്നെ വിട്ടേയ്ക്കുതന്നെ. ഇനിമേൽ എന്നെ സ്മരിക്കയേ വേണ്ട. എന്റെ ഓമ്മ ഉണ്ടാകുന്നു എങ്കിൽ അപ്പോൾ അവിടുത്തെ വിചാരങ്ങൾ ശ്രേഷ്ഠതരകളും ഉൽകൃഷ്ടതരകളും ആയ ചിന്തകൾ അവിടുത്തെ ആത്മാവിൽ തോന്നുമ്പൊഴത്തെ പോലെ ഉള്ളവ ആയിരിക്കട്ടെ. എന്റെ വിചാരങ്ങൾ മേലും അവിടുത്തെ അനുഗമിക്കും. അവിടുന്നു ചക്രവത്തിയുടെ സിംഹാസനത്തെ ആരോഹണം ചെയ്യുമ്പോൾ ശ്ലാഘ്യങ്ങളായ കൃത്യങ്ങളാൽ അവിടുത്തെ ഭാവിയായ ചരിത്രം പൂൎണ്ണമായിരിക്കുമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. ഇപ്പോൾ എന്നെ വിട്ടു പോകുന്നതിനും അവിടുത്തെ ഇച്ഛകളുടെ അനനുവത്തനമാകുന്ന കഠിനകൃത്യത്തിൽനിന്നും എന്നെ മോചിപ്പിക്കുന്നതിനും അപേക്ഷിക്കുന്ന ഈ സ്ത്രീയെക്കാൾ അധികമായി അവിടുത്തെ പ്രജകളിൽ ആരും അവിടുത്തെ നടപടിയെക്കുറിച്ചു ശ്രദ്ധയുള്ളവരായിരിക്കയില്ലെന്നു ഉറപ്പായി ധരിച്ചുകൊൾക."

തന്റെ ഇഷ്ടത്തിനു വിരോധമായി ഇതുവരെ തന്നോട് ആരും എതിൎത്തു യാതൊന്നും പറഞ്ഞു കേട്ടിട്ടില്ലാത്തവനും സ്വേച്ഛാനുസാരിയും ആയ രാജകുമാരൻ യുക്തമായും സംശയച്ഛേദിയായും ഉള്ള ഒരുത്തരം പറയാൻ ആലോചിക്കയും, ഒരു ക്ഷണത്തിൽ സംസാരിക്കാൻ

ഭാവിക്കയും, പിന്നീട്ട വാക്കിനെ നിയന്ത്രിക്കയും, തന്റെ ഹൃദയത്തിൽ തിങ്ങിവന്ന നാനാപ്രകാരങ്ങളായ വിചാരങ്ങളെ വെളിയിൽ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതിനുള്ള വാക്കുകളെ നിഷ്ഫലമായി തേടുകയും ചെയ്തുകൊണ്ട് ആ യുവതിയുടെ മുൻപിൽ ഒന്നും മിണ്ടാതെ നിന്നു. ഒടുവിൽ അദ്ദേഹം ഇരാവതിയുടെ അടുക്കൽ ചെന്ന് അവളുടെ കൈപിടിച്ചു ചുംബനം ചെയ്തുംവച്ചു തിരിഞ്ഞ് ഒരു വാക്കുപോലും പറയാതെ ഇരുട്ടിൽ മറഞ്ഞു.

രാജകുമാരൻ ഒരു ഭൃത്യനാൽ മാത്രം അനുഗതനായിട്ട് അലഹബാദ്ദിലെ കോട്ടയെ വിട്ടുപോയിരിക്കുന്നു എന്നു പിറേറദിവസം പ്രഭാതത്തിൽ സുല്ത്താൻ കേട്ടിട്ടു വളരെ പരിഭ്രമിച്ചു. എന്നാൽ അദ്ദേഹം എങ്ങോട്ടേക്കാണ് പോയതെന്ന് ആരും അറിഞ്ഞില്ല.

ഒൻപതാം അദ്ധ്യായം.

ചക്രവൎത്തിയുടെ തുലാഭാരം.

ഏററവും സ്പൃഹണീയങ്ങളായ ക്രയ്യപദാൎത്ഥങ്ങളെക്കൊണ്ടു സംഭൃതകളായ ആപണപങ്ക്തികളിൽ കൂടി സിദ്ധൻ പ്രാതഃകാലത്തിൽ സഞ്ചരിച്ചപ്പോൾ ജനസമ്മൎദ്ദത്താൽ നിരന്ധ്രയായ ആ വിപണിയിൽ എന്തു കോലാഹലമായിരുന്നു! നാനാജാതിയജനങ്ങൾ കൂടിച്ചേൎന്നു തങ്ങളുടെ മതഭേദത്തിന്റെയും മററും വിചാരം ഇല്ലാതെ വഴികളിൽ പരസ്പരം ഘട്ടനം ചെയ്തുകൊണ്ടു ഗതാഗതം ചെയ്യുന്നത് എത്ര വിസ്മയകരമായിരുന്നു! ഒരു ദിക്കിൽ ഏതദ്ദേശീയന്മാരായ ഹിന്തുക്കളും, മറെറാരു ദിക്കിൽ പാശ്ചാത്യന്മാരായ പെഷ്യന്മാരും അറബികളും ആർമീനിയന്മാരും ജൂദന്മാരും, പിന്നെ ഒരിടത്തു ചക്രവൎത്തിയുടെ സജാതീയന്മാരായ മഹമ്മദന്മാരും, മറെറാരിടത്തു സിദ്ധൻ ഇദംപ്രഥമമായി കണ്ടവരും അയാളുടെ ദൃഷ്ട്യാ വിലക്ഷണമായി വസ്ത്രധാരണം ചെയ്തിരുന്നവരും കുറച്ചുദിവസം മുൻപിൽ ചക്രവൎത്തിയുടെ അടുക്കൽ വന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്ന ഒരാളെപോലുള്ള പുരോഹിതന്മാരോടു കൂടിയവരും ആയ ആളുകളും കൂടിയിരുന്നു.

ഈ ആൾക്കൂട്ടത്തിൽ പലരും തങ്ങൾക്കാവശ്യമുള്ള സാമാനങ്ങളെ വാങ്ങാനായിട്ടും പലരും ചുററി നടന്ന് ആ ജനസമ്മൎദ്ദത്തെ നിരൂപണം ചെയ്യുന്നതിനു മാത്രയിട്ടും ആണ് വന്നിരുന്നത്. പലജാതിയിലും സ്ഥിതിയിലും ഉള്ള അനവധി സ്ത്രീകളും ആ കൂട്ടത്തിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. അവരുടെ വേഷങ്ങൾ ജാതിയുടെയും സ്ഥിതിയുടെയും ഭേദത്തെ അനുസരിച്ചു നാനാപ്രകാരങ്ങളായിരുന്നു. സ്ത്രീകളിൽ ചിലർ ഗൃഹോപകരണങ്ങളെയും ചിലർ തങ്ങൾക്ക് ഉപയോഗമുള്ള ക്രീഡാദ്രവ്യങ്ങളെയും വാങ്ങിക്കുന്നതിൽ വ്യാപൃതകളായിരുന്നു.

സിദ്ധൻ തന്റെ അടുക്കൽ കൂടി കടന്നുപോകുന്ന ചിലരോട് ആ വിലക്ഷണവേഷന്മാരായ വൈദേശികന്മാർ ആരാണെന്നു ചോദിക്കാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ തന്റെ മിത്രവും ഉപകൎത്താവും ആയ ഫൈസി അടുത്തു വരുന്നതു കണ്ട് അയാളോടു ചോദിച്ചു.

ഫൈസി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അവർ പോൎട്ടുഗീസ്കാർ എന്നു വിളിക്കപ്പെടുന്നവരും വാണിജ്യത്തിനായി ദൂരതരങ്ങളായ പശ്ചിമദേശങ്ങളിൽ നിന്നു വന്നിട്ടുള്ളവരും ആയ പറങ്കികൾ ആണ്. അവരുടെ കൂടെ ഉള്ളവർ മനുഷ്യനു മുക്തിയെ കൊടുക്കുന്ന ഏകമായ മതമെന്ന് അവർ പറയുന്ന അവരുടെ മതത്തിലേക്കു നമ്മെ സംക്രമിപ്പിക്കുന്നതിനു ശ്രമിക്കാനായിട്ടു വന്നിരിക്കയാണ്."

സിദ്ധൻ ചോദിച്ചു: "അപ്പുറത്തുനിന്നും വരുന്ന ആ രണ്ടു പേരുമോ? അവരും ഇവരോടു ചേൎന്നവരാണൊ? അവരുടെ വസ്ത്രധാരണരീതി ഏകദേശം ശരിയായിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ അവരുടെ കൂട്ടുകാർ കുറെക്കൂടി വെളുത്തനിറമുള്ളവരായി കാണപ്പെടുന്നു. അവരുടെ മീശ എങ്ങനെ ചുകന്നിരിക്കുന്നു!"

ഫൈസി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അവരും പറങ്കികൾ തന്നെ. എന്നാൽ മററവരെ പോലെ ഉള്ളവരല്ല. അവർ പോൎട്ടുഗീസുകാരെ നിഷ്കാസനം ചെയ്യാൻ ഉദ്യമിക്കുന്ന ഇംഗ്ലീഷുകാരാണ്. അവരുടെ ഉദ്യമം ഇതുവരെ ഫലിച്ചുതുടങ്ങീട്ടില്ല. എങ്കിലും ചക്രവൎത്തിയാലും നമ്മുടെ മഹാജനങ്ങളാലും അവർ നല്ല വണ്ണം ആദരിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു."

ഏതാനും സംവത്സരങ്ങൾ കൂടി കഴിഞ്ഞിരുന്നെങ്കിൽ ഫൈസി ഈ പാശ്ചാത്യന്മാരുടെ ഇടയിൽ പറങ്കികൾ എന്ന സംജ്ഞയിൽ ഉൾപ്പെട്ടവരാണെങ്കിലും അവരിൽനിന്ന് അത്യന്തവ്യത്യാസം ഉള്ളവരായി വേറെ ചിലരെയും കൂടി കാണിച്ചുകൊടുക്കുമായിരുന്നു. സ്വാൎത്ഥമായും തങ്ങളുടെ യജമാനന്മാരായ ഈസ്റ്റിൻഡ്യാകമ്പനിയുടെ നേതാക്കന്മാൎക്കുവേണ്ടിയും പീററർ വാൻഡർ ബ്രോക്കയുടെ കീഴിൽ ഇൻഡ്യയിൽ വന്നവരും ബലിഷ്ഠന്മാരും കുറഞ്ഞോന്നു മാംസളദേഹന്മാരും സുമുഖന്മാരും ആയ ഹാളണ്ഡുകാരേയും സീലണ്ഡുകാരേയും ഫൈസിക്കു നിൎദ്ദേശിക്കാൻ കഴിയുമായിരുന്നു. അവർ ഇംഗ്ലീഷുകാരാലും പോൎട്ടുഗീസുകാരാലും വളരക്കാലത്തേക്കു ഹിന്ദുസ്ഥാനത്തിലെ വാണിജ്യത്തിൽ തങ്ങളുടെ എത്രയും ഭയങ്കരന്മാരായ പ്രതിദ്വന്ദ്വികളായും സ്വാരാജ്യമായ നെദർലാണ്ഡ്സിൻെറ യശസ്സിനെ സംരക്ഷിക്കുന്നതിനു ശക്തന്മാരായും വിചാരിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. എന്നാൽ അപ്പോൾ അവരുടെ കാലം പ്രാപ്തമായിട്ടില്ലായിരുന്നു.

രണ്ട് ഇംഗ്ലീഷുകാർ സമീപത്തിൽ കൂടി കടന്നുപോയപ്പോൾ ആ വൈദേശികന്മാരുടെ പ്രഥമദൎശനത്തിൽ സ്വാഭാവികമായി തോന്നിയതാണെങ്കിലും ഒട്ടും ഉപചാരം ഇല്ലാത്തതായ ഒരു അത്ഭുതഭാവത്തോടെ സിദ്ധൻ അവരെ നോക്കി. ആ മനുഷ്യരെക്കുറിച്ച് ഒന്നും കേട്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ലെങ്കിലും സിദ്ധനു അവരിൽ തീരെ ബഹുമാനം തോന്നിയില്ല. ഫൈസിയും അവർ തൻെറ വീക്ഷണത്തിനു പോലും യോഗ്യന്മാരല്ലെന്നു വിചാരിച്ചതു പോലെ തോന്നി. ആ ഇംഗ്ലിഷുകാരിൽ ഒരുത്തൻ സ്വഭാഷയിൽ "ഗൎവിഷ്ഠന്മാരായ ദുഷ്ടമഹമ്മദന്മാർ!" എന്നു പതുക്കെ പറഞ്ഞു. ആ ഉദ്ധതന്മാരായ ഇൻഡ്യന്മാൎക്കു ഭവിഷ്യൽകാലാവസ്ഥയെ നോക്കി ഇംഗ്ലീഷുകാരുടെ വംശജന്മാർ ഒരു കാലത്തു തങ്ങളുടെ രാജ്യത്തെ ഭരിക്കുമെന്ന് ഊഹിക്കാൻ കഴിഞ്ഞിരുന്നെങ്കിൽ അവർ തങ്ങളാൽ ഗൎഹിതന്മാരായ ഇംഗ്ലീഷുകാരെ അധികശ്രദ്ധയോടു കൂടി നോക്കുമായിരുന്നു.

ഫൈസ്സി പറഞ്ഞു: "ഈ വൈദേശികന്മാർ നമ്മുടെ ദേശത്തിൽ വരുന്നതുകൊണ്ടു നമുക്ക യാതൊരു ഹാനിയും ഇല്ല. അവർ നമുക്ക കച്ചവടങ്ങളിലും മററു വ്യവസായങ്ങളിലും നൂതനമായ ഉത്സാഹത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നു. അവരിൽ പലരും ചിത്രമെഴുത്തു മുതലായ ശില്പങ്ങളിൽ സമത്ഥന്മാരായിട്ടുള്ളതും നമുക്ക പ്രയോജനകരമാണ്. പിന്നെ അവരുടെ ദേശങ്ങളെ കുറിച്ചും മററും പല അറിവുകളും നമുക്ക കിട്ടുന്നുണ്ട്. എങ്കിലും ഇവിടെ അവർ ആധിപത്യത്തെ നടിക്കാൻ തുനിയരുത്. എന്നാൽ അതാണ് അവക്കുദ്ദേശ്യം എന്നു തോന്നുന്നു."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ നിശ്ചയമായി അവക്ക നിൎഗ്ഗമനദ്വാരത്തെ നാം കാണിച്ചുകൊടുക്കണം."

"അത് അചിരേണ സംഭവിക്കുമെന്നാണ് എൻെറ വിശ്വാസം. ആ പ്രസംഗം ഇപ്പോൾ ഇരിക്കട്ടെ. അന്നു നമ്മൾ പറഞ്ഞ എൻെറ പിംഗലനെ നിങ്ങൾ പരീക്ഷിച്ചുനോക്കിയോ?"

സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഉവ്വ്. എനിക്ക് അതിനെ വളരെ ബോധിച്ചു. അത് ഒരു ശ്രേഷ്ഠമായ അശ്വമാണ്." അനന്തരം അതിനെ അയാൾ വളരെ പ്രശംസിച്ചു.

ഫൈസ്സി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ നിങ്ങൾക്കതു രസിച്ചു, അല്ലേ? അതിനെ നിങ്ങളുടെ ലായത്തിലേക്ക് അയച്ചേക്കാം. മനസ്സാണെങ്കിൽ അതിനെ അവിടെ നിറുത്തിക്കൊള്ളണം. വരുന്ന യുദ്ധത്തിൽ നിങ്ങൾക്ക് അത് ഉപയോഗമുള്ളതായിരിക്കും. നിങ്ങളുടെ ധവളൻ ഭംഗിയും പഴക്കവും ഉള്ളവനാണ്. എന്നാൽ അതിനു ബലം പോരാ. പിംഗലൻ അത്യന്തം ബലിഷ്ഠനാണ്. ഞാൻ ചിലപ്പോഴേ അതിൽ സവാരി ചെയ്യാറുള്ളു. എന്തെന്നാൽ എനിക്ക മുൻപിലത്തെപ്പോലെ ഉത്സാഹം ഇല്ല. ഇപ്പോൾ ഒരു സാധുവായ കുതിരയിൽ കയറുന്നതാണ് ഇഷ്ടം."

അപ്രകാരം ഉള്ള ദാക്ഷിണ്യത്താൽ അതിമാത്രം സന്തുഷ്ടനായിട്ടു സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "ഇതു വളരെ വിലയുള്ള ഒരു സമ്മാനമാണ്. ഇതിനു ഞാൻ അഹനായിരിക്കുന്നില്ല. നിങ്ങളുടെ പിംഗലൻ ഒരു ഉത്തമനായ അറബി ആണ്. ഇതിനു മുൻപിൽ ഇതുപോലെ ഒരശ്വത്തിൽ ഞാൻ കയറിയിട്ടില്ല."

ഫൈസ്സി പറഞ്ഞു: "ഞാൻ എൻെറ ഇഷ്ടന്മാക്ക വല്ലതും കൊടുക്കയാണെങ്കിൽ അത് അതിനു തക്കവണ്ണം നന്നായിരിക്കണം. എന്നാലിപ്പോൾ എനിക്ക രാജഗൃഹത്തിൽ വച്ച് ഇന്നലെ ഉണ്ടായ ഒരു സമാജത്തെ കുറിച്ചു നിങ്ങളോടു പറയാനുണ്ട്. അതിൽ നിങ്ങളും കൂടി ചേന്നിരുന്നെങ്കിൽ കൊള്ളായിരുന്നു. രാജ്യകായ്യങ്ങളെ സംബന്ധിച്ചു ചക്രവ

ത്തിക്കു പിന്നെയും ക്ലേശങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും ശാസ്ത്രസംബന്ധമായും മതസംബന്ധമായും ഉള്ള വാദത്തിനായി ഒരു സഭ കൂട്ടുന്നതിനു സന്തോഷവും സമയവും ഉണ്ടായി. അതിന് ഇത് ഒരവസരവുമാണ്. എന്തെന്നാൽ ക്രിസ്തുമതപ്രചാരകന്മാരായ പാതിരിമാർ ഗോവായിൽനിന്നു പിന്നെയും ഇവിടെ വന്നിട്ടുണ്ട്. ഇന്നലെ രാജമന്ദിരത്തിലെ ഒരു വലിയ തളത്തിൽ അനവധി മഹമ്മദന്മാർ കൂടിയിരുന്നു. അവരുടെ ഇടയിൽ പതിവുപോലെ അബ്ദുല്കാദർ സന്നിഹിതനായിരുന്നു. പിന്നെ പാതിരിമാരും ഒരു ജൂദനും ഒരു പാഴ്സിയും ഇവിടെ തിരിയെ എത്തീട്ടുള്ള കുല്ലുകരും എന്റെ ഭ്രാതാവായ അബ്ദുല്ഫ്ഫാസലും ഞാനും ഉണ്ടായിരുന്നു. അവിടെ നടന്ന വാദത്തിൽ ഞാൻ നാസ്തികസിദ്ധാന്തത്തെയാണ് അവലംബിച്ചു വ്യവഹരിച്ചത്. അക്ബറും ഏകദേശം എന്റെ അഭിപ്രായത്തോടു യോജിച്ചായിരുന്നു. കുല്ലുകർ നിങ്ങളുടെ വേദാന്തത്തെയും അബ്ദുല്ഫ്ഫാസൽ സാധാരണയുക്തിവാദത്തെയും സ്ഥാപിച്ചാണ് വ്യവഹരിച്ചത്. കുല്ലുകർ ഇടക്കിടെ അബ്ദുല്ഫ്ഫാസലിന്റെ ബുദ്ധമതസിദ്ധാന്തപ്രവ്യാപനങ്ങളെ കണ്ടുപിടിച്ച് ആക്ഷേപിക്കയും ആ മതത്തെക്കുറിച്ചു വാദിക്കുന്നതിനു ആരും അവിടെ സന്നിഹിതന്മാരായിട്ടില്ലെന്നു വച്ച് ആ തൎക്കങ്ങളെ വിട്ടുകളകയും ചെയ്തു. ഇവിടെ ചില ബുദ്ധമതക്കാർ ഉണ്ടെന്നു നിങ്ങൾക്കറിയാമല്ലോ. എന്നാൽ ഈവക വാദങ്ങളിൽ ചേരുന്നതിനുമാത്രം യോഗ്യതയുള്ളവരായി ആരും ഇല്ല. ചക്രവൎത്തി ഈ തൎക്കങ്ങളിൽ ചേൎന്നു വാദിക്കാതെ കേവലം ശ്രോതാവായിട്ടിരുന്നതേ ഉള്ളു. ഈ തൎക്കങ്ങളുടെ അവസാനത്തിലെ കഥയാണ് എത്രയും വിശേഷമായത്. പ്രാരംഭത്തിൽ എല്ലാം ഉപചാരപൂൎവ്വമായും ഭംഗിയായും ഇരുന്നു. നമ്മുടെ മഹമ്മദന്മാർ സാവധാനമായും ഗൌരവത്തോടു കൂടിയും അധികം ഒന്നും പറയാതെയും ഇരുന്നു. പാതിരിമാർ എത്രയും സൌമ്യതയോടു കൂടിയാണ് വാദിച്ചത്. ആ ജൂദനും ക്ഷോഭം കൂടാതെ മൌനിയായും, എന്നാൽ മനസ്സിനു സ്വാസ്ഥ്യമില്ലാത്തതു പോലേയും ഇരുന്നു. ആ പാർസി കവികളുടെ രീതിയെ അനുസരിച്ചാണ് വ്യവഹരിച്ചത്. എന്നാൽ അത് അത്ര സുഗമമായിരുന്നില്ല. ഞങ്ങൾ ഇടക്കിടെ പുരാണഗ്രന്ഥങ്ങളിൽനിന്നും അറബികളുടെയും പെർഷ്യന്മാരുടെയും പുസ്തകങ്ങളിൽനിന്നും ഗ്രഹിച്ചിട്ടുള്ള പ്രമാണങ്ങളെയും യുക്തികളെയും പ്രതിപാദിച്ചു. അത് ആ വാദികളുടെ രുചിക്ക് അത്ര അനുരൂപമായിരുന്നില്ല. ക്രമേണ വാദം കലശലാകയും യുക്തിവിട്ടു ശപഥങ്ങളും പിന്നീടു കയൎത്തവാക്കുകളും ആരംഭിക്കയും ചെയ്തു. അതു മുഖ്യമായി മഹമ്മദന്മാരും പാതിരിമാരും തമ്മിൽ ആയിരുന്നു. എന്നാൽ ഞങ്ങളും ആക്ഷേപിക്കപ്പെടാതിരുന്നില്ല. അവസാനത്തിൽ ചക്രവൎത്തി

സന്നിഹിതനായിരുന്നിട്ടും ഉച്ചൈഘോഷങ്ങളാലും ആക്രോശവചനങ്ങളാലും ഞങ്ങൾ ബധിരിതന്മാരായി. ഇതിലെല്ലാം മുൻപെട്ടിരുന്നതു തങ്ങൾക്കു അധികദോഷം സിദ്ധിച്ചതായി വിചാരിക്കുന്ന മഹമ്മദന്മാരിൽ ഒരു കൂട്ടക്കാർ ആയിരുന്നു. അക്ബർ ശ്രദ്ധതൃപ്തിയോടെ ഈ കാഴ്ചയെ കണ്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. അദ്ദേഹം കൂടക്കൂടെ മന്ദഹാസപൂർവ്വം എന്റെ നേരെ നോക്കി. എന്നാൽ ഒടുവിൽ വലിയ കലശലായപ്പോൾ അതു തന്റെ സന്നിധിയിൽ യോഗ്യമല്ലെന്നു തോന്നീട്ടു അദ്ദേഹം എന്നോടു സംജ്ഞാപനം ചെയ്തു പറഞ്ഞു: 'ഫൈസി! ഇവൎക്കു മൎയ്യാദ അറിയാൻ വഹിയാത്തതുകൊണ്ട് ഇവരെ വെളിയിൽ അയയ്ക്കുന്നതാണ് നന്ന്. ആരുടെ അഭിപ്രായങ്ങളാണ് അധികം യുക്തിയുക്തങ്ങളായിരിക്കുന്നത് എന്നു തീൎച്ചപ്പെടുത്താനായിട്ടാണ് ഞാൻ ഇവൎക്കു അവസരം കൊടുത്തത്. എന്നിട്ട് അവർ എന്താണ് ചെയ്തത്? ഓരോരുത്തനും തന്റെ സമീപസ്ഥനെക്കാൾ അധികമായി ഉൽഘോഷിക്കയും അധിക്ഷേപിക്കയും ചെയ്യുന്നതിനാണ് ശ്രമിച്ചത്. മറ്റൊന്നുമില്ല. ഇത് ഇപ്പോൾ മതി'. ഞാൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: 'പ്രഭോ! ഇവരെ എല്ലാവരെയും അയച്ചുകളയുന്നതു തന്നെ കൊള്ളാം. രണ്ടുപേർ ഉണ്ടെങ്കിൽ ഈ കലഹം അവസാനിക്കയില്ല'. അക്ബർ ചിരിച്ചു. എന്നാൽ ഈ കലഹത്തിനിടയിൽ താൻ ശാന്തമായിരുന്നിരുന്ന ആസനത്തിൽനിന്ന് ഉത്ഥാനം ചെയ്ത് എല്ലാവരെയും ഉടനെ നിശ്ശബ്ദന്മാരാക്കിത്തീൎത്ത തന്റെ ഗഭീരശബ്ദത്തോടു കൂടി അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: 'നിങ്ങൾ നടത്തിയ ഈ രസജനകങ്ങളായ വാദങ്ങളെ കൊണ്ട് ഈ സായാഹ്നം സന്തോഷമായി കഴിഞ്ഞുകൂടിയതിനു വേണ്ടി ഞാൻ കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു. താമസിയാതെ ഇതുപോലെ ഒരു സമാഗമം ഉണ്ടാകുമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ ഇതവസാനിക്കട്ടെ.' അനന്തരം അദ്ദേഹം ഒരു ഹസ്തസംജ്ഞാപനം ചെയ്ത് അവരെ അയച്ചു. മിക്കവരും അസന്തുഷ്ടന്മാരായിട്ടാണ് പോയത്. തങ്ങൾക്കു യാതൊരറിവും ഇല്ലാത്തവയും, അറിവുണ്ടായിരുന്നാൽ തന്നെയും മാനത്തിനും കൃത്യത്തിനും അനുരൂപയായ പ്രവൃത്തിയിൽ ഒരടിപോലും തങ്ങളെ മുൻപെട്ടു കയററാത്തവയും ആയ ഓരോ ദുൎജ്ഞേയങ്ങളായുള്ള വിവാദവിഷയങ്ങൾക്കു വേണ്ടി തമ്മിൽ അധിക്ഷേപിക്കയും ദ്വേഷിക്കയും ചെയ്യുന്നവർ എത്ര മൂഢന്മാരാണ്!"

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതു ശരിതന്നെ എന്നു ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നു. മാനത്തിനും കൃത്യത്തിനും അനുരൂപയായ പ്രവൃത്തി പലപ്പോഴും പ്രയാസമുള്ളതു തന്നെ." ഫൈസി ശങ്കിച്ചതിലും അധികം സിദ്ധനു ഈ പ്രയാസത്തിന്റെ അനുഭവം ഉണ്ടായിരുന്നതിനാൽ ഇതു പറഞ്ഞപ്പോൾ അയാൾ ഒരു ദീൎഘശ്വാസം വിട്ടു.

ഫൈ്സി പറഞ്ഞു: "ആകട്ടെ. നിങ്ങൾ ഇവിടെ താമസിക്കുന്ന തെന്താണെന്നു കേൾക്കട്ടെ. നിങ്ങൾ ഇതിനു മുൻപിൽ തന്നെ നിങ്ങളുടെ സേനാഭാഗത്തോടു കൂടി പാളയസ്ഥലത്തേക്കു പുറപ്പെട്ടു എന്നാണല്ലോ ഞാൻ വിചാരിച്ചത്".

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "ഞങ്ങൾ പുറപ്പെട്ടിരുന്നു. എന്നാൽ മദ്ധ്യേമാൎഗ്ഗം തിരിച്ചു വരുന്നതിനു ആജ്ഞ കിട്ടി. ഇനി കുറെ ദിവസം കൂടി ആഗ്രായിൽ തന്നെ താമസിക്കണം. അത് എനിക്കു വളരെ സന്തോഷം തന്നെ. എന്തെന്നാൽ ഞാൻ വളരെ കേട്ടിട്ടുള്ള ചക്രവൎത്തിയുടെ ജന്മക്ഷമഹോത്സവത്തെ കാണാൻ ഇന്ന് എനിക്ക് അവസരം ഉണ്ടല്ലോ."

സിദ്ധനു ആഗ്രായിൽ ഉള്ള അധികതാമസം വേറെ ഒരു കാരണത്താലും സന്തോഷകരമായിരുന്നതിനെ ഫൈ്സിയോടു പറയുന്നത് ആവശ്യകമായി അയാൾ വിചാരിച്ചില്ല.

ഫൈ്സി പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെ വാക്കിനാൽ കൂടിക്കാഴ്ചയ്ക്കു മുൻപിൽ രാജമന്ദിരത്തിലേക്കു പോകാനുള്ള സമയമായി എന്നു ഞാൻ ഓൎമ്മിക്കുന്നു. ഇന്ന് ഇതരരാജാക്കന്മാരുടെ അടുക്കൽനിന്നും വന്നിട്ടുള്ള ദൂതന്മാരെ ചക്രവൎത്തി കാണുന്നു എന്നു നിങ്ങൾക്കറിയാമല്ലോ. എന്റെ ഒരുമിച്ചു വന്നുകൊൾക. നിങ്ങളുടെ സമാനസ്ഥാനന്മാരായ ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ നിങ്ങൾക്കും നില്ക്കാം."

ഇതിനു മുൻപിൽ പലതവണയും സിദ്ധൻ കൂടിക്കാഴ്ചയ്ക്കു പോയിട്ടുണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും ചക്രവൎത്തിയാൽ മുൻപിൽ തന്നെ അലങ്കൃതയായിരുന്ന ആ ആസ്ഥാനസഭയിൽ ഫൈ്സിയോടൊരുമിച്ചു പ്രവേശിച്ചപ്പോൾ ആദ്യസന്ദൎഭത്തിൽ ഉണ്ടായതുപോലെ തന്നെ ഉള്ള ഒരു ആശ്ചൎയ്യം അയാൾക്കു തോന്നി. ശ്വേതവൎണ്ണങ്ങളായ ശ്ലക്ഷ്ണശിലകളാൽ നിൎമ്മിതങ്ങളും മഹത്തുകളും ആയ സ്തംഭങ്ങളേയും അവയുടെ അന്തരാളങ്ങളിൽ പട്ടും സൂക്ഷ്മപടവും കൊണ്ടുള്ള ജവനികകളാൽ അലങ്കൃതങ്ങളായ തോരണങ്ങളെയും വിചിത്രശില്പങ്ങളോടു കൂടിയ ഭിത്തികളെയും അയാൾ വിസ്മയഭരിതനായി നോക്കി. ഇതുവരെ കണ്ടിട്ടുള്ളതിനെ ഒക്കെയും അതിശയിച്ചതായ ആ മഹാസദസ്സിനെ കണ്ട് അയാൾ വളരെ അത്ഭുതപ്പെട്ടു. ഉപരിഭാഗത്തുനിന്നും ഒരു മൃദുവായ ദീപപ്രകാശം പതിച്ചിരുന്ന ആ തളത്തിന്റെ ഒററത്ത് ചക്രവൎത്തി അനൎഘരത്നങ്ങളെക്കൊണ്ടു ജാജ്വല്യമാനമായ ഒരു സിംഹാസനത്തിൽ ആസ്ഥിതനായിരുന്നു. ഉഭയഭാഗങ്ങളിലും മന്ത്രിമാരും സേനാധിപന്മാരും വലിയ പ്രഭുക്കന്മാരും പങ്ക്തികളായി നിന്നിരുന്നു. പിന്നെ അടുത്ത രാജ്യങ്ങളിൽനിന്നു വന്നിരുന്ന വിവിധവസ്ത്രധാരികളായ ദൂതന്മാരും അവരുടെ ഇടയിൽ ആ രണ്ടു പാതിരിമാരും ഉണ്ടായിരുന്നു. ഒടുവിൽ സാധാരണ ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരും

മററും നിന്നു. അവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ സിദ്ധനും തൻെറ സ്ഥാനാനുരൂപ മായി നിന്നിരുന്നു.

ഈ കൂടിക്കാഴ്ചയുടെ മുഖ്യഭാഗം ചക്രവത്തി ഉപഹാരങ്ങളെ സ്വീക രിക്കയും സമ്മാനങ്ങളെ കൊടുക്കയും ആയിരുന്നു. ദൂതന്മാരും മററുള്ള വരും മുറയ്ക്കു് ഓരോരുത്തരായി ചക്രവത്തിയുടെ സമീപത്തിലേക്കു ചെന്നു. സിംഹാസനത്തിനു സമീപത്ത് എത്തിയ ഉടനെ അവർ തങ്ങളുടെ ദക്ഷിണ ഹസ്തങ്ങളെ ലലാടത്തിലേക്ക് ഉയത്തി നതശിരസ്കന്മാരായിട്ടു വിലയേറിയ വിചിത്രപദാത്ഥങ്ങളെ ചക്രവത്തിയുടെ പുരോഭാഗത്തിൽ ഉപഹാരങ്ങ ളായി വയ്ക്കയും പകരം സമ്മാനങ്ങളെ വാങ്ങിക്കയും ചെയ്തു. അകപാവീ വാവും വിശേഷമായി കെട്ടപ്പെട്ടിരുന്ന ഒരു ലാററിൻ ബൈബിൾ പുസ്ത കവും കൊണ്ട് അക്ബറുടെ സമീപത്തു ചെന്നു സാധാരണക്രമം അനുസ രിച്ച് അതിനെ താഴെ വയ്ക്കാൻ ഭാവിച്ചു. എന്നാൽ ചക്രവത്തി സിംഹാ സനത്തിൽ നിന്നെഴുന്നേററ് ഒന്നുരണ്ടടി മുൻപെട്ടു വന്ന് ആ പാതിരി യുടെ കയ്യിൽ നിന്നും പുസ്തകത്തെ തന്നത്താൻ വാങ്ങിച്ച് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "യോഗ്യനായ പാതിരി! നിങ്ങളുടെ ഈ ദയാപൂവ്വമായ ഉപ ഹാരത്തെ ഞാൻ അഭിനന്ദിക്കുന്നു. അതുപോലെ ഞാൻ തരുന്നതും നിങ്ങൾക്കു സ്വീകാര്യമായിരിക്കുമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു." അന ന്തരം തൻെറ സമീപത്തു നിന്നിരുന്ന ഒരു ബ്രാഹ്മണൻെറ കയ്യിൽനിന്നു നല്ല ഭംഗിയുള്ളതായ ഒരു വലിയ കയ്യെഴുത്തുപുസ്തകത്തെ വാങ്ങിച്ചു ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞ് അയാൾക്കു കൊടുത്തു: "ഇത് ഇൻഡ്യയിലെ മത ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ ഏററവും പ്രാചീനമായിട്ടുള്ളവയിൽ ഒന്നായ അഥവ്വവേ ദത്തിൻെറ ഒരു പ്രതിയാണ്. ഇതിൽ പെഷ്യൻ ഭാഷയിൽ ഒരു തജ്ജി മയും ഉണ്ട്."

അകപാവീവാ ഏററവും വിനയത്തോടെ ആ രാജകീയസമ്മാനത്തെ വാങ്ങിച്ചു. എന്നാൽ വാസ്തവത്തിൽ അതുകൊണ്ട് അയാൾ അത്ര സന്തോഷിച്ചോ എന്നുള്ളതു സംശയവിഷയമായിരുന്നു. എന്തെന്നാൽ അതീതസായാഹ്നത്തിൽ കൂടിയ സദസ്സിൽ നടന്നതിനെക്കുറിച്ച് ഇതു സൂചിപ്പിച്ചു എന്നുള്ളത് അസംഭാവ്യമല്ലായിരുന്നു. എന്നു തന്നെയുമല്ല, ചക്രവത്തി കൊടുക്കുന്ന സമ്മാനങ്ങൾ അനുരൂപങ്ങളായിരിക്കുന്നതിനു വേണ്ടി അദ്ദേഹത്തിനായി കൊണ്ടുവരപ്പെടുന്ന ഉപഹാരങ്ങൾ ഇന്ന താണെന്നു മുൻപിൽ കൂട്ടി അറിയിക്കു പതിവായിരുന്നു. എന്നാൽ ആ പാതിരി എന്തുതന്നെ വിചാരിച്ചാലും ഇതിൽ വൈദികബ്രാഹ്മണ രുടെ അഭിപ്രായം എന്തായിരുന്നു എന്നൂഹിക്കുന്നതിനു പ്രയാസമില്ലാ യിരുന്നു. അവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ മിക്കവരുടെയും മുഖത്തിൽ ഒരു ഭ്രൂഭംഗം കാണപ്പെട്ടു. അബ്ദുല് കാദക്കും കോപത്തെ അടക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.

പകരം കൊടുത്ത സമ്മാനത്തിന്റെ താല്പൎയ്യം എന്തെന്നും അതുകൊണ്ട് അക്ബർ ക്രിസ്ത്യന്മാരുടെ പക്ഷത്തിൽ ചേൎന്നിട്ടില്ലെന്നു കാണിക്കാൻ ഇച്ഛിച്ചത് എങ്ങനെ എന്നും അവൾ ഗ്രഹിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ഒരു ക്രിസ്ത്യന്നു വിശേഷബഹുമാനത്തെ ചെയ്തു എന്നു മാത്രമേ അവർ ധരിച്ചുള്ളൂ. അബ്ദുല്‌ഫ്ാസൽ ഇതിന്റെ താല്പൎയ്യത്തെ കുറേക്കൂടി സ്പഷ്ടമായി ഗ്രഹിച്ചു എങ്കിലും ഇതരവിഷയങ്ങളിൽ ബുദ്ധിമാനും ദയാലുവും ആയ അക്ബർ നിഷ്പ്രയോജനമായി മഹമ്മദന്മാരെ അവമാനിച്ചതിൽ വ്യസനിതനായിട്ടു ശിരഃകമ്പം ചെയ്തു. എങ്കിലും കഴിഞ്ഞ സായാഹ്നത്തിലെ അവരുടെ മൎയ്യാദയില്ലാത്ത നടത്തയ്ക്കു് അവർ ഇതിന് അൎഹന്മാർ തന്നെ എന്ന് അയാൾ സമാധാനപ്പെട്ടു.

ചക്രവൎത്തി ഉപഹാരങ്ങളെ സ്വീകരിക്കുകയും സമ്മാനങ്ങളെ കൊടുക്കുകയും കഴിഞ്ഞതിന്റെ ശേഷം ചിലരെ കണ്ടു സംസാരിക്കുകയും ഉദ്യോഗങ്ങൾ കൊടുക്കുകയും ചെയ്ത കൂട്ടത്തിൽ സിദ്ധനെയും വിളിച്ച് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: “സിദ്ധരാമാ! നിങ്ങളെക്കുറിച്ച് എനിക്കുള്ള തൃപ്തിയെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതിനായി ഇന്നുമുതൽ നിങ്ങളെ സഹസ്രം ഭടന്മാരുടെ നേതാവായി നിയമിച്ചിരിക്കുന്നു. നിങ്ങളുടെ മേൽ എനിക്കുള്ള വിശ്വാസത്തിനും പ്രീതിക്കും അനുരൂപമായി നിങ്ങൾ എപ്പോഴും നടന്നുകൊള്ളുമല്ലോ.”

ഈ നൂതനമായ പ്രീതിചിഹ്നത്തിനു വേണ്ടി ഏററവും നന്ദിയോടെ ചക്രവൎത്തിയുടെ മുൻപിൽ നടപ്പനുസരിച്ചു സിദ്ധൻ മൌനിയായി ശിരസ്സിനെ നമിപ്പിച്ചപ്പോൾ അയാൾക്കു ഒരു വ്യാകുലത ഉണ്ടായി. അയാൾ അക്ബറുടെ വിശ്വാസത്തിനു അൎഹനോ? അതിന് അയാളെക്കാൾ അൎഹത കുറഞ്ഞ ഒരാൾ ആ സേനയിൽ ഉണ്ടോ? എങ്കിലും കാശ്മീരത്തിൽ അയാളുടെ സഹായം ചക്രവൎത്തിക്കു് ആവശ്യകമായിരുന്നു. അതുകൊണ്ട് അയാൾക്കു് അപ്പോൾ കൊടുക്കപ്പെട്ട ഉന്നതസ്ഥാനത്തിനു ചക്രവൎത്തിയുടെ ദയയും ഔദാൎയ്യവും മാത്രമല്ല കാരണമായത്. ആ യുവാവായ യോദ്ധാവിന്റെ താല്ക്കാലികവ്യാകുലത താൻ പ്രത്യക്ഷമായി ഇപ്രകാരം ബഹുമാനിച്ചതു നിമിത്തം ഉണ്ടായതുമാത്രമാണെന്നു സമാധാനപ്പെട്ട് ചക്രവൎത്തി അയാളോടു പോയ്ക്കൊള്ളുന്നതിനു സദയമായി ശിരസ്സുകൊണ്ടു സംജ്ഞാപനം ചെയ്തു.

ജനങ്ങൾക്കു വേണ്ടിയുള്ള വിനോദങ്ങൾ ആരംഭിക്കാനുള്ള സമയമായി. നഗരത്തിൽനിന്നു അധികദൂരമല്ലാത്ത ഒരു സ്ഥലമാണ് അതിനു നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടിരുന്നത്. അവിടേക്കു ചിലർ പാദചാരികളായും, ചിലർ അശ്വങ്ങളിലോ അലങ്കൃതങ്ങളായ ഗജങ്ങളിലോ ആരൂഢന്മാരായും; ചിലർ അന്നത്തെ വിനോദങ്ങളിൽ ചേരാൻ താല്പൎയ്യം ഉള്ളവൎക്കു്

ആവശ്യകങ്ങളായ ഭോജ്യപേയാദികളുടെ ചുമടുകൾ കയററീട്ടുള്ള ഒട്ടകങ്ങളിൽ കയറിയും, നാനാവൎണ്ണങ്ങളായ വസ്ത്രങ്ങളെ ധരിച്ചുകൊണ്ടു പുറപ്പെട്ടു തുടങ്ങി. ഈ പ്രഹർഷോത്തരംഗമായ ജനസംഘത്തിൽ സിദ്ധനും, അയാൾ രാജഗൃഹത്തിൻെറ വെളിയിൽ വന്നപ്പോൾ സുന്ദരിക്കും അയാൾക്ക നൂതനമായി കിട്ടിയ സ്ഥാനത്തെക്കുറിച്ചു ഹൃദയംഗമമായി അയാളെ അഭിനന്ദിക്കയും ചെയ്ത മിത്രമായ പാവ്ിസ്സും ചേൎന്നു.

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെ കാൎയ്യങ്ങൾ ഏതുവിധത്തിൽ ഇരിക്കുന്നു?"

പാവ്ിസ് ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "എൻെറ രഹസ്യകാൎയ്യങ്ങളെക്കുറിച്ചല്ലയോ നിങ്ങൾ ചോദിക്കുന്നത്? ആകപ്പാടെ നന്നായിത്തന്നെ ഇരിക്കുന്നു. എൻെറ പ്രിയതമയെ ഈയിടെ പലതവണയും ഞാൻ കണ്ടു. അതു ഗൂഢമായിട്ടായിരുന്നു എങ്കിലും അവളുടെ പിതാവായ ടോഡർമാല് അതിനെക്കുറിച്ചെല്ലാം അറിഞ്ഞില്ലയോ എന്ന് എനിക്ക സംശയമുണ്ട്. എന്നാൽ ഒന്നും അറിഞ്ഞിട്ടില്ലെന്നാണ് അദ്ദേഹം ഭാവിക്കുന്നത്. ഈ ആനുകൂല്യത്തിനു എൻെറ അമ്മാവനായ ഫൈഫ്സികൂടെ കാരണമായിരിക്കുമെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിനു ഈശ്വരൻ പ്രസാദിക്കട്ടെ." അതിൻെറ ശേഷം പാവ്ിസ് തൻെറ പ്രേയസിയുടെ സൌന്ദൎയ്യത്തേയും ഗുണങ്ങളേയും അനൎഗ്ഗളമായി പ്രശംസിക്കാൻ തുടങ്ങി. അത് അയാൾക്ക വളരെ സന്തോഷമായിരുന്നു എങ്കിലും ശ്രോതാവിന് അത്ര രസാവഹമായിരുന്നില്ല. അതെങ്ങനെ എങ്കിലും ഇരിക്കട്ടെ. വിനോദസ്ഥലത്ത് എത്തുന്നതുവരെ പ്രസംഗം ഇതുതന്നെ ആയിരുന്നു. അവിടത്തെ കോലാഹലം രാജധാനിയിലെപോലെ തന്നെ ആയിരുന്നു. എന്നാൽ ഉത്സാഹവും വിനോദവും വളരെ കൂടുതലായിരുന്നു. ചെറുതും വലുതുമായി അനവധി കൂടാരങ്ങൾ അടിച്ചിരുന്നതും ഉന്നതാനതവും ആയ ആ വിസ്തീൎണ്ണപ്രദേശത്തിൽ വളരെ ജനങ്ങൾ ഓരോ സംഘമായി സഞ്ചരിച്ചു. ദീപ്രവൎണ്ണങ്ങളായ പരിസ്തോമങ്ങളോടും അലങ്കൃതങ്ങളായ അമ്പാരികളോടും കൂടിയ ഗജങ്ങൾ അശ്വാരൂഢന്മാരിൽനിന്നും പാദചാരികളിൽനിന്നും വ്യത്യസ്തങ്ങളായി ഉയൎന്നു ശോഭിച്ചു. രാജകീയഗജങ്ങൾ തലയിലും കഴുത്തിൻെറ കീഴ്ഭാഗത്തിലും വലിയ കല്ലുകൾ പതിച്ച സ്വൎണ്ണത്തകിടുകളാൽ ശോഭിതങ്ങളായിരുന്നു. ഒരു സാധാരണഗൃഹസ്ഥൻ നല്ല ധനവാനായി തീരുന്നതിനു മതിയായ വിലയുള്ള സാധനങ്ങൾ അവയുടെ മഹത്തുകളായ ദേഹങ്ങളിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. അവയിൽ ഒന്നിലായിരുന്നു ചക്രവൎത്തി ആരോഹണം ചെയ്തിരുന്നത്. അദ്ദേഹം തൻെറ സേവകന്മാരുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ അവരോഹണം ചെയ്ത് അവരാൽ അനുഗതനായിട്ട് അന്നത്തെ

വലുതായ അടിയന്തിരം നടത്താനായി ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള സ്ഥലത്തേക്ക നടന്നു.

കുറെ പൊക്കത്തിലായിട്ട് ഒരാൾക്ക പ്രയാസം കൂടാതെ ഇരിക്കത്തക്ക വണ്ണം വലിപ്പവും ഉറപ്പും ഉള്ളതായ ഒരു ത്രാസ് തൂക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. അതിൻെറ ഒരു തട്ടിൽ സ്വൎണ്ണവും വെള്ളിയും രത്നങ്ങളും കൂട്ടിയിരുന്നു. മറേറതു ശൂന്യമായി ഉയൎന്നു നിന്നിരുന്നു. നാനാദിഗന്തങ്ങളിൽനിന്നും വന്നിട്ടുള്ള അസംഖ്യജനങ്ങൾ നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കവെ ചക്രവൎത്തി അതിൽ കയറി ഇരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ തൂക്കം ശരിയായതു വരെ മറെറ തട്ടിൽ മേൽപ്പറഞ്ഞ സാധനങ്ങൾ ഇടുകയോ അതിൽനിന്ന് എടുക്കയോ ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. അവയ്ക്കു പകരം കൃത്യം, മാനം, വിശ്വാസം, നല്ലതിലെല്ലാം അത്യാസക്തി ഇത്യാദികളെ ഇടാൻ കഴിയുമായിരുന്നെങ്കിൽ നിശ്ചയമായി അക്ബൎക്ക തൂക്കം പോരാതെ വരികയില്ലായിരുന്നു. തൂക്കം ശരിയായതിൻെറ ശേഷം ചക്രവൎത്തി ത്രാസിൽനിന്നും സാവധാനമായി താഴെ ഇറങ്ങുകയും സ്വൎണ്ണവും വെള്ളിയും ജനങ്ങൾക്ക കൊടുക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു. ഒടുവിൽ ചക്രവൎത്തി തൻെറ ചുററും ഉള്ളവരുടെ ഇടയിൽ ചേൎന്ന് കരുണയോടും പ്രേമത്തോടും കൂടി ഓരോ വാക്ക പറഞ്ഞുകൊണ്ടു പുഷ്പഫലരൂപങ്ങളായ ചെറിയ സ്വൎണ്ണസാധനങ്ങളെ സമീപസ്ഥന്മാൎക്ക് എറിഞ്ഞുകൊടുത്തു. ഈ പ്രവൃത്തിയാൽ അക്ബർ മഹാനും പ്രബലനും മാത്രമല്ല ഏററവും ദയാലുവും ഉദാരനും, തൻെറ മഹത്വത്തെക്കാൾ ജനങ്ങളുടെ ക്ഷേമത്തിൽ അധികതൽപരനും ആയ ഒരു രാജാവാണെന്നുള്ള ബോധം പലരുടെയും മനസ്സിൽ നൂതനമായി സ്ഥിരീകരിക്കപ്പെട്ടു.

അനന്തരം നാനാപ്രകാരങ്ങളായ വിനോദങ്ങൾ ആരംഭിക്കപ്പെട്ടു. ഒരു ദിക്കിൽ ഐന്ദ്രജാലികന്മാർ അവരുടെ കൌശലങ്ങളെയും മറെറാരു ദിക്കിൽ അഭ്യാസികൾ അനേകവിധങ്ങളായ അഭ്യാസങ്ങളേയും പ്രദശിപ്പിച്ചു. ഒരെടത്തു നൎത്തകന്മാർ ഏകരൂപമായ സംഗീതത്തെ അനുസരിച്ചു നൎത്തനം ചെയ്തു. മറെറാരെടത്ത് അശ്വാരോഹന്മാർ കുതിരകളെ അതിവേഗത്തിൽ ഓടിച്ചുകൊണ്ടു തങ്ങളുടെ കയ്യിലുള്ള കുന്തങ്ങളുടെ അഗ്രം കൊണ്ടു തറയിൽനിന്നും ചെറിയ വളയങ്ങളെ കുത്തി എടുത്തു. ഒരു സ്ഥലത്തു ദേഹപീഡ ചെയ്യുന്നതു സുകൃതകാരണമെന്നു വിചാരിക്കുന്ന വൈരാഗികളിൽ രണ്ടു പേർ അത്ഭുതമായും ഭയങ്കരമായും ഉള്ള ഒരു കാഴ്ചയെ കാണിച്ചു. അവർ ഉപരിഭാഗത്തു തിയ്യക്കായി വയ്ക്കപ്പെട്ടിരുന്ന ഒരുത്തരത്തിൽനിന്നും കയറിൽ കെട്ടി താഴത്തേക്ക തൂക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ഒരു വളഞ്ഞ ആണി തങ്ങളുടെ ദേഹപൃഷ്ഠഭാഗത്തിൽ കോൎത്തു തറയിൽനിന്നും ഇരുപതടി പൊക്കത്തിൽ തൂങ്ങി നിന്നു. ഇപ്രകാരമുള്ള ഒരു

കാഴ്ച അവിടെ അപൂൎവമായിരുന്നതു കൊണ്ട് എല്ലാവരും അതിനെ വളരെ ശ്രദ്ധയോടു കൂടി നോക്കി. പാവ്ലിസ് അതിനെ ആശ്ചൎയ്യത്തോടെ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടു നിന്നു. എന്നാൽ സിദ്ധന് അതു കണ്ടു നല്ല പരിചയമുണ്ടായിരുന്നതിനാൽ അയാൾ ഉദാസീനനായിരുന്നു.

പാവ്ലിസ് തന്റെ സ്നേഹിതനോടു പറഞ്ഞു: "ഇവരുടെ വിചാരം എന്തായിരിക്കാം? ഇവർ മതസക്തിയാൽ പ്രേരിതന്മാരായിട്ടാണ് ഇപ്രകാരം പ്രവൎത്തിക്കുന്നത് എന്നു പറയപ്പെടുന്നു. എന്നാൽ ഈ ഉത്സവ ദിവസത്തിൽ ജനസമക്ഷമായി ഇവർ ഇങ്ങനെ ചെയ്യുന്നത് എന്തിനു? ഇത് ഒരു സന്തോഷകരമായ കാഴ്ചയല്ല. എന്നാൽ ഇവർ ഇത്ര ലക്ഷ്യമില്ലാതെയും വേദനയില്ലാത്തതു പോലെയും ഈ സാഹസം പ്രവൎത്തിക്കുന്നത് എങ്ങനെ എന്ന് എനിക്കു മനസ്സിലാകുന്നില്ല."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "ഞാൻ അതിനെ പ്രതിപാദിക്കാം. ഈ വൈരാഗികൾ ഇങ്ങനെ ഉള്ള ദേഹദണ്ഡങ്ങളെ സ്വൎഗ്ഗസാധകങ്ങളായ ശ്ലാഘ്യവ്യാപാരങ്ങളായി വിചാരിക്കുന്നു എന്നു നിങ്ങൾക്കറിയാമല്ലോ. ഇങ്ങനെ പ്രവൎത്തിക്കുന്നവരെ നോക്കിക്കൊണ്ടു നില്ക്കുയും അവൎക്കു പണം കൊടുക്കുയും ചെയ്യുന്നവൎക്കും ഫലത്തിന്റെ ഒരു ഭാഗം ഉണ്ട്. ജനങ്ങളുടെ അന്ധവിശ്വാസത്തിന്റെ അവസ്ഥയ്ക്കു തക്കവണ്ണം ഇവൎക്കു അധികലാഭം ഉണ്ടാകും. എന്നാൽ ഈ വിദ്യയുടെ രഹസ്യം നിശ്ചയമായി അറിയപ്പെട്ടിട്ടില്ല. എങ്കിലും ശങ്കയ്ക്കു ആസ്പദങ്ങൾ ഉണ്ട്. ഇവരെ ഒരിക്കലും സ്ത്രീകളോടു കൂടി കാണാറില്ലെങ്കിലും അവർ ഇവരുടെ കൂടെ എപ്പൊഴും ഉണ്ടായിരിക്കും. അവർ ഈ വിദ്യ കാണിക്കുന്നതിനു മുൻപായി ഏകദേശം പതിനഞ്ചു നാഴിക നേരത്തോളം ഈ വൈരാഗികളുടെ തോളെല്ലുകളുടെ മദ്ധ്യഭാഗത്തെ മൎദ്ദനം ചെയ്തു സ്പൎശം അറിയാതെ ആക്കുന്നു. പിന്നെ അവിടെ ആണി കുത്തിക്കോൎത്താൽ വേദനയുണ്ടാകയില്ല."

പാവ്ലിസ് പറഞ്ഞു: "ഒരത്ഭുതകരമായ നേരമ്പോക്കു തന്നെ!"

"അതെ. കഷ്ടമായിട്ടുള്ളതും ആണ്. മൂഢന്മാൎക്ക് ഇതിൽ എത്ര തന്നെ വിശ്വാസം ഉണ്ടായിരുന്നാലും മാന്യന്മാരായ ബ്രാഹ്മണർ ഇതിനെ നിന്ദിക്കുന്നു. ആകട്ടെ. ഗജങ്ങളും വന്യമൃഗങ്ങളും തങ്ങളിൽ യുദ്ധങ്ങൾ ഉണ്ടെന്നു നിങ്ങൾ പറഞ്ഞില്ലയോ?"

"നിശ്ചയമായിട്ടുണ്ട്. ആ കാണുന്ന കൊടിയാൽ അവ ആരംഭിക്കാറായി എന്നു സൂചിതമായിരിക്കുന്നു. നമുക്ക് അങ്ങോട്ടു പോയി ഒരു സ്ഥലം പിടിക്കാം."

യുദ്ധങ്ങൾ നടക്കുന്ന സ്ഥലത്തിനു ചുററും അഴി അടിച്ച് ആസനങ്ങളും ഇട്ടിരുന്ന സ്ഥലത്തേക്ക് അവരുടെ സ്ഥാനത്താൽ അവൎക്കു പ്രവേശം

നിഷ്പ്രയാസമായി ലഭിച്ചു. നടുവിൽ ചക്രവൎത്തി തന്റെ സേവകന്മാരാൽ പരിവൃതനായി ഉപവേശിച്ചിരുന്നു. അധികതാമസം കൂടാതെ ശ്രേഷ്ഠങ്ങളായ വസ്ത്രങ്ങളാൽ ആവൃതങ്ങളും, ഉജ്ജ്വലങ്ങളായ കഞ്ചുകങ്ങളെ ധരിച്ച നിഷാദികളാൽ ആരൂഢങ്ങളും ആയ ഗജങ്ങൾ രണ്ടുഭാഗങ്ങളിൽനിന്നും രംഗഭൂമിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. അധികമായി സജ്ജീകരണം ഒന്നും ആവശ്യകമായിരുന്നില്ല. മഹാദേഹങ്ങളായ ആ ജന്തുക്കൾ അന്യോന്യം അടുത്ത ഉടൻ തന്നെ ഒരു ഭയങ്കരമായ ഫീല്ക്കാരത്തോടുകൂടി മുൻകാലുകളെ ഉയൎത്തി ശുണ്ഡാദണ്ഡങ്ങൾകൊണ്ട് തങ്ങളിൽ പിടിച്ച് ദീൎഘങ്ങളായ ദന്തകന്തങ്ങളെക്കൊണ്ട് ഓരോന്നും തന്റെ പ്രതിപക്ഷിയെ കുത്തുന്നതിനു ശ്രമിച്ചു. നിഷാദികളാകട്ടെ ചിലപ്പോൾ അവയുടെ കൎണ്ണങ്ങളുടെ പിൻഭാഗത്തിൽ ജാനുക്കളെക്കൊണ്ടു പററിപ്പിടിച്ചും, ചിലപ്പോൾ അവയുടെ വസ്ത്രബന്ധങ്ങളെ കൈകൊണ്ടു ഗ്രഹിച്ചും വീഴാതെ ഇരുന്നു. കുറെ നേരത്തേക്കു ജയം സന്ദിഗ്ധമാകത്തക്കവിധത്തിൽ ഈ യുദ്ധം നടന്നു. ഒരിക്കൽ ഒരു ഗജവും പിന്നെ മററേതും പുറകോട്ട് ഓടിക്കപ്പെട്ടു. ഒടുവിൽ ഒന്നു മററേതിനാൽ താഴെ തള്ളിയിടപ്പെട്ടു. അതിന്റെ നിഷാദി ലാഘവത്തോടെ ചാടി താഴെ ഇറങ്ങി. ജേതാവായ ഗജത്തിന്റെ നിഷാദി അതിനെ അങ്കുശംകൊണ്ടു നിയന്ത്രിച്ച് പരാജിതമായ പ്രതിപക്ഷിയെ ഉപദ്രവിക്കാതെ പുറകോട്ടു മാററി. ചക്രവൎത്തി ഒറക്കെ ശ്ലാഘിക്കയും, സേവകന്മാരും പ്രേക്ഷകന്മാരും അദ്ദേഹത്തിനെ അനുകരിക്കയും ചെയ്തു. പിന്നെ അവർ ആസനങ്ങളിൽനിന്നും പതുക്കെ എഴുന്നേററു പോയി.

സിദ്ധൻ തന്റെ സ്നേഹിതനോടു പറഞ്ഞു: "ഈവക യുദ്ധങ്ങളിൽ അക്ബൎക്കു വളരെ കൌതുകം ഉണ്ടെന്നു തോന്നുന്നു."

പാവ്ലിസ് ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഉള്ളതു തന്നെ. മനുഷ്യരിലായാലും മൃഗങ്ങളിലായാലും ധൈൎയ്യത്തേയും സാമൎത്ഥ്യത്തേയും പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതായുള്ളതെല്ലാം അക്ബൎക്ക് ഇഷ്ടമാണ്. അദ്ദേഹം തന്നെ അസാധാരണമായ ബലമുള്ളവനും ആയുധാഭ്യാസത്തിൽ അദ്വിതീയനും ആണെന്നു നിങ്ങൾക്കറിയാമല്ലോ. യുദ്ധത്തിലും മൃഗയാവിനോദത്തിലും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ധൈൎയ്യം വിചാരിച്ചാൽ സാഹസം എന്നു പറയത്തക്കവിധത്തിലുള്ളതാണ്. അദ്ദേഹം ആപത്തിനെ ഒഴിഞ്ഞുകളയുന്നതിനു പകരം അതിനെ തേടുകയാണ് ചെയ്യുന്നത്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സേനാധിപന്മാൎക്കും മൃഗയാസഖന്മാൎക്കും അദ്ദേഹത്തിന്റെ അത്യുത്സാഹത്തെ നിരോധിക്കുന്നതിൽ വളരെ ശ്രമം ഉണ്ടാകാറുണ്ട്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഓരോ അപദാനങ്ങളെ കുറിച്ചു നിങ്ങൾ കേട്ടിരിക്കാം. അവയിൽ ചിലതിൽ അതിശയോക്തി ഇല്ലെന്നില്ല. എന്നാൽ ഫൈസി പറയുന്ന

തിനെ വിശ്വസിക്കാം. എന്തെന്നാൽ അദ്ദേഹം അനേകസന്ദർഭങ്ങളിൽ കൂടെ ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടുണ്ട്. നിങ്ങൾ ഒരു ദിവസം ചോദിച്ചാൽ പറയും."

ഇപ്രകാരം സംസാരിച്ചുകൊണ്ട് അവർ ചുററി നടന്ന് കാണാൻ താല്പര്യമുള്ളതെല്ലാം കണ്ടു കഴിഞ്ഞതിന്റെ ശേഷം പട്ടണത്തിലേക്കു തിരിച്ചു. അപ്പോൾ സിദ്ധൻ അത്ഭുതപരവശനായിട്ട് അകസ്മാൽ സ്തബ്ധനായി നിന്നു. ഏററവും ശ്രേഷ്ഠമായി അലങ്കൃതമായ ഒരു ഗജത്തിന്മേലുള്ള അമ്പാരിയിൽ അയാളുടെ നേത്രം യദൃച്ഛയാ പതിച്ചു. അതിൽ ഒന്നോ രണ്ടോ സ്ത്രീകളോടു കൂടി പട്ടോപബർഹങ്ങളിൽ ചാരിയിരിക്കുന്നവളായി അയാൾ കണ്ട ആ തരുണി റസിയാ അല്ലാതെ മററാരും അല്ലായിരുന്നു! വജ്രരത്നങ്ങളാൽ ഉറപ്പിക്കപ്പെട്ട തന്റെവായ മുഖപടം ഒരു വശത്തേക്കു നീക്കപ്പെട്ടിരുന്നതിനാൽ സംശയത്തിനു അവകാശം ഇല്ലായിരുന്നു. അതിപരിചിതയായ ആ പരിചാരികയും അവളുടെ അടുക്കൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ ആരും കാണാതെ ഏകാന്തത്തിൽ വസിച്ചവൾ അവിടെ എന്തിനായിട്ടു വന്നിരുന്നു? വിശിഷ്യ സിദ്ധൻ സേനയോടു കൂടി പോയിരിക്കുന്നു എന്നു വിശ്വസിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ അവൾക്ക് അവിടെ എന്തു കാര്യം? അവൾ അയാളെ ചതിച്ചിരിക്കുമോ? അവൾ അയാളോടു പറഞ്ഞ ആളല്ലാതെ വേറെ ഒരുത്തി ആയിരിക്കുമോ?

പാദചാരികളായ ജനങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ സിദ്ധനെ കണ്ടിട്ടില്ലായിരുന്ന റസിയായെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ച് കഴിയുന്നേടത്തോളം ശാന്തതയോടും ഉദാസീനതയോടും കൂടി അയാൾ പാവ്‌ിസ്സിനോടു ചോദിച്ചു: "ആ സ്ത്രീയെ നിങ്ങൾ അറിയുമോ?"

പാവ്‌ിസ് ചോദിച്ചു: "മുഖപടത്തെ നീക്കിക്കൊണ്ടു പിഞ്ഛവ്യജനത്തെ പിടിച്ചിരിക്കുന്ന പരിചാരികയോടു കൂടി ഇരിക്കുന്ന സ്ത്രീയാണോ? ഞാൻ അവരെ അറിയും. നിങ്ങൾ അറിയാത്തതിനെ കുറിച്ചു ഞാൻ ആശ്ചര്യപ്പെടുന്നു. എന്നാൽ ഈയിടെ അവർ അധികം വെളിയിൽ പുറപ്പെടാറില്ല. അവരെക്കുറിച്ചു നിങ്ങൾ സർവ്വഥാ കേട്ടിരിക്കണം. അവർ—" പാവ്‌ിസ് പറഞ്ഞ പേർ കേട്ടപ്പോൾ സിദ്ധനു അയാളുടെ ജന്മത്തിൽ അഭൂതപൂർവ്വമായ ഒരു ഉദ്വേഗം ഉണ്ടാകയും, സ്വദേശത്തുള്ള ഒരു തൂക്കായ ഉയന്ന മലയുടെ മുകളിൽ വക്കിലായി നിൾക്കുമ്പോൾ ആകസ്മികമായി ഒരു തലചുററൽ വന്ന് അധോഭാഗത്തുള്ള അഗാധഗുഹയിൽ വീണതുപോലെ തോന്നുകയും ചെയ്തു. പാവ്‌ിസ് പറഞ്ഞു: "അവർ ഫൈസിയുടെ ഭാര്യയായ ഗുല്ബദൻ ആണ്."

പത്താം അദ്ധ്യായം.

ആശ്ചയ്യങ്ങൾ.

സിദ്ധന്റെ അസാധാരണമായ ഭാവം കണ്ട് അത്ഭുതപ്പെട്ട് പാവ്ലിസ് ചോദിച്ചു: "ആ സ്ത്രീയുടെ പേർ നിങ്ങളുടെ മനസ്സിനെ വ്യാകുലീകരിക്കുന്നതിനു കാരണമെന്ത്? പ്രഥമദശ്നത്തിൽ നിങ്ങൾക്കു ഗ്ലബ്ബദനിൽ അനുരാഗം ജനിച്ചിട്ടില്ലത്രെ? അതു കൂടാതിരിക്കുതന്നെയാണ് നന്ന്. ഫൈസി സൌജന്യനിധിതന്നെ എങ്കിലും തന്റെ ഭായ്യയെ സംബന്ധിക്കുന്ന കായ്യത്തിൽ അത്ര ശാന്തനല്ല. എന്തെന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിനു അവരിൽ അതികഠിനമായ അനുരാഗം ഉണ്ട്."

കഴിയുന്നെടത്തോളം സ്വസ്ഥചിത്തതയെ ഭാവിച്ചുകൊണ്ടു സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ആ പേരിനാൽ തല്ക്കാലം ഒരോമ്മ ഉണ്ടായതേ ഒള്ളു. അതിനു ഫൈസിയുടെ ഭായ്യയുമായി യാതൊരു സംബന്ധവും ഇല്ല."

പാവ്ലിസ് പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ തരക്കേടൊന്നും ഇല്ല." പിന്നെ അവർ മിണ്ടാതെ നടന്നു.

കഴിയുന്നതും വേഗത്തിൽ പാവ്ലിസ്സിനെ പിരിഞ്ഞ് ഏകാകിയായിരിക്കണം എന്നൊരു വിചാരം മാത്രമേ അയാളുടെ കൂട്ടുകാരനു ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു. അപ്പോൾ സിദ്ധൻ തന്റെ ഭടജനങ്ങളിൽ ഒരാളെ കണ്ട് പാവ്ലിസ്സിനോടു പറഞ്ഞു: "ക്ഷമിക്കണെ. എനിക്ക് ആ മനുഷ്യനോടു പറയേണ്ടതുണ്ട്. ഇത്രനേരം നിങ്ങളുടെ സഹവാസം ഉണ്ടായതിനാൽ സന്തോഷമായി. തല്ക്കാലം ഞാൻ യാത്ര പറഞ്ഞുകൊള്ളുന്നു." അനന്തരം അയാൾ ആ സാദിയെ അടുത്തുവരാൻ സംജ്ഞാപനം ചെയ്തു തന്റെ ഉദ്യോഗത്തെ സംബന്ധിച്ച കായ്യങ്ങളെ കുറിച്ചു സംസാരിച്ചു തുടങ്ങി. എന്നാൽ പാവ്ലിസ് ദൃഷ്ടിഗോചരമല്ലാതെ ആയപ്പോൾ അതും നിറുത്തി ഇന്ന ദിക്കിലേക്കു പോകുന്നു എന്നു ശ്രദ്ധിക്കാതെ ഭ്രാന്തനോ സുപ്തനോ മത്തനോ എന്നപോലെ മുൻപോട്ടേക്കു ബദ്ധപ്പെട്ടു നടന്നു. "ഗ്ലബ്ബദൻ, ഫൈസിയുടെ ഭായ്യ!" പുനശ്ച വിശ്വാസഭംഗം! എന്നാൽ ഇപ്പോൾ സ്വമേധയായിട്ടല്ലെങ്കിലും താൻ അന്യരാജ്യത്തിൽനിന്നു വന്ന സമയം ഏററവും കരുണയെ കാണിച്ചവനും, എത്രയും അവ്യാജമായ സ്നേഹമുള്ളവനും, ഏതാദൃശമായ ആനുകൂല്യം ഇല്ലാതെ തന്റെ സ്ഥിതിയിൽ ഉള്ള ഒരുത്തനു അലഭ്യങ്ങളായ ബഹുമാനങ്ങൾ തനിക്കു ലഭിക്കുന്നതിനു കാരണഭൂതനും ആയ ആളിന്റെ നേരെ എത്രയും ഗഹ്ഷിതമായ വിശ്വാസഭംഗം! തന്നാൽ അചിന്തിതങ്ങളും തനിക്ക് അഹ്ഹതയില്ലാത്തവയും ആയ പ്രസാദങ്ങൾക്കു തന്നെ പാത്രമാക്കിച്ചെയ്ത ചക്രവത്തിയുടെ

നേരയും വിശ്വാസഭംഗം! തൻെറ ഹൃദയത്തേയും വാക്കിനെയും ഒരിക്കൽ സമർപ്പിച്ച ഇരാവതിയുടെ നേരയും വിശ്വാസഭംഗം! ഇതെല്ലാം തന്നെ ചതിച്ചവളും, താൻ നിന്ദിക്കേണ്ടവളും, എങ്കിലും സർവോപരി എന്നും താൻ സ്നേഹിക്കുന്നവളും ആയ ഒരുത്തിക്കു വേണ്ടിയാണ്. എന്താണ് പ്രവർത്തിക്കേണ്ടത്? മാനവും കൃത്യവും ക്ഷണത്തിൽ പലായനം തന്നെയാണ് ശരണീകരണീയമായിട്ടുള്ളതെന്നു അയാൾക്കു തോന്നിച്ചു. വിളംബം ഇനിയും അനൎത്ഥകാരണമാണെന്ന് അയാൾക്കു ബോധമുണ്ടായി. എന്നാൽ അവളോടു യാതൊരു വിവരവും പറയാതെ ഝടിതിയായി അവളെ വിട്ടു പോകുന്നത് എങ്ങനെ? അവൾ ചപലയാണെങ്കിലും തന്നെ സ്നേഹിച്ചല്ലോ? അവൾ തന്നെ ദുർമ്മാൎഗ്ഗത്തിൽ പ്രവർത്തിപ്പിച്ചു എങ്കിലും അവളും മാനത്തേയും കൃത്യത്തേയും ഉപേക്ഷിച്ചല്ലോ? അങ്ങനെ ഉള്ളവളെ ഉപേക്ഷിച്ചുപോകുന്നതു ന്യായ്യമാണോ? അതു യുക്തമായിരിക്കുമോ? അതു തനിക്കു ശക്യമാണോ?

വളരെ നേരത്തേക്ക് എങ്ങോട്ടാണ് പോകുന്നത് എന്നറിയാതെ സിദ്ധൻ നടന്നു. ഒടുവിൽ അയാൾ ചുററും നോക്കിയപ്പോൾ നഗരത്തിൽനിന്നും അകലെ അല്ലായിരുന്നു എന്നും, തൻെറ ഹൃദയഹാരിണിയായ റസിയായുടെ വസതിക്കു സമീപമായി എന്നും അയാൾക്കു മനസ്സിലായി. റസിയായുടെ വാസസ്ഥലം ഫൈസിയുടെ ഗൃഹത്തിനു സമീപത്തിലായിരുന്നു എന്നുള്ള വാസ്തവത്തെ അയാൾ അപ്പോൾ സ്മരിച്ചു. നേരം സന്ധ്യയായി തുടങ്ങി. ആ സമയത്താണ് അയാൾ ഉദ്യാനദ്വാരത്തിങ്കൽ ചെല്ലുകയും ഒരു സങ്കേതത്താൽ പരിചാരിക അയാളെ അകത്തേക്കു പ്രവേശിപ്പിക്കയും ചെയ്യാറ് പതിവുള്ളത്. അപ്രകാരം അയാൾ അന്നും അവിടെ ചെന്നു ചേരുകയും സങ്കേതത്താൽ വാതിൽ തുറക്കപ്പെട്ടപ്പോൾ ത്വരയോടു കൂടി അകത്തേക്കു കടക്കയും ചെയ്തു.

സിദ്ധൻ സേനയോടു കൂടി ചേരുന്നതിനു പുറപ്പെട്ടു കഴിഞ്ഞതായി വിചാരിച്ചിരുന്നതിനാൽ അയാൾ അപ്പോൾ അവിടെ വരുമെന്ന് ഒട്ടും ശങ്കിക്കാതെ റസിയാ, അല്ലെങ്കിൽ ഗുല് ബദൻ, അളിന്ദത്തിൽ ഒരു മഞ്ചത്തിന്മേൽ ചാരി കിടക്കയായിരുന്നു. അപ്പോൾ വളരെ ദൂരത്തിലാണെന്നു വിചാരിച്ചിരുന്ന ആ ആൾ ഝടിതിയായി അവളുടെ മുമ്പിൽ കടന്നു ചെന്നു.

അവൾ ഭയപ്പെട്ട് എഴുന്നേററു നിന്നുകൊണ്ടു സസംഭ്രമമായി പറഞ്ഞു: "എന്ത്! സിദ്ധനോ! നിങ്ങൾ പോയി എന്നാണല്ലോ ഞാൻ വിചാരിച്ചിരുന്നത്."

ശാന്തതയെ നടിച്ചുംകൊണ്ടു സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "റസിയാ, ഗുല് ബദൻ! നിങ്ങളെ എനിക്ക് ഇപ്പോൾ മനസ്സിലായി. നിങ്ങൾ എന്നെയും,

എനിക്ക സകലഗുണത്തിനും കാരണഭൂതനായ അദ്ദേഹത്തിനേയും ചതിച്ചുകളഞ്ഞല്ലോ. ഞാൻ യാത്ര പറയാൻ വന്നിരിക്കയാണ്. ഇവിടം വിട്ടു പോകാൻ മാനം എന്നെ പ്രേരിപ്പിക്കുന്നു. പലായനം അല്ലാതെ അതിനു വേറേ മാൎഗ്ഗം ഇല്ലെന്നു എനിക്കറിയാം. ഇന്നോ നാളയോ ഞാൻ ഈ നഗരം വിട്ടു പോകുന്നു. പിന്നെ ഇതിനെയോ നിങ്ങളെയോ ഈ ജന്മത്തിൽ കാണുകയില്ല."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു നിറുത്തുന്നതിനു മുൻമ്പിൽ തന്നെ ഒരു ക്ഷണത്തിൽ പൈഥ്സിയുടെ ഭാൎയ്യയ്ക്കു സ്ഥിതി എല്ലാം മനസ്സിലായിരുന്നു. അവളുടെ കാമുകൻ അയാളുടെ സേനാഭാഗത്തിൻെറ നേതൃത്വം വഹിക്കാനായി പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞു എന്ന് അവൾ നിശ്ചയിച്ചിരുന്നതിനാൽ ചക്രവൎത്തിയുടെ ജന്മക്ഷമഹോത്സവം കാണാൻ പോകാതിരിക്കുന്നതും മുഖത്തെ ആച്ഛാദനം ചെയ്യുന്നതും അനാവശ്യകമെന്നു അവൾ വിചാരിച്ചു. അപ്പോൾ അയാൾ അവളെ കാണുകയും മനസ്സിലാകയും അവളുടെ യഥാൎത്ഥനാമത്തെ കേൾക്കയും ചെയ്തിരിക്കണം. കാൎയ്യം എല്ലാം സ്പഷ്ടമായിരുന്നു. അവൾ ചോദ്യം ചോദിക്കാനും സമാധാനം പറയാനും തുനിയാതെ അഞ്ജലിബന്ധം ചെയ്ത് നീലോൽപലദളോപമങ്ങളായ നേത്രങ്ങളെ കൊണ്ടു സാഭ്യൎത്ഥനമായി അയാളെ നോക്കുകയും അനന്തരം സഞ്ജാതവേപഥുവായി ഒന്നും പറയാതെ മഞ്ചത്തിൽ ഉപവേശിച്ച് ഉപബൎഹങ്ങളിൽ മുഖത്തെ മറയ്ക്കുയും ചെയ്തു.

കുറെ നേരത്തേക്ക സിദ്ധൻ മിണ്ടാതെ അവളെ നോക്കിക്കൊണ്ടു നിന്നു. ഇനി ഒരിക്കലും അവളെ കാണുകയില്ലെന്നു നിശ്ചയിച്ച തൽക്ഷണത്തിലെ പോലെ അത്ര സുന്ദരിയായും മനോഹാരിണിയായും അവൾ ഇതിനു മുൻപിൽ ഒരിക്കലും അയാൾക്ക പ്രതിഭാനം ചെയ്തിട്ടില്ലായിരുന്നു. ഈ അന്ത്യമായ വീക്ഷണം തൻെറ മനസ്സിൽ ശാശ്വതമായി പതിഞ്ഞിരിക്കുമെന്ന് അയാൾക്ക തോന്നി.

അയാളുടെ അന്തഃകരണം ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "പൊയ്ക്കോൾക! ഉടനെ പൊയ്ക്കോൾക! ഇനി ഒന്നും പറകയും യാത്രചോദിക്കയും വേണ്ട. അല്ലെങ്കിൽ ഇപ്പോൾ തന്നെ തോന്നിത്തുടങ്ങിയിരിക്കുന്ന വ്യാമോഹത്തിൽ നിന്നു നിവൎത്തിക്കാനുള്ള കാലം അതിക്രമിച്ചുപോകും."

പിന്നെ അവൾ പതുക്കെ തല പൊക്കി അഴിഞ്ഞു വീണുകിടന്ന തലമുടിയെ പുറകോട്ടു നീക്കിക്കൊണ്ടു ഗാഢനിദ്രയിൽനിന്നോ മോഹാലസ്യത്തിൽനിന്നോ ഉണരുന്ന ഒരാളെ പോലെ കൈകൊണ്ടു മുഖം തുടച്ചു.

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "റസിയായേ! ഞാൻ ഒരിക്കൽ കൂടി നിങ്ങളെ ഇങ്ങനെ വിളിക്കട്ടെ. നിങ്ങളോട് ഒന്നും പറയാതെ പോകുന്നതു മൎയ്യാദയായിരിക്കയില്ലെന്നു ഞാൻ വിചാരിച്ചു. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ പിരിഞ്ഞു

പോകുന്ന ഈ സന്ദർഭത്തെ കുറേക്കൂടി അസഹ്യമാക്കരുതേ. ഈ വിപ്ര യോഗം അപരിഹാര്യമാണെന്ന നിങ്ങൾക്കും അറിയാമെന്ന ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. അബുദ്ധിപൂർവ്വമായി ഞാൻ ആതിത്ഥ്യത്തിന്ന വിപരീത മായി ആചരിക്കയും, ഉത്തമബന്ധുവിന്റെ നേരേ അത്യന്തം കൃതഘ്നത കാണിക്കയും ചെയ്തുപോയി. ഇനിയും ഈ വിധം പ്രവൎത്തിക്കുന്നതു മഹാപാപമായിരിക്കും."

റസിയാ സാവധാനമായി പറഞ്ഞു: "എന്റെ സ്നേഹിതാ! നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതു ശരിയാണ്. വേർപിരിയുന്നത് അപരിഹാര്യമായി നിങ്ങൾക്ക തോന്നുമെന്ന് എനിക്കറിയാം. എനിക്ക കുറേനാളായി ഈ ശങ്ക ഉണ്ടാ യിരുന്നതിനാലാണ് ഞാൻ പേരിനെ മാററി പറഞ്ഞത്. എന്നാൽ നിങ്ങൾ എന്നെന്നേക്കും എന്നെ വിട്ടുപിരിയുന്നതിന്നു മുൻപിൽ ഞാൻ പറ യുന്നതിനെ ക്ഷണനേരത്തേക്ക കേൾക്കണം. എന്തെന്നാൽ നിങ്ങൾക്ക് എന്നേക്കുറിച്ച നിന്ദ തോന്നരുത് എന്ന എനിക്ക് ആഗ്രഹം ഉണ്ട്. ഞാൻ പറയുന്നതിനെ സശ്രദ്ധമായി കേൾക്കണം. എന്റെ നടത്തയെ സാധുവാക്കാം എന്നുവെച്ചല്ല പറയുന്നത്; അത് ക്ഷന്തവ്യമെന്ന കാണി ക്കാൻ മാത്രമാണ്. വളരെത്തവണ നിങ്ങളെ ഞാൻ വഞ്ചിച്ചു എന്ന ള്ളതു വാസ്തവമാണ്. ഇദംപ്രഥമമായി നാം തമ്മിൽ കണ്ടപ്പോൾ തന്നെ ഞാൻ നിങ്ങളെ വഞ്ചിക്കാൻ തുടങ്ങി. നിങ്ങൾ ആഗ്രായിൽ എത്തിയ തിന്റെ ശേഷം താമസിയാതെ ഞാൻ നിങ്ങളെ കണ്ടു. എന്നാൽ നിങ്ങൾ എന്നെ കണ്ടില്ല. ആ പ്രഥമദൎശനത്തിൽ തന്നെ എനിക്ക നിങ്ങളെ കുറിച്ച് ഒരു താല്പൎയ്യം ജനിച്ചു. അത് എന്റെ അന്വേഷണ ങ്ങളിൽ ഞാൻ കേട്ട വൎത്തമാനത്താൽ വൎദ്ധിച്ചു. പിന്നെ കാശ്മീരത്തേക്ക് ആ എഴുത്തയക്ക എന്നുള്ള വ്യാജേന നിങ്ങളുടെ പരിചയം സമ്പാദിക്ക ന്നതിന്ന ഞാൻ സാഹസമായി നിശ്ചയിച്ചു. ഹാ! കഷ്ടം! എന്റെ ചാപല്യത്താലും പ്രേമത്താലും ആ പരിചയം ഏതു വിധമായി പരി ണമിച്ചു എന്ന നിങ്ങൾക്ക നല്ലവണ്ണം അറിയാമല്ലോ. എന്നാൽ ഫൈ സിയും നിങ്ങളുമായി ഏതെങ്കിലും സ്നേഹബന്ധം ഉണ്ടായിരുന്നു എന്ന ള്ളതു സത്യമായിഞാൻ അപ്പോൾ അറിഞ്ഞില്ല. കുറച്ചുദിവസം കഴിഞ്ഞ് എനിക്കുദ്വേഗകാരണമായ ആ വിവരം അറിഞ്ഞപ്പോൾ ഞാൻ ആരാ ണെന്നു പരമാൎത്ഥം പറഞ്ഞ് നമ്മൾ തമ്മിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന ബന്ധത്തെ വേർപെടുത്താൻ എനിക്ക ധൈൎയ്യം ഉണ്ടാകേണ്ടതായിരുന്നു. എന്നാൽ, ഹാ! എന്റെ സിദ്ധാ! കാമാതുരയായ ഒരു സ്ത്രീക്ക സഹജമായിട്ടുണ്ടാ കുന്ന ചാപല്യം അതിന്നു എന്നെ സമ്മതിച്ചില്ല. നിങ്ങൾ മാനത്തെ വിചാരിച്ച് നിശ്ചയമായി എന്നെ വിട്ടുപിരിയും എന്നുള്ള ഭയത്താൽ ഞാൻ മിണ്ടാതിരുന്നു. അല്ലയോ സിദ്ധാ! നാം ഇപ്പോൾ യാത്രപറഞ്ഞ് എന്നെ

ന്നേക്കും തമ്മിൽ പിരിയുന്നതിന്ന മുൻപിൽ എൻെറ അപരാധത്തെ നിങ്ങൾ ക്ഷമിക്കുമോ?" അയാൾ കോപിക്കുമോ എന്നുള്ള ഭയത്താൽ എന്നപോലെ ശങ്കയോടു കൂടി അയാളുടെ നേരെ കൈ നീട്ടിക്കൊണ്ട് അവൾ അശ്രുപൂർണ്ണനയനയായി പാരവശ്യത്തോടു കൂടി പതുക്കെ മഞ്ചത്തിൽ ഉപവേശിച്ചു.

സ്വല്പനേരത്തേക്കു സിദ്ധൻ തൻെറ ആത്മാവുമായി കഠിനയുദ്ധം ചെയ്തു. പിന്നെ അയാൾ തന്നെ അധീനനാക്കിച്ചെയ്തു, മാത്രമല്ല, മാനത്തേയും കൃത്യത്തേയും എല്ലാം വിസ്മരിക്കുന്നതിന്ന പ്രസഹ്യ പ്രേരിക്കയും ചെയ്ത ആ സ്ത്രീയെ ബാഹുക്കളെ കൊണ്ട് ആലിംഗനം ചെയ്ത് പറഞ്ഞു: "റസിയായെ! നിങ്ങളോടു കൂടാതെ എനിക്കു ജീവധാരണം അശക്യമാണ്. നിങ്ങളോടു കൂടി ഇരുന്നാൽ ഒന്നും കുററവും കുറച്ചിലും അല്ല."

അയാൾ പറഞ്ഞത് വാസ്തവം തന്നെ ആയിരുന്നു. ജീവിതത്തെക്കാളും മാനത്തെക്കാളും അവൾ പ്രിയതരയാണെന്ന് അയാൾ പറഞ്ഞത് ഒട്ടും അതിശയോക്തി അല്ലായിരുന്നു. അപ്രകാരം ആ സായാഹ്നം കഴിഞ്ഞു. സിദ്ധൻ കുറഞ്ഞോന്നു അസ്വാസ്ഥ്യനും കുറഞ്ഞോന്നു ആനന്ദപരവശനും ആയിരുന്നു. ചിലപ്പോൾ അയാൾ തന്നെത്താൻ നിന്ദിക്കയും പിന്നെ ഈ ആപൽകരമായ പ്രേമത്തെ ആലോചിച്ച് സന്തോഷിക്കയും ചെയ്തു. അയാൾ പതിവായി പോകുന്ന വഴിയിൽ കൂടി പോയപ്പോൾ നേരം കുറെ അധികമായി. ഉദ്യാനത്തിലുള്ള ചെറിയ വാതിൽ തുറക്കാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ അതു തുറന്ന് ഒരു മനുഷ്യൻ അകത്തേക്കു കടന്ന് സിദ്ധൻ അവിടെ നില്ക്കുന്നതു കാണാതെ വാതിൽ അടയ്ക്കാൻ ഭാവിച്ചു. അപ്പോൾ വിസ്മയാഭിഭൂതനായ സിദ്ധൻെറ മുഖത്തു നിന്നു ഉത്ഭവിച്ച ശബ്ദത്തെ കേട്ട് അയാൾ തിരിഞ്ഞു നിന്നു. അതാരായിരിക്കാം? പക്ഷേ ഫൈസി തന്നയോ? സാമാന്യത്തിലധികം പരുങ്ങലോടു കൂടി നിന്ന സിദ്ധനോട് ആ മനുഷ്യൻ ചോദിച്ചു: "താൻ എന്തിനാണ് ഇവിടെ വന്നത്?" ഇരുട്ടത്ത് അയാളുടെ ആകൃതി തിരിച്ചറിയാൻ പാടില്ലായിരുന്നു എങ്കിലും ഒച്ചകൊണ്ട് അത് സലിം ആയിരുന്നു എന്ന് ഉടൻ തന്നെ സിദ്ധനു മനസ്സിലായി.

സിദ്ധൻ ധൈര്യത്തോടെ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അതുപോലെ എനിക്കു തന്നോടു ചോദിക്കുന്നതിനും തുല്യമായോ അധികമായോ അവകാശം ഉണ്ട്." യുവരാജാവ് ഖഡ്ഗമുഷ്ടിയിൽ കൈവച്ചതായി ശബ്ദം കൊണ്ടറിഞ്ഞ് സിദ്ധനും അപ്രകാരം ചെയ്തു. സലിം ഒന്നുരണ്ടടി അടുത്തു വന്നപ്പോൾ തൻെറ എതിരാളിയെ മനസ്സിലാകയും ഖഡ്ഗത്തെ ഉറയിലേക്കു തന്നെ ഇടുകയും ചെയ്തു.

ഏററവും ആശ്ചൎയ്യത്തോടെ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "ഹാ! എൻെറ സ്നേഹിതനായ സിദ്ധരാമാ! നിങ്ങളുടെ രാത്രിസഞ്ചാരങ്ങളിൽ ഒന്നിൽ ഞാൻ കണ്ടുകൂടി. എങ്കിലും നിങ്ങളെ പോലുള്ള ഒരു യുവാവിനു ഇതിൽ അധികഹാനി ഇല്ല. ഇതിനെ ഞാൻ വെളിപ്പെടുത്തുമോ എന്നു ഭയപ്പെടുകയും മറിച്ചൊന്നും ശങ്കിക്കയും വേണ്ട. നിങ്ങളുടെ പ്രിയതമ നമ്മുടെ ഉപായപ്രയോഗങ്ങളിൽ ഉൾപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെന്നും രാത്രിയിൽ ഗൂഢമായി അവളോട് അവയെക്കുറിച്ചു സംസാരിക്കുന്നതിനു ചിലപ്പോൾ ഞാൻ വരാറുണ്ടെന്നും നിങ്ങൾ അറിയണം. എന്നാൽ ഈ ക്ഷണത്തിൽ അവൾക്ക് അപ്രകാരമുള്ള നീരസവിഷയങ്ങളെ കുറിച്ചു സംസാരിക്കുന്നതിനു പക്ഷേ രസമില്ലായിരിക്കും. അതുകൊണ്ടു ഞാൻ ഇപ്പോൾ അവളെ കാണാതിരിക്കുന്നതാണ് നന്ന്."

അനന്തരം സലിം വാതിലിലേക്കു തിരിഞ്ഞ് സിദ്ധനെ അതിൽ കൂടി പുറത്തേക്കയച്ചിട്ട് താനും വെളിയിൽ ഇറങ്ങി അതിനെ ഭദ്രമായി അടച്ചു.

അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ ഇപ്പോൾ ഗൃഹത്തിലേക്കു തിരിച്ചു പോകയായിരിക്കും, അല്ലേ? ഞാൻ മറെറാരു വഴിക്കാണ് പോകുന്നത്." എന്താണ് പറയേണ്ടത് എന്നറിയാതെ തൂഷ്ണീകനായി കേട്ടുകൊണ്ടു നിന്ന സിദ്ധനോട് അദ്ദേഹം പിന്നെയും പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ ഈ സമാഗമം ഗൂഢമായിരിക്കട്ടെ. അതാണ് നമുക്ക് ഏററവും നന്നായിട്ടുള്ളത്." ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ട് സലിം അന്ധകാരത്താൽ അന്തൎഹിതനായി ഭവിച്ചു.

ബാധപ്പെട്ടു നടന്നുംകൊണ്ട് യുവരാജാവ് ഇപ്രകാരം വിചാരിച്ചു: "യദൃച്ഛയാ അയാൾ എനിക്ക് ഒരുപകാരം ചെയ്തു. എനിക്ക് ഏററവും ഉപയുക്തമായി തീരുന്ന ഒരു ഗൂഢവൎത്തമാനം കിട്ടി. ഇതിലൊക്കയും ആ കള്ളൻെറ തന്ത്രം ഉണ്ടായിരിക്കണം."

പിറെറ ദിവസം സലിമിൻെറ അത്യന്തവിശ്വസ്തന്മാരായ ഭൃത്യന്മാരിൽ ഒരുത്തൻ ആ ഗൃഹത്തിനു ചുററും നടന്നുംകൊണ്ടിരുന്നു. അചിരേണ ഗുല്ബദൻെറ പരിചാരികയോടു സംസാരിക്കുന്നതിനു അവനു അവസരം കിട്ടി. അവൻ അവളുമായി ഉടമ്പടി എളുപ്പത്തിൽ പറഞ്ഞുതീൎക്കയും, അവൾ മനസ്സാലെ തൻെറ സ്വാമിനിയുടെ രഹസ്യങ്ങളെ ഉൽഘാടനം ചെയ്കയും ചെയ്തു. എന്തെന്നാൽ സിദ്ധനും അവളും കൂടി കൊടുക്കാൻ കഴിയുന്നതിലും അധികസംഖ്യ കൊടുക്കാൻ യുവരാജാവിനു ശക്യമാണല്ലോ. അന്നു തന്നെ വയ്യിട്ട് ആ പരിചാരിക കൊട്ടാരത്തിൽ വരികയും, സലിമിൻെറ വിശ്വസ്തഭൃത്യൻ അവളെ കാണുകയും, എഴുത്തുകളുടെ മാതിരിയിൽ മടക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള രണ്ടു കടലാസുകൾ അവൾ അവൻെറ കയ്യിൽ കൊടുക്കയും തൻെറ പ്രതിഫലവും വാങ്ങിക്കൊണ്ട്

തിരിയെ തന്റെ സ്വാമിനിയുടെ ഗൃഹത്തിലേക്ക ബദ്ധപ്പെട്ടു പോകയും ചെയ്തു. പിറെറ ദിവസം സലിം ഒരു പരിമിതമായ അനുയായിവർഗ്ഗത്തോടു കൂടി അലഹബാദ്ദിലേക്ക പുറപ്പെട്ടു.

അവിടെ ഏകാകിനിയായി വ്യസനിച്ചുംകൊണ്ട് ഒരുത്തി താമസിച്ചുവന്നു. വളരെക്കാലമായി ഇരാവതി തന്റെ ഭാവിയായ ഭർത്താവിനെ കുറിച്ചു യാതൊന്നും കേൾക്കാറില്ലായിരുന്നു. ആരംഭത്തിൽ, അയാൾ ആഗ്രായിൽ എത്തിയതിന്റെ ശേഷം താമസിക്കാതെ, എപ്പൊഴും അയാൾ എഴുതാറുള്ള എഴുത്തുകളിലെ പോലെ തന്റെ പ്രേമസ്ഥൈര്യത്തെ പ്രതിപാദിക്കുന്നവയായ രണ്ടെഴുത്തുകൾ അയച്ചതായി അവൾക്കു് ഓർമ്മയുണ്ടായിരുന്നു. അതിൽ പിന്നീട് അയാളുടെ എഴുത്തുകൾ ഒന്നും കിട്ടീട്ടില്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ അയാൾ സൌഖ്യമായിരിക്കുന്നു എന്നും, ചക്രവർത്തിക്ക് അയാളുടെ പേരിൽ പ്രീതി വർദ്ധിച്ചുവരുന്നു എന്നും അവൾ അന്യന്മാരിൽനിന്നു കേട്ടിരുന്നു. ഇപ്രകാരം വളരെ ദിവസമായി എഴുത്തയക്കാതിരിക്കുന്നതിന്റെ കാരണം എന്തായിരിക്കാം? ദാരുണമായ ഒരു സംശയം അവളെ അധികമധികം വ്യാകുലയാക്കിച്ചെയ്തു. എന്നാൽ തന്റെ പ്രിയതമന്റെ വാക്കിലും മാനത്തിലും തനിക്കുള്ള വിശ്വാസത്തെ അവലംബിച്ച് അവൾ ആ സംശയത്തെ നിരാകരിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. ഒരിക്കൽ അവൾ ചിന്താക്രാന്തയായി കാശ്മീരത്തു വച്ച് താനും തന്റെ പ്രിയതമനും കൂടി ആദ്യകാലങ്ങളിൽ വായിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്ന ഒരു പുസ്തകത്തിന്റെ കടലാസുകൾ മറിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ വിശ്വസ്തയായ നിപുണിക അവിടെ പ്രവേശിച്ചു. ആദ്യം ബദ്ധപ്പെട്ടും, പിന്നെ സംസാരിക്കണോ വേണ്ടയോ എന്നുള്ള സംശയത്താൽ എന്നപോലെ ശങ്കിച്ചും, വ്യാകുലമായ മുഖഭാവത്തോടു കൂടി അവൾ അടുത്തു വന്നു. ഇരാവതി ചോദിച്ചു: "നിനക്കെന്തൊന്നാണ് എന്നോടു പറയാനുള്ളത്? നീ എന്തോ അശുഭമായ വർത്തമാനത്തെ കൊണ്ടുവരുന്നു എന്നു തോന്നുന്നല്ലോ."

പരിചാരിക ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "കഷ്ടം! എനിക്ക നാക്കെടുക്കാൻ വഹിയാതെ ആയെങ്കിൽ കൊള്ളായിരുന്നു! എങ്കിലും ഞാൻ കേട്ടതിനെ നിങ്ങളെ ധരിപ്പിക്കാതിരിക്കാൻ എനിക്ക പാടില്ല. നിങ്ങളുടെ അടുക്കൽ പറയാതിരിക്കാൻ പാടില്ലാത്തവിധത്തിൽ അത് നിങ്ങളെ സംബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു."

ഇരാവതി പറഞ്ഞു: "പീഠിക ഒന്നും കൂടാതെ പറയാനുള്ളതിനെ ഉടനെ പറക തന്നെ. അതിനെ കേൾക്കാൻ ഞാൻ സന്നദ്ധയായിരിക്കുന്നു."

പിന്നെ അവൾ ആഗ്രായിൽ നിന്നു വന്ന ഒരു ശിപായിയെ കണ്ടതും സിദ്ധനെ കുറിച്ച് അവൻ പറഞ്ഞതും വിവരിച്ചു പറഞ്ഞു. ആദ്യം

അവൾ കരുതി സംസാരിച്ചു. എന്നാൽ ഒടുവിൽ ഫൈസിയുടെ ഭാൎയ്യയെ കുറിച്ചു സലിം കണ്ടുപിടിച്ചതൊക്കെ പറഞ്ഞു.

ഈ വൎത്തമാനം കേട്ടിട്ടുണ്ടായ ഫലം നിപുണിക ശങ്കിച്ചതുപോലെ തന്നെ ആയിരുന്നു. ഇരാവതി നിൎജ്ജീവയെന്നപോലെ മുൻപെട്ടു നോക്കിക്കൊണ്ട് അവിടെ ഇരുന്നു. കുറേ നേരം മിണ്ടാതിരുന്നതിൻെറ ശേഷം അവൾ സഹസാ ഉത്ഥാനം ചെയ്തു തനിക്കു പതിവില്ലാത്തതായ ക്ഷോഭത്തോടു കൂടി ചോദിച്ചു: "ആരാണ് ഇതെല്ലാം നിന്നോടു പറഞ്ഞത്? ഒരു ശിപായിയോ? പരമാൎത്ഥം പറയണം."

നിപുണിക ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എൻെറ സ്വാമിനി! ഞാൻ നിങ്ങളെ ചതിക്കാൻ എങ്ങനെ തുനിയും? എനിക്ക് അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതിനു എന്താണ് കാരണം? ഞാൻ നിങ്ങളോടു പറഞ്ഞ വൎത്തമാനം എന്നോടു പറഞ്ഞ ആൾ യുവരാജാവിൻെറ ഒരു ഭൃത്യനാണ്."

ഇരാവതി പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ ഈ കഥയൊക്കെ വ്യാജമാണ്. എനിക്ക് ഇപ്പോൾ മനസ്സിലായി." എത്ര നിന്ദ്യമായ കൃത്രിമമാണിത് എന്നു മനസ്സിൽ വിചാരിച്ചതിൻെറ ശേഷം അവൾ പരിചാരികയെ നോക്കി പറഞ്ഞു: "എൻെറ നിപുണികേ! നന്നായി. നീ ഈ വൎത്തമാനം എന്നോടു പറഞ്ഞതിനു വേണ്ടി ഞാൻ കൃതജ്ഞയായിരിക്കുന്നു. എൻെറ ക്ഷേമത്തെ കുറിച്ചു നിനക്കു വാസ്തവമായുള്ള താല്പൎയ്യത്താലാണ് നീ ഇത് എന്നെ ധരിപ്പിച്ചത് എന്നുള്ളതിൽ എനിക്കു സംശയമില്ല. എന്നാൽ ഇത് എവിടെ നിന്നു പുറപ്പെട്ടതാണെന്നു ഇപ്പോൾ എനിക്കു മനസ്സിലായതിനാൽ ഇതിനെ ഞാൻ കൂട്ടാക്കുന്നില്ല. സ്വല്പനേരത്തേക്കു എന്നെ വിട്ടു പൊയ്ക്കൊൾക. ഇനിമേൽ ഈ കഥ പറഞ്ഞവനെ നീ കാണേണ്ട."

എങ്കിലും ഇരാവതി തന്നത്താനേയോ പരിചാരികയോടോ സമ്മതിച്ചതിൽ അധികം നല്ലവണ്ണം ആ ശരം ലക്ഷ്യത്തിൽ കൊണ്ടു. അവൾ ഏകാകിനിയായതിൻെറ ശേഷം വളരെനേരം ഹസ്തന്യസ്തമസ്തകയായിട്ട് താൻ കേട്ടതിൻെറ സംഭാവ്യതയെ കുറിച്ചു ചിന്തിച്ചുംകൊണ്ടിരുന്നു. പിന്നെ കുറച്ചുനേരം കഴിഞ്ഞ് അവൾ തൻെറ മുറിയിൽനിന്നു വെളിയിൽ വന്ന സമയം അവിടെ സലിമിനെ കണ്ടപ്പോൾ അവൾക്കു പിന്നെയും ധൈൎയ്യം ജനിച്ചു. അദ്ദേഹം തിരിയെ വന്നു എന്നുള്ള വിവരം അവൾ അറിഞ്ഞിട്ടില്ലായിരുന്നു. അവൾക്കു സിദ്ധനോടു വിരോധം തോന്നുന്നതിനു ഈ അപവാദത്തെ ഉണ്ടാക്കി തീൎത്തത് മററാരും അല്ലായിരുന്നു എന്ന് അവൾക്കു വിശദമായി മനസ്സിലായി. സലിം ചെയ്ത സബഹുമാനമായ അഭിനന്ദനത്തിൻെറ സ്വീകാരസൂചകമായി ഉദാസീനമായും കുറഞ്ഞോന്നു സാവജ്ഞമായും അവൾ ശിരസ്സിനെ നമിപ്പിച്ചു.

സലിം പറഞ്ഞു: "ഇരാവതി! എന്നെ ഭഗ്നാശനാക്കിചെയ്ത നമ്മുടെ അതീതസമാഗമം കഴിഞ്ഞതിന്റെ ശേഷം ഇപ്പോൾ ഞാൻ തിരിയെ വന്നിരിക്കുന്നതിനെ കുറിച്ച നിങ്ങൾക്ക് ആശ്ചൎയ്യപ്പെടാൻ കാരണമുണ്ടായിരിക്കാം. എന്നാൽ എനിക്ക നിങ്ങളോട് സ്വയം പറയാൻ കഴിയാത്തതും നിങ്ങളുടെ പരിചാരികമുഖേന നിങ്ങൾ കേട്ടിരിക്കുന്നതുമായ ആ സംഗതി നിങ്ങൾ അറിഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ ഇപ്പോൾ അതിനിടയില്ലല്ലോ."

ഇരാവതി കോപം കൂടാതെ സ്പഷ്ടമായി പറഞ്ഞു: "എനിക്ക മനസ്സിലായി. ഉപദ്രവത്താൽ സാധിക്കാൻ കഴിയാഞ്ഞതിനെ അപവാദം കൊണ്ടു സാധിക്കാം എന്ന് അവിടുന്നു വിചാരിക്കയാണ്. എന്നാൽ അവിടുത്തെ അടുക്കൽനിന്നു ഇതിനെ ഞാൻ തീരെ പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നില്ല."

സലിം പിന്നെയും പറഞ്ഞു: "അപവാദമോ! എനിക്ക് എത്രയും താൽപൎയ്യം ഉള്ളതും നിങ്ങൾക്ക ഹാനികരമല്ലാത്തതും ആയ എന്റെ ഉദ്ദേശ്യത്തെ സാധിക്കുന്നതിനു അതു നിശ്ചയമായി ഗൎഹിതവും അത്യന്തം നിഷ്ഫലവും ആയ ഒരു മാൎഗ്ഗമാണല്ലോ. എന്നാൽ വാസ്തവം തെളിയിക്കുന്നതിനു വേണ്ട തെളിവുകൾ ഉണ്ടെങ്കിലോ?"

"എന്ത്? തെളിവുകളോ! എന്താണ് അവിടുന്നു പറയുന്നതിന്റെ താൽപൎയ്യം?"

"എത്രയും നിഷ്പക്ഷപാതനായ ഒരു ന്യായാധിപനു ആക്ഷേപിക്കാൻ പാടില്ലാത്ത തെളിവുകൾ ഉണ്ടെന്നാണ് ഞാൻ പറയുന്നത്. സിദ്ധന്റെ കയ്യക്ഷരം നിങ്ങൾക്കറിയാമല്ലോ?"

"നല്ലവണ്ണം അറിയാം."

"എന്നാൽ ഈ എഴുത്തുകൾ നോക്കുക തന്നെ." എന്നു പറഞ്ഞ് സലിം ഗുല്ബദന്റെ വിശ്വസ്തപരിചാരിക തന്റെ സ്വാമിനിയുടെ അടുക്കൽനിന്നും മോഷ്ടിച്ച് പ്രതിഫലം വാങ്ങികൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിനു കൊടുത്ത എഴുത്തുകളെ ഇരാവതിയുടെ കയ്യിൽ കൊടുത്തു. അവ പ്രേമസൂചകങ്ങളായ എല്ലാ പദങ്ങളെ കൊണ്ടും സമ്പൂൎണ്ണങ്ങളും, തീയതിയോടുകൂടിയും സോൽകണ്ഠമായും ലിഖിതങ്ങളും ആയിരുന്നു. അവയിൽ റസിയായുടെ നാമം പലതവണയും ആവൎത്തിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ഒന്നോ രണ്ടോ ശ്ലോകങ്ങളെ സിദ്ധൻ എഴുതീട്ടുണ്ടായിരുന്നു.

ഇരാവതി അവയെ ആദ്യം ബദ്ധപ്പെട്ടു വായിച്ചുനോക്കുകയും, പിന്നെ തിരിച്ചും മറിച്ചും എല്ലാവശവും സൂക്ഷിച്ചു നോക്കി ആവൎത്തിച്ചു വായിക്കുകയും ചെയ്തതിന്റെ ശേഷം അവയെ കയ്യിൽനിന്നും ഝടിതി താഴെ ഇട്ടു. സലിം അവളെ താങ്ങി ഒരാസനത്തിൽ ഉപവേശിപ്പിച്ചില്ലെങ്കിൽ അവൾ മൂൎച്ഛിതയായി താഴെ വീഴുമായിരുന്നു.

ഇരാവതിക്ക സിദ്ധനെ കുറിച്ചുള്ള അനുരാഗം എത്ര തന്നെ ഗാഢമായിരുന്നാലും അവൾ അത്ര ധൈൎയ്യഹീനയായ ഒരു സ്ത്രീയല്ലായിരുന്നു. അവൾ പുരാതനമായ ഒരു വീരവംശത്തിൽ ജനിച്ചവളായിരുന്നതിനാൽ ക്ഷണത്തിൽ ധൈൎയ്യത്തെ അവലംബിച്ച് യുവരാജാവിൻെറ മുഖത്തേക്ക സ്ഥിരമായി നോക്കിക്കൊണ്ടു സ്വല്പനേരം നിന്നതിൻെറ ശേഷം ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "എൻെറ വിധി തീൎച്ചയായി. എന്തെന്നാൽ ഞാൻ കേട്ടതു വാസ്തവം തന്നെ എന്ന് എനിക്ക ബോധപ്പെട്ടു. ഇതുവരെ മദീയനായിരുന്ന ആൾ മറെറാരുത്തിക്ക് അധീനനായി പോയി. എന്നാൽ ഒരു സ്ത്രീയുടെ ഹൃദയത്തെ ഒഴിച്ചു മറെറല്ലാത്തിനേയും അധീനമാക്കാൻ ശക്തനായ അവിടുന്ന് അവിടുത്തെ നേരേ വിമുഖമായിരുന്ന അതിനെ ഈ രഹസ്യാവിഷ്കരണത്താൽ ഇപ്പോൾ അധീനമാക്കി എന്നു വിചാരിക്കേണ്ട. എന്നോട് ഒരാൾ പറഞ്ഞ വാക്കിനു അയാൾ ഭംഗം ചെയ്തു എന്നുവച്ച് എൻെറ വാക്കിനു ഞാൻ ഭംഗം ചെയ്യുമെന്ന് അവിടുന്നു വിചാരിക്കരുത്."

അത്ഭുതത്തോടെ സലിം പറഞ്ഞു: "എന്ത്? മറെറാരുത്തിക്ക വേണ്ടി നിങ്ങളെ ഉപേക്ഷിച്ച കാമുകൻെറ വിശ്വാസഭംഗത്തെ അറിഞ്ഞതിൻെറ ശേഷവും നിങ്ങൾ സ്വതന്ത്രയായിരിക്കുന്നില്ലെന്നോ? ഉടനെ അല്ലെങ്കിലും, കുറേ കാലം കഴിഞ്ഞ് മററുള്ള സ്മരണകൾ നശിച്ചു കഴിഞ്ഞതിൻെറ ശേഷം, മറെറാരുത്തരാലും തരാൻ അശക്യമായ അധികാരത്തേയും ബഹുമാനത്തേയും നിങ്ങളുടെ പാദങ്ങളിൽ സമൎപ്പിക്കുന്നതിനു ശക്തനും സൎവോപരി നിങ്ങളെ സ്നേഹിക്കുന്നവനും ആയ ആളിൻെറ വാക്കിനെ കേൾക്കാൻ പാടില്ലെന്നോ?"

ഇരാവതി തൻെറ മനസ്സിനെ സമാധാനപ്പെടുത്തുന്നതിനു ശ്രമിച്ചുംകൊണ്ട് സാവധാനമായി പറഞ്ഞു: "യുവരാജാവേ! ഞാൻ പറഞ്ഞത് അവിടുത്തേക്ക മനസ്സിലായില്ല. പക്ഷേ മനസ്സിലാകുന്നതു പ്രയാസവുമായിരിക്കും. അവിടുന്നു പരിചയിച്ചിട്ടുള്ള സ്ത്രീകളിൽ നിന്ന് എത്രയോ ഭേദമുള്ള ഹിന്ദുസ്ത്രീകളായ ഞങ്ങളുടെ മാതിരി അവിടുത്തേക്ക് അറിഞ്ഞുകൂടാ. ഒരു പ്രബലനായ രാജാവിൻെറ പ്രീതിപാത്രമായ കളത്രമായിരിക്കുന്നതാണ് ഒരു സ്ത്രീയുടെ ഭാഗ്യത്തിൻെറ പരമകാഷ്ഠയെന്ന് അവിടുന്നു വിചാരിക്കുന്നു. പലൎക്കും അങ്ങനെ തോന്നുകയും ചെയ്യും. ഒരു ഹിന്ദുസ്ത്രീയെ അവളുടെ പ്രിയൻെറ വിശ്വാസഭംഗത്തെ ബോധപ്പെടുത്തിയാൽ അവൾ അയോഗ്യനായ അയാളെക്കുറിച്ചുള്ള വിചാരങ്ങളെ എല്ലാം ത്യജിക്കുന്നതിനു അതുകൊണ്ടു മതിയാകുമെന്നും അവിടുന്നു വിചാരിക്കുന്നു."

"അതങ്ങനെ തന്നെ അല്ലയോ?"

ഇരാവതി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഹിന്ദുസ്ത്രീകൾ കൃത്യമോ മാനമോ വിട്ട് ഒരിക്കലും ഉൽകൎഷത്തിനു ഇച്ഛിക്കുന്നവരല്ല. അവരുടെ ഭൎത്താക്കന്മാരോ

ഭർത്താക്കന്മാരായി അവരാൽ മനസ്സുകൊണ്ടു വരിക്കപ്പെട്ടവരോ ഏതെങ്കിലും വിശ്വാസഭംഗം പ്രവൎത്തിച്ചാലും അവർ പതിവ്രതകളായിത്തന്നെ ഇരിക്കും. ഒരു സ്ത്രീക്കു തന്റെ ഭർത്താവിനെ കുറിച്ചുള്ള ഭക്തിക്ക് അതിരില്ല. കേവലം മൂഢവിശ്വാസത്തിന്റെ ഫലമാണെന്ന് അവിടുന്നു വിചാരിക്കുന്നതായിരിക്കാമെങ്കിലും എത്ര മനഃപൂൎവമായ ശുഷ്കാന്തിയോടു കൂടി അവർ തങ്ങളുടെ മൃതന്മാരായ ഭർത്താക്കന്മാരെ ദഹിപ്പിക്കുന്ന ചിതയിൽ ചെന്നു ചാടുന്നു എന്ന് അവിടുത്തേക്കറിയാമല്ലൊ. അയോഗ്യന്മാരായ ഭർത്താക്കന്മാരെക്കുറിച്ചും ഭാൎയ്യമാർ ദൃഢഭക്തിയോടു കൂടിയിരുന്നിട്ടുള്ളതിനെ വിവരിക്കുന്ന ഞങ്ങളുടെ പുരാണകഥകളെ അവിടുന്നു കേട്ടിരിക്കാം. വ്യസനകരമായ ദമയന്തിയുടെ വൃത്താന്തം കേട്ടിട്ടില്ലയോ? എനിക്കു കഴിയുന്നെടത്തോളം ഞാനും ഒരു ദമയന്തിയായിരിക്കും. സിദ്ധൻ എന്നെ ഉപേക്ഷിച്ചു. എന്നാൽ അത് ദുഷ്ടനായ കലിയുടെ പ്രേരണയാലാണ്. അല്ലാതെ അയാൾ സ്വമേധയായി എന്നെ ഇങ്ങനെ വ്യസനിപ്പിക്കുന്നതല്ല. ആ കലിബാധ തീരുമ്പോൾ അയാൾ നളനെ പോലെ തിരിച്ചുവന്ന് നിർദ്ദോഷയായി എന്നെ കാണുകയും അയാളുടെ മാനത്തെ രക്ഷിക്കുന്നതിനു അയാളെക്കാളധികം എനിക്കറിയാമെന്നു സമ്മതിക്കയും ചെയ്യും."

കുറച്ചുനേരം മിണ്ടാതിരുന്നതിന്റെ ശേഷം സലിം പറഞ്ഞു: "എനിക്ക് എത്രതന്നെ വ്യസനം ഉണ്ടെങ്കിലും അയാൾ തിരിയെ വരുമെന്നുള്ള ആനന്ദകരമായ ആഗ്രഹത്തോടു കൂടി നിങ്ങൾ ഇരുന്നുകൊള്ളുന്നതിനു ഞാൻ മനസ്സാലെ സമ്മതിക്കുന്നു. എന്നാൽ ആ ആഗ്രഹം ഫലിക്കുമെന്നു വിശ്വസിച്ച് നിങ്ങൾ അത്ര സന്തോഷിക്കേണ്ട. അയാളെ അകപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്ന സ്ത്രീയെ ഞാൻ നല്ലവണ്ണം അറിയും. നിങ്ങളെ കാണുന്നതിനു മുൻപിൽ ഞാൻ അവളെ കാമിച്ചു. അവളിൽ ഒരുത്തനു തോന്നുന്ന കാമം ഒരു നിൎമ്മലതരമായ പ്രേമത്താൽ ജിതമാകുന്നതു വരെ അവളുടെ വശീകരണശക്തി ദുന്നിരോധയാണെന്ന് എനിക്കറിയാം. അവളെക്കാളധികം മോഹിപ്പിക്കുന്നതിനു സാമൎത്ഥ്യവും, നിങ്ങളെക്കാളധികം ശ്രേഷ്ഠ്യവും നൈൎമ്മല്യവും ഉള്ള ഒരു സ്ത്രീയെ ഞാൻ അറിയുന്നില്ല."

ഈ ഉപന്യാസത്തിനുത്തരമായി ഇരാവതി പറഞ്ഞു: "യുവരാജാവേ! ഉപചാരത്തിനു വിരുദ്ധമായിരിക്കാമെങ്കിലും ഞാൻ ഒരു കാൎയ്യം അപേക്ഷിക്കുന്നു. തല്ക്കാലത്തേക്ക് എന്നെ വിട്ടു പൊയ്ക്കൊള്ളുന്നതിനു തിരുമനസ്സുണ്ടാകണം. ഇപ്പോൾ എനിക്ക് ഏകാകിനിയായിരിക്കുന്നത് ആവശ്യകമാണെന്നു തോന്നുന്നു. അവിടുന്ന് ഈ അപേക്ഷയെ നിരസിക്കയില്ലെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു."

സലിം ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെ ഈ അപേക്ഷയെ സാധിപ്പിക്കുന്നതിനു ക്ഷണനേരം പോലും താമസിക്കുന്നത് എന്റെ സ്ഥിതിക്ക്

അയോഗ്യമായിരിക്കും. ഇനിയും നിർബ്ബന്ധിക്കുന്നത് നിഷ്ഫലമെന്നുമാത്രമല്ല, എന്റെ കാൎയ്യത്തിന്നു ദോഷമായും ഇരിക്കുമെന്നു ഞാൻ നല്ലവണ്ണം അറിയുന്നതിനാൽ നിങ്ങളുടെ അപേക്ഷയെ കൈക്കൊള്ളുന്നു." എന്നു പറഞ്ഞ് അദ്ദേഹം തിരിഞ്ഞ് പതുക്കെ ആ മുറിയിൽനിന്നും ഇറങ്ങിപ്പോയി.

അദ്ദേഹം പോയ ഉടൻ തന്നെ ഇരാവതിയുടെ ധൈൎയ്യമെല്ലാം ക്ഷയിക്കയും, അവൾ ക്ഷീണിച്ച് അടുക്കലുണ്ടായിരുന്ന ഒരാസനത്തിൽ ഇരുന്ന് കൈകൾകൊണ്ടു മുഖം മറച്ച് ഏററവും വ്യസനത്തോടെ കരയുകയും ചെയ്തു. കുറച്ചുനേരം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ അടുത്തുവരുന്ന പാദശബ്ദത്തെ കേട്ടു ശങ്കിച്ച് അവൾ നോക്കിയ സമയം സാല്ഹണനെ തന്റെ പുരോഭാഗത്തു കണ്ടു.

ഇരാവതിക്ക് ഇതിന്നു മുൻപിൽ എപ്പൊഴെങ്കിലും തന്റെ പിതാവിന്റെ അടുക്കൽനിന്നു കേട്ടിട്ടുള്ളതായി ഓൎമ്മയുണ്ടായിരുന്നതിനേക്കാളൊക്കയും അധികം സൌമ്യസ്വരത്തോടെ അയാൾ പറഞ്ഞു: "എന്റെ പുത്രി! നീ ഇങ്ങനെ വിചാരപ്പെട്ടു ദുഃഖിച്ച് തലതാഴ്ത്തിയിരിക്കുന്നതിന്റെ കാരണം എനിക്കു മനസ്സിലായി. ഇന്നു നീ കേട്ട വൎത്തമാനം ഞാൻ കുറേനാളായി അറിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. കുറച്ചുകാലം മുൻപിൽ ആഗ്രായിൽ വച്ചു സിദ്ധന്റെ വിശ്വാസഭംഗത്തെ ഞാൻ കണ്ടുപിടിച്ചു. എന്നാൽ നീ അതറിയേണ്ടത് ആവശ്യകമാകുന്ന കാലം വരുന്നതുവരെ ഞാൻ അതിനെ മറച്ചു. ഇപ്പോൾ എല്ലാം നിനക്കു മനസ്സിലായല്ലൊ. നമ്മോട് ഇപ്രകാരം വിശ്വാസഭംഗം ചെയ്ത ആ മനുഷ്യനെക്കുറിച്ചുള്ള വിചാരത്തെ എല്ലാം ഉപേക്ഷിക്കുന്നതിന്നു നിന്റെ മാത്രമല്ല, എന്റെയും എന്റെ കുലത്തിന്റെയും മാനം നിന്നെ പ്രേരിപ്പിക്കുമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു." ഇരാവതി ഉത്തരം പറയാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ അയാൾ പിന്നയും പറഞ്ഞു: "വരട്ടെ. കേൾക്ക്. ഈ സമയത്തു ഞാൻ നിന്നെക്കുറിച്ച് ഏററവും അനുതപിക്കുന്നുണ്ടെന്നു നീ വിശ്വസിച്ചുകൊൾക. എങ്കിലും നമ്മുടെ ശ്രേഷ്ഠകുലത്തിലുള്ള ഒരു സ്ത്രീ അവളുടെ മാനത്തിന്നും നല്ല പേരിന്നും അനുരൂപമായി എന്താണ് ചെയ്യേണ്ടതെന്നു നിന്നെ ഓൎമ്മപ്പെടുത്തുന്നത് എന്റെ കൃത്യമാണ്. നിന്റെ താല്ക്കാലികമായ ഹൃദയവ്രണത്തിന്നു ഉടനെ രോപണം ചെയ്വാൻ കഴിയുന്നതല്ലായിരിക്കാമെങ്കിലും ഒടുവിൽ നിനക്ക് ആശ്വാസജനകമായി തീരുന്ന ഒരു കാൎയ്യം ഞാൻ കണ്ടുപിടിച്ചിട്ടുള്ളതിനെ ഗൂഢമായി ഇപ്പോൾ തന്നെ നിന്നോടു പറയാം. ഇരാവതീ! നിനക്കൊരു മഹാഭാഗ്യം വരാൻ പോകുന്നു. ഹിന്ദുസ്ഥാനത്തിലുള്ള എല്ലാ സ്ത്രീകൾക്കും അത്യന്തം സ്പൃഹണീയയായ ഒരവസ്ഥ നിനക്കു സുലഭയായി വന്നിരിക്കുന്നു. എനിക്ക് കുറച്ചു മുൻപിൽ അതി

നെക്കുറിച്ച് ഉൗഹമുണ്ടായി. ഞാൻ ഒരവസരം കൊടുത്തപ്പോൾ യുവരാജാവായ സലിം എന്നോട് എല്ലാം വിട്ടുപറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം നിന്നിൽ അനുരക്തനായിരിക്കയും നിന്നെ ഭാൎയ്യയായി വരിക്കയും ചെയ്യുന്നു."

ഇരാവതി പറഞ്ഞു: "അത് എനിക്കറിയാം."

"നിനക്കറിയാമോ? അതെങ്ങനെ?"

"ഇന്നു യുവരാജാവു തന്നെ എന്നോടു പറഞ്ഞു."

"എന്നിട്ടു നിന്റെ മറുവടി എന്തായിരുന്നു?"

"അദ്ദേഹത്തിന്റെ അപേക്ഷയെ ഞാൻ നിരസിച്ചു."

ഏററവും ആശ്ചൎയ്യത്തോടും കോപത്തോടും കൂടി സാല്ഹണൻ ഉച്ചത്തിൽ പറഞ്ഞു: "എന്ത്! നിരസിച്ചോ! നിനക്കു ബുദ്ധിഭ്രമം ഉണ്ടോ?"

"ഇല്ലെന്നാണ് എന്റെ വിശ്വാസം. എന്നാൽ ഞാൻ സിദ്ധനു വാക്കുകൊടുത്തുപോയിട്ടുണ്ട്."

"അതുകൊണ്ടെന്താണ്? അയാൾ നിന്നെ വിവാഹം ചെയ്തില്ലല്ലൊ? അതിനാൽ നിനക്ക് ഇഷ്ടഭൎത്താവിനെ വരിക്കുന്നതിനു സ്വാതന്ത്ര്യം ഉണ്ട്."

"ഇല്ല. അയാൾ എന്നെ വിവാഹം ചെയ്തില്ലെങ്കിലും ഞാൻ അയാൾക്കു വാക്കു കൊടുത്തിട്ടുണ്ട്. അതിൽനിന്നും അയാൾ എന്നെ മോചിപ്പിച്ചിട്ടില്ല."

"അതിരിക്കട്ടെ. മുൻപിൽ അതിനു ഗൌരവം ഉണ്ടായിരിക്കുമായിരുന്നു. എന്നാലിപ്പോൾ അയാൾ തന്നെ വിശ്വാസഭംഗം ചെയ്കതിനാൽ ഇനി അതിനെ ഗണിക്കാനില്ല."

"ഭിന്നാഭിപ്രായങ്ങളോടു കൂടി വളൎന്നിട്ടുള്ള മററുള്ളവർ പക്ഷേ അപ്രകാരം വിചാരിക്കുമായിരിക്കാം. എന്നാൽ എന്റെ അഭിപ്രായപ്രകാരം എനിക്ക് അച്ഛന്റെ താല്പൎയ്യം പോലെ ചെയ്വാൻ പാടില്ല. എന്റെ ഈ അഭിപ്രായങ്ങൾ അച്ഛന്റെ ഉദ്ദേശ്യത്തിനു പ്രതിബന്ധകങ്ങളായിരിക്കുന്നെങ്കിൽ അത് എന്നെ ഇപ്രകാരം വളൎത്തിയ അച്ഛന്റെ അപരാധം തന്നെ ആണ്. ഞാൻ സ്പഷ്ടമായി പറഞ്ഞേക്കാം. എന്തുതന്നെ ആയിരുന്നാലും ഞാൻ ഇനിയും സിദ്ധനെ സ്നേഹിക്കുന്നു. തദനന്തരം മറെറാരാളെ എനിക്കു സ്നേഹിക്കാനും പാടില്ല."

"സ്നേഹത്തെക്കുറിച്ചു സംസാരിച്ചിട്ടു കാൎയ്യമില്ല. സലിം നിന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നു എന്നും അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹത്തെ നിനക്കു പ്രയോജനകരമാക്കിത്തീൎക്കാമെന്നും ഉള്ളതു വിചാരിച്ചാൽ മതി. എന്നാൽ പുരാതനാഭിപ്രായങ്ങളിലുള്ള നിഷ്ഠയാലും അയോഗ്യനായ ഒരുത്തനെക്കുറിച്ചുള്ള അന്ധപ്രതിപത്തിയാലും നീ അതിനു സമ്മതിക്കുന്നില്ല. മൂഢയായി ഇങ്ങനെ ശാഠ്യം പിടിക്കുന്നതു കൊണ്ടു നീ എന്തെല്ലാം പ്രയോജനത്തെ തള്ളിക്കളയുന്നു എന്നു വിചാരിച്ചു നോക്ക്. ഈ ലോകത്തിൽ എതിരി

ല്ലാത്തതായ ഒരു പദവി നിനക്കു സുലഭയായിരിക്കുന്നു. അതിനെ നീ കേവലം ഒരു ചാപല്യത്താൽ സാവജ്ഞമായി തിരസ്കരിക്കുന്നു."

സാല്ഹണന്നു കോപം ക്രമേണ വദ്ധിക്കുന്നതു കണ്ടു് ഇരാവതി ശാന്തതയെ നടിച്ചുംകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "ഞാൻ ചെയ്യുന്നതു തെററായിരിക്കാം. എന്നാൽ അച്ഛൻ പറയുന്നത് എനിക്കു ബോദ്ധ്യമാകുന്നില്ല. ഇതൊക്കയും കുറേക്കൂടി ബലമായി യുവരാജാവു തന്നെ എന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടും എൻെറ നിശ്ചയം ചലിച്ചില്ല."

"നിൻെറ നിശ്ചയം അച്ഛനെ കൂട്ടാക്കയില്ല എന്നാണ്. എന്നാൽ അത് നീ അത്ര നിഷ്ഠയോടു കൂടി ഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്ന അഭിപ്രായങ്ങൾക്ക് അനുരൂപമായിരിക്കുന്നില്ലെന്നു എനിക്കു തോന്നുന്നു. എന്തെന്നാൽ ആ കൂട്ടത്തിൽ മക്കൾ അച്ഛൻെറ ആജ്ഞയെ അനുവത്തിക്കണമെന്നുള്ളതും ഒരു മുഖ്യകൃത്യമായി പറഞ്ഞിട്ടില്ലയോ?"

"എന്തുസംശയമാണ്? പക്ഷേ ഉത്കൃഷ്ടതരമായ ഒരു കൃത്യത്തോട് അതു വിരുദ്ധമായി വരുമ്പോൾ അതിനെ അപ്രധാനമായി വിചാരിക്കയേ പാടൊള്ളൂ. അച്ഛൻെറ നിയോഗത്തെ അനുവത്തിക്കാതിരിക്കുന്നത് എനിക്ക് എത്രതന്നെ വ്യസനകരമാണെങ്കിലും ഈ കായ്യത്തിൽ എനിക്ക് അച്ഛൻെറ നിയോഗത്തെ അനുവത്തിക്കാൻ പാടില്ല, കഴികയും ഇല്ല."

"ഒരു പിതാവിനു തൻെറ പുത്രിയുടെ മേൽ അധികാരമുണ്ടെന്നും ആവശ്യപ്പെട്ടാൽ അവളെ തൻെറ ഇച്ഛയെ അനുസരിക്കുന്നതിനു നിബ്ബന്ധിക്കാമെന്നും നിനക്ക് അറിഞ്ഞുകൂടയോ?"

"അത് എനിക്കു നല്ലവണ്ണം അറിയാം. എന്നാൽ ഈ കായ്യത്തിൽ നിബ്ബന്ധം കൊണ്ടു് ഒരു ഫലവും ഉണ്ടാകയില്ലെന്നും എനിക്കറിയാം. എന്നെ നിബ്ബന്ധിച്ച് സലിമിനെകൊണ്ടു വിവാഹം കഴിപ്പിച്ചാൽ അദ്ദേഹത്തിനു എന്നിലുള്ള പ്രതിപത്തിയെല്ലാം ഇല്ലാതെ ആകും. അപ്പോൾ അദ്ദേഹം എനിക്കധീനനായിരിക്കയും ഇല്ല. അത് അദ്ദേഹത്തിനു തന്നെ അറിയാം. അദ്ദേഹം എൻെറ മനസ്സില്ലാതെ എന്നെ വിവാഹം ചെയ്കയില്ല. അല്ലെങ്കിൽ അച്ഛൻെറ മാദ്ധ്യസ്ഥ്യത്തെ അദ്ദേഹം ആവശ്യപ്പെടേണ്ടായിരുന്നല്ലൊ. അക്ബറുടെ അനന്തരാവകാശിക്കു മനസ്സാണെങ്കിൽ അച്ഛൻെറയും എൻെറയും അഭിപ്രായത്തെ ഗണിക്കാതിരിക്കുന്നതിനും മാത്രം ശക്തിയില്ലയോ?"

സാല്ഹണൻ മുഷ്ടിമുറുക്കിപ്പിടിക്കയും അക്ഷമയോടെ മേൽമീശകടിക്കയും ചെയ്തു. അയാൾ അതുവരെ എത്രയും സൌമ്യശീലയും വിനീതയും ആയ ഒരു കുമാരിയെന്നു വിചാരിച്ചിരുന്ന തൻെറ പുത്രിയാൽ യുക്തികൊണ്ടു പരാജിതനായി. ഈ താന്തോന്നിയായ പെണ്ണിൻെറ ശാഠ്യം നിമിത്തം അയാളുടെ മനോരാജ്യങ്ങളെല്ലാം നശിച്ചുപോയി.

അയാൾ ഒരു രാജപ്രതിനിധിയുടെ അധികാരത്തെ മാത്രമല്ല, ചക്രവർത്തി കൂടിയുള്ള അത്യുൽകൃഷ്ടമായ ഒരു സ്ഥാനത്തേയും ആഗ്രഹിച്ചിരുന്നു. അയാൾ ആഗ്രായിൽ പ്രധാനസചിവനായി തൻെറ പുത്രിയുടെ മുഖേന സലിമിനെ വശപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ട് നാമത്തിൽ ചക്രവർത്തിയല്ലെങ്കിലും വാസ്തവത്തിൽ ആ അധികാരമെല്ലാം ഭരിക്കാമെന്ന് അപ്പോൾ തന്നെ കരുതിയിരുന്നു.

ഒടുവിൽ അയാൾ ഇരാവതിയുടെ നേരെ ഭയപ്പെടുത്തുന്ന ഭാവത്തോടു കൂടി നിന്നുംകൊണ്ട് പറഞ്ഞു: "നീ ന്യായം കേൾക്കയില്ല. നിർബന്ധത്തെ ഭയപ്പെടുന്നും ഇല്ല. എന്നാൽ പിതാവിൻെറ ശാപത്തെക്കുറിച്ചു നിനക്കു ഭയമില്ലയോ?"

അവൾ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എന്നെ ശപിക്കയാണെങ്കിൽ ഇപ്പോൾ തന്നെ ഞാൻ അനുഭവിക്കുന്ന ദുഃഖം ദ്വിഗുണീകൃതമാകും. എന്നാൽ ധൈര്യത്തെ അവലംബിച്ച് അതിനെ സഹിക്കാൻ ഞാൻ ശ്രമിക്കും. വിധിലിഖിതം അനുഭവിക്കാതിരിക്കാൻ പാടില്ലല്ലോ."

ആക്ഷേപത്തോടെ സാല്ഹണൻ പറഞ്ഞു: "നീ ധൈര്യവതിയാണ്. അഥവാ നീ അങ്ങനെ നടിക്കുന്നു. എന്നാൽ നിൻെറ ഈ ശാഠ്യം നീ സ്നേഹിക്കുന്നു എന്നു പറയുന്ന സിദ്ധനു ഹാനികരമാകയില്ലെന്നും രാജകുമാരൻ നീ അദ്ദേഹത്തിൻെറ അപേക്ഷയെ നിരസിച്ചതിനു അയാളെ ദ്രോഹിക്കയില്ലെന്നും നിനക്കു നിശ്ചയമുണ്ടോ?"

ഈ വാക്ക് ഇരാവതിയുടെ ഹൃദയത്തിൽ നല്ലവണ്ണം തട്ടി. അവൾ നിരാശയായി കൈകളെ മേൽപ്പെട്ടുയർത്തി പിന്നെ അവശമായി കീഴ്പ്പെട്ട് ഇടുകയും തല താഴ്ത്തിക്കൊണ്ട് വ്യാകുലയായി നില്ക്കുകയും ചെയ്തു. ജയസൂചകമായ ഒരു മന്ദഹാസത്തോടെ സാല്ഹണൻ അവളെ നോക്കിക്കൊണ്ടു നിന്നു. ഒടുവിൽ അയാൾക്കു ജയം ലഭിക്കയും അജയ്യയായ അവളുടെ ബലം ക്ഷയിക്കയും ചെയ്തു.

എന്നാൽ ഉദ്ധതയായ ആ കന്യക പിന്നെയും ശിരസ്സിനെ ഉന്നമിപ്പിച്ച് സാല്ഹണൻെറ മുഖത്തു നോക്കിക്കൊണ്ട് ആദ്യം സ്ഖലിതമായിരുന്നിട്ട് പിന്നെ ഉടൻതന്നെ സ്ഥിരമായിത്തീർന്ന സ്വരത്തോടു കൂടി പറഞ്ഞു: "അച്ഛൻ പറഞ്ഞതു വളരെ ക്രൂരമായിരിക്കുന്നു. വാസ്തവമായി അച്ഛൻ അപ്രകാരം വിചാരിക്കുന്നു എന്ന് എനിക്കു വിശ്വസിക്കാൻ വഹിയാ. എന്നാൽ അത് ഒരു യഥാർത്ഥമായ ഭീഷണി തന്നെ ആയിരുന്നാലും എൻെറ കൃത്യത്തെ ഉപേക്ഷിക്കാൻ എന്നെ പ്രേരിക്കുന്നതിനു മതിയാകുന്നതല്ല. സിദ്ധൻ നമ്മുടെ മുൻപിൽ നിന്ന് ഞാൻ സംശയിക്കുന്നതും അയാളെ ആപത്തിൽ നിന്നു രക്ഷിക്കുന്നതിനായി എൻെറ വാക്കിനു ഭംഗത്തെ ചെയ്യുന്നതും കണ്ടാൽ അയാൾ എന്നെ നിന്ദിക്കയും ഉപേക്ഷി

ക്കയും ചെയ്യും. എൻെറ ജീവിതത്തെ അയാൾക്കുവേണ്ടി ഞാൻ ഉപേക്ഷിക്കും. എങ്കിലും എൻെറ മാനത്തെ ഞാൻ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതല്ല. അയാൾ മരിച്ചാൽ ഞാനും മരിക്കും. ഭവിതവ്യത അനതിലംഘ്യയാണല്ലൊ. നിരപരാധനായ അയാൾ ഹിംസിക്കപ്പെടട്ടെ. എന്നാൽ അതുകൊണ്ടു സലിമിനോ അച്ഛനോ ഒരു പ്രയോജനവും സിദ്ധിക്കയില്ല. അച്ഛനു ഒരു പുത്രിയും അച്ഛൻെറ ഭ്രാതാവിനു ഒരു പുത്രനും ഇല്ലാതെയാകും, അത്രേ ഉള്ളൂ. അല്ലാതെ അച്ഛൻെറ ഉൽകർഷേച്ഛ ഒരുപ്രകാരത്തിലും ഫലിക്കയില്ല. എന്നാൽ എനിക്ക് അച്ഛനെക്കുറിച്ചുള്ള ബഹുമാനത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നതായി പരിണമിക്കാറുന്ന ഈ സംഭാഷണത്തെ നമുക്കു മതിയാക്കാം. ഞാൻ അച്ഛൻെറ പുത്രിയാണെന്നും, പുരാതനമായ ഒരു ശ്രേഷ്ഠവംശത്തിൽ ജനിച്ചവളാണെന്നും, കൃത്യത്തിനോ മാനത്തിനോ, അഥവാ എൻെറ പ്രിയനോ ഹാനി വരുന്നതിനെക്കുറിച്ച ഭയമുള്ളവളാണെന്നും വിചാരിക്കണം.''

ഉദ്ധതയായും ഏകദേശം ഭർത്സിക്കുന്ന ഭാവത്തോടു കൂടിയും നിന്ന ഇരാവതിയെ നോക്കിക്കൊണ്ടു സാല്ഹണൻ ക്ഷണനേരം മിണ്ടാതെ നിന്നു.

അവരുടെ സ്ഥിതികൾ ഭേദിച്ചു. അതുവരെ വിധേയയായിരുന്ന പുത്രി അപ്പോൾ ആജ്ഞാപികയും അവലിപ്തനായ പിതാവിനെ പ്രസഹ്യ വശംവദനാക്കുകയും ചെയ്തു. വിഫലീകൃതമായ കോപത്താൽ ഭീഷണമായ മുഖഭാവത്തോടെ അയാൾ ഒന്നും പറയാതെ തിരിഞ്ഞ് ബദ്ധപ്പെട്ട് ഇറങ്ങിപ്പോയി.

പതിനൊന്നാം അദ്ധ്യായം.

ദൈവൈക്യം.

പതിവുപോലെ നിശാരംഭത്തിൽ വിചിത്രവസ്ത്രധാരികളും ഉത്സാഹികളും ആയ ജനങ്ങളുടെ ഒരു സംഘം ആഗ്രായിൽ നദീതീരത്തുള്ള ഒരു ചെറിയ ആപണപങ്ക്തിയിലെ ഗൃഹങ്ങൾക്കു ചുററും വന്നു കൂടി. അവിടവിടെ വരാന്തകളിൽ ചൂതുകളിക്കാർ ചേർന്നിരുന്നു. ഒരെടത്ത് വിവിധായുധപാണികളായ യോധന്മാർ മത്തന്മാരായി കടന്നു പൊയ്ക്കൊണ്ടിരുന്നു. ആ ജനസംബാധത്തെ കഴിച്ച് അല്പം അകലെയായി കറപ്പു തിന്നുന്നവർ ആനന്ദകരങ്ങളായ സ്വപ്നങ്ങളെ അനുഭവിച്ചുംകൊണ്ടു കിടന്നിരുന്നു. മററൊരെടത്ത് ഗൌരവഭാവത്തോടു കൂടിയ മഹമ്മദന്മാർ ഏകാഗ്രതയോടു കൂടി തങ്ങളിൽ സംസാരിച്ചുംകൊണ്ട് ഗർഹിതന്മാരും വിനോദങ്ങളിൽ വ്യാപൃതന്മാരുമായ ഹിന്ദുക്കളുടെ ഇടയിൽ ഒന്നു സഞ്ചരിക്കാമെന്നുവച്ച് പുറപ്പെട്ടിരുന്നു.

ആ മഹമ്മദന്മാരിൽ ഒരുത്തൻ തൻെറ കൂട്ടുകാരനോടു പറഞ്ഞു: "ശരി തന്നെ. ആലി! അക്ബറുടെയും രാജധാനിയിലുള്ളവരുടെയും കാൎയ്യം ക്രമേണ അധികമധികം ചീത്തയായി വരുന്നു. ദിവസംപ്രതി രാത്രിയിൽ ഈ മാതിരി ദൈവനിന്ദകങ്ങളായ സമാജങ്ങൾ കൂടാറുണ്ടെന്നു ഞാൻ അറിയുന്നു. ഇന്നലെ ഏകദേശം അൎദ്ധരാത്രിസമയത്തു ഞാൻ രാജമന്ദിരത്തിനു സമീപത്തു കൂടി കടന്നുപോയപ്പോൾ കണ്ടതെന്താണെന്നു കേൾക്കണോ? വളരെ വിളക്കുകളും മെഴുകുതിരികളും കത്തിച്ചിട്ടുള്ള മഹത്തായ പ്രകാശം ജന്നലുകളിൽ കൂടി കണ്ടു. എന്നാൽ അതെന്തിനായിരുന്നു? രാജാക്കന്മാൎക്കു കഴിക്കാവുന്ന വിരുന്നിനും മററുമല്ല. അവിടെ എല്ലാം നിശ്ശബ്ദമായിരുന്നു. ഒരു ഭക്തിപൂൎവ്വമായ സംഗീതമല്ലാതെ ഒന്നും കേട്ടില്ല. അക്ബർ തന്നെ അനേകകീൎത്തനങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കീട്ടുണ്ടെന്നു ഞാൻ കേട്ടിട്ടുണ്ട്. അവ കേൾക്കാൻ എത്ര നന്നായിരുന്നാലും ദീൎഘദൎശിയുടെ സ്തുതിരൂപമായ നമ്മുടെ മതാനുഷ്ഠാനത്തോടു അവയ്ക്കു യാതൊരു സംബന്ധവും ഇല്ല."

ആലി ചോദിച്ചു: "എന്നാൽ പിന്നെ അവയുടെ താല്പൎയ്യം എന്താണ്?"

മററെ ആൾ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അവയുടെ താല്പൎയ്യം എന്താണെന്ന് എനിക്കു ശരിയായി പറയാൻ പ്രയാസം ഉണ്ട്. എന്നാൽ പുരാതന പാർസികളുടെയും ഇവിടെയുള്ള നാസ്തികന്മാരുടെയും അടുക്കൽ നിന്നു കഷ്ടകാലത്തിനു അക്ബർ ഗ്രഹിച്ചുവശമായതും, തൻെറ വിശ്വസ്തന്മാരെ ഗ്രഹിപ്പിക്കുന്നതും, മഹമ്മദ് മതത്തിനു പകരമായി സ്ഥാപിക്കാൻ ശ്രമിക്കുന്നതും ആയ ഒരു മാതിരി അഗ്നിസൂൎയ്യാരാധനമാകുന്ന ഒരു നൂതന

മതത്തെ സംബന്ധിച്ചായിരുന്ന ആ സംഗീതം കേട്ടതും വെളിച്ചം കണ്ടതും എന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല. ഈശ്വരോ രക്ഷതു!"

ആലി ചോദിച്ചു: "അത് എന്തൊരുമാതിരി മതമാണ്? ഞാൻ അതിനേക്കുറിച്ചു പലതവണയും കേട്ടിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അതെന്താണെന്ന് ഇതുവരെയും ശരിയായി എനിക്കു മനസ്സിലായിട്ടില്ല."

യൂസുഫ് ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എനിക്കും അത്ര ശരിയായി അറിഞ്ഞുകൂടാ. എന്നാൽ അതു വളരെ ചീത്തയാണെന്നുള്ളത് ആസ്തികന്മാരായ എല്ലാവരും, വിശിഷ്യ നല്ല അറിവുള്ളവനും അക്ബറാൽ തന്നെ ബഹുമാനിക്കപ്പെട്ടവനും ആയ അബ്ദുല് കാദരും, അതിനു വിരോധികളായിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു തന്നെ സ്പഷ്ടമാകുന്നു. ഞാൻ നിന്നോടു മുൻപിൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിനെക്കാളധികം അസ്വാസ്ഥ്യത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്ന കാര്യങ്ങൾ ഞാൻ ഈയിടെ പ്രത്യക്ഷമായി അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. ഇന്നാളൊരു ദിവസം ഒരാൾ ആരെങ്കിലും കണ്ടേക്കുമോ എന്നു ഭയപ്പെട്ടിട്ടെന്നപോലെ രാജമന്ദിരത്തിൽനിന്നും ഒളിച്ചിറങ്ങി പതുങ്ങിപ്പോകുന്നതു ഞാൻ കണ്ടു. അതാരാണെന്നു നീയും അറിഞ്ഞിരിക്കണം. എന്നാൽ അയാളെ കണ്ടാൽ ആരും ഭയപ്പെടാതിരിക്കയില്ല." സ്വരത്തെ കുറേക്കൂടി താഴ്ത്തിക്കൊണ്ട് അയാൾ പിന്നയും പറഞ്ഞു: "യോഗി എന്നു വിളിക്കപ്പെടുന്ന സാക്ഷാൽ രാക്ഷസനോ അല്ലെങ്കിൽ രാക്ഷസാവതാരമോ ആയ ആ ഘോരകശ്മലനുമായി അക്ബർ ഒരുടമ്പടി ചെയ്തിട്ടുണ്ടുപോൽ."

യൂസുഫ് തന്റെ കൂട്ടുകാരനെ ഭയഭാവത്തോടെ നോക്കിക്കൊണ്ടു മിണ്ടാതെ നിന്നു. പിന്നെ ഉടൻ തന്നെ അയാൾ നദീതീരത്തിൽ കൂടി അടുത്തുവരുന്ന ഒരു സ്വരൂപത്തെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുംകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "ഈശ്വരാ ഞങ്ങളെ രക്ഷിക്കണെ! അതാ അയാൾ തന്നെ വരുന്നു! ഈ കാളിന്ദി അയാളെ കബളീകരിക്കട്ടെ!"

വാസ്തവത്തിൽ അത് ആ ദുർഗ്ഗാചാര്യൻ തന്നെ ആയിരുന്നു. അയാൾ ഹിന്ദുക്കളും പെർഷ്യന്മാരും ഒരു സംഘമായി ചേർന്നു സരസസല്ലാപം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നെടത്തേക്കു ചെല്ലുകയായിരുന്നു.

അവരിൽ ഒരു പെർഷ്യൻ പറഞ്ഞു: "എന്റെ അഭിപ്രായം, അബൂല്ഫ്ഫാസലും ഫൈസിയും (അതിലും വലിയ ഒരു പേർ പറയണ്ട,) ഞങ്ങളുടെ ശ്രേഷ്ഠമായ മതത്തെക്കുറിച്ചു പ്രത്യക്ഷമായും അനവരതമായും കാണിക്കുന്ന നിന്ദയേയും പരിഹാസത്തേയും ഇനി നാം സഹിച്ചുകൂടാ എന്നാണ്. നിങ്ങളുടെ മതം ഭിന്നമാണെങ്കിലും നിങ്ങളും ഞങ്ങളും ഒരുപോലെ പരിശുദ്ധമായി വിചാരിക്കേണ്ടതായിട്ടുള്ളതിന്റെ ധ്വംസത്തെ നിങ്ങളുടെ ആളുകൾ കണ്ടുംകൊണ്ട് സ്വസ്ഥമായിരിക്കുന്നത് എന്തെന്ന് എനിക്കു മനസ്സിലാകുന്നില്ല."

ഹിന്ദുക്കളിൽ ഒരുത്തൻ പറഞ്ഞു: "അത്രത്തോളം ആയിട്ടില്ല. ചക്രവൎത്തിയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ അനുഗാമികളും നിങ്ങളുടെ കുറാനേയും മതത്തേയും അധികം ആദരിക്കുന്നില്ലെന്നുള്ളതു പ്രസിദ്ധമാണ്. എന്നാൽ ഞാൻ അറിഞ്ഞേടത്തോളം ഒന്നിന്റേറയും ധ്വംസനത്തിനു അദ്ദേഹം ഉദ്യോഗിക്കുന്നതായി ഞാൻ കേട്ടിട്ടില്ല. ഞങ്ങളുടെ ക്ഷേത്രങ്ങൾക്കു ഹാനിയോ മതാനുഷ്ഠാനങ്ങൾക്കു വിഘ്നമോ ഒന്നും ചെയ്യപ്പെടുന്നില്ല. എന്നാൽ പണ്ട് മഹമ്മദന്മാരായ നിങ്ങൾ ഞങ്ങളെ ദ്രോഹിക്കയും ഉപദ്രവിക്കയും അല്ലാതെ ചെയ്തിട്ടില്ല."

"അത് നിങ്ങളുടെ വിഷയത്തിൽ ഉചിതം തന്നെ ആയിരുന്നു. നിങ്ങൾ— "

മദ്ധ്യേ തടഞ്ഞ് ഒരു പെർഷ്യൻ യോധൻ പറഞ്ഞു: "നോക്കിൻ, വിവാദങ്ങൾ വേണ്ട. ശണ്ഠകൊണ്ടു നമുക്കു പ്രയോജനം ഒന്നും ഉണ്ടാകയില്ല." അനന്തരം അവൻ ക്രുദ്ധനായ ആ മഹമ്മദനോടു ഒരു സംജ്ഞ കാണിച്ചു.

"അങ്ങനെയാകട്ടെ." എന്നുത്തരം പറഞ്ഞ് അവൻ ആ ഹിന്ദുവിന്റെ നേൎക്കു പൃഷ്ഠം തിരിച്ച് രണ്ടു സ്നേഹിതന്മാരാൽ അനുഗതനായി കടന്നുപോയി.

അപ്പോൾ ഗോരക്ഷനും അവരോടു കൂടി സംഭാഷണത്തിൽ ചേൎന്ന് പറഞ്ഞു: "മുബാറാക്! നിങ്ങൾ ഇവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നതു നന്നായി. എന്തെന്നാൽ ഇങ്ങനെയുള്ള വാദങ്ങൾ അനൎത്ഥാവഹങ്ങളാണ്. ഹിന്ദുക്കൾ മിക്കവരും ചക്രവൎത്തിയുടെ പക്ഷത്തിൽ ചേൎന്നിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ തൽക്കാലം അവരെ സ്വാധീനപ്പെടുത്താൻ കഴിഞ്ഞില്ലെങ്കിലും നമ്മുടെ പക്ഷത്തിൽ ദൈവാനുകൂല്യം ഉണ്ടാകുമ്പോൾ അവർ നമ്മോടു ചേരും. ആകട്ടെ. നമ്മുടെ കാൎയ്യനടപ്പിലേക്കു നിങ്ങൾ എന്തെല്ലാം ചെയ്തുതീൎന്നു?"

മുബാറാക് ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "സേനാനായകന്മാരിൽ അധികം പേരെയും സ്വാധീനപ്പെടുത്തിക്കഴിഞ്ഞു. അവർ യഥാവസരം നമ്മോടു വന്നുചേരും. സേനയോടു കൂടി പോകുന്നവർ വേണ്ടസമയത്ത് തിരിഞ്ഞുകൊള്ളും. ഇവിടെ ആഗ്രായിൽ താമസിക്കുന്നവരും അപ്രകാരം തന്നെ ചെയ്യും."

ഈ സംഭാഷണം അവിടെ സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ വന്നു ചേൎന്നവരും, അവരാൽ അഭിനന്ദിക്കപ്പെട്ടതു കൊണ്ട് അവരുടെ കൂട്ടത്തിലുള്ളവരെന്നു ഊഹിക്കപ്പെട്ടവരും ആയ രണ്ടാളുകളാൽ സശ്രദ്ധമായി ശ്രവിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. എന്നാൽ ഗോരക്ഷൻ താഴ്ന്ന സ്വരത്തിൽ താഴെ കാണിക്കുന്നപ്രകാരം ഉത്തരം പറഞ്ഞപ്പോൾ അവർ കുറേ കൂടി അധികം ശ്രദ്ധിച്ചു കേട്ടു.

"ഈ കഴിഞ്ഞ ഏതാനും ദിവസത്തിനിടയിൽ നമ്മുടെ ആലോചനകളെ അല്പം മാറേറണ്ടതായി വന്നിട്ടുണ്ട്. അക്ബർ ഉത്തരദേശത്ത് എത്തുന്നതു വരെ നാം താമസിച്ചിരിക്കേണ്ട. എന്തെന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ സേനകളുടെ ഭാഗം നമ്മുടെ പക്ഷത്തിൽ ചേൎന്നാലും അദ്ദേഹത്തിനു ജയം ലഭിച്ചു എന്നു വന്നേക്കാം. ആ വൎത്തമാനം കാശ്മീരത്തു നിന്നും ഇവിടെ എത്തിയാൽ എല്ലാവരും സംഭ്രാന്തന്മാരാകും. പിന്നെ നമ്മൾ വിചാരിച്ചാൽ ഇവിടെ യാതൊന്നും കഴികയില്ല. അതുകൊണ്ട് സലിമിനെ ചക്രവൎത്തിയായി പ്രഖ്യാപനം ചെയ്തു് അദ്ദേഹം കോട്ടയിൽ വേണ്ട ഒരുക്കുകൾ ചെയ്തു എന്നു കേട്ടുകഴിഞ്ഞാൽ, കുറച്ചു ദിവസത്തെ വഴി യാത്ര ചെയ്തല്ലാതെ ആഗ്രായിൽ തിരിച്ചെത്തുകയില്ലെന്നുള്ളെടത്തോളം ദൂരം വഴിയിൽ അക്ബർ ആയിരിക്കുമ്പോൾ തന്നെ നാം ആലോചിച്ചിട്ടുള്ളത് നടത്തണം. അപ്പോൾ സേനയിൽ അതൃപ്തന്മാരായുള്ളവർ അക്ബൎക്കു വിരോധമായി നില്ക്കും എന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല. അതുകൊണ്ട് ഇപ്പോൾ തന്നെ കാലം അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്നു എങ്കിലും മുബാറക്കും നിങ്ങളും പോയി നമ്മുടെ ആളുകളോടു സന്നദ്ധന്മാരായിരിക്കുന്നതിനു യഥാവസരം കരുതൽ കൊടുക്കണം."

കുറച്ചുനേരം കൂടി സംസാരിച്ചതിൻെറ ശേഷം ഈ ദ്രോഹപ്രവൃത്തന്മാർ ഒടുവിൽ വന്നവരെ ഒരുമിച്ചു വിട്ടുംവച്ച് ഓരോരുത്തരും അവരവരുടെ വഴിക്കു പോയി.

അവരിൽ ഒരുത്തൻ പറഞ്ഞു: "ഇത് ഗൌരവമുള്ള വൎത്തമാനമാണ്."

മറേറ ആൾ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അതെ, സംശയമില്ല. എന്നാൽ ഇത് അക്ബൎക്കു കാൎയ്യം കുറേക്കൂടി ലഘുവാക്കിത്തീൎക്കുമെന്നാണ് എനിക്കു തോന്നുന്നത്. നമുക്ക് ഇപ്പോൾ ഈ വൎത്തമാനം ഉടൻതന്നെ അബുല് ഫ്സലിനെ ധരിപ്പിക്കുന്നതിനു നിൎവ്വാഹമില്ലാത്തത് ശോചനീയം തന്നെ. എന്നാൽ രാത്രി കുറേക്കൂടി അതിക്രമിക്കട്ടെ. അതിനു മുൻപിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഗൃഹത്തിൽ ചെല്ലുന്നത് ആപൽകരമായേക്കാം. എന്നു മാത്രമല്ല, അദ്ദേഹം ഇപ്പോൾ ചക്രവൎത്തിയുടെ അടുക്കൽ ആയിരിക്കും. അതുകൊണ്ട് നമുക്ക് അദ്ദേഹത്തിനെ കാണാനും കഴികയില്ല."

ആദ്യത്തെ ആൾ പറഞ്ഞു: "ഇപ്പോൾ നമ്മൾ പിരിയുന്നതു നന്നായിരിക്കുമെന്ന് എനിക്കു തോന്നുന്നു. അൎദ്ധരാത്രിക്കു പ്രധാനമന്ത്രിയുടെ ഗൃഹത്തിൽ നമുക്ക് ഒരുമിച്ചു കാണാം." അനന്തരം അവൻ തൻെറ കൂട്ടുകാരനോടു യാത്ര പറഞ്ഞ് ഒരു വശത്തെ തെരുവിൽ കൂടിയും മറേറ ആൾ നദീതീരത്തിൽ കൂടിയും പോയി.

ചക്രവത്തി തൻെറ കൊട്ടാരത്തിൽ വച്ച് അധാമ്മികങ്ങളായ എന്തെല്ലാമോ കൃത്യങ്ങൾ നടത്തുന്നതായി യൂസുഫും അയാളുടെ അനുഗാമികളും വിചാരിച്ചിരുന്നാലും, അന്നു സായാഹ്നത്തിൽ അവിടെ നടന്ന സംഗതികളിൽ ഒരു ശരിയായ വിചാരത്തോടു കൂടിയ മഹമ്മദനു അസാധാരണമായി ഒന്നും കാണ്മാൻ കഴികയില്ലായിരുന്നു; എങ്കിലും അവിടെ ഉണ്ടായ സംഭാഷണത്തെ നല്ലവണ്ണം മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിഞ്ഞിരുന്നെങ്കിൽ അവനു അക്ബറോടു നൂതനമായി ദ്വേഷം തോന്നുമായിരുന്നു.

ചക്രവത്തിയോടു കൂടി ആ സദസ്സിൽ ഫൈസിയും അബ്ബുല്ഫ്ാസലും ഉത്തരദേശത്തിൽ നിന്നും ആയിടയ്ക്കു തിരിച്ചു വന്നിരുന്ന കുല്ലുകരും ഉണ്ടായിരുന്നു.

അക്ബർ മന്ത്രിമാരോടു ചോദിച്ചു: "നിങ്ങളുടെ ചാരന്മാരിൽ നിന്നും പിന്നെ വത്തമാനം ഒന്നും കേട്ടില്ലയോ?"

അബ്ബുല്ഫ്ാസൽ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഇന്നലത്തേതിൽ പിന്നെ ഒന്നും ഇല്ല. എന്നാൽ ഇന്ന് അദ്ധരാത്രിക്ക് രണ്ടു പേർ എൻെറ അടുക്കൽ വരും. അവക്ക് എന്നോടു പറയാൻ വത്തമാനം ഉണ്ടെന്നു ഞാൻ അറിയുന്നു."

അക്ബർ പറഞ്ഞു: "ഇങ്ങനെ ഉള്ള ആളുകളെ ഉപയോഗിക്കേണ്ടി വരുന്നത് ശോചനീയമല്ലയോ? ഹാ! എന്തിനാണ് ആളുകൾ അതിനു നമുക്കിടയാക്കിത്തീക്കുന്നത്?"

മന്ത്രി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അത് ഭേദപ്പെടുത്താൻ പാടില്ലാത്തതായ നമ്മുടെ ഇപ്പൊഴത്തെ രാജ്യഭരണക്രമത്തിൽ നിന്ന് അപരിഹായ്യമായി ഉണ്ടാകുന്ന ഫലമാണ്. എല്ലാ അധികാരവും ഒരാളിൽ സ്ഥാപിക്കപ്പെട്ടിരിക്കയും ആയാൾ ന്യായ്യമായോ അന്യായ്യമായോ അതൃപ്തിയുള്ളവരുടെ സംകടങ്ങളെ നിഷ്കാരണങ്ങളെന്നു പറകയും ചെയ്യുമ്പോൾ അവക്കു തങ്ങളുടെ ദോഷനിവൃത്തിക്കു മാഗ്ഗമില്ലാതെ ആകുന്നു. അങ്ങനെ ഉള്ളവരെ ദുരാഗ്രഹികളായ ഉൽകഷേച്ഛുക്കൾ തങ്ങളുടെ കാൎയ്യസാദ്ധ്യത്തിനായി ഉപയോഗിക്കയും അവർ അവക്കു വശപ്പെടുകയും ചെയ്യുന്നു."

അക്ബർ പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ എൻെറ പ്രജകളുടെ സംകടങ്ങളെ ഞാൻ കേൾക്കാതേയും അവ ന്യായ്യങ്ങളാണെങ്കിൽ യഥാശക്തി നിവൃത്തി ചെയ്യാതേയും ഒരിക്കലും ഇരിക്കാറില്ലല്ലോ."

അബ്ബുല്ഫ്ാസൽ ആവത്തിച്ചു പറഞ്ഞു: "അവ ന്യായ്യങ്ങളാണെങ്കിൽ! ശരി. എന്നാൽ അത് ആരാണ് നിശ്ചയിക്കാൻ? ചക്രവത്തിയും അദ്ദേഹത്തിൻെറ മന്ത്രിമാരും അല്ലേ?"

"പിന്നെ ആരുവേണമെന്നാണ്? പ്രകാരാന്തരേണ കാൎയ്യങ്ങൾ നടത്തപ്പെട്ടുവരുന്ന രാജ്യങ്ങളും ജനങ്ങളും അന്യദേശങ്ങളിൽ ഉണ്ടെന്നു

നാം കേട്ടിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ അവിടെയുള്ള ജനങ്ങളുടെ സ്ഥിതി നമ്മുടെ ജനങ്ങളുടേതിൽ നിന്നും വ്യത്യസ്തയാണ്. നമ്മുടെ ഭരണത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന നാനാരാജ്യങ്ങളുടെയും നാനാജാതികളുടെയും ഇടയിൽ ജനങ്ങൾക്കു രാജ്യഭരണത്തിൽ ഒരവകാശം കൊടുക്കുന്നത് അവരുടെ സ്വഭാവവും നടത്തയും ആചാരവും മററും കൊണ്ട് ശക്യമായിരുന്നാൽ തന്നെയും എങ്ങനെയാണ്?"

അബുല്ഫസൽ പറഞ്ഞു: "അതെത്രയും ശരിയാണ്. ഇതിലും അധികമായി ഭേദങ്ങൾ ആവശ്യകങ്ങളോ അഥവാ ശക്യങ്ങളോ അല്ലെന്നു ഞാൻ മുൻപിൽ തന്നെ അറിയിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. കാൎയ്യങ്ങളുടെ ഇപ്പോഴത്തെ സ്ഥിതിയെക്കുറിച്ചു ഞാൻ പ്രസ്താവിച്ചതു് ഇതിലും അധികമായ ദോഷത്തെ പരിഹരിക്കുന്നതിനായി നമുക്ക് ഇപ്പോൾ അനുവൎത്തിക്കേണ്ടിവന്നിരിക്കുന്ന മാൎഗ്ഗം എത്രമാത്രം ദുസ്സ്യജമാണെന്നു കാണിക്കാൻ മാത്രമായിട്ടാണ്. ചാരന്മാരെന്നു സാവജ്ഞമായി നാം വിളിക്കുന്ന ഈ ആളുകൾ വാസ്തവത്തിൽ അത്ര നിന്ദ്യന്മാരല്ല. ഞാൻ പറഞ്ഞ രണ്ടു പേരും മൎയ്യാദക്കാരും നമുക്ക് അത്യന്തം ആപ്തന്മാരും ആണ്. അവൎക്കു തക്കതായ പ്രതിഫലം കൊടുക്കുന്നുണ്ട്, ശരിതന്നെ. എന്നാൽ അതു വേണമെന്നില്ല. അതു കൂടാതേയും അവർ നമ്മോടു വിശ്വസ്തന്മാരായിരിക്കും. അവർ നിസ്സംശയമായി നമുക്കു നല്ലവണ്ണം ഉപകരിച്ചിട്ടും ഉണ്ടല്ലോ. അവരല്ലേ സാല്ഹണന്റെ കപടതന്ത്രത്തേയും അതിലുമധികം ഗൌരവമുള്ളതായ ഗോരക്ഷന്റെ കൃത്രിമത്തേയും കണ്ടു പിടിച്ചത്?"

ഫൈസി സാകൂതമായി പറഞ്ഞു: "ആ യോഗിതന്നെയല്ലേ ചക്രവൎത്തിക്ക് അയാളുടെ പേരിൽ തിരുവുള്ളമുണ്ടെന്നു കുറേനാൾ വലിപ്പം ഭാവിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നത്? അയാൾ തിരുമനസ്സിലെ അടുക്കൽ പ്രയോഗിപ്പിച്ചു കാണിച്ച യോഗാഭ്യാസരഹസ്യങ്ങൾ കൊണ്ടു വിശേഷിച്ച് ഒരറിവും സിദ്ധിച്ചതായി ഞാൻ അറിയുന്നില്ല."

അക്ബൎക്കു താൻ എത്ര ബുദ്ധിമാനായിരുന്നിട്ടും ക്ഷണനേരമെങ്കിലും ആ വഞ്ചകനാൽ ഭ്രമിപ്പിക്കപ്പെട്ടുപോയതിന്റെ സ്മരണ ഉണ്ടായപ്പോൾ മുഖത്ത് അല്പം ഭാവം മാറി. എന്നാൽ തൽക്കാലോചിതമായി കുല്ലുകർ മാദ്ധ്യസ്ഥ്യത്തെ സ്വീകരിച്ച് ആ സംഭാഷണത്തെ തുടൎന്ന് പറഞ്ഞു: "ആ ഗോരക്ഷനുമായി കഴിയുന്നെടത്തോളം എടപെടാതിരിക്കുന്നതാണ് നന്ന്. അയാളെക്കുറിച്ചു നാം കരുതിയിരിക്കേണ്ടത് ആവശ്യകമാണെന്നു കാണിക്കുന്ന ചില സംഗതികൾ എന്റെ പൂൎവ്വശിഷ്യനായ സിദ്ധൻ എന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. എങ്കിലും പുരാതനമായും ഇപ്പോൾ വിസ്മൃതപ്രായമായും ഉള്ള യോഗശാസ്ത്രത്തിൽ നമുക്കു സമ്പാദിക്കാൻ കഴിയുന്നതിലധികം ജ്ഞാനം അയാൾക്കു പരമ്പരയാ ലഭിച്ചിട്ടുണ്ട്."

അക്ബർ ജയഭാവത്തോടെ ഫൈഫ്സിയോടു പറഞ്ഞു: "അതാ, കണ്ടില്ലയോ! ബ്രാഹ്മണരുടെ വേദശാസ്ത്രാദികളിൽ നല്ല പരിചയമുള്ള നമ്മുടെ സ്നേഹിതനായ കല്ലുകർ യോഗശാസ്ത്രത്തെ അത്ര നിസ്സാരമാണെന്നു വിചാരിക്കുന്നില്ല."

ഫൈഫ്സി പറഞ്ഞു: "ഗ്രാഹ്യങ്ങളായ അനേകവിഷയങ്ങളെ നമുക്കു പഠിപ്പിച്ചു തന്നിരിക്കുന്ന ബുദ്ധിമാനായ നമ്മുടെ സ്നേഹിതൻ അങ്ങനെ പറകയാണെങ്കിൽ അതിൽ സാരമായി വല്ലതും ഉണ്ടെന്നു ഞാൻ മനസ്സോടെ സമ്മതിക്കാം. എന്നാൽ, കല്ലുകരേ! പ്രാചീനമായ ഈ ശാസ്ത്രത്തിൽ നിന്ന് എന്തു പ്രയോജനമുണ്ടാകുമെന്നാണ് നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നതെന്നു ഞാൻ ചോദിക്കുന്നതിനെ നിങ്ങൾ ക്ഷമിക്കണം. ഞാൻ അറിഞ്ഞെടത്തോളം ഇത് മോക്ഷസാധകമാണെന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ട് ഓരോ കൌശലപ്രയോഗങ്ങളെ പ്രതിപാദിച്ച് മൂഢന്മാരെ ഭ്രമിപ്പിക്കുന്ന ഒരു ഗൂഢതന്ത്രമല്ലാതെ മറെറാന്നും അല്ല."

കല്ലുകർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "പതഞ്ജലിപ്രണീതമായ ഈ ശാസ്ത്രത്തെക്കുറിച്ച് എൻെറ അഭിപ്രായം അത്ര പ്രതികൂലമായിട്ടല്ല. എന്നാൽ ഇതിൽ പരമമായ തത്ത്വം അടങ്ങീട്ടുണ്ടെന്നു എനിക്കു വിശ്വാസമില്ല. ജീവാത്മാവിനു പരമാത്മാവിൽ ലയമുണ്ടാകും എന്നുള്ള യോഗശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തം അത്ര തെററാണെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല. ഒരാനന്ദാവസ്ഥയിൽ ജീവാത്മാവിനു പരമാത്മാവിൽ ലയം ഉണ്ടാക്കുന്നതായ മനുഷ്യഹൃദയത്തിൻെറ ശുദ്ധതത്ത്വത്തെ വിശദീകരിക്കാൻ യോഗാഭ്യാസം പര്യാപ്തമാകുമോ എന്ന് എനിക്കു സംശയമാണ്. ചിത്തവൃത്തിനിരോധം പരിണാമത്തിൽ മോക്ഷസാധകമായി തീരാമെന്നുള്ള സിദ്ധാന്തം അത്ര ത്യാജ്യമല്ല."

അക്ബർ പറഞ്ഞു: "ഇത് എൻെറ അഭിപ്രായത്തിനു യോജിച്ചിരിക്കുന്നു. ഈ ചിത്തവൃത്തിനിരോധത്തിനു ആവശ്യകമായ ആത്മസംയമനം തന്നെയാണ് നമ്മുടെയും സ്വമതത്തെ പ്രചരിപ്പിക്കാനായി പശ്ചിമദേശങ്ങളിൽ നിന്നും വന്നിട്ടുള്ള പാതിരിമാരുടെയും ദർശനങ്ങളിൽ സാരമായി പ്രതിപാദിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളത്. എന്നാൽ എല്ലാവർക്കും, വിശിഷ്യ തത്ത്വജ്ഞാനികൾക്കും, ശ്രദ്ധാർഹമായ മറെറാരു വിഷയം ഇല്ലയോ? ഈ ആത്മസംയമനം എത്രതന്നെ ശ്രേഷ്ഠമായിരുന്നാലും ഇതുകൊണ്ട് ഈ പ്രപഞ്ചത്തിൽ കാണുന്ന സ്ഥൂലസൂക്ഷ്മങ്ങളുടെ ശാശ്വതമായ സംയോഗത്തെ കുറിച്ചു നമുക്ക് എന്തറിയാൻ കഴിയും?"

കല്ലുകർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ശരിതന്നെ. ദേഹത്തിൻെറയും ദേഹിയുടെയും ധർമ്മങ്ങളെക്കുറിച്ചു ഗാഢമായി പര്യാലോചിക്കാത്ത ഒരു തത്ത്വജ്ഞാനി ആ പേരിനു അർഹനായിരിക്കയില്ല. എന്നാൽ അവയുടെ തങ്ങ

ളിൽ ഉള്ള സംബന്ധത്തിൻെറ ദുൎജ്ഞേയമായ തത്വത്തെ വിശദീകരിക്കാൻ ആൎക്കു കഴിയും?"

പൈഫ്സി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ആൎക്കും കഴികയില്ല. ആരാലും അത് ഇതുവരെയും വിശദീകരിക്കപ്പെട്ടിട്ടില്ല. ഇനി മേൽ വളരെക്കാലം കൊണ്ടു സിദ്ധിക്കാവുന്ന ജ്ഞാനം ഈ വിഷയത്തെ വിശദീകരിക്കുമോ എന്നുള്ളത് ഇപ്പോൾ നമുക്ക് ഊഹിക്കാൻ അശക്യമാണ്. എന്നാൽ തത്കാലത്തേക്കു പ്രാചീനന്മാരും അദ്യതനന്മാരുമായ എല്ലാ അഭിജ്ഞന്മാരും വിശ്വസിക്കയും, അവരിൽ പലരും ഏറക്കുറെ വിശദമായി പ്രതിപാദിക്കയും ചെയ്തിട്ടുള്ളതിൻവണ്ണം ഈ പ്രപഞ്ചത്തിൽ അനാദിയായും അനന്തമായും ഒരു ശാശ്വതമായ ജീവൻ ഉണ്ടെന്നും, നികൃഷ്ടാവസ്ഥയിൽ നിന്നും ക്രമേണ ഉൽകൃഷ്ടാവസ്ഥയെ പ്രാപിക്കുന്നതായ ഒരു വികാസം അതിൻെറ ധൎമ്മമാണെന്നും ഉള്ള അറിവുകൊണ്ടു നാം തൃപ്തിപ്പെടേണ്ടതല്ലയോ? മനുഷ്യരായ നമ്മളും അവരവരുടെ ശക്തിക്കു തക്കവണ്ണം ക്രമേണ ആ വികാസത്തെ പ്രാപിക്കാൻ ഈശ്വരനാൽ കല്പിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളവരാണ്. നമ്മുടെ ഉദ്ദേശ്യങ്ങൾ ഉൽകൃഷ്ടങ്ങളാകുന്തോറും നികൃഷ്ടങ്ങളായ വിചാരങ്ങൾ പ്രതിനിവൎത്തിക്കയും, സമസൃഷ്ടന്മാരുടെയും ജനസമുദായത്തിൻെറയും രാജ്യത്തിൻെറയും ഗുണത്തിനു നിരഭിസന്ധിയായ ഐദംപൎയ്യം നമുക്കു ജനിക്കയും ചെയ്യും."

അക്ബർ പറഞ്ഞു: "യോഗ്യനായ പൈഫ്സി! നിങ്ങൾ പറഞ്ഞത് വളരെ നന്നായി. എന്നാൽ അതെല്ലാം ശരിയായിരിക്കാമെങ്കിലും അതുകൊണ്ടു നിങ്ങൾക്ക് അലംഭാവം ഉണ്ടാകുന്നുണ്ടോ? അതല്ലാതേയും അതിലധികമായും ചിലതിനു നിങ്ങൾക്ക് ആഗ്രഹം തോന്നുന്നില്ലയോ?"

പൈഫ്സി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "നിശ്ചയമായി ഉണ്ട്. കേവലം അതിൻെറ ഒരു സാമാന്യജ്ഞാനത്താൽ നമുക്കു തൃപ്തിയുണ്ടാകുന്നില്ല. അതിനെ വിശദതരമായി മനസ്സിലാക്കയും, ഉപയോഗിക്കയും, പരമാത്മാവിനും ജീവാത്മാവിനും തമ്മിലുള്ള സംബന്ധത്തെ അറികയും ചെയ്യുന്നതിനു നമുക്കു താല്പൎയ്യം തോന്നുന്നു. തത്വശാസ്ത്രത്തെ അഭ്യസിക്കുന്ന എല്ലാവരും ഇതിനായിത്തന്നെയാണ് ശ്രമിക്കുന്നത്."

ചക്രവൎത്തി പറഞ്ഞു: "ഞാൻ പറഞ്ഞത് നിങ്ങൾക്കു നല്ലവണ്ണം മനസ്സിലായില്ല. എന്നാൽ നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതെല്ലാം ഞാൻ സമ്മതിക്കാം. ഞാൻ ചോദിച്ചതിൻെറ താല്പൎയ്യം മറെറാന്നും അല്ല. നിങ്ങൾ പറയുന്ന ഈ ആത്മാവിൻെറ ഉത്ഭവം അതിൽ നിന്നു തന്നെയോ അതിലും ഉൽകൃഷ്ടതരമായ ഒരു ചൈതന്യത്തിൽ നിന്നോ? എന്നാണ്."

പൈഫ്സി ഉരത്തരം പറഞ്ഞു: "ചൈതന്യം ഈ ആത്മാവിൻെറ ധൎമ്മമാണ്. അത് ഈ പ്രപഞ്ചത്തിൽ അനേകപ്രകാരേണ പ്രകടീ

ഭവികുന്നുണ്ട്. അതുകൊണ്ട് ഒരു വസ്തുവിന്റെ ധൎമ്മം അതിന്റെ കാരണമായിട്ടും വരുന്നത് സംഭാവ്യമാണോ?"

കുറേനേരത്തേക്ക് എല്ലാവരും മൌനികളായിരുന്നു. ചക്രവൎത്തി എന്താണ് ഉത്തരം പറയേണ്ടത് എന്നാലോചിച്ചു. എന്നാൽ ശിരഃകമ്പം ചെയ്തതല്ലാതെ ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല.

ഒടുവിൽ അബ്ദുൽഫസൽ ഫൈസിയോടു പറഞ്ഞു: "എന്റെ അനുജാ! തന്റെ വാദം എത്രയും യുക്തിയുക്തമായിരിക്കുന്നു. എങ്കിലും നമ്മുടെ പൂജിതനായ ചക്രവൎത്തിയെ പോലെ തന്നെ ഞാനും ഇതുകൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെടുന്നില്ല. ഈ ആത്മാവിനേക്കുറിച്ചുള്ള വിചാരം കൊണ്ടു നമുക്ക് എന്തു പ്രയോജനമാണ് സിദ്ധിക്കുന്നത്?"

ഫൈസി സസ്മിതമായി പറഞ്ഞു: "ഇതുകൊണ്ടു നമുക്ക് ഒരു പ്രയോജനവും വേണ്ട. ഇത് വാസ്തവമാണെങ്കിൽ നാം ഇതിനെ അംഗീകരിക്കണം. അതുകൊണ്ടു നമുക്കു തൃപ്തിയോ സന്തോഷമോ ഉണ്ടാകുമോ എന്നുള്ള ഭാഗം നോക്കേണ്ട. വാസ്തവമായും നന്നായും ഉള്ള എല്ലാത്തിനേയും കുറിച്ച് ഒരു ശ്രദ്ധയെ ജനിപ്പിക്കാൻ കഴിയുന്നെടത്തോളം മാത്രം എന്റെ അഭിപ്രായം ഈ ലോകത്തിൽ ഒരു വിലയുള്ളതാണെന്നു ഞാൻ ഉപപാദിക്കാം. അതിലധികമായി എന്താണ് നമുക്ക് അപേക്ഷിക്കാവുന്നത്?"

അബ്ദുൽഫസൽ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "താൻ പറഞ്ഞത് ശരിയാണ്. എന്നാൽ നമ്മേക്കുറിച്ചല്ല മുഖ്യമായി ഞാൻ പറഞ്ഞത്. വിദ്യാഭ്യാസവും ജ്ഞാനവും കുറഞ്ഞവരാണെങ്കിലും നിത്യമായി പ്രത്യക്ഷാനുഭവമുള്ളതിൽ ഉപരിയായി ഒന്നിനെ അറിയുന്നതിനു താല്പൎയ്യമുള്ളവരായ ജനങ്ങളെക്കുറിച്ചാണ്. ഈ തത്വങ്ങളെ ജനങ്ങൾക്കെല്ലാവൎക്കും സുഗ്രഹങ്ങളാകത്തക്കതായ ഒരു സമ്പ്രദായത്തിൽ പ്രതിപാദിക്കുന്നത് ശക്യമല്ലയോ?"

അക്ബർ പറഞ്ഞു: "ഇത് ഞാൻ പലതവണയും വിചാരിച്ചിട്ടുള്ളതാണ്. ഈ തത്വങ്ങളെ പ്രതിപാദിക്കുന്നതിനു നൂതനമായി പ്രതിമകളെയോ ചിഹ്നങ്ങളേയോ കണ്ടുപിടിക്കുന്നത് അശക്യമാണെങ്കിൽ ജനങ്ങളുടെ മതവിശ്വാസത്തിൽ നിന്നും സാഹിത്യാഭിരുചിയിൽ നിന്നും ഉത്ഭവിച്ചിട്ടുള്ള പുരാതനകാലങ്ങളിലെ രീതിയെ നമുക്കു സ്വീകരിക്കാൻ പാടില്ലയോ?"

അക്ബർ മിണ്ടാതിരുന്നപ്പോൾ ഫൈസി പറഞ്ഞു: "തിരുമനസ്സുകൊണ്ട് ഇപ്പോൾ കല്പിച്ചതിന്റെ താല്പൎയ്യം എനിക്കു മനസ്സിലായി. അവിടുന്നു സ്ഥാപിക്കാൻ ഇച്ഛിക്കുന്നതും, അവിടുത്തെ വിശ്വസ്തമിത്രങ്ങളിൽ ചിലരെ ഇതിനു മുൻപിൽ തന്നെ ധരിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളതും ആയ നൂതനമതത്തെ ആണ് അവിടുന്നു സൂചിപ്പിക്കുന്നത്. അങ്ങനെ അല്ലയോ?"

അക്ബർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ വിചാരിച്ചത് ശരിതന്നെ. എന്നാൽ ഈ അവസരത്തിൽ ഞാൻ അതിനെക്കുറിച്ച് കുറേക്കൂടി പറയാം. അനേകദുർഗ്രഹവിഷയങ്ങളെ വിശദീകരിച്ചിട്ടുള്ളതിനു വേണ്ടി ഞാൻ ഫൈേസിയോടും കുല്ലുകരോടും കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു. എന്റെ അഭിപ്രായത്തെ പ്രതിപാദിക്കുന്നതിനു അനുഗുണമായി നമ്മുടെ സംഭാഷണം ഈ പ്രകൃതത്തെക്കുറിച്ചായതു് എനിക്കു സന്തോഷകരമാണ്. എന്നാൽ കേട്ടുകൊണ്ടാലും. തത്വശാസ്ത്രജ്ഞന്മാൎക്കും അവരേക്കാൾ അറിവു കുറഞ്ഞവൎക്കും ഒരുപോലെ തൃപ്തികരമായും യുക്തിയുക്തമായും ഉള്ള ഒരു മതത്തെ ഏതുവിധത്തിലാണ് പ്രവൎത്തിപ്പിക്കേണ്ടത് എന്നു വളരെ നാളായി ഞാൻ ആലോചിച്ചുവന്നു. ഒടുവിൽ പ്രാചീനന്മാരായ പെർഷ്യന്മാരാലും വിശിഷ്യ ഹിന്ദുക്കളുടെ വേദങ്ങളിൽ പറയപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ഋഷികളാലും സ്വീകൃതകളായ പ്രതിമകളെ കുറിച്ച് എനിക്കു അറിവു കിട്ടിയപ്പോൾ എന്റെ ഉദ്ദേശ്യം ഏകദേശം സിദ്ധമായി. ആ പ്രതിമകൾ നിങ്ങൾക്കു നല്ലവണ്ണം അറിവുള്ള സൂൎയ്യനും അഗ്നിയും ആണ്. പ്രകാശത്തേയും ഊഷ്മാവിനേയും എത്രയും ആശ്ചൎയ്യകരമായി പ്രത്യക്ഷീകരിക്കുന്ന *ചിത്രഭാനുക്കളെ കുറിച്ചു ചിന്തിക്കുന്നത് പ്രഥമദൃഷ്ടിയിൽ നിസ്സാരവും നിരൎത്ഥകവുമായി തോന്നുമായിരിക്കാം. എന്നാൽ സൂക്ഷ്മമായി ആലോചിക്കുമ്പോൾ ഇവരിൽ ഒരു ഉൽകൃഷ്ടമായ തത്വം അന്തൎഭവിച്ചിരിക്കുന്നു. അത് ഭാവികളായ അനേകവൎഷശതങ്ങളിൽ ഉണ്ടാകാവുന്ന ജ്ഞാനം നിമിത്തം എത്രയും ഉന്നതമായ ഒരു പദമുത്ത പ്രാപിക്കുന്നതായിരിക്കാം." രാജഗൃഹത്തിന്റെ അനാവൃതമായ അളിന്ദത്തിലേക്കു തിരിഞ്ഞ് മന്ദമന്ദമായി അസ്തമിക്കുന്ന ലോകബാന്ധവനെ അംഗുലികൊണ്ടു നിൎദ്ദേശിച്ച് അദ്ദേഹം തുടൎന്നു പറഞ്ഞു: "അതാ, കണ്ടാലും! ഈ ലോകത്തിലുള്ള പ്രകാശത്തിന്റേയും ജീവന്റേയും ആ ശ്രേഷ്ഠമായ പ്രതിരൂപം നാളെ ഏററവും ശോഭയോടെ പ്രത്യാഗമിക്കുന്നതിനായി നമ്മേ വിട്ടുപിരിയുന്നു. ആദ്യകാലത്തിൽ മനുഷ്യർ ആദിത്യനെ ഈശ്വരനായി ആദരിക്കയും സ്തോത്രങ്ങളെ കൊണ്ട് ആരാധിക്കയും ചെയ്തിരുന്നു. പ്രാചീനപണ്ഡിതന്മാർ അദ്ദേഹത്തിനെ ലോകത്തിൽ കാണുന്ന ശക്തികൾക്കൊക്കയും നിദാനമായിട്ടാണ് വിചാരിച്ചിട്ടുള്ളത്. എന്തെന്നാൽ സകലത്തിനും ജീവനെ കൊടുക്കുന്നത് പ്രകാശവും ഉഷ്മാവുമല്ലയോ? ആദിത്യന്റെയും ചന്ദ്രന്റെയും നക്ഷത്രങ്ങളുടെയും വിദ്യുത്തിന്റെയും നാം പാകാദികൾക്കുപയോഗിക്കുന്ന അഗ്നിയുടെയും പ്രകാശത്തിൽ ചിലപ്പോൾ ഹിതകരമായും ചിലപ്പോൾ ഭയങ്കരമായും നാശകരമായും ഉള്ള വിധത്തിൽ തേജസ്സിന്റെ അത്യന്തസാധാരണങ്ങളായ ആവിൎഭാവങ്ങൾ

*സൂൎയ്യനും അഗ്നിയും. "സൂൎയ്യവഹ്നീ ചിത്രഭാനൂ." അമരം.

നമുക്കു പ്രത്യക്ഷീഭവിക്കുന്നുണ്ട്. നാം എപ്പോഴും അവധാരണം ചെയ്യുന്നില്ലായിരിക്കാമെങ്കിലും ഭൂമിയിലും ഇതരഗോളങ്ങളിലും മനുഷ്യരിലും മൃഗങ്ങളിലും ജലത്തിലും സർവത്ര ഇതിന്റെ ശക്തി സന്നിഹിതയായിരിക്കുന്നു. ഇത് വാസ്തവത്തിൽ ഇപ്രകാരമാണെങ്കിൽ ഫൈസി ഇപ്പോൾ പറഞ്ഞ ചൈതന്യത്തിന്റെ ചിഹ്നമായി ഈ ശക്തിയേ ഗ്രഹിക്കുന്നത് കേവലം ഒരു കവികല്പനയാണെന്നു വിചാരിക്കപ്പെടുമോ? നമ്മുടെ സ്നേഹിതനായ അബ്ദുൽഫ്ഫസൽ എന്റെ അഭിപ്രായത്തോടു യോജിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നുമാത്രമല്ല, ഈ നൂതനമതത്തെ ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ നടപ്പാക്കുന്നതിനു ശ്രമിക്കയും അവർ ഇപ്പൊഴുള്ള അനേക മിഥ്യാജ്ഞാനങ്ങൾക്കു പകരം ഇതിനെ സ്വീകരിക്കയില്ലയോ എന്നു പരീക്ഷിക്കയും ചെയ്യുന്നതിനു അയാൾ ഉൽകണ്ഠിതനായും ഇരിക്കുന്നു. മററുള്ള മതങ്ങളിൽ നിന്നും ഇതിനെ തിരിച്ചറിയുന്നതിനു ഒരു പേർ ആവശ്യപ്പെട്ടു. എന്നാൽ ഒരു പേരു കൊണ്ടു പൂർണ്ണമായ അർത്ഥം വെളിപ്പെടുകയില്ലെങ്കിലും "ദൈവൈക്യം" എന്നത് അയുക്തമായി തോന്നിയില്ല. പകൽ സമയത്തിലും പ്രഭാതത്തിലും സൂര്യനേയും രാത്രിയിൽ അഗ്നിയേയും ഉചിതങ്ങളായ സ്തോത്രങ്ങളെ കൊണ്ടു വന്ദിക്ക മാത്രമല്ലാതെ ഇതിൽ മററു കർമ്മങ്ങളൊന്നും ആവശ്യകങ്ങളല്ല." അനന്തരം ചക്രവർത്തി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞ് ഉപസംഹരിച്ചു. "ഇതിനെക്കുറിച്ച് ഏതാനും ചിലത് മുൻപിൽ തന്നെ ഞാൻ നിങ്ങളോടു പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുള്ളതല്ലാതെ എല്ലാം പൂർണ്ണമായി വിവരിച്ചിട്ടില്ല. ഇപ്പോൾ അതിനു അവസരം ഉണ്ടായി. നിങ്ങളുടെ അഭിപ്രായം എന്താണെന്നു നിർവ്യാജമായി എന്നോടു പറയണം."

അദ്ദേഹത്തിന്റെ അപേക്ഷപ്രകാരം അവരാരും ഉടനെ ഒരഭിപ്രായം പറയുന്നതിനു മനസ്സുള്ളവരായി കാണപ്പെട്ടില്ല. ഒടുവിൽ കുല്ലകർ പറഞ്ഞു:

"ബുദ്ധിമാനായ ചക്രവർത്തി! ഞങ്ങൾ ഉടനെ ഉത്തരം പറയാൻ സന്നദ്ധന്മാരല്ലാത്തതിനെ ക്ഷമിക്കണം. തിരുമനസ്സുകൊണ്ടു കല്പിച്ച സാരമേറിയ സംഗതിയെക്കുറിച്ചു കുറെ ആലോചിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഇപ്പോൾ കല്പിച്ചതിൽ പ്രലോഭിപ്പിക്കുന്നതായി വളരെ ഉണ്ട്. എന്നാൽ എന്റെ സവിനയമായ അഭിപ്രായത്തിൽ ഗൌരവമായി ആലോചിക്കേണ്ടഭാഗവും വളരെ ഉണ്ട്. പ്രാചീനന്മാരായ കവികളിൽ നിന്നും തത്വജ്ഞാനികളിൽ നിന്നും അവിടുന്ന് എടുത്തിട്ടുള്ള പ്രതിമകളുടെ മാഹാത്മ്യത്തെ സമ്മതിക്കുന്നതിൽ എനിക്ക് അശേഷം സംശയമില്ല. എന്നാൽ അവയെ ദൈവതേന കല്പിക്കുന്നതിൽ അബദ്ധമില്ലയോ? ഈ പ്രതിമകളിലാണ് ദൈവൈക്യം എന്നു ജനങ്ങളെ ധരിപ്പിച്ച് അവർ അതിനെ സ്വീകരിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ ഇവ നിത്യമായി പ്രത്യക്ഷീഭവിക്കുന്നവ

ആകകൊണ്ട് ഇവയെക്കുറിച്ചുള്ള ഗൌരവം ക്രമേണ ലുപ്തമാകയും ഒടുവിൽ കേവലം ഒരു ബാഹ്യതന്ത്രം മാത്രമല്ലാതെ ദൈവാരാധനത്തിന്റെ സാരമൊന്നും ഇല്ലാതെയായി തീരുകയും ചെയ്യും. ഇപ്പോൾ കല്പിച്ച് സ്ഥാപിക്കാൻ ആലോചിക്കുന്ന ഈ മതം തന്നെ ഒരു കാലത്ത് വളരെ ജനങ്ങളാൽ വിശ്വസിക്കപ്പെട്ടതായിരുന്നു എന്ന് നാം നല്ലവണ്ണം ആലോചിക്കണം. പിന്നെ അത് എങ്ങനെയായി തീൎന്നു? ഇദാനീന്തനകാലങ്ങളിൽ മാത്രമല്ല, പ്രാചീനകാലങ്ങളിലും ആരാധ്യവസ്തുവിനെക്കുറിച്ചു സംശയം ജനിച്ച് ഭക്തിമാന്മാരായ അനേകം ആളുകൾ ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചിട്ടുള്ളതായി ഋഗ്വേദത്തിൽ തന്നെ കാണുന്നുണ്ട്: 'യാതൊരുത്തൻ ജീവനേയും ബലത്തേയും തരുന്നുവോ, യാതൊരുത്തന്റെ ആജ്ഞയെ ദേവന്മാർ എല്ലാവരും ബഹുമാനിക്കുന്നുവോ, മൎത്ത്യതയും അമൎത്ത്യതയും യാതൊരുത്തന്റെ ഛായയാകുന്നുവോ, നമ്മാൽ ആരാധ്യനായ ആ ഈശ്വരൻ ആരാണ്?' ആ കാലത്തും ജീവന്റെയും ശക്തിയുടെയും പ്രതിമകളായി സൂൎയ്യനേയും അഗ്നിയേയും കൊണ്ട് മനുഷ്യർ തൃപ്തന്മാരായില്ല. പിന്നെ ഇപ്പോൾ ഈ 'ദൈവൈക്യം' പൂൎവ്വകാലത്തെ അഗ്നിസൂൎയ്യാരാധനത്തെക്കാൾ അധികമായ ഒരു ഫലത്തെ ജനിപ്പിക്കുമോ?"

അക്ബർ ഒന്നും ഉത്തരം പറയാതെ ഫൈസിയോടു "നിങ്ങളുടെ അഭിപ്രായം എന്താണ്?" എന്നു ചോദിച്ചു:

അയാൾ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എന്റെ യോഗ്യനായ സ്നേഹിതൻ പറഞ്ഞതിലധികം ഒന്നും എനിക്കു പറയാനില്ല. പൂൎവ്വകാലത്തിലുണ്ടായിരുന്ന സംശയത്തെക്കുറിച്ചു പ്രസ്താവിക്കുന്നതായി അദ്ദേഹം എടുത്തു പറഞ്ഞ വേദവാക്യത്തിലെക്കാളധികം സ്പഷ്ടമായി വേദത്തിൽ തന്നെ മറെറാരു വാക്യം ഉണ്ട്. 'ഈ ഗൂഢതത്ത്വത്തെ ആരറിയുന്നു? എവിടെ നിന്നാണ് ഈ പ്രപഞ്ചമെല്ലാം ഉത്ഭവിച്ചത്? ഇതെല്ലാം ഈശ്വരന്റെ സങ്കല്പം കൊണ്ടു കല്പിച്ചതാണോ? എന്നാൎക്കറിയാം? ഈശ്വരനു തന്നെ അറിയാം. അഥവാ അദ്ദേഹത്തിനു തന്നെ അറിയാൻവഹിയായിരിക്കാം.' അതുകൊണ്ട് ഈ സംശയം മതം ഉണ്ടായകാലത്തിൽ തന്നെ ജനിച്ചിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ ഈ സംശയവും, നൂതനമായി ഒരു മതത്തെ സ്ഥാപിക്കാൻ പോകുമ്പോൾ നിയമേന ഉണ്ടാകുന്നതും 'ദൈവൈക്യം' എന്ന ഈ നൂതനമതത്തെ ഗ്രഹിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളവരിൽ ചിലക്കു തന്നെ ഇപ്പോൾ ഉള്ളതും ആയ വിരോധവും ഇരിക്കട്ടെ. അക്ബറെ പോലെ ഉള്ള ഒരാൾ ഇതിനെ ഗണിക്കയില്ല. എന്നാൽ നിസ്സാരമെന്നു തള്ളിക്കളയാൻ പാടില്ലാത്തതും ഇപ്പോൾ കല്പകർ സൂചിപ്പിച്ചതുമായ മറെറാരു ദോഷമുണ്ട്. അള്ളാ എന്നോ ദൈവം എന്നോ ഒരു സംജ്ഞയെ നാം കല്പിച്ചാൽ അത് അനാദിനിധനമായ ഒരു ചൈതന്യത്തിനു പകരം അജ്ഞാനികൾക്കു

കേവലം സൂൎയ്യനേയോ അഗ്നിയേയോ പോലുള്ള ഒരു വ്യക്തിയെ നിൎദ്ദേശി ക്കുന്നതായി പരിണമിക്കും. അപ്പോൾ 'ദൈവൈക്യം' എന്നതിന്റെ ഉദ്ദേശ്യം നഷ്ടമാകും. പിന്നെ തിരുമനസ്സുകൊണ്ട് ഏൎപ്പെടുത്തുന്ന മത ത്തിനാൽ എന്തു ഫലം സിദ്ധിക്കും?"

അബുല്ഫാസൽ ചോദിച്ചു: "എന്നാൽ, ഫൈസി! ജനങ്ങൾക്കു ജ്ഞാനം വൎദ്ധിപ്പിക്കുന്നതിനു എന്തു ചെയ്യണമെന്നാണ് തന്റെ അഭി പ്രായം? ചക്രവൎത്തി ഇച്ഛിക്കുന്ന പരിഷ്കാരത്തെ ഏൎപ്പെടുത്തുന്നതിനുള്ള മാൎഗ്ഗം എന്താണ്?"

ഫൈസി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ചൈനാരാജ്യത്തുള്ള തത്വജ്ഞാനി കളും പരിഷ്കാരപ്രവൎത്തകന്മാരായ എല്ലാ മഹാന്മാരും ഒരു മതത്തേയും അഭ്യുപഗമിക്കാതെ ആയിട്ട് വളരെക്കാലമായിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ ജന ങ്ങൾക്കു ജ്ഞാനം വൎദ്ധിപ്പിക്കുന്നതിനുള്ള മാൎഗ്ഗം അവർ ആരംഭിച്ചിട്ടുണ്ട്. നാം ആ വിഷയത്തിൽ ശ്രമിച്ചിട്ടില്ല. അത് സൎവോപരി ജനങ്ങളുടെ വിദ്യാഭ്യാസമാണ്. ഇതൊന്നു മാത്രമേ ജനസമുദായത്തിന്റെ പരിഷ്കാ രത്തിനു നിശ്ചിതമായി ഉപയോഗപ്പെടുകയൊള്ളു. അതിന്റെ ഫലങ്ങൾ ഉടനെ പ്രത്യക്ഷീഭവിക്കയില്ല എന്നുള്ളതു വാസ്തവം തന്നെ. ഒരു മഹ ത്തായ കാൎയ്യത്തെ ആരംഭിക്കുന്നവർ അതിനു പരിണാമത്തിൽ നിശ്ചിത മായി ഉണ്ടാകുന്ന ഫലത്തെ കാണാനിടവരുന്നത് അപൂൎവമായിട്ടേ ഒള്ളു. എന്നാൽ എന്തു പ്രമാണത്തെ അനുസരിച്ചെങ്കിലും ഒരു നൂതനമതത്തെ പ്രചരിപ്പിച്ചാൽ അത് കുറച്ചുകാലത്തേക്കു നിലനില്ക്കുമെങ്കിലും അവ സാനത്തിൽ ദുഷിച്ചുപോകുന്നതു നിശ്ചയമാണ്."

അക്ബർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ പറഞ്ഞത് വാസ്തവം തന്നെ. അതിനെക്കുറിച്ചു ഞാൻ നല്ലവണ്ണം ആലോചിക്കുന്നതാണ്. നമ്മുടെ നൂതനമതത്തെ ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ പ്രവൎത്തിപ്പിക്കുന്നതിനു ഏതെ ങ്കിലും ബലമായ തടസ്ഥം നേരിടുന്ന പക്ഷം അതിനെ നമ്മുടെ മിത്രവൎഗ്ഗത്തിനുള്ളിൽ മാത്രം വച്ചുകൊള്ളുന്നത് പക്ഷേ നന്നായിരിക്കും. എങ്കിലും എന്റെ പ്രിയമായ ഈ ഉദ്യമത്തെ ഞാൻ ഉടനെ ഉപേക്ഷി ക്കുമെന്നു നിങ്ങൾ വിചാരിക്കരുത്. നമുക്ക് ഇതിനെക്കുറിച്ച് ഇനിയും സംസാരിക്കാം. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ ഇങ്ങനെ ഇരിക്കട്ടെ. രാജ്യകാൎയ്യ ങ്ങളെക്കുറിച്ചു നമുക്കു ശ്രദ്ധിക്കേണ്ടതുണ്ടല്ലോ. എന്റെ സ്നേഹിതന്മാരേ! നിങ്ങൾ സ്വാഭിപ്രായങ്ങളെ എല്ലാം പറഞ്ഞതിനു വേണ്ടി ഞാൻ നിങ്ങ ളോടു കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു."

അബുല്ഫാസൽ ചക്രവൎത്തിയോടു യാത്രപറഞ്ഞ് തന്റെ സ്നേഹി തന്മാരാൽ അനുഗതനായിട്ട് മുൻപിൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ള രണ്ടു ചാരന്മാരുടെ അടുക്കൽ നിന്നും വൎത്തമാനത്തെ കേൾക്കാനായി തന്റെ ഗൃഹത്തിലേക്കു തിരിച്ചുപോയി.

പന്ത്രണ്ടാം അദ്ധ്യായം.

നിഗ്രഢവധം.

ഒരു നിമ്മലമായി സ്പൃഹണീയമായുള്ള പ്രഭാതത്തിൽ സിദ്ധൻ രണ്ടു സാദികളാൽ അനുഗതനായിട്ട് ഒരു സാധാരണദൂതനെ ഏല്പിക്കാൻ പാടില്ലാത്ത ഗൌരവമുള്ള ചില എഴുത്തുകളെ കൊടുക്കുന്നതിനു ഫ്ാത്ത് പൂരിലേക്ക പുറപ്പെട്ടു. സൂൎയ്യൻ നല്ലവണ്ണം പ്രകാശിച്ചു എങ്കിലും ആതപം ഉഷ്ണളമായിരുന്നില്ല. വൃക്ഷങ്ങൾ വിചിത്രവൎണ്ണങ്ങളായ പതത്രിവൎഗ്ഗങ്ങളുടെ കളമധുരസ്വരങ്ങളാൽ മുഖരിതങ്ങളും, ശാഖയിൽ നിന്നും ശാഖയിലേക്ക പ്ലവനം ചെയ്യുന്ന ചെറിയ ശാഖാമൃഗങ്ങളാൽ ശോഭിതങ്ങളും ആയിരുന്നു. ചരാചരങ്ങളെല്ലാം ഉൽബുദ്ധങ്ങളായും ആനന്ദപൂൎണ്ണങ്ങളായും കാണപ്പെട്ടു. മാൎഗ്ഗത്തിൽ കാണപ്പെട്ട കൃഷീവലന്മാർ കൂടിയും തങ്ങൾക്ക സഹജയായുള്ള അലസഗതിയെ വിട്ട് സാൎവത്രികമായ സന്തോഷത്തിൽ ഭാഗികളായി തീൎന്നതു പോലെ ഉത്സാഹത്തോടു കൂടി നടന്നിരുന്നു.

എന്നാൽ ഒരിക്കൽ ഉല്ലാസങ്ങളേയും മനോരഥങ്ങളേയും കൊണ്ടു പൂൎണ്ണഹൃദയനായിരുന്ന സിദ്ധനു ഇപ്പോൾ അവയൊന്നും ഇല്ലായിരുന്നു. അയാൾ നിരുത്സാഹനും ചിന്താക്രാന്തനും തൂഷ്ണീകനുമായി തന്റെ അനുചരന്മാരോടു കൂടി അശ്വാരൂഢനായി ഗമിച്ചു. ആദ്യം ആഗ്രായിൽ എത്തി പാവ്സ്സിനോടും അയാളുടെ സ്നേഹിതന്മാരോടും കൂടി സരസസല്ലാപം ചെയ്തുകൊണ്ടും, കോശാദ്ധ്യക്ഷന്റെ ശ്രേഷ്ഠയായ പുത്രിയെക്കുറിച്ചു പാവ്സ്സിന്റെ വിസ്രംഭസംഭാഷണങ്ങളെ സാനുകമ്പം ശ്രവിച്ചുകൊണ്ടും ഇരുന്ന സ്ഥിതിയിൽ നിന്നും ഭേദിച്ച് സിദ്ധൻ വേറെ ഒരാളായി തീൎന്നതുപോലെ കാണപ്പെട്ടു. പാവ്സ് ഈ ഭേദത്തെ നിൎദ്ധാരണം ചെയ്ത് ആശ്ചൎയ്യപ്പെട്ടിരുന്നു എങ്കിലും വിവേകിയായിരുന്നതുകൊണ്ട് അതിന്റെ കാരണത്തെ ചോദിച്ചില്ല. സിദ്ധനുതന്നെയും തന്റെ സ്ഥിതി എത്ര ഭേദിച്ചുപോയി എന്നുള്ള ബോധം ഗാഢമായിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. അയാൾ തന്റെ പ്രിയതമയുടെ നാമത്തെ ഉൽഘോഷിച്ചുംകൊണ്ട് പ്രപഞ്ചമെല്ലാം ജയിക്കാമെന്നുള്ളഭാവത്തോടെന്നപോലെ അശ്വത്തിൽ ഭംഗിയോടു കൂടിയിരുന്ന് മുൻപെട്ടോടിക്കുന്നതു കുല്ലുകർ കണ്ട ദിവസത്തിൽ നിന്നും അയാളുടെ സ്ഥിതി എത്ര ഭേദിച്ചുപോയി! റസിയായുടെ സാനുരാഗങ്ങളായ ആലിംഗനങ്ങൾക്ക് ആഗ്രഹിക്കാൻ തോന്നിത്തുടങ്ങിയതിനു മുൻപിൽ ഇരാവതിയുടെ ഒരു ചുംബനം അയാൾക്ക പരമാനന്ദമായിരിക്കയും, ദ്രോഹവും വിശ്വാസഭംഗവും കൃതഘ്നതയും കൊണ്ടു താൻ അപ

രാധിയാണെന്നുള്ള ബോധം ജനിക്കുന്നതിനു മുൻപിൽ തന്റെ അന്തഃകരണം പരിശുദ്ധമായിരിക്കയും ചെയ്തിരുന്നപ്പോഴത്തേതിൽ നിന്നും വിധം എത്ര മാറിയിരുന്നു! അയാളുടെ വിചാരങ്ങൾ അയാൾക്ക് അത്യന്തം അസ്വാസ്ഥ്യകാരണങ്ങളായിരുന്നു; എന്തെന്നാൽ ഇപ്പോൾ പൂർവാധികമായി അയാൾക്കു സംശയങ്ങൾ ജനിച്ചു. റസിയാ അയാളോടു വാസ്തവമായി വിശ്വാസമുള്ളവളായിരുന്നോ? അതോ, അയാളേക്കാളധികം അവളുടെ സ്നേഹത്തിനു അർഹനായിരുന്ന അവളുടെ ഭർത്താവിനെ ഭാവിച്ചതു പോലെ തന്നെയാണോ അയാളെയും ഭാവിച്ചിരുന്നത്? സത്യമായി സലിം കാര്യങ്ങളെക്കുറിച്ചു വല്ലതും ആലോചിക്കാനായിട്ടു മാത്രമാണോ അവിടെ വന്നത്? അതോ വേറെ ഉദ്ദേശ്യങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്നോ? ഇതു കൂടാതെ സിദ്ധാൻ ക്രമേണ അധികമധികമായി ഉൾപ്പെട്ടുപോയ രാജദ്രോഹകൃത്യത്തിനായുള്ള ഉദ്യമത്തെക്കുറിച്ചു വിചാരിച്ചപ്പോൾ അയാൾക്ക് അതിന്റെ സ്വഭാവം വളരെ ഭേദപ്പെട്ടു തോന്നിത്തുടങ്ങി. അത് അയാളുടെ ജന്മഭൂമിയുടെ രക്ഷയ്ക്കായിട്ടു മാത്രമല്ലായിരുന്നു എന്നും, വേറേ ചില ഉദ്ദേശ്യങ്ങളോടു കൂടിയായിരുന്നു എന്നും തോന്നി. റസിയാ താൻതന്നെ ഏററുപറഞ്ഞപ്രകാരം പലതവണയും അയാളെ വഞ്ചിച്ചിട്ടില്ലായിരുന്നോ? പിന്നെ ഇപ്പോൾ അവൾ പറഞ്ഞത് പരമാർത്ഥമാണെന്നു വിശ്വസിക്കുന്നതിനു എന്താണ് കാരണം? നൂതനമായ എന്തപകടത്തിലാണ് അയാൾ ഇപ്പോൾ അകപ്പെട്ടിരുന്നത്? എന്തൊരു കുററത്തെ ചെയ്യാനാണ് അയാൾ ഇപ്പോൾ പ്രയോജ്യനായി തീർന്നിരിക്കുന്നത്?

അയാളുടെ സാദികളിൽ ഒരുത്തൻ വിളിച്ചു പറഞ്ഞതു കേട്ട് അയാൾ ചിന്താനിദ്രയിൽ നിന്നും ഉണർന്ന് അവൻ കുന്തം കൊണ്ടു ചൂണ്ടിക്കാണിച്ച ദിക്കിലേക്കു നോക്കിയപ്പോൾ ദൂരത്തായിട്ട് ഒരു സാദിസംഘം യുദ്ധത്തിൽ ഏർപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു കണ്ടു.

സിദ്ധൻ അശ്വത്തെ പ്രേരണം ചെയ്ത് വേഗത്തിൽ ഓടിച്ചുംകൊണ്ട് തന്റെ അനുചരന്മാരോടു കൂടി യുദ്ധം ചെയ്യുന്നവരുടെ അടുക്കൽ എത്തിയപ്പോൾ അബ്ദുല്ഫസലിനേയും, അദ്ദേഹത്തിനെ വെട്ടുന്നതിനായി ഉദ്യോഗിക്കുന്നവനും സലിമിന്റെ കൂടെ താൻ പലപ്പൊഴും കണ്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നവനും ആയ ബീർസിങ്ങ് എന്ന രാജാവിനേയും തിരിച്ചറിഞ്ഞ് അയാൾ അത്ഭുതപ്പെടുകയും പരിഭ്രമിക്കയും ചെയ്തു. ആ രാജാവിന്റെ അനുചരന്മാർ സിദ്ധൻമുതൽപേരെ കണ്ടു ഉടനെ അവരിൽ ഏതാനും പേർ അവരെ എതിർക്കാനായി വന്നു. അവരിൽപ്രധാനിയെ സിദ്ധൻ ക്ഷണത്തിൽ ആക്രമിച്ച് കുന്തംകൊണ്ടു കുത്തി കുതിരയോടുകൂടി താഴെ തള്ളിയിട്ടു. പിന്നെ സിദ്ധൻ വാൾ ഊരി ഒരു വെട്ടുകൊണ്ട് മറെറാരു സാദിയെ താഴത്താക്കി. മൂന്നാമത് എതിർത്തുവന്നവൻ ഖഡ്ഗാഭ്യാസത്തിൽ

സമത്ഥനായ ഒരു ഭടനായിരുന്നതിനാൽ അവനെ ജയിക്കുന്നതിൽ സിദ്ധനു കുറെ അധികം ശ്രമമുണ്ടായി. അയാളുടെ കൂടെ വന്നിരുന്ന സാദികൾ തങ്ങളെ എതിത്തവരോടു നേരിട്ടിരിക്കുമ്പോൾ ബീർസിങ്ങിന്റെ അനുചരന്മാരിൽ പിന്നെയും ചിലർ അവരുടെ കൂട്ടുകാരെ സഹായിക്കാൻ വന്നു ചേന്നു. സിദ്ധനും അയാളുടെ അനുചരന്മാരും പരാജിതന്മാരായിപ്പോകുമോ എന്നു ശങ്കിക്കത്തക്കവിധത്തിലായപ്പോൾ സിദ്ധൻ സുപ്രയുക്തമായ ഒരു ഖഡ്ഗഘാതം കൊണ്ടു തന്റെ പ്രതിപക്ഷിയെ ഭൂതലത്തിൽ പതിപ്പിച്ച് മറെറാരുത്തനോട് എതിത്തു. എന്നാൽ തൽക്ഷണത്തിൽ പ്രതിനിവത്തിക്കുന്നതിനുള്ള കാഹളശബ്ദം കേട്ട് രാജാവിന്റെ അനുചരന്മാർ തിരിച്ചു പോയി. സിദ്ധൻ തന്നെ എതിത്തവനെ വധിക്കയും മററവർ തിരിഞ്ഞു പലായനം ചെയ്യുന്നതു കാണുകയും ചെയ്ത ക്ഷണത്തിൽ തന്നെ അബ്ബുല്ഫ്ഫസലിന്റെ കയ്യിൽ നിന്നും ഖഡ്ഗവും അശ്വത്തിൽ നിന്ന് അദ്ദേഹവും താഴെ വീഴുന്നത് അയാൾ കണ്ടു. ഉടൻ തന്നെ ബീർസിങ്ങ് തന്റെ ഭടന്മാരെ തിരിച്ചു വിളിച്ചുംകൊണ്ട് വേഗത്തിൽ പ്രതിനിവത്തിച്ചു. സിദ്ധനു തൽക്ഷണത്തിൽ തോന്നിയത് ആ ഘാതകന്മാരെ അനുധാവനം ചെയ്യണമെന്നായിരുന്നു. എന്നാൽ പിന്നീട് തന്റെ രണ്ടനുചരന്മാരിൽ ഒരുത്തൻ മുറിവേററ് സഹായത്തിനു ഉപയോഗപ്പെടാത്തവനായിരുന്നതിനാൽ ശേഷിച്ച ഒരുത്തനെ കൊണ്ട് അവരെ എതിക്കുന്നത് അശക്യമാണെന്നുള്ളതും, മന്ത്രിയുടെ കൂടെ ഉണ്ടായിരുന്ന നാലുപേരും അവിടെ മരിച്ചു താഴെ വീണുകിടക്കുന്നതും ഓത്ത് സവ്വോപരി അബ്ബുല്ഫ്ഫസലിനെ സഹായിക്കുന്നതാണ് തൽകാലം അത്യാവശ്യകമെന്ന് അയാൾ നിശ്ചയിച്ചു.

അയാൾ കുതിരയിൽ നിന്നും ചാടി താഴെ ഇറങ്ങി അബ്ബുല്ഫ്ഫസലിന്റെ അടുക്കൽ ചെന്നിരുന്ന് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉടുപ്പിനെ അഴിച്ച് നെഞ്ചത്ത് ഏററിരുന്ന ഒരു വലിയ മുറിവിൽ നിന്ന് ഒലിക്കുന്ന ചോരയെ നിറുത്താൻ ശ്രമിച്ചു. അബ്ബുല്ഫ്ഫസൽ കണ്ണു തുറന്നു നോക്കി സിദ്ധനെ തിരിച്ചറിഞ്ഞു എന്ന് അയാൾക്കു മനസ്സിലായപ്പോൾ കുറെ ആശ്വാസം തോന്നി. എന്നാൽ അത് ക്ഷണികമേ ആയിരുന്നൊള്ളു.

ക്ഷീണസ്വരത്തോടെ അബ്ബുല്ഫ്ഫസൽ പറഞ്ഞു: "എന്റെ ധീരനായ സിദ്ധാ! നിങ്ങളുടെ സഹായം കുറെ താമസിച്ചായിപ്പോയി. ചക്രവത്തിക്കും അവിടുത്തെ രാജ്യത്തിനും വേണ്ടിയുള്ള എന്റെ വേല അവസാനിച്ചുകഴിഞ്ഞു. ഞാൻ ഒരു അന്ത്യമായ നിയോഗത്തെ നിങ്ങൾക്കു തരുന്നു. എന്നോട് ഇപ്രകാരം പ്രവത്തിച്ചവൻ ആരാണെന്നു നിങ്ങൾക്ക് ഊഹമുണ്ടെങ്കിൽ അയാളുടെ നാമത്തെ അക്ബറോടു പറയരുത്."

സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ബീർസിങ്ങ് കേവലം ഒരു പ്രയോജ്യനെ ആയിരുന്നൊള്ളു എന്ന് എനിക്കു നിശ്ചയമായി അറിയാം. വാസ്തവത്തിൽ ഈ കൃത്യത്തിന്റെ പ്രയോജകൻ - "ഇവിടെ സിദ്ധൻ പേർ പറയുന്നതിനു സംശയിച്ചു.

അബ്ദുല്ഫ്ഫസൽ തുടൎന്നു പറഞ്ഞു: "സലിം ആണ്. അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നും ആപത്തുണ്ടാകുമെന്ന് ഇതിനു മുൻപിൽ തന്നെ എനിക്ക് അറിവു കിട്ടിയിരുന്നു."

ആസന്നമൃത്യുവായ അദ്ദേഹം ക്ഷീണിച്ച് സിദ്ധന്റെ മേൽ ചാരി കിടന്നു. എന്നാൽ കുറച്ചു കഴിഞ്ഞപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു പിന്നയും ബോധം വന്ന് തന്റെ ജീവിതകാലം മുഴുവൻ വിശ്വാസപൂൎവം സേവിച്ചിട്ടുള്ള സ്നേഹിതനായ ചക്രവൎത്തിയുടെ അടുക്കൽ തന്റെ അന്ത്യമായ സന്ദേശത്തെ പറഞ്ഞയക്കുന്നതിനു വേണ്ടുന്ന ബലം ഉണ്ടെന്നു തോന്നി അസ്പുടാക്ഷരമായി ഇപ്രകരം പറഞ്ഞു: "എന്റെ അവസാനകാലത്തിലെ വിചാരം അക്ബറെക്കുറിച്ചായിരുന്നു എന്നും, പലപ്പൊഴും ഇന്നലെക്കൂടയും ഞങ്ങൾ സംസാരിച്ചിട്ടുള്ള തത്വങ്ങളുടെ യാഥാൎത്ഥ്യത്തെ ദൃഢമായി വിശ്വസിച്ചുകൊണ്ടാണ് ഞാൻ മരിക്കുന്നത് എന്നും അദ്ദേഹത്തിനോടു പറയണം. സൂൎയ്യന്റെ മാഹാത്മ്യത്തെ ഇനി എനിക്കു കാണാൻ കഴികയില്ല. എങ്കിലും ആ പ്രകാശം ഇപ്പൊഴും എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ സ്ഫുരിക്കുന്നതായി എനിക്കു തോന്നുന്നു. എന്നാൽ അതും ഉടനെ നിൎവാണമാകും. ഞാൻ പരിദേവനം ചെയ്യുന്നില്ല. എന്റെ സമസൃഷ്ടന്മാൎക്കു ഞാൻ ഇച്ഛിച്ചതുപോലെ തന്നെ ഇല്ലെങ്കിലും ഏതാനും ചില ഗുണം ചെയ്യുന്നതിനു ഞാൻ ശക്തനായിട്ടുണ്ടെന്നു വിശ്വസിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു ഞാൻ കൃതകൃത്യനായി മരിക്കുന്നു. എന്റെ യുവാവായ സ്നേഹിതാ! നിങ്ങളും ഒരു കാലത്ത് ഇതുപോലെ പറയാൻ കഴിയത്തക്കവിധത്തിൽ കാലക്ഷേപം ചെയ്യുന്നതിനു ശ്രമിക്കണം." അനന്തരം അദ്ദേഹം സിദ്ധന്റെ പാണിയെ ആമൎദ്ദനം ചെയ്തുംകൊണ്ട് കുറേനേരം മിണ്ടാതെ ഇരുന്നതിന്റെ ശേഷം "ഇപ്പോൾ ഞാൻ യാത്ര പറഞ്ഞുകൊള്ളുന്നു" എന്നു പതുക്കെ പറഞ്ഞു. ഉടനെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശിരസ്സ് വക്ഷസ്സിലേക്ക് അവനമിക്കയും, സിദ്ധനു ഒരു മൃതശരീരത്തെ ആണ് താൻ അവലംബിക്കുന്നത് എന്നു തോന്നുകയും ചെയ്തു.

ഏകദേശം ഈ സമയത്തു തന്നെ മന്ത്രിയുടെ വധത്തിൽ നിന്നു ചില അംശങ്ങളിൽ ഭേദമുള്ളതായിരുന്നു എങ്കിലും മററു ചിലതിൽ അതിനോട് അത്യന്തം സാദൃശ്യമുള്ളതായ വേറെ ഒരു സംഗതി അവിടെ നിന്നും വളരെ ദൂരത്തായി നടന്നുംകൊണ്ടിരുന്നു. ഹിമവൽപൎവതത്തിൽ, വിശിഷ്യ ബദരീനാഥത്തിനു സമീപത്തിൽ, കുറേ ദിവസമായി ഉഷ്ണം

വളരെ കലശലായിരുന്നു. പുണ്യമായ സായന്തനസന്ധ്യാസമയത്ത് നീലച്ഛായങ്ങളായ വാൎഷുകമേഘങ്ങൾ ആകാശത്തിൽ കാണപ്പെടുകയും, അവ തപ്തയായ ഭൂമിയുടെ തൎഷത്തെ വൎഷം കൊണ്ടു ശമിപ്പിക്കുമെന്നു തോന്നുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ അപ്പോൾ ഉണ്ടായ ഒരു വാത്യയാൽ അവ വിച്ഛിന്നങ്ങളാക്കിച്ചെയ്യപ്പെട്ടു. പിറേറദിവസം സൂൎയ്യൻ തരുഗുല്മലതാദികളെ എല്ലാം ശോഷിപ്പിച്ചു ദഹിപ്പിച്ചുകളയത്തക്കവണ്ണം അത്യുഷ്ണങ്ങളായ കിരണങ്ങളോടു കൂടി പിന്നയും പ്രകാശിച്ചു. ഒടുവിൽ ഇന്ദ്രൻ യുദ്ധത്തിനു സന്നദ്ധനായി പുറപ്പെട്ടു. പിന്നയും സന്ധ്യയായപ്പോൾ മേഘങ്ങൾ നഭോമദ്ധ്യത്തിൽ പുഞ്ജീഭവിക്കുകയും, പുനശ്ച വാത്യ അവയെ വിച്ഛിന്നങ്ങളാക്കാൻ ശ്രമിക്കുകയും ചെയ്തു. അപ്പോൾ ഇന്ദ്രൻ വജ്രായുധത്തെ ഗ്രഹിച്ച് ഗംഭീരമായ നിൎഘോഷത്താൽ ആ പൎവതങ്ങളെല്ലാം മുഖരിതങ്ങളാകത്തക്കവിധത്തിൽ ഏററവും ശക്തിയോടെ പ്രയോഗിച്ചു. എന്നാൽ പിന്നയും ഏതാനും വലിയ വൎഷബിന്ദുക്കൾ അവിടവിടെ വീണതല്ലാതെ ഭൂമിയേ ശിശിരീകരിക്കത്തക്കവണ്ണം ധാരാളമായ വൎഷം ഉണ്ടായില്ല. പിന്നയും തൽക്ഷണം ഇന്ദ്രനാൽ പ്രയോഗിക്കപ്പെട്ട വജ്രായുധത്താൽ പൎവതങ്ങളുടെ ശിഖരങ്ങളും സാനുക്കളും അന്ധംകരണമായ ഒരു തേജസ്സുകൊണ്ട് ഉദ്ദീപിതങ്ങളും, ഭയങ്കരമായ ശബ്ദംകൊണ്ട് ദിങ്മുഖങ്ങളെല്ലാം കമ്പിതങ്ങളും, അതിമഹത്തുകളായ വൃക്ഷങ്ങൾ നിൎഭിന്നങ്ങളും, അധിത്യകകളിൽ നിന്നും സ്ഥൂലോപലങ്ങൾ ഉപത്യകകളിലേക്കു പാതിതങ്ങളും ആക്കി ചെയ്യപ്പെട്ടു. അപ്പോൾ വൃഷ്ടി ധാരാളമായി പതിക്കയും, കുല്യകളും നദികളും ജലസമൃദ്ധിയുള്ളവയായി തീൎന്ന് അധോഭാഗത്തേക്കു പ്രവഹിക്കയും ചെയ്തുതുടങ്ങി. ഒടുവിൽ ആ അതിവൃഷ്ടി വിരമിക്കയും, തടിൽപ്രകാശം കാദാചിൽകമായി സ്ഫുരിക്കയും, ജലപ്രവാഹത്തിൻെറ മാത്രമല്ലാതെ മററു ശബ്ദമൊന്നും ഇല്ലാതാകയും ചെയ്തു.

അപ്പോൾ ഗുരുപാദർ സുഗന്ധിയായ നവമാരുതനെ അനുഭവിക്കുന്നതിനായി തൻെറ വാസസ്ഥലത്തിൽ നിന്നും വെളിയിലിറങ്ങി സമൃദ്ധങ്ങളായ സ്ഥലകമലങ്ങളേയും മാലതീപുഷ്പങ്ങളേയും കൊണ്ടു പരിവേഷ്ടിതമായ അളിന്ദത്തിൽ ഉപവേശിച്ച് ശാന്തമായും ഏകാന്തമായും നൂതനവൃഷ്ടികൊണ്ടു പുനരുജ്ജീവിതമെന്നപോലിരിക്കുന്നതായും ഉള്ള ആ പ്രദേശത്തെ നോക്കി ആനന്ദിച്ചുംകൊണ്ടിരുന്നു. ക്രമേണ അസ്വാസ്ഥ്യകാരണങ്ങളായ ഓരോ വിചാരങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിൻെറ മനസ്സിൽ ഹഠാൽ തോന്നിത്തുടങ്ങി. ആയിടയ്ക്കു കല്പകരുടെ അടുക്കൽ നിന്നും കേട്ട കാശ്മീരത്തിലേയും ആഗ്രായിലേയും വൎത്തമാനങ്ങൾ തൻെറ പ്രിയതമമായ രാജ്യത്തിൻെറ ഭാവിനിയായ അവസ്ഥയെക്കുറിച്ച് അദ്ദേഹത്തിനു അധികമായി ഉൽകണ്ഠയെ ജനിപ്പിച്ചു. അദ്ദേഹം ഇപ്രകാരം

റിചാരിച്ചു: "ഞാൻ വളരെക്കാലമായി ശങ്കിച്ചിരുന്നതും, സ്വയമേ അനേകവഷം രാജ്യഭ്രഷ്ടനായി പോന്നതു കൊണ്ടു പരിഹരിക്കപ്പെട്ട തായി വിചാരിച്ചിരുന്നതും ആയ വിപത്തു തന്നെ ഒടുവിൽ വരാൻ ഭാവി ക്കുന്നല്ലൊ! ഒരു വൈദേശികനായ രാജാവ് എൻെറ ഭാഗ്യഹീനമായ രാജ്യത്തെ ആക്രമിക്കാൻ ഭാവിക്കുന്നു. അവിടത്തെ അന്തശ്ഛിദ്രങ്ങൾ തന്നെ അദ്ദേഹത്തിനു അനുകൂലങ്ങളായിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ദൃഷ്ട്യാ അദ്ദേഹം പ്രവത്തിക്കുന്നത് ശരിയാണ്. സമീപരാജ്യത്തിലെ അരാജകത നിമിത്തം സ്വരാജ്യത്തിൽ സദാ ഉപദ്രവങ്ങൾ ഉണ്ടായിക്കൊ ണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ആ രാജ്യത്തിൽ സമാധാനമുണ്ടാക്കേണ്ടത് അദ്ദേഹ ത്തിൻെറ കൃത്യമാണല്ലൊ. ആ രാജ്യം സ്വതന്ത്രമായിരിക്കുന്ന കാലം അത് അശക്യമായി വന്നാൽ അതിനെ ബലാൽകാരേണ അധീനപ്പെടു ത്തണം. എന്നാൽ ഇതിനെ പരിഹരിക്കുന്നതിനു മാഗ്ഗമൊന്നും ഇല്ലയോ? കുല്ലകർ പറയുന്നതു പോലെ ഞാൻ തിരിച്ചു രാജ്യത്തിൽ ചെന്ന് അക്ബ റുടെ സഹായത്തോടു കൂടി എൻെറ അശക്തനായ അനുജൻെറ കയ്യിൽ നിന്നും രാജ്യഭാരത്തെ ഏല്ക്കുന്നത് മതിയാകുന്നതല്ല. അതുകൊണ്ട് ഒരു വേള തൽകാലത്തേക്കു വല്ലതും ഒരു സമാധാനം ഉണ്ടാകുമായിരിക്കാം. അത്രേ ഉള്ളൂ. ഇനിയും രാജ്യം ഭരിക്കാൻ ശേഷിയില്ലാത്ത വിധത്തിൽ ഞാൻ വയോധികനായി തീന്നിരിക്കുന്നു. വിശിഷ്യ ഈ സന്ദർഭത്തിൽ കാശ്മീരത്തെ ഭരിക്കുന്നതിനു നല്ല ഊജ്ജിതമുള്ള ഒരാളാലേ കഴിയൂ. ഞാൻ ശ്രാന്തനായും വിശ്രമകാമിയായും ഇരിക്കുന്നു. ഞാൻ അധികകാലം ജീവിച്ചിരിക്കയില്ല. ഞാൻ വളരെ നാളായി ബ്രഹ്മസായുജ്യത്തിനാണ് ഇച്ഛിക്കുന്നത്." ഏതാദൃശങ്ങളായ വിചാരങ്ങളോടുകൂടി ഗുരുപാദർ തൻെറ മൃദുവായ തൃണകടത്തിൽ ശയിച്ച് നേത്രങ്ങളെ നിമീലനം ചെയ്തു. ആ പവ് തപ്രദേശത്തെ എല്ലാം ക്ഷണനേരത്തേക്ക് ഉജ്ജ്വലിപ്പിച്ച ഒരു വിദ്യുത്ത് അദ്ദേഹത്തിനെ ഉണത്തി. അപ്പോൾ അദ്ദേഹം പിന്നെയും ഇപ്രകാരം ആലോചിച്ചു തുടങ്ങി. "ദൈവസങ്കല്പം പോലെ എല്ലാം സംഭവിക്കട്ടെ. എങ്ങനെ അവസാനിക്കുമെന്നറിയാൻ പാടില്ലാത്തതായ ഒരു കലഹം നൂതനമായി ആരംഭിക്കപ്പെട്ടാൽ ജനങ്ങൾക്കു ദാരിദ്ര്യവും രാജ്യത്തിൽ അസ മാധാനവും ഉണ്ടായി തീരും. എന്നാൽ വിവേകപൂവ്വമായും ന്യായ്യമായും ഉള്ള വിധത്തിൽ അത് ഭരിക്കപ്പെട്ടാൽ അതിലെ വ്യവസായങ്ങളും വാണി ജ്യവും പിന്നെയും വദ്ധിച്ച് മുൻപിലത്തെ ഐശ്വയ്യം പ്രതിഷ്ഠാപിത മാകും. അക്ബർ തൻെറ പ്രജകൾക്കു ക്ഷേമത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതെങ്ങനെ എന്നറിയുന്ന ഒരു രാജാവാണ്. മുൻപിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഭരണത്തെ കുറിച്ച് അതൃപ്തന്മാരായിരുന്ന അനേകജനങ്ങൾ ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹ ത്തിനെ അനുഗ്രഹിക്കുന്നുണ്ട്. എങ്കിലും അനേകവഷശതങ്ങളിൽ

അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടുവന്ന സ്വാതന്ത്ര്യം നഷ്ടമാകുന്നത് ഒരു രാജ്യത്തിനു വളരെ കഷ്ടം തന്നെ. ഈശ്വരാ! എന്റെ രാജ്യത്തിനു ഇങ്ങനെ സംഭവിക്കുന്നതു കാണാൻ എനിക്കിടവരരുതേ." ഇപ്രകാരമുള്ള വിചാരത്തോടു കൂടി സമീപത്തുള്ള കുല്യാപ്രവാഹത്തിന്റെ ശബ്ദത്തെ കേട്ടുംകൊണ്ട് അദ്ദേഹം നിദ്രോന്മുഖനായി പിന്നയും ശയിച്ചു. ദൂരത്തും സമീപത്തും എല്ലാം നിശ്ശബ്ദമായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിനു കൂടക്കൂടെ ഒരു മശകം കർണ്ണസമീപത്തിൽ ഭ്രമിച്ചു കൂജിച്ചുകൊണ്ട് ഗണ്ഡത്തിൽ വന്ന് പതുക്കെ പററുന്നതു മാത്രമല്ലാതെ നിദ്രാഭംഗഹേതുവായി ഒന്നും ഇല്ലായിരുന്നു. അപ്പോൾ തന്റെ അടുക്കൽ വേറെ ആരോ കൂടെ ഉണ്ടെന്ന് അകാരണമായും അസാധാരണമായും ഒരു വിചാരം അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായി. പിന്നയും അദ്ദേഹം തലപൊക്കി നോക്കി. എന്നാൽ ഒന്നും കാണാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഈ ചലനത്താൽ ആ മശകം കൂടിയും അകന്നു പോയിരുന്നു. ക്ഷണനേരം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ അത് പിന്നയും തിരിച്ചു വരികയും പോകയും ചെയ്യാൻ തുടങ്ങി. ഒടുവിൽ ആ യോഗി അതിനെ ശ്രദ്ധിക്കാതെ നിദ്രയെ പ്രാപിച്ചു. എന്നാൽ ആ നിദ്ര സ്വല്പമായ കാരണത്താൽ അദ്ദേഹം ഉണരത്തക്ക വിധത്തിലേ ആയിരുന്നൊള്ളു. ഝടിതിയായി അദ്ദേഹം ഒരു കൈകൊണ്ടു തന്റെ കഴുത്തിനു ചുററും ഇടപ്പെട്ട പാശത്തെ പിടിക്കയും, മറേറ കൈ കൊണ്ടു ചുററും തപ്പി തൈലലേപനത്താൽ മസൃണവും ശീതവും ആയ ഒരു ദേഹത്തെ സ്പർശിക്കയും ചെയ്തു. ഉടനെ തന്നെ അദ്ദേഹം ആ പാശത്തിൽ നിന്നും തന്നെ മോചിപ്പിച്ചുംവച്ച് തന്നെ ദ്രോഹിക്കാൻ വന്നവനെ രണ്ടു കൈകളും കൊണ്ടു പിടിച്ചു. എന്നാൽ അവൻ പിടികിട്ടാതെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കയ്യിൽ നിന്നും സ്ഖലിച്ച് ഓടാൻ ഭാവിക്കുന്നതായി തോന്നി. അപ്പോൾ ആ രാത്രിയുടെ നിശ്ശബ്ദത ഒക്കെ ഒരു നിലവിളിയാലും തദനന്തരം ഉണ്ടായ ഒരു വ്യാഘ്രഗർജ്ജിതത്താലും ഭഗ്നയാകയും, ഗുരുപാദർ സമീപത്ത് അഗ്നികണങ്ങൾ പോലെ ജ്വലിക്കുന്ന രണ്ടു നേത്രങ്ങളെ കാണുകയും ചെയ്തു. ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹരൻ എന്ന വ്യാഘ്രം അതിന്റെ ഖരങ്ങളായ നഖരങ്ങളെ താഴെ വീണുകിടക്കുന്ന ഒരു ശരീരത്തിൽ പതിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നത് ഒരു തടിൽപ്രകാശം കൊണ്ട് അദ്ദേഹം കണ്ടു.

ആ നിലവിളിയുടെ ശബ്ദം കേട്ട് ഗുരുപാദരുടെ ഭൃത്യൻ ഒരു ചൂട്ടു കത്തിച്ചുകൊണ്ടു ബദ്ധപ്പെട്ട് അവിടെ വന്നു. അപ്പോൾ അതിന്റെ വെളിച്ചത്താൽ മുൻപിൽ ഗുരുപാദർ ക്ഷണികമായ തടിൽപ്രകാശം കൊണ്ടു കണ്ട കാഴ്ച അവാസ്തവമല്ലായിരുന്നു എന്ന് അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി. നടന്നതെല്ലാം ഉടനെ സ്പഷ്ടമായി. ആ താഴെ കിടന്നവൻ അദ്ദേ

ഹത്തിനെ കഴുത്തിൽ കയറിട്ട് ശ്വാസം മുട്ടിച്ചു കൊല്ലാൻ ശ്രമിക്കയും, എന്നാൽ അതിനിടയാകാതെ അദ്ദേഹം ആ പാശത്തെ കൈകൊണ്ടു പിടിക്കയും, ആ ഘാതകൻ അലക്ഷിതനായി ആ യോഗിയുടെ സമീപത്തിൽ എത്തിയ പോലെ തന്നെ ആ വ്യാഘ്രവും എന്തോ ഒരു സഹജജ്ഞാനശക്തിയാൽ അവനെ അനുഗമിക്കയും ചെയ്കയാണ് ഉണ്ടായത്.

എഴുന്നേററു മുൻപെട്ടു ചാടി വ്യാഘ്രത്തിൻെറ കഴുത്തിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ട് ഗുരുപാദർ ഉച്ചത്തിൽ പറഞ്ഞു: "മാറ്, ഹരാ! മാറിനില്ക്കു. ഞാനാണ് പറയുന്നത്."

എന്നാൽ ആദ്യം അത് അനങ്ങിയില്ല. പിന്നെ തൻെറ സ്വാമിയുടെ നിയോഗത്തെ അനുസരിച്ച് വൈമനസ്യത്തോടെ അവനെ വിട്ടുവച്ച് മന്ദമായി മുറുമുറുത്തും കൊണ്ട് പതുക്കെ ഏതാനും അടി പിൻമാറി അവിടെ കിടന്നു.

ആ താഴെക്കിടന്ന മനുഷ്യനെ ഗുരുപാദർ തൻെറ ഭൃത്യൻെറ സഹായത്തോടു കൂടി അവിടെനിന്നും എടുത്തതിൻെറ ശേഷം ജീവൻ പോയിട്ടില്ലെന്നു കണ്ട് ഒരു പായിൽ പതുക്കെ കിടത്തി.

അവനെ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിയതിൻെറ ശേഷം ഗുരുപാദർ പറഞ്ഞു: "ഇവനെ ഞാൻ അറിയും. എൻെറ ആധിപത്യകാലത്ത് ഇവനു ഞാൻ വളരെ ഗുണങ്ങൾ ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. ഈ ദ്രോഹപ്രവൃത്തിക്ക് ഇവൻ ഉദ്യോഗിക്കാൻ കാരണം എന്തായിരിക്കാം?"

ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടപ്പോൾ ആ മനുഷ്യൻ ആ യോഗിയെ കുറേനേരം സൂക്ഷിച്ചു നോക്കി. എന്നിട്ട് ആശ്ചര്യത്തോടെ പതുക്കെ പറഞ്ഞു: "നന്ദിഗുപ്തനോ! അത് സംഭാവ്യമാണോ?"

യോഗി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അതെ. നന്ദിഗുപ്തൻ തന്നെ. എൻെറ പ്രാണാപായം വരുത്തുന്നതിനു നീ എന്തിനായിട്ടാണ് ഉദ്യോഗിച്ചത്?"

ആ ഘാതകൻ ഒരു സ്ഥിരമായ സ്വരത്തോടെ പറഞ്ഞു: "എൻെറ സ്വാമി! ശിവനേയും അദ്ദേഹത്തിൻെറ പരിശുദ്ധമായ കളത്രത്തേയും കൊണ്ടു ഞാൻ സത്യം ചെയ്യുന്നു. അവിടുന്ന് ആരാണെന്നു ഞാൻ അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല. അവിടുന്ന് മരിച്ചു എന്നാണ് ഞാൻ വളരെനാളായി വിശ്വസിച്ചിരുന്നത്. അവിടുത്തെ വാസ്തവം ഞാൻ അറിഞ്ഞിരുന്നെങ്കിൽ ദുർഗ്ഗയ്ക്ക് എൻെറ മേൽ കോപമുണ്ടായി എന്തു ശിക്ഷ ചെയ്യുന്നതായിരുന്നാലും തദാജ്ഞയെ അനുസരിക്കുന്നതിനു എനിക്കു ശക്തിയും ധൈര്യവും ഉണ്ടാകയില്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ ഭാഗ്യവശാൽ ദുർഗ്ഗയ്ക്കുതന്നെ അവിടുന്നു മരിക്കണമെന്നു താല്പര്യമില്ലായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടാണ് ഈ വ്യാഘ്രത്തെ അയച്ച് അവിടുത്തേക്കു പകരം എന്നെ ഹിംസിപ്പിച്ചത്. ആ ദേവി സർവോൽകർഷേണ വർത്തിക്കട്ടെ!"

ക്ഷീണത കൊണ്ട് അവൻ മേൽ പറയാൻ ശക്തനായില്ല. ഗുരുപാദർ തന്റെ ഭൃത്യന്റെ സഹായത്തോടു കൂടി വ്യാഘ്രത്തിന്റെ നഖങ്ങൾ പതിച്ചുണ്ടായിട്ടുള്ള ആ ഭയങ്കരമായ വ്രണത്തെ കഴിയുന്ന പോലെ ക്ഷാളനം ചെയ്തു ബന്ധിച്ച് കുറേ വെള്ളം കൊടുത്തതിന്റെ ശേഷം അവനു കുറച്ചാശ്വാസമുണ്ടെന്നു കണ്ട് പിന്നെയും ചോദിച്ചു: "നിന്നെ ആരാണ് ഈ കൃത്യത്തിനു പ്രേരിപ്പിച്ചത്? ഞാൻ ആരാണെന്നു നീ അറിഞ്ഞിരുന്നില്ലെങ്കിൽ ദുർഗ്ഗ എന്റെ മരണത്തെ ഇച്ഛിച്ചു എന്ന് നിന്നോട് ആരു പറഞ്ഞു?"

അവൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "യോഗിയായ ഗോരക്ഷൻ."

ഗുരുപാദർ പതുക്കെ പറഞ്ഞു: "ഹാ! ദുഷ്ടൻ! എന്നാൽ ഇനിയും അയാളുടെ തന്ത്രം ചിലതു കൂടെ ഉണ്ടായിരിക്കണം." അദ്ദേഹം പിന്നെ അവനോടു തുടന്നു പറഞ്ഞു: "നീ ഗോരക്ഷന്റെ ശിഷ്യവർഗ്ഗത്തിൽ കൂടി. അല്ലേ? നീ ഇങ്ങനെ ഭ്രമിപ്പിക്കപ്പെട്ടു പോയല്ലോ എന്നുവച്ച് ഞാൻ വ്യസനിക്കുന്നു. ഗോരക്ഷൻ എന്നെ മാത്രമേ ദുർഗ്ഗയ്ക്കു ബലിയായി നിന്നോടു നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ളോ?"

വ്യാഘ്രനഖങ്ങളെ കൊണ്ടു മുറിവുപെട്ടു കിടന്ന അവൻ അപ്പോൾ ഉണ്ടായിരുന്ന വേദനയെ ലേശം പോലും വെളിയിൽ പ്രകാശിപ്പിച്ചില്ലെങ്കിലും അതുനിമിത്തം കുറേ നേരത്തേക്ക് ഉത്തരം പറയാൻ ശക്തനായില്ല. ഒടുവിൽ മദ്ധ്യേ മദ്ധ്യേ വിരാമത്തോടു കൂടി ആണെങ്കിലും സ്ഥൈര്യത്തോടു കൂടി അവൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "സാല്ഹണന്റെ ഭ്രാതാവായ കാശ്മീരത്തെ പ്രധാനമന്ത്രിയേയും നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ വധത്തിനു തിരുമനസ്സിലേക്കു നല്ല പരിചയമുള്ള എന്റെ സഹോദരനെ ആണ് നിയമിച്ചിരിക്കുന്നത്. അവന്റെ യത്നം ഫലിക്കാത്ത പക്ഷം ഞാനാണ് അതു നടത്തേണ്ടത്."

"നിന്റെ സഹോദരൻ കാശ്മീരത്തേക്കു പുറപ്പെട്ടു കഴിഞ്ഞോ?"

"ഇവിടെ നിന്നും കുറേ ദൂരത്തു വച്ച് അവൻ ഇന്നലെ എന്നെ വിട്ടു പിരിഞ്ഞ് വടക്കോട്ടേക്കു പോയി."

"കാൽനടയായിട്ടോ?"

"അതെ."

"മന്ത്രിയേയും എന്നേയും കുറിച്ചുള്ള ഈ നിയോഗങ്ങൾ വേറെ ആരെയെങ്കിലും അറിയിച്ചിട്ടുണ്ടോ?"

"മററാരെയും അറിയിച്ചിട്ടില്ല. ഞങ്ങളുടെ ഉദ്യമം വിഫലമായി എന്നറിഞ്ഞതിന്റെ ശേഷമേ മററുള്ളവരെ ഇതിൽ ചുമതലപ്പെടുത്തുകയൊള്ളു."

ഗുരുപാദർ തന്റെ ഭൃത്യനെ വിളിച്ചുകൊണ്ട് ഒരു വശത്തേക്കു മാറിപ്പോയി.

അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "നീ പോയി ക്ഷണത്തിൽ കുതിരയ്ക്കു കോപ്പിട്. ഉടനെ ഒരു യാത്ര പുറപ്പെടണം."

മുറിവുപെട്ടു കിടന്നവൻെറ ഒരു ആത്തസ്വരം കേട്ട് അദ്ദേഹം പിന്നയും അവൻെറ സമീപത്തു ചെന്നു.

അവൻ ദീനസ്വരത്തോടെ പറഞ്ഞു: "സ്വാമിൻ! ഞാൻ ഏതാനും ക്ഷണമേ ജീവിച്ചിരിക്കയൊള്ളൂ. അവിടുന്ന് എനിക്ക് അനേകഗുണങ്ങൾ ചെയ്തിട്ടുള്ളതിൻെറ കൂട്ടത്തിൽ ഇപ്പോൾ ഒന്നുകൂടി ചെയ്യുന്നതിനു ഞാൻ അപേക്ഷിക്കുന്നു. തിരുമനസ്സുകൊണ്ട് എൻെറ അപരാധത്തെ ക്ഷമിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു കല്പിക്കണം."

ഗുരുപാദർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "നിൻെറ അപരാധത്തെ ഞാൻ ക്ഷമിച്ചിരിക്കുന്നു. നീ സ്വമേധയായിട്ടല്ല ഈ കൃത്യത്തിനുദ്യോഗിച്ചത് എന്ന് എനിക്കറിയാം."

"എന്നാൽ ഞാൻ സമാധാനത്തോടെ മരിക്കയും, തിരുമനസ്സിലേക്കു പകരം എന്നെ ബലിയായി സ്വീകരിച്ചതിനാൽ അവിടുത്തേയും എന്നേയും കുറിച്ചു ദുർഗ്ഗയ്ക്കു കാരുണ്യമുണ്ടെന്നുള്ള ഉറപ്പോടുകൂടി മോക്ഷം പ്രാപിക്കയും ചെയ്യുന്നു." അനന്തരം അവൻ തനിക്കു നൂതനമായി ബലം ഉണ്ടായതു പോലെ കൈകളെ നീട്ടിക്കൊണ്ട് ഉച്ചസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: "സർവ്വേശ്വരി! നിന്തിരുവടിയുടെ സന്നിധിയിൽ എന്നെ സ്വീകരിച്ചുകൊള്ളണെ. ഞാൻ ഇതാ വരുന്നു." ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുംകൊണ്ട് ദുർഗ്ഗയുടെ വിശ്വസ്താരാധകനായ അവൻ പുറകോട്ടു വീണ് ചരമഗതിയെ പ്രാപിച്ചു.

കുറേ നേരത്തേക്കു ഗുരുപാദർ അല്പമായ വെളിച്ചത്തിൽ കാണാവുന്നതായ ബീഭത്സതയോടുകൂടിയ ആ മൃതശരീരത്തെ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടു നിന്നു.

അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചു: "മതഭ്രാന്ത് എന്തിനെല്ലാമാണ് കാരണമായി തീരാത്തത്! അത് അന്യഥാ ഗുണവാന്മാരും ശാന്തന്മാരുമായ ജനങ്ങളെ ദണ്ഡ്യന്മാരും ഘാതകന്മാരും ഉന്മത്തന്മാരുമാക്കി തീക്കുന്നു. എങ്കിലും ഇവൻ ഒരു പ്രകാരത്തിലും ദയനീയനല്ല. ഇവൻ നിശ്ചയമായി മോക്ഷം കിട്ടുമെന്നുള്ള ദൃഢവിശ്വാസത്തോടുകൂടി സ്വധൎമ്മാൎത്ഥം പ്രാണത്യാഗം ചെയ്തവനാണ്. എന്നാൽ ഇങ്ങനെയുള്ള സാധുക്കളെ കൊണ്ടു തങ്ങളുടെ ദുരുദ്ദേശ്യങ്ങളെ സാധിക്കാൻ ഉദ്യോഗിക്കുന്ന വഞ്ചകന്മാരും ദുഷ്ടന്മാരുമായ ഗോരക്ഷനെ പോലെ ഉള്ളവരോ? അവർ സമൂലഘാതം വധത്തിനല്ലാതെ മറെറന്തിനാണ് അൎഹന്മാരായിരിക്കുന്നത്?" അദ്ദേഹം ശിരഃകമ്പനം ചെയ്ത് തുടൎന്നു വിചാരിച്ചു: "എങ്കിലും അങ്ങനെയല്ല. അത് ന്യായ്യമായിരിക്കയില്ല. ഒരു കുററം ചെയ്കയോ അതിനുദ്യമിക്കയോ ചെയ്യുന്നവരോടു ദയ വിചാരിക്കാനില്ല. എന്നാൽ അങ്ങനെ കുററം ചെയ്യുമെന്നുള്ള ശങ്കകൊണ്ടു മാത്രം പരപീഡനം യുക്തമല്ലല്ലോ. എവിടെയാണ് ഒരു മതം അനൎത്ഥഹേതുവായി തീരുന്നതെന്നും എവിടെയാണ്

അത് അപ്രകാരം അല്ലാതെ ഇരിക്കുന്നതെന്നും ആക്കു പരിച്ഛേദിക്കാൻ കഴിയും?" അപ്പോൾ ഭൃത്യന്റെ പ്രത്യാഗമനം അദ്ദേഹത്തിന്റെ വിചാരങ്ങൾക്കു പ്രതിബന്ധകമായി തീന്നു.

അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "ഇവിടെ കിടക്കുന്ന ഈ മനുഷ്യനെ എടുത്തുകൊണ്ടുപോകുന്നതിനു എന്നെ സഹായിക്ക്. ഇവൻ മരിച്ചിരിക്കുന്നു. നാം ഇവനെ എടുത്തു കൊണ്ടുപോയില്ലെങ്കിൽ ഹരൻ നിശ്ചയമായി തിന്നുകളയും. അത് എനിക്കഭിമതമല്ല. ഇവനെ മറവുചെയ്തുകഴിഞ്ഞാലുടനെ നീ കുതിരയിൽ കയറി എത്രയും വേഗത്തിൽ കാശ്മീരത്തെത്തി നാം അറിഞ്ഞ വൎത്തമാനത്തെ മന്ത്രിയെ ധരിപ്പിക്കയും, നിനക്കു നല്ല പരിചയമുള്ള ഇവന്റെ സഹോദരനെ കണ്ടുപിടിക്കുന്നതിനും അവന്റെ ഉദ്യമത്തെ തടുക്കുന്നതിനും അവന്റെ കൂട്ടുകാരോടു സംഭാഷണത്തിനു ഇടകൊടുക്കാതിരിക്കുന്നതിനും ശ്രമിക്കയും ചെയ്യണം. കഴിയുമെങ്കിൽ ഗോരക്ഷൻ എവിടെയാണെന്നു കണ്ടുപിടിച്ച് ക്ഷണത്തിൽ അവന്റെ കഥ കഴിക്കണം. മററുള്ളവരുടെ കഴുത്തിലിടാൻ അവൻ സജ്ജീകരിക്കുന്ന പാശത്തിനു ഒരു പാപി ദ്വിഗുണമായി അൎഹനാണ്."

ഭൃത്യൻ ശങ്കയോടു കൂടി ചോദിച്ചു: "മാന്യനായ സ്വാമിൻ! ഞാൻ അവിടുത്തെ ഈ വനത്തിൽ ഏകാകിയായി വിട്ടേച്ചു പോകണൊ? അവിടുത്തെ ഗൂഢവാസസ്ഥലം ഇപ്പോൾ വെളിപ്പെട്ടതായി തോന്നുന്നല്ലൊ. അതിനാൽ അവിടുത്തെ ഹിംസിക്കാൻ ഇനിയും ഉദ്യമങ്ങൾ ഉണ്ടായേക്കാം. എന്നേക്കൊണ്ട് ഉപകാരമുണ്ടാകാവുന്ന ഈ സമയത്ത് ഞാൻ അവിടുത്തെ വിട്ടേച്ചു പോകണോ?"

ഗുരുപാദർ മന്ദഹാസത്തോടു കൂടി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എന്റെ ഉത്തമസ്നേഹിതാ! എന്നേക്കുറിച്ചു നീ വിചാരപ്പെടേണ്ട. നിന്റെ ദൗത്യത്തെ വേഗത്തിൽ നടത്തുന്നതുകൊണ്ടു സിദ്ധിക്കുന്ന ഗുണങ്ങളോട് ഉപമിക്കുമ്പോൾ എന്റെ ജീവൻ എന്താകുന്നു? നീ എന്റെ രക്ഷകനായിരിക്കുമ്പോഴത്തെ പോലെ തന്നെ ഹരൻ ജീവിച്ചിരിക്കുന്ന കാലത്തോളം നിശ്ചയമായി ഞാൻ ഇവിടെ നിബ്ബാധനായിരിക്കും. അവൻ എത്ര ധൈൎയ്യമുള്ള ഒരു രക്ഷകനാണെന്നു നീ ഇപ്പോൾ കണ്ടല്ലൊ. ഈ സമീപത്തെങ്ങും ഈ മാതിരി ഘാതകന്മാർ വരാതിരിക്കുന്നതാണ് നന്ന്. ഹരനു ഇപ്പോൾ അവരെ മനസ്സിലായിരിക്കുന്നു. അവൻ അവരെ ഇനി സ്വസ്ഥമായി വിട്ടേയ്ക്കുകയില്ല. നിന്റെ കുതിര തയാറായോ?"

"ഉവ്വ്".

"എന്നാൽ വേഗത്തിൽ പുറപ്പെടുകതന്നെ. ആദ്യം നമ്മുടെ ഈ ജോലിയിൽ എന്നെ സഹായിക്ക്."

പതിമൂന്നാം അദ്ധ്യായം.

ഇഷ്ടവിയോഗം.

അബ്ദുല്ഫ്ാസലിന്റെ മരണവൃത്താന്തം ചക്രവൎത്തിക്കു ദുസ്സഹമായ വ്യസനത്തെ ജനിപ്പിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന് അതുവരെയും അവലംബമായിട്ടുണ്ടായിരുന്നതൊക്കെയും ക്ഷണത്തിൽ ക്ഷയിച്ചുതുടങ്ങിയതായി തോന്നി. എത്രയും ഊൎജ്ജസ്വലനും വലിയ ആപത്തുകളിൽ കൂടിയും ഭയത്തെ തീരെ അറിഞ്ഞിട്ടില്ലാത്തവനും എത്ര ദുഃഘടങ്ങളെയും എതിൎത്തിട്ടുള്ളവനും എപ്പൊഴും ജയവാനായി പ്രതിനിവൎത്തിച്ചിട്ടുള്ളവനും ആയ അദ്ദേഹത്തിനു അപ്പോൾ തന്റെ ബലം ക്ഷയിച്ചതായും തന്റെ മഹാരാജ്യത്തിൽ പിന്നെയും ഉത്ഭവിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന അനേകകലഹങ്ങളെ ശമിപ്പിക്കുന്നതിനു താൻ പ്രായേണ അശക്തനായതു പോലെയും തോന്നി. ഘാതകനായ ബീർസിംഗിനെ പിടിക്കുന്നതിനു കല്പന കൊടുക്കാൻമാത്രമേ അദ്ദേഹത്തിനു ആദ്യം കഴിഞ്ഞൊള്ളു. എന്നാൽ ഈ കല്പനയെ നടത്തുന്നത് അശക്യമായിരുന്നു. എന്തെന്നാൽ ആ രാജാവ് പലായനം ചെയ്ത് സലിം ചക്രവൎത്തിയായി തീൎന്ന് തന്നെ പ്രീതിപാത്രമാക്കിച്ചെയ്യുന്ന കാലത്തെ പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ട് ബഹുദൂരത്തു പോയി അഭയം പ്രാപിച്ചു. എന്നാൽ അക്ബറെ പോലെ ധീരനായ ഒരാൾ എത്രതന്നെ ദുർഭരമായ വ്യസനത്താലും അഭിഭൂതനായി തീരുന്നത് സംഭാവ്യമല്ലായിരുന്നു. കുറച്ചു ദിവസത്തേക്ക് അദ്ദേഹം വെളിയിൽ ഇറങ്ങാതേയും ഫൈസിയേയും അത്യന്തവിശ്വസ്തന്മാരായ സ്നേഹിതന്മാരിൽ ചിലരേയും ഒഴികെ മററാരെയും കാണാതേയും ഇരുന്നു. എന്നാൽ അവരവരുടെ കാൎയ്യങ്ങളെയോ രാജ്യകാൎയ്യങ്ങളെയോ പറയുന്നതിനു വന്ന മററുള്ളവരേയും കാണുന്നതിനു കാലക്രമേണ അദ്ദേഹത്തിനു ധൈൎയ്യമുണ്ടായി. അവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ വന്ന ഒരാൾ ചക്രവൎത്തിയോടു യാത്രപറഞ്ഞു പോകുന്നതിനു താല്പൎയ്യപ്പെട്ട അക്വാവീവാ ആയിരുന്നു.

പാതിരി തന്റെ മുൻപിൽ പ്രവേശിപ്പിക്കപ്പെട്ടപ്പോൾ അക്ബർ അയാളോടു പറഞ്ഞു: "യോഗ്യനായ പാതിരി! നിങ്ങൾ ഇനിയും നമ്മെ വിട്ടു പിരിയാൻ പോകയാണ്, അല്ലെ?"

അക്വാവീവാ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "പ്രഭോ! എനിക്ക് അങ്ങനെ ചെയ്യേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഞങ്ങളുടെ മേലുദ്യോഗസ്ഥൻ എന്നെ ഗോവായിലേക്കു തിരിയെ വിളിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ തിരുമനസ്സിലേക്കു വന്നിട്ടുള്ള വ്യസനകാലത്ത് കാണണമെന്ന് അപേക്ഷിക്കുന്നതിനു ഞാൻ ശങ്കിച്ചു എങ്കിലും അവിടുന്നു ചെയ്തിട്ടുള്ള ബഹുമാനങ്ങൾക്കും

പ്രീതിചിഹ്നങ്ങൾക്കും വേണ്ടി എൻെറ നിർവ്യാജകൃതജ്ഞതയെ അറിയിക്കാതെ എനിക്ക പോകാൻ പാടില്ല. അബ്ദുല് ഫ്ാസൽ യോഗ്യപുരുഷനും വാസ്തവമിത്രവും വിശ്വസ്തസേവകനും ആയിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ മരണത്താലുണ്ടായിട്ടുള്ള വ്യസനത്തിൻെറ മദ്ധ്യേ അങ്ങനെ ഉള്ള ഒരാളുടെ സ്മരണ നിശ്ചയമായി ഒരു ആശ്വാസഹേതുവാണ്." ക്ഷണനേരം കഴിഞ്ഞിട്ട് അയാൾ തുടൎന്നു പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ ഇത് എനിക്ക് ഒരു മതിയായ ആശ്വാസമാകയില്ല."

അക്ബർ ആശ്ചൎയ്യപ്പെട്ടു ചോദിച്ചു: "ഇതിലധികം എന്താണ് നിങ്ങൾ ആശംസിക്കുന്നത്?"

"അദ്ദേഹം ഒരു പരിശുദ്ധതരമായ ആത്മാവോടും അധികശ്രേയഃപ്രതീക്ഷയോടും കൂടിയാണ് മരിച്ചത് എന്നുള്ള നിശ്ചയം ഉണ്ടായാൽ കൊള്ളായിരുന്നു എന്നു ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു."

ഔത്സുക്യത്തോടുകൂടിയാണെങ്കിലും ശാന്തമായി ചക്രവൎത്തി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "നമ്മുടെ ആരുടെയും പോലെ തന്നെ അബ്ദുല് ഫ്ാസലിൻെറ ആത്മാവ് പരിശുദ്ധമായിരുന്നു. അയാൾ മരിച്ചത് ഞാൻ മരിക്കുന്നതിനു ഇച്ഛിക്കുന്നതു പോലെ തന്നെ ആയിരുന്നു."

അക്ബർ പിന്നയും ചിലതു പറയുമെന്നു വിചാരിച്ച് ആ പാതിരി കാത്തു നിന്നു. എന്നാൽ അദ്ദേഹം ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹം മറുവടി പറഞ്ഞ സ്വരം കൊണ്ട് ഇനിയും ആ പ്രകൃതത്തെക്കുറിച്ചു ചോദിക്കുന്നത് നന്നായിരിക്കയില്ലെന്നു അയാൾക്കു തോന്നി.

കുറച്ചു നേരം മിണ്ടാതിരുന്നതിൻെറ ശേഷം അക്ബർ ചോദിച്ചു: "നിങ്ങൾ ഉടനെ തിരിച്ചുവരുന്നതിനു വിചാരിക്കുന്നുണ്ടോ?"

അകാവീവാ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അത് എൻെറ മേലുദ്യോഗസ്ഥൻെറ ആജ്ഞയെ അനുസരിച്ചിരിക്കും. എന്നെ സംബന്ധിച്ചേടത്തോളം എൻെറ ദൗത്യം ഇവിടെ വിഫലീഭവിച്ചു എന്ന് വ്യസനപൂൎവം ഞാൻ സമ്മതിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു."

"വിഫലീഭവിച്ചോ? നിങ്ങൾക്ക് ഇവിടെ പൂൎണ്ണസംരക്ഷണ ലഭിക്കയും നിങ്ങളെ വേണ്ടതു പോലേ ബഹുമാനിക്കയും ചെയ്തില്ലയോ? നിങ്ങളുടെ മതത്തെ ഇച്ഛപോലെ പ്രസംഗിക്കുന്നതിനും കഴിയുന്നവരെ അതിൽ ചേൎത്തുകൊള്ളുന്നതിനും നിങ്ങൾക്കു പൂൎണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യം തന്നിട്ടില്ലായിരുന്നോ? അതിനെ നിങ്ങൾ നിസ്സാരമായി ഗണിക്കുന്നോ? എൻെറ പൂൎവന്മാരുടെ കാലത്ത് ഇവിടെ നിങ്ങളുടെ മതത്തെക്കുറിച്ച് എന്തെങ്കിലും പ്രസംഗിക്കുന്നവനു മരണശിക്ഷയല്ലയോ കൊടുക്കപ്പെട്ടിരുന്നത്?"

പാതിരി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "പ്രഭോ! ഗൌരവമേറിയ ഈ അവകാശങ്ങളെ ഞങ്ങൾ നിസ്സാരങ്ങളായി ഗണിക്കുന്നു എങ്കിൽ ഞങ്ങൾ

അത്യന്തം കൃതഘ്നന്മാരാണല്ലോ. എങ്കിലും ഞങ്ങളുടെ ദൗത്യം അതിൻെറ മുഖ്യോദ്ദേശ്യത്തെക്കുറിച്ചു നോക്കുമ്പോൾ വിഫലീഭവിച്ചു എന്നു തന്നെ ഞാൻ പിന്നയും പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഞങ്ങൾ എത്ര ശ്രേഷ്ഠകളായ ആശകളോടു കൂടിയാണ് ആഗ്രായിൽ വന്നത് എന്നു തിരുമനസ്സിൽ അറിയാമല്ലോ. ഞങ്ങളുടെ വേദത്തിലും വൈദികകർമ്മങ്ങളിലും അവിടുത്തേക്കുണ്ടായിരുന്ന ഭക്തിപൂർവമായ താല്പര്യത്താൽ ഒടുവിൽ അവിടുത്തെ ഉദാരമായ ഹൃദയത്തിൽ തത്ത്വജ്ഞാനം ജനിക്കുമെന്നും ചക്രവർത്തിയായ അക്ബർ ക്രിസ്തുമതത്തെ അവലംബിക്കുമെന്നും ഞങ്ങൾ ദൃഢമായി വിശ്വസിച്ചിരുന്നു. ഈ ആഗ്രഹങ്ങൾ വ്യർത്ഥീഭവിച്ചു. അതുകൊണ്ടു ഞങ്ങളുടെ ദൗത്യത്തിൻെറ മുഖ്യോദ്ദേശ്യം വിഫലമായി എന്നു പറയുന്നത് വാസ്തവമല്ലയോ? എന്നാൽ ഞങ്ങളുടെ മതത്തിൽ നിങ്ങളുടെ തത്ത്വജ്ഞാനികൾക്ക് ഇപ്പോൾ തീർക്കാൻ വഹിയാത്തവയും കുറേക്കൂടി സൂക്ഷ്മമായി ആലോചിച്ചാൽ തീർക്കാവുന്നവയും ആയ ദുർഘടങ്ങൾ അവിടവിടെ ഉണ്ടായിരിക്കാം. ക്രിസ്തുമതപ്രചാരണത്താൽ പശ്ചിമദേശങ്ങളിൽ ഉണ്ടായിട്ടുള്ളവയും അതിനാൽ ഇവിടെയും ഉണ്ടാകാതിരിക്കാൻ പാടില്ലാത്തവയും ആയ അനേകഗുണങ്ങളെ വിചാരിച്ചാണ് ഞാൻ പറയുന്നത്."

അക്ബർ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെ മതസിദ്ധാന്തങ്ങളെ കുറിച്ച് ഇപ്പോൾ നിങ്ങൾ പ്രസംഗിക്കാതിരിക്കുന്നത് യുക്തം തന്നെ. എന്തെന്നാൽ അവയെക്കുറിച്ചുള്ള നമ്മുടെ അഭിപ്രായങ്ങൾ ഒരിക്കലും യോജിക്കയില്ല. ഇപ്പോൾ അവയെക്കുറിച്ചു തർക്കിക്കുന്നതിന് എനിക്കു മനസ്സും ഇല്ല. അവയുടെ ഗുണങ്ങളെക്കുറിച്ചു നിങ്ങൾ പറയുന്നു. നമ്മുടെ സമസൃഷ്ടന്മാരെ സ്നേഹിക്കണമെന്നും സ്വാർത്ഥപരിത്യാഗം ചെയ്യണമെന്നും മററും ഉള്ള ഭാഗങ്ങളിൽ പക്ഷേ ഇതരമതങ്ങളേക്കാളധികം ക്രിസ്തുമതസിദ്ധാന്തങ്ങൾ ലോകത്തിനു വളരെ ഗുണകരങ്ങളായിരുന്നിട്ടുണ്ടെന്നുള്ളതിനെ ഞാൻ ആന്തരമായും സകാരണമായും വിശ്വസിക്കുന്നു. എങ്കിലും ഇതിനു മുൻപിൽ നാം പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിൻവണ്ണം നിങ്ങളുടെ മതത്താൽ മാത്രമല്ല ഈ ഭാഗങ്ങൾ ഉപദിഷ്ടങ്ങളായിട്ടുള്ളത്. ക്രിസ്തുമതം ഗുണത്തെ ചെയ്തിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ ദോഷത്തേയും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. നിങ്ങൾ ഈ ലോകത്തിൽ അദൃഷ്ടപൂർവമായ വിധത്തിൽ പരമതാസഹിഷ്ണുതയെ പ്രദർശിപ്പിച്ചിട്ടില്ലയോ? പശ്ചിമദേശത്തിൽ പാതിരിമാരായ നിങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ സമസൃഷ്ടന്മാരെ അവരുടെ അന്തഃകരണവിശ്വാസം പോലെ പ്രവർത്തിക്കാൻ സമ്മതിക്കാതെ ദ്രോഹിച്ചിട്ടില്ലയോ? മതവിഷയത്തിൽ ഭിന്നാഭിപ്രായന്മാരായ അസംഖ്യജനങ്ങളെ നിങ്ങൾ വധിപ്പിച്ചിട്ടില്ലയോ? ഇതൊക്കെയും ഗുണമെന്നാണോ നിങ്ങൾ പറയുന്നത്? എന്നാൽ ഗുണത്തെക്കുറിച്ചും സമസൃഷ്ടന്മാരോടുള്ള സ്നേഹത്തെക്കുറിച്ചും നിങ്ങൾക്കുള്ള അഭി

പ്രായങ്ങൾ വിലക്ഷണങ്ങളാണ്. ഞാൻ നിങ്ങളുടെ ആജ്ഞാനുവർത്തികളായ രാജാക്കന്മാരിൽ ഒരാളുടെ പ്രജയും ക്രിസ്തുമതക്കാരനും ആയിരുന്നു എങ്കിൽ ഇപ്പോൾ ഇത്ര വളരെ നിങ്ങൾ ബഹുമാനിക്കുന്ന ഈ അക്ബറെ നിങ്ങൾ എന്തുചെയ്യുമായിരുന്നു? നിങ്ങൾ എന്നെ ഒരു കാരാഗൃഹത്തിൽ ഇട്ടടയ്ക്കുകയും, പിന്നെയും ഞാൻ എന്റെ വിശ്വാസത്തിൽ സ്ഥിരനായിരുന്നാൽ എന്നെ ദഹിപ്പിച്ചുകളയുന്നതിനോ ശിരച്ഛേദം ചെയ്യുന്നതിനോ വിധിക്കാൻ ഒരു ന്യായാധിപതിയുടെ അടുക്കൽ ഏല്പിക്കുകയും ചെയ്യുകയില്ലയോ?"

ആ പാതിരി സംഭ്രാന്തനായി പുറകോട്ടു മാറി. ഇങ്ങനെ ഒരു ചോദ്യത്തെ അയാൾ പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നില്ല. അതിനു അയാൾക്ക് എന്തുത്തരം പറയാൻ കഴിയും? അക്ബർ മേൽ പറഞ്ഞ സ്ഥിതിയിലായിരുന്നെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തിനെ നിശ്ചയമായി അപ്രകാരം ചെയ്യുമായിരുന്നു എന്നുള്ളത് നിർവിവാദമായിരുന്നു.

ഒടുവിൽ അക്വാവീവാ സ്ഥലദ്വാക്യനായി പറഞ്ഞു: "പ്രഭോ! അതല്ല സംഗതി. ഹിന്ദുസ്ഥാനത്തിന്റെ ചക്രവർത്തിയായ മഹാനായ അക്ബർക്കു, തന്നെ, ഞങ്ങളുടെ രാജാക്കന്മാരിൽ ഒരാളുടെ പ്രജയായി എങ്ങനെ വിചാരിക്കാൻ കഴിയും?"

"എന്റെ സ്ഥിതി അങ്ങനെ അല്ലാത്തത് എന്റെ ഭാഗ്യം തന്നെ. എന്നാൽ നിങ്ങളുടെ ഉത്തരം ഞാൻ പറഞ്ഞത് അവാസ്തവമല്ലെന്നു കാണിക്കുന്നു. ഇനി വേറെ ഒന്നു ചോദിക്കാം. ഹിന്ദുസ്ഥാനത്തിന്റെ ചക്രവർത്തിയായിരിക്കുന്ന ഞാൻ നിങ്ങൾക്ക് എന്താണ് ചെയ്യേണ്ടത്? ഞാൻ നിങ്ങളുടെ ആജ്ഞയെ അനുസരിക്കുന്ന രാജാക്കന്മാരിൽ ഒരാളെപ്പോലെ നിങ്ങളുടെ പ്രവൃത്തികൾക്കു സഹായിയായിരിക്കണമെന്നാണ് നിങ്ങൾ ആഗ്രഹിക്കുന്നത്. എന്നെ നിങ്ങളുടെ മതത്തിൽ ചേർക്കുന്നതിനു നിങ്ങൾ സ്വഭാവേന ഉൽകണ്ഠിതന്മാരായിരിക്കുന്നു. നിങ്ങളുടെ ഈ താല്പര്യം, ഒരുവേള ഞാൻ നിങ്ങളുടെ മതസിദ്ധാന്തങ്ങളെ പൂർണ്ണമായി സമ്മതിച്ച് സ്പഷ്ടമായോ ഗൂഢമായോ അവയെ വിശ്വസിക്കയാണെങ്കിൽ തന്നെയും, അസാദ്ധ്യമാണെന്നു ഞാൻ തീർച്ചയായി പറഞ്ഞേക്കാം."

അക്വാവീവാ പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ ഞങ്ങളുടെ പരിശ്രമത്താൽ സാധിക്കാൻ കഴിയാതിരുന്നത് ദൈവത്തിന്റെ ലോകോത്തരശക്തിയാൽ സാധിപ്പിക്കപ്പെടട്ടെ എന്നു പ്രാർത്ഥിക്കയല്ലാതെ ഞങ്ങൾക്കു മറെറാന്നും ചെയ്യാനില്ല. ഈ പ്രാർത്ഥന ഫലവതിയാകാതിരിക്കയില്ലെന്നു എനിക്കു നിശ്ചയമുണ്ട്. പ്രബലനായ ചക്രവർത്തി! ഭൂമിയിലുള്ള മഹാന്മാർ ദൈവത്തിനു നിസ്സാരന്മാരാണെന്നും എതിർക്കുന്നവരെ ദൈവം ശിക്ഷിക്കുമെന്നും ഓർത്തുകൊൾക. ദൈവം മാത്രമേ വിജയിയായി ഭവിക്കയൊള്ളൂ.

അദ്ദേഹത്തിനെ ദൃഢമായി വിശ്വസിക്കുന്നവൎക്കു നരകമില്ല. ക്രിസ്തുവും ക്രിസ്തുമതവും ലോകാവസാനം വരെ നിലനില്ക്കും."

തന്റെ സ്വാഭാവികക്ഷമയെ അല്പം വിട്ട് അക്ബർ ഒറച്ചു പറഞ്ഞു: "അതായിരിക്കാം തന്റെ കാൎയ്യം. എന്റേത് എന്റെ പ്രജകളുടെ സ്വാതന്ത്ര്യത്തേയും അവകാശങ്ങളേയും രക്ഷിക്കുയും, തന്നെ പോലെ ഉള്ളവരിലും ഇതരമതപ്രവൎത്തകന്മാരിലും നിന്നുള്ള ഉപദ്രവങ്ങൾ അവൎക്കുണ്ടാകാതെ സൂക്ഷിക്കുയും ചെയ്കയാണ്. തന്റെ മനസ്സുപോലെ ഇവിടെ താമസിക്കയോ പൊയ്ക്കൊൾകയോ ചെയ്യാം. തന്റെ ഇച്ഛ പോലെ മതവിഷയപ്രസംഗങ്ങൾ ചെയ്കയും പള്ളികൾ പണിയിക്കയും ചെയ്തുകൊൾക. മഹമ്മദന്മാൎക്ക് അവരുടെ പള്ളികളിലും ഹിന്ദുക്കൾക്ക് അവരുടെ ക്ഷേത്രങ്ങളിലും ഉള്ളതു പോലേയുള്ള അവകാശങ്ങൾ നിങ്ങൾക്കും അനുഭവിക്കാം. എന്നാൽ ഒന്നു കരുതിക്കൊള്ളണം. മലയാളദേശത്തിൽ നിങ്ങൾ ഇതിനു മുൻപിൽ ചെയ്തിട്ടുള്ളതു പോലെ ജനങ്ങളെ ഉപദ്രവിക്കാൻ തുടങ്ങുകയാണെങ്കിൽ ആ ക്ഷണത്തിൽ നിങ്ങളെ എന്റെ രാജ്യത്തിൽനിന്നും നിഷ്കാസനം ചെയ്യുന്നതായിരിക്കും."

ഈ സാഹങ്കാരമായ വചനത്തെ ആ പാതിരി കോപത്തെ അടക്കിക്കൊണ്ടു കേട്ടു. എന്നാൽ അയാൾക്ക് എന്തു ചെയ്യാൻ കഴിയും? എന്തു പറയാൻ കഴിയും? എല്ലാമതങ്ങൾക്കും ഒരുപോലെ സ്വാതന്ത്ര്യം കൊടുത്തിരിക്കുന്ന ചക്രവൎത്തിയെക്കുറിച്ച് അയാൾക്കു യാതൊരാവലാതിയും പറയാനില്ലായിരുന്നു. പ്രബലനായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അധികാരത്തെ നിരാകരിക്കുന്നത് കേവലം ഉന്മാദമായിരിക്കുമായിരുന്നു. അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതിനാൽ അയാൾക്ക് ഒരു പ്രാശസ്ത്യവും ലഭിക്കയില്ലായിരുന്നു. അസഹായനായ ആ പാതിരി ചക്രവൎത്തിയോട് ഭൎത്സനരൂപമായി എന്തെങ്കിലും പറഞ്ഞാൽ അദ്ദേഹം അയാൾക്കു യാതൊരു ഹാനിയും ചെയ്കയില്ല. പക്ഷേ അയാളെയും അയാളുടെ ആളുകളേയും സൂരത്തിൽ അയച്ച് അവിടെ നിന്നും കപ്പലിൽ കയററി ഗോവായിൽ കൊണ്ടിറക്കുക മാത്രമേ ചെയ്കയൊള്ളൂ. ഒരുവേള അതും കൂടി ചെയ്യാതെ അദ്ദേഹം അയാളോടു പൊയ്ക്കൊള്ളുന്നതിനു മാത്രം പറയുമായിരുന്നു. ദേശാന്തരത്തിൽ പ്രബലന്മാരും, സകലജനങ്ങളും ഭയപ്പെടുന്നവരും, രാജാക്കന്മാരുകൂടി വണങ്ങുന്നവരും ആയ ആ കൂട്ടക്കാരിൽ ഒരാൾക്ക് അത് ഒരു കഷ്ടാവസ്ഥ തന്നെ!

ഇച്ഛാഭംഗത്തോടു കൂടി മൌനിയായിരുന്ന ആ പാതിരിയുടെ വിചാരങ്ങൾക്കു വിഘ്നം ചെയ്ത് അക്ബർ തന്റെ സ്വാഭാവികമായ സൌശീല്യത്തോടേ പറഞ്ഞു: "യോഗ്യനായ പാതിരി! നിങ്ങൾ തന്നെ ഉണ്ടാക്കിത്തീൎത്ത വാദപ്രതിവാദത്തിൽ എന്റെ അധികാരത്തെ രക്ഷിക്കുന്നതിനു വേണ്ടി

നിദ്രാക്ഷിണ്യമായി സംസാരിക്കാൻ ഇടയായതിനെക്കുറിച്ചു ഞാൻ വ്യസനിക്കുന്നു. നിങ്ങൾ കലഹിച്ചു പിരിയുന്നത് എനിക്കു സമ്മതമല്ല. നിങ്ങളുടെ അടുക്കൽ നിന്നും എനിക്ക് അറിയാൻ താല്പര്യം ഉണ്ടായിരുന്ന അനേകസംഗതികളെ ഗ്രഹിച്ചിട്ടുള്ളതിനു വേണ്ടി ഞാൻ നിങ്ങളോട് കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു. നിങ്ങളുടെ ആഗ്രഹങ്ങളെ എല്ലാം സാധിപ്പിക്കാൻ കഴിയാത്തതിനെക്കുറിച്ചു ഞാൻ വ്യസനിക്കുന്നു. ചില സംഗതികളിൽ നമ്മുടെ അഭിപ്രായങ്ങൾ ഭേദിച്ചിരിക്കുന്നു എങ്കിലും അതുകൊണ്ടു നിങ്ങളെ കുറിച്ച് എനിക്കുള്ള ബഹുമാനത്തിനു യാതൊരു കുറവും ഇല്ല. നിങ്ങൾ പോകുന്നെങ്കിൽ അങ്ങനെ ആകട്ടെ. എന്നാൽ നാം സ്നേഹിതന്മാരായി പിരിയണം. നാം പിരിയുന്നത് 'താൻ സമാധാനത്തെ കൊണ്ടുവരാനല്ല, ഒരു ഖഡ്ഗത്തെ കൊണ്ടുവരാനാണ് വന്നത് എങ്കിലും മനുഷ്യരുടെ ഇടയിൽ സമാധാനത്തിൻെറയും സ്നേഹത്തിൻെറയും അടിസ്ഥാനത്തെ ഇടുന്നതിനു ശ്രമിച്ചു' എന്നു പറഞ്ഞ നിങ്ങളുടെ മതത്തിൻെറ സ്ഥാപകനായ ആ മഹാത്മാവിൻെറ അഭിപ്രായത്തിനു അനുരൂപമായ വിധത്തിൽ ആയിരിക്കട്ടെ."

ഏതാനും ക്ഷണങ്ങൾക്കു മുൻപിൽ അക്വാവീവാ ചക്രവർത്തിയുടെ രാജസ്സിനാൽ നതശിരസ്കനാക്കിച്ചെയ്യപ്പെട്ടതു പോലെ ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിൻെറ നീതിനിഷ്ഠയാൽ വശംവദനാക്കിച്ചെയ്യപ്പെട്ടു. സ്വമതത്തിൽ അത്യന്തം പക്ഷപാതവും ഗാഢമായ അഭിനിവേശവും ഉള്ള ആ പാതിരി ദൃഢഹൃദയനും ധാർമ്മികനും ആയ ചക്രവർത്തിയോടു സഗദ്ഗദമായ സ്വരത്തോടു കൂടിയാണ് യാത്ര പറഞ്ഞത്.

അയാൾ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "ശ്രേഷ്ഠനായ ചക്രവർത്തി! തിരുമനസ്സിലെ അടുക്കൽനിന്നു ലഭിച്ചിട്ടുള്ള അനേകഗുണങ്ങളെ കുറിച്ചു കൃതജ്ഞതയില്ലാത്തവനാണെന്നു തോന്നത്തക്ക വിധത്തിൽ ഞാൻ അവിടുത്തേക്കു അപ്രീതികരമായി എന്തെങ്കിലും പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അതിനെ അവിടുന്നു ക്ഷമിക്കണം. അങ്ങനെ പറഞ്ഞുപോയത് അവിടുത്തേയ്ക്കും അവിടുത്തെ പ്രജകളുടെ ക്ഷേമത്തിൽ ഉള്ള ഉത്കണ്ഠയേക്കാൾ ഒട്ടും കുറവല്ലാത്തതായി എൻെറ മതത്തിൽ എനിക്കുള്ള ശ്രദ്ധാതിശയത്താൽ അല്ലാതെ മറെറാന്നു കൊണ്ടും അല്ല. ഞങ്ങൾ അവിടുത്തെ ക്ഷേമത്തിനു വേണ്ടി ദൈവത്തിനോടു പ്രാർത്ഥിക്കുന്നതിനെ അവിടുന്നു നിസ്സാരമായി വിചാരിക്കുന്നതായിരിക്കാമെങ്കിലും ഞങ്ങൾ എവിടെ പോയാലും അവിടുത്തേക്കു വേണ്ടി പ്രാർത്ഥിക്കാതിരിക്കയില്ല."

അക്ബർ ആ പാതിരിയുടെ ആദരപൂർവമായ അഭിനന്ദനത്തെ മൌനത്തോടു കൂടി പ്രതിപ്രദാനം ചെയ്തതിൻെറ ശേഷം അക്വാവീവാ അവിടെനിന്നും പതുക്കെ വെളിയിലേക്കിറങ്ങിപ്പോയി.

രാജഗൃഹത്തിൻെറ ഒരു ഭാഗത്ത് ഒരു ഒററ വിളക്കു മാത്രം മങ്ങി കത്തിക്കൊണ്ടിരുന്ന ഒരെടത്തു വച്ച് അകബാവിവാ അതക്കിതമായി ഒരാളുടെ മേത്തു മുട്ടിയപ്പോഠം അയാഠം മാപ്പുചോദിച്ചതിനുത്തരമായി മറെറ ആഠം "നിന്ദ്യനായ ക്രിസ്ത്യൻശപാ!" എന്നു മന്ത്രിച്ചുകൊണ്ടു വേഗത്തിൽ കടന്നുപോയി. അയാഠം ചക്രവത്തിയെ കാണാനായി പോകുന്ന അബ്ദുല് കാദർ ആയിരുന്നു. അയാഠം ഭൃത്യന്മാരാൽ രാജസന്നിധാനത്തിൽ പ്രവേശിപ്പിക്കപ്പെട്ടപ്പോഠം ചക്രവത്തി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളോടു സംസാരിക്കുന്നതിനു ഞാൻ എപ്പൊഴും സന്നദ്ധനായി തന്നെ ഇരിക്കുന്നു. സംഗതിവശാൽ ഈയിടെ കുറേ ദിവസമായി ഞാൻ സ്നേഹിതന്മാരെ ചുരുക്കമായിട്ടേ കാണാറൊള്ളു എങ്കിലും ഇന്നു രാവിലെ എന്നെ കണ്ടാൽകൊള്ളാമെന്നു നിങ്ങഠം അപേക്ഷിച്ചപ്പോഠം ഞാൻ യാതൊരു തടസ്ഥവും പറഞ്ഞില്ലല്ലോ."

ബാഹ്യമായി ബഹുമാനഭാവനയോടു കൂടിയാണെങ്കിലും സ്പഷ്ടമായ കോപവികാരത്തോടും ചക്രവത്തിയുടെ ആദരോപചാരത്തെ ലക്ഷ്യമാക്കാതേയും അബ്ദുല് കാദർ പറഞ്ഞു തുടങ്ങി: "സ്വാമിൻ! ഞാൻ യാത്ര പറയാനാണ് വന്നിരിക്കുന്നത്. എനിക്കു പോകാനുള്ള സമയം അടുത്തിരിക്കുന്നു."

അക്ബർ ചോദിച്ചു: "എൻെറ യോഗ്യനായ സ്നേഹിതാ! നിങ്ങളും പോകുന്നോ? ഇത്ര ആകസ്മികമായി നിങ്ങഠം നമ്മെ വിട്ടുപിരിഞ്ഞു പോകുന്നതിനു സംഗതി എന്താണ്?"

അബ്ദുല് കാദർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഇവിടെ പ്രതിദിനം നടന്നു പോരുന്ന ഓരോ ജുഗുപ്സിതകായ്യങ്ങളെ കണ്ടു ക്ലേശിക്കുന്നതിനും ഞാൻ ഇവിടെ താമസിക്കയാണെങ്കിൽ എൻെറ ഇച്ഛയ്ക്കു വിരുദ്ധമായി ഞാൻ കൂടി ചേരേണ്ടിവരുന്ന ദ്രോഹങ്ങളിൽ ഭാഗിയായിരിക്കുന്നതിനും മനസ്സില്ലായ്ക തന്നെ. അക്ബറേ! അവിടുത്തെ മഹാരാജ്യത്തിനു നാശകാലം സന്നിഹിതമായിരിക്കുന്നു. അതിനെ പരിഹരിക്കാവുന്ന കാലത്തുതന്നെ കരുതിക്കൊള്ളുന്നതിനു അവിടുത്തേക്കു ഞാൻ അറിവുതന്നു. പക്ഷേ ഇപ്പോഠം ആ കാലം അതീതമായിരിക്കുന്നു. എന്താണ് നിശ്ചയിച്ചത് എന്ന് എനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ. ഞാൻ അറിയുന്നതിനു ആഗ്രഹിക്കുന്നുമില്ല. നമ്മുടെ പരിശുദ്ധമായ മതത്തെ കുറിച്ച് അവിടുത്തേക്കുള്ള അവഹേളനത്താൽ അവിടുത്തെ നേരെ ഉണ്ടായിരിക്കുന്ന ജനദ്വേഷം എത്രയും പ്രബലമായി തീന്നിരിക്കുന്നു. അവിടുത്തെ പുത്രനായ സലിമിൻെറ ഉൽകർഷേച്ഛയേയും, ഇപ്പോഠം തങ്ങഠംക്കു ലഭിക്കാതിരിക്കുന്ന സ്ഥാനങ്ങളേയും ഉദ്യോഗങ്ങളേയും സമ്പാദിക്കുന്നതിനു വേണ്ടി അദ്ദേഹത്തിനെ ദുർമ്മാഗ്ഗത്തിൽ നയിപ്പിക്കുന്ന ദുജ്ജനങ്ങളുമായി അദ്ദേഹം

ചെയ്തിട്ടുള്ള ഗ്രന്ഥസഖ്യത്തേയും അവിടുന്നു വിചാരിക്കണം. ഇതെല്ലാം ആലോചിച്ചാൽ അവിടുത്തെ രാജ്യഭരണം സ്ഥായിയായിരിക്കുന്നത് അശക്യമാണെന്നു ഞാൻ പറയുന്ന അഭിപ്രായത്തിൽ അവിടുന്നു ചേരും." ഈ ഭീഷണികളെ കേട്ടിട്ട് ചക്രവത്തിയുടെ മുഖത്തുണ്ടായ മന്ദഹാസത്തെ ശ്രദ്ധിക്കാതെ അയാൾ തുടൎന്നു പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ ഞാൻ പറഞ്ഞതു പോലെ ഇവിടെ ദിവസംപ്രതി നടക്കുന്നതിനേയും ജനങ്ങൾ പരക്കെ സംസാരിക്കുന്നതിനേയും അറിഞ്ഞുംകൊണ്ടു ഞാൻ ഇവിടെ താമസിക്കയില്ല. അവിടുന്നു പരിശുദ്ധമായ കുറാനെ അത്യന്തം അനാദരിച്ചിരിക്കുന്നു. മഹാത്മാവായ ദീൎഘദൎശിയെ അവിടുന്ന് അധിക്ഷേപിക്കുന്നു. പാപിഷ്ഠന്മാരായ അഗ്ന്യാരാധകന്മാരിൽനിന്നും ഗ്രഹിച്ചിട്ടുള്ള ദുരാചാരങ്ങളെ അവിടുന്നു കൊണ്ടാടുന്നു. നമ്മുടെ പരമവിരോധികളായ ജൂദന്മാരേയും ക്രിസ്തുമതക്കാരേയും അവിടുന്നു രാജധാനിയിൽ പ്രത്യക്ഷമായും രാജഗൃഹത്തിൽ ഗൂഢമായും വരുത്തികണ്ട് ബഹുമാനിക്കയും പ്രീതിപാത്രീകരിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അതിൽ ഒരുത്തൻ ഇപ്പോൾ ഇവിടെനിന്നും വെളിയിൽ പോകുന്നതു ഞാൻ കണ്ടു. അവിടുന്ന് ഇൻഡ്യയിലെ മാന്ത്രികന്മാരേയും ഐന്ദ്രജാലികന്മാരേയും ഇവിടെ വരുത്തി സൽക്കരിക്കുന്നു. മതത്തിനു മാഹാത്മ്യത്തെ ചെയ്യുന്നവൻ എന്നൎത്ഥമായ 'ജലാലുദീൻ' എന്ന സംജ്ഞ ഇത്ര ലജ്ജാവഹമായ വിധത്തിൽ അതിനെ അവമാനിക്കുന്ന അവിടുത്തേക്കു കിട്ടിയത് കഷ്ടം തന്നെ! പിന്നെ ഇപ്പോൾ ഇതൊന്നും പോരാഞ്ഞിട്ടോ എന്നു തോന്നും മഹമ്മദ് മതത്തിനു അതിദ്രോഹിയായ അബൂല്ഫാസലിൻെറ ഓൎമ്മയ്ക്കായി ചെയ്യുന്ന ബഹുമതികളെ നോക്കുക. അയാളും അയാളുടെ അനുജനായ നാസ്തികൻ ഫൈസിയും കൂടിയാണ് നമ്മുടെ പരിശുദ്ധമായ മതത്തെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതിനു അവിടുത്തെ വ്യാമോഹിപ്പിച്ചത്. അങ്ങനെ ഉള്ള ആളിൻെറ ഓൎമ്മയെ ആണ് അവിടുന്ന് ഇപ്പോൾ പ്രത്യക്ഷമായി സൎവോപരി ബഹുമാനിക്കുന്നത്. അയാളുടെ ജീവിതം അവിടുത്തേക്ക് ഒരു ഉപദേശമായിരുന്നില്ലെങ്കിൽ ഇപ്പോൾ അയാളുടെ മരണം അങ്ങനെ ആകട്ടെ. ആയാളുടെ അന്ത്യകാലത്തെ നല്ല അവസ്ഥകളെ എല്ലാം നിശ്ചയമായി അവിടുന്നു കേട്ടിരിക്കും. എന്നാൽ പരമാൎത്ഥം അവിടുത്തെ ഗ്രഹിപ്പിച്ചിട്ടില്ല. എന്നോട് എന്തു തോന്നിയാലും വേണ്ടതില്ല, ഞാൻ സത്യാവസ്ഥ പറയാം. അവിടുന്ന് ഒരാൾ ഒഴിച്ച് മറെറല്ലാവരും അറിഞ്ഞിട്ടുള്ള ഭയങ്കരമായ വൃത്താന്തത്തെ കേട്ടുകൊൾക. അബൂല്ഫാസലിനു സംസാരിക്കാൻ ശക്തിയുണ്ടായിരുന്നതു വരെ ചുററും കേട്ടുകൊണ്ടു നിന്നവൎക്കു ഭയം ജനിക്കത്തക്കവിധത്തിൽ ദൈവത്തെ അധിക്ഷേപിക്കുന്നതിൽനിന്ന് അയാൾ വിരമിച്ചില്ല. പിന്നെ അയാൾ ഒരു ശാപിനെ

പോലെ ശബ്ദിച്ചു തുടങ്ങി. ഭാവിനിയായ ദൈവശിക്ഷയുടെ വേദനകളെ അപ്പോൾ തന്നെ അനുഭവിച്ചു തുടങ്ങിയതു പോലെ അയാളുടെ മുഖഭാവം വികൃതമായിതീരുകയും ചുണ്ടുകൾ നീലനിറമാകയും ചെയ്തു."

ആ മതഭ്രാന്തന്റെ പ്രലപനങ്ങളെ അതുവരയും ക്ഷമയോടു കൂടി കേട്ടുകൊണ്ടിരുന്ന അക്ബർ അപ്പോൾ ക്ഷോഭത്തോടു കൂടി പറഞ്ഞു: "ഇതെല്ലാം ശുദ്ധമേ വ്യാജമാണ്. യുക്തിയും ഗുണദോഷവിചാരവും ഇല്ലാതെ ശ്രേഷ്ഠനായ ഒരാളിന്റെ മേൽ ദോഷാരോപം ചെയ്യുന്ന മതഭ്രാന്തന്മാരായ നിങ്ങളല്ലാതെ മററാരും ഇങ്ങനെയുള്ള വ്യാജം ഉണ്ടാക്കി പറകയില്ല. അബുല്ഫ്ഫാസൽ എങ്ങനെ മരിച്ചു എന്നും അയാളുടെ മരണസമയത്തെ വാക്കുകൾ എന്തായിരുന്നു എന്നും വിശ്വസ്തനായ ഒരാളുടെ അടുക്കൽ നിന്നും ഞാൻ അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. അതുകൊണ്ട് ഈ വ്യാജമൊന്നും എന്നോടു പറയണ്ട. ഞാൻ അതു കേൾക്കയില്ല. താൻ എന്നെ ഉദ്ദേശിച്ചു പറഞ്ഞ ധിക്കാരവാക്കുകളെ ഞാൻ ക്ഷമയോടെ കേട്ടു. എന്റെ സ്ഥാനത്തുള്ള ഒരു രാജാവും കാണിക്കാത്ത ദാക്ഷിണ്യത്തെ ഞാൻ തന്നോടു കാണിച്ചു. അതു നിമിത്തം താൻ മരിച്ചുപോയ ഒരു യോഗ്യനെ അധിക്ഷേപിക്കുന്നത് ഞാൻ സഹിക്കയില്ല. തന്റെ ചക്രവൎത്തിയായ എന്നെ ആക്ഷേപിക്കയും എന്റെ പ്രിയവിശ്വാസങ്ങളെ നിന്ദിക്കയും ചെയ്തുകൊൾക. അതൊക്കയും ഞാൻ ക്ഷമിക്കാം. എന്നാൽ ദ്രോഹത്താൽ വധിക്കപ്പെട്ട എന്റെ പ്രിയതമമിത്രത്തെ ദുഷിക്കരുത്; അല്ലെങ്കിൽ മരിച്ചുപോയ ഒരു പ്രതിപക്ഷിയെ ഇങ്ങനെ ആക്ഷേപിക്കുന്ന തന്നെ മിണ്ടാതാക്കുന്നതിനു എന്റെ അധികാരത്തെ ഞാൻ ഉപയോഗിക്കും."

നിൎഭയനായി ചക്രവൎത്തിയുടെ മുഖത്തു നോക്കിക്കൊണ്ട് അബ്ദുല് കാദർ പറഞ്ഞു: "എന്റെ ശിരച്ഛേദം ചെയ്തുകൊൾക. അവിടുത്തേക്കു വേണ്ടി എന്റെ ജീവനെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതിനു ഞാൻ എന്നും സന്നദ്ധനായിരുന്നിട്ടുണ്ടെന്ന് അവിടുത്തേക്ക് അറിയാമല്ലോ. എന്റെ വധത്താൽ അവിടുത്തേക്ക് ഒരുപകാരവും സിദ്ധിക്കയില്ലെങ്കിലും അത് അവിടുത്തെ അന്യായമായ കോപത്തെ ശമിപ്പിക്കയെങ്കിലും ചെയ്യുമായിരിക്കും. അവിടുന്നു വിശ്വസിച്ചാലും ഇല്ലെങ്കിലും വാസ്തവമെന്നു എനിക്കു വിശ്വാസമുള്ളതിനെ ഞാൻ പറഞ്ഞു. ഞാൻ എന്റെ കൃത്യത്തെ ചെയ്തു. അവിടുന്ന് അവിടുത്തെ കൃത്യത്തെ, അല്ലെങ്കിൽ കൃത്യമെന്ന് അവിടുന്നു വിചാരിക്കുന്നതിനെ, ചെയ്തുകൊൾക."

കോപത്തെ വിട്ട് അക്ബർ പറഞ്ഞു: "മതി. താൻ ജീവിച്ചിരുന്നാലും മരിച്ചാലും എനിക്ക് ഒരുപോലെ തന്നെ. തന്നെ ആരും ഉപദ്രവിക്കയില്ല. പൊയ്ക്കോൾക. എന്നാൽ ഇനിമേൽ എന്റെ മുൻപിൽ വരരുത്."

അബ്ദുല് കാദർ യാത്ര പറയാതെ തിരിഞ്ഞ് സാഹങ്കാരമായും സാവജ്ഞമായും ഉള്ള ഒരു നോട്ടത്തോടു കൂടി വാതില്ക്കലേക്കു നടന്നു. എന്നാൽ അയാൾ അതിൻെറ മുൻപിൽ തൂക്കിയിരുന്ന ജവനികയെ നീക്കുന്നതിനു ഭാവിച്ചപ്പോൾ ചക്രവത്തി അയാളെ നാമഗ്രാഹം വിളിക്കയും ആ ഗവിഷ്ഠനായ മഹമ്മദൻ അത്ഭുതപ്പെട്ട് തിരിഞ്ഞു നില്ക്കയും ചെയ്തു.

ചക്രവത്തി പറഞ്ഞു: "അബ്ദുല് കാദരേ! നാം അന്യോന്യം വളരെ കാലമായി പരിചിതന്മാരായിരിക്കയും പരസ്പരം ബഹുമാനിക്കയും ചെയ്തിരിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്ക് ഈ വിധത്തിൽ തമ്മിൽ പിരിയുന്നത് നന്നല്ല. എന്തെന്നാൽ നമുക്ക് അഭിപ്രായഭേദം ഉണ്ടെങ്കിലും നിങ്ങൾക്ക് എന്നേക്കുറിച്ച് ആദരവും ബഹുമാനവും ഉണ്ടെന്നു ഞാൻ അറിയുന്നു. നിങ്ങളുടെ പാരുഷ്യം തന്നെ അതിനെ പ്രത്യക്ഷീകരിക്കുന്നു. ഞാനാകട്ടെ നിങ്ങളെ ഒരു വിദ്വാനും ബുദ്ധിമാനും എന്നു മാത്രമല്ല, ഒരു ധീരനും സത്യവാനും ആയ ആളായിട്ടാണ് വിചാരിക്കുന്നത്. ഈ കാലത്ത് നിങ്ങൾക്കുള്ളതുപോലെയുള്ള ധൈൎയ്യവും സത്യവും വളരെ വിലയുള്ളതാണ്. ആരും തന്നെ എൻെറ അടുക്കൽ നിന്നു കോപത്തോടെ പിരിയുന്നത് എനിക്കു സമ്മതമല്ല. വിശേഷിച്ചും നിങ്ങളെ ഒരിക്കലും അങ്ങനെ ചെയ്വാൻ ഞാൻ സമ്മതിക്കയില്ല. നിങ്ങൾ പോകരുതെന്നു ഞാൻ പറയുന്നില്ല. നിങ്ങൾ പോകുന്നത് ആവശ്യകമാണെന്നു ഞാൻ അറിയുന്നു. എന്നാൽ മനസ്സിൽ ക്രോധത്തോടു കൂടി പോകരുത്. നമ്മൾ സമാധാനത്തോടും സ്നേഹത്തോടും കൂടി ഒരുമിച്ച് അനേകസംവത്സരങ്ങളെ കഴിച്ചുകൂട്ടിയതിനെ ഓൎത്തുകൊൾക. നമ്മുടെ വേർപാട് അപരിഹാൎയ്യമായി തീൎന്നിരിക്കുന്ന സംഗതിയെ വിസ്മരിക്കുക."

അക്ബർ സംസാരിക്കാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ അബ്ദുല് കാദരുടെ മുഖഭാവം പിന്നയും സാവജ്ഞമായി തന്നെ ഇരുന്നു. എന്നാൽ ക്ഷമാനിധിയായ ചക്രവത്തിയുടെ ഉദാരവാക്കുകളാൽ അത് ക്രമേണ ഭേദപ്പെട്ടു. അയാൾ ഒന്നും പറഞ്ഞില്ലെങ്കിലും അക്ബർ കൈ നീട്ടിക്കൊടുത്തപ്പോൾ അയാളുടെ ഭാവം അന്തൎഗ്ഗതത്തെ സ്പഷ്ടമാക്കി. അയാൾ ചക്രവത്തിയുടെ ഹസ്തത്തെ സ്നേഹപൂൎവ്വം ഗ്രഹിച്ച് തൻെറ ശിരസ്സിനെ നമിപ്പിച്ചപ്പോൾ ഒരു ബാഷ്പകണം അതിൽ പതിച്ചു. പിന്നെ അയാൾ തിരിഞ്ഞ് പുനരാഗമനം ഇല്ലാതെ പോയി. എന്തെന്നാൽ അയാളും ചക്രവത്തിക്കു മേലാൽ ഒരിക്കലും കാണ്മാൻ മനസ്സില്ലാത്ത ഒരാളായിരുന്നു. തൻെറ പൂൎവ്വമിത്രത്തെ തിരോധാനം ചെയ്ത ജവനികയിലേക്കു സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ട് അക്ബർ കുറച്ചു നേരം ഇരുന്നു. ഒടുവിൽ അദ്ദേഹം ഉത്ഥാനം ചെയ്ത് സ്ഖലൽപദനായി അളിന്ദത്തിലിറങ്ങി മൃദുവായ ജലോദ്ഗമത്തോടു കൂടിയ ധാരായന്ത്രങ്ങളാൽ അലങ്കൃതവും നിശ്ശബ്ദവും ചന്ദ്രി

കാഴ്ചിതവും ആയ ഉദ്യാനത്തെ നോക്കിക്കൊണ്ടു നിന്നു. അനന്തരം അദ്ദേഹം ശ്രാന്തനായിട്ട് ശ്ലക്ഷ്ണശിലാനിർമ്മിതമായ ഒരാസനത്തിൽ ഉപവേശിച്ച് പാണികളെ കൊണ്ടു മുഖത്തെ ആച്ഛാദനം ചെയ്തു.

ഇപ്രകാരം ഓരോരുത്തരായി അവരെല്ലാവരും അദ്ദേഹത്തിനെ വിട്ടുപോയി. അബുല്ഫസൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ അടുക്കൽ നിന്നു ക്രൂരമായി അപഹൃതനായി. അകാവീവാ മുതലായ ക്രിസ്ത്യൻപാതിരിമാർ കോപിച്ചു പിരിഞ്ഞു. ഇപ്പോൾ അബ്ദുല്കാദരും എന്നെന്നേക്കും യാത്രപറഞ്ഞു പോയി. ഇതൊക്കയും സംഭവിച്ചത് തൻെറ പുത്രൻ കൂടിയും തനിക്കു വിരോധിയായിത്തീൎന്ന് താൻ ഇത്രകാലം ജനങ്ങളുടെ ക്ഷേമാഭിവൃദ്ധിക്കായി ഭരിച്ചിരുന്ന രാജത്വത്തെ അപഹരിക്കുന്നതിനു ഉദ്യോഗിക്കുന്നതിനാൽ തനിക്കു നേരിട്ടിരിക്കുന്ന ആപത്തുകളുടെയും ദുഃഘടങ്ങളുടെയും മദ്ധ്യേ വിശ്വസ്തമിത്രങ്ങളുടെ സാഹായ്യം തനിക്ക് അത്യന്തം ആവശ്യപ്പെട്ട അവസരത്തിലാണ്. എന്നാൽ ഇതിനൊക്കയും കാരണം മതം തന്നെ. എന്തെന്നാൽ സലിം വാസ്തവമായ മതത്തിൻെറ രക്ഷയ്ക്കായിട്ടാണ് യുദ്ധത്തിനുദ്യോഗിച്ചത് എന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല. ബീർസിങ്ങും മതഭ്രാന്തന്മാരാൽ പ്രേരിതനായിരുന്നു എന്നാണ് സാധാരണമായി വിശ്വസിക്കപ്പെട്ടിരുന്നത്.

അക്ബർ വിചാരിച്ചു: "ഈ മതം എന്നു പറയുന്നത് എന്തൊന്നാണ്? ഇത് മനുഷ്യൻെറ നിസ്സാരതയെ കാണിച്ച് അവനെ വിനീതനും ഈശ്വരഭക്തിയുള്ളവനും ആക്കുകയും, തൻെറ സമസൃഷ്ടന്മാരെ സ്നേഹിക്കുന്നതിനും പരോപകാരത്തിനായി ജീവിച്ചിരിക്കാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നതിനും പ്രേരിപ്പിക്കുകയും ചെയ്ത് അവൻെറ ആത്മാവിനു സമാധാനത്തേയും ആനന്ദത്തേയും കൊടുക്കുന്ന ഒരനുഗ്രഹമോ? അതോ മനുഷ്യനെ അഹങ്കാരമുള്ളവനാക്കിത്തീൎക്കുകയും, ചിലപ്പോൾ മഹാന്മാരും ശ്രേഷ്ഠന്മാരും ആയവരെ കൂടിയും വ്യാമോഹിപ്പിച്ച് പരദ്രോഹത്തിൽ പ്രവൎത്തിപ്പിക്കുകയും, ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ കുററങ്ങളേയും ജീവഹാനിയിൽ പരിണമിക്കുന്ന കലഹങ്ങളേയും ജനിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യുന്ന ആപൽകരമായ ഒരു ന്മാദമോ? മനുഷ്യരെല്ലാവരും ഏകാഭിപ്രായമായി മതമൊന്നും വേണ്ട എന്നു വയ്ക്കുന്നതായാൽ അത് ഗുണകരമായിരിക്കുമോ ദോഷകരമായിരിക്കുമോ? ഈ ചോദ്യങ്ങൾക്ക് ഉത്തരം പറയാൻ പ്രയാസമാണെങ്കിലും വിചാരലേശം കൂടാതെ എല്ലാവരും ഉത്തരം പറയുന്നതിനു സന്നദ്ധന്മാരായിരിക്കും. മതം ഇല്ലാതിരുന്നാൽ മനുഷ്യനു മോക്ഷമില്ലെന്നും ജനസമുദായത്തിൽ ഒരു വ്യവസ്ഥയുണ്ടായിരിക്കയില്ലെന്നും സൎവസമ്മതമാണ്. എന്നാൽ ഏതു മതമാണ് ഗ്രാഹ്യം എന്നുള്ള ചോദ്യം വരുമ്പോൾ കലഹാഗ്നി ജ്വലിച്ചു തുടങ്ങുന്നു. ഓരോരുത്തരും അവരവരുടെ മതമാണ്

ശ്ലാഘ്യം എന്നൽഘോഷിക്കുന്നു. ഒടുക്കം കലഹംകൊണ്ട് തത്വം തീച്ച്യാക്കേണ്ടിവരുന്നു. സവ്വസമ്മതവും മനുഷ്യജാതിയെ ഒരു സ്നേഹബന്ധത്താൽ യോജിപ്പിക്കുന്നതും ആയ ഒരു മതം എന്നെങ്കിലും ഉണ്ടാകുന്നത് ശക്യമാണോ? അങ്ങനെ ഒരു മതത്തെ ഞാൻ കണ്ടു പിടിച്ചു എന്നു വിശ്വസിച്ചു സന്തോഷിച്ചത് കേവലം മൌഢ്യമായിരുന്നോ? ഹാ! ഇഷ്ടവിയോഗം കഷ്ടമാണ്! എന്നാൽ പ്രിയതരങ്ങളായ വിശ്വാസങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നത് കഷ്ടതരമാണ്!!"

അപ്പോൾ അക്ബറുടെ തോളിൽ ഒരാൾ സ്പശിച്ചു. അദ്ദേഹം നോക്കിയപ്പോൾ ഫൈസിയെ അടുക്കൽ കണ്ടു. അയാൾക്കു സമയം നോക്കാതെ ചക്രവത്തിയുടെ അടുക്കൽ വരുന്നതിനു സ്വാതന്ത്ര്യം കൊടുക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നു.

ഫൈസി പറഞ്ഞു: "അക്ബറേ! വ്യസനകരമായും നിരത്ഥകമായും ഉള്ള മനോരാജ്യത്തെ ഉപേക്ഷിക്കുക. അവിടുത്തേക്കാൾ എത്രയോ അശക്തനായ ഞാൻ അവിടുത്തെ അടുക്കൽ ഒരു പുരുഷനായിരിക്കണമെന്നു പറയണോ? എങ്കിലും ഞാൻ അങ്ങനെ പറയേണ്ടത് ആവശ്യകമായിരിക്കുന്നു. അവിടുത്തെ പ്രിയതമമിത്രമായ വിശ്വസ്തമന്ത്രിയുടെ നാശത്തെക്കുറിച്ച് അവിടുന്നു വ്യസനിക്കുന്നതിൽ ഒട്ടും കുറച്ചല്ല എന്റെ പ്രിയനായ ജ്യേഷ്ഠന്റെ നാശത്തെ കുറിച്ചു ഞാൻ വ്യസനിക്കുന്നത്. രാജ്യത്തിനു ആപത്തു നേരിട്ടിരിക്കുന്ന ഈ സമയത്തു വ്യസനാതിരേകത്തിനിടകൊടുക്കാതെ നമ്മൾ രണ്ടു പേരും ധൈയ്യത്തെ അവലംബിക്കേണ്ടത് ആവശ്യകമാണ്. അതുകൊണ്ടാണ് അവിടുന്ന് ഒരു പുരുഷനായിരിക്കണമെന്നു പറയുന്നതിനു ഞാൻ തുനിയുന്നത്. ഇങ്ങനെ ദുഃഖപരതന്ത്രനായിരിക്കുന്നത് അവിടുത്തേക്ക് അയോഗ്യമാണ്. അബ്ദുല്ഫ്ഫസലിനു ഇതറിയാൻ കഴിഞ്ഞെങ്കിൽ അക്ബർ നിർദ്ദോഷനല്ലെന്നു അദ്ദേഹം തന്റെ ജീവിതകാലത്തിൽ ഇദംപ്രഥമമായി പറയുമായിരുന്നു."

അക്ബർ പറഞ്ഞു: "എന്റെ വിശ്വസ്തനും ശ്രേഷ്ഠനുമായ സ്നേഹിതാ! നിങ്ങളുടെ നിഷ്കപടകളായ വാക്കുകൾക്കു വേണ്ടി ഞാൻ അത്യന്തം കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു. വിചാരത്തെ ഉപേക്ഷിച്ച് പ്രവൃത്തിക്കുള്ള കാലമാണിത് എന്നു ഞാൻ നല്ലവണ്ണം അറിയുന്നു. എന്നാൽ എന്റെ വിചാരങ്ങളുടെ സ്വഭാവത്തെ നിങ്ങൾ മാറി ധരിച്ചതായി തോന്നുന്നു. അവയിൽ നിങ്ങളുടെ ജ്യേഷ്ഠന്റെ സ്മരണ കൂടി ഉണ്ടായിരുന്നു എന്നേ ഉള്ളു." അനന്തരം അക്ബർ അകബാവീവാവും അബ്ദുല്കാദരും യാത്ര പറഞ്ഞു പിരിഞ്ഞതിനേയും തന്നിമിത്തം ഉത്ഭവിച്ച വിചാരങ്ങളേയും പറഞ്ഞു.

ക്ഷണനേരം ആലോചിച്ചതിൻെറ ശേഷം ഫൈസ്സി പറഞ്ഞു: "ഇതിലെല്ലാം എൻെറ ചക്രവൎത്തിയുടെ മഹാമനസ്കത്വവും എൻെറ മാന്യമിത്രത്തിൻെറ ജ്ഞാനവിശേഷവും പ്രത്യക്ഷമാകുന്നു. ഇപ്പോൾ പ്രസ്താവിച്ച സംഗതിയിൽ എൻെറ അഭിപ്രായം എന്താണെന്ന് അവിടുത്തേക്ക് അറിയാമല്ലൊ. മനുഷ്യർ മതമെന്നു പറയുന്നതിൻെറ അൎത്ഥത്തെ ഒരു അവാസ്തവവും അപരിച്ഛിന്നവും അവ്യക്തവും ആയ കാൎയ്യമായിട്ടു ഗ്രഹിക്കുമ്പോൾ എനിക്ക് അതിൽ അത്ര ഗൌരവബുദ്ധി ഇല്ല. പിന്നെ അതിനു കേവലം മനഃകല്പിതങ്ങളും ക്ഷോദക്ഷമങ്ങളല്ലാത്തവയും ആയ ചില സിദ്ധാന്തങ്ങളെ അടിസ്ഥാനമാക്കി തീൎക്കുമ്പോൾ പറയേണ്ടതില്ലല്ലൊ. എന്നെ ആളുകൾ നാസ്തികൻ എന്നു പറയുന്നത് എങ്ങനെ എങ്കിലും ഇരിക്കട്ടെ. എന്നാൽ അവർ എന്നെ ഒരു അവിശ്വാസി എന്നു വിചാരിക്കുന്നത് തെററാണ്. വാസ്തവത്തിൽ എനിക്കു ദൃഢമായ വിശ്വാസം ഉണ്ട്. എന്നാൽ എൻെറ വിശ്വാസം അനുഭവമാകുന്ന സ്ഥിരമായ അധിഷ്ഠാനത്തെ അവലംബിച്ചിരിക്കുന്നു. ഭൌതികപദാൎത്ഥങ്ങൾക്കു മാത്രമല്ല, വിശിഷ്യ മനുഷ്യൻെറ ആത്മാവിനും മനസ്സിനും ഉത്തരോത്തരം വികാസമുണ്ടെന്നുള്ള തത്വത്തെ ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നുണ്ടെന്നു ഞാൻ പലപ്പൊഴും പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലൊ. ഈ തത്വത്തിൽ, മററെല്ലാ മതപരിഷ്കാരകന്മാരേയും മതസ്ഥാപകന്മാരേയും പോലെ അവിടുന്നു കണ്ടുപിടിക്കാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന വലുതായ വിതൎക്കവിഷയത്തിൻെറ സമാധാനത്തെ ഞാൻ കാണുന്നുണ്ട്. മനുഷ്യരായ നമ്മുടെ ആരംഭം ഏതുവിധമായിരുന്നു എന്നും, ഇപ്പോൾ തന്നെ നാം എത്ര അഭിവൃദ്ധിയെ പ്രാപിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും, ഏതു ഘട്ടത്തിൽ നമുക്കു ഇനിയും എത്താമെന്നും ആലോചിക്കുക. നാം ആദ്യം മൃഗനിൎവിശേഷന്മാരായിരുന്നു. പിന്നെ ഏതാനും വൎഷസഹസ്രം കഴിഞ്ഞതിൻെറ ശേഷം നാം ഊഹാപോഹശക്തിയുള്ളവരായി തീൎന്നിരിക്കുന്നു. ഇനിയും അനേകവൎഷസഹസ്രങ്ങൾ കഴിയുമ്പോൾ നമ്മുടെ സ്ഥിതി എന്തായിരിക്കും? നമ്മളിൽ ചിലൎക്കു മാത്രമല്ല, അനവരതമായ തത്വാന്വേഷണത്താലും ജ്ഞാനവികാസത്താലും എല്ലാവൎക്കും ജീവാത്മപരമാത്മൈക്യത്തിൻെറ സൂക്ഷ്മജ്ഞാനം സിദ്ധിക്കയില്ലയോ? അപ്പോൾ ആ ജ്ഞാനത്താൽ തൃപ്തന്മാരായ നമുക്ക്, മേൽ മോക്ഷമുണ്ടെന്നുള്ള ഉറപ്പിനെ തന്ന് മനസ്സിനു സമാധാനത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നതിനു മാത്രം ഒരു മാൎഗ്ഗമായി മതമെന്ന പേരോടു കൂടി ഇപ്പോൾ നാം സ്വീകരിക്കുന്ന ഭ്രമങ്ങളെ നിരസിക്കരുതോ?"

അക്ബർ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെ ആത്മാവ് ഏററവും ഉത്സൎപ്പിക്കയും നിങ്ങളുടെ ദൃഷ്ടി വളരെ ദൂരം ദൎശിക്കയും ചെയ്യുന്നു. എനിക്ക് അത് കുറെ അധികമായി തോന്നുന്നു. ഞാൻ വൎത്തമാനകാലത്തെക്കുറി

ച്ചാണ് വിചാരിക്കുന്നത്. ഭവിഷ്യത്കാലം എനിക്ക് അത്ര ആശ്വാസകരമായിരിക്കുന്നില്ല."

ഫൈസി ചോദിച്ചു: "എന്നാൽ ഞാൻ വർത്തമാനകാലത്തെക്കുറിച്ചു വിചാരിക്കുന്നില്ലയോ? ജനങ്ങൾ അവരുടെ കൃത്യങ്ങളെ യഥാശക്തി നിർവ്വഹിക്കണമെന്നുള്ളത് എന്റെ സിദ്ധാന്തത്തിൽ ഒന്നാമതായ ഒരു നിയമമല്ലയോ? വാസ്തവത്തെ നിരാകരിച്ചിട്ടുള്ള മനനവും നിദിദ്ധ്യാസനവും നിഷ്ഫലമാണ്. തത്വശാസ്ത്രം വർത്തമാനത്തെക്കുറിച്ചു നമ്മുടെ ശക്തികളെ ഉപയോഗിക്കുന്നതിനു നമ്മെ പഠിപ്പിച്ചില്ലെങ്കിൽ അത് കേവലം ഒരു വ്യാമോഹം മാത്രമേ ആയിരിക്കു. നാം ഉദ്ദേശിക്കുന്ന ഒരു സാദ്ധ്യത്തിനു വേണ്ടി ശ്രദ്ധാപൂർവ്വം ശ്രമിക്കുന്നത് അസംഭാവ്യങ്ങൾക്കായി ഇച്ഛിക്കയും അതു ഫലിക്കാതെ വൈമനസ്യത്തോടു കൂടി പ്രതിനിവർത്തിക്കയും ചെയ്യുന്നതിൽനിന്നു വളരെ വ്യത്യസ്തമാണ്. മതപ്രതിപത്തിയിലും പരലോകവിശ്വാസത്തിലും ഇതു പോലെ തന്നെയാണ്. അത് ഒരു വിശിഷ്ടനായ പരിഷ്കാരകന്റെ വാങ്മാത്രത്താൽ ഉടൻ ഉണ്ടാകുന്നതല്ല. കാലക്രമംകൊണ്ടു പതുക്കെ ഉണ്ടാകുന്നതാണ്. സർവ്വഥാ അതിനു മുൻപായി ജനങ്ങൾക്കു ജ്ഞാനാഭിവൃദ്ധിയും പരിഷ്കാരവും ഉണ്ടായിരിക്കണം. അത് അതിനു വേണ്ട മാർഗ്ഗങ്ങളും സമ്പത്തും ഇല്ലാതെ ഉണ്ടാകുന്നതല്ല. ജ്ഞാനാഭിവൃദ്ധിക്കും പരിഷ്കാരത്തിനും പ്രഥമാധിഷ്ഠാനമായുള്ളതിനെക്കുറിച്ച് അക്ബർക്ക് ആത്മോപാലംഭത്തിനോ ഉത്സാഹഭംഗത്തിനോ ന്യായ്യമായ കാരണം ഉണ്ടോ? അദ്ദേഹം തന്റെ പ്രജകൾക്കു ക്ഷേമപ്രയോജകമായുള്ളതിനെ വേണ്ടുംവണ്ണം ചെയ്തിട്ടില്ലെന്ന് ആരു പറയും? എന്റെ ചക്രവർത്തി! അവിടുന്നു ജനങ്ങൾക്കു വേണ്ടി ചെയ്തിട്ടുള്ളതൊക്കയും ഓർത്തു നോക്കുകയും, അവിടുത്തെ അദ്ധ്യാത്മവിചാരങ്ങളെ ഒരെടത്തു മാററി വച്ചിട്ട് അവിടുത്തെ പ്രവൃത്തികളുടെ ഫലങ്ങൾ ഇനിയും അവയെ തുടരുന്നതിനു മതിയായ പ്രോത്സാഹകങ്ങളായിരിക്കുന്നില്ലയോ എന്നു ചിന്തിക്കയും ചെയ്യു."

ഫൈസി പറഞ്ഞത് വാസ്തവമായിരുന്നു. ചക്രവർത്തിയാൽ ഏർപ്പെടുത്തപ്പെട്ടവയും സാഫല്യത്തോടു കൂടി നടത്തപ്പെട്ടുവരുന്നവയും ആയ സാമുദായികപരിഷ്കാരങ്ങളെ അയാൾ പ്രശംസിച്ചത് ഒരു രാജസേവകൻ ചെയ്യുന്ന മുഖസ്തുതിയല്ലായിരുന്നു. അടുത്ത ഏതാനും വർഷശതങ്ങളിലെ അനുഭവം അയാൾ പറഞ്ഞതിനെ യഥാർത്ഥീകരിക്കുന്നു. അക്ബർ മതവിഷയത്തിൽ പ്രവർത്തിച്ചതിന്റെ ലാഞ്ഛനം പോലും അദ്ദേഹത്തിന്റെ മരണാനന്തരം ശേഷിച്ചിരുന്നില്ല. എന്നാൽ അദ്ദേഹം രാജ്യഭരണവിഷയമായി ചെയ്തിട്ടുള്ള ഏർപ്പാടുകൾ ഹിന്ദുസ്ഥാനത്തെ പിന്നീടു ഭരിച്ച രാജാക്കന്മാർ ഉണ്ടാക്കിയ ചട്ടങ്ങൾക്കെല്ലാം അടിസ്ഥാനമായി തീർന്നിട്ടുണ്ട്.

ചക്രവത്തി ഉത്ഥാനം ചെയ്തു് തനിക്കു നൂതനമായി ഒരുന്മേഷം ജനിച്ചതു പോലെ ശിരസ്സിനെ ഉന്നമിപ്പിച്ച് പറഞ്ഞു: "ഫൈസി! നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതു് ശരിയാണ്. നമ്മുടെ ജീവിതകാലം മുഴുവൻ അശ്രാന്തമായി പ്രവൃത്തി ചെയ്യണം. അല്ലാതെ മനോരാജ്യം വിചാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നാൽ പോരാ. എനിക്ക് ഒരു വലിയ അവലംബമായിരുന്ന ആൾ ഇപ്പോൾ ഇല്ലാതെ ആയതിനാൽ ഇനി നിങ്ങൾ എനിക്കു സഹായിയായിരിക്കണം. നമ്മുടെ പ്രവൃത്തികൾ നമുക്കു പരസ്പരം തൃപ്തിയെ ചെയ്യുമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ ഒരു ചിഹ്നം കൂടി കാണിക്കാം. നിങ്ങൾക്ക് ഇങ്ങനെ ഉള്ളതിൽ ശ്രദ്ധയില്ലെങ്കിലും ഇതു് നിങ്ങളുടെ ദൃഷ്ടിക്കു പ്രിയമായിരിക്കും. അതാ! അസ്തോന്മുഖമായ ആ തേജസ്സിനെ നോക്കുക. അതു് കുറേ ദിവസമായി എൻെറ ആത്മാവ് കുണ്ഠീഭവിച്ചിരുന്നതിൻെറ സാമ്യത്തെ വഹിക്കുന്നു. എന്നാൽ നാളെ ഈ തേജസ്സ് പിന്നെയും ഉദിക്കുമല്ലോ. ഞാനും ഇപ്പോഴത്തെ മാന്ദ്യത്തെ വിട്ട് എൻെറ സഹജപൌരുഷത്തെ ഇനിയും അവലംബിക്കാം. അതാണല്ലോ ഒരു രാജാവിൻെറ കൃത്യം. ജനങ്ങളിൽനിന്നും പ്രോത്സാഹനം ഉണ്ടാകാതിരിക്കുന്ന കാലത്തോളം രാജാവ് തൻെറ ധീസചിവന്മാരോടുകൂടി രാജ്യഭരണത്തിനു വേണ്ടുന്ന സകലത്തിൻേറയും പ്രവത്തകനായിരിക്കണം. വല്ലപ്പൊഴും ഞാൻ ഇതിനെ വിസ്മരിക്കയാണെങ്കിൽ, ഫൈസി! അബുല്ഫസൽ ചെയ്യാറുള്ളതു പോലെ എൻെറ കൃത്യത്തെ എന്നെ ഓമ്മിപ്പിക്കയും ഇപ്പോൾ പറഞ്ഞതു പോലെ പറകയും ചെയ്യണം."

പതിന്നാലാം അദ്ധ്യായം.

രഹസ്യാവഗമം.

ചക്രവൎത്തി തന്റെ സൈന്യങ്ങളെ നയിച്ചുംകൊണ്ട് ഉത്തരദേശത്തേക്കു പുറപ്പെട്ടിരുന്നു. അദ്ദേഹം ആഗ്രായിൽനിന്നും കുറേ ദൂരത്തെത്തിക്കഴിഞ്ഞു എന്നുള്ള വൎത്തമാനം പ്രസിദ്ധമായി. സിദ്ധന്റെ സേനാഭാഗം ആദ്യം പുറപ്പെട്ടിരുന്ന സൈന്യങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ പോയിരുന്നതിനാൽ അതിനോടു കൂടി ചെന്നുചേരുന്നതിനുള്ള വതരി കിട്ടുന്നതിനു അയാൾ കാത്തിരിക്കയായിരുന്നു. അതിനിടയ്ക്കു് അയാൾ റസിയാഗുല്ബദനെ കൂടക്കൂടെ കാണാൻ പൊയ്ക്കൊണ്ടിരുന്നതിനെ കുറിച്ച് ആശ്ചൎയ്യപ്പെടാനില്ലല്ലോ. മുൻപിലത്തെ പോലുള്ള ഉൽകണ്ഠയോടുകൂടിയല്ലെങ്കിലും ഒരു സായാഹ്നത്തിൽ അയാൾ അവളുടെ ഗൃഹത്തിലേക്കു തിരിച്ചു. അയാൾക്കു ക്രമേണ അവളിൽ അവിശ്വാസം ജനിച്ചിരുന്നു. എന്നിട്ടും അവളെ കൂടക്കൂടെ കാണാൻ പൊയ്ക്കൊണ്ടിരുന്നതിന്റെ ഉദ്ദേശ്യം അവളുടെ രഹസ്യങ്ങളേയും ക്രിത്രിമങ്ങളേയും കുറിച്ച് അധികം വിവരങ്ങൾ അറിയണമെന്നു കൂടി ആയിരുന്നു. അയാൾക്ക് അറിയണമെന്നുദ്ദേശ്യമുണ്ടായിരുന്നതിലധികം ആ സായാഹ്നത്തിൽ വെളിപ്പെട്ടുമെന്ന് അയാൾ തീരെ ശങ്കിച്ചിരുന്നില്ല. അയാൾ സാധാരണമായി കടന്നുപോകാറുള്ള ചെറിയ വാതിൽക്കൽ എത്തിയപ്പോൾ പതിവു പോലെ അല്ലാതെ അതു തുറന്നിരിക്കുന്നതും ആരുടേയോ ഓൎമ്മകേടു നിമിത്തം താക്കോൽ പൂട്ടിൽതന്നെ ഇരുന്നതും കണ്ട് അയാൾ ആശ്ചൎയ്യപ്പെട്ടു. അതുകൊണ്ട് അയാൾക്ക് ഉള്ളിൽ കടക്കുന്നതിനു പതിവുപോലുള്ള സങ്കേതം വേണ്ടിവന്നില്ല. അകത്തു കടന്ന് സാവധാനമായി വാതിൽ അടച്ചുംവച്ച് അയാൾ വേഗത്തിൽ നടന്ന് ആ ഗൃഹത്തിലേക്കു പോയി അളിന്ദത്തിനു സമീപത്തായപ്പോൾ അയാൾക്ക് ആശ്ചൎയ്യത്തിനു നൂതനമായ കാരണം ഉണ്ടായി. തൽക്ഷണത്തിൽ ഒരാൾ ഉള്ളിലേക്കു പ്രവേശിച്ചു. ആദ്യം അതാരാണെന്നു സിദ്ധനു മനസ്സിലായില്ല. എന്നാൽ അയാൾ അനേകം ചെടികളുടെ നിബിഡയായ ഛായയിലേക്ക് ഒഴിഞ്ഞപ്പോൾ വിളക്കിന്റെ വെളിച്ചത്താൽ ആയാൾ തന്റെ പിതൃവ്യനായ സാല്ഹണനാണെന്ന് അറിഞ്ഞു. സാല്ഹണൻ ഗുല്ബദനോട് ഉപചാരവാക്യങ്ങളൊന്നും കൂടാതെ ഏററവും സംഭ്രമത്തോടു കൂടി വിളിച്ചുപറഞ്ഞു: "നമ്മുടെ രഹസ്യങ്ങൾ വെളിപ്പെട്ടുപോയിരിക്കുന്നു!" ഗുല്ബദൻ ഭയാക്രാന്തയായി കേട്ടുകൊണ്ടിരിക്കേ സാല്ഹണൻ തുടൎന്നു പറഞ്ഞു: "ചക്രവൎത്തി നമ്മുടെ ഗൂഢോപായങ്ങളെല്ലാം അറിഞ്ഞുക

ഴിഞ്ഞു. എങ്ങിനെയാണെന്ന് എനിക്കറിഞ്ഞു കൂടാ. വേഷപ്രച്ഛന്നനായി സൈന്യങ്ങളോടു കൂടി പോയിട്ടുള്ള ഗോരക്ഷൻെറ അടുക്കൽനിന്നും എനിക്കു തീച്ചയായ അറിവു കിട്ടി. അക്ബർ ആദ്യംമുതല്ക്കുള്ള നമ്മുടെ പ്രവൃത്തികളെ അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നു മാത്രമല്ല, നമ്മുടെ ആലോചനകളിൽ ചെയ്തിട്ടുള്ള എല്ലാ ഭേദഗതികളേയും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ചാരന്മാരിൽനിന്നും ഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം ഉപായിയാകകൊണ്ട് നമ്മുടെ ആദ്യത്തെ ആലോചനയെ മാത്രം അറിഞ്ഞതായും രണ്ടാമത്തെ ആലോചനയെ അറിഞ്ഞിട്ടില്ലാത്തതായും ഭാവിച്ചിരിക്കയാണ്. അതിൻെറ ഉദ്ദേശ്യം അദ്ദേഹം നമ്മുടെ കൌശലത്തിൽ അകപ്പെട്ടുപോയി എന്നു നാം വിചാരിച്ചുകൊള്ളട്ടെ എന്നാണ്. ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹവും സൈന്യങ്ങളും വാസ്തവത്തിൽ കാശ്മീരത്തേയ്ക്ക് എന്നുള്ള നാട്യത്തോടു കൂടിയാണ് പുറപ്പെട്ടിരിക്കുന്നത്. എന്നാൽ നമ്മൾ നിബാധന്മാരെന്നു വിശ്വസിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹം അപ്രതീക്ഷിതമായി ആഗ്രായിൽ എത്തി നമ്മേ ആക്രമിക്കാനാണ് ഭാവിക്കുന്നത്. നിശ്ചയിച്ച ദിവസം സലിമിനെ ചക്രവത്തിയായി പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യാതിരിക്കുന്നതിനു ഇപ്പൊഴാണ് എനിക്കു കരുതൽ കിട്ടിയത്. എന്നാൽ അതുകൊണ്ടു നമുക്ക് അധികം ഫലമൊന്നും ഇല്ല. അക്ബർ രാജ്യാപഹാരത്തിനുള്ള പ്രവൃത്തിയിൽ സലിമിനെ പിടികൂടാതിരിക്കാമെങ്കിലും എല്ലാ വിവരവും അറിയുമ്പോൾ നമ്മേ വിട്ടേയ്ക്കയില്ല. അതുകൊണ്ട് കവിഞ്ഞ കൈ പ്രവത്തിക്കയല്ലാതെ ഇപ്പോൾ നമുക്കു വേറെ യാതൊരു മാഗ്ഗവും ഇല്ല."

ഗുല്ബദൻ ചോദിച്ചു: "അതെന്താണ്?"

സാല്ഹണൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഗോരക്ഷനും അയാളുടെ അനുചരന്മാക്കും നമ്മെ സഹായിക്കാൻ കഴിയും; അത് അവർ ചെയ്കയും വേണം. ചക്രവത്തി ആഗ്രായിൽ എത്തുന്നതിനു മുൻപെ അദ്ദേഹത്തിനെ അപായപ്പെടുത്തണം."

ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടപ്പോൾ സിദ്ധൻ ഞെട്ടുകയും ഛുരികാമുഷ്ടിയിൽ കൈ വച്ചുകൊണ്ട് മുൻപോട്ടേക്കു ചെല്ലുന്നതിനു ഭാവിക്കയും ചെയ്തു എങ്കിലും അയാൾ യഥാകാലം ആത്മാവിനെ നിയന്ത്രണം ചെയ്തു.

സാല്ഹണൻ തുടന്നു പറഞ്ഞു: "സലിം ഇതിനെ കുറിച്ച് ഒന്നും അറിയരുത്. കൃത്യം നടന്നതിൻെറ ശേഷവും അദ്ദേഹത്തിനോടു നാം പറയേണ്ട. അദ്ദേഹത്തിനു സംശയങ്ങൾ തോന്നിയേയ്ക്കാം. എന്നാൽ അദ്ദേഹം ഒന്നും അറിഞ്ഞിട്ടില്ലാത്തതുപോലെ ഭാവിച്ചുകൊള്ളും. അദ്ദേഹത്തിനു നമ്മേക്കുറിച്ചുള്ള ബഹുമാനം കുറയുകയും ഇല്ല. ഗോരക്ഷനെ കണ്ട് എല്ലാം ചട്ടം കെട്ടുന്നതിനു സൈന്യങ്ങൾ കിടക്കുന്ന

ദിക്കിലേക്ക നാളെ ഞാൻ പോകുന്നു. അയാളുടെ പ്രച്ഛന്നവേഷത്തെ ഞാൻ എങ്ങനെയാണ് തിരിച്ചറിയേണ്ടതെന്ന് അയാൾ എന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. അതിനിടയിൽ നിങ്ങൾ സലിമിനു കരുതൽ കൊടുക്കുന്നതിന് അമാന്തിക്കരുത്. സംശയങ്ങൾക്ക് എടകൊടുക്കാതിരിക്കാൻ വേണ്ടി ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനെ കാണാൻ പോകുന്നില്ല. നിങ്ങൾ തമ്മിൽ ഇപ്പോൾ ഏതുസ്ഥിതിയിലാണെന്നു കേൾക്കട്ടെ."

ഗുല്ബദൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനെ ഇവിടെ കണ്ടിട്ട് കുറേ ദിവസമായി. ഇങ്ങനെ അധികദിവസമായി വരാതിരിക്കുന്നതിനുള്ള കാരണം എനിക്കറിഞ്ഞു കൂടാ. ഏതെങ്കിലും അതുകൊണ്ട് എനിക്ക സുഖക്കേടില്ല. അദ്ദേഹം ഏതുവിധത്തിലും എന്നെ ഭാര്യയാക്കുമെന്നു എനിക്കറിയാം. അത് അദ്ദേഹം ചക്രവർത്തിയായതിൻെറ ശേഷമല്ലാതെ അതിനു മുൻപിലായിരിക്കയില്ല."

"അതിനിടയിൽ ഞാൻ നിങ്ങളുടെ അടുക്കൽപറഞ്ഞേൾപ്പിച്ചിട്ടുള്ള എൻെറ മരുമകനോടു കൂടി നിങ്ങൾ കാലയാപനം ചെയ്യുകയാണ്, അല്ലെ? അയാൾ ഒരു ധീരനായ യുവാവാണ്. നിങ്ങൾക്ക് അയാളുടെ മേൽ പ്രീതിയുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നു."

"കുറച്ചു കാലത്തേയ്ക്കുണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ എനിക്ക് അയാളെ മുഷിഞ്ഞു തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. നല്ലവണ്ണം ആലോചിച്ചു നോക്കിയതിൽ അയാളെക്കൊണ്ട് അധികം പ്രയോജനം ഇല്ല. അയാളോട് എടവിടാതെ മാനത്തേയും കൃത്യത്തേയും കുറിച്ചു തർക്കിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. അയാളെ കൊണ്ടു നമുക്ക വേണ്ടകാര്യം സാധിച്ചു കഴിഞ്ഞാൽ അയാളെ തള്ളിക്കളയാം. വിശേഷിച്ചും സലിമിനെക്കുറിച്ചു ഞാൻ ആലോചിച്ചിട്ടുള്ള കാര്യത്തിനു അയാൾ ഒരു പ്രതിബന്ധകനായിരിക്കാവുന്നതു കൊണ്ട് അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നത് ആവശ്യകമാണ്."

സാല്ഹണൻ ഉദ്യാനത്തിൻെറ നേർക്ക് അകസ്മാൽ തിരിഞ്ഞു നോക്കിക്കൊണ്ട് ചോദിച്ചു: "അതെന്താണ്? അവിടെ ഒരനക്കം കേട്ടു എന്ന് എനിക്ക തോന്നി. അനാഹൂതനായി ആരെങ്കിലും ഇവിടെ കടന്നു വന്നിരിക്കുമോ?"

ഗുല്ബദൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അത് അസംഭാവ്യമാണ്. ഉദ്യാനത്തിലെ വാതിൽ പൂട്ടീട്ടുണ്ടല്ലോ. ഇല്ലയോ?"—സാല്ഹണൻ അയാളുടെ ബദ്ധപ്പാടിൽ അതു തുറന്നിട്ടേച്ചു പോന്നത് മറന്നുപോയിരുന്നു—"മറുപുറത്തുനിന്നും ഒന്നും ഭയപ്പെടാനില്ല. എന്തെന്നാൽ ഫൈസി സൈന്യങ്ങളോടു കൂടി ചേരുന്നതിനായി ഇന്നു രാവിലെ പുറപ്പെട്ടു കഴിഞ്ഞു. തോട്ടത്തിൻെറ മതിലിനു സമീപം സിദ്ധനെ നിങ്ങൾ കണ്ടേയ്ക്കാവുന്നതുകൊണ്ട് ഈ വഴിയിൽ കൂടി പോകുന്നതാണ് നല്ലത്."

സാല്ഹണൻ പറഞ്ഞു: "എന്നാലെല്ലാം തീച്ചയായല്ലൊ. ഇല്ലയോ? നിങ്ങൾ സലിമിനേയും ആഗ്രായിലുള്ളവരേയും നോക്കിക്കൊള്ളുമല്ലൊ. ഞാൻ ചക്രവത്തിയെ നോക്കിക്കൊള്ളാം. എൻെറ കാൎയ്യം ഭാഗ്യം കൊണ്ട് സഫലമായാൽ നമ്മളും അദ്ദേഹത്തിൻെറ പ്രജകളും അദ്ദേഹത്തിൻെറ അധികാരത്തിൽ നിന്നും താമസിയാതെ മുക്തന്മാരാകും."

സാല്ഹണൻ വേഗത്തിൽ യാത്ര പറഞ്ഞ് ഒരു ജവനികയുടെ പിന്നിൽ മറയുകയും, സിദ്ധൻ ആദ്യം വിചാരിച്ചതു പോലെ അയാളെ അനുഗമിക്കുന്നതിനു പാടില്ലാത്ത വിധത്തിൽ മറെറാരു വഴിയായി നിൎഗ്ഗമിക്കയും ചെയ്തു.

അപ്പോൾ സിദ്ധൻ ചെയ്യാനുള്ളത് ഉടനെ തിരിച്ചു പോയി രാജദ്രോഹപ്രവത്തകന്മാൎക്ക് ഏതെങ്കിലും സംശയം തോന്നുന്നതിനു മുൻപിൽ തന്നെ ചക്രവത്തിക്കു കരുതൽ കൊടുത്ത് അദ്ദേഹത്തിനെ അപായപ്പെടുത്തുന്നതിനുള്ള ഉദ്യമത്തെ വിഫലീകരിക്കയായിരുന്നു. എന്നാൽ താൻ ഗുല് ബദൻെറ ദ്രോഹോദ്യമത്തിനു ഒരു സാധകനായിരിക്കുന്നേതിൽനിന്നു വിരമിച്ചു കഴിഞ്ഞതായി അവളെ അറിയിപ്പിക്കുന്നതിനുള്ള അയാളുടെ ഉൽകണ്ഠ ബലവതിയായിരുന്നതിനാൽ അയാൾ ഒരു ചാട്ടത്താൽ അളിന്ദത്തിൽ കയറി അവളുടെ മുൻപിൽനിന്ന് കോപത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു: "ദുഷ്ടയായ കുലടേ! നീ എന്നെ ഒരു സ്വാമിദ്രോഹിയാക്കിത്തീൎത്തു. എന്നാൽ നിൻേറയും ആ പോയ ആതതായിയുടേയും പോരു ഫലിക്കുമെന്നു നീ മോഹിക്കേണ്ട. നിനക്കു മുഷിഞ്ഞു തുടങ്ങിയിരിക്കുന്ന ഞാൻ അതിനെ വിഫലീകരിക്കും."

അതുവരെയും സൌമ്യമായിരുന്ന ഗുല് ബദൻെറ മുഖഭാവത്തിൽ സൌന്ദൎയ്യമൊക്കയും പോയിട്ട് അവൾ ദ്വേഷത്തോടും ക്രൌൎയ്യത്തോടുംകൂടി പറഞ്ഞു: "ഹാ! നീ ഒളിച്ചുനിന്നു കേൾക്കയായിരുന്നു, അല്ലേ? ഇനി നീ ഞങ്ങളെ വഞ്ചിക്കാൻ ഭാവിക്കയാണ്. അതു വരട്ടെ." അവളുടെ ഉദ്ദേശ്യത്തെ സിദ്ധനു ഊഹിക്കാൻ കഴിഞ്ഞതിനു മുൻപിൽ അയാളുടെ മാറിനെ ലക്ഷ്യമാക്കി ഒരു ഛുരിക ഓങ്ങിക്കൊണ്ട് അവൾ അയാളുടെ നേക്കു ചാടി വീണു. അയാൾ തടുക്കാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ ഗുല് ബദൻെറ പുറകിൽ നിന്നെഴുന്നേററ് ആ ഘാതകിയുടെ കയ്യിനെ തട്ടുത്തുപിടിച്ച ഒരു രൂപത്തെ കണ്ട് സിദ്ധൻെറ കൈ അവശമായി കീഴ്പ്പെട്ടു വീണുപോയി.

ഗുല് ബദൻ ക്ഷണേന തിരിഞ്ഞു നോക്കി ഭയപ്പെട്ട് ഒന്നു നിലവിളിച്ച് താഴെ വീണു. അവളുടെ പുറകിൽ ഫൈസിയും അയാളുടെ പിന്നിൽ വാളൂരിപ്പിടിച്ചുകൊണ്ടു രണ്ടു ഭൃത്യന്മാരും നിന്നിരുന്നു.

അവൾക്കു സ്വബോധം ഉണ്ടായപ്പോൾ അവൾ "ദയചെയ്യണേ!" എന്നു പ്രാർത്ഥിച്ചു. സിദ്ധൻ തന്റെ മുൻപിലുള്ള കാഴ്ചയെ നോക്കികൊണ്ടു നിശ്ചലനായി നിന്നു.

"എന്റെ സ്വാമി! ദയ ചെയ്യണേ!" എന്നു പറഞ്ഞ് അവൾ അടുത്തു ചെല്ലുന്തോറും പിൻമാറുന്ന ഫൈസിയുടെ കാല്ക്കൽ അവളുടെ ഇരുണ്ട തലമുടിയെ തറയിൽ ഇഴച്ചുകൊണ്ടു മുട്ടുകുത്തി കിടന്നു.

അയാൾ വിളിച്ചു പറഞ്ഞു: "മാറിപ്പോ! എന്നെ തൊടരുത്." അനന്തരം അനുചരന്മാരെ നോക്കി അയാൾ പറഞ്ഞു: "ഇവളെ പിടിച്ചു കെട്ടി മഥുരയിൽ എന്റെ കോട്ടയിൽ കൊണ്ടുപോയി ആക്കി നല്ലവണ്ണം സൂക്ഷിച്ചു കൊള്ളണം. ഇവൾ പുറമേ ആരോടെങ്കിലും സംസാരിക്കയോ ആളുമൂലമോ എഴുത്തു മൂലമോ വർത്തമാനം അറിയിക്കയോ ചെയ്യുന്നതിനു എപ്പോഴെങ്കിലും ഉദ്യമിക്കുന്ന പക്ഷം ഇപ്പോൾ ഞാൻ ചെയ്യാതിരിക്കുന്ന ശിക്ഷയെ ചെയ്തുകൊള്ളണം. ഇനി ഒരിക്കലും ഞാൻ ഇവളെ കാണുകയില്ല." പിന്നെ അയാൾ തന്റെ കാല്ക്കൽ വീണുകിടക്കുന്ന അവളെ നോക്കി പറഞ്ഞു. എന്നാൽ അയാളുടെ വാക്കുകൾ അവളുടെ ശിക്ഷയെ ലഘുപ്പെടുത്തുന്നവയല്ലായിരുന്നു. അയാൾ പറഞ്ഞു: "ആശയാണ് ജീവിതത്തിനു അവലംബമായുള്ളത്. ഇനിമേൽ ഞാൻ പേരുകൂടെ പറയാത്ത നീ ഒരു നിഷ്ഫലയായ ആശയെ പക്ഷേ കരുതുന്നുണ്ടായിരിക്കും. എന്നേക്കാൾ പ്രബലനോ അഥവാ ഒരു കാലത്ത് പ്രബലനാകുന്നവനോ ആയ ഒരാളിൽനിന്നു രക്ഷയുണ്ടാകുമെന്ന് നീ വിചാരിക്കുന്നു. സലിം നിന്റെ പക്ഷത്തിൽ ചേർന്ന് നിന്നെ ബന്ധനത്തിൽനിന്നും മോചിപ്പിക്കുമെന്നാണ് നീ വിചാരിക്കുന്നത്. ഇത് വ്യർത്ഥമായ മോഹമാണ്. അദ്ദേഹത്തിനേയും നീ ചതിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഈ മനുഷ്യനുമായി നിനക്കുള്ള സംസർഗ്ഗത്തെ കുറിച്ച് അദ്ദേഹം എന്നോടു പറഞ്ഞു. നിന്റെ തന്ത്രത്തിൽ അകപ്പെട്ടു എന്നു നീ വിചാരിച്ചിരിക്കുന്ന സലിം പരമാർത്ഥമൊക്കെയും അറിഞ്ഞിരിക്കുന്നു."

ഫൈസി സംസാരിച്ചപ്പോൾ ഗുല്ബദൻ ശിരസ്സിനെ ഉന്നമിപ്പിച്ച് ശ്രദ്ധാപൂർവ്വം കേട്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. എന്നാൽ അയാളുടെ ഒടുവിലത്തെ വാക്കുകൾ കേട്ടസമയം അവൾ ഒന്നു നിലവിളിച്ച് കൈകളെ മുൻപ്പെട്ടു നീട്ടികൊണ്ട് ബോധക്ഷയത്തോടുകൂടി താഴെ വീണു.

"നിങ്ങളുടെ കൃത്യത്തെ ചെയ്വിൻ," എന്ന് ഫൈസി അയാളുടെ അനുചരന്മാരോടു പറഞ്ഞു. അവർ വേഗത്തിൽ അവളെ ആ മുറിയിൽനിന്ന് എടുത്തുകൊണ്ടുപോയി.

ഖഡ്ഗത്തെ ഊരികൊണ്ടു സിദ്ധന്റെ അടുക്കൽ ചെന്ന് അയാൾ പറഞ്ഞു: "ഇനി നിന്റെ കാര്യം."

സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എൻെറ ജീവനെ ഞാൻ ഉപേക്ഷി ച്ചിരിക്കുന്നു. വെട്ടിക്കൊൾക! മരണത്തെക്കാൾ നന്നായി നിങ്ങളുടെ അടുക്കൽനിന്നും ഞാൻ മറെറാന്നും ചോദിക്കുന്നില്ല."

ഖഡ്ഗത്തെ പതുക്കെ ഉറയിൽ ഇട്ടുംകൊണ്ട് ആലോചനയോടെ ഫൈസി പറഞ്ഞു: "അത് എനിക്കറിയാം. എന്നാൽ എനിക്കു നിൻെറ അപേക്ഷയെ സാധിപ്പിക്കാൻ മനസ്സില്ല. മററുള്ളവർ ഇതുപോലുള്ള സംഗതിയിൽ മറിച്ചു വിചാരിക്കും. ഒരു മുസല്മൻ നിൻെറ ശിരസ്സിനെ ഛേദിക്കും. ഒരു ഹിന്ദു നിന്നെ ശ്വാസംമുട്ടിച്ചു കൊല്ലും. ഒരു യൂറോപ്യൻ നിന്നെ ഒരു ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിന് ആഹ്വാനം ചെയ്യും. എന്നാൽ ഞാൻ ഇതൊന്നും ചെയ്യാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല. നീ ജീവനോടെ നിർബാധനായി ഇവിടെനിന്നും പൊയ്ക്കൊൾക. നിൻെറ പ്രവൃത്തിദോഷത്തേയും, ഒരു പ്രഭുവെന്നു ഭാവിക്കുന്ന നീ ഒരു വിശ്വസ്തമിത്രത്തിൻെറ സ്നേഹത്തിനു ഏതു പ്രകാരമാണ് പ്രതിഫലം ചെയ്തത് എന്നുള്ളതിനേയും ഓൎത്തുകൊണ്ട് ജീവിച്ചിരുന്നുകൊൾക. നീ പ്രസിദ്ധനായിത്തീൎന്ന് ഉന്നതസ്ഥാനത്തെ പ്രാപിക്കുന്നതായിരിക്കാമെങ്കിലും ഇതിൻെറ സ്മരണ നിന്നെ വിടുകയില്ല. നീ എത്രതന്നെ ബഹുമതനാകാമെങ്കിലും നിൻെറ യൌവനകാലത്തിൽ ഒരു മിത്രത്തിൻെറ നേരെ പ്രവൎത്തിച്ചതിനെ ഓൎത്ത് യാതൊരു മാനമുള്ള മനുഷ്യൻെറ മുഖത്തും നീ നോക്കാൻ ശക്തനാകയില്ല. ഇതാണ് നിൻെറ ശിക്ഷ. ഇപ്പോൾ പൊയ്ക്കൊൾക."

ഫൈസിയുടെ സാവലേപമായ ഒരു സംജ്ഞാപനത്തെ അനുസരിച്ച് സിദ്ധൻ ലജ്ജകൊണ്ട് അവാങ്മുഖനായി തിരിഞ്ഞ് സ്ഖലൽപദനായി തോട്ടത്തിൽ കൂടി നടന്ന് അപ്പൊഴും തുറന്നു കിടന്ന വാതിലിൽ കൂടി വെളിയിൽ പോയി. കുറേ നേരത്തേക്ക് അയാൾ ചുററുമുള്ളതൊന്നും അറിയാതെ പൎയ്യടനം ചെയ്തു. നേരം അകാലമായിട്ടും ചില വേലക്കാർ ഒരു ബോട്ടിൽ സാമാനം കേററുന്നതു കണ്ട് അയാൾ അത് തൻെറ സ്വന്തമായിരുന്നതുപോലെ അവരുടെ പ്രവൃത്തിയെ എല്ലാം സൂക്ഷിച്ചു നോക്കുകയും, കരയിൽനിന്നും ബോട്ടിനോടു ചേൎത്തു വച്ചിരുന്ന പലകയിൽ കൂടി അവിടെ കിടന്ന ചില വലിയ ചുമടുകളെ അബദ്ധം കൂടാതെ എങ്ങിനെയാണ് ബോട്ടിനുള്ളിലേക്ക് ആക്കുന്നത് എന്നാശ്ചൎയ്യപ്പെടുകയും, അവരുടെ വശതയില്ലായ്മയെ കണ്ടു തലകുലുക്കുകയും ചെയ്തുകൊണ്ടു നിന്നു. പിന്നെ ചില ശിപായിമാർ മദ്യപാനം ചെയ്ത് ഒരു ദീപത്തിൻെറ മന്ദമായ വെളിച്ചത്തിൽ ചൂതുകളിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നത് അയാളുടെ ശ്രദ്ധയേ ആകൎഷിക്കയും, അവരോടു കൂടി മദ്യപാനത്തിലും ചൂതുകളിയിലും ചേരുന്നതിനു അയാൾക്ക് ആഗ്രഹം

തോന്നുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ ആക്ഷണത്തിൽ ചക്രവൎത്തിയുടെ പ്രാണരക്ഷ ചെയ്യണമെന്നുള്ള ഏകമായ വിചാരം അയാളുടെ മനസ്സിൽ നിന്നും മററു വിചാരങ്ങളെ എല്ലാം നിഷ്കാസനം ചെയ്തു. ഫൈസി തന്നെ അക്ബൎക്ക കരുതൽ കൊടുക്കുമോ? അയാൾ സാല്ഹണൻ പറഞ്ഞതെല്ലാം കേട്ടിരിക്കുമോ? ഈ ശങ്കകളെ പരിഹരിക്കാൻ അയാൾ ശക്തനായില്ല. എന്നാൽ പിന്നെ ക്ഷണനേരം പോലും താമസിക്കാതെ അയാൾ തന്നെ പോകയല്ലേ വേണ്ടത്? സാല്ഹണൻ പിറെറ ദിവസം പ്രഭാതത്തിലാണ് പുറപ്പെടുന്നത്. മറെറാരാൾ ഉടനെ പുറപ്പെട്ടാൽ അയാളേക്കാൾ മുൻപിൽ പ്രയാസം കൂടാതെ എത്താം.

സിദ്ധൻ വിചാരത്തിൽ അധികം നേരം കളയാതെ ആ നഗരത്തിൽ അയാളുടെ സേനാവിഭാഗം കിടക്കുന്ന ദിക്കിലേക്ക ബദ്ധപ്പെട്ടുപോയി മറെറാരുദ്യോഗസ്ഥനെ അതിൻെറ ആധിപത്യത്തെ ഏല്പിച്ചുംവെച്ച് തൻെറ ഗൃഹത്തിൽവന്ന് കുതിരയ്ക്കു കോപ്പിടുന്നതിന്ന വത്സനോടു പറഞ്ഞു. ആ കുതിര ഫൈസി അയാൾക്ക കൊടുത്ത പിംഗലൻ ആയിരുന്നു. അപ്പോൾ ചക്രവൎത്തിക്കും മഹാരാജ്യത്തിനും ക്ഷേമത്തിനായുള്ള കാൎയ്യത്തിൽ അയാൾ അതിൽ ആരോഹണം ചെയ്തു എങ്കിലും റസിയായുടെ യഥാൎത്ഥസ്ഥിതിയെ അറിഞ്ഞതിൻെറ ശേഷം അയാൾ അതിനെ ഉപയോഗിക്കുയോ ഫൈസിക്ക തിരിച്ചു കൊടുക്കുയോ ചെയ്തിട്ടില്ലായിരുന്നു.

കുതിരയെ വെളിയിൽ കൊണ്ടുവന്നപ്പോൾ വത്സനോട് അയാൾ പറഞ്ഞു: "സൈന്യത്തിലേക്ക പോകുന്നതിന്ന കുറെ ദൂരത്തായിട്ട് എന്നെ അനുഗമിക്കാൻ സന്നദ്ധനായിക്കൊൾക. ഒരു മണിക്കൂറിനുള്ളിൽ പുറപ്പെട്ട് വേഗത്തിൽ കുതിരയെ ഓടിച്ച് വേണ്ടിവന്നാൽ ഞാൻ പറയുന്ന സന്ദേശത്തെ വേണ്ടെടത്ത് എത്തിക്കണം." അനന്തരം ചക്രവൎത്തിയെ അപായപ്പെടുത്താനുള്ള ഉദ്യമത്തെക്കുറിച്ച് ആവശ്യകമായിരുന്നെടത്തോളമുള്ള വിവരം അവനോടു പറകയും സൈന്യത്തോടു കൂടി തന്നെ കണ്ടില്ലെങ്കിൽ അക്ബറെ അന്വേഷിച്ചു കാണുന്നതിന്ന ആജ്ഞാപിക്കുയും ചെയ്തതിൻെറ ശേഷം സിദ്ധൻ കുതിരയെ അതിവേഗത്തിൽ ഓടിച്ചുപോയി.

അയാൾക്കാകട്ടെ കുതിരയ്ക്കാകട്ടെ ആവശ്യകമായ വിശ്രമത്തെ കൊടുക്കാതെ അയാൾ ബദ്ധപ്പെട്ടു യാത്രചെയ്ത് സൈന്യത്തോടു ചെന്നുചേൎന്നു. ഉടൻ തന്നെ അയാൾ ചക്രവൎത്തിയെ കാണാൻ ആവശ്യപ്പെടുകയും അല്പം താമസിച്ചതിൻെറ ശേഷം കാണുകയും ചെയ്തു.

നിഷ്ഠുരസ്വരത്തോടെ അക്ബർ ചോദിച്ചു: "ഇപ്പോൾ എന്തിനായിട്ടാണ് ഇവിടെ വന്നത്? ആഗ്രായിലുള്ള ജോലിവിട്ടുപോരുന്നതിന്ന ആരാണ് അനുവാദം തന്നത്? എനിക്ക തൃപ്തികരമായുള്ള ഉത്തരം പറയാൻ കഴിയാത്ത പക്ഷം അത് നിങ്ങൾക്ക ദോഷമായി വന്നേക്കാം."

സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: “സ്വാമിൻ! ഇതിലും കഷ്ടതരമായുള്ളതിനു ഉത്തരം പറയേണ്ടതില്ലായിരുന്നെങ്കിൽ ഞാൻ ധന്യനായിരുന്നേനെ. എന്നാൽ ഒരു യോധനു തന്റെ സ്വാമിയുടെ നേക്കു ചെയ്യാവുന്ന എത്രയും വലുതായ അപരാധം എന്റെ മേൽ ഉണ്ടെന്നു തന്നത്താൻ കുററപ്പെടുത്തുന്നതിനാണ് ഞാൻ വന്നിരിക്കുന്നത്. ഞാൻ സ്വാമിദ്രോഹത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ടു പോയി.”

ചക്രവത്തി പറഞ്ഞു: “ഞാൻ അത്രയും സംശയിച്ചു. അതുകൊണ്ടു തന്നെയാണ് ജോലിവിട്ട് ആഗ്രായിൽ നിന്നും പോകരുതെന്നു ഞാൻ ആജ്ഞാപിച്ചത്. എന്നിട്ടിപ്പോൾ താൻതന്നെ തന്റെ ദ്രോഹത്തെ എന്നോടു പറയാൻ വരുന്നു. കൊള്ളാം. ശേഷം കേൾക്കട്ടെ.”

സിദ്ധൻ ഗുല്ബദനാൽ പ്രേരിതനായിട്ട് തന്റെ ബന്ധുവും ഉപകത്താവും ആയ ആളോടു വിശ്വാസഘാതകം പ്രവത്തിച്ചതും ചക്രവത്തിയെ ദ്രോഹിക്കാൻ വിചാരിച്ചതും കഴിയുന്നതും ചുരുക്കി യാതൊന്നും മറയ്ക്കാതെ അക്ബറെ അറിയിച്ചു. അയാൾ ഇതു പറഞ്ഞു കൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ അക്ബർ തന്റെ മനോവികാരങ്ങളെ ഒന്നിനേയും പ്രത്യക്ഷീകരിക്കാത്ത മുഖഭാവത്തോടു കൂടി അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും പതുക്കെനടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു നിറുത്തിയപ്പോൾ അദ്ദേഹം അയാളുടെ മുൻപിലായി നിന്ന് പാരുഷ്യത്തോടു കൂടി പറഞ്ഞു: “തന്റെ കുററങ്ങൾ വധശിക്ഷാഹങ്ങളാണ്.”

സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: “അതു ഞാൻ നല്ലവണ്ണം അറിയുന്നു. തിരുമനസ്സിലെ അടുക്കൽനിന്നും എന്റെ ശിക്ഷയെ വാങ്ങിക്കാനാണ് ഞാൻ വന്നിരിക്കുന്നത്.”

“തന്റെ ദ്രോഹോദ്യമം വെളിപ്പെട്ടു എന്നു ശങ്ക തോന്നിയപ്പോൾ പലായനം ചെയ്തു അഭയം പ്രാപിക്കാഞ്ഞത് എന്താണ്?”

“കുററങ്ങൾക്കു ശിക്ഷവേണം. അതിനെ അനുഭവിക്കാതെ എനിക്കും മററുള്ളവക്കും നിന്ദാവിഷയമായി ഞാൻ എങ്ങനെ ലോകത്തിൽ സഞ്ചരിക്കും?”

“എന്നാൽ ഇത്ര ക്ഷണത്തിൽ ഇപ്രകാരം നിശ്ചയിക്കുന്നതിനിടവന്നത് എങ്ങനെയാണ്? ഇതിനു ഏതെങ്കിലും കാരണമുണ്ടായിരിക്കണം. താൻ എല്ലാസംഗതികളും എന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടില്ലെന്നു ഞാൻ സംശയിക്കുന്നു. തന്റെ കഥയിൽ ഇനിയും ചിലതു പോരാതെ ഉണ്ട്.”

“കല്പിച്ചത് ശരിയാണ്. എന്നാൽ എനിക്ക് ഇനിയും പറയാനുള്ളത് എന്റെ ശിക്ഷ വിധിക്കപ്പെട്ടുകഴിഞ്ഞതിനു മേലല്ലാതെ പാടില്ലായിരുന്നു. ഇനി ഞാൻ പറയാം. കുറേനാളായി ഞാൻ ആ സ്ത്രീയുടെ ആകഷണശക്തിക്കു വശംവദനായിരുന്നു. അത് ക്ഷണത്തിൽ നശിക്കു

ന്നതിനു ഇടവന്നു. എൻെറ ആന്ധ്യം അകന്നുപോകയും, ഞാൻ എങ്ങനെ വഞ്ചിക്കപ്പെട്ടു എന്നും എത്രമാത്രം അപരാധിയായിരുന്നു എന്നും എന്തു ശിക്ഷയ്ക്കു് അൎഹനാണെന്നും ഒടുവിൽ സ്പഷ്ടമായി എനിക്കു മനസ്സിലാകയും ചെയ്തു." അതിൻെറ ശേഷം സിദ്ധൻ തലേദ്ദിവസം സായാഹ്നത്തിൽ ഗുല്ബദനെ കണ്ടസമയം നടന്ന സംഗതികളേയും താൻ ഒളിച്ചുനിന്നു കേട്ട രാജദ്രോഹോദ്യമത്തേയും വിവരമായി അക്ബറെ അറിയിച്ചു.

എന്നിട്ടും ചക്രവൎത്തിയുടെ മുഖത്ത് വിശേഷിച്ച് ഒരു ഭാവഭേദവും കാണപ്പെട്ടില്ല. എന്നാൽ അദ്ദേഹം പിന്നയും അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും നടന്നുംകൊണ്ടിരുന്നത് കുറെ അധികം ത്വരയോടുകൂടിയായിരുന്നു. സിദ്ധൻ പറഞ്ഞവസാനിപ്പിച്ചപ്പോൾ അദ്ദേഹം സ്വല്പനേരം മിണ്ടാതെയിരുന്ന് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "തനിക്കു ഞാൻ വിധിക്കേണ്ടതായ ശിക്ഷയുടെ കാഠിന്യം താൻ ഇപ്പോൾ പറഞ്ഞ വൎത്തമാനത്താൽ അല്പം ലഘൂകരിക്കപ്പെടുമെന്നു താൻ വിചാരിച്ചതായി തോന്നുന്നു. അതു യുക്തം തന്നെ. താൻ എനിക്കും എൻെറ രാജ്യത്തിനും ഒരു മഹത്തായ ഉപകാരം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു, ഞാൻ വിധിച്ച ശിക്ഷ അദ്ദേയ്യയാണെന്നു താൻ വിചാരിക്കുന്നെങ്കിൽ അതു തെററാണ്. ഒരു കുററം വധശിക്ഷാൎഹമാണെന്നു പറയുന്നതുകൊണ്ട് ആ കുററം ചെയ്തവനു മാപ്പു കൊടുത്തുകൂടാ എന്നൎത്ഥമാകുന്നില്ല. സിദ്ധാ! താൻ എൻെറ നേൎക്കും അതിലൊട്ടും കുറവല്ലാതെ എൻെറ മിത്രത്തിൻെറ നേൎക്കും വലിയ അപരാധം ചെയ്തു. എന്നാൽ താൻ ഒരു കുററക്കാരനല്ല. താൻ അനിവാൎയ്യമായ ഒരു പ്രലോഭനത്തിൽ അകപ്പെട്ടുപോയി. അങ്ങനെ ആയാലുള്ള അവസ്ഥ എന്താണെന്ന് എനിക്കറിയാം. എന്നാൽ തൻെറ സത്യവിചാരത്തിനു ഭംഗം വന്നിട്ടില്ല. അത് തൻെറ വ്യാമോഹം തീൎന്നപ്പോൾ പുനരുജ്ജീവിതമായി. ഞാൻ തൻെറ കുററത്തെ ലഘൂകരിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ താൻ ഒരിക്കലും നേരേ ആകാത്തവനും അതുകൊണ്ട് ജനങ്ങളുടെ ക്ഷേമത്തിനു വേണ്ടി വധാൎഹനും ആയ ഒരുത്തനാണെന്നു ഞാൻ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നില്ല. തൻെറ മേലാലുള്ള കൃത്യങ്ങളാൽ കഴിഞ്ഞ ദുഷ്കൃത്യങ്ങളുടെ സ്മരണ നിമ്മാജ്ജനം ചെയ്യപ്പെടുമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. തൻെറ ഇന്നത്തെ നടപടി താൻ ഇനി ഒരിക്കലും എൻെറ നേൎക്കു ദ്രോഹം ചെയ്കയില്ലെന്നുള്ള ഉറപ്പിനെ എനിക്കുണ്ടാക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു തന്നെ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നതിനും ഉദ്യോഗത്തിൽ ഇരുന്നുകൊള്ളുന്നതിനും ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നു. തന്നെ കുറിച്ച് എനിക്കുള്ള അഭിപ്രായം ഇനിയും ഭേദപ്പെടാൻ ഇടവരുത്തരുത്."

കുറേനേരത്തേക്കു സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറയുന്നതിനു അശക്തനായി ചക്രവൎത്തിയുടെ മുൻപിൽ മുട്ടുകുത്തിയിരുന്ന് അദ്ദേഹത്തിൻെറ കഞ്ചു

കാഗ്രത്തെ സബഹുമാനം ചുംബനം ചെയ്തു. ഒടുവിൽ ചക്രവൎത്തി അയാളെ ഉത്ഥാനം ചെയ്യുന്നതിനു സംജ്ഞാപനം ചെയ്തപ്പോൾ അയാൾ പറഞ്ഞു: "സ്വാമിൻ! ഞാൻ തിരുമനസ്സിലെ കുറിച്ച് എത്രയും കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു. അത് എന്റെ ദുഷ്പ്രാപ്യമായ മേലാൽ വിലയില്ലാത്ത എന്റെ ജീവനു വേണ്ടിയല്ല; കിന്തു, ഞാൻ ചെയ്തുപോയ ദോഷത്തിനു കുറെ എങ്കിലും പരിഹാരം ചെയ്യുന്നതിനു എനിക്കു തരപ്പെട്ട അവസരത്തിനു വേണ്ടിയാണ്. എനിക്ക് ഇനി ഒരപേക്ഷ ചെയ്യാമെങ്കിൽ അത് ഉത്തരദേശത്തുള്ള തസ്കരസംഘങ്ങളുടെ നേൎക്ക് ഇപ്പോൾ ആരംഭിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന യുദ്ധത്തിൽ ചേൎന്നുകൊള്ളുന്നതിനു കല്പനയുണ്ടാകണം എന്നാണ്."

ചക്രവൎത്തി പറഞ്ഞു: "ഈ അപേക്ഷയേയും ഞാൻ സാധിപ്പിക്കാം. എന്നാൽ ആദ്യം മറെറാരു കാൎയ്യത്തിനു തന്നെ ഞാൻ ചുമതലപ്പെടുത്തുന്നു. എന്റെ ജീവരക്ഷകഭടന്മാരിൽ അത്യന്തവിശ്വസ്തന്മാരായ ഏതാനുംപേരെ തന്റെ വരുതിയിൽ വിട്ടുതരാം. താൻ അവരോടു കൂടി പോയി ഗോരക്ഷൻ അറിയാതെ സാല്ഹണനെ പിടിച്ച് എത്രയും ഗൂഢമായി ഇവിടെ കൊണ്ടുവരണം."

സിദ്ധൻ ചക്രവൎത്തിയുടെ കല്പനപ്രകാരം അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുൻപിൽനിന്നും പ്രതിനിവൎത്തിച്ച് തന്റെ വരുതിയിൽ വിടപ്പെട്ട ഭടന്മാരെ നയിച്ചുകൊണ്ടു പുറപ്പെട്ടു. അയാൾ വിചാരിച്ചതിലധികം വേഗത്തിൽ തന്റെ പിതൃവ്യനെ കണ്ടു. സാല്ഹണൻ ബദ്ധപ്പെട്ടു യാത്ര ചെയ്തതായി കാണപ്പെട്ടു. അയാളുടെ കൂടെ രണ്ടനുചരന്മാർ ഉണ്ടായിരുന്നു. അവരെ ആയുധം വയ്പിച്ച് വേഗത്തിൽ തടവുകാരാക്കി. സാല്ഹണൻ കുറേനേരത്തേക്ക് എതിൎത്തു നിന്നു. എന്നാൽ ഒടുവിൽ പരാജിതനാകയും, അതുവരെയും തന്നാൽ അവജ്ഞാതനായിരുന്ന തന്റെ മരുമകന്റെ ആജ്ഞയാൽ ബന്ധിക്കപ്പെട്ടതുകൊണ്ട് ക്രുദ്ധനാകയും ചെയ്തു. വഴിയിൽ കൂടി പോകുന്നവരാരും സാല്ഹണനെ കണ്ടു മനസ്സിലാക്കാതെ ഇരിക്കാൻ വേണ്ടി അയാളുടെ ശിരസ്സിനെ മൂടി ശിബിരത്തിലേക്കു വേഗത്തിൽ നയിച്ചു.

ചക്രവൎത്തിയുടെ കൂടാരത്തിൽ എത്തിയതിന്റെ ശേഷം സാല്ഹണന്റെ ബന്ധം മോചിപ്പിക്കപ്പെട്ടു. അവിടെ അക്ബറും സിദ്ധനും അല്ലാതെ മററാരും ഇല്ലായിരുന്നു.

ചക്രവൎത്തി പറഞ്ഞു: "തന്റെ ദ്രോഹവും ഒടുവിലത്തെ ആലോചനകളും ഞാൻ അറിഞ്ഞു. തന്റെ മരുമകൻ എല്ലാം എന്നോടു പറഞ്ഞു. മരിക്കാൻ ഒരുങ്ങിക്കൊൾക. വധാധികൃതന്മാർ ഹാജരുണ്ട്."

സിദ്ധന്റെ നേരെ രോഷത്തോടും ദ്വേഷത്തോടും ഒന്നു നോക്കിയതിന്റെ ശേഷം സാല്ഹണൻ അക്ബറുടെ കാല്ക്കൽ വീണു അപേക്ഷിച്ചു:

"ദയാലുവായ ചക്രവൎത്തി! എന്റെ പ്രാണഹാനി വരുത്താതെ തിരുമനസ്സിൽ തോന്നുന്ന പ്രകാരം എന്നെ ശിക്ഷിച്ചുകൊൾക. എന്നെ വധിപ്പിക്കരുതേ! ഞാൻ അറിയുന്ന പരമാൎത്ഥമെല്ലാം തിരുമനസ്സറിയിക്കാം."

സാവജ്ഞമായി ചക്രവൎത്തി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "സാല്ഹണാ! താൻ ഒരു സ്വാമിദ്രോഹിയും ദുഷ്ടനും ആയിരുന്നു എന്നു ഞാൻ അറിഞ്ഞു കഴിഞ്ഞു. എന്നാൽ താൻ ഒരു ഭീരുവാണെന്നുള്ളത് ഇപ്പോഴാണ് മനസ്സിലായത്. തനിക്കു പറയാൻ കഴിയുന്ന പരമാൎത്ഥം കാൎയ്യകാരിയല്ല. ഗോരക്ഷൻ എവിടെയാണെന്നും എങ്ങനെയാണ് അവനെ കണ്ടുപിടിക്കേണ്ടതെന്നും ഉള്ള ഒരു സംഗതി ഒഴിച്ച് തനിക്കു പറയാൻ കഴിയുന്നതെല്ലാം ഞാൻ മുൻപിൽ തന്നെ അറിഞ്ഞിരിക്കുന്നു."

ആശാലേശത്തിന് ഒരു മാൎഗ്ഗം കണ്ടതുകൊണ്ട് സാല്ഹണൻ അല്പം ആശ്വസിച്ച് പറഞ്ഞു: "അതു ഞാൻ അറിയിക്കാം. ഗോരക്ഷനെ ഏതുപ്രകാരത്തിലാണ് കണ്ടു പിടിക്കേണ്ടതെന്നു ഞാൻ ശരിയായി പറയാം. എന്നാൽ —"

"ലജ്ജാവഹമായ ജീവിതത്തെ തനിക്കു ഞാൻ തരാം. താൻ പറയുന്നത് വ്യാജമായിവന്നാൽ പിന്നെ ഉടനെ തന്റെ ശിരശ്ഛേദം ചെയ്യുന്നാതാണെന്നു ഓൎമ്മിച്ചുകൊൾക."

വേഷപ്രച്ഛന്നനായി നടക്കുന്ന ഗോരക്ഷനെ കണ്ടുപിടിക്കുന്നതിനു വേണ്ടുന്നതെല്ലാം സാല്ഹണൻ ഉൽകണ്ഠയോടെ പറഞ്ഞു.

ചക്രവൎത്തി സിദ്ധന്റെ നേരെ തിരിഞ്ഞ് ആജ്ഞാപിച്ചു: "ഇയാളെ ഭദ്രമായി സൂക്ഷിച്ചുകൊള്ളണം. താൻതന്നെ തന്റെ ഭടന്മാരോടു കൂടി പോയി ഗോരക്ഷനെ അന്വേഷിച്ച് അവനെ കണ്ടുകിട്ടിക്കഴിഞ്ഞാലുടനെ അടുത്തുള്ള വൃക്ഷത്തിൽ തൂക്കിക്കളയണം."

സിദ്ധനും അയാളുടെ ഭടന്മാരും ഉടനെ പുറപ്പെട്ട് ആ ദുൎമ്മാചാൎയ്യനെ അധികതാമസം കൂടാതെ കണ്ടു പിടിച്ച് ബന്ധനസ്ഥനാക്കി.

സിദ്ധനെ കണ്ടറിഞ്ഞിട്ട് ദ്വേഷപൂൎവമായ ഹാസത്തോടെ അയാൾ പറഞ്ഞു: "ഹാ! എന്റെ യുവാവായ സ്നേഹിതാ! നിന്നോടു ഞാൻ കാണിച്ചിട്ടുള്ള ആദരത്തിന് ഇതാണോ പ്രതിഫലം? അതിരിക്കട്ടെ. എന്നാൽ നിനക്കു ചേതമില്ലാത്ത ഒരു സൌജന്യത്തെ ഞാൻ അപേക്ഷിക്കുന്നു. എന്റെ വാസ്തവം വെളിപ്പെടുത്തിയത് ആരാണെന്നു പറയണം. അത് സാല്ഹണൻതന്നെയായിരിക്കണം. ഞാൻ ഊഹിച്ചത് ശരിയല്ലയോ?"

"അതെ", എന്നുത്തരം പറഞ്ഞതിന്റെ ശേഷം സിദ്ധൻ തന്റെ അനുചരന്മാരെ നോക്കി പറഞ്ഞു: "ഇയാളെ ഇവിടെനിന്നും കൊണ്ടുപോയി ചക്രവൎത്തി കല്പിച്ചിരിക്കുന്ന വിധിയെ നടത്തുവിൻ."

ഗോരക്ഷൻ ചോദിച്ചു: "ആ വിധി എന്താണ്?"

സിദ്ധൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "കഴുത്തിൽ പാശമിട്ടു വധിക്കു."

ഗോരക്ഷൻ പറഞ്ഞു: "കൊള്ളാം. അത് എന്റെ രീതിയിൽ തന്നെ."

അയാളെ ബന്ധിക്കുന്നത് ആവശ്യകമല്ലായിരുന്നു. എന്തെന്നാൽ അയാൾ ഓടിപ്പോകുന്നതിനു സ്വല്പമായ ഉദ്യമം പോലും ചെയ്യാതെ രണ്ടു ഭടന്മാരുടെ നടുവിൽ കൂടെ അനുദ്വിഗ്നനായി നടന്നു.

കുറെ നേരത്തേക്കു സിദ്ധൻ അയാളുടെ നേരെ തിരിഞ്ഞു നോക്കുകയാകട്ടെ ഭടന്മാർ അയാളുടെ പ്രവൃത്തികളെ വളരെ നിഷ്കർഷിച്ചു സൂക്ഷിക്കയാകട്ടെ ചെയ്തില്ല. എന്നാൽ അവർ പുറത്തിറങ്ങിയതിന്റെ ശേഷം സിദ്ധൻ തന്റെ അനുയായികളോടു ചില ആജ്ഞകൾ കൊടുക്കാനായി തിരിഞ്ഞു നോക്കിയപ്പോൾ ആ യോഗി വഴിയിൽ നിന്നെടുത്തതോ തന്റെ വസ്ത്രങ്ങളുടെ ഇടയിൽ ഒളിച്ചു വച്ചിരുന്നതോ ആയ ഒരോല ഇടത്തുകയ്യിൽ വച്ച് അതിൽ എന്തോ എഴുതുന്നത് അയാൾ കണ്ടു. ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ ഗോരക്ഷൻ അതിനെ വിശറികൊണ്ടു വീശുന്നതു പോലെ ഇളക്കിക്കൊണ്ട് ആകാശത്തിൽ ഉയർത്തിപ്പിടിച്ചു.

സിദ്ധൻ ക്ഷമയില്ലാതെ വിളിച്ചു പറഞ്ഞു: "വരു. ഈ വിദ്യയൊന്നും വേണ്ട. അതൊന്നും ഇനി ഫലിക്കയില്ല. ആ ഓല ദൂരത്തെറിഞ്ഞു കളയൂ."

ഗോരക്ഷൻ ആജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ടതുപോലെ ചെയ്തു. എന്നാൽ അത് ചിരിച്ചുകൊണ്ട് ആകാശത്തിൽ രണ്ടു ചിഹ്നങ്ങൾ കൂടി കാണിച്ചതിന്റെ ശേഷമായിരുന്നു. പിന്നെ അയാൾ ആ ഓല താഴെ ഇട്ടേച്ച് ആ ഭടന്മാരുടെ കൂടെ പോയി. ഏതാനും ക്ഷണങ്ങൾക്കുള്ളിൽ അയാളുടെ ഗതപ്രാണമായ ശരീരം ഒരു വൃക്ഷത്തിന്റെ ശാഖയിൽ തൂങ്ങിക്കിടന്നു.

അതിനിടയിൽ ഏതോ ഒരു പ്രഭുവിന്റെ ഭൃത്യന്മാരെന്നു തോന്നപ്പെട്ട രണ്ടു പേർ ഗോരക്ഷനെ പിടികൂടിയത് നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കയും, അയാളെ തൂക്കാൻ കൊണ്ടുപോകുന്ന ഭടന്മാരെ കുറെ അകലെയായി അനുഗമിക്കയും ചെയ്തിരുന്നു. ഗോരക്ഷൻ ആ ഓല ഇട്ടിരുന്ന സ്ഥലം കടന്ന് ഭടന്മാർ പോയിക്കഴിഞ്ഞ ഉടനെ ആ രണ്ടുപേരും ശ്രദ്ധയോടെ മണലിൽ തിരഞ്ഞുനോക്കി ആ ഓലയെ കണ്ടെടുത്തു. അതിൽ ഒരു നാരായംകൊണ്ട് ഏതാനും ചില വാക്കുകൾ ബദ്ധപ്പെട്ടെഴുതപ്പെട്ടിരുന്നു. അവർ ഒരുമിച്ച് അതിനെ വായിച്ചതിന്റെ ശേഷം ഒരാൾ അതിനെ തന്റെ കഞ്ചുകത്തിനുള്ളിൽ സൂക്ഷിച്ച് ഒളിച്ചുവയ്ക്കയും രണ്ടു പേരും ബദ്ധപ്പെട്ട് ശിബിരത്തിലേക്കു തിരിച്ചുപോകയും ചെയ്തു.

ഗോരക്ഷൻെറ മരണവൃത്താന്തം കേട്ട ഉടനെ ചക്രവൎത്തി സാല്ഹ ണനെ വധിക്കയില്ലെന്നു വാഗ്ദാനം ചെയ്തു. എന്നാൽ അയാളെ ഭദ്രമായി സൂക്ഷിക്കുന്നതിനു ഭടന്മാരെ ഏൎപ്പിച്ചു. യുദ്ധം അവസാനിച്ചു കഴിഞ്ഞാൽ അയാളുടെ കാൎയ്യം തീരുമാനിക്കപ്പെടും എന്നാണ് കല്പനയായത്. അക്ബർ രാജ്യം ഭരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന കാലം വരെ ഏതെങ്കിലും ഒരു കോട്ടയിൽ ബന്ധനമാണ് തനിക്കുള്ള വിധി എന്നും, സലിം ചക്രവൎത്തിയായാലുടനെ തന്നെ മോചിപ്പിക്കാതിരിക്കയില്ലെന്നും, അപ്പോൾ സിദ്ധനോടു പ്രതികാരം ചെയ്യുന്നതിനുള്ള അവസരം ഉണ്ടാകുമെന്നും സാല്ഹണൻ വിചാരിച്ചു.

സാല്ഹണൻെറ ബന്ധനത്തിൽ ആൎക്കും അയാളുടെ അടുക്കൽ ചെല്ലാൻ വഹിയാത്തവിധം വലിയ നിബ്ബന്ധമൊന്നും ഇല്ലായിരുന്നു. ഒരു ദിവസം സായാഹ്നത്തിൽ സമീപത്തുകൂടി കടന്നുപോയവനും ആഡംബരത്തോടുകൂടി വസ്ത്രം ധരിച്ചിരുന്നവനും ആയ ഒരാളുടെ ഭൃത്യൻ ഒരു ചുരുട്ടിയ ഓല സാല്ഹണൻെറ കയ്യിൽ ഇട്ടുകൊടുത്തു. അതെന്തായിരിക്കാം? ഒളിച്ചോടിപ്പോകാൻ ഏതെങ്കിലും ഉപായത്തെ സൂചിപ്പിച്ച് പക്ഷേ ഗുല്ബദനോ മററു സ്നേഹിതന്മാരാരെങ്കിലുമോ ഗൂഢമായി അയച്ചു എഴുത്തായിരിക്കുമോ? ഇങ്ങനെ വിചാരിച്ചുകൊണ്ട് സാല്ഹണൻ ആ ഓലയുടെ കെട്ടഴിച്ചു നോക്കിയപ്പോൾ അതിൽ ഇപ്രകാരം എഴുതിയിരുന്നു: "സാല്ഹണാ! എന്നെ വധിക്കുന്നതിനു വിധിച്ച ചക്രവൎത്തി നിനക്കു ഗുണത്തിനായി മരിക്കയില്ല. എന്നെ ചതിച്ച നിന്നെയാണ് ദുൎഗ്ഗ ബലിയായി കല്പിച്ചിരിക്കുന്നത്."

സാല്ഹണൻ ഭയപ്പെട്ട് ഒന്നു നിലവിളിക്കയും, അയാളുടെ കൈകൾ ശക്തിയില്ലാതെ പാൎശ്വങ്ങളിൽ സ്രംസിക്കയും, ആ ഓല താഴെ വീഴുകയും ചെയ്തു. അതിൽ എഴുതിയിരുന്ന ഏതാനും വാക്കുകളുടെ താല്പൎയ്യം അയാൾക്കു നല്ലവണ്ണം മനസ്സിലായി. ഈ വിധി അന്യഥാകരിക്കാവുന്നതല്ലെന്ന് അയാൾ അറിഞ്ഞു. ദുൎഗ്ഗാചാൎയ്യൻെറ അന്ത്യമായ ആജ്ഞ വിഫലീഭവിക്കയില്ല. അയാളുടെ അസംഖ്യം അനുചരന്മാർ അതിനെ ഏതുവിധത്തിലും നടത്തും. സാല്ഹണനു രക്ഷപ്പെടുന്നതിന് ഒരാശയും ഇല്ലായിരുന്നോ? വാസ്തവത്തിൽ അതില്ലാത്തതുപോലെ തന്നെ ആയിരുന്നു. അയാൾ ആഗ്രായിലോ മറെറാ ആയിരുന്നെങ്കിൽ ഈ തുറന്ന സ്ഥലത്തു വരാവുന്നതുപോലെ ദുൎഗ്ഗാചാൎയ്യൻെറ അനുചരന്മാൎക്ക് അവിടെ കടക്കാൻ അത്ര എളുപ്പമല്ല. എന്നാൽ അയാൾ പതുക്കെ യാത്ര ചെയ്യുന്ന സൈന്യത്തിൻെറ പിന്നിലായിരുന്നു. ചില ഘാതകന്മാർ തൻെറ ജീവഹാനി ചെയ്യാനായി ഒരുങ്ങിയിരിക്കുന്നതുകൊണ്ട് തന്നെ നല്ലവണ്ണം സൂക്ഷിച്ചുകൊള്ളണമെന്ന് അയാൾ ഭടന്മാ

രോട് അപേക്ഷിച്ചു. എന്നാൽ അവർ അതിനുത്തരമായി ചിരിച്ചതേ ഉള്ളു. "അത് ഒരു വലിയ നഷ്ടമായിരിക്കയില്ല", എന്ന് അവർ തമ്മിൽ പറയുന്നത് അയാൾ കേട്ടു. പിന്നെ രാത്രിയിൽ ഒരു വിളക്കുവച്ചു തന്നാൽ കൊള്ളാമെന്ന് അയാൾ അപേക്ഷിച്ചു. ഈ അപേക്ഷയും അയാളുടെ ഭീരുത്വത്തെക്കുറിച്ച് അവർ ആക്ഷേപിച്ചതേ ഉള്ളു. അതിൽ പിന്നീട് അയാളുടെ മനസ്സിനു ക്ഷണനേരം പോലും സ്വാസ്ഥ്യം ഇല്ലായിരുന്നു. അയാൾ സൈന്യത്തിന്റെ പിന്നാലെ യാത്രചെയ്തു കൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ എല്ലാ ചെടികളുടെ പുറകിലും ഏതോ ചില കറുത്ത സ്വരൂപം ഒളിച്ചിരുന്നു എന്നും, അയാളെ അനുഗമിച്ചു എന്നും അയാൾക്കു തോന്നി. സൈന്യം വിശ്രമത്തിനായി താമസിക്കുമ്പോൾ അയാൾ ചുററുമുള്ള വൃക്ഷങ്ങളുടേയും കുററിക്കാടുകളുടേയും ഇടയിൽ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഒടുക്കം അയാളുടെ കാളരാത്രി വന്നു! അയാൾ എല്ലാ ശബ്ദവും ചെവി കൊടുത്തു കേൾക്കയും ഇരുട്ടിൽ ചുററും തപ്പിനോക്കുകയും ചെയ്തുകൊണ്ട് ഉറങ്ങാതിരിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. എന്നാൽ ചിലപ്പോൾ ഉറങ്ങിപ്പോയാൽ ഭയപ്പെട്ടു ഞെട്ടി ഉണന്ന് ശ്വാസം മുട്ടിയതായി തോന്നീട്ട് കഴുത്തിൽ തപ്പിനോക്കി. ചിലപ്പോൾ തന്റെ കഴുത്തിൽ പാശം ഇട്ടു മുറുക്കുന്നതായി അയാൾക്കു തോന്നി. അപ്പോൾ അതു വാസ്തവമല്ലെന്നു തന്നത്താൻ ബോധപ്പെടുത്തുന്നതിനു കഴുത്തിൽ കൈ വച്ചു നോക്കി. ഒടുവിൽ കഴുത്തിൽ കൈ വയ്ക്കുന്നത് അയാൾക്കു ഒരു അനൈച്ഛികമായ വ്യാപാരമായി തീൎന്നു. ആത്മഹത്യ ചെയ്തുകളഞ്ഞാലെന്താണെന്ന് അയാൾക്കു തോന്നിത്തുടങ്ങി. എന്നാൽ ഛുരികയെ തന്റെ നെഞ്ചിൽ കുത്തിയിറക്കുന്നതിനു അയാൾക്കു ധൈൎയ്യം ഉണ്ടായില്ല. പിന്നെ അപായം കൂടാതെ ആഗ്രായിൽ എത്താമായിരിക്കുമെന്ന് അയാൾക്കു സ്വല്പമായി ഒരാശ തോന്നി. എന്നാൽ മുൻപിലത്തേക്കാളധികം പതുക്കെയാണ് സൈന്യം യാത്രചെയ്തത്. ഒടുവിൽ ദുൎഗ്ഗാചാൎയ്യന്റെ അനുചരന്മാർ തന്നെ സാല്ഹണനു ചെയ്യാൻ കഴിയാഞ്ഞ കൃത്യത്തെ ചെയ്ത് അയാളുടെ കഷ്ടതയിൽനിന്നും അയാളെ മോചിപ്പിച്ചു. അയാളെ സൂക്ഷിക്കാനായി നിന്നിരുന്ന ഭടൻ ഒരു ദിവസം രാവിലെ അയാളുടെ കൂടാരത്തിൻ അയാൾ മരിച്ചുകിടക്കുന്നത് കണ്ടു.

പതിനഞ്ചാം അദ്ധ്യായം.

പ്രതിസമാധാനം.

ഇതിനിടയിൽ, വിശേഷിച്ചും സിദ്ധൻ പറഞ്ഞ വൎത്തമാനം കേട്ടതിന്റെ ശേഷം, ആഗ്രായിലെ കാൎയ്യങ്ങൾ അക്ബറും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആലോചനക്കാരും ഊഹിച്ചിരുന്നതു പോലെ തന്നെ നടന്നു. സൈന്യം തിരിച്ചുവരുന്നു എന്നു സലിമിനു കാലോചിതമായി കരുതൽ കിട്ടുകയും, രാജ്യാപഹരണത്തിനായുള്ള പ്രവൃത്തിയിൽ അദ്ദേഹത്തിനെ പിടികൂടാൻ കഴിയാതിരിക്കയും ചെയ്യേക്കാമെന്നു ശങ്കയുണ്ടായിരുന്നു. അങ്ങനെ സംഭവിച്ചെങ്കിൽ യുവരാജാവിന്റെ മേൽ രാജദ്രോഹക്കുറ്റത്തെ ചുമത്തുന്നതിനു വളരെ പ്രയാസമുണ്ടാകുമായിരുന്നു; എന്നാൽ സൈന്യത്തോടു കൂടിയുള്ള രാജദ്രോഹികളിൽ മുഖ്യനായ ഗോരക്ഷനും ഗുല്‌ബദനും സലിമിനെ വൎത്തമാനങ്ങൾ ഗ്രഹിപ്പിക്കുന്നതിനു നിവാഹമില്ലാത്ത സ്ഥിതിയിൽ ആയതിനാൽ അതിന് അപ്പോൾ എളുപ്പമുണ്ടായിരുന്നു. വാസ്തവത്തിൽ ചക്രവൎത്തിയും സേനയും തിരിച്ചുവരുന്നു എന്നുള്ള വൎത്തമാനം രാജദ്രോഹികൾ കേട്ടു എങ്കിലും അവരുടെ കൂട്ടുകാരുടെ അടുക്കൽ നിന്ന് അതു ശരിയാണെന്നുള്ളതിലേക്കു യാതൊരു ഉറപ്പായ അറിവും കിട്ടായ്കയാൽ ഈ വൎത്തമാനങ്ങൾ സലിമിന്റെ ഉദ്യമത്തെ തടുക്കാനായി അക്ബറുടെ ഇഷ്ടന്മാർ പറഞ്ഞുണ്ടാക്കീട്ടുള്ളവയാണെന്നു അവർ വിചാരിച്ചു. നിശ്ചയിച്ച ദിവസം സലിം രാജമന്ദിരത്തെ സ്വാധീനമാക്കി തന്നെ ചക്രവൎത്തിയായി പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യിപ്പിച്ചു. ഉടനേ തന്നെ അദ്ദേഹം പ്രധാനഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരിൽ പലരേയും നീക്കുകയും അവൎക്കു പകരം വേറെ ആളുകളെ ആക്കുകയും ചെയ്തു. നഗരത്തിൽ സൎവ്വത്ര ഭയവും സംഭ്രമവും ഉണ്ടായി. ധനികന്മാർ അവരുടെ ഗൃഹങ്ങളേയും കച്ചവടക്കാർ അവരുടെ കടകളേയും അടച്ചുപൂട്ടുകയും, എത്രയും ജനബാഹുല്യമുള്ള ആഗ്രാ ഒരു നിൎജ്ജീവപട്ടണം പോലെ കാണപ്പെടുകയും ചെയ്തു. അക്ബർ തിരിച്ചുവരുന്നു എന്നുള്ള വൎത്തമാനത്തെ രാജദ്രോഹികൾ അത്ര വിശ്വസിച്ചിരുന്നില്ലെങ്കിലും ജനങ്ങൾ അധികം വിശ്വസിച്ചിരുന്നതിനാൽ സലിം കോട്ടയിൽ ഉറപ്പോടുകൂടിയിരുന്ന് തന്റെ പിതാവ് വന്നുചേരുമ്പോൾ ബലമായി എതിൎക്കയും, തന്നിമിത്തം ഒരു ഭയങ്കരമായ യുദ്ധമുണ്ടാകയും ചെയ്യുമെന്ന് അവർ ഭയപ്പെട്ടു. എന്നാൽ യുവരാജാവ് കോട്ടയ്ക്കകത്തു പ്രവേശിക്കണമെന്ന് ആവശ്യപ്പെട്ടപ്പോൾ അവിടത്തെ ഗവൎണ്ണർ സമ്മതിക്കാതിരിക്കയും, കോട്ടവാതിൽ അടച്ച് പീരങ്കികൾ സജ്ജീകരിക്കയും ചെയ്കതിൽ വച്ച് അദ്ദേഹം വിസ്മയാകുലനായി. അക്ബൎക്കു വിശ്വസ്തനായ ആ ഗവൎണ്ണർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അറിവോടു കൂടി സലിമിന്റെ

പക്ഷത്തിൽ ചേൎന്നിരുന്നതായി ഭാവിച്ചതിനാൽ സലിം കോട്ടയെ സ്വാധീനപ്പെടുത്താമെന്ന് ഉറച്ചിരുന്നു. അപ്പോൾ സൈന്യം ആഗ്രായിലേക്കു തിരിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നുള്ള വൎത്തമാനം പ്രബലപ്പെടുകയും, അത് ഒരു ദിവസം കൊണ്ട് എളുപ്പത്തിൽ എത്തത്തക്കവണ്ണം സമീപത്തായി എന്നു പരക്കെ പ്രസ്താവിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു. സലിം രണ്ടുവശത്തും കത്തുന്ന അഗ്നിയുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ എന്നപോലെ ആയിത്തീരുകയും, തൻെറ ദ്രോഹോദ്യമത്തിൽ സഹായിച്ചവരെല്ലാവരും തന്നെ ഉപേക്ഷിച്ചുപോയി എന്നറികയും ചെയ്തതിനാൽ ഉടനെ പലായനം ചെയ്കയല്ലാതെ വേറെ ഒരു മാൎഗ്ഗവും ഇല്ലെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി. എന്നാൽ അതിനും കാലം അതിക്രമിച്ചുപോയി. മുൻപിൽ കൂട്ടി വന്ന ഭടന്മാർ നഗരത്തിൽനിന്നു നിൎഗ്ഗമിക്കുന്നതിനുള്ള എല്ലാ മാൎഗ്ഗങ്ങളേയും രോധിച്ചിരുന്നതിനാൽ സലിം ഏതാനും അനുചരന്മാരോടു കൂടി നഗരം വിട്ടുപോകാൻ ആരംഭിച്ചപ്പോൾ സാദിസൈന്യത്തിൻെറ ഒരു ഭാഗത്താൽ അദ്ദേഹം ബന്ധനത്തിൽ ആക്കപ്പെടുകയും, ബഹുമാനത്തോടു കൂടി ഉപചരിക്കപ്പെട്ടു എങ്കിലും എവിടെവച്ചാണോ അദ്ദേഹം തന്നെ ചക്രവൎത്തിയായി പ്രഖ്യാപനം ചെയ്തു ആ രാജമന്ദിരത്തിലേക്കു തന്നെ കൊണ്ടുപോകപ്പെടുകയും ചെയ്തു. ഏതാനും ദിവസം കഴിഞ്ഞതിൻെറ ശേഷം അപ്പോൾ ആഗ്രായിൽ പ്രത്യാഗതനും സലിമിൻെറ പിതാവും രാജാവും വിധികൎത്താവും ആയ അക്ബറുടെ മുൻപിൽ ഹാജരാകുന്നതിനു യുവരാജാവ് നിമന്ത്രിക്കപ്പെട്ടു. സലിം ധീരനായിരുന്നു എങ്കിലും തൻെറ അപരാധത്തെക്കുറിച്ചു പൂൎണ്ണബോധമുണ്ടായിരുന്നതിനാൽ തൻെറ ധൈൎയ്യം ക്ഷയിച്ചുപോകുന്നതായി അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. അക്ബർ ഉദാരശീലനാണെങ്കിലും ആവശ്യകമായി വന്നാൽ രാജ്യത്തിൻെറ ക്ഷേമത്തിനു വേണ്ടി ശിക്ഷയുടെ കാഠിന്യത്തെ കുറയ്ക്കുകയില്ലെന്നു അദ്ദേഹത്തിനു അറിയാമായിരുന്നു. എന്നാൽ ചക്രവൎത്തി ഏകാകിയായിരുന്ന മുറിയിൽ സലിം ചെന്നപ്പോൾ അക്ബർ ഉദാസീനഭാവത്തോടെ ഒരു മഞ്ചത്തിൽ കിടക്കുന്നതു കണ്ട് സലിമിനു മുൻപിലുണ്ടായിരുന്ന ശങ്ക പോയി ആശ്ചൎയ്യം തോന്നി. തന്നെക്കുറിച്ച് അത്യന്തം അപരാധിയായ പുത്രൻ പ്രവേശിച്ചപ്പോഴും ചക്രവൎത്തി താൻ കിടന്ന കിടപ്പിനെ ഭേദിപ്പിച്ചില്ല.

ലജ്ജാപരവശനായി മുൻപിൽനിന്ന പുത്രൻെറ നേരേ വേഗത്തിൽ ഒന്നു നോക്കീട്ട് ഒടുവിൽ അക്ബർ പറയാൻ തുടങ്ങി: "സലിം! ഞാൻ നിന്നെ കാണുന്നതിനു വളരെ താമസിച്ചു. ഈ സമാഗമത്തെക്കുറിച്ചു ഞാൻ ശങ്കിതനായിരിക്കയും, ഇതിനു എനിക്കു സംഗതിയാകാതിരുന്നെങ്കിൽ കൊള്ളായിരുന്നു എന്നാഗ്രഹിക്കയും ചെയ്തു." ഏതാനും ക്ഷണങ്ങൾ മിണ്ടാതിരുന്നതിൻെറ ശേഷം അദ്ദേഹം പാതി എഴുന്നേററ് ഉൽ

ക്ഷിപ്തഹസ്തനായിട്ട് വ്യസനത്തോടും ക്ഷോഭത്തോടും കൂടി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "എന്റെ മകനേ! എന്റെ മകനേ! ഞാൻ ഇതു കാണാൻ ജീവിച്ചിരുന്നല്ലോ! കപടമിത്രങ്ങളാലും അന്യായ്യയായ ഉൽകർഷേച്ഛയാലും പ്രേരിതനായിട്ട് നീ എന്താണ് പ്രവർത്തിച്ചത്! നിന്നെക്കുറിച്ച് എനിക്ക് എത്ര വാത്സല്യം ഉണ്ടായിരുന്നു എന്നും, നിന്റെ സകലേച്ഛകളേയും കഴിയുന്നപോലെ സാധിച്ചുതരുന്നതിനു ഞാൻ എത്ര താൽപര്യമുള്ളവനായിരുന്നു എന്നും നിനക്ക് എന്തെല്ലാം ബഹുമതികളും എത്ര ധനവും ഞാൻ തരാറുണ്ടായിരുന്നു എന്നും നിനക്ക് അറിയാമല്ലോ. എനിക്കു പുത്രനില്ലാതെ ഇരുന്നപ്പോൾ ഒരു കുഞ്ഞുണ്ടാകണമെന്നു ഞാൻ പ്രാർത്ഥിച്ചതും, ആ പ്രാർത്ഥന ഫലിച്ചപ്പോൾ ഞാൻ കൂടക്കൂടെ അല്ലാവിനെ വന്ദിച്ചിരുന്ന സ്ഥലത്ത് ഫത്തേപ്പൂർ പട്ടണത്തെ സ്ഥാപിച്ചതും മററും നിന്റെ അമ്മയും ഞാനും പലപ്പൊഴും പറഞ്ഞ് നീ കേട്ടിട്ടുണ്ടല്ലോ. ഹാ! നിന്റെ ദുരാഗ്രഹത്തെ നിയന്ത്രിച്ച് സിംഹാസനാരോഹണത്തിനു നിന്റെ പിതാവിന്റെ മരണം വരെ ക്ഷമയോടു കൂടി കാത്തിരിക്കുന്നത് നിനക്ക് അശക്യമായിരുന്നോ? എനിക്കു നിന്നോടുള്ള വാത്സല്യത്തിനനുരൂപമായി നിനക്ക് എന്നോടും സ്നേഹം തോന്നാൻ പാടില്ലായിരുന്നോ?"

അക്ബർ ക്ഷണനേരത്തേക്കു വിരമിച്ചപ്പോൾ സലിമിനു എന്താണുത്തരം പറയേണ്ടതെന്നു തോന്നിയില്ല. സലിം വിചാരിച്ചിരുന്നതിൽ നിന്ന് എത്രയും വ്യത്യസ്തയായ ഈ ഭാവനയും, വ്യസനത്തോടു കൂടിയാണെങ്കിലും സ്നേഹസൂചകങ്ങളായ ഈ വചനങ്ങളും അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിൽ നല്ലവണ്ണം തട്ടി. എന്തെന്നാൽ അദ്ദേഹം ഒരു കഠിനഹൃദയനായിരുന്നില്ല. ബുദ്ധിക്കു കരുത്തില്ലാത്തവനും അന്യന്മാർക്കു വശംവദനും ആയിരുന്നു എന്നേ ഉള്ളൂ.

ചക്രവർത്തി തുടന്നു പറഞ്ഞു: "ഒന്നിലും നിനക്ക് ആത്മാവിനെ നിയന്ത്രിക്കുന്നതിനുള്ള ശക്തിയില്ല. നീ കുറച്ചുകാലത്തേക്കു നിന്റെ മദ്യപാനത്തെ വിട്ടിരുന്നു എന്നു കണ്ട് ഞാൻ സന്തോഷിച്ചു. എന്നാൽ അത് എത്ര സ്വല്പകാലത്തേക്കേ ഉണ്ടായിരുന്നൊള്ളു! എന്റെ സ്ഥാനത്തിരുന്ന് അന്യന്മാരെ ഭരിക്കാൻ ഇച്ഛിക്കുന്ന നിനക്കു നിന്നെത്തന്നെ ഭരിക്കാൻ ശക്തിയില്ല. നിന്റെ സ്ഥിതിയെ നീ കുറേക്കൂടെ നല്ലവണ്ണം അറിഞ്ഞിരുന്നെങ്കിൽ നീ ശരിയായ വഴിക്കു നടക്കുമായിരുന്നു. നിന്റെ കൃത്യത്തെ ശരിയായി നടത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നെങ്കിൽ ഒരു കാലത്തു നിന്റെ പ്രജകളായി തീരുന്നവരുടെ സ്നേഹബഹുമാനങ്ങൾക്കു നീ പാത്രീഭവിക്കുമായിരുന്നു. നിന്റെ ഇപ്പൊഴത്തെ പ്രവൃത്തികൾ അവരുടെ ദൃഷ്ട്യാ നിന്നെ നിന്ദ്യനാക്കിത്തീർത്തിരിക്കുന്നു. നിന്റെ ആഗ്രഹം സാധിച്ച്

നീ ചക്രവൎത്തിയായി തീൎന്നിരുന്നാലും അവർ സ്വകാൎയ്യലാഭേച്ഛയാലോ ഭയത്താലോ മാത്രമേ നിന്നോടു വണക്കം ഭാവിക്കുമായിരുന്നൊള്ളു. നിൻെറ മൌഢ്യവും അകൃത്യവുംകൊണ്ടു് അവൎക്കു നിന്നെക്കുറിച്ചുള്ള ബഹുമാനത്തെ നീ തീരെ ഇല്ലാതെയാക്കുകയും, നിനക്കും എനിക്കും അവമാനമുണ്ടാക്കിത്തീൎക്കുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഇതിനെ പരിഹരിക്കാനായിട്ടാണു് നിനക്കു് എല്ലായ്പ്പോഴും ശ്രേയസ്സിനെ ഇച്ഛിക്കുന്ന മൈറ്സിയുടെ ആലോചനയെ അനുസരിച്ചു് ഞാൻ നിന്നെ അറഹബാട്ടിൽ അയച്ചതു്. എന്നാൽ സാല്ലഞ്ഞൻ ഒരു സ്വാമിദ്രോഹിയും, നിന്നെ ദുൎമ്മാൎഗ്ഗത്തിൽ പ്രവൎത്തിപ്പിക്കാൻ ഇച്ഛിക്കുന്നോരിൽ ഒരുത്തനും ആയിരുന്നു എന്നു ഞാൻ അപ്പോൾ തീരെ ശങ്കിച്ചില്ല. കിംബഹുനാ. നിൻെറ ദുഷ്ടസ്നേഹിതന്മാരിൽനിന്നു നിന്നെ രക്ഷിക്കുന്നതിനുള്ള ഉദ്യമം വിഫലീഭവിക്കുകയും, കാൎയ്യങ്ങൾ ഇങ്ങനെ ഒക്കെയും ആയിത്തീരുകയും ചെയ്തു. അപ്പോൾ വ്യാജമാകട്ടെ അക്രമമാകട്ടെ അക്ബറുടെ നേരെ ഫലിക്കയില്ലെന്നും, രാജ്യഭരണം ചക്രവൎത്തിയുടെ കയ്യിൽതന്നെ ആണെന്നും പ്രത്യക്ഷമായി കാണിക്കേണ്ടതു് ആവശ്യകമായി തീൎന്നു. ഇതൊക്കെയും നിൻെറ തെററുകൊണ്ടു തന്നെയാണു് സംഭവിച്ചതു്. നീ നിനക്കു തന്നെ അനൎത്ഥത്തെ ഉണ്ടാക്കുകയും, എന്നെ അധികമായി, നീ വിചാരിക്കുന്നതിലും തുലോം അധികമായി, വ്യസനിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ശത്രുവായി പുത്രനോടു യുദ്ധത്തിൽ എതിൎക്കേണ്ടി വരുന്ന പിതാവിൻെറ മനസ്സിലെ വികാരം എന്താണെന്നുള്ള അനുഭവം നിനക്കു് ഒരിക്കലും ഉണ്ടാകാതിരിക്കട്ടെ."

ഈ കഷ്ടമായ അനുഭവം സലിമിനു ഉണ്ടാകാതിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തിൻെറ വാൎദ്ധക്യത്തിൽ ഏററവും പ്രിയനായ തൻെറ പുത്രൻ ഷാജിഹാൻ അദ്ദേഹത്തിനോടു യുദ്ധം ചെയ്തു എന്നു മാത്രമല്ല, പല തവണ അദ്ദേഹത്തിനെ തോല്പിക്കുകയും ചെയ്തപ്പോൾ അക്ബർ മേൽപറഞ്ഞ വാക്കുകളെ അദ്ദേഹം സ്മരിച്ചു. ചക്രവൎത്തി പറഞ്ഞവസാനിപ്പിച്ചപ്പോൾ സലിമിൻെറ അന്തഃകരണം പ്രബുദ്ധമാകയും, തൻെറ ദുരാലോചനക്കാർ ലഘുവാക്കിപ്പറഞ്ഞിരുന്ന തൻെറ കുററത്തിൻെറ വലിപ്പത്തെ അദ്ദേഹം നല്ലവണ്ണം അറികയും ചെയ്തു. അനുതാപവിവശനായി അദ്ദേഹം പിതാവിൻെറ പാദങ്ങളിൽ വീണു നമസ്കരിച്ചു.

മൌനത്തോടു കൂടി കുറേനേരം പുത്രനെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നതിൻെറ ശേഷം ചക്രവൎത്തി പറഞ്ഞു: "എഴുന്നേൽക്കു്. ഞാൻ പറയുന്നതിനെ ചെവികൊടുത്തു കേൾക്കു്. എനിക്കു നിന്നെ ശിക്ഷിക്കുന്നതിനു പൂൎണ്ണാധികാരമുണ്ടെന്നുള്ളതിനെക്കുറിച്ചു നിനക്കു സംശയമുണ്ടാകാൻ ഇടയില്ലല്ലോ. എന്നാൽ നിനക്കു് ഇപ്പോൾ ഉണ്ടായതിലധികം

മാനഹാനി വരുത്തണമെന്നു ഞാൻ ഇച്ഛിക്കുന്നില്ല. എന്തെന്നാൽ അത് നിൻെറ ഭാവിയായ രാജ്യഭരണത്തിന്നു ദോഷമായി തീരുകയും, എൻെറ മരണാനന്തരം നീ സിംഹാസനാരൂഢനാകുമ്പോൾ ജനങ്ങൾക്കു നിൻെറ മേൽ ഉണ്ടാകേണ്ട ബഹുമാനത്തെ ഇല്ലാതെ ആക്കുകയും ചെയ്യും. ഇതിലധികം പ്രത്യക്ഷമായി നിന്നെ എനിക്കു ശിക്ഷിക്കണമെന്നുണ്ടെങ്കിൽ നിന്നെ എൻെറ അടുത്ത അവകാശിയല്ലാതെയാക്കി നിൻെറ അനുജന്മാരിൽ ഒരാളെ യുവരാജാവായി നിയമിക്കാൻ എനിക്കു കഴിയുന്നതാണ്. എന്നാൽ ഞാൻ അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നില്ല. എനിക്കു നിന്നോടു എത്രയും വാത്സല്യം ഉള്ളതിനാൽ നിർവ്വാഹമില്ലാതെ വന്നെങ്കിൽ മാത്രമേ ഞാൻ അങ്ങനെ ചെയ്യൂ. എങ്കിലും എല്ലാം നിൻെറ പ്രവൃത്തിയെ അവലംബിച്ചിരിക്കുന്നു. നീ രാജ്യത്തിൻെറ ഗുണത്തിനായി എന്നോടുകൂടി അദ്ധ്വാനിക്കുന്നതിനു ആഗ്രഹിക്കുന്നോ, അതോ അതിനു ഇച്ഛയാകട്ടേ ശക്തിയാകട്ടേ നിനക്കു തോന്നുന്നില്ലയോ എന്നു നിർവ്യാജമായി എന്നോടു പറക. ഒന്നാം പക്ഷമാണെങ്കിൽ ശ്രമമുള്ളതായിരിക്കാമെങ്കിലും മാന്യമായ ഒരു വേല ഞാൻ നിന്നെ ഏല്പിക്കാം. രണ്ടാം പക്ഷമാണെങ്കിൽ എൻെറ കൂടെ താമസിച്ച് മേലാൽ നിനക്കു അത്യാവശ്യകമായുള്ള രാജ്യഭരണതന്ത്രത്തെ പഠിക്കാൻ ശ്രമിച്ചുകൊൾക. ഇതിൽ രണ്ടിലൊരുപ്രകാരം നീ തന്നെ നിശ്ചയിച്ചുകൊള്ളണം."

സലിം ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എൻെറ അച്ഛാ! അച്ഛൻെറ ഈ ഔദാര്യത്തിനു ഞാൻ പാത്രമല്ലെന്നു മാത്രമല്ല, എൻെറ കഴിഞ്ഞ പ്രവൃത്തികൊണ്ട് എനിക്കു രാജ്യത്തിനു അവകാശമില്ലെന്നു വരികയാണെങ്കിലും ഞാൻ ആവലാധി പറകയില്ല. എന്നാൽ മുൻപിൽ പറഞ്ഞ രണ്ടു പക്ഷത്തിൽ എൻെറ ഇച്ഛപോലെ ഒന്നിനെ സ്വീകരിക്കാൻ സമ്മതിക്കുയാണെങ്കിൽ സംശയം കൂടാതെ ഞാൻ ഒന്നാം പക്ഷത്തെ സ്വീകരിക്കുന്നു. എന്നെ ഏല്പിക്കുന്ന ജോലി എത്ര ശ്രമമുള്ളതായിരുന്നാലും ഞാൻ യഥാശക്തി അതിനെ വഹിക്കുന്നതിനു ശ്രമിക്കാം. എനിക്ക് അച്ഛൻ വേണ്ടെടത്തോളവും അഥവാ വേണ്ടതിൽ കവിഞ്ഞും ബഹുമാനങ്ങളും ഗുണങ്ങളും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. എൻെറ കാലം ഞാൻ അലസനായി കളഞ്ഞു കളഞ്ഞു. അച്ഛനാകട്ടെ പ്രതിദിനം രാജ്യത്തിൻെറ ക്ഷേമത്തിനു വേണ്ടി ശ്രമപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. സകലാധികാരവും എൻെറ കൈവശത്തിലായാൽ എനിക്ക് എത്ര യശസ്സുണ്ടാകുമെന്നും മററും ദ്രോഹികൾ പറഞ്ഞുബോധിപ്പിച്ചതിനെ എൻെറ അലസത നിമിത്തം കേട്ടു നടക്കാൻ ഇടവന്നുപോയി. ഇനി ഇപ്പോൾ എനിക്ക് എത്ര താണതായാലും ഒരു ജോലി തന്നാൽ ഞാൻ ചെയ്തുപോയ ദോഷത്തിനു അല്പമെങ്കിലും പരിഹാരം ചെയ്യാൻ ഞാൻ ശ്രമിക്കാം."

അക്ബർ പറഞ്ഞു: "നീ ഇപ്പോൾ പറഞ്ഞതു നിന്റെ സ്ഥിതിയെ ശരിയായി അറിഞ്ഞിട്ടാണ്. ന്യായമാൎഗ്ഗത്തിൽ നടക്കുന്നതിനു ഒന്നാമതു വേണ്ടത് അവനവനെ അറികയാണ്. നിന്നെ ഒരു ജോലിയിൽ പ്രവേശിപ്പിക്കാതെ സുഖാനുഭോഗത്തിനായി വിട്ടേച്ചത് എന്റെ പേരിലും തെറ്റായിപ്പോയി എന്നു ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇതിനെക്കുറിച്ച് ഇനി അധികം പറയേണ്ട. സമൃദ്ധമായും ഫലവത്തായും ഉള്ള ബംഗാളദേശം എന്റെ ഭരണത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ടിട്ടു വളരെ കാലമായില്ല. അവിടെ രാജ്യഭരണവ്യവസ്ഥകളെ ഇനിയും ഏൎപ്പെടുത്തിക്കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല. നീ അവിടെ പോയി അവയെ ഏൎപ്പെടുത്തുന്നതിൽ എനിക്കു സഹായിക്കുക. നിന്റെ പ്രജകളുടെ സ്നേഹബഹുമാനങ്ങളെ സമ്പാദിച്ചതിന്റെ ശേഷം ഹിന്ദുസ്ഥാൻ മഹാരാജ്യം മുഴുവനും സമാധാനത്തോടെ ഭരിക്കാനുള്ള കാലം വരുന്നതു വരെ എന്റെ കീഴിൽ പ്രായേണ ഒരു സ്വതന്ത്രരാജാവിനെ പോലെതന്നെ നീ ബംഗാളദേശത്തെ ഭരിച്ചുകൊൾക."

സലിം പിരിഞ്ഞു പോകുന്നതിനു മുമ്പിൽ ചക്രവൎത്തിയുടെ പാണിയെ സബഹുമാനം ചുംബനം ചെയ്തപ്പോൾ സന്തോഷത്തിന്റെയും കൃതജ്ഞതയുടെയും ആധിക്യത്താൽ സലിമിന്റെ നേത്രങ്ങൾ അശ്രുപൂൎണ്ണങ്ങളായി ഭവിച്ചു. അച്ഛനും മകനും തമ്മിലുണ്ടായ ഈ സമാധാനം നിൎവ്യാജമായിരുന്നു. അതിനു മേൽ ഒരിക്കലും ഭംഗമുണ്ടാകയില്ലെന്ന് അക്ബൎക്കു വിശ്വാസം തോന്നി.

കാലക്രമേണ ആഗ്രായിൽ സന്തോഷവും സമാധാനവും യഥാപൂൎവ്വം സ്ഥാപിതമായി എങ്കിലും അലഹബാദിൽ ഇരാവതിയുടെ ഹൃദയം വ്യസനാക്രാന്തമായി തീൎന്നു. എന്തെന്നാൽ പുതുതായി വന്ന ഗവർണർ അവളുടെ പിതാവിന്റെ മരണവൃത്താന്തത്തെ അവളോടു പറഞ്ഞു. എന്നാൽ അയാൾ അതിന്റെ എല്ലാ വിവരങ്ങളും അവളെ ധരിപ്പിക്കാതിരിക്കയും, അവൾക്കു സന്തോഷമുള്ളതു വരെ ആ കോട്ടയിൽ താമസിച്ചുകൊള്ളുന്നതിനു അപേക്ഷിക്കയും ചെയ്തു. സാല്ഹണന്റെ ദ്രോഹപ്രവൃത്തിയെ കുറിച്ച് അവൾക്കു യാതൊരറിവും ഇല്ലായിരുന്നു. അവൾക്ക് അവളുടെ അച്ഛനെ കുറിച്ച് ആന്തരമായി വളരെ സ്നേഹമില്ലായിരുന്നു എങ്കിലും അധികമായ ബഹുമാനമുണ്ടായിരുന്നു. ഈയിടെ അയാൾ അവളോടു ചെയ്ത പ്രവൃത്തിയെ മറന്ന് അവൾ നിഷ്കപടമായി അയാളെക്കുറിച്ചു ശോചിച്ചു. അവളുടെ വ്യസനത്തിന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ അവൾക്കു നൂതനമായ ഒരുദ്വേഗത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നതിനു മറെറാരു സംഗതി ഉണ്ടായി. സാല്ഹണന്റെ മരണവൃത്താന്തം കേട്ട് ഏതാനും ദിവസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ കുല്ലുകർ അവളെ കാണാനായി വന്നു. ഉത്ത

രദേശത്തിൽ നിന്നുള്ള ആ ദുർഘടയാത്രയിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ വിശ്വസ്ത ഭൃത്യൻ മാത്രമേ കൂടെ ഉണ്ടായിരുന്നൊള്ളു.

ഇരാവതിയുടെ മുൻപിൽ ചെന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "ശ്രേഷ്ഠയായ തരുണി! ഒരു സന്ദേശം നിങ്ങളുടെ അടുക്കൽ എത്തിക്കാമെന്നു ഞാൻ ഏററപ്പോൾ നിങ്ങൾക്കും എനിക്കും വ്യസനകരമായ ഒരു വേലയെ ആണ് ഞാൻ സ്വീകരിച്ചത്. നിങ്ങൾക്ക് അതിപരിചിതമായ ഒരഭിജ്ഞാനത്തെ ഞാൻ കൊണ്ടുവന്നിട്ടുണ്ട്." എന്നു പറഞ്ഞ് തന്റെ അരക്കെട്ടിൽനിന്നും ഒരു മൃദുവായ കരാംശുകത്തെ എടുത്ത് അവളുടെ കയ്യിൽ കൊടുത്തു. അത് സിദ്ധൻ ഒടുവിൽ യാത്രപറഞ്ഞപ്പോൾ അവൾ മാളികയുടെ മുകപ്പിൽ നിന്നും അയാൾക്ക് ഇട്ടുകൊടുത്തതു തന്നെ ആയിരുന്നു.

വിവർണ്ണവദനയായി അവൾ പറഞ്ഞു: "എനിക്ക് എല്ലാം മനസ്സിലായി. അയാൾ കഥാവശേഷനായിരിക്കും."

കുല്ലുകർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഞാൻ അയാളെ വിട്ടുപിരിഞ്ഞപ്പോൾ അയാൾ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ അയാൾക്കു വിപത്തു സംഭവിച്ചേക്കുമെന്നും, ഇനിമേൽ എന്റെ പൂർവശിഷ്യനെ എനിക്കു കാണാൻ കഴികയില്ലായിരിക്കുമെന്നും എനിക്കു വളരെ ശങ്കയുണ്ട്."

ഇരാവതി ചോദിച്ചു: "എന്താണു സംഭവിച്ചതെന്ന് എന്നോടു പറയണം. ഞാൻ ധൈര്യം അവലംബിച്ച് നിങ്ങൾ പറയുന്നതെല്ലാം ശാന്തതയോടെ കേൾക്കുന്നതിനു സന്നദ്ധയായിരിക്കുന്നു."

പിന്നെ കുല്ലുകർ സിദ്ധന്റെ ഒടുവിലത്തെ യുദ്ധവർത്തമാനത്തെക്കുറിച്ച് താൻ അറിഞ്ഞതെല്ലാം പറഞ്ഞു. ചക്രവർത്തി അയാളുടെ അപേക്ഷപ്രകാരം രജ്പുത്തുസൈന്യത്തോടു കൂടി ഉത്തരദേശത്തുള്ള അക്രമികളോടു യുദ്ധത്തിനായി അയാളെ അയച്ചിരുന്നു. അവിടെ അയാൾക്കു നല്ലവണ്ണം പരിചിതചരങ്ങളായിരുന്ന പർവതപ്രദേശങ്ങളിൽ അയാൾ കുറേക്കാലത്തേക്കു ജയത്തോടു കൂടി യുദ്ധം നടത്തി. അയാൾ ദുർഘടങ്ങളിൽ നിന്നു പിൻവാങ്ങാതെ ഉത്സാഹത്തോടു കൂടി അവയിൽ ഏർപ്പെടുകയും, തന്റെ അനുചരന്മാരിൽ അതിധീരന്മാർ കൂടയും ഒഴിച്ചു പോയ അനേകസാഹസങ്ങളിൽ ജയം പ്രാപിക്കയും ചെയ്തു. ഒടുവിൽ അയാൾ ഒരു പർവതമദ്ധ്യമാർഗ്ഗത്തിൽ കൂടി കടന്നുപോകുമ്പോൾ ശത്രുക്കൾ അയാളുടെ മുഖ്യസേനാഭാഗത്തിൽ നിന്നും അയാളെ വേർപെടുത്തി. അനന്തരം ഉണ്ടായ ഘോരമായ യുദ്ധത്തിൽ ശത്രുക്കളിൽ അനേകം പേർ അയാളുടെ ഖഡ്ഗത്തിനു ഇരയായതിന്റെ ശേഷം ചുററും മുറിവേററും മരിച്ചും കിടക്കുന്ന തന്റെ അനുചരന്മാരുടെ ഇടയിൽ അയാളും മുറിവുകളാൽ ആവൃതശരീരനായി കുതിരയിൽ നിന്നു താഴെ വീണു. അയാളുടെ

സമീപത്തിൽ നിന്ന് ഒരിക്കലും വിട്ടുപിരിയാതെ ഇരുന്ന വത്സൻ നിഷ്ഫലമായി പ്രതികാരത്തിനു ശ്രമിക്കാതെ കുതിരയിൽ നിന്നും തന്നത്താൻ വീണ് മൃതൻ എന്നപോലെ നിശ്ചലനായി കിടന്നു. കുറച്ചുനേരം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ സൈന്യങ്ങൾ വന്നുചേൎന്ന് ശത്രുസംഘത്തെ ഓടിച്ചതിന്റെ ശേഷം വത്സൻ എഴുന്നേററു നോക്കിയ സമയം തന്റെ സ്വാമി മരിച്ചില്ലെന്നറിഞ്ഞ് സന്തോഷിച്ചു. ഭടന്മാരിൽ ചിലരുടെ സഹായത്താൽ തത്ക്കാലം ബദ്ധപ്പെട്ടുണ്ടാക്കിയ ഒരു തൃണശയ്യയിൽ മുറിവേററ ആ മനുഷ്യനെ എടുത്തു കിടത്തി സമീപസ്ഥമായ ഒരു സന്ന്യാസിമഠത്തിൽ കൊണ്ടുപോയി. കല്ലുകർ തുടൎന്നു പറഞ്ഞു: "അനേകം മുറിവുകൾ ഏററിരുന്ന നായകനെ ഭടന്മാർ കൊണ്ടുവന്ന സമയം ഞാനും ആ മഠത്തിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. അവിടെയുള്ള സന്ന്യാസികൾ അയാൾക്ക് അവരാൽ കഴിയുന്ന സഹായമെല്ലാം സന്തോഷപൂൎവ്വം ചെയ്തു. അവരിൽ വൈദ്യശാസ്ത്രനിപുണനായ ഒരാൾ അയാളെ ജീവിപ്പിക്കുന്നതിനു വേണ്ടതെല്ലാം ചെയ്യാമെന്ന് എന്നോട് ഉറപ്പായി പറഞ്ഞു. കുറേനേരം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ സിദ്ധനു ബോധമുണ്ടായി. അയാൾ എന്നെ കണ്ട് അറിഞ്ഞതായി ഭാവിച്ചു. എന്നാൽ പിന്നെയും സ്വല്പനേരം കഴിഞ്ഞതിന്റെ ശേഷമേ അയാൾ സംസാരിക്കാൻ ശക്തനായുള്ളു. അയാൾ പറഞ്ഞു: 'മാന്യസ്നേഹിതാ! ഞാൻ നിങ്ങളെ വിട്ടുപിരിയാൻ ഭാവിക്കയാണ്. ഞാൻ ജീവിച്ചിരിക്കയില്ലെന്നു എനിക്കു തോന്നുന്നു. എനിക്ക് ഒരുപകാരം ചെയ്യണം.' ഞാൻ ജിജ്ഞാസയോടെ ആ വൈദ്യനായ സന്ന്യാസിയുടെ മുഖത്തു നോക്കി. എന്നാൽ അയാൾ ശിരഃകമ്പനം ചെയ്തു. അയാൾക്കും സിദ്ധൻ ജീവിക്കുമെന്ന് ആശയില്ലാത്തതു പോലെ തോന്നി. അയാൾ സിദ്ധനെ മിണ്ടാതിരുത്തുന്നതിനു ശ്രമിച്ചു. എന്നാൻ സിദ്ധൻ അതിനെ ശ്രദ്ധിക്കാതെ പറഞ്ഞു: 'എനിക്കു സംസാരിക്കാതെ പാടില്ല. കല്ലുകരേ! എന്റെ കവചത്തോടു കൂടിയിരിക്കുന്ന ആ കരാംശുകത്തെ എടുത്ത് കഴിയുന്നതും വേഗത്തിൽ ഇരാവതിക്കു കൊണ്ടുചെന്നു കൊടുത്ത് എന്റെ ഈ അന്ത്യകാലത്തിൽ എന്നപോലെ അവൾ ഒരിക്കലും എനിക്കു പ്രിയയായിരുന്നിട്ടില്ലെന്നു അവളോടു പറയണം. പുറപ്പെടാൻ താമസിക്കേണ്ട. ഞാൻ മരിക്കുന്നതു വരെ കാത്തിരിക്കരുത്. നിങ്ങളുടെ അടുക്കൽ നിന്നും ഈ അടയാളം അവൾക്കു ലഭിച്ചു എന്നുള്ള അറിവോടു കൂടി ഞാൻ മരിക്കട്ടെ.' പിന്നെ അയാൾ കണ്ണടച്ചു. ഒന്നും സംസാരിച്ചില്ല. അയാളുടെ അന്ത്യയായ പ്രാൎത്ഥനയെ സാധിപ്പിക്കുന്നതിനു ഞാൻ ഒട്ടും ശങ്കിച്ചില്ല. ആ കരാംശുകത്തെ എടുത്തുകൊണ്ട് സിദ്ധനെ സന്ന്യാസിമാരുടേയും വത്സന്റേയും ചുമതലയിൽ ഏല്പിച്ചും വച്ച് ഞാൻ ഉടനെ പുറപ്പെട്ടു."

ഇരാവതി പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ ഞങ്ങൾക്ക രണ്ടാൾക്കും ചെയ്ത ഈ ഉപകാരത്തിനു ഞാൻ നിങ്ങളോടു കൃതജ്ഞയായിരിക്കുന്നു. നിങ്ങൾ സിദ്ധനെ വിട്ടു പിരിഞ്ഞപ്പോൾ അയാൾ ജീവിച്ചിരിക്കുതന്നെ ആയിരുന്നില്ലേ? എന്നാൽ ഞാൻ എന്താണ് ചെയ്യാനുള്ളതെന്ന് എനിക്കറിയാം."

കല്ലുകർ ചോദിച്ചു: "എന്താണ് നിങ്ങൾ ചെയ്യാൻ ഭാവിക്കുന്നത്?"

ഇരാവതി ശാന്തതയോടു കൂടി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഞാൻ നിങ്ങളോടു കൂടി സിദ്ധൻെറ അടുക്കൽ പോകും."

കല്ലുകർ ആശ്ചര്യപ്പെട്ട് പറഞ്ഞു: "ഒരു പ്രബലമായ അനുയായിഭടസംഘത്തോടു കൂടാതെ നിസ്സഹായയായി അബലയായ നീ അക്രമികളായ അനവധി തസ്കരന്മാർ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന പർവ്വതങ്ങളിലും വനങ്ങളിലും കൂടി കടന്നുപോകുന്നത് എങ്ങനെയാണ്?"

ഇരാവതി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "സിദ്ധൻെറ അന്ത്യമായ ആഗ്രഹത്തെ സാധിപ്പിക്കുന്നതിനു വേണ്ടി നിങ്ങൾ ഈ വഴിയൊക്കെയും കടന്നു വന്നല്ലോ. അതുപോലെ എനിക്കും അരുതോ? ഞാൻ നിങ്ങൾക്ക് ഒരു ഭാരമായി തീരുമെന്നു നിങ്ങൾ ശങ്കിക്കണ്ട. ഞാൻ അത്ര അധീരയല്ല. എനിക്ക് പർവ്വതങ്ങളും വനങ്ങളും നല്ലവണ്ണം പരിചിതങ്ങളാണ്." കല്ലുകർ പിന്നെയും തടസ്ഥങ്ങൾ പറഞ്ഞപ്പോൾ അവൾ തുടർന്നു പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ എൻെറ നിശ്ചയത്തെ ഇളക്കുന്നതിനു ശ്രമിച്ചാൽ ഫലിക്കയില്ല. നിങ്ങൾ എന്നെ കൂടി കൊണ്ടുപോകയില്ലെങ്കിൽ ഒരു ഭൃത്യനോടു കൂടി ഞാൻ പോകും. ഞാൻ നല്ലവണ്ണം ആലോചിക്കാതെ ഇപ്രകാരം ഉറച്ചതാണെന്നും, എൻെറ നിശ്ചയത്തിൽനിന്നും ഞാൻ പ്രതിനിവർത്തിക്കുമെന്നും നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നോ? ഇപ്പോൾ സംഭവിച്ചതുപോലെ ഉള്ള സംഗതി ഉണ്ടായേയ്ക്കാമെന്നു ഞാൻ പലപ്പൊഴും വിചാരിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഞാൻ എൻെറ അവസ്ഥയെ ദമയന്തിയുടെ കഥയോടു സദൃശീകരിക്കയും, അവളെ എൻെറ മാതൃകയായി നിശ്ചയിക്കയും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. അവളുടെ കഥ വിചാരിച്ചാൽ എൻെറ കഷ്ടതകൾ എന്തിരിക്കുന്നു? അവൾ ഏകാകിനിയും ഹൃതസർവ്വസ്വയും ആയി ഘോരവിപിനത്തിൽ തൻെറ ഹതദൈവപരീതനായ ഭർത്താവിനെ അന്വേഷിച്ച് ചുററി നടന്നു. ഞാൻ, നിങ്ങൾ സമ്മതിക്കുന്ന പക്ഷം, ധൈര്യശാലിയായ ഒരു പുരുഷൻെറ രക്ഷയിലാണ് പോകുന്നത്. അദ്ദേഹം കാണിച്ചുതരുന്ന മാർഗ്ഗത്തിൽ കൂടി എനിക്ക് അനുഗമിച്ചാൽ മതിയല്ലോ."

കല്ലുകർ പറഞ്ഞു: "അയാളിൽനിന്നും നിങ്ങൾക്ക് രക്ഷ ആവശ്യപ്പെടുമ്പോൾ അയാളുടെ ബാഹു അതു തരുന്നതിനു ഒരിക്കലും അശക്തമായിരിക്കയില്ല. അത് കുറച്ചു സ്തബ്ധമായിട്ടുണ്ടായിരിക്കാമെങ്കിലും അതിനു ഒരു ഖഡ്ഗത്തെ ധരിക്കുന്നതിനു മതിയായ ബലം ഇപ്പൊഴും

ഉണ്ട്. നിങ്ങളുടെ നിശ്ചയത്തെ ഞാൻ അഭിനന്ദിക്കുന്നു. എന്നാൽ യാത്രയ്ക്കു് ഒരുങ്ങിക്കൊൾക. ഞാൻ നിങ്ങളോടു കൂടി വരുന്നതിനു സന്നദ്ധനായിരിക്കുന്നു."

ഉടൻതന്നെ ഇരാവതി അവളുടെ പരിചാരികയോടു യാത്രയ്ക്കു് ആവശ്യകങ്ങളായ ഒരുക്കങ്ങളെല്ലാം വേഗത്തിൽ ചെയ്യുന്നതിനു ആജ്ഞാപിക്കയും ഈ യാത്രയ്ക്കുള്ള ഉദ്യമത്തിന്റെ കാരണങ്ങളെ ചുരുക്കത്തിൽ അവളോടു പറകയും ചെയ്തു. അതു കേട്ടപ്പോൾ വിശ്വസ്തയായ നിപുണിക വളരെ ഭയാക്രാന്തയായി. എന്നാൽ അവൾ തന്റെ പ്രിയയായ സ്വാമിനിയെ ഈ ഉദ്യമത്തിൽനിന്നും വിരമിപ്പിക്കുന്നതിനു ഭാവിച്ചപ്പോൾ ഇരാവതി അവളോടു മിണ്ടാതിരിക്കുന്നതിനു ആജ്ഞാപിച്ചു.

"ഞാൻ കൂടെ വരുന്നതിനു അനുവദിക്കണം," എന്നു നിപുണിക അപേക്ഷിച്ചു.

ഇരാവതി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അതു പാടില്ല. കുല്ലുകൾക്കും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭൃത്യനും ഒരു സ്ത്രീയെ രക്ഷിക്കുന്നതു തന്നെ മതിയായ ഭാരമാണ്. എന്റെ ആലോചനയെക്കുറിച്ചു നിന്നോടു പറഞ്ഞത്, ഞാൻ തിരിയെ വരാത്തപക്ഷം ഞാൻ എവിടെയാണെന്നും, കാശ്മീരത്ത് ഞാൻ എന്തു ചെയ്യുകയാണെന്നും ആരെങ്കിലും ഒരാൾ അറിഞ്ഞിരിക്കട്ടെ എന്നു വച്ചിട്ടാണ്. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ അതു ഗൂഢമായിരിക്കണം."

"ഒരു അനുയായിഭടസംഘത്തിനു ഗവർണ്ണരോടു ചോദിക്കുന്നത് നന്നായിരിക്കയില്ലയോ?"

"ഇല്ല. എന്തെന്നാൽ ഏതാനും ആയുധപാണികളായ ആളുകൾ മാത്രം കൂടെ വരുന്നത് സംശയത്തിനു കാരണമാകും. അധികം ആളുകളെ അയയ്ക്കുന്നതിനു ഗവർണർക്കു പാടുള്ളതുമല്ല. ഞങ്ങൾ മൂന്നുപേരും മാത്രമായാൽ നിർബാധമായി ഈ യാത്ര നിർവഹിക്കുന്നതിനു തരക്കേടുണ്ടാകയില്ല."

എന്നാൽ ഉടനെ പുറപ്പെടുന്നതിനു പാടില്ലായിരുന്നു. എന്തെന്നാൽ കുല്ലുകരുടെ കുതിരകൾ ദീർഘയാത്ര നിമിത്തം ക്ഷീണിച്ചിരിക്കയും, പിറ്റെ ദിവസം വരെ അവയ്ക്കു വിശ്രമം ആവശ്യകമായിരിക്കയും ചെയ്തു. ഇരാവതിക്ക് ആയിട വളരെ ദീർഘമായും ആയാസകരമായും തോന്നി. അവൾ സിദ്ധന്റെ കഥ ഒന്നു തന്നെ വിചാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഉടനെ ആരോ അടുത്തു വരുന്ന പാദശബ്ദം കേട്ട് അനിർവചനീയമായ ഒരു ഭയത്തോടുകൂടി നോക്കിയപ്പോൾ എത്രയും അപ്രതീക്ഷിതനായ ഒരാൾ അവളുടെ മുൻപിൽ വന്നു നിൽക്കുന്നതു കണ്ടു. അത് സലിം ആയിരുന്നു.

അവൾ സംഭ്രാന്തയായി പറഞ്ഞു: "അവിടുന്ന് ഇവിടെ വന്നോ!"

യുവരാജാവ് ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഞാൻ ബംഗാളത്തേക്കു പോകയാണ്. ഒരു ബുദ്ധിമതിയായ സ്ത്രീ ഒരിക്കലും പ്രവൎത്തിക്കാത്തതായ സാഹസത്തിൽനിന്നും നിങ്ങളെ നിവാരണം ചെയ്യാൻ ഭാഗ്യവശാൽ ഞാൻ ഇപ്പോൾ ഇവിടെ എത്തി. നിങ്ങളെ കുറിച്ചുള്ള സ്നേഹത്താൽ നിങ്ങളുടെ പരിചാരിക നിങ്ങളുടെ ആജ്ഞയെ അനുവൎത്തിക്കാതിരിക്കയും ഈ സാഹസത്തിൽ നിന്നും നിങ്ങളെ വിരമിപ്പിക്കണമെന്നു എന്നോടു അപേക്ഷിക്കയും, ഞാൻ അങ്ങനെയാകട്ടെ എന്നു സമ്മതിക്കയും ചെയ്തു."

ഇരാവതി പറഞ്ഞു: "പ്രഭോ! ഈ കാൎയ്യത്തിൽ അവിടുന്നു ശ്രമപ്പെടേണ്ട എന്നു ഞാൻ പ്രാൎത്ഥിക്കുന്നു. താൻ എന്താണ് പ്രവൎത്തിക്കുന്നത് എന്നറിയാത്ത ഒരു കുഞ്ഞല്ല ഞാൻ. എന്നെ സൂക്ഷിക്കുന്നത് അവിടുത്തെ കൃത്യവുമല്ല."

"എങ്കിലും നിങ്ങളുടെ ക്ഷേമത്തിനു വേണ്ടിയും,—എന്തിനു മറയ്ക്കുന്നു?—നിങ്ങളോട് അവിശ്വാസിയായ എന്റെ വിരോധിയുടെ അടുക്കൽ നിങ്ങൾ പോകുന്നത് എനിക്ക് അസഹ്യമാകകൊണ്ടും ഞാൻ നിങ്ങളെ സൂക്ഷിക്കും. എന്നെ നിരസിച്ചതിന്റെ ശേഷം അവനോടു കൂടി, അവൻ ജീവിച്ചിരിക്കുന്ന പക്ഷം, നിങ്ങൾ രമിക്കുന്നത് എനിക്കു ദുസ്സഹമാണ്. അതുകൊണ്ട് ഞാൻ എന്റെ അധികാരത്തെ ഉപയോഗിച്ച് നിങ്ങളുടെ ഹിതത്തിനു വിരോധമായി നിങ്ങളെ ഇവിടെ താമസിപ്പിക്കും."

ഇരാവതി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "അവിടുത്തേക്ക് അങ്ങനെ ചെയ്യാൻ കഴിയും. എന്നാൽ അപ്രകാരം ചെയ്യാതിരിക്കാൻ മനസ്സുണ്ടാകണം. അവിടുത്തെ അധികാരത്തെ ഈ വിധം ഉപയോഗിക്കുന്നതു കൊണ്ട് അവിടുത്തേക്കു ഗുണത്തിനു പകരം ദോഷമാണ് ഉണ്ടാകുന്നതെന്ന് അവിടുന്നു നല്ലവണ്ണം ഓൎക്കണം. ഇതുകൊണ്ട് അവിടുത്തേക്ക് എന്നെ സ്വാധീനപ്പെടുത്തുന്നതിനാകട്ടെ സിദ്ധന്റെ മരണത്തെ ഒരു ക്ഷണംപോലും താമസിപ്പിക്കുന്നതിനാകട്ടെ കഴികയില്ല. അവിടുത്തെ മേൽ എനിക്കു പ്രേമമില്ലെങ്കിലും ഇതുവരെയും അവിടുത്തെക്കുറിച്ച് എനിക്കു തോന്നീട്ടുള്ള ബഹുമാനത്തിനു പകരം അതികഠിനമായ നിന്ദ തോന്നുകയും ചെയ്യും. ഇതിന് അവിടുന്ന് ഇച്ഛിക്കുന്നോ? എനിക്കു മാത്രമല്ല, അവിടുത്തേക്കുതന്നെയും അവിടുത്തെക്കുറിച്ചു നിന്ദ തോന്നുകയില്ലയോ? തന്റെ മനസ്സിനെ അടക്കുന്നതിനു ശക്തിയില്ലാത്ത അശക്തയായ ഒരു സ്ത്രീയേ പോലെ അന്യായമായ കാമത്തിനു അവിടുന്നു വശംവദനാകാൻ ഇച്ഛിക്കുന്നോ? അതോ, ആത്മനിയമനത്തിനു ശക്തനാണെന്നു കാണിച്ച് അതിനാൽ അന്യന്മാരെ ഭരിക്കുന്നതിനു യോഗ്യനാണെന്നു ബോധപ്പെടുത്തുന്ന ഒരു പുരുഷനെ പോലെ ആചരിക്കുന്നതിന് ആഗ്രഹിക്കുന്നോ? അവിടുന്നു

തന്നെ രണ്ടിലൊരു വിധം തീച്ച്പ്പെടുത്തിക്കൊൾക. ഞാൻ ഒരു പ്രിയത്തേയും ചോദിക്കുന്നില്ല."

സലിം ത്വരയോടു കൂടി അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും നടന്ന സമയം അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഹൃദയത്തിൽ കൃത്യവും കാമവും തമ്മിലും, മാനവും സ്വേച്ഛയും തമ്മിലും ഒരു വലിയ സംഘൎഷം ഉണ്ടായി. അദ്ദേഹം വശീകരിക്കുന്നതിനു വ്യത്ഥമായി ശ്രമിച്ചവളെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ വിരോധിയുടെ അടുക്കൽ പൊയ്ക്കൊള്ളുന്നതിനു സമ്മതിക്കുന്നത് അദ്ദേഹത്തിനു അശക്യമായി തോന്നി. എങ്കിലും അവൾ പറഞ്ഞത് ശരിയായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ അധികാരത്തെ ഉപയോഗിക്കുന്നത് അദ്ദേഹം സദാപരി ഇച്ഛിക്കുന്ന അവളുടെ ബഹുമാനത്തെ ഇല്ലാതെയാക്കയല്ലാതെ യാതൊരു ഫലത്തേയും ചെയ്കയില്ല. പിന്നെ അവളുടെ ഒടുവിലത്തെ വാക്കുകൾ ശ്രേഷ്ഠനും മഹാമനസ്കനും ആയ അദ്ദേഹത്തിൻെറ പിതാവു പറഞ്ഞതും, അദ്ദേഹത്തിൻെറ മനസ്സിൽ ഗാഢമായി പതിഞ്ഞിരുന്നതും ആയ ഉപദേശവാക്യത്തെ ഓൎമ്മിപ്പിച്ചു. ആത്മസംയമനവും ആത്മസുഖത്യാഗവും ഒരു രാജാവിൻെറ മുഖ്യകൃത്യവും ഗുണവും ആണെന്നുള്ളതിനെ അദ്ദേഹം മുൻപിൽ ഒരിക്കലും ഗൌരവത്തോടു കൂടി വിചാരിച്ചിരുന്നില്ല. മേലാൽ നല്ല മയ്യാദയായിരിക്കാമെന്നു പിതാവിനോടു വാഗ്ദാനം ചെയ്തതിൻെറ ശേഷം തൻെറ ആദ്യയായ പ്രവൃത്തി ഇരാവതി ന്യായ്യമായി പറഞ്ഞതു പോലെ തൻെറ അധികാരത്തെ നിന്ദ്യമായ വിധത്തിൽ ഉപയോഗിക്കുക എന്നായിവരുന്നത് യോഗ്യമാണോ?

ഒടുവിൽ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "ഇരാവതി! മുൻപിലത്തേ പോലെ ഇപ്പൊഴും ഞാൻ നിങ്ങളുടെ ഇച്ഛയെ അനുവൎത്തിക്കുന്നു. എനിക്ക് അതിന് എത്ര ശ്രമമുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞിട്ടാവശ്യമില്ല. ഞാൻ അതിനെ സമ്മതിക്കുന്നു എന്നു പറഞ്ഞാൽ മതി. കഷ്ടം! അന്നു പറഞ്ഞതു പോലെ കുറേക്കൂടി മുൻപിൽ ഞാൻ നിങ്ങളെ അറിഞ്ഞില്ലല്ലൊ! നിങ്ങൾ എന്നെ ഒരു നല്ല ആളാക്കുമായിരുന്നു. എന്നാൽ അതെല്ലാം കഴിഞ്ഞല്ലൊ. ഇനി വിധികല്പിതത്തെ അനുസരിക്കാൻ ഞാൻ ശ്രമിക്കാം. നിങ്ങൾ പൊയ്ക്കൊൾക. നിങ്ങളുടെ ഈ നിശ്ചയം സാഹസമാണെന്ന് എനിക്കു വിചാരിക്കാതിരിക്കാൻ പാടില്ലെങ്കിലും അത് ശ്രേഷ്ഠവും ധൈയ്യപൂൎവ്വവും ആണെന്നു ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നു. ഒന്നു കൂടി പറയാനുണ്ട്. സിദ്ധനെ നിങ്ങൾ ഇനിയും ജീവനോടെ കാണുന്നത് അസംഭാവ്യമല്ലെന്നും, അപ്പോൾ നിങ്ങൾ രണ്ടുപേരും തമ്മിൽ രഞ്ജിച്ച് നിങ്ങൾ അയാളോടു ചെയ്തിട്ടുള്ള പ്രതിജ്ഞയെ സഫലീകരിക്കുമെന്നും ഞാൻ നല്ലവണ്ണം അറിയുന്നു. എനിക്കു ഇതിനെക്കുറിച്ച് അസൂയ തോന്നും. എന്നാൽ നിങ്ങളോടോ നിങ്ങളുടെ പ്രിയതമനോടോ

ഞാൻ പ്രതികാരം ചെയ്യാൻ വിചാരിക്കയില്ല. അശക്തനും സ്വാത്മപരനും ആയ സലിം ആത്മാവിനെ നിയന്ത്രണം ചെയ്തു എന്നും, ഹിന്ദുസ്ഥാനത്തിന്റെ ഭാവിയായ ചക്രവൎത്തിക്കു തന്റെ മനസ്സിനെ നിയമനം ചെയ്യുന്നതിനു ശക്തിയുണ്ടെന്നും എല്ലാവരും അറിഞ്ഞുകൊള്ളട്ടെ. എപ്പോഴെങ്കിലും നിങ്ങൾക്കോ സിദ്ധരാമനോ എന്റെ സഹായം ആവശ്യപ്പെട്ടാൽ അതിനു ഞാൻ സന്നദ്ധനാണെന്നു ഞാൻ വാഗ്ദാനം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. എന്റെ അടുക്കൽ നിന്നും ഒരു പ്രിയത്തെയും നിങ്ങൾ സ്വീകരിക്കയില്ലെങ്കിലും ഞാൻ നിങ്ങളോട് ഒരു പ്രിയത്തെ ചോദിക്കുന്നു. ഇനി നാം ഒരിക്കലും തമ്മിൽ കാണാൻ സംഗതി വരികയില്ലായിരിക്കാമെങ്കിലും നിങ്ങൾക്ക് എന്റെ മേൽ സ്നേഹമില്ലാതിരിക്കയും, നിങ്ങളെ കുറിച്ച് എനിക്കു തോന്നിയ പ്രേമത്താൽ സംഭവിച്ച അപരാധങ്ങളെ വിചാരിച്ച് എന്നോടു കോപവും നിന്ദയും തോന്നുകയും ചെയ്യരുത്."

സലിം ഉത്തരം കേൾക്കാൻ താമസിച്ചു നില്ക്കാതെ വേഗത്തിൽ പോയി. അദ്ദേഹം പതുക്കെ പറഞ്ഞു: "എന്റെ അച്ഛാ! അച്ഛനു എന്നെക്കുറിച്ചു തൃപ്തി തോന്നുന്നതിനു ഈ ഒരു സംഗതിയെങ്കിലും ഉണ്ടല്ലോ."

പതിനാറാം അദ്ധ്യായം.

ഫൈഫ്സിയുടെ ശാപം.

പർവ്വതങ്ങളുടെ മദ്ധ്യത്തിലുള്ള ഒരു സന്യാസിമഠത്തിൽ സിദ്ധൻ അവശനായി ഒരു തല്പത്തിൽ ശയിക്കയും, ഇരാവതി സമീപത്തിരുന്നു ശുശ്രൂഷിക്കയും ചെയ്തു. വളരെദൂരം ദുർഘടയാത്ര ചെയ്തു് അവിടെ എത്തിയപ്പോൾ സിദ്ധൻ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നതു കണ്ടു് അവളുടെ സന്തോഷം അനിർവ്വചനീയമായിരുന്നു. എന്നാൽ സിദ്ധന്റെ ജീവിതം സന്ദിഗ്ദ്ധസ്ഥിതിയിലാണെന്നു വൈദ്യന്മാർ അഭിപ്രായപ്പെട്ടതിനാൽ അവളുടെ സന്തോഷം അല്പം ലഘൂകൃതമായി. സിദ്ധൻ കിടന്ന മുറിയിൽ അവൾ ചെന്നപ്പോൾ അയാൾക്കു ബോധമില്ലായിരുന്നു. പിന്നെയും ബോധമുണ്ടായി അയാൾ മരിക്കുന്നതിനു മുൻപിൽ അവളെ കണ്ടു മനസ്സിലാക്കുമെന്നു നിശ്ചയമായി ആൎക്കു പറയാമായിരുന്നു?

സമാധാനമില്ലാതെ വളരെ നേരം നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നതിന്റെ ശേഷം അല്പം ഗുണം കണ്ടപ്പോൾ ഇരാവതിക്കു് അയാൾ ജീവിക്കുമെന്നുള്ള ആശ തോന്നിത്തുടങ്ങി. ആതുരനായ സിദ്ധനെ ശുശ്രൂഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതിനാണു് ഇരാവതി ഇച്ഛിക്കുന്നതെങ്കിൽ അവളും കുറെ വിശ്രമിക്കയും, കാറ്റു കൊള്ളുന്നതിനായി കുറച്ചു് വെളിയിലിറങ്ങി നടക്കയും ചെയ്യണമെന്നു ഗുരുക്കളും സന്യാസിമാരും അവളെ പറഞ്ഞു ബോധിപ്പിച്ചതിനാൽ അവൾ പ്രാൎത്ഥനാസമയങ്ങളിലെ ഘണ്ടാനാദം കേൾക്കുമ്പോൾ ആ മഠത്തോടു ചേൎന്ന ചെറിയ ക്ഷേത്രത്തിൽ ചെന്നു വന്ദിക്കയും, അപ്പോൾ ആ ക്ഷേത്രത്തിലെ പ്രധാനപുരോഹിതൻ മനുഷ്യജീവിതത്തിന്റെ ക്രമങ്ങളെ കുറിച്ചും ലോകത്തിൽ ദുഃഖമാണു് അധികമെന്നും സുഖം ചുരുക്കമാണെന്നും സകലബന്ധങ്ങളിൽനിന്നും വിമുക്തനായി നിർവ്വാണത്തെ പ്രാപിക്കുന്നതു തന്നെയാണു് മനുഷ്യനു പരമതമമായ ആനന്ദമെന്നും മറ്റും പ്രസംഗിക്കുന്നതിനെ സശ്രദ്ധം കേൾക്കയും ചെയ്യാറുണ്ടായിരുന്നു. ഈ ബുദ്ധമതാനുസാരികളായ അഭിപ്രായങ്ങളിൽ ഗുരുക്കൾക്കു യോജിക്കാൻ വഹിയാത്തതായി പലതും ഉണ്ടായിരുന്നു. കേവലം നിർവ്വ്യാപാരമായി സമാധിയിൽ ഇരിക്കുന്നതിനെക്കാൾ ശ്രേഷ്ഠതരമായ ജീവിതോദ്ദേശ്യം പരോപകാരം ചെയ്യുന്നതാണെന്നു അദ്ദേഹം മറെറാരവസരത്തിൽ വാദിക്കുമായിരുന്നു. എന്നാൽ എതിരുവാദം പക്ഷേ അനാവശ്യകമായിരുന്നു. എന്തെന്നാൽ ഈ ബുദ്ധമതക്കാരുടെ ഉപദേശങ്ങളേക്കാൾ അവരുടെ പ്രവൃത്തി അധികം നന്നായിരുന്നു. അവർ സാംസാരികവ്യവഹാരങ്ങളിൽ ഒന്നിലും ചേരാതിരുന്നു എങ്കിലും തങ്ങളുടെ കാലത്തെ അലസമായി നയിച്ചില്ല. അവർ

നിസ്തന്ദ്രമായി പർവ്വതങ്ങളുടെ ഇടയിൽ സഞ്ചരിച്ച് ജാതിഭേദത്തേയും മതഭേദത്തേയും നോക്കാതെ കഷ്ടപ്പെടുന്നവരെ എല്ലാം ആശ്വസിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടിരുന്നു.

ഒരു ദിവസം സായാഹ്നത്തിൽ സിദ്ധൻ കിടന്നിരുന്ന കട്ടിലിൻെറ ഒരു വശത്ത് ഇരാവതിയും മറേറ വശത്ത് വൈദ്യനും അയാളെ സൂക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ അയാൾ കണ്ണു തുറന്ന് ചുററും ഒന്നു നോക്കുകയും, ഇരാവതിയെ കണ്ടറികയും ചെയ്തു. അയാൾ അവളുടെ നാമത്തെ അസ്പഷ്ടമായി പറഞ്ഞ് പിന്നെയും കണ്ണടച്ചു. വൈദ്യൻ ഇരാവതിയോട് അവിടെനിന്നും മാറുന്നതിനു സംജ്ഞാപനം ചെയ്തു. അവൾ മനസ്സില്ലാതെ അപ്രകാരം ചെയ്ത് കല്ലുകരെ കണ്ട് ആ സന്തോഷവർത്തമാനത്തെ പറയാൻ ബദ്ധപ്പെട്ടു പോയി. പിറേറദ്ദിവസം സിദ്ധനു കുറേക്കൂടി ഗുണം കാണുകയും അയാൾ സംസാരിക്കുന്നതിനും ശക്തനാകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ ഇരാവതി കൂടെ ഉള്ളപ്പോൾ തന്നെയും അയാൾ അധികം സംസാരിച്ചില്ല. അയാൾ അവളേയും കല്ലുകരേയും തിരിച്ചറിഞ്ഞു എങ്കിലും കഴിഞ്ഞ സംഗതികളെ കുറിച്ചൊന്നും ഓർമ്മയില്ലാതെ മനസ്സിനു എന്തോ ഒരാവരണം ഉള്ളതു പോലെ തല്പത്തിൽ എഴുന്നേററിരുന്ന് പുരോഭാഗത്തിൽ നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. ഈ വ്യാമോഹത്തിൽനിന്നും അയാളെ ഉണർത്തുന്നതിനു ഇരാവതിയുടെ ശബ്ദത്തിനു മാത്രമേ കഴിഞ്ഞൊള്ളു. അയാൾക്ക് ദേഹത്തിനു കുറച്ചു ബലമുണ്ടായി എഴുന്നേററു നടക്കാറായതിൻെറ ശേഷവും കുറേദ്ദിവസത്തേക്ക് ഇങ്ങനെ തന്നെ ആയിരുന്നു.

ഒരു ദിവസം ആ സന്ന്യാസിമഠത്തിൻെറ സമീപസ്ഥലത്ത് ഇരാവതിയോടു കൂടി അയാൾ നടന്നുംകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ അവൾ പറഞ്ഞ ഏതോ ഒരു സംഗതിയോ, അവൾക്കു തന്നെ ഇന്നതെന്നു മനസ്സിലാകാതെ അയാളുടെ ദൃഷ്ടിക്കു വിഷയീഭവിച്ച ഏതോ ഒരു പദാർത്ഥമോ അയാളുടെ സ്മരണശക്തിയെ ഉദ്ബോധിപ്പിച്ചതായി തോന്നി. ഉടനെ അയാൾ നിശ്ചലനായി നിന്ന് ആശ്ചര്യത്തോടു കൂടി ചുററും നോക്കുകയും കൈകൊണ്ടു മുഖം മറയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. പിന്നെ ശിരഃകമ്പനം ചെയ്ത് മുൻപെട്ടു നടക്കയും, ഉന്നതങ്ങളായ ഗിരിശൃംഗങ്ങളിലും തദനന്തരം നിർമ്മലമായ ആകാശത്തിലും ചുററുമുള്ള താഴ്വരകളിലും വനങ്ങളിലും ജിജ്ഞാസയോടെ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ട് പിന്നെയും സ്തബ്ധനായി നില്ക്കുകയും ചെയ്തു. അയാളുടെ മുഖത്ത് ഒരു വൈവർണ്യം ഉണ്ടാകയും, ഉൽഭ്രാന്തദൃഷ്ടിയായി അയാൾ ഇരാവതിയുടെ നേരെ നോക്കുകയും ചെയ്തു. അയാൾക്കു നല്ല ഓർമ്മയുണ്ടായി. എന്നാൽ എങ്ങനെയാണ്? പക്ഷേ ഓർമ്മയുണ്ടാകാതെ ഇരിക്കുന്നതല്ലായിരുന്നോ നല്ലത്?

ഒടുവിൽ അയാൾ ഇരാവതിയോടു വിളിച്ചു പറഞ്ഞു: "പൊയ്ക്കൊൾക. പൊയ്ക്കൊൾക. മന്ദഭാഗ്യയായ നിങ്ങൾ എന്റെ അടുക്കൽ വന്നത് എന്തിനാണ്? വിശ്വാസഭംഗം ചെയ്തവനും രാജദ്രോഹത്തിൽ ഏർപ്പെട്ടവനും കഠിനമായുള്ള ശാപം ഏററവനും ആയ ഞാൻ നിങ്ങളുടെ അടുക്കൽ വരുന്നതിനെ നിങ്ങൾക്ക് എങ്ങനെ സഹിക്കാൻ കഴിയും?"

സിദ്ധന്റെ ഈ വാക്കിനെ ഇരാവതി ഭയസംഭ്രമത്തോടു കൂടി കേട്ടു. അവൾക്കു വേണ്ടതിലധികം മനസ്സിലായി എങ്കിലും താൽപര്യം മുഴുവനും അവൾ ഗ്രഹിച്ചില്ല. അവൾ സംസാരിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. എന്നാൽ ഒച്ച പുറപ്പെട്ടില്ല. വ്യസനാക്രാന്തയായി അവൾ അയാളുടെ പാദങ്ങളിൽ നമസ്കരിച്ചു.

വ്യാകുലനായി സിദ്ധൻ ആവർത്തിച്ചു പറഞ്ഞു: "ആ ശാപം! 'നീ ചെയ്തതിന്റെ സ്മരണയോടു കൂടി ജീവിച്ചിരുന്നു കൊൾക. നിന്റെ ആഗ്രഹങ്ങളെല്ലാം ഫലിക്കുന്നതായിരിക്കാമെങ്കിലും മാനവും മര്യാദയും ഉള്ള ഒരാളിന്റെ മുഖത്തു നോക്കാൻ ഒരിക്കലും നീ ശക്തനാകയില്ല', എന്നു ഫൈസി എന്നെ ശപിച്ചിട്ടുണ്ട്. പിന്നെ ഇപ്പോൾ പരിശുദ്ധയും നിരപരാധയും എന്റെ ശ്രേഷ്ഠനായ സ്നേഹിതനെ പോലെ എന്നാൽ വഞ്ചിക്കപ്പെട്ടവളും ആയ നിങ്ങളുടെ മുഖത്ത് ഞാൻ എങ്ങനെ നോക്കുന്നു! ഇവിടെ നിന്നും ദൂരെ പൊയ്ക്കൊൾക. നിങ്ങളുടെയും എന്റെയും മദ്ധ്യേ ഒരു സ്വരൂപം നില്ക്കുന്നു. അത് ഫൈസിയുടേതാണ്. എന്നെ ശപിച്ചപ്പൊഴത്തെ പോലെ ഭയാവഹനായി അദ്ദേഹം ഇതാ നിൽക്കുന്നു."

ഇരാവതി ശിരസ്സിനെ ഉന്നമിപ്പിച്ചപ്പോൾ സിദ്ധൻ അവളുടെ മുഖത്തു നോക്കാൻ ധൈര്യമില്ലാത്തതുപോലെ പാണിതലങ്ങളെ കൊണ്ട് മുഖത്തെ ആച്ഛാദനം ചെയ്യുന്നതു കണ്ട് അവൾ പറഞ്ഞു: "വരികതന്നെ. നമുക്ക് അകത്തു പോകാം. നിങ്ങൾ വേണ്ടതിലധികം പ്രവർത്തിച്ചു പോയതിനാൽ മിത്ഥ്യാജ്ഞാനങ്ങൾ നിങ്ങളെ പീഡിപ്പിക്കുന്നു. വരികതന്നെ."

സിദ്ധൻ സശോകമായി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "മിത്ഥ്യാജ്ഞാനങ്ങളോ! അങ്ങനെ ആയിരുന്നെങ്കിൽ കൊള്ളായിരുന്നല്ലോ. അങ്ങനെയല്ല. എനിക്കിപ്പോൾ നല്ല ബോധമുണ്ട്. ദേഹസ്ഥിതിയും യഥാപൂർവ്വം ആയിരിക്കുന്നു. അതിനോടു കൂടി സ്മരണയും, ആ ഭയങ്കരസ്മരണയും, എപ്പൊഴത്തെക്കാളും വാസ്തവമായിതന്നെ ജനിച്ചിരിക്കുന്നു. ഫൈസി പറഞ്ഞ വാക്കുകളുടെ താൽപര്യം ഇതുവരെ പൂർണ്ണമായി എന്റെ മനസ്സിൽ സ്ഫുരിച്ചിരുന്നില്ല. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ നിങ്ങളെ പുനശ്ച ദർശിക്കാനിടയായതിനാൽ അത് എനിക്കു നല്ലവണ്ണം മനസ്സിലാകുന്നു. ചക്ര

വത്തിയുടെ മൻപിലും എൻെറ ഭടന്മാരിൽ അത്യന്തനികൃഷ്ടനായുള്ള വൻെറ മുൻപിൽ കൂടിയും ഞാൻ ലജ്ജകൊണ്ടു തലതാഴ്ത്തിപ്പോയിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ ഇപ്പൊഴത്തെ പോലെ ഒരിക്കലും ഉണ്ടായിട്ടില്ല. മാനമായി മരിക്കുന്നതിനു ഞാൻ പ്രാത്ഥിച്ചത് സാധിച്ചില്ല." അയാരം തുടന്നു പറഞ്ഞു: "ഇരാവതി! നിങ്ങരം ആരോടാണ് സംസാരിക്കുന്നതെന്നു നിങ്ങരം അറിയുന്നില്ല. എൻെറ ഒടുവിലത്തെ കുററങ്ങളെ നിങ്ങരം അറിയുന്നില്ല."

അവരം ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എനിക്കറിയാം. പക്ഷേ ഫൈഫ്സിയും നിങ്ങളും തമ്മിൽ ഉണ്ടായത് എന്തെല്ലാമാണെന്നു യഥാത്ഥമായി ഞാൻ അറിയുന്നില്ല. എന്നാൽ നിങ്ങളുടെ വാക്കുകളാൽ തന്നെ ഞാൻ വേണ്ടെടത്തോളം അറിഞ്ഞു."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "എന്നിട്ടും നിങ്ങരം എന്നോടു സംസാരിക്കുന്നല്ലൊ. നിങ്ങരം എൻെറ അടുക്കൽ നിന്നും വിമുഖിയായി തിരിച്ചു പോകുന്നില്ലെന്നു മാത്രമല്ല, എൻെറ അവശതയിൽ എന്നെ ശുശ്രൂഷിക്കുന്നതിനു കൂടിയും വരുന്നല്ലൊ."

"സിദ്ധാ! ഞാൻ നിങ്ങരംക്കു വാഗ്ദാനം ചെയ്തില്ലയോ? നിങ്ങരം എന്നെ അതിൽ നിന്നും മോചിപ്പിക്കുന്നതു വരെ ഞാൻ അതിനെ അനുവത്തിക്കുന്നത് എൻെറ കടമയല്ലയോ? നിങ്ങരം അങ്ങനെ ഒരിക്കലും ചെയ്തിട്ടുമില്ലല്ലൊ. നിങ്ങളുടെ അന്ത്യമായ ചിന്ത എന്നെക്കുറിച്ചായിരുന്നു എന്നു കാണിച്ചു അടയാളത്തെ നിങ്ങരം കുല്ലുകർമ്മുഖേന എനിക്ക് അയച്ചു തന്നില്ലയോ? വിവാഹത്താൽ നാം ബദ്ധന്മാരല്ലെങ്കിലും നിങ്ങളെ ശുശ്രൂഷിക്കുന്നത് എൻെറ കൃത്യമാണെന്ന് എനിക്കു തോന്നി."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ ഇപ്പോരം നിങ്ങളുടെ വാഗ്ദാനത്തിൽ നിന്നും ഞാൻ നിങ്ങളെ മോചിപ്പിക്കുന്നു. ആ കഷ്ടമായ ആസന്ന ദശയിൽ നിന്നും ഞാൻ പ്രബുദ്ധനായ ഉടനെ തന്നെ എനിക്കു താവൽ പയ്യന്തം അജ്ഞാതയായ ഒരു ശക്തിയോടെ നിങ്ങളെ കുറിച്ചുള്ള സ്നേഹം പ്രത്യാഗമിച്ചു എന്നുള്ളത് വാസ്തവമാണ്. നിങ്ങരംക്ക് എന്നോടു സത്യഭംഗമില്ലാത്തവളായിരിക്കയും, നിങ്ങളുടെ കൃത്യങ്ങളെ എല്ലാം നിവ്ത്തിക്കയും ചെയ്വാൻ കഴിയും; എന്നാൽ ഇനി നിങ്ങരംക്ക് എന്നെക്കുറിച്ച് അനുരാഗം തോന്നുന്നത് അശക്യമാണ്."

ഇരാവതി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എനിക്ക് എന്നും നിങ്ങളെ കുറിച്ചു തോന്നീട്ടുള്ളതു പോലെ അനുരാഗം ഇപ്പൊഴും തോന്നുന്നു."

"നിങ്ങരംക്കു സത്യത്തെക്കുറിച്ചുള്ള അധികപ്രതിപത്തിയാൽ എന്നെക്കുറിച്ച് ഇനിയും അനുരാഗം തോന്നുന്നു എന്നു തന്നത്താൻ ബോധ

പ്പെടുത്തുന്നതിനു നിങ്ങൾ ശ്രമിക്കുന്നു. എന്നാൽ അത് അസാദ്ധ്യമാണ്. ഒരു കാലത്തു നിങ്ങൾക്ക് പശ്ചാത്തപിക്കാനിടവരും. ബഹുമാനമില്ലാത്ത ആളെ കുറിച്ച് അനുരാഗം ഉണ്ടാകാൻ പാടില്ല. സ്ത്രീ പുരുഷനെ തനിക്ക് അവലംബമായി വിചാരിക്കണം. അതിന് അയോഗ്യനായ ഒരുത്തനോടു കൂടിയുള്ള വിവാഹം ശ്രേയസ്കരമായിരിക്കയില്ല. പൊയ്ക്കൊൾക. എന്നെ വിസ്മരിച്ചുകളക. നിങ്ങൾ സ്മരിക്കുന്നതിനു പോലും ഞാൻ അർഹനല്ല."

"എന്നാൽ നിങ്ങൾ എന്നെ ഉപേക്ഷിക്കയാണോ?"

"നിങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതിനോ നിങ്ങളുടെ വാഗ്ദാനത്തിൽ നിന്നും നിങ്ങളെ മോചിപ്പിക്കുന്നതിനോ എനിക്കു യാതൊരധികാരവും ഇല്ല. നിങ്ങൾക്കു സ്വസ്ഥതയെ ഉണ്ടാക്കുന്നതിനും, നിങ്ങൾ സ്വമേധയായി എന്നെ വിട്ടു പോകുമ്പോൾ നിങ്ങൾക്കുണ്ടാകാവുന്ന ആത്മോപാലംഭത്തിനു ഇടവരുത്താതിരിക്കുന്നതിനും വേണ്ടി മാത്രമാണ് ഞാൻ അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നത്."

അവളുടെ പാണിയെ അയാളുടെ ഭുജത്തിൽ വച്ചുകൊണ്ട് അവൾ സപ്രാൎത്ഥനമായി പറഞ്ഞു: "സിദ്ധാ! എന്റെ അപേക്ഷയെ കേൾക്കണെ. നിങ്ങൾ പറയുന്നതിനെക്കുറിച്ചു ഞാൻ വാദിക്കയോ എന്റെ അവകാശമായി എന്തെങ്കിലും ചോദിക്കയോ ചെയ്യുകയില്ല. എന്റെ ഹൃദയത്തിനു പ്രിയതമമായ അഭിലാഷത്തെ കേൾക്കുന്നതിനു ഞാൻ നിങ്ങളോടു പ്രാൎത്ഥിക്കമാത്രമേ ചെയ്യുന്നൊള്ളു. മേലാലുള്ളതിനെ കുറിച്ചു ഞാൻ ഒരു വാഗ്ദാനത്തിനും ചോദിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ നിങ്ങൾക്കു പൂൎണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യം ഞാൻ തന്നിരിക്കുന്നു. ഇപ്പോൾ എനിക്കു നിങ്ങളെ വിട്ടു പിരിയാൻ പാടില്ല. കുറച്ചുകാലത്തേക്കേ ഒള്ളു എങ്കിലും ഞാൻ തൽകാലം നിങ്ങളുടെ കൂടെ താമസിക്കട്ടെ."

സിദ്ധൻ രൂക്ഷതയോടെ പറഞ്ഞു: "വേണ്ട. ഒരിക്കലും വേണ്ട. സംശയിക്കയും ചാപല്യം കാണിക്കയും വേണ്ട. എന്നെ എന്നെന്നേയ്ക്കും വിട്ടുപോകയും മറക്കയും ചെയ്യു." എന്നു പറഞ്ഞ് അയാൾ മുൻപിൽ നടന്ന അവളെ തള്ളിയേച്ച് അപ്പൊഴത്തെ പോലെ ആൎദ്രതയോടു കൂടി താൻ ഒരിക്കലും സ്നേഹിച്ചിട്ടില്ലാത്ത അവളെ മേലാൽ കാണാതിരുന്നേക്കാമെന്നുവെച്ച് ബദ്ധപ്പെട്ടു പൊയ്ക്കളയുന്നതിന് ഉദ്യോഗിച്ചു.

ഇരാവതി എഴുന്നേററ് ഭഗ്നമായ സ്വാഭിമാനത്തോടു കൂടിയും സ്ഥിരസ്വരമായും പറഞ്ഞു: "അതങ്ങനെയാകട്ടെ. നിങ്ങൾ പറയുന്നത് പക്ഷേ ശരിയാണ്. നിങ്ങൾതന്നെ എന്റെ പ്രേമത്തിനു നിങ്ങളെ അപാത്രമാക്കിത്തീൎക്കുന്നു. ഒരിക്കൽ നിങ്ങളുടെ വാഗ്ദാനത്തിനു വിപരീതമായി നിങ്ങൾ എന്നോട് അവിശ്വാസം പ്രവൎത്തിച്ചു. എന്നാൽ

അതിനെ ഞാൻ വിസ്മരിക്കയും ക്ഷമിക്കയും ചെയ്തിരുന്നു. എന്തെന്നാൽ എന്നാൽ അജ്ഞാതമായ ഒരു വ്യാമോഹത്താൽ നിങ്ങൾ പ്രലോഭിതനായിരുന്നു എന്നു ഞാൻ അറിഞ്ഞു. എന്നാലിപ്പോൾ നിങ്ങൾ എന്നെ നിങ്ങളുടെ അടുക്കൽ നിന്നും നിരസിക്കുന്നു. അത് ഞാൻ ഒരപരാധവും ചെയ്തതുകൊണ്ടല്ല. കിന്തു, ഒരു കാലത്തു നിങ്ങൾ ചാപല്യത്താൽ വ്യാമോഹത്തെ തടുക്കാൻ ശക്തനായില്ല എന്നുള്ള പരമാത്ഥത്തെ നിങ്ങളുടെ പ്രിയയോടു പറയുന്നതിനുള്ള കുറച്ചിൽ വിചാരിച്ചിട്ടാണ്. എന്നാൽ എന്നെ വിട്ടു പൊയ്ക്കൊൾക. നിങ്ങളോടു കൂടാതെ എൻെറ ജീവിതം നിസ്സാരമാണ്. യാതൊരു സ്ത്രീക്കും താൻ കാമിക്കുന്ന പുരുഷനിൽനിന്നു കൂടിയും നിബ്ബന്ധപൂവ്വം സ്നേഹത്തെ ഇച്ഛിക്കാൻ പാടില്ല. അതിനാൽ ഇനി, നിങ്ങൾ ഒരു മിത്രത്തോടു ചെയ്ത അപരാധത്തിൻെറ സ്മരണയോടു ചേന്ന്, നിങ്ങൾ സ്നേഹിച്ചു എങ്കിലും ഗവ്വത്താൽ പരിത്യജിച്ച ഒരു സ്ത്രീയുടെ സ്മരണയും നിങ്ങളുടെ മനസ്സിൽ ഉണ്ടായിരിക്കട്ടെ."

സിദ്ധൻ പോകയോ താമസിക്കയോ വേണ്ടത് എന്നു സംശയിച്ചു. അയാൾ സന്തോഷത്തോടെ താമസിക്കുമായിരുന്നു. എന്നാൽ അത് തൻെറ സത്യത്തിനു അനുരൂപമായിരിക്കുമോ? അയാൾ നെററിയിൽ കൈവച്ചുകൊണ്ട് പറഞ്ഞു: "ഇതിനെ ആരു തീച്ചയാക്കും? ന്യായമെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നതിനോടു വിരുദ്ധമാണെങ്കിലും നിങ്ങൾ പറയുന്നത് വാസ്തവമാണ്. എങ്കിലും നമ്മളെ രണ്ടു പേരേയും കാൾ ബുദ്ധിമാനായ ഒരാൾ ഇതിനെ തീച്ചയാക്കട്ടെ."

"കുല്ലുകരെ ഉദ്ദേശിച്ചാണോ നിങ്ങൾ പറയുന്നത്?"

"അല്ല. അദ്ദേഹത്തെ ഉദ്ദേശിച്ചല്ല. അദ്ദേഹത്തിൻെറ അഭിപ്രായത്തെ ഞാൻ വളരെ ബഹുമാനിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും അദ്ദേഹം നമ്മുടെ ശ്രേയസ്സിനെ മാത്രമേ വിചാരിക്കയൊള്ളു എന്നും, അതിനു വേണ്ടി നിങ്ങൾ പറയുന്നതാണ് ശരിയെന്നു തീച്ചപ്പെടുത്തുമെന്നും എനിക്കു മുൻകൂട്ടി അറിയാം. അദ്ദേഹം തീച്ച് ചെയ്യുന്നതിൽ നിഷ്പക്ഷപാതനായിരിക്കയില്ല. വേറെ ഒരാളുണ്ട്. അതാരാണെന്ന് എന്നോടു ചോദിക്കരുത്. നമ്മുടെ കാൎയ്യം തീച്ചപ്പെടുത്തുന്നതിൽ അദ്ദേഹത്തിനെ മാത്രമേ എനിക്കു വിശ്വസിക്കാൻ പാടൊള്ളു. അദ്ദേഹം എനിക്കു ഗുണദോഷം പറഞ്ഞുതരും. ഇരാവതി! അതിനാൽ ഞാൻ പറയുന്നതിനെ കേട്ടാലും. കഴിയുന്നതും വേഗത്തിൽ ഞാൻ ഇവിടെനിന്നും പുറപ്പെടട്ടെ. ഒരുവേള വേഗത്തിൽ തിരിച്ചു വരും. പക്ഷേ ഒരിക്കലും വരാതിരുന്നാലുമായി. ഞാൻ തിരിച്ചുവരുന്ന പക്ഷം എൻെറ ജീവിതം മേൽ നിങ്ങൾക്കായി വിനിയോഗിക്കപ്പെടും. വരാത്ത പക്ഷം നിങ്ങൾ മേൽ ഒരിക്കലും എന്നെ കാണുകയില്ലെന്നും, എന്നൊടുള്ള എല്ലാ ബന്ധങ്ങളിൽ നിന്നും

നിങ്ങൾ മോചിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു എന്നും അറിഞ്ഞുകൊൾക. വിരോധം ഒന്നും പറയരുത്. ഇതുവരെയും നിങ്ങൾ ഇരുന്നതു പോലെ ക്ഷമയോടു കൂടി ഇരുന്നുകൊൾക."

ഈ നൂതനമായും അപ്രതീക്ഷിതമായും ഉള്ള ഉപക്ഷേപത്തിനു ഇരാവതിക്ക് ഉത്തരം പറയാൻ കഴിയുന്നതിനു മുൻപിൽ സിദ്ധൻ അവൾക്ക് അജ്ഞാതമായ തൻെറ ഉദ്ദിഷ്ടസ്ഥലത്തേക്കു പുറപ്പെടുന്നതിനായി തൻെറ ഭൃത്യനെ അന്വേഷിച്ച് അശ്വത്തെ സജ്ജീകരിക്കാൻ ആജ്ഞാപിക്കുന്നതിനായി പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞു. ഇരാവതി ഉടൻ തന്നെ കുല്ലുകരുടെ അടുക്കൽ ചെന്ന് നടന്ന വൎത്തമാനങ്ങളേയും സിദ്ധൻെറ അസാധാരണമായ നിശ്ചയത്തേയും പറഞ്ഞു. എന്നാൽ അദ്ദേഹം സിദ്ധനെ നിരോധിക്കുന്നതിനെക്കാൾ അയാളുടെ ഇച്ഛാനുരോധേന വിട്ടേയ്ക്കുന്നതാണ് നല്ലതെന്നു കണ്ട് അയാളെ ഇനിയും അചിരേണ കാണാനിടവരുമെന്നുള്ള ആശയെ ജനിപ്പിച്ച് ഇരാവതിയെ സമാധാനപ്പെടുത്താൻ ശ്രമിച്ചു. ഇതിനിടയിൽ സിദ്ധൻ ആ സന്ന്യാസിമഠത്തിലെ പുരോഹിതനോടു യാത്ര പറകയും, അവിടെ തനിക്കുണ്ടായ സൌകൎയ്യസുഖങ്ങൾക്കു വേണ്ടി അദ്ദേഹത്തിനു ഒരു വിലപിടിച്ച സമ്മാനം കൊടുക്കുകയും ചെയ്ത് കുതിരയിൽ കയറി വത്സനാൽ അനുഗതനായി പുറപ്പെട്ടു.

പുനശ്ച അസ്തോന്മുഖനായ ഗഭസ്തിമാലിയുടെ കിരണാവശേഷങ്ങൾ ഹിമവാൻെറ ഉപത്യകകളിൽ പതിക്കയും, പുനശ്ച സിദ്ധൻ വത്സാനുയാതനായി ഗുരുപാദരുടെ വാസസ്ഥലം ഇരിക്കുന്ന സാനുപ്രദേശത്തേക്കുള്ള മാൎഗ്ഗത്തെ അനുവൎത്തിക്കയും ചെയ്തു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഭൃത്യൻ അയാളെ കണ്ടു ഉടനെ അറിഞ്ഞ് തൻെറ സ്വാമിയുടെ അടുക്കലേക്കു നയിച്ചു.

ആ ഋഷി അദ്ദേഹത്തിൻെറ യുവാവായ സ്നേഹിതനെ സന്തോഷപൂൎവ്വം സ്വാഗതം കൊണ്ടു സൽകരിച്ചു. എന്നാൽ സിദ്ധൻെറ ആകൃതിയിൽ സംഭവിച്ചിരുന്ന ഭേദത്തെ കണ്ടിട്ട് അദ്ദേഹത്തിനു മനഃക്ലേശമുണ്ടായി. പ്രഥമദൎശനത്തിൽ സന്തോഷോന്മേഷത്തോടു കൂടിയിരുന്ന അയാളുടെ മുഖം അപ്പോൾ വിവൎണ്ണമായും, അയാളുടെ ആകപ്പാടെ ഉള്ള ഭാവം ഗ്ലാനിയോടു കൂടിയും ഇരുന്നു. ആ യുവാവ് സ്വല്പകാലത്തിനിടയിൽ ഒരു പ്രായം ചെന്ന പുരുഷനായി ഭവിക്കയും, പ്രസരിപ്പും കരുത്തും ഉണ്ടായിരുന്നതെല്ലാം പോയി വ്യസനപരവശനായി തീരുകയും ചെയ്തിരുന്നു. ആ വ്യസനത്തിനു കാരണം മനുഷ്യനു വരാവുന്നതിൽ വച്ച് അതിദുസ്സഹമായ ആത്മോപാലംഭമായിരുന്നു എന്ന് സൂക്ഷ്മദൎശിയായ ഗുരുപാദൎക്കു മനസ്സിലായി.

ആദ്യത്തെ കുശലപ്രശ്നങ്ങളുടെ ശേഷം സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "മാന്യതമരായ ഗുരുപാദരേ! അഥവാ, പരമകാരുണികനായ രാജാവേ!—"

ഋഷി മദ്ധ്യേ തടഞ്ഞു പറഞ്ഞു: "എന്നെ ഗുരുപാദർ എന്നു തന്നെ വിളിച്ചാൽ മതി. ഞാൻ മററാരുമല്ല."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "അവിടുത്തെ ഇച്ഛയെ ഞാൻ അനുവർത്തിക്കുന്നു. അവിടുന്ന് എന്നെ വിസ്മരിച്ചിട്ടില്ലെന്നു കണ്ട് ഞാൻ സന്തോഷിക്കുന്നു. അവിടുത്തെ ആതിഥേയിയായ വസതിയിൽ കുറച്ചു താമസിച്ചതിൻെറ ശേഷം ഞാൻ യാത്ര പറഞ്ഞപ്പോൾ അവിടുന്ന് ഒടുവിൽ എന്നോടു പറഞ്ഞ വാക്കുകളെ പക്ഷേ ഇപ്പോഴും അവിടുന്ന് സ്മരിക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കും."

ഗുരുപാദർ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എപ്പോഴെങ്കിലും നിനക്ക് ഒരു നിർവ്യാജബന്ധുവിൻെറ ഉപദേശം ആവശ്യകമായി വന്നാൽ അപ്പോൾ എൻെറ അടുക്കൽ വരുന്നതിനു ഞാൻ നിന്നെക്കൊണ്ടു പ്രതിജ്ഞ ചെയ്യിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നല്ലോ. അതുകൊണ്ടാണ് നീ ഇപ്പോൾ ഇവിടെ വന്നിരിക്കുന്നത് എന്നു എനിക്കു മനസ്സിലായി. നിൻെറ വരവ് അധികമായ മനഃക്ലേശത്തോടു കൂടിയാണെന്നു നിൻെറ മുഖഭാവത്താൽ ഞാൻ ഊഹിക്കുന്നു."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "അവിടുത്തെ ഊഹം ശരിതന്നെ. അവിടുന്നു മുഴുവനും കേൾക്കുമ്പോൾ എൻെറ മുഖഭാവം എൻെറ മനോവികാരങ്ങളെ ഇതിലധികം സ്പഷ്ടമായി പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നില്ലല്ലോ എന്ന് ആശ്ചര്യപ്പെടും."

ഗുരുപാദർ പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ വരിക. നമുക്ക് ഗൃഹത്തിൻെറ മറുഭാഗത്തു പോയി അവിടെ ഇരുന്ന് നടന്ന സംഗതികളെ കുറിച്ചു സാവകാശമായി സംസാരിക്കാം."

സിദ്ധൻ ആ ക്ഷണനത്തെ സന്തോഷപുരസ്സരം സ്വീകരിച്ച് ഋഷിയുടെ താൽപര്യപ്രകാരം ശ്രമപരിഹാരത്തിനായി അല്പം ആഹാരം കഴിച്ചതിൻെറ ശേഷം സന്ന്യാസിമഠത്തിൽനിന്ന് ഇരാവതിയെ വിട്ടു പിരിഞ്ഞതു വരെ നടന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്ന സംഗതികളെ എല്ലാം വിസ്തരിച്ചു പറഞ്ഞു.

ഗുരുപാദർ അതിനെ ഏററവും ശ്രദ്ധയോടും താൽപര്യത്തോടും കൂടി ശ്രവിച്ചു. കഥ അവസാനിച്ചപ്പോൾ അദ്ദേഹം ചിന്താമഗ്നനായി സ്വല്പനേരം മൌനത്തെ അവലംബിച്ചിരുന്നു. ഒടുവിൽ സിദ്ധൻെറ നേരെ നോക്കിക്കൊണ്ട് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "നീ ഒരു വലുതായ ഭാരത്തെ തന്നത്താൻ തലയിൽ കയററി വച്ചിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ അത് ഒരു പുരുഷനാൽ ദുർവ്വഹമാകത്തക്കവണ്ണം അത്ര ഭാരമുള്ളതല്ല. നീ ഗുല്ബദനാൽ വ്യാമോഹിപ്പിക്കപ്പെടുന്നതിനു തന്നത്താൻ ഇടവരുത്തിയത് ക്ഷമിക്കാവുന്നതാണെങ്കിലും സാധൂകരിക്കാവുന്നതല്ല. എന്നാൽ അവ

ളുടെ തത്ത്വം അറിഞ്ഞതിന്റെ ശേഷവും നീ അവളുടെ അടുക്കൽ പോയത് നിനക്ക ഫൈഡ്സിയുമായുള്ള സ്നേഹത്തിന് അത്യന്തം അനന്തരൂപവും ക്ഷമിക്കാൻ വഹിയാത്തതും ആയ ഒരപരാധമാണ്. ചക്രവത്തിയോടുള്ള ആദ്യമായ നിന്റെ അവിശ്വാസം ഏതാനും ഒരു ഭ്രമം നിമിത്തം ഉണ്ടായതാണ്. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കീഴിൽ ഒരു ദ്യോഗത്തിൽ ഇരുന്നുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിനെ ദ്രോഹിക്കാനായി ഉദ്യമിച്ചത് ഒരു കററം തന്നെ. നിന്റെ നടത്തയെ കുറിച്ച് ഞാൻ നിന്നേക്കാളധികം ദാക്ഷിണ്യം വിചാരിക്കുന്നില്ല. പ്രത്യുത, ഞാൻ അതിനെ അധികം പാരുഷ്യത്തോടു കൂടിയാണ് ഗണിക്കുന്നത്. നിന്റെ കുററങ്ങളെ നീ ചക്രവത്തിയുടെ അടുക്കൽ സമ്മതിച്ചപ്പോൾ നിന്റെ തെററാകയും തീൎന്നു എന്നാണ് നീ വിശ്വസിക്കുന്നത്. എന്നാൽ അത് ഒരു ഭ്രമമാണ്. പ്രമാദത്താലാണെങ്കിലും മുൻപിലത്തേതു പോലെ തന്നെ കഷ്ടമായി വരാവുന്ന മറെറാന്നിനെ നീ ചെയ്യാൻ ആരംഭിച്ചു. പശ്ചാത്താപം ഒരു സദ്ഗുണമാണെന്നും, പ്രായശ്ചിത്തം കൊണ്ടേ പാപത്തിനു പരിഹാരം ചെയ്യാൻ പാടൊള്ളു എന്നും നിന്നെ പോലെ അധികമാളുകളും വിചാരിക്കുന്നു. എന്നാൽ ആ പ്രായശ്ചിത്തം ജാതാനുശയനായവനെ ജനോപകാരാത്ഥമായി അവനു ചെയ്യാവുന്ന പ്രവൃത്തികളിൽ നിന്നു വിരമിപ്പിക്കുന്നതായാൽ ഫലത്തിൽ അതുപോലെ ഹാനികരമായി മറെറാന്നും ഇല്ല. ഇതാണ് ഇപ്പോൾ നീ ചെയ്യാൻ വിചാരിക്കുന്നത്. ഒന്നാമത് നിനക്ക സ്വയം പ്രാണത്യാഗം ചെയ്യാൻ മനസ്സില്ലായിരുന്നതു കൊണ്ട് നീ ലഘുവായി യുദ്ധഭൂമിയിൽ മരിച്ചുകളയാമെന്നു വിചാരിച്ചു. എന്നാൽ നിന്റെ മരണത്താൽ എന്തു ഗുണമാണ് സിദ്ധിക്കുന്നത്? അതു നിന്റെ തെററിനു എങ്ങനെയാണ് പരിഹാരമാകുന്നത്? മാനമായി മരണത്തെ ലഭിക്കാൻ അശക്തനാകയാൽ വനത്തിൽ ഏകാന്തമായി വസിച്ച് തപസ്സു ചെയ്യാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നതായി നീ പറയുന്നു. എന്നാൽ അതെന്തിനാണ്? അതിനാൽ നിനക്ക തന്നയോ ഇതരന്മാക്കോ എന്തു പ്രയോജനം സിദ്ധിക്കും? പിന്നെ നീ വിവാഹം ചെയ്യാൻ നിശ്ചയിച്ചിരുന്ന ഇരാവതിയെ നീ ഉപേക്ഷിക്കാൻ ആലോചിക്കുന്നു. അത് അവൾ നിന്നെക്കുറിച്ച് അവിശ്വാസം പ്രവത്തിച്ചിട്ടല്ല. കിന്തു, അവളുടെ സാന്നിദ്ധ്യത്തിൽ നിനക്ക ലജ്ജ തോന്നുന്നതിനു കാരണമുള്ളതിനാലാണ്. തന്നിമിത്തം നിന്നെക്കാളധികം അവളെയാണ് നീ ശിക്ഷിക്കുന്നത്. നീ അതിനെ കൃത്യമെന്നും ധമ്മമെന്നും വിചാരിക്കുന്നോ? എന്റെ സ്നേഹിതാ! അതു കൊള്ളരുത്. അങ്ങനെയുള്ള ഒരു പ്രവൃത്തി ഒരു തെററിനെക്കാൾ കഷ്ടതരയായിട്ടാണ് പരിണമിക്കുന്നത്. എന്റെ വാക്കുകൾ നിനക്ക് ആശ്ചയ്യത്തെ ജനി

പ്പിക്കന്നു എന്നു തോന്നുന്നു. എന്നാൽ നീ വിചാരിക്കുന്ന മാർഗ്ഗം ഗർവ്വത്തിൻെറ ഫലമാണ്. നിനക്കു കുറച്ചിൽ വന്നു എന്നു നീ അറിയുന്നു. ഇരാവതി പറഞ്ഞത് ശരിയാണ്. നിൻെറ ചാപല്യമെല്ലാം അറിഞ്ഞവളും സ്വയം നിർദ്ദോഷയും ആയ ഒരു സ്ത്രീയെ സ്വീകരിക്കുന്നതിനു നിൻെറ ഗർവ്വം നിന്നെ സമ്മതിക്കുന്നില്ല. ആ ഗർവ്വം തന്നെയാണ് പ്രാപഞ്ചികവ്യവഹാരങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതിനും നിന്നെ പ്രേരിപ്പിക്കുന്നത്. നിൻെറ പൂർവ്വദുഷ്കൃത്യങ്ങളെ അറിഞ്ഞിട്ടുള്ള ആരെ എങ്കിലും കണ്ടേക്കുമോ എന്നു നീ ഭയപ്പെടുന്നു. നിൻെറ കൃത്യങ്ങളെ അറിഞ്ഞേക്കുമോ എന്നു ശങ്കിച്ച് ഒരു പുരുഷൻെറ മുഖത്തു നോക്കുന്നതിനു നിനക്കു ധൈര്യമില്ല. ഇതാണോ ധർമ്മവും ധൈര്യവും? ഇത് നിന്ദ്യമായ ഒരു ചാപല്യമല്ലയോ?"

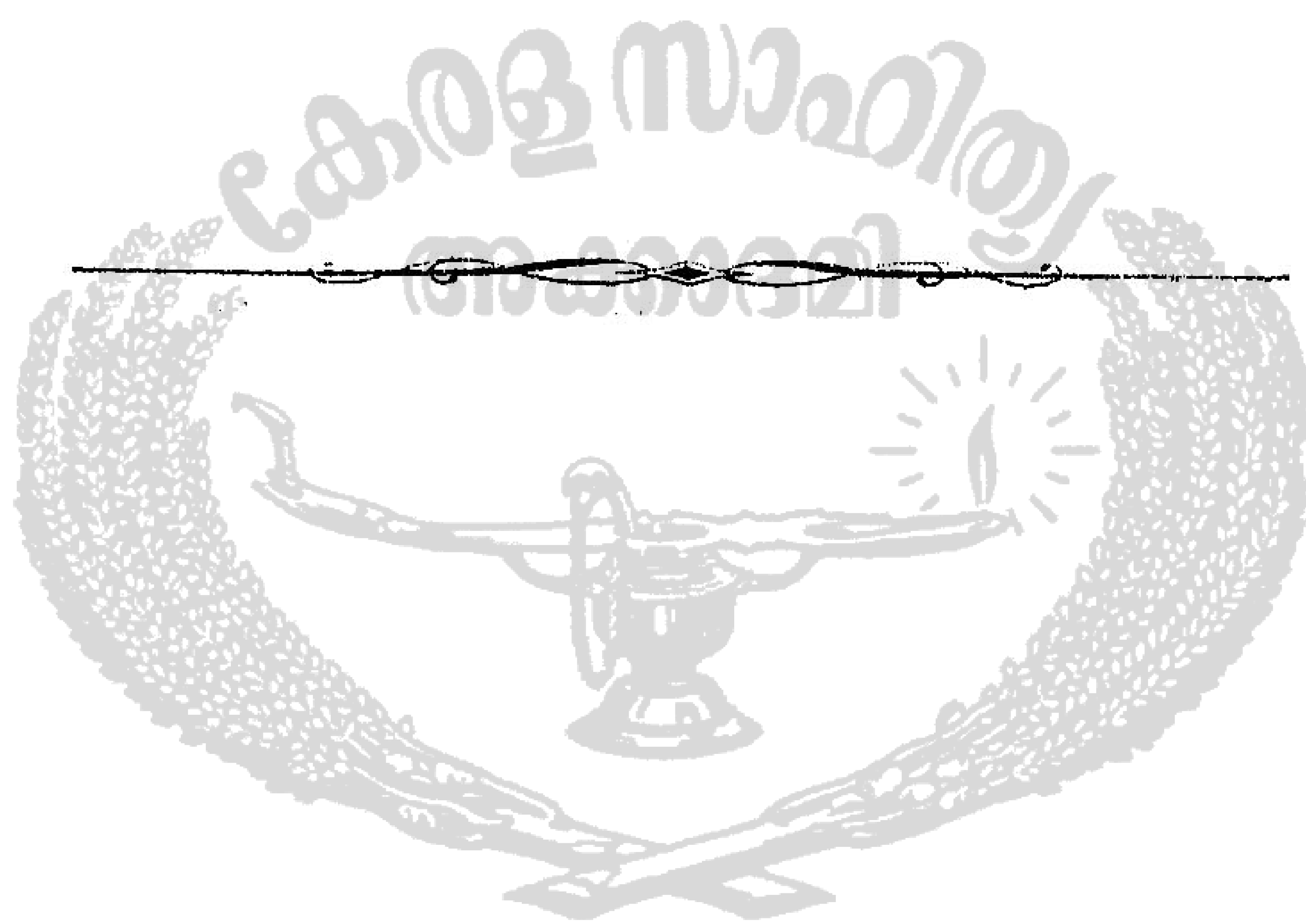
സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ ഫൈസിയുടെ ഒടുവിലത്തെ വാക്കുകളെ ഞാൻ എങ്ങനെ ലംഘിക്കുന്നു?"

ഗുരുപാദർ തുടന്നു പറഞ്ഞു: "അത് ഞാൻ മുൻപിൽ തന്നെ ആലോചിച്ചു. അതിന് എതാനും ഗൌരവമുണ്ടെന്നുള്ളതിനെ ഞാൻ നിരാകരിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ അതിനു വേണ്ടതിലധികം ഗൌരവം കല്പിക്കുന്നതിനെ കുറിച്ച് നാം കരുതണം. ഫൈസിയുടെ സ്ഥിതിയിൽ അയാൾ അപ്രകാരം പ്രവൎത്തിക്കയും പറകയും ചെയ്തത് സഹജമായി സംഭവിക്കുന്നതാണ്. അയാളുടെ സ്ഥിതിയിലായിരുന്നാൽ നീയും അതുപോലെ ചെയ്യുമായിരുന്നു. അയാൾ എൻെറ സ്ഥിതിയിലിരുന്ന് നിഷ്പക്ഷപാതമായി തീർച്ച ചെയ്യേണ്ടിവന്നിരുന്നെങ്കിൽ ഇപ്പോൾ ഞാൻ പറയുന്നതു പോലെ നിശ്ചയമായി അയാളും പറയും. ഒരുത്തൻ കഷ്ടകാലത്തിൽ ലജ്ജാവഹമായ ഒരു കൃത്യത്തെ ചെയ്തുപോയി എന്നുവച്ച് അവൻെറ ജീവിതകാലമത്രയും മാനഹാനിയെ വിചാരിച്ച് വ്യസനിച്ചിരിക്കുന്നത് ആവശ്യകമല്ല. അവൻെറ ജീവിതശേഷത്തിനിടയിൽ തൻെറ സമസൃഷ്ടന്മാരുടെ ബഹുമാനത്തിനു പാത്രമാകത്തക്കവണ്ണം കാലക്ഷേപം ചെയ്യാമെങ്കിൽ അതാണുവേണ്ടത്. നീ എന്നോടു ചോദിക്കുന്ന ഗുണദോഷത്തെ ഞാൻ സന്തോഷപൂർവ്വം പറയാം. കേട്ടുകൊൾക. നിൻെറ പ്രവൃത്തിദോഷത്തിൻെറ പൂൎണ്ണബോധം നിനക്കുണ്ടാകയും, ചക്രവൎത്തിയുടേയും ഇരാവതിയുടേയും എൻേറയും മുൻപിൽ നീ കുററം സമ്മതിക്കയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. അങ്ങനെ ചെയ്തത് നന്നായി. എന്നാൽ നിൻെറ ദുഷ്പ്രവൃത്തിയുടെ യഥാൎത്ഥജ്ഞാനം സന്മാൎഗ്ഗത്തിൽ പ്രവൎത്തിക്കുന്നതിലേക്ക് അന്ത്യമായ പദമായിട്ടല്ല ഇരിക്കേണ്ടത്. കിന്തു, ആദ്യമായ പദമായിട്ടാണ്. അതു നിനക്ക് ഇതിനു മുൻപിൽ സംഭവിച്ചതുപോലുള്ള തെററുകളിൽനിന്നു മാത്രമല്ല, എല്ലാവിധത്തിലുമുള്ള

തെറുകളിൽ നിന്നും നിന്നെ നിയന്ത്രിക്കയും, നിൻെറ ആത്മാവി നേയും മനോവികാരങ്ങളേയും ഇനിയും അധികം കരുതലോടുകൂടി സൂക്ഷിക്കുന്നതിനു നിന്നെ പഠിപ്പിക്കയും ചെയ്യണം. ലജ്ജകൂടാതെ ഇതരന്മാരോടു വെളിപ്പെടുത്താൻ പാടില്ലാത്ത പ്രവൃത്തികളെ കുറിച്ചു നിനക്ക് അധികം ഭയമുണ്ടാകയും, ഒടുവിൽ നിൻെറ പ്രകൃതി നിനക്കു കൃത്യത്തിനും മാനത്തിനും വിരുദ്ധമായി പ്രവൎത്തിക്കുന്നത് അശക്യമായി തീരത്തക്കവിധത്തിലാകയും വേണം. എന്നാൽ ഇത് ലോകവ്യവഹാരങ്ങളിൽ നിന്നൊഴിഞ്ഞ് പ്രലോഭനത്തിനു ഹേതുക്കളായ വിഷയങ്ങളെ ത്യജിക്കാൻ ശ്രമിക്കുന്നതു കൊണ്ട് സാധിക്കുന്നതല്ല. വ്യാമോഹങ്ങളെ നിരോധിക്കയും, പ്രഥമമായി ആത്മസംഭാവനയെ അടക്കുന്നതിനു ശ്രമിക്കയും വേണം. അതിനാൽ നീ ഇരാവതിയെ വിവാഹം ചെയ്കയും, അവൾക്കനുരൂപനായിരിക്കയും ചെയ്ക. ചക്രവൎത്തിയുടെ അടുക്കൽ ചെന്ന് നിൻെറ ദേശത്തിനു പ്രയോജനകരമാകാവുന്ന ഏതെങ്കിലും ഒരു ജോലിയിൽ നിന്നെ ചുമതലപ്പെടുത്തുന്നതിനു അപേക്ഷിക്കുക. അദ്ദേഹം സന്തോഷപൂൎവം അങ്ങനെ ചെയ്യുമെന്നുള്ളതിനു എനിക്കു സംശയമില്ല. ഫൈസിയെ കാണാതിരിക്കുന്നതിനു നീ ഇച്ഛിക്കുന്നു എന്നു ഞാൻ അറിയുന്നു. അതു നല്ലതും തന്നെ. അയാൾക്കു നിന്നെ കാണാനിടവരുത്താതിരിക്കുന്നത് അയാളെ ഉദ്ദേശിച്ചു നീ ചെയ്യാനുള്ള ഒരു കൃത്യമാണ്. ഹിന്തുസ്ഥാനം രണ്ടാളുകൾ വ്യവഹിതന്മാരായിരിക്കുന്നതിനു മാത്രം വിസ്തീൎണ്ണമാണല്ലോ. ആഗ്രായിലെ പോലെ തന്നെ നല്ല പ്രവൃത്തി കാശ്മീരത്തിലോ മററു സ്ഥലങ്ങളിലോ നിനക്കു ചെയ്യാവുന്നതാണ്. ഇതിനെക്കുറിച്ചെല്ലാം ഗാഢമായി പൎയ്യാലോചിച്ച് നീ എന്താണ് തീരുമാനിക്കുന്നത് എന്നു എന്നോടു പറയണം." സിദ്ധൻ ഉടനെ ഉത്തരം പറയാൻ ഭാവിക്കുന്നതായി കണ്ട് ഗുരുപാദർ പറഞ്ഞു: "വരട്ടെ, വരട്ടെ. അത്ര വേഗത്തിൽ ഉത്തരം പറയണ്ട. നിനക്ക് ഇപ്പോൾ ആവശ്യകമായ വിശ്രമം കഴിച്ച് ഞാൻ പറഞ്ഞതിൻെറ ഗുണദോഷങ്ങളെ എല്ലാം നാളെ നല്ലവണ്ണം ആലോചിച്ച് എൻെറ ഉപദേശപ്രകാരം നടക്കുന്നതിൽ നിനക്ക് ഇനിയും ദുൎഘടങ്ങൾ വല്ലതും തോന്നുന്നുണ്ടോ എന്ന് എന്നോടു പറയണം." അനന്തരം ആ ഋഷി സ്നേഹപൂൎവം സൽകാരവാക്യം പറഞ്ഞ് സിദ്ധനെ തനിച്ചിരുന്നു വിചാരിക്കുന്നതിനു വിട്ടേച്ചു പോയി.

പിറേറദിവസം ഗുരുപാദരോടു, പക്ഷേ ഒടുവിലത്തെ തവണ, യാത്ര പറയുന്നതിനു സിദ്ധൻ സന്നദ്ധനായിരുന്നു. അവർ രണ്ടു പേരും വളരെ നേരം ശ്രദ്ധാപൂൎവം സംഭാഷണം ചെയ്തുകൊണ്ടു നിന്നു. ഒടുവിൽ സിദ്ധൻ കുതിരയിൽ കയറാനായി തിരിഞ്ഞപ്പോൾ ഗുരുപാദരുടെ

പാണിയെ സ്നേഹപൂർവം ആമർദ്ദനം ചെയ്തു് സഗൽഗദമായ സ്വരത്തോടു കൂടിയാണെങ്കിലും പ്രസന്നമായ മുഖഭാവത്തോടെ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: “ഗുരുപാദരേ! അവിടുന്ന് എനിക്കു തന്ന ശ്രേഷ്ഠമായ ഉപദേശത്തിനു വേണ്ടി ഞാൻ എത്രയും കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു. എനിക്കു നൂതനമായ ഒരു ജീവിതത്തിനു അവിടുന്നു കാരണഭൂതനായിരിക്കുന്നു. അതിനെ ഞാൻ ഒരിക്കലും മറക്കാത്തതായ എന്റെ പൂർവജീവിതത്തിൽ നിന്നും എത്രയും ഭിന്നമായ വിധത്തിൽ നയിക്കുന്നതിനു ഞാൻ ശക്തനാകുമെന്നു വിചാരിക്കുന്നു. വാസ്തവമായ പശ്ചാത്താപം ഇന്നതെന്ന് അവിടുന്ന് എന്നെ പഠിപ്പിച്ചു. അവിടുത്തെ സദുപദേശം അതിനയോഗ്യനായ ഒരാൾക്കാണ് കൊടുക്കപ്പെട്ടതെന്ന് അവിടുത്തേക്കു തോന്നാൻ ഞാൻ ഒരിക്കലും ഇടവരുത്താതിരിക്കട്ടെ.”

പതിനേഴാം അദ്ധ്യായം.

ശവകുടീരം.

സികന്ദ്രാ എന്ന ഗ്രാമത്തിൻെറ പരിസരപ്രദേശത്തിൽ ഹിന്തുസ്ഥാനത്തിന് അഹങ്കാരകാരണമായ സൌന്ദൎയ്യത്തോടു കൂടിയതും സകലപ്രാപ്തന്മാൎക്കും ആശ്ചൎയ്യത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നതും മുകിലന്മാരുടെ അതീതമാഹാത്മ്യത്തിൻെറ ചരമസ്മാരകങ്ങളിൽ ഒന്നും ആയ ആ ശ്രേഷ്ഠമായ കെട്ടിടം ഉയൎന്നു നില്ക്കുന്നു. അനേകഗോപുരങ്ങളോടു കൂടിയ പ്രാകാരത്തിൽ ലോഹിതശ്ശൎക്കരശിലാനിൎമ്മിതമായി വിസ്തീൎണ്ണമായ ഒരു ദ്വാരദേശവും അതിനുള്ളിൽ ഛായാവൃക്ഷങ്ങളാൽ ഉഭയപാൎശ്വങ്ങളിലും ശോഭിതമായ ഒരു മാൎഗ്ഗവും അതിൻെറ അഗ്രഭാഗത്തിൽ അത്യന്തം ഉന്നതവും വിസ്തീൎണ്ണവും ആയ ഒരു കെട്ടിടവും ഉണ്ട്. ഈ കെട്ടിടം അതിൻെറ ആകപ്പാടെ ഉള്ള ഗംഭീരമായ ആകാരത്താൽ മാത്രമല്ല, ചുററുമുള്ള വിചിത്രശില്പങ്ങളോടു കൂടിയ ദ്വാരങ്ങളാലും തുംഗങ്ങളായ ശൃംഗങ്ങളാലും ഉന്നതാവനതകളായ സ്തൂപികകളാലും അനാവൃതങ്ങളായ അളിന്ദങ്ങളാലും മനോഹരങ്ങളായ ഉദ്യാനങ്ങളാലും ആശ്ചൎയ്യജനകമായിരിക്കയും, ഒരു ശവകുടീരത്തേക്കാളധികം ഒരു രാജഗൃഹപങ്ക്തിയോടു സദൃശീകരിക്കത്തക്കതായിരിക്കയും ചെയ്തു. എന്നാൽ അത് ജീവിച്ചിരിക്കുന്നവരുടെ വാസത്തിനു ഉദ്ദേശിക്കപ്പെട്ടതായിരുന്നില്ല. കിന്തു, കാലധൎമ്മത്തെ പ്രാപിച്ച മഹാനായ അക്ബറുടെ തന്നെ സ്മരണയെ എന്നെന്നേയ്ക്കും നിലനില്ക്കുന്നതാക്കിച്ചെയ്യുന്നതിനായിരുന്നു.

മുൻപിൽ വിവരിച്ച സംഗതികൾ നടന്ന് ഏതാനും സംവത്സരങ്ങൾ കഴിഞ്ഞതിൻെറ ശേഷം ഒരു ദിവസം ആ കെട്ടിടത്തിനുള്ളിലുള്ള ഉദ്യാനത്തിൽ ഒരു പുരുഷനും സ്ത്രീയും സ്വസ്ഥമായി നില്ക്കയായിരുന്നു. ആ പുരുഷൻ ദൃഢഗാത്രനും വിലപിടിച്ച വസ്ത്രം ധരിച്ചവനും വാമഹസ്തത്തെ ഖഡ്ഗമുഷ്ടിയിൽ വച്ച് അന്യഹസ്തത്താൽ സമീപവൎത്തിനിയും സുന്ദരഗാത്രിയും ആയ ഒരു സ്ത്രീയെ ആലിംഗനം ചെയ്തു നില്ക്കുന്നവനും ആയിരുന്നു. അയാൾ ഇരാവതീസമേതനായ സിദ്ധരാമൻ തന്നെയാണ്. അവർ ആ ശവകുടീരത്തിൻെറ പുരോഭാഗത്തിൽ വിസ്മയസ്തിമിതന്മാരായി നിന്ന് തങ്ങൾ അത്യന്തഭക്തിയോടു കൂടി പലപ്പോഴും പ്രസ്താവിക്കാറുണ്ടായിരുന്ന ആളേക്കുറിച്ചു വിചാരിച്ചു.

ഈ ഏതാനും സംവത്സരങ്ങൾക്കിടയിൽ അനേകസംഗതികൾ നടന്നിരുന്നു. അക്ബർ ചരമഗതിയെ പ്രാപിക്കയും അദ്ദേഹത്തിൻെറ പുത്രനായ സലിം പിതാവിൻെറ അന്ത്യയായ ഇച്ഛയെ അനുസരിച്ച് അദ്ദേഹം

എപ്പൊഴും ധരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ഖഡ്ഗത്തെ ബന്ധിച്ച് ജിഹാംഗർ എന്ന നാമധേയത്തോടു കൂടി ഹിന്ദുസ്ഥാനത്തിൻെറ ചക്രവത്തിയായി തീരുകയും ചെയ്തു. സലിം അക്ബർക്കു തുല്യനായിരിക്കുമെന്ന് ആരും വിചാരിച്ചിരുന്നില്ലെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിൻെറ രാജ്യഭാരം നിന്ദ്യമായിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തിൻെറ അനുഗാമികളായ ഷാജിഹാൻേറയും ഔറങ്ഗ്സീബ്ബിൻേറയും കാലത്താണ് മുൻപിൽ പ്രബലമായിരുന്ന മുകിലമഹാരാജ്യം ഭ്രംശോന്മുഖമാകയും അനന്തരം ബ്രിട്ടീഷ്കാർക്ക് എളുപ്പത്തിൽ അധീനപ്പെടുകയും ചെയ്തത്.

സലിം അദ്ദേഹത്തിൻെറ ദുശ്ശീലങ്ങളെ നിശ്ശേഷം ത്യജിച്ചിട്ടില്ലായിരുന്നു. അദ്ദേഹം തൻെറ കൊട്ടാരത്തിൽ വച്ച് വിരുന്നു കഴിച്ച സമയം സിദ്ധൻ കണ്ടിരുന്നതു പോലെ തന്നെ ഉള്ള സ്ഥിതിയിൽ ഇംഗ്ലണ്ടിലെ പ്രണിധിയായി വന്ന സർ താമസ് റോവിനു അദ്ദേഹത്തിനെ കാണാനിടയായിരുന്നു. എങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിൻെറ മദ്യപാനം ജനങ്ങൾക്കു തോന്നിയിരുന്നതു പോലെ അത്ര കഷ്ടമായ വിധത്തിൽ ആയിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹം ഇരാവതിയോടു പറഞ്ഞിരുന്ന വാക്കിനെ ലംഘിച്ചില്ല. അവളെ വിവാഹം ചെയ്യാമെന്നുള്ള അദ്ദേഹത്തിൻെറ ആശ ഭഗ്നയായി എങ്കിലും ബുദ്ധിശാലിനിയും സുന്ദരിയും ആയ നൂർമഹാൾ എന്നവളെ പരിഗ്രഹിച്ച് അദ്ദേഹം സൌഖ്യമായിരുന്നു. അദ്ദേഹം അവൾക്കു വശംവദനായിരിക്കയും, അത് അദ്ദേഹത്തിനു ഗുണപ്രദമായി തീരുകയും ചെയ്തു.

കാശ്മീരം അവസാനത്തിൽ കീഴടങ്ങാതിരിക്കയില്ലെന്ന് എല്ലാവരും മുൻപിൽ തന്നെ ഊഹിച്ചിരുന്നു. സലിമിൻെറ കൃത്രിമങ്ങൾ വിഫലീഭവിച്ചതിൻെറ ശേഷം അന്തശ്ഛിദ്രങ്ങളാൽ ആകുലീഭൂതമായ ആ ദേശത്തെ ആക്രമിച്ച് ബലാൽകാരേണ അധീനപ്പെടുത്തുന്നതിനു അക്ബർക്ക് ഒട്ടും ശ്രമം ഉണ്ടായില്ല. അവിടത്തെ അശക്തനായ രാജാവ് മരിക്കയും, അദ്ദേഹത്തിൻെറ അയോഗ്യന്മാരായ പുത്രന്മാർ രാജ്യത്തിൽ നിന്നും ബഹിഷ്കരിക്കപ്പെടുകയും, സിദ്ധൻെറ പിതാവ് അവിടത്തെ രാജപ്രതിനിധിയായി നിയമിക്കപ്പെടുകയും, സിദ്ധനു പിതാവിൻെറ മരണാനന്തരം ആ സ്ഥാനം കൊടുക്കപ്പെടുമെന്നുള്ള വ്യവസ്ഥയോടു കൂടി അയാളെ ഒരു ഗൌരവമുള്ള ഉദ്യോഗത്തിൽ ആക്കുകയും, സദാ വിശ്വസ്തനായ കല്ലുകർ ഗുണദോഷോപദേശത്തിനു ജാഗരൂകനായിരിക്കയും ചെയ്തു. അധികകാലം കഴിയുന്നതിനു മുൻപിൽ തന്നെ ഒരു ന്യായ്യമായും വ്യവസ്ഥിതമായും ഉള്ള രാജ്യഭാരത്തിൻെറ അനുഗ്രഹങ്ങളെ അറിഞ്ഞ് ജനങ്ങൾ അഭിനന്ദിക്കാൻ തുടങ്ങി.

ബദരീനാഥത്തിലെ ഋഷി അദ്ദേഹത്തിൻെറ രാജ്യം അന്യാധീനമായതിൻെറ ശേഷം അധികം നാൾ ജീവിച്ചിരുന്നില്ല. ഒരിക്കൽ കല്ലുകർ

അദ്ദേഹത്തിനെ കാണാൻ പോയപ്പോൾ ഭൃത്യനെ ഏകാകിയായി കണ്ടു. അവൻെറ സ്വാമിക്ക് അപ്രതീക്ഷിതമായി സുഖക്കേടുണ്ടാകയും, സ്വല്പ ദിവസങ്ങൾക്കിടയിൽ അദ്ദേഹം പരലോകത്തെ പ്രാപിക്കയും, അദ്ദേഹത്തിൻെറ മൃതശരീരം കാശ്മീരത്തിന് അഭിമുഖമായുള്ള പർവതശിഖരത്തിൽ സ്ഥാപിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു. ഹരൻ എന്ന വ്യാഘ്രം തൻെറ സ്നേഹിതനും സ്വാമിയും ആയ അദ്ദേഹത്തെ സ്ഥാപിച്ച സ്ഥലത്തു ചെന്നു കിടക്കയും, തിരിയെ ഗൃഹത്തിൽ വരുന്നതിനു ഭൃത്യൻ ആഹ്വാനം ചെയ്തപ്പോൾ ഭയങ്കരമാകും വണ്ണം മുറുമുറുക്കയും, അതിനു കൊണ്ടുചെന്നു കൊടുക്കപ്പെട്ട ഭക്ഷണസാധനങ്ങളെ ഒന്നും കഴിക്കാതെ സ്വല്പദിവസങ്ങൾക്കുള്ളിൽ അവിടെ തന്നെ കിടന്നു മരിക്കയും ചെയ്തു.

ഗുല്‌ബദൻെറ കാര്യമൊന്നും പാർവിസ് അറിഞ്ഞില്ല. സിദ്ധൻ അയാളുടെ അടുക്കൽ നിന്നും ക്ഷേമവർത്തമാനങ്ങളെ ചിലപ്പോൾ പത്രികാമുഖേന കേൾക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. അയാൾ ടോഡർമാലിൻെറ മകളെ വിവാഹം ചെയ്ത് സുഖമായിരിക്കയും, വലിയ ഉദ്യോഗത്തിലിരുന്നു എങ്കിലും അയാളുടെ മരിച്ചുപോയ അമ്മാവനായ അബുല്‌ഫ്ഫാസലിൻെറ സാഹിത്യവിഷയങ്ങളും രാജ്യകാര്യവിഷയങ്ങളും ആയ ലേഖനങ്ങളെ സംഗ്രഹിച്ചു ക്രമപ്പെടുത്തുന്നതിൽ വ്യാപൃതനായിരിക്കയും ചെയ്തു.

അബ്ദുല്‌കാദർ ലൌകികവ്യവഹാരങ്ങളിൽ നിന്നും നിവർത്തിക്കയും, അറിവു വർദ്ധിച്ചിട്ടും സ്വമതത്തിൽ അത്യുൽകണ്ഠിതനായിരിക്കയും, തൻെറ അനേകം ആശാഭംഗങ്ങൾക്കു പരിഹാരമായി സ്വചരിത്രത്തെ എഴുതി മനസ്സിനെ ആശ്വസിപ്പിക്കാൻ ശ്രമിക്കയും, അതിൽ അക്ബറെ കഠിനമായി ആക്ഷേപിക്കയും, അബുല്‌ഫ്ഫാസലും ഫൈസിയും അയാൾക്കു യാതൊരു ദോഷവും ചെയ്തിട്ടില്ലായിരുന്നു എങ്കിലും അവരെ നിരന്തരക്രോശമായി ആക്രോശിക്കയും ചെയ്തു.

അക്വാവീവാ ആഗ്രായിലേക്കു തിരിച്ചു വന്നില്ല. എന്നാൽ അന്യന്മാർ അയാളുടെ ജോലിയെ തുടർച്ചയായി നടത്തുന്നതിനു വന്നു. പക്ഷേ അവരുടെ ശ്രമവും സഫലമായില്ല. മൂന്നു വർഷശതങ്ങൾ കഴിഞ്ഞിട്ടും പാശ്ചാത്യന്മാരായ പാതിരിമാർക്ക് ഹിന്ദുസ്ഥാനത്തിലെ ജനങ്ങളെ ക്രിസ്തുമതത്തിൽ ചേർക്കുന്നതിനുള്ള മോഹം സാധിച്ചു കഴിഞ്ഞില്ല.

വിശ്രാന്തനായ വത്സൻ വാചാലയെങ്കിലും മനസ്വിനിയായ നിപുണികയെ വിവാഹം ചെയ്തോ എന്നുള്ളത് ചരിത്രത്തിൽ പറയുന്നില്ല. എന്നാൽ അവരും അവരുടെ സ്വാമിയേയും സ്വാമിനിയേയും അനുകരിച്ചിരിക്കുമെന്നുള്ളത് ഏത്രയും സംഭാവ്യമാണ്. സിദ്ധൻേറയും ഇരാവതിയുടേയും ദാമ്പത്യസുഖം അപ്രതിഹതമായിരുന്നു എങ്കിലും സിദ്ധൻെറ മനസ്സിൽ പൂർവവൃത്താന്തസ്മരണകൾ കൂടക്കൂടെ ഉത്ഭവിച്ചു. എന്നാൽ

കാലക്രമേണ അയാൾ അവയെ കുറിച്ചു വ്യസനിക്കാതിരിക്കുന്നതിനും, തൻെറ വ്യസനങ്ങളെ ഇരാവതിയുടെ അടുക്കൽ നിന്നും മറയ്ക്കുന്നതിനും പരിചയിച്ചു. കഴിഞ്ഞ കഥകളുടെ വിചാരം ഉണ്ടാകുമ്പോൾ അയാളുടെ മലിനമായ മുഖഭാവം അവൾക്ക് എത്രമാത്രം മനഃക്ലേശത്തെ ജനിപ്പിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു എന്ന് അയാൾ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കി ഗ്രഹിച്ചിരുന്നു. വിവാഹാനന്തരം അചിരേണ അവർക്ക് ഒരു പുത്രൻ ഉണ്ടാകയും, ആ ശിശുവിനെ അയാൾ ഇരാവതീനിർവിശേഷമായി തന്നെ സ്നേഹിക്കയും ചെയ്തു. സലിമിൻെറ അപേക്ഷയേയും അവൾ അതിനു മറുവടി പറഞ്ഞതിനേയും കേട്ടപ്പോൾ എത്ര അനഘമായ സ്ത്രീരത്നമാണ് തനിക്കു ലഭിച്ചതെന്ന് അയാൾക്കു മനസ്സിലായി. എന്നാൽ അയാൾ ആശ്ചര്യപ്പെട്ടപ്പോൾ അവളുടെ സ്ഥിതിയിൽ ഏതു സ്ത്രീയും അപ്രകാരം തന്നെ ചെയ്യുമായിരുന്നു എന്നു മാത്രമേ അവൾ ഉത്തരം പറഞ്ഞൊള്ളു.

സിദ്ധൻ വളരെ നേരം ചിന്താമഗ്നനായി അക്ബറുടെ ശവകുടീരത്തിൻെറ മുൻപിൽനിന്നു. അപ്പോൾ അടുത്തുവരുന്ന ഒരു പാദശബ്ദത്താൽ അയാളുടെ ശ്രദ്ധ ആകർഷിക്കപ്പെട്ടു. ആരാണ് അടുത്തുവരുന്നതെന്നു മനസ്സിലായപ്പോൾ അയാൾ സംഭ്രാന്തനായി പുറകോട്ടു മാറി. അയാളുടെ മുഖത്തുനിന്നും ഉൽഗമിച്ച ശബ്ദത്താൽ എത്ര ക്ലേശകാരണമായ ഒരു സമാഗമമാണ് യദൃച്ഛയാ സംഭവിച്ചതെന്ന് ഇരാവതിക്കു മനസ്സിലായി.

"ഫൈസിയോ!" എന്ന് അയാൾ ഉച്ചത്തിൽ പറഞ്ഞു.

ചിന്താമഗ്നനായിട്ട് അവരുടെ സമീപത്തു കൂടി കടന്നു പോകുന്ന ഫൈസി ഉടനെ സ്തബ്ധനായി നില്ക്കയും, അനന്തരം തനിക്കു കഠിനമായ അപരാധം ചെയ്ത ആളെ കണ്ട് പ്രത്യഭിജ്ഞയുണ്ടായി പുറകോട്ടു മാറുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ തൻെറ പൂർവ്വനിശ്ചയത്തെ ഭേദപ്പെടുത്തി അയാൾ പതുക്കെ മുൻപോട്ടു ചെല്ലുകയും, സിദ്ധൻ ബദ്ധപ്പെട്ട് ഒഴിച്ചു പോകുന്നതിനു ഒരുങ്ങുന്നതു കണ്ട് ഇപ്രകാരം പറകയും ചെയ്തു. "നില്ക്കണം. ഞാൻ പറയുന്നതിനെ കേൾക്കണം. ശത്രുക്കളെ ശിക്ഷിക്കുന്നതിനെക്കാൾ അധികം സന്തോഷത്തോടു കൂടി അവക്കു മാപ്പുകൊടുക്കയും, ദ്വേഷം എന്നുള്ളത് എന്തെന്നറിഞ്ഞിട്ടില്ലാതിരിക്കയും ചെയ്ത ആളായ ആ ചക്രവത്തിയുടെ ശവകുടീരത്തിൻെറ സമീപത്തു വച്ച് എനിക്ക് കോപം തോന്നരുതാത്തതാണ്. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ശ്രേഷ്ഠമായ ക്ഷമാശീലത്തെ അനുകരിക്കുന്നതിനും, നിങ്ങൾ എനിക്കു ചെയ്തിട്ടുള്ള അപരാധത്തെ ക്ഷമിക്കുന്നതിനും കൂടക്കൂടെ ശ്രമിച്ചിട്ടുണ്ട്. എനിക്ക് അതിനു കഴിഞ്ഞില്ല. അതിനു തക്കതായ മനോബലം എനി

ക്കില്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ യദൃച്ഛയാ നാം തമ്മിൽ കാണാനിടവന്ന ഈ പരിശുദ്ധസ്ഥലത്തു വച്ച് അക്ബർ എന്റെ സ്ഥിതിയിൽ ചെയ്യുമായിരുന്നതിനെ ചെയ്യുന്നതിനു എനിക്കു ധൈര്യം ഉണ്ടായിരിക്കുന്നു. സിദ്ധാ! ഞാൻ നിങ്ങൾക്കു മാപ്പു തന്നിരിക്കുന്നു."

സിദ്ധൻ വ്യാകുലനായിട്ട് തന്റെ മഹാമനസ്കനായ ശത്രുവിന്റെ മുൻപിൽ അവനതമൂർദ്ധാവായി നിന്നുകൊണ്ട്, തത്താദൃശമായ ഒരു വിരോധത്തിൽ ജിതാത്മാവായിരുന്ന ആ ധീരപുരുഷനെ ഇരാവതി ആശ്ചര്യത്തോടു കൂടി സൂക്ഷിച്ചു നോക്കുകയും ചെയ്തു.

പൈസി തുടർന്നു പറഞ്ഞു: "മുഖത്തെ ഉന്നമിപ്പിച്ചാലും. നിങ്ങളുടെ പൂർവമിത്രത്തിന്റെ ദർശനത്തെ നിങ്ങൾ ഇനിമേൽ പരിഹരിക്കേണ്ട. ഞാൻ എന്റെ കോപാവേശത്താൽ നിങ്ങളോടു പറഞ്ഞ വാക്കുകൾ അനുചിതകളല്ലായിരുന്നു എങ്കിലും ഭവാദൃശനായ ഒരാൾക്ക് അവ വേണ്ടതിലധികം കാഠിന്യമുള്ളതായ ഒരു ഭയങ്കരശിക്ഷയായിരുന്നു. അവ എത്രമാത്രം നിങ്ങളുടെ മനസ്സിൽ തട്ടിയിരുന്നു എന്നും, എന്തെല്ലാം സാഹസപ്രവൃത്തികളിലേക്കു നിങ്ങളെ പ്രേരിപ്പിച്ചു എന്നും ഞാൻ കുല്ലുകരുടെ അടുക്കൽനിന്നു അറിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ആദ്യമായി നിങ്ങൾ സ്വയം ആ ദുഷ്കൃത്യത്തിൽ പ്രവൃത്തിച്ചില്ല എന്നും, നിങ്ങളെ അതിൽ പ്രവൃത്തിക്കുന്നതിനു പ്രലോഭിപ്പിച്ചവൾ ആരായിരുന്നു എന്നു നിങ്ങൾ ആദ്യം അറിഞ്ഞില്ലെന്നും നമ്മുടെ സ്നേഹിതന്റെ അടുക്കൽനിന്ന് എനിക്കു മനസ്സിലായി. പുരുഷന്മാരെ വശീകരിക്കുന്നതിനു അവൾക്ക് എത്രമാത്രം ശക്തിയുണ്ടെന്നുള്ളത് അനുഭവം കൊണ്ട് എനിക്കു നല്ലവണ്ണം അറിയാം. എന്നാൽ ഇനി അവളെക്കുറിച്ചു ഭയപ്പെടാനൊന്നുമില്ല. കാരാഗൃഹത്തിൽ വച്ച് അവൾ തന്റെ ഗർഹിതമായ ജീവിതത്തെ ആത്മഹത്യ കൊണ്ട് അവസാനിപ്പിച്ചു. കഴിഞ്ഞതിനെ കുറിച്ചു പറഞ്ഞതു മതി. വിശേഷിച്ചും നിങ്ങളുടെ ശ്രേഷ്ഠപത്നിയായി ഞാൻ അഭിനന്ദിക്കേണ്ട ഈ സ്ത്രീയുടെ സന്നിധിയിൽ ആ പ്രസ്താവം യോഗ്യമല്ല. അതിനാൽ നാം കഴിഞ്ഞതൊക്കെയും വിസ്മരിച്ചു കളയാം. അന്നത്തേതിൽ പിന്നെ നിങ്ങളെക്കുറിച്ചു ഞാൻ കേട്ടിട്ടുള്ള വിവരങ്ങളാൽ എനിക്കു നിങ്ങളുടെ മേൽ യഥാപൂർവം ബഹുമാനവും സ്നേഹവും ജനിച്ചിട്ടുണ്ട്. അതിനാൽ മുൻപിലത്തെപോലെ എന്റെ ഹസ്തത്തെ ഗ്രഹിച്ചുകൊൾക."

സിദ്ധൻ തന്റെ മനോവികാരങ്ങളെ നിരോധിക്കുന്നതിനു അശക്തനായിരുന്നതിനാൽ ഇരാവതിയാണ് പൈസിയുടെ ഹസ്തത്തെ ഗ്രഹിച്ചത്.

അവൾ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെ ഔദാര്യത്തിനു വേണ്ടി ഞാൻ അത്യന്തം കൃതജ്ഞയായിരിക്കുന്നു. നിങ്ങളുടെ വചനാമൃതം ഞങ്ങളുടെ

ദാംപത്യസുഖത്തിനുണ്ടായിരുന്ന മാലിന്യത്തെ പ്രക്ഷാളനം ചെയ്കയും, ഇത്രനാളും എന്റെ ഭർത്താവിനുണ്ടായിരുന്ന ഹൃദയശല്യത്തെ ഉന്മൂലനം ചെയ്കയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു."

സിദ്ധൻ ഒടുവിൽ പറഞ്ഞു: "ഞാൻ വാക്കുകളെ തേടുന്നു. എന്നാൽ ഈ ക്ഷണത്തിൽ എന്റെ മനസ്സിലുള്ള വിചാരങ്ങളെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതിനു എനിക്കു വാക്കുകൾ തോന്നുന്നില്ല. ഒരിക്കൽ ഒരു ബുദ്ധിമാനായ പുരുഷന്റെ വാക്കുകളെ കേട്ട് എനിക്ക് ആശ്വാസവും ധൈര്യവും ഉണ്ടായതായും, ഒരു നൂതനജന്മം ലഭിച്ചതു പോലെയും തോന്നി. എന്നാൽ ആ നൂതനജന്മത്തിന്റെ യാഥാർത്ഥ്യം ഇപ്പൊഴാണ് എനിക്ക് ആദ്യമായി അനുഭവഗോചരമാകുന്നത്. ഫൈസി! നിങ്ങളുടെ സ്നേഹത്തെ ഞാൻ എപ്പൊഴും അധികമായി വിലമതിക്കയും, എന്റെ തെറ്റു കൊണ്ടുതന്നെ അതിനെ ലജ്ജാവഹമായ വിധത്തിൽ കളഞ്ഞതിനാൽ എന്റെ ആത്മോപാലംഭവും ശിക്ഷയും കഠിനതരങ്ങളായിരിക്കയും ചെയ്തിരുന്നു. നിങ്ങൾ അന്യാദൃശമഹാമനസ്കതയോടു കൂടി ഇപ്പോൾ എനിക്കു പ്രത്യർപ്പണം ചെയ്യുന്ന സ്നേഹത്തെ ഞാൻ എത്രയും വിലയേറിയ ഒരു സമ്മാനമായി അഭിമാനിക്കുന്നു."

ഫൈസി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "നമ്മുടെ ഇപ്പോഴത്തെ യാദൃച്ഛികമായ സമാഗമം ദീർഘമായിരിക്കാൻ പാടില്ല. പക്ഷേ ഇത് നമ്മുടെ അന്ത്യമായ സമാഗമമായിരിക്കും. ഞാൻ ഉദ്യോഗത്തിൽ നിന്ന് ഒഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്നുള്ളത് നിങ്ങൾ ഇതിനുമുൻപിൽ തന്നെ അറിഞ്ഞിരിക്കാം. സലിം, അഥവാ അദ്ദേഹം സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്ന പേരിൻപ്രകാരം ജിഹാംഗർ, ഒരിക്കലും എന്നോടോ എന്റെ ജ്യേഷ്ഠനോടോ ആനുകൂല്യം ഉള്ള ആളായിരുന്നിട്ടില്ല. ഞാൻ പറഞ്ഞ് നിങ്ങൾ അറിയണമെന്നില്ലാത്ത കാരണങ്ങളാൽ അദ്ദേഹത്തിനെ സേവിക്കുന്നത് എനിക്ക് അശക്യമാണ്. അതിനാൽ ഞാൻ ഉദ്യോഗത്തിൽ നിന്നൊഴിഞ്ഞ് ആഗ്രായിൽ ഏകാന്തമായി വസിക്കയായിരുന്നു. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ പെർഷ്യായിലെ രാജാവായ ഷാ ആബ്ബസ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ രാജധാനിയിൽ ചെന്ന് സാഹിത്യപരിശ്രമം ചെയ്യുന്നതിനു എന്നെ ക്ഷണിക്കയും, ഞാൻ ആ ക്ഷണനത്തെ സ്വീകരിക്കയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഞാൻ നാളെ ഇസ്പഹാനിലേക്കു പുറപ്പെടുന്നു. ഇനി എന്റെ താമസം അവിടത്തന്നെ ആയിവരാം. എന്നാൽ എന്റെ സർവസ്വമായും, ജീവിതത്തേയും സുഖത്തേയും കാലധികനായും ഇരുന്ന ചക്രവർത്തിയായ സ്നേഹിതന്റെ അന്ത്യമായ വിശ്രമസ്ഥലത്തെ സന്ദർശിക്കാതെ എനിക്ക് ഈ ദേശം വിട്ടു പോകാൻ പാടില്ല. നിങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിനാണ് അപരാധം ചെയ്തിരുന്നതെങ്കിൽ ഞാൻ ഒരിക്കലും മാപ്പുതരികയില്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ എന്നെ പോലെ

അദ്ദേഹത്തിൻെറ മാഹാത്മ്യത്തെ മുഴുവനും അറിയുന്നതിനു നിങ്ങൾക്ക് ഒരിക്കലും അവസരം ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടില്ലെങ്കിലും നിങ്ങൾക്ക് അദ്ദേഹത്തിനെക്കുറിച്ചു ബഹുമാനവും ആദരവും ഉണ്ടായിരുന്നു എന്ന് എനിക്കറിയാം."

സിദ്ധൻ പറഞ്ഞു: "എനിക്കു ചക്രവൎത്തിയെ അടുത്തറിയുന്നതിനു ഇടയായിട്ടില്ലെന്നുള്ളത് വാസ്തവം തന്നെ. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തെക്കുറിച്ച് എനിക്ക് അധികമായ വിസ്മയവും ഭക്തിയും ജനിക്കത്തക്കവണ്ണം ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ എൻെറ കൃതജ്ഞതയ്ക്കു പാത്രീഭവിക്കയും, ഇപ്പോൾ കാലധൎമ്മത്തെ പ്രാപിച്ചിരിക്കയും ചെയ്യുന്ന മറെറാരു രാജാവിനെയും ഞാൻ അറിയും. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഓൎമ്മ എനിക്കു പ്രിയമായിട്ടുള്ളതാണ്. എന്നാൽ ഇവരിൽ ആരാണ് അധികം വിശിഷ്ടൻ എന്ന് എന്നോടു ചോദിക്കുന്നതായാൽ ലൌകികസുഖങ്ങളെ എല്ലാം ത്യജിച്ച് ഏകാന്തവാസം ചെയ്ത മഹാത്മാവിനെക്കാൾ അനേകവിധങ്ങളായ ക്ഷോഭങ്ങളുടെ മദ്ധ്യേ തൻെറ സ്വഭാവത്തിൻെറ ശാന്തതയ്ക്കു ഭംഗം കൂടാതെ സിംഹാസനാധിഷ്ഠിതനായിരുന്ന മഹാത്മാവാണ് വിശിഷ്ടതരൻ എന്നാണ് ഇപ്പോൾ എൻെറ ബോധം. അക്ബർ അദ്ദേഹത്തിൻെറ പേരിനു അൎഹനായിരിക്കുന്നു."

ഫൈസി ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "ഇപ്പോൾ ഉള്ളവരും ഇനിമേൽ ഉണ്ടാകുന്നവരും ആയ പൌരസ്ത്യന്മാരും പാശ്ചാത്യന്മാരും എല്ലാവരും അങ്ങനെ തന്നെ പറയും. സേവകന്മാരാലും പ്രിയംവദന്മാരാലും പല രാജാക്കന്മാൎക്കും **മഹാൻ** എന്ന പേർ കൊടുക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ അത് ഇത്ര യുക്തമായിട്ടുള്ളതല്ല. യഥാൎത്ഥമായി മഹാൻ എന്നു പറയപ്പെടണമെങ്കിൽ ഒരു രാജാവ് തന്നെ പോലെ ഇതരന്മാരെയും ഭരിക്കുന്നതിനു ശക്തനായിരിക്കയും, തൻെറ ജനങ്ങളുടെ ക്ഷേമത്തിനു വേണ്ടി ഏതു ദുഃഖത്തേയും ശ്രമത്തേയും സഹിക്കയും ചെയ്യണം. ഇങ്ങനെ ചെയ്തതിനാലാണ് ഈ ശവകുടീരത്തിൽ വിശ്രമിക്കുന്ന ആൾ മഹാനായിരുന്നത്. ലോകചരിത്രത്തിൽ ഇദ്ദേഹത്തെക്കാൾ പ്രസിദ്ധിയെ പ്രാപിച്ച രാജാക്കന്മാർ ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്, ഇനി ഉണ്ടാകയും ചെയ്യാം. എന്നാൽ അക്ബറെ പോലെ തൻെറ വലിയ പദവിയിൽ ഇരുന്ന് പുരുഷൻ എന്ന വാക്കിൻെറ ശ്രേഷ്ഠതരമായ അൎത്ഥത്തെ അനുസരിച്ചുള്ള ഗുണങ്ങളോടു കൂടിയ ഒരു രാജാവ് ഉണ്ടായിട്ടില്ല." അനന്തരം ഫൈസി സിദ്ധൻെറയും ഇരാവതിയുടേയും ഹസ്തങ്ങളെ ഗ്രഹിച്ചുംകൊണ്ട് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞ് അവസാനിപ്പിച്ചു. "എന്നാൽ ഇപ്പോൾ ഞാൻ യാത്ര പറയുന്നു. ഞാൻ ദൂരസ്ഥനായാലും എന്നെ ചിലപ്പോൾ സ്മരിക്കുമല്ലൊ. ഇനി ദൌൎമ്മനസ്യം കൂടാതെ നിങ്ങൾക്ക് അങ്ങനെ ചെയ്യാമെന്നുള്ള ബോധം

എനിക്കു പലപ്പോഴും ദുസ്സഹമായി തോന്നിയിരുന്ന ഒരു ഭാരത്തെ എന്റെ മനസ്സിൽ നിന്നും ഇപ്പോൾ ദൂരീകരിച്ചിരിക്കുന്നു."

പൈഥ്സി പോയതിന്റെ ശേഷം സിദ്ധനും ഇരാവതിയും ആ ഉദ്യാനത്തിൽ കുറേനേരം താമസിച്ചു. ഒടുവിൽ അവരും അവിടെനിന്നും ഗൃഹത്തിലേക്കു പുറപ്പെടുകയും, സിദ്ധൻ വിചാരത്തോടുകൂടി ഇപ്രകാരം പറകയും ചെയ്തു: "നമുക്കു മാന്യന്മാരായ എല്ലാവരും പോയല്ലൊ. ഇപ്പോൾ നമ്മെ വിട്ടുപിരിഞ്ഞ ആളേയും ഇനി നാം കാണുകയില്ലായിരിക്കും. എന്നാൽ അക്ബറേയും പൈഥ്സിയേയും അബൂല്ഫാസലേയും പോലെ ഉള്ളവരുടെ ഭൂലോകവാസം അവസാനിച്ചാലും അവർ മരിച്ചു എന്നു പറയാൻ പാടില്ല. അവർ നമ്മുടെ ഓർമ്മയിലും അവർ ചെയ്തിട്ടുള്ള ശ്ലാഘ്യകൃത്യങ്ങളിലും എന്നും ജീവിച്ചിരിക്കതന്നെ ചെയ്യുന്നു. അവരെ കുറിച്ചുള്ള വിചാരം അവരുടെ നിര്യാണാനന്തരം ജനിക്കുന്നവരേയും ഉജ്ജീവിപ്പിക്കുന്നു. അതല്ലയോ വാസ്തവമായ അനശ്വരത്വം?"

ശുഭമസ്തു.

കേരളസാഹിത്യ
അക്കാദമി